

A.A. UPPALA

TUNNUSTUKSELLISET
Seurakunnat
syntyvät

A. Aijal Uppala

Tunnustukselliset Seurakunnat syntyvät

**Suomen Tunnustukselliset Luterilaiset
Seurakunnat**

Taustaa ja syntyvaiheita

"Niin kuin paimen pitää huolen lampaistaan, kun hän on lampaistensa keskellä ja ne ovat hajallaan, niin *minä* pidän huolen lampaistani, ja minä pelastan ne joka paikasta, minne ne ovat hajaantuneet pilvisenä ja pimeänä päivänä." — Hesekiel 34:12.

Suomen Tunnustuksellinen Luterilainen Kirkko

Rajakatu 7, 15100 Lahti 10

www.luterilainen.com

Lukijalle

Tässä kirjan digitaalisessa versiossa on v. 1976 painettuun kirjaan nähden tehty seuraavia muutoksia:

- Sivukoko on pienennetty koosta B5 = 176x250 mm kokoon A5 = 148x210 mm.
- Otsikoihin on lisätty systemaattinen numerointi.
- Otsikoiden muotoilua on selkeytetty.
- Viitteet on kirjan lopusta siirretty ao. sivujen alalaitaan.
- Leipäteksti on suurennettu 10 pisteestä 11 pisteeseen.
- Havaitut kirjoitus- ja painovirheet on korjattu.
- Joitakin vähäisiä kirjoitustavan ja oikeakielisyyden muutoksia on tehty.
- Hakemistoissa on sivunumerot korjattu tämän sivutuksen mukaisiksi.

Espoossa maaliskuulla 2014

toimittaja Kalle Särelä

STLK 2014

ISBN 978-951-9318-79-0 pdf

ISBN 951-9318-05-4 sidottu

Kanervan kirjapaino Oy

Lahti 1976

Lukijalle

Suomen tunnustukselliset luterilaiset seurakunnat ovat syntyneet yli 50 vuotta sitten. Niillä tarkoitetaan sellaisia seurakuntia, jotka ovat kokoontuneet ja toimivat yhteisen uskon, opin ja tunnustuksen perusteella. Sellaiset seurakunnat ja kirkot ovat ennen käyttäneet nimensään laatusanaa vapaa. Se on lähinnä tarkoittanut valtiovallasta vapaata kirkollista toimintaa.

Perinteisten kansankirkkojen jäsenten on vaikeata käsittää tunnustuksellisten seurakuntien oikeutusta ja niiden syntymisen tarpeellisuutta. Myös näiden seurakuntien jäsenet tarvitsevat tietoa niiden vaiheista — sitä enemmän, mitä kauemmaksi menneisyyteen tällaiset tapahtumat ovat jääneet. Tunnustuksellisissa seurakunnissa on jo mukana kolmas ja neljäs sukupolvi. [1970-luvulla]

Olen saanut henkilökohtaisesti seurata näitä tapahtumia. Kirjallisiin lähdetietoihin kuuluu myös oma laaja kirjeenvaihtoni toimintaan osallistuneiden henkilöiden kanssa ja niihin liittyvät mukana olleiden haastattelut.

Tunnustukselliset luterilaiset kirkot ulkomailla tulivat siihen aikaan tunnetuiksi täällä aivan uudella tavalla. On siis aiheellista esitellä niitäkin, vaikka niillä seurakuntiemme syntyvaiheissa oli pelkästään luterilaisen opin edustajan asema sekä teologiassa että toiminnassa.

Seurakunnat, joilla oli yhtenäiset syntyvaiheet, jakaantuivat toimintansa alkuaikoina kahteen ryhmään: luterilaista oppia tunnustaviin ja pastori Pätälän oppiin pitäytyviin. Ne järjestyivät myöhemmin Suomen Vapaaksi Ev.-Lut. Kirkoksi ja Suomen Vapaaksi Ev.-Lut. Seurakuntaliitoksi.

Samoihin aikoihin syntyi vapaiden maallikkosaarnaajien piirissä myös luterilaisia vapaaseurakuntia, joitten muodostuminen ja toiminta eivät varsinaisesti liity yllämainittujen seurakuntien vaiheisiin. Seuraamme näiden seurakuntien syntymistä ja vaiheita niiden toiminnan päättymiseen asti.

Tutkimustyötä olen voinut suorittaa pitkän ajan kuluessa vain sysäyksittäin — alkaen vuodesta 1949. Seurakuntien syntyvaiheiden kuvausten luonnokset olen vielä täsmentänyt mikäli mahdollista seurakunnissa paikan päällä asianomaisten kanssa.

Käsitteistöön ovat tutustuneet Antti Korttinen, Toivo Nieminen (alkuosa), Riku Pälkkö, Tauno Salonen, V. I. Salonen (alkuosa) ja Markku Särelä. Olen kiitollinen tutkimusta palveleista näkökohdista.

Kimmo Pälkkö: Kansi ja kuvien sijoitus.

Pyydän kiittää myös kaikkia muita työtani edistäneitä henkilöitä ja koteja, jotka suurella alttiudella ovat ottaneet minut vastaan.

Alkuaikoina tarvittut työkulut on kirkkokunta suorittanut.

Viime aikoina on Evankeliumiyhdistyksen julkaisuissa paljonkin käsitelty tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntiemme esi- ja syntymävaiheita. Tähän mennessä on Yhdistyksen kustantamina ilmestynyt kaksi erillistä tutkimusta niistä*. Esitän vastaavia asioita arvostelematta tässä yhteydessä ko. tutkimuksia.

Jumala on armossaan johdattanut meidät sanallaan täällä Suomessaakin tunnustuksellisiin luterilaisiin seurakuntiin ja on antanut meidän löytää muuallakin maailmassa vastaavia seurakuntia ja kirkkoja. Kyseessä ei ole toimintamuotojen historiaa, vaan luterilaisen uskon ja opin tunnustamista henkilökohtaisesti, seurakuntina ja kirkkoina. Kuten enemmän on siinä ollut ristinaisuutta ja harvalukuisuutta tai yksinäisyyttä, sitä suuremmalla rakkaudella olen sitä kaivannut esiin ja siitä kertonut.

Kirkollisen tilanteen yleisessä sekavuudessa on lohdutuksenamme tietoisuus siitä, että Herralla on omiansa muuallakin kuin meidän keskuudessamme. Kuitenkin on tietoisien kristittyjen pysyttävä niissä, uskon, opin ja tunnustuksen rajoissa, jotka Jumala on sanassaan asettanut seurakunnalleen täällä maailmassa. Seurakunnan asia on Jumalan eikä ihmisten.

Hämeenlinnassa maaliskuulla 1976

A. Aijal Uppala

* Tapio Haikarinen, Kuohuntaa evankelisessa liikkeessä 1920-luvulla, Hki 1955, s. 103. Olen sen arvostellut TA:ssa 1956 n:o 1 s. 45-54.
Reijo Arkkila, Suomen Lut. Ev-yhd:n suhde Suomen ev.-lut. kirkkoon 1917-1939, Hki 1975, sivuja 315. Olen sen arvostellut Lut:ssa 1976 n:o 5, s. 103-121.

Lukijalle	3
SISÄLLYS (suppea)	5
1. Kristillinen kirkko olemukseltaan ja maailmassa toimivana ...	7
1.1 Kristuksen kirkko — Jumalan valtakunta.....	7
1.2 Kristuksen kirkko toimii maailmassa	8
1.3 Hyvä Paimen kokoaa lampaansa	11
2. Kristillisen kirkon vaihteita	13
2.1 Varhainen tausta	13
2.2 Luterilainen kirkko aitona	19
2.3 Luterilainen kirkko rappeutuu	21
2.4 Tunnustuksellisia (vapaita) luterilaisia seurakuntia syntyä ja toimii muissa maissa.....	24
2.5 Kirkollisia ilmiöitä Ruotsissa 1800-luvun keskivaiheilla	49
2.6 Hedbergin suhtautuminen unionin johdosta Saksassa syntyneisiin vapaisiin luterilaisiin seurakuntiin.....	74
3. Tunnustuksellinen luterilaisuus Suomessa 1844–1920	76
3.1 Evankelinen liike syntyy ja alkaa toimia 1844–1873	76
3.2 Suomen Luterilainen Evankeliumi-Yhdistys syntyy ja toimii 1873–1895	88
3.3 Evankelisen suunnan ja liikkeen opillisia linjoja ja ryhmittymiä	112
3.4 Evankelisen suunnan ja liikkeen suhteet kansankirkkoon	142
3.5 Lausuntoja kirkkokysymyksestä myöhemmiltä ajoilta	159
3.6 Muunkinlaista suhtautumista kirkkokysymykseen	165
4. Kansankirkon perusteet ja yhdistystoiminta	169
4.1 Kristillisen, luterilaisen kirkon tunnusmerkit (Notae)	169
4.2 Luterilaisen opin tunnustus Suomessa.....	169
4.3 Yhdistystoiminta tunnustuksellisen seurakunnan korvikkeena.....	177
4.4 Evankelisen kansan suhtautumisesta kansankirkkoon	190
5. Osa evankelista liikettä suuntautuu tunnustukselliseen luterilaiseen seurakunnallisuuteen	213
5.1 Kaivattiinko ennen aikaan omia luterilaisia seurakuntia?.....	213
5.2 Kangastusta	222
5.3 Kangastus muuttuu todellisuudeksi	223
5.4 Uusi evankelinen Paimen-lehti ilmestyy (1921–1923).....	232
5.5 Missouri-Synodin edustaja käy ensi kerran Suomessa	238
5.6 Evankelisten pappien kokoukset 1921 ja 1922.....	240
5.7 Toimintaa ja selvittelyä 1922 toukokuusta syksyyn	256
5.8 Luteril. tunnustuksen asia virallisissa pappeinkokouksissa 10–13.10.1922..	268
6. Määrätietoista toimintaa kokoontumista varten tunnustuksellisina luterilaisina seurakuntina	277
6.1 Hämeenlinnan kokoukset I ja II.....	277
6.2 Hämeenlinnan I kokous 5.– 7.12. 1922	279
6.3 Ulos leiristä	298
6.4 Hämeenlinnan I kokouksen merkitys	314
6.5 Kokousten välisenä aikana tapahtunutta.....	316

6.7 Hämeenlinnan II kokous 19–20. 1923	325
6.8 Yksityisten evankelisten suhtautumista tunnustuksellisten seurakuntien syntyyn Haastatteluja III	336
6.9 Tilanne keväällä 1923	345
6.10 Tapahtumia ja toimintaa 1923 Suomessa ja ulkomailla huhtik. – elok.	348
6.11 Siirtymäkausi syksyllä 1923 ja v. 1924 alkupuolella	365
6.12 Paimen-lehti näissä vaiheissa	393
7. Tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien tielle lähdettiin	397
7.1 Kyseessä oli Jumalan tahdon seuraaminen	397
7.2 Kesken jäänyttä kiinnostusta	399
7.3 Tunnustuksellisten seurakuntien tielle lähteneet pastorit ja mitä heistä sanottiin	401
7.4 Samalle tielle lähteneet mallikkosaarnaajat	418
7.5 Muita samalle tielle lähteneitä	423
7.6 Erilaisia kokemuksia	425
7.7 Paimen-lehti vuoden 1924 puolella	438
7.8 Muun uskonnollisen lehdistön asenne	451
7.9 Kaksi murroskautta	465
7. 10 Kirkollinen lumous	461
7.11 "Sillä entinen, vanha kirkko pilkistää jälleen esiin..."	465
8. Suomessakin syntyy tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia 1923–1926	467
8.1 Yleisiä ja yhteisiä piirteitä	467
8.2 Jakaantuminen oppitunnustuksen perusteella	533
8.3 USA:n Suomalainen Ev.-Lut. Kansalliskirkko ja Vapaiden Luterilaisten Seurakuntien synty Suomessa	536
8.4 Rauennutta harrastusta	540
9. Muita vapaita luterilaisia seurakuntia syntyy ja lopettaa	544
9.1 Vapaiden maallikkosaarnajien toimintaa	544
9.2 Kirkkoa koskevia lausuntoja 1897–1919	544
9.3 Maallikkosaarnaajat muodostavat vapaita luterilaisia seurakuntia	548
10. Yhdistyksen ja kansankirkon loppuselvitykset	561
11. Tutkimuksemme päätössana	569
12. Jumalan sanan ja Tunnustuskirjojen todistuksia	572
LIITTEITÄ:	
Lyhenteitä	577
Haastatellut	579
Henkilöhakemisto	582
Paikkakuntahakemisto	588
Valokuvia	591
SISÄLLYSLUETTELO (laaja)	598

1. KRISTILLINEN KIRKKO OLEMUKSELTAAN JA MAAILMASSA TOIMIVANA

Kun tutkimus käsittelee kirkollisia asioita ja vaihteita, on aiheellista jo alussa selvittää muutamia kirkkokysymyksen peruskohtia.

1.1 Kristuksen kirkko — Jumalan valtakunta

"Minä uskon – – yhden, pyhän, kristillisen seurakunnan, pyhien ihmisten yhteyden..." (3. uskonkappale).

Jumala on armossaan etsinyt syntistä ihmiskuntaa lähettämällä sille ajan täytyessä Vapahtajan, joka oman sijaistytönsä ja -kärsimissensä kautta sovitti koko syntiin langenneen ja tuomionalaisen ihmisluvun Jumalan kanssa. Sen tehtyään hän astui ylös taivaaseen ja kookaa nyt maan päällä viimeiseen päivään saakka ihmisiä uskomaan tähän lunastukseen. Se tapahtuu Jumalan sanan kautta. Näin kokoon-tuva Kristukseen uskova joukko on hänen omiensa yhteys, kristikunta, pyhä kristillinen seurakunta eli Jumalan valtakunta. Lyhyesti sanoen: **Kristityt ovat kirkko.**

Tätä opettaa ja julistaa Jumala sanassaan mm. näin: *"Niin ette (Kristukseen uskovat) siis enää ole vieraita ettekä muukalaisia, vaan te olette pyhien kansalaisia ja Jumalan perhettä, apostolien ja profeettain perustukselle rakennettuja, kulmakivenä itse Jeesus Kristus..."* (Ef. 2:19,20). Kristukseen uskovista käytetään Jumalan sanassa seuraavia nimityksiä: *"Jumalan perhe", "yksi lauma", "minun seurakuntani", "pyhä temppeli Herrassa", "Jumalan asumus Hengesä", "Jumalan huone — Jumalan seurakunta", "Kristuksen ruumis, hänen täyteytensä", "Jumalan lapset"* jne. — Kaikki tällaiset nimitykset kuvaavat Kristukseen todella uskovia ihmisiä eli kristillistä kirkkoa sanan varsinaisessa merkityksessä.

Samoin opetetaan myös luterilaisissa Tunnustuskirjoissa. Augsburgin tunnustuksessa sanotaan: *"...seurakunta on varsinaisesti pyhään ihmisten ja oikein uskovien joukko"* (VII ja VIII uskonkohta). Schmalkaldenin uskonkappaleista luemme vielä nämä tunnetut sanat: *"Sillä (Jumalan kiitos) seitsenvuotinen poika tietää näinä aikoina,*

mitä seurakunta on, nimittäin uskovaiset, pyhät lampaat, jotka kuulevat paimenensa äänen. Sillä näin lapset rukoilevat: Minä uskon yhden, yleisen eli kristillisen seurakunnan. Tämä pyhyys – osoitautuu – Jumalan sanassa ja oikeassa uskossa" (XII opinkohta).

Samalla tavalla myös Olaus Swebilius määrittelee katekismuslityksessään kristillisen kirkon: *"72. Mitä seurakunnalla ymmärretään? Vastaus: Ei se ole itse huone ja rakennus, jota me kirkoksi kutsumme – mutta sillä ymmärretään kansaa, joka tunnustaa uskoa Kristukseen."*

Kristuksen kirkko on olemukseltaan tässä maailmassa näkymätön, yksin Jumala näkee todellisen uskon. Niin myös Vapahtaja sanoi maallisia tavoittaville juutalaisille: *"Ei Jumalan valtakunta tule nähtävällä tavalla eikä voida sanoa: 'Katso täällä se on', tahi: 'Tuolla', sillä katso, Jumalan valtakunta on sisällisesti teissä."* (Luuk. 17:20,21).

Kristuksen seurakunta on voittamaton (Matt. 16:18), ja Herra on omiensa kanssa joka päivä maailman loppuun asti (Matt. 28:20).

1.2 Kristuksen kirkko toimii maailmassa

Vaikka siis kristillinen kirkko sanan varsinaisessa merkityksessä on näkymätön, se on kuitenkin maailmassa havaittavissa ja toimii. Se tapahtuu sen omien tunnusmerkkien perusteella.

1.2.1 Kristillisen kirkon tunnusmerkit

Jumalan valtakunta toimii maailmassa kristityille annetun Jumalan sanan kautta. Vaikka Kristuksen kirkko on täällä maailmassa olemukseltaan näkymätön, se on kuitenkin tunnettavissa niiden välineiden käytöstä, joiden kautta kristillinen usko syntyy ja säilyy. Nämä armonvälineet ovat Jumalan sana ja siihen perustuvat pyhät sakramentit. Ne ovat Kristuksen kirkon tunnusmerkit (notae ecclesiae Christi). Niiden oikea käyttö osoittaa, missä tämä kirkko on maailmassa olemassa ja toimii.

Vapahtaja lausui ylimmäispapillisessa rukouksessaan: *"Minä olen antanut heille (uskoville) Sinun sanasi. – Pyhitä heidät totuu-*

nessa; sinun sanasi on totuus" (Joh. 17:14,17). Hän lausuu tämän sanan vaikutuksesta: "Näin on Jumalan valtakunta kuin jos mies kylvää siemenen maahan; ja hän nukkuu, ja hän nousee, öin ja päivin; ja siemen orastaa ja kasvaa, hän ei itse tiedä, miten", Mark. 4:26,27. Juuri sitä ennen (jae 14) hän selittää, mitä tuo siemen on: "Kylväjä kylvää sanan." Vieläpä sanotaan uskoon tulleista, että he "ovat uudestisyntyneet, ei katoavasta vaan katoamattomasta siemenestä, Jumalan elävän ja pysyvän sanan kautta" (1 Piet. 1:23; vrt. Jes. 55:10,11).

Jumalan sanan vaikutus toteutuu samoin myös pyhien sakramenttien kautta. Pyhästä kasteesta sanoo apostoli: "Sillä me olemme kaikki yhdessä Hengessä kastetut yhdeksi ruumiiksi" (1 Kor. 12:13a), ja vielä: "Sillä kaikki te, jotka olette Kristukseen kastetut, olette Kristuksen päällenne pukeneet" (Gal. 3:27). Ja Herran ehtoollisesta hän lausuu: "Siunauksen malja, jonka me siunaamme, eikä se ole osallisuus Kristuksen vereen? Se leipä, jonka murramme, eikä se ole osallisuus Kristuksen ruumiiseen? Koska leipä on yksi, niin me monet olemme yksi ruumis; sillä me olemme kaikki tuosta yhdestä leivästä osalliset" (1 Kor. 10:16,17).

Niinpä Augsburgin tunnustuksessa sanotaan kristillisen kirkon tunnusmerkeistä: *"Seurakunta on pyhään ihmisten yhdyskunta, jossa evankeliumi oikein opetetaan ja sakramentit oikein hoidetaan."*

Puolustuksessa sanotaan: *"Tämä seurakunta on varsinaisesti sydämissä uskon ja Pyhän Hengen osallisuus (societas), jolla kuitenkin on ulkonaiset tunnusmerkinsä, nimittäin puhdas evankeliumin oppi ja sakramenttien Kristuksen evankeliumin mukainen, hoidanto"* (Müller s. 40 VII § 1 ja 152 VII § 5).

1.2.2 Paikallisseurakunnat ja kirkkokunnat

Siellä siis, missä armonvälineet, Kristuksen kirkon tunnusmerkeinä, ovat oikein käytössä, on Kristuksen kirkko maailmassa tavattavissa — yleisyydessään ja myös paikallisesti todettavissa. Uskonyhteys voidaan todeta vain näiden tunnusmerkkien perusteella.

Jumalan tahto on, että kristityt oikein ja kaikinpuolisesti käyttävät armonvälineitä. Se tapahtuu Jumalan tahtomalla tavalla paikallisseurakunnissa.

Yleiskirkon eli kirkkokunnan ("kirkko") järjestäminen on seurakuntien vapaan harkinnan varassa, kunhan tämä yhteistoiminta toteutuu seurakuntien perusteiden mukaan eli *"jos ne muutoin opissa ja kaikissa sen eri kohdissa ja myös sakramentin oikeassa käytössä keskenään ovat yksimieliset"* (Yksimielisyyden ohje, Täydellinen selitys X § 31).

Apostolisena aikana ei seurakuntien kesken ollut järjestäytynyttä kirkkokuntaa, joka on vain uskonveljellisten seurakuntien yhteinen, vapaasti järjestäytynyt elin, joka sovitulla tavalla palvelee niiden toimintaa.

Laitoskirkkojen opillisen rikkinäisyyden johdosta syntyneitä suuntaliikkeitä ja niiden yhdistyksiä ei Uuden testamentin kirkko tunne.

1.2.3 Kristuksen kirkon ja paikallisseurakuntien suhde

Kristuksen kirkko ja paikallisseurakunnat ovat perusteiltaan samanlaatuisia ("von derselben Beschaffenheit" — "eiusdem rationis", F. Pieper), se on: niihin kuuluvat Kristukseen uskovat. Erilaisuutta on vain siinä, että paikallisseurakunnissa ja vastaavissa kirkkoissa yhteinen usko todetaan armonvälineiden käytön perusteella. Koska niitä epäuskoisetkin voivat ulkonaisesti käyttää, voi paikallisseurakunnissa olla ja on myös ulkokullattuja.

Perinteelliset nykyaikaiset kansan- eli laitoskirkot koostuvat aivan toisella tavalla. Ne tahtovat pitää mahdollisimman paljon kansaa piirissään. Siitä johtuen vallitsee niiden toiminnassa opin ja tunnustuksen asioissa erilaisten oppien ja käsitysten vapaus.

Paikallisseurakuntien ja kirkkokuntien oikeana tuntomerkkinä ei ole pelkästään aikanaan määrätty oppitunnustussäädös kirkkolaissa tms. Olennaista on, julistetaanko niissä jatkuvasti Jumalan sanan op-
pi puhtaana yksimielisesti ja hoidetaanko pyhät sakramentit oikein.

Jumalan sanan mukaan seurakunnissa ja kirkkokunnissa ei saa sallia toisin opetettavan. Jos opilliset epäkohdat jatkuvat, pakenevat uskolliset lampaat vierasten ääntä ja kokoontuvat taas Jumalan sanan puhtaana opin yhteyteen.

Jos kristityt tietämättömyydestä tms. syystä eivät eroa toisinopetavista seurakunnista tai kirkkokunnista, ei se sinänsä merkitse heidän joutumistaan pois Kristuksen kirkon yhteydestä. Mutta Jumalan tahto ei ole, että hänen lampaansa kuuntelisivat vierasten ääntä. Tietoiset kristityt eivät voi sellaiseen neuvoa eivätkä he voi sellaiseen osallistua.

Luther määrittelee kirkon mm. tällä tavalla: "Kirkkoa ei saa arvostella sen mukaan, saako se elää rauhassa, vaan sanan ja sakramenttien perusteella. Sillä missä näet pienenkin lauman, jolla on sana ja sakramentit väärentämättöminä, siinä on (Kristuksen) kirkko, kun vain saarnatuoli ja kastemalja on puhdas."¹⁾

Näin toimii Kristuksen kirkko maailmassa.

1.3 Hyvä Paimen kokoaa lampaansa

Viitaan tutkimuksemme tunnuslauseeseen: "Minä olen se hyvä paimen. Hyvä paimen antaa henkensä lammasten edestä" (Joh. 10:11). Näin kuvaa Vapahtaja meille lunastustyötään. Evankeliumin sanoma oli julistettava kaikille luoduille. Tällä äänellensä Hyvä Paimen kutsuu ja johdattaa uskovaisensa kaikista kansoista yhdeksi laumaksi, jonka paimen hän itse on.

Täällä maailmassa uhkaa Kristuksen lampaita suuret vaarat ja viettelykset. Mutta Hyvä Paimen johtaa täälläkin laumaansa, ja lampaat seuraavat häntä. "Ja laskettuaan kaikki omansa ulos hän kulkee niiden edellä, ja lampaat seuraavat häntä, sillä ne tuntevat hänen äänensä" (Joh. 10:4). Tämä Hyvän Paimenen ääni kuuluu meille Jumalan sanasta. Sitä todistaa veli veljelleen, sisar sisarelleen. Sitä julistavat jumalallisella velvoituksella seurakunnan kutsumat sananpalvelijat. "Joka kuulee teitä, se kuulee minua, ja joka hylkää teidät, hylkää minut" (Luuk. 10:16). Kristillisessä seurakunnassa ei ole lupa puhua mitään muuta kuin Jumalan omaa sanaa: "Jos joku puhuu (seurakunnassa), puhukoon niin kuin Jumalan sanoja" (1 Piet. 4:11). Eihän muuten voikaan olla, kun Kristukseen uskovat ovat hänen seurakuntansa, ja hän itse sanallaan heitä johdattaa.

¹⁾ Lutherin 2. saarna (Mt. 24) W² VII 1283. Vrt. Kokys. s.91.

Täällä maailmassa vaanii vihollinen juuri näitä Kristuksen lauman lampaista. Hän tahtoo eksyttää heitä siitä pois. Hän saattaa käyttää hyvän paimenen sanoja, mutta opettaa silti omia vietteleviä oppejaan. Jos Kristuksen lauman lampaat huomaavat, että heidän korviinsa kuulunut paimenen ääni ei ollutkaan puhdasta Jumalan sanan opetusta, he kavahtavat sitä. Sillä "vierasta ne eivät seuraa, vaan pakenevat häntä, koska eivät tunne vierasten ääntä" (Joh. 10:5). Kun lampaat näin tekevät ja säilyttävät keskuudessaan Jumalan sanan puhtaina, he saavat nauttia Hyvän Paimenen johdatusta perille näkemiseen saakka.

Hyvä Paimen johtaa lampaitansa tänä päivänä samoin kuin ennenkin. Kristukseen uskova lammasmaa on jatkuvasti täällä maailmassa taisteleva seurakunta. Aika ei muuta tien suuntaa eikä avarra sen ajallista ahtautta. Mutta Herran omilla on voiton lupaus: "Minun lampaani kuulevat minun ääntäni, ja minä tunnen ne, ja ne seuraavat minua. Ja minä annan heille iankaikkisen elämän, ja he eivät ikinä huku, eikä kukaan ryöstä heitä minun kädestäni" (Joh. 10:27,28).

Lähdemme nyt tutkimaan Kristuksen lampaiden polkuja, jotka ovat tämän elämän aikakirjoihin muodostuneet heidän seurattessaan Hyvän Paimenen ääntä. Siirrymme nopeasti kuin lentäen aikakaudesta toiseen, kunnes pysähdymme yksityiskohtaisemmin tarkastelemaan niitä jälkiä, jotka johdattavat meidät Suomen tunnustuksellisiin luterilaisiin seurakuntiin.

2. KRISTILLISEN KIRKON VAIHEITA

2.1 Varhainen tausta

2.1.1 Alkuajat

Jo ennen vedenpaisumusta Jumalan lapset toimivat uskonsa asioissa erillään muista. He saarnasivat Jumalan nimeä ja olivat Jumalan lupausten varassa odottamassa Vapahtajaa. Näin he harjoittivat oikeata jumalanpalvelusta yhteisen uskon ja tunnustuksen merkeissä. Hurskaat toimivat siis tunnustuksellisenä kirkkona. Se oli sangen pieni verrattuna tuhotulvassa tuomittuun maailmaan.

2.1.2 Israelin kirkko

Vedenpaisumuksen jälkeen vain Aabraham seuralaisineen edustaa oikeata kirkkoa. Tämä perhe ja siihen liittyneet kasvoivat sitten suureksi kansaksi, jonka Jumala erityisin tavoin otti omakseen. Vaikka tämä tapahtui ainoalaatuisen **lakiliiton** muodossa, Israelin kirkko oli samalla oikea tunnustuksellinen kirkko. Luvattua Messias-ta monin ulkonaisin toimituksin kuvaava jumalanpalvelus kaikkine yksityiskohtaisine määräyksineen oli määrätty koko kansalle. Vääriä opettajia ja jumalanpalvelusmääräyksiä rikkovia kohtasi kuolemanrangaistus. Ainoa oikea jumalanpalvelus oli silloin sidottu aikaan, paikkaan ja määrättyihin ulkonaisiin säädöksiin. Se oli osana Israelin valtion silloisessa hallintajärjestelmässä (teokratia), jossa Jumala välittömästi oli hallitusvallan omistaja ja määrääjä.

Kun suurin osa kansaa ja sen opettajia osallistui tähän jumalanpalvelukseen vain ulkonaisesti ja sydämeltään toismielisinä, he rikkoivat Jumalaa vastaan niin ankarasti, että hän aikanaan rankaisi kansaansa hajottamalla sen muitten kansojen joukkoon. Heidän uppiniskaisuutensa oli synty Israelin lakiliittoista tunnustuksellista kirkkoa vastaan eikä sitä lievittänyt se, että koko Israelin kansa kuului tähän kirkkoon.

Aikaan ja erityisiin tapoihin sidottu Israelin kirkko oli kuitenkin tarkoitettu vain Uuden liiton alkuun saakka. Silloin se oli loppuva kaikkine ulkonaisine järjestyksineen, Hebr. 8:8.

Israelin hallitusjärjestelmä ja siihen liittynyt kirkkomuoto ei sovellu siirrettäväksi Uuden liiton aikaan, koska tässä liitossa toimitaan vain "hengessä ja totuudessa". Niinpä apostoli Paavali Israelille annetuista jumalanpalvelusmenoista sanoo, että koko tämä laki oli "vain tulevaisten varjo, mutta ruumis on Kristuksen" (Kol. 2:17). Kun itse todellisuus, Herra Kristus, oli tullut ja oli täyttänyt lunastustyönsä, varjo oli sen jälkeen turha ja poistui. Tähän perustuu Hebrealaiskirjeen kirjoittajan kehoitus: *"Niin menkäämme siis hänen tykönsä 'ulkopuolelle leirin', hänen pilkkaansa kantaen"* (Hebr. 13:13).

2.1.3 Apostoliset seurakunnat

Siirtyminen Vanhan liiton kirkosta Uuden liiton aivan toisenlaatuiseen jumalanpalvelukseen ja apostolisiin seurakuntiin nostatti ankaran taistelun. Vanhan liiton kirkolla oli ollut perustuksenaan jumallallinen säädös. Ne, jotka — Kristuksesta välittämättä — tahtoivat pysyä vanhassa, totutussa, ulkonaisessa hurskaudessa, vastustivat ja vereen asti vainosivat sanomaa Kristuksesta ja niitä jotka kokoontuivat Kristukseen tunnustautuvana seurakuntana. Stefanus kivitettiin sen tähden, että hän julisti ulkonaisen temppelihurskauden mitättömäksi varjomenoksi. Apostolien saarna pakanoille, että hekin uskon kautta, ilman Mooseksen lakia, pelastuvat, oli lakiliittoon pitäytyville juutalaisille kauhistus. Ulkonaisesti katsoen oli juutalaisten vanha ja juhlallinen kirkollisuus kuin asumista hyvin hoidetussa puutarhassa ja ylen vahvassa kaupungissa verrattuna vaatimattomiin, pieniin, kodeissakin kokoontuviin apostolisiin seurakuntiin, joihin pitäytyminen oli kuin metsässä tai pellolla yksin asumista (Luther).²⁾ Oli kysymys siitä, mikä todella oli oikea Jumalan kansa, kristillinen kirkko ja oikea jumalanpalvelus. Sama kysymys on esillä tänäkin päivänä — nyt vain eri muodossa.

Apostoliset seurakunnat olivat ja pysyivät tunnustuksellisenä kirkkona. Niiden jäseniä olivat ne, joihin sopivat Jumalan seurakun-

²⁾ W² XIV 1155 (Miika 7:14) ja W² V 984– (Ps. 110:3), vrt. Kokys. s. 70.

nan tunnusmerkit (Apt. 2:41,42,47; 1 Kor. 1:2 jne.). Harhaopettajia todella kavahdettiin, heistä vetäydyttiin pois eikä heitä lausuttu edes seurakunnan jäsenten koteihin tervetulleiksi. Seurakuntien tunnustama usko ja oppi oli juutalaisille pahennus ja pakanoille hullutus. Tämän erillisen tunnustuskirkollisuutensa saivat kristityt sinetöidä heihin kohdistetuilla vainoilla.

Jo varhain oli tarpeen laatia seurakuntien tarpeita varten yhteisiä lausuntoja (Apt. 15:11), ja laajempia, yhteisiä uskontunnustuksia. Nehän juuri — vakavasti tarkoitettuina ja noudatettuina — ovat todistuksena seurakuntien tunnustuksellisuudesta ja samalla ne olivat varjelus uhkaavia harhaopettajia vastaan. Näin syntyi apostolinen uskontunnustus ja muitakin.

2.1.4 Valtiokirkko, paavikirkko

Mutta kirkollisessa elämässä tapahtui mullistava muutos, kun Rooman keisari Konstantinus Suuri vuonna 313 jKr. julisti kristillisen kirkon valtiokirkoksi. Sen oikea tunnustuksellisuus muuttui todellisuudessa tunnustuksettomaksi maailman kirkoksi. Ei ole ihmeeltävää, että tällaista valtiokirkkoa oli hallittava inhimillisin keinoin, ja niin ulkonainen kirkko pääsi kehittymään paavikirkoksi. Sekin on vähitellen vuosisatojen kuluessa muodostanut oman oppirakenteen ja hallitusjärjestelmän. Sen perusharhoja on paavin korottaminen Kristuksen sijaiseksi maan päällä ja uskonvanhurskauden kieltäminen. Tästä on sitten johtunut yleinen harhaan meno sekä opissa että käytännössä. Jos milloin sen piirissä nousi päättäväisesti kuuluviin puhtaan Jumalan sanan tunnustus, se tukahdutettiin alkuunsa, tarvittaessa mitä julmimmalla tavalla. Paavikirkon aikaa uskonpuhdistukseen saakka nimitetään kirkon tuhatvuotiseksi Babyloniseksi vankeudeksi.

Suomeen levisi paavikirkon vaikutusta ruotsalaisten kauppateitä myöten lännestä ja kreikkalais-katolisen kirkon vaikutusta venäläisten kautta idästä päin jo ennen ensimmäistä ristiretkeä (1155). Hidasta ja heikkoa oli tämä vaikutus. Kulkuyhteydet olivat mitä alkeellisimmat, ja kansan vanhat pakanalliset uskomukset olivat lujassa. Kuitenkin Suomi liitettiin Tuomas-piispan aikana (1229) kirkollisesti ja valtiollisesti paavikirkkoon. Suomen johtavat papit opiskelivat Keski-Euroopan yliopistoissa. Olipa Pariisin yliopiston rehtoreinakin

suomalaisia. Paavikirkon rappio ei ilmennyt Suomessa sellaisena kuin Keski-Euroopassa. Piispat olivat yleensä jaloja, kunnioitettavia miehiä.

2.1.5 Luterilainen uskonpuhdistus

Kun augustinolaismunkki Martti Luther 1517 nousi vastustamaan paavikirkon erästä räikeätä harhaa — anekauppaa, hän ei tarkoittanut uskonpuhdistuksen alkamista tämän sanan meille tutussa merkityksessä. Hän vain piti ehdottomasti kiinni Jumalan sanan opista ja toivoi ja vaati, että tuo harhaoppi Kristuksen lunastustyötä häpäisevänä poistettaisiin. Kun paavikirkko ei tunnustanut anekauppaa harhaksi, vaan ryhtyi sitä puolustamaan, syntyi siitä vähitellen laajeneva taistelu. Kesti kolme vuotta, ennen kuin Luther käsitti paavikirkon todellisen, opillisen turmeluksen.³⁾ Siihen asti hän oli toivonut sen parantuvan ja puolustanut sitä sekä velvoittanut kristittyitä siinä pysymään, kuuluihan hän vielä itsekkin siihen. Ennen kuin Luther — silloisissa oloissa — oli päässyt ratkaisevaan tulokseen, paavikirkko ryhtyi julistamaan hänet ja hänen kannattajansa pannaan. Ennen pannajulistusta Luther osoitti ehdottoman eronsa paavikirkosta julkisesti polttamalla paavikirkon kanoniset lait ja pannauhkakirjan. Tämä tapahtui joulukuun 10 päivänä 1520 klo 9 aamupäivällä.

Näin syntyi vähitellen luterilainen uskonpuhdistus. Se ei ollut mikään suuri inhimillinen kehitysvaihe, vaan kristityt johdatettiin jälleen Jumalan sanan perustuksella uskomaan Herraan Jeesukseen Kristukseen. Taas kuului Hyvän Paimenen ääni, ja lampaat seurasivat sitä.

Mutta mitä tämä todellisuudessa merkitsi?

Ennen oli paavilla ollut kaikki hengellinen valta yli kristittyjen ja seurakuntien. Nyt tämä valta annettiin kristittyjen omaisuudeksi niin totta kuin he uskon kautta Kristukseen ovat hänen omiaan. Ennen oli kaikki kaikessa kristittyjen omiatuntoja sitonut paavillinen laitoskirkollisuus. Nyt oli kaikki kaikessa Jumalan sana, joka vapautti omatunnot synnistä ja kaikesta ihmisorjuudesta. Nyt hallitsi Lunastajamme uskovien sydämissä armollaan ja totuudellaan. Siinä murtui

³⁾ W² XX 76. MkLt ? s. 39.

hallitseva, mahtava paavillinen kirkkolaitos, ja sen ulkopuolella koontuivat luterilaiset seurakunnat Kristuksen kirkon tunnusmerkkien mukaan.

Uskonpuhdistus merkitsi aikanaan yhtä vakavaa murroskautta kuin oli ollut apostolisten seurakuntien syntyminen erilleen synagogakirkollisuudesta.⁴⁾

Kun uskonpuhdistuksen kirkko irtaantui paavikirkosta, se tapahtui alueittain. Kuitenkin se järjestyi Kristuksen kirkon tunnusmerkkien mukaan. Julkaistessaan 1526 jumalanpalvelusjärjestyksen Luther tunnusti, että silloiset seurakunnat olivat lähetyksenttä, josta jatkuvan oikean opetuksen kautta vakavien kristittyjen pitäisi kokoontua varsinaisiksi apostolisiksi seurakunniksi, joitten keskuudessa kaikki tapahtuisi Jumalan sanassa osoitetulla tavalla. Luther kuitenkin valitti,⁵⁾ ettei hänellä ollut riittävästi näitä vakavia kristityitä, joten hänen täytyi tyytyä siihen, että silloisissa seurakunnissa Jumalan sana saarnattiin puhtaasti ja sakramentit hoidettiin Kristuksen asetuksen mukaan. Näin Jumalan sana oli jälleen valaisemassa kristittyjen teitä, ja Luther saattoi lausua uskonpuhdistuksen kirkosta: "Sillä entinen, vanha kirkko pilkistää jälleen esiin (kuten aurinko pilvien lomitse, joitten takana aurinko oli, vaikkei sitä näkynyt)..."⁶⁾

Moni saattaa helposti 450 vuoden takaa pitää uskonpuhdistusta miltei luonnollisena ja yksinkertaisena asiana. Se on kuitenkin joka askeleella Jumalan suuri ihme. Elämänsä loppuun asti oli Luther Wormsin valtakunnankirouksen alainen. Keisarin täytyi väliin aina, valtiollisten vaikeuksien johdosta jonkin verran lievittää sen uhkaa, mutta sitä ei koskaan peruutettu. Paavikirkko pyrki koko ajan tuhoamaan koko uskonpuhdistuksen. Luther sai toimia varsin yksinäisenä. Hänen lähin apulaisensa, Melanchton, horjui jatkuvasti sekä opin asioissa että paavikirkon edessä. Lutherin oli tuettava opetuksillaan häntäkin.

Heti, kun Luther vuonna 1546 uskollisena kuolemaan saakka oli ummistanut silmänsä, ryhtyivät uskonpuhdistuksen viholliset ratkaisevaan hyökkäykseen. Lutherin lähimmät työtoverit myöntyivät paavikirkon vaatimuksiin ja sallivat uskonpuhdistuksen kirkastaman ju-

⁴⁾ C. F. W. Walther, 'Kirche und Amt', 4.pain. Zwickau 1. Sa. 1894, s. 128-. ['Kirkko ja virka']

⁵⁾ Kokys. s. 72-74. - "Deutsche Messe" 1525: Ks. MkL? s. 50-54, 93-95.

⁶⁾ Walch² XVII 1311-, Kokys. s. 98-101.

malallisen opin himmentämistä. Uskollisia oli kyllä silloinkin ja he joutuivat vainon alaisiksi. Lisäksi salakalvinilaiset röyhkeästi vehkeilivät luterilaista tunnustusta vastaan. Vuonna 1560 oli luterilainen tunnustus syrjäytymässä. Toiset luterilaiset opettajat joutuivat harhajoitteja vastustaessaan päinvastaisiin erheisiin. Sanomaton sekasorto vallitsi uskon ja opin asioissa. Mutta silloinkin oli uskollisia luterilaisia opettajia, jotka henkensä uhalla pyrkivät kokoamaan Kristuksen lauman lampaita puhtaan luterilaisen opin ääreen. He suorittivat jättäjälaistyön ja selvittivät kaikki silloiset riidanalaiset opinasiat.

Näin syntyi viimeinen luterilainen tunnustuskirja "Yksimielisyyden ohje" 1577. Se päättyy näillä vakavilla, velvoittavilla sanoilla:

*"Me olemme siis Jumalan kasvojen ja koko kristikunnan, nyt elävien ja meidän jälkeemme tulevien, edessä tahtoneet todistaa, että juuri tämä kaikista mainituista ja selitetyistä kiistanalaisista uskonkohdista nyt antamamme selitys on meidän uskomme, opimme ja tunnustuksemme. Siinä me myös Jumalan armon avulla tahdomme ilmestyä Jeesuksen Kristuksen tuomarinistuimen eteen siitä tilin tekemään. Sitä vastaan emme myöskään, emme salaa tai julkisesti, tahdo mitään puhua tai kirjoittaa, vaan me aiomme Jumalan armon avulla siinä pysyä. Tarkasti harkiten, Jumalaa peljäten ja häntä avuksi huutaen me olemme tämän omakätisesti allekirjoittaneet."*⁷⁾

⁷⁾ Tkt. s. 573 § 40.

2.2 Luterilainen kirkko aitona

2.2.1 Määritelmä ja oikeutus Saksassa

Kun sitten 1580 kaikki luterilaiset tunnustuskirjat julkaistiin yhtenä "Yksimielisyyden kirjana" oli uskonpuhdistuksen vaiheista tulut selvästi näkyviin tunnustuksellinen luterilainen kirkko.

"Evankelis-luterilainen kirkko on kaikkien niiden kristittyjen joukko, jotka varauksetta tunnustavat Jumalan sanan puhtaana oppina sen opin, jonka Lutherin uskonpuhdistus oli jälleen tuonut julki ja joka vuonna 1530 Augsburgissa jätettiin keisarille ja valtakunnan säädyille yhtenäisen tunnustuksen muodossa ja joka muissa niin sanotuissa luterilaisissa tunnustuskirjoissa on uudelleen esitetty ja selitetty."⁸⁾

Tällaisena tunnustuksellisena kirkkona lähti luterilainen kirkko toimimaan.

Augsburgin uskonrauhassa 1555 olivat luterilaiset saaneet määrätyn rajoituksen samanlaatuisen oikeudellisen vapauden valtakunnassa kuin paavilaiset. Erillisissä saksalaisissa valtioissa oli sääntönä, että hallitsijan usko oli määräävä hänen alueellaan. [Cuius regio, eius religio – Kenen maa, hänen uskontonsa] Luterilainen kirkko mukautui silloiseen valtiokirkolliseen järjestelmään.

2.2.2 Uskonpuhdistus Suomessa

Uskonpuhdistuksen sanoma saapui Suomeen suoraan Saksasta noin vuoden 1522 jälkeen. Samoihin aikoihin Ruotsin kuningas Kustaa Waasa asettui kannattamaan uskonpuhdistusta lähinnä taloudellisista syistä. Perin vastahakoisesti säädety 1527 taipuivat kuninkaan tahtoon. Hän nimitti Suomeen piispaksi maltillisen munkin — Martti Skytten, joka lähetti useita nuoria pappeja opiskelemaan Wittenbergiin. Heistä tuli Mikael Agricola huomattavimmaksi.

Uskonpuhdistuksen asia edistyi Suomessa hitaasti. Vasta vuoden 1536 seuduilla se vakiintui täällä paremmin.⁹⁾ Räikeimpiä paavilaisia jumalanpalvelusmenoja poistettiin käytännöstä vasta 1544. Kuningas

⁸⁾ C. F. W. Walther: Die Ev. Luth. Kirche die Wahre sichtbare Kirche Gottes auf Erden, These X . Luterilaisen kirkon määritelmä. ['Oikea näkyvä kirkko']

⁹⁾ Pirinen Kauko, Turun tuomiokapituli uskonpuhdistuksen murroksessa, Hki 1962, SKST 62 s. 84-86.

Juhana III (k. 1592) taas koetti suunnata Ruotsi-Suomen kirkon ensin lähemmäksi paavikirkkoa ja sitten lähemmäksi kreikkalaiskatolista kirkkoa. Hänen kuolemansa jälkeen hyväksyttiin Upsalan kokouksessa 1593 Augsburgin tunnustus täälläkin kirkon tunnustuskirjaksi. Näin oli silloin luterilaisen kirkon vaarantaminen torjuttu.

2.2.3 Luterilaisen kirkon puhdasoppisuus

Uskonpuhdistuksen perintö siirtyi eheänä kokonaisuutena tuleville polville. Lähes kolme miespolvea jatkui tätä puhtaan opin aikakautta. Vastustusta ja vihollisuutta ei puuttunut. Niinpä silloin oli kestävä 30-vuotisen sodan raskaudet. Jumaluusoppineet julkaisivat laajoja teoksia, joissa luterilainen Jumalan sanasta ammennettu oppi selitettiin.

Suuren sodan jälkeen alkoi vähitellen puhtaan opin valo himmetä. Ilmaantui voimakkaita harhaoppisia liikkeitä, ja kirkko luterilaisena tunnustuksellisenä kirkkona heikkeni.

Kun puhdasoppisuuden ajasta yleensä nykyään puhutaan ylimielisesti ja se on saatettu epäedulliseen valoon sen myöhäisemmän vaiheen heikkouksiin vedoten, sopii kuunnella luterilaisen kirkkohistorian yleiskuvausta siitä:

"Yleensä saattoi luterilainen kirkko (1580 – 1648) sydämellisesti iloita saavutetusta opin yksimielisyydestä ja puhtaudesta. Yhtä hurskaat kuin oppineet jumaluusoppineet palvelivat sitä julkaisemalla erinomaisia uskonopillisia, selityso pillisia ja puhdasta oppia puolustavia ja hartautta edistäviä kirjoja. Hurskaat ruhtinaat ja monilukuiset uskolliset paimenet pysyivät horjumatta uskonpuhdistuksen perinnölle uskollisina. Lukuisat seurakuntien ja koulujen tarkastukset edistivät erinomaisten kirkko- ja koulujärjestysten toimeenpanoa, jota kuitenkin 30-vuotisen sodan vaikeat ajat ehkäisivät. — Laajoissa kansankerroksissa — sekä ylhäisten että alhaisten keskuudessa — vallitsi todellinen jumalanpelko, kunniallinen, kodikas elämä, kunnioitus maallista esivaltaa kohtaan sekä tämän rinnalla hyvät, kunnialliset elämäntavat. Usko kuunteli sanaa Jumalan sanana ja sai ilmauksensa syvällisissä virsissä. Eikä edes pitkällisen sodan aiheuttama monenlainen kurjuus voinut tukahduttaa sitä lujaa tietoisuutta, että uskon-

puhdistuksen kirkko yhä ja yksinomaan se oli puhtaan opin kantaja ja että Herra asui sen keskellä."¹⁰⁾

2.2.4 Puhdasoppisuuden aika Suomessa

Vastaavana aikana pantiin toimeen Suomessa kirkollisia uudistuksia. Raamattu ilmestyi suomenkielisenä 1642 ja Augsburgin tunnustus 1651. Pyrittiin kasvattamaan kansaa tiedossa ja Jumalan sanan tuntemisessa. Vaikeitten taistelujen kautta määrättiin 1663, että kaikkien pappien tulee ahkerasti lukea kaikkia luterilaisia tunnustuskirjoja. Ja vuoden 1686 kirkkolaissa säädettiin niiden oppi Ruotsi-Suomen kirkon tunnustukseksi — siis yli 100 vuotta sen jälkeen kun tämä oli tapahtunut Saksan luterilaisissa kirkoissa. Virallisesti ja myös käytännössä Ruotsi-Suomen valtiokirkko silloin oli tunnustuksellinen luterilainen kirkko.

2.3 Luterilainen kirkko rappeutuu

2.3.1 Pietismin, valistuksen ja järkeisopin aika lähinnä Saksassa (1680 – 1800)

Kun puhdasoppisuuden aikana osaksi vain muodollisesti pitäydttiin puhtaaseen oppiin ja maailmallisuus himmensi kirkon jäsenten elämäntapoja, pietismi nousi vaatimaan kirkossa sydänten muutosta ja vakavaa kristillistä vaellusta. Sinänsä oikeata tarkoitusta ajassa se kuitenkin vähemmän välitti Jumalan sanan puhtaasta opista ja joutui ratkaisevasti murentamaan luterilaisen uskonpuhdistuksen perintöä.

Pietismin rinnalla vaikutti Saksassa myös *herrnhutilainen suunta*. Se on omalaatuinen, epäluterilainen ilmiö, joka järkeisopin leviessä edusti erikoislaatuista, syvällistä hurskautta ja korosti tunteellisesti Kristuksen sovintokuolemaa.

Rinnan pietismin kanssa levisi voimakkaasti valistuksen ja sen seurauksena järkeisuskon vaikutus. Tahdottiin irtaantua Jumalan sanasta ja järjestää uskomukset ja elämä ihmisjärjen mukaan.

¹⁰⁾ Prof. E. A. W. Krauss, St. Louis, Mo., saneltuja luentoja

Saksalaiset "luterilaiset" kansankirkot eivät enää käytännössä olleet tunnustuksellisia luterilaisia kirkkoja. Uskolliset luterilaiset jäivät yhä enemmän syrjään.

2.3.2 Samat suuntaukset ilmenevät Suomessakin

Opintomatkojen, kirjallisuuden ja Siperian sotavankien kautta levisi saksalainen pietismi Suomeen 1700-luvulla — ensin hurmahenkisenä ja sitten maltillisena, ns. "varhaisempi herännäisyys", jonka edustajista erityisesti tunnetaan Juhana Wegelius vanhempi (k. 1725), saarnakirjan laatija Juhana Wegelius nuorempi (k. 1764) ja Abraham Achrenius (k. 1769). Useampiin maihin levinnyt herrnhutismi sai ystäviä Suomessakin, ja sen vaikutus on havaittavissa Suomen herätysliikkeissä myös 1800-luvulla. Heidän laulukirjansa "Siionin virret" (suom. 1790) oli ja on vieläkin uudistettuna heränneitten laulukirja.

Vuonna 1746 ilmestyi suomenkielisenä piispa Daniel Jusleniuksen suomentamana Ruotsin arkkipiispa Olaus Swebiliuksen 1689 julkaisema kristinoppi.¹¹⁾ Tämä "pitkä katekismus" on suuressa määrin ylläpitänyt Suomen kansan keskuudessa luterilaisen opin tietoutta.¹²⁾ Sitä käytettiin virallisena kirkollisena oppikirjana erilaisten kristinoppien rinnalla vuoteen 1893, jolloin uusi, opiltaan väljä kristinoppi otettiin käytäntöön. Mutta vielä senkin jälkeen on sitä käytetty.

2.3.3 Euroopan luterilaiset herätysliikkeet 1800-luvun alkupuolella

Saksan maakirkoissa 1700-luvulta jatkunut järkeisuskon vaikutus oli kylmän talven tavoin laajalti jäädyttänyt kirkollisen kentän. Samoin oli asianlaita pohjoismaisissa valtiokirkoissa — myös Ruotsissa ja Suomessa.¹³⁾

Mutta uskonpuhdistuksen riemujuhlan (1817) yhteydessä ja sen jälkeen alkoi siellä täällä uudelleen voimistua luterilaisen uskon todistus. Herätyspuhujat saivat runsaasti kuulijoita. Syntyi hurskaita

¹¹⁾ Lutherin Katekismuksen vuosisataismuisto 1529 – 1929 s. 77.

¹²⁾ Tosin siinä on esitetty III käsky ja armovalitsemus luterilaisesta opista poikkeavalla tavalla. Ks. AAU, Swebiliuksen selitystä käytettäessä. Sanans. 1975 s. 282.

¹³⁾ Stöckhardt s. 2-8.

luterilaisia piirejä.¹⁴⁾ Kaikki tämä liikehtiminen ja toiminta tapahtui maakirkkojen yhteydessä. Muuten erikseen järjestäytymättömän herätysliikkeen johdossa oli huomattavia maakirkkojen teologeja, joilla oli kirkoissaan johtavia virkoja, esim.: professori, ylikonsistoriaali-neuvos G. C. Adolf von Harless (k. 1879), pastori ja superintendentti (seurakunta-alueen johtava pastori, jopa piispakin) A. G. Rudelbach (k. 1862), professori ja piispa A. F. C. Vilmar (k. 1868), teol. professori (Berliini) E. W. Hengstenberg (k. 1869), Pastori Wilhelm Löhe Neuendettelsausta (k. 1872), superintendentti ja kirkollisen ylioikeuden presidentti Theodor Kliefoth (k. 1895).¹⁵⁾

Toiset mainituista Saksan huomattavimmista kirkollisista johtohenkilöistä koettivat myös virallisia teitä käyttäen poistaa kirkkojen tunnustuksellisia epäkohtia. Mutta vaikka heidän ehdotuksensa aina hylättiin, he silti aina alistuivat kirkkojensa epäkohtiin.¹⁵⁾ Virallinen kirkollisuus oli heille sittenkin ratkaiseva tekijä. Vain Rudelbach, joka oli syntyperäinen tanskalainen, jätti johtavan virkansa Saksassa, mutta jatkoi toimintaansa Tanskan valtiokirkossa.

Vertauskohtana mainittakoon Ruotsista saarnaaja C. O. Rosenius (k. 1868) ja Suomesta rovasti F. G. Hedberg (k. 1893). Mutta he eivät edes yrittäneetkään virallisia teitä käyttäen poistaa kirkkojensa tunnustuksellisia epäkohtia. Samoin molempien toimintaan ovat liittyneet yhdistykset, jotka periaatteellisesti ovat kirkkojensa palvelijoi- ta — riippumatta siitä, onko kirkkojen toiminta evankelista tai epä-evankelista.

Tunnustuksellinen luterilaisuus ei voinut enää toteutua minkään maan maa- tai valtiokirkossa. Niissä oloissa oli vain kaksi vaihtoehtoa, joko sekaoppinen valtiokirkollisuus tai siitä erilliset, itsenäiset tunnustukselliset luterilaiset seurakunnat ja kirkot.

¹⁴⁾ Stöckhardt s. 8-14.

¹⁵⁾ Herman Sasse, Ausgang der Luth. Erweckung des 19. Jahrhunderts, Briefe an luth. Pastoren Nr. 15. Nov. 1950 (moniste).

2.4 Tunnustuksellisia (vapaita) luterilaisia seurakuntia syntyä ja toimii muissa maissa

2.4.1 Yleisiä näkökohtia

Kuten tutkimuksen alussa osoitettiin, tunnustuksellinen luterilainen seurakunta ja kirkko merkitsevät yleensä sellaisia kirkollisia yhteisöjä, jotka ovat syntyneet eroamalla unioiduista tai nimiluterilaisista maa- ja valtiokirkoista ja toimivat luterilaisen oppitunnustuksen mukaisesti. Tunnusmerkillistä on, että nimiluterilaiset ja muutkin vastaavanlaiset kirkot ovat ankarasti vastustaneet kokoontumista luterilaiselle opille uskollisina seurakuntina ja vastaavina kirkkoina. Se osoittaa, että maa- ja valtiokirkoissa luterilaismielisilläkin on pääasiana mukavampi toiminta toisoppisten kanssa kuin kirkollinen toiminta luterilaisen opin uskollisuudessa.

Merkittävä näkökohta on se, että Suomen tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien syntyessä 1920-luvun alussa ne pääsivät alusta alkaen tutustumaan vastaaviin kirkkoihin muissa maissa. Niiden esitelyssä rajoitun seuraamaan vain lyhyesti niiden perustamisvaiheita. Kuitenkin käsittelen jonkin verran yksityiskohtaisemmin meitä lähempänä olevia tapahtumia — jopa myöhemmältäkin ajalta.

Tutkimus pysyttelee varsinaisesti mainitun aikarajan tuntumassa, joskin joitakin ilmiöitä seuraamme pitemmällekin.

Opin ja tunnustuksen asioissa ei uskollisten kirkkojen oikeutusta ja merkitystä arvioida niiden jäsenmäärän perusteella eikä edes sen mukaan, onko niiden toiminta jatkunut tai onko se päättynyt. Jumala kysyy vain Hyvän Paimenen ääntä seuraavien uskollisuutta, vrt. 1 Kor. 4:2.

Kirkollisen elämänkin aloilla vaihtuvat olosuhteet, johtajat ja jäsenet. Jälkipolvet joutuvat aina vaalimaan uskollisten muistoa, samalla kun Seurakunnan Herra edellyttää, että jäljelle jääneet ja nousvien sukupolvien uskovat seuraavat uskollisten edeltäjien uskoa, Hebr. 13:7.

2.4.2 Tunnustuksellisia luterilaisia kirkkoja¹⁶⁾

Seuraavassa käsittelen pääasiassa vain sellaisia kirkkoja, joitten kanssa meidän vastaava kirkkomme on edes jollakin tavoin ennen tai myöhemmin joutunut yhteistoimintaan.

2.4.2.1 *Evankelinen — vanhaluterilainen kirkko*¹⁷⁾

Siihen asti luterilaisena olleen Preussin hallitsija muuttui reformoidun kirkon jäseneksi (1613) vallantavoittelusyistä. Hän ei voinut taivuttaa luterilaisia alamaisiaan oman kirkkonsa jäsenyyteen. Myöhemmin Preussin hallitsijat koettivat saavuttaa kirkollista yhtenäisyyttä siten, että reformoitu ja luterilainen kirkko yhdistettäisiin yhteiseksi kirkoksi. Sitä kutsutaan kirkolliseksi **unioniksi**. Kun maakirkoissa 1750-luvulta noussut järkeisuskoisuus oli aiheuttanut uskon ja tunnustuksen asioissa välinpitämättömyyttä, silloinen Preussin kuningas päätti juhlistaa uskonpuhdistuksen muistovuotta 1817 julistamalla unioidun kirkon toivottavaksi. Sen hyväksi ryhdyttiin toimimaan ja vihdoin vuonna 1831 se toteutettiin virallisesti.

Silloinkin oli vielä uskollisia ja tietoisia luterilaisia, jotka ehdottomasti kieltäytyivät osallistumasta sekaoppisen unioidun maakirkon toimintaan. Vuodesta 1830 lähtien alkoi heitä eri paikkakunnilla erota siitä ja kokoontua omina luterilaisina seurakuntina. Valtiovalta ryhtyi heitä vastaan karkeasti, armottomasti ja julmasti vainotoimenpiteisiin. Pappeja erotettiin viroistaan, heitä vangittiin, toisille luterilaisille perheille määrättiin sotilaiden pakkomajoituksia — jopa 20 sotilasta perhettä kohti. Tällaisen majoituksen piti kestää niin kauan, kunnes perhe osallistui unioidun kirkon jumalanpalveluksiin. Suurin osa taipui, mutta uskollisia oli myös runsaasti.

¹⁶⁾ Yleislähteitä: The Concordia Cyclopedia (Missouri-synodi), St.Louis, Mo. 1927. Lutheran Directory 1963, Lutheran Churches of the World, Lausanne Switzerland 1963 (LWF), Saksan tunnustuksellisista lut. kirkoista: Stöckhardt, Die kirchl. Zustände Deutschlands, Zwickau 1892. Amandus Mie, Die luth. Freikirche in Deutschland, Sonderdruck aus "Um Glauben und Kirche", Hannover 1937. Ulrich Kunz, Viel Glieder ein Leib, 2. Aufl. Stuttgart 1961. Joh. Schnackenberg, Wo liegt der Unterschied... Uelzen Transvaal, Et.-Afrikka 1957 s. 28– Beilage 1 Überblick über die Ev.-Luth. Freikirchen in Deutschland.

¹⁷⁾ Lisäksi: G. Nagel, Die Ev.-Luth. (altluth.) Kirche, Zwickau (ei v.). J. Nagel, Die Errettung der ev.-luth. Kirche in Preussen von 1817–1845, 2. verm. Aufl. Erlangen 1868. A. Hübener, Breslau oder Missouri? Zwickau 1928 (?). Stöckhardt s. 15–.

Vainonalaisina ja vailla virallista oikeutusta näitä luterilaisia järjestäytyi seurakunniksi ja omaksi kirkkokunnaksi. Valtiovalta käytti niistä nimitystä: "Evangelisesta maakirkosta erillään olevia seurakuntia." Vasta 1845 Preussin hallitsija myönsi näille seurakunnille virallisen oikeutuksen. Näin järjestäytyi "Vanhan Preussin Ev.-Lut. Kirkko", joka nimitys on vuodesta 1908 kuulunut: "Evangelinen-vanhaluterilainen kirkko". Myöhemmin kirjoitettiin nimi: Ev.-Lut. (vanhaluterilainen) Kirkko. Käyttönimi oli alkuperäisen peruspaikkakunnan mukaan: Breslaun Synodi.

Se omaksui maakirkkohallinnan perinteenä laitoskirkkojärjestelmän, jonka mukaan kirkkolaitos hallitsi seurakuntia. Muutenkin Breslaun Synodi oli teologisesti omaleimainen. Missouri-synodi ja sen sisarkirkot eivät siitä syystä tunnustautuneet siihen.

2.4.2.2 Australian Ev.-Lut. Kirkko¹⁸

Osa Saksan Preussin unioidusta kirkosta eronneita luterilaisia siirtyi (purjelaivoilla) 1838 Australiaan. He järjestäytyivät heti seurakunniksi ja kirkoksi. Viimeinen tällaisten siirtolaisten laiva saapui Australiaan 1841 pastori G. D. Fritzschen johdolla. Muistakin syistä jatkui erilaisten siirtolaisten muutto Australiaan siinä vaiheessa vuoteen 1847.

Pastori Fritzschen johdolla järjestäytyneestä Australian Ev.-Lut. Kirkosta (ELCA) kehittyi vakaa luterilainen kirkko. Vuodesta 1875 lähtien tämän kirkon jäsenet pääsivät tuntemaan Missouri-synodin USA:ssa, sen lehtiä luettiin ja muukin vuorovaikutus syntyi. Ensimmäinen Missouri-synodin nuori pappiskokelas kutsuttiin 1881 Australian kirkon pastoriksi. Ratkaiseva yhteistoiminta Missouri-synodin kanssa alkoi 1902, ja seuraavana vuotena aloitti Australian kirkon oma jumaluusopillinen korkeakoulu toimintansa.

Toiset Australian siirtolaisten luterilaista nimeä käyttäneet kirkot yhtyivät 1921 Australian Yhtyneeksi Ev.-Lut. Kirkoksi (UELCA). Se

¹⁸ Stöckhardt s. 27–. Ey, Eine kurze Geschichte über die Entstehung der Kirche (Australien) Mitteilungen von Pastor Ey. (Nimi ei tarkka). Etwas zur Jahrhundertfeier der Ev.-Luth. Synode in Australien, Ev-Luth. Kirchenblatt (Bras.) 1938 s. 127–.

on ollut väljemmällä pohjalla (kuten esim. maakirkot Saksassa). Se liittyi myös Luterilaiseen Maailmanliittoon.

Pitkien neuvottelujen jälkeen osaksi yhteisen toiminnan etuisuuden perusteella nämä kirkot (ELCA ja UELCA) ovat 1968 yhtyneet Australian Luterilaiseksi Kirkoksi (LCA). Se ei ole virallisesti liittoutunut minkään muun kirkon tai kirkkoliiton kanssa.

2.4.2.3 Amerikan Luterilainen kirkko (ALC — USA)¹⁹

Tämä kirkko on 1961 järjestäytynyt monen USA:n siirtolaiskirkon kolmesta suuremmasta ryhmästä. Se on opillisesti väljä ja kuuluu Lut. Maailmanliittoon sekä Kirkkojen maailmanneuvostoon. Se mainitaan tässä kuitenkin seuraavista syistä:

1. Pieni osa sen alkujäsenistä on lähtöisin Preussin unioidusta kirkosta 1840-luvulta.

2. Suuri osa siihen kuuluvista kirkoista on aikanaan kuulunut Missouri-synodiin, mutta epäterveen oppitunnustuksensa tähden ne ovat siitä eronneet (Ohio-, Buffalo- ja Iowa-synodit).

3. Vaikka ALC on jatkuvasti opillisesti väljä, Missouri-synodi tunnusti sen väärin perustein 1967/1969 sisarkirkokseen.

2.4.2.4 Pohjois-Amerikan Ev.-Lut. Synodikonferenssi 1872–1963

Vuonna 1872 perustivat kuusi USA:ssa toiminutta luterilaista kirkkokuntaa keskinäisen uskon ja tunnustuksen yhteyden vahvistamiseksi kirkkoliiton — Synodikonferenssin.²⁰ Se ei muuttanut jäsenkirkkojen omaa itsenäistä kirkollista toimintaa. Sillä ei ole ollut omaa lehteäkään. Jäsenkirkot ovat tämän elimen kautta harjoittaneet yhteistä lähetystyötä neekerien keskuudessa USA:ssa ja Afrikassa Nigeriassa. Sitä paitsi kukin kirkko harjoittaa mahdollisuuksien mukaan itsenäistäkin lähetystoimintaa.

¹⁹ Luth. Directory 1963 (yllä).

²⁰ Hochstetter emt. s. 323. "Ebenezer" 1847–1922, CPH 1922, toinen painos s. 321. Miss.–Syn. Statistical Yearbook 1947. Kaikki ko. tilastot tämän mukaan. – Cycl. s. 742. – Otto Engel: Kurzgefasste Geschichte (katso alempana) s. 12.

Synodikonferenssin jäsenkirkkojen kesken on alkuaikoina ja myöhemminkin ollut opillisia vaikeuksia. Toisia kirkkokuntia on siitä eronnut, toisia on siihen liittynyt.

Seurakuntiemme syntyvaiheiden ajoista lähtien (1920—) ovat Synodikonferenssiin kuuluneet sen hajoamiseen saakka (1963) seuraavat neljä kirkkoa.

2.4.2.5 Missouri-Synodi

Samoihin aikoihin, jolloin unioiduista kirkoista sorrettuja luterilaisia siirtyi (1838—) Australiaan ja USA:han, lähti Saksin valtiosta varsinaisesti muista oppitunnustussyistä suuri siirtolaisjoukko USA:han. Saksin maakirkko oli nimellisesti luterilainen, mutta siellä vallitsi niihin aikoihin — kuten muuallakin — järkeisoppi mitä räikeimmällä tavalla. Siellä täällä oli luterilaista tunnustusta kannattavia pastoreita. Heidän ympärilleen kokoontui hurskaita luterilaisia kristittyitä. Kuitenkin vallitsi näissä piireissä opillinen hämärä, mutta kaikella vakavuudella pyrittiin saamaan oikeata sielunravintoa.²¹

Tällaisia luterilaisia valmistautui lähtemään USA:han siinä tarkoituksessa, että siellä voitaisiin vapaasti järjestää uskon ja tunnustuksen mukainen kirkollinen toiminta. Heidän johtajanaan toimi eräs pietistihenkinen pastori Martin Stephan, jota voidaan sekä puhujana että ihmisenä verrata Suomen herännäisyyden johtajahahmoon — Niilo Kustaa Malmhergiin. Siirtyminen USA:han ja muihinkin kaukaisiin maihin oli niihin aikoihin varsin yleistä Saksassa.

Vihdoin vuonna 1838 lähti tämä joukko, johon oli liittynyt noin 800 henkilöä — joukossa pastoreitakin, kohti USA:ta. Siirtolaiset asettuivat siellä Missourin valtion pääkaupunkiin St. Louisiin, ja sen lähistölle. Perillä jouduttiin pian erittäin vaikeisiin opillisiin koetuksiin. Vallitsi nimittäin epätietoisuutta siitä, oliko heillä — kun he olivat joutuneet erottamaan keskuudestaan piispallisen johtajansa, Stephanin — oikeus ja valta olla ja toimia siellä todella seurakuntana. Tämän kysymyksen selvitti pastori C. F. W. Walther (1811 – 1887) perusteellisen tutkimuksensa kautta (1841) ja niin nämä seura-

²¹ J. Köstering: Auswanderung der Sächsischen Lutheraner im Jahre 1838..., St. Louis, Mo. 1866.

kunnat sitten selvisivät luterilaisen uskon ja opin kirkkaille vesille. Tämä siirtolaisjoukko on niitten seurakuntien kantajoukko, jotka 1847 järjestäytyivät Missouri-synodiksi.²²

Missouri-synodi on ollut tunnustuksellinen luterilainen kirkkokunta.²³ Se on alusta alkaen pitänyt Pyhää Raamattua sana sanalta Jumalan sanana, joka on uskon, opin ja elämän ainoa ohje ja tuomari. Samoin se on tunnustautunut luterilaisen kirkon tunnustuskirjojen oppiin Jumalan sanan puhtaana ja väärentämättömänä selityksenä. Sen seurakunnissa on sen tähden tämä usko ja oppi ollut yksinomaan vallitsevana. Yksikään sen pastoreista ei ole ollut oikeutettu toisin opettamaan. Tässä uskossa ja opissa se itse kasvatti pastorinsa ja seurakuntakoulujensa opettajat.

Missouri-synodin johtavaa jumaluusoppinutta, professori C. F. W. Waltheria²⁴ on aiheellisesti pidettävä puhdasoppisen tunnustuksellisen luterilaisuuden perushahmona 1800-luvulla. Hänen työnsä uskolinen jatkaja oli professori Franz Pieper (1852 – 1931), jonka lyhennetty Kristillinen Dogmatiikka ilmestyi suomennoksena 1961.

Missouri-synodi on uskonveljellisellä uskollisuudella toiminut toisten tunnustuksellisten luterilaisten kirkkojen kanssa USA:ssa, Euroopassa ja Australiassa. Omaa lähetystyötä se on harjoittanut monessa maassa mm. Afrikassa, Intiassa ja Kiinassa, myöhemmin Japanissa. Missouri-synodi on julkaissut kokonaisen puhdasoppisen luterilaisen kirjallisuuden ja se omistaa ja ylläpitää joko kirkkona tai jäsentensä yrityksinä mitä erilaisimpia laitoksia: sairaaloita, orpokojeja yms., oman radiotoiminnan, yliopiston jne.

Missouri-synodi oli (1920) toiminut jo viiden miespolven ajan ja on ensimmäisen maailmansodan jälkeen nopeasti muuttunut englannin-kieliseksi. Yhä runsaammassa määrin se on saanut taistella myös sisäisiä vaikeuksia vastaan. Vuodesta 1945 lähtien se on vähitellen

²² Chr. Hochstetter: Die Geschichte der Ev. Luth. Missouri-Synode in N.Am. und ihrer Lehrkämpfe (1838–1884).

Ja paljon muita teoksia. Missouri-Synodin alkuperäinen nimi: Deutsche Ev. Luth. Synode von Missouri, Ohio und anderen Staaten – nykyinen: The Lutherani Church–Missouri Synod.

²³ Chr. Hochstetter emt. – Gustav Rümelin: Wer sind und was wollen die Missouriier? Zwickau 1921 (maakirkollisen khran esitys), suomennettuna julkaistu Paimen 1921 s. 66–, 99–, Ym. teoksia.

²⁴ M. Günther: Dr. C. F. W. Walther, Luth. Conc. Verlag 1890. Vert. Paimen 1923 s. 6–. Jumalan mies. Piirteitä tohtori Waltherin elämästä. Lehre und Wehre 1888 alkaen N:osta 4 F. Pieper: "Dr. C. F. W. Walther als Theologe."

loitontunut entiseltä kirkollisten yhteyksien tieltä, kunnes se kirkolliskokouksissaan 1965-1969 on vahvistanut muuttuneen suuntauksensa. Paraikaa (1975) sen keskuudessa kamppaillaan näissä ristiriidoissa.

Noin vuoteen 1945 piti paikkansa, mitä professori C. F. W. Walther oli Missouri-synodin 25-vuotisjuhlassa lausunut: "Lyhyesti, olemme pysyneet ensimmäisen vanhan kirkon vanhassa opissa, kuten uskonpuhdistuksen kirkko on sen tunnustuksissaan esittänyt, emmekä ole tahtoneet siinä mitään parantaa tai muuttaa."²⁵

Tässä yhteydessä on mainittava, että Missouri-synodin yhteydessä toimivat **Brasilian ja Argentiinan aluekirkot** (district)²⁶ ovat kuin omia kirkkoja omine jumaluusopillisine korkeakouluineen, vaikka emäkirkko niitä yhteydessään avustaa ja tukee.

Preussilainen unioitu maakirkko huolehti aikanaan jonkin verran maansa siirtolaisista Brasilian ja Argentiinan vaikeissa olosuhteissa. Kuitenkin oli siirtolaisten joukossa myös vakavamielisiä luterilaisia, joitten toiminta pieninä saarekkeina toiskirkkoisten keskellä kuin erämaassa hajallaan oli joka suhteessa suuresti avutonta.

Eräs pastori F. Brutschin oli saanut sveitsiläisen kirkollisen kasvatuksen. Hän oli kuitenkin Brasiliassa tutustunut Missouri-synodin lehtiin ja tunsii kirjeitse erään sen pastoreista. Kun past. Brutschinin täytyi terveyssyistä palata Saksaan, hän kääntyi Missouri-synodin puoleen pyytäen, että se ryhtyisi kirkollisesti auttamaan Etelä-Amerikassa olevia saksalaisia luterilaisia siirtolaisia. Näin alkoi uskollinen luterilainen toiminta siellä 1899 ja vastaavasti Argentiinassa 1905, jolloin siellä johtavana miehenä toimi pastori von Matthesius.

Toimintamme alkuvaiheisiin saakka emme tienneet Missouri-synodista juuri mitään. Saimme siitä varsinaiset ensimmäiset tiedot aivan muitten asioitten yhteydessä suoraan USA:sta, kuten tuonnempana kerron.

²⁵ C. F. W. Walther: Brosamen s. 553

²⁶ Otto H. Beer (Redaktör), 25 Jahre unter dem Südlichen Kreuz.. (Brasilia, Argentinia) 1900-1925, Porto Alegre 1925. Carl F. Trünow (Redaktör), 25 Jahre (1905-1930) segensreichen Wirkens der treuluth. Kirche in Argentinien, ei paikka 1930. Luther-Kalender für Süd-Amerika 1951, s. 37- Fünfzig Jahre Streiflichter aus unserer luth. Arbeit. Ev.-Luth. Kirchenblatt für Süd-Amerika 1903 Nr. 1.

Kun Missouri-synodi oli (1920–) tullut maassamme huomatuksi, piispa J. Gummerus (1922) mainitsi siitä Amerikan muiden luterilaisten kirkkojen esittelyn yhteydessä lyhyesti,²⁷ "että Amerikassa "jyrkimmin tunnustuksellisten synodien... kantaäiti on tunnettu, suuri ja voimakas Missouri-Synodi", Niin se oli silloin ja vielä kauan sen jälkeen.

2.4.2.6 Yhdistynyt Wisconsinin Ev.-Lut. Synodi²⁸

Viime vuosisadan keskivaiheilla tuli siirtolaisia Amerikkaan runsain määrin Keski-Euroopasta, Wisconsinin valtioon muutti paljon pohjoissaksalaisia. Näitten hengellistä huoltoa harrastivat saksalaiset lähetysyhdistykset, jotka tunnustukseltaan olivat unioituja. Niiden lähetit olivat 1849 muodostamassa syntyneistä seurakunnista kirkkokuntaa, joka Amerikassa varsin yleisen tavan mukaan liitti nimeensä toiminta-alueen valtion nimen: Wisconsinin Ev.-Lut. Synodi. Se oli tunnustukseltaan heikko ja toimi kiinteästi Saksan unioitujen piirien kanssa. Kun tämä kirkkokunta 1866 kutsui jumaluusopin professoriksi pastori .A. Hönecke'n (k. 1908), alkoi sen keskuudessa ratkaiseva lujittuminen luterilaisessa tunnustuksessa."²⁹ Hyläten entiset suhteensa kirkkoihin, jotka eivät olleet uskollisesti luterilaisia, se Synodikonferenssin perustavassa kokouksessa liittyi siihen. Sen piiriin on tullut muitakin pienempiä synodeja. Se joutui katkaisemaan uskonveljelliset suhteensa Missouri-synodiin 1961 ja Synodikonferenssiin 1963.

2.4.2.7 Slovakialainen Ev.-Lut. Synodi

Slovakialaisia luterilaisia siirtolaisia tuli Yhdysvaltoihin runsaammin 1880-luvulla. Kuten tavallista nämäkin siirtolaiset jäivät ilman emämaan kirkon huoltoa. Sopivia toimihenkilöitä puuttui. Muutamat pastorit tunnustautuivat Missouri-synodin toimintaan. Vihdoin 1902 muutamat slovakialaiset seurakunnat muodostivat yllämainitun kirkkokunnan. Se osoittautui uskolliseksi luterilaiseksi ja

²⁷ J. Gummerus: Kristill. kirkot nykyhetkellä (1917–1922), Porvoo 1923, s. 24.

²⁸ Otto Engel: Kurzgefasste Geschichte der Ev. Luth. Allg. Synode von Wisconsin. Sonderabdruck aus Dr. J. E. Neves "Kurzgefasste Gesch. der luth. Kirche Amerikas" 1915, Cycl. s. 816.

²⁹ Prof. Hönecken kuoleman jälkeen julkaistiin hänen luentonsa "Christl. Dogmatik" I–IV, Northwestern Publ. House 1909. Osassa I sivulla VII hänen elämänvaiheensa. – Halvorsen (katso alempana) – Cycl. s. 331.

liittyi 1908 jäseneksi Synodikonferenssiin.³⁰ Se sulautuu 1977 lopullisesti Missouri-synodiin.

2.4.2.8 *Norjalainen Synodi*

Norjalaisten siirtolaisten keskuudessa oli 1853 muodostettu "Amerikan Ev.-Lut. Kirkon Norjalainen Synodi", Se lähetti papiksi valmistuvat nuorukaiset Missouri-synodin jumaluusopillisiin korkeakouluihin St. Louisiin ja Springfieldiin. Olipa sillä niissä joskus oma professorinsakin. Näin jatkui tämä opetus vuoteen 1878, jolloin norjalaiset saivat oman jumaluusopillisen korkeakoulunsa. Tämä synodi liittyi myös 1872 Synodikonferenssiin, mutta irtaantui siitä 1883. Kun eräs raskas oppia koskenut taisteluvaihe oli päättynyt, synodi jatkoi yhä veljellisiä suhteitaan Missouri-synodiin ja Synodikonferenssiin. Tunnustususkollisuutensa tähden Norjalainen Synodi sai kärsiä paljon vastustusta ja vihdoin 1911 alkoi väljempi suuntaus sen keskuudessa ratkaisevasti vaikuttaa. Sitä johti teol.tri H. G. Stub. Enemmistö tahtoi liittyä toisiin norjalaisiin kirkkokuntiin luterilaisesta tunnustuksesta tinkien. Ratkaisu tapahtui 1917. Uskollisen luterilaisen vähemmistön (ei edes 10:s osa entisestä kirkkokunnasta) täytyi vetäytyä erilleen ja se järjestyi 1917 omaksi kirkkokunnaksi, Ev.-Lut. Synodi. Se solmi yhteyden Synodikonferenssiin jälleen 1930.³¹ Se katsoi välttämättömäksi katkaista suhteensa Missouri-synodiin jo 1955 ja Synodikonferenssiin lopullisesti 1963.

Tunnustuksellisten seurakuntiemme syntyvaiheissa me olimme varsinaisesti kosketuksissa Missouri-synodiin, joskin tutustuimme samalla jonkin verran Wisconsinin Synodin ja Norjalaisen Synodin muutamiin edustajiin.

2.4.2.9 *Vapaita ev.-lut. seurakuntia Nassau'ssa, Länsi-Saksassa*³²

Silloisen Nassau'n herttuakunnassa, Länsi-Saksassa, tapaamme 1837 nuoren ylioppilaan, Friedrich Brunn'in, joka oli hovisaarnaajan poi-

³⁰ Cycl. s. 709.

³¹ Cycl. s. 546. – H. Halvorsen: Festskrift till Den norske Synodens Jubileum 1853–1903 Decorah. Iowa 1903. – "Ebenezer" 1847–1922, CPH, s. 264. – The Luth. World Almanac and annual encyclopedia 1921 s. 101, 116, 124. – F. Bente: Was steht der Vereinigung der luth. Synoden Americas im Wege, CPH 1917, s. 107.

³² Tähän koko lukuun: Fr. Brunn: Mitteilungen aus meinem Leben, Zwickau i. Sa. 1892.

ka. Hänen piti isänsä askelissa valmistautua pastorinvirkaan. Nas-sau'n maakirkko oli unioitu kirkko — siellä siis luterilaiset ja reformoidut kuuluivat samoihin seurakuntiin. Maakirkon henki oli täysin järkeisoppinut, kuten maakirkoissa yleensäkin niihin aikoihin. Olihan Saksin maakirkosta seuraavana vuonna lähtenyt suuri luterilainen siirtolaisjoukko USA:han vastaavanlaisista syistä.

Ylioppilas Brunn ei ollut silloin vielä saanut hovisaarnaajan koddissaan kuulla mitään kristillistä totuutta eikä hän ollut joutunut yhteyteen uskovien ihmisten kanssa. Isä kasvatti lapsensa täydellisesti järkeisuskon pakanallisuudessa.

Jumala johti nuorukaisen Leipzigin yliopistoon. Opintotoverinsa Karl Graulin kautta hän ensi kertaa kuuli puhuttavan Jumalan laista ja syntisten Vapahtajasta. Kaikki, mikä hänelle ennen oli ollut voitto, raukesi tyhjiin Jumalan edessä Kristuksen tuntemisen rinnalla. Silloin ei paljon muuta tiedetty — uskovissakaan piireissä — raamatullisista asioista kuin että ihminen tulee autuaaksi armosta Kristuksen tähden. Ylioppilas Gaul siirtyi toiseen yliopistoon. Siihen aikaan eivät uskovat ylioppilaat saaneet uskolleen mitään tukea yliopistoissa. Heidän piti yksityisesti harrastaa Jumalan sanan oppia. Lisäksi puuttui oikeaoppisia kirjoja. Lutherin kirjat olivat siellä täysin vieraita.

Brunnin opiskelutoveri oli sama tri Karl Gaul³³, joka Leipzigin Ev.-Lut. Lähetysseuran johtajana kävi Suomessa 1856. Kyseessä oli silloin lähetysseuran perustaminen Suomeen.³⁴ Samalla matkalla on tri Gaul käynyt Hedbergin luona.³⁵ Tämä on ollut sitä ymmärrettävämpää, kun Hedbergin toimesta 1849 lähetettiin hänelle — kun hän oli Ev.-Lut. Lähetyskoulun johtajana ensin Dresdenissä, sitten Leipziginissä — Hedbergin lehden taloudellinen ylijäämä. Vaikka se ei voinut olla suuri, on kyseessä uskon aito alttius. Hedbergin arvion mukaan Gaul oli ainakin parempi luterilainen kuin muut hänen tuntemansa vastaavat saksalaiset pastorit.³⁶

³³ Kmla 1908 s. 39– "Karl Gaul".

³⁴ Brunn: emt. s. 12 ja, 57. – Takala III 366, – U. Paunu: Suomen pakanalähetystoimi I 196.

³⁵ Hg 3.10.1856 L. Schaumanille.

³⁶ Hg 20.4.1849 P. Palqvistille.

Brunn suoritti opintonsa loppuun ja joutui 1842 kotiseudulleen pastoriksi. Vaikka maakirkko ja sen seurakunnat olivat unioituja ja vaikka hänellä kristinuskon asioissa oli vasta alkeelliset tiedot, hän kuitenkin ryhtyi toimimaan pastorina.

Sitten hän jälleen tapasi Graulin, joka oli sillä villin tullut tietoiseksi luterilaiseksi ja valmistunut hänkin pastoriksi. Graul johdatti silloin suurien ahdistusten alaista Brunnia perustamaan autuutensa Jumalan sanaan ja sakramentteihin. Brunn seurasi tätä neuvoa. Se oli hänelle aivan uusi apu ja vahvistus. Hänen ympärilleen kokoontui samoin uskovien joukkoa. Heidän uskonsa ja oppinsa oli aivan toista kuin varsinaisen reformoidun seurakunnan oppi.

Brunn oivalsi, että erikseen kokoontuvan hengellisen ryhmän syntyminen kirkon sisälle oli rikkomus virallista seurakunta toimintaa vastaan. Mutta hän lausuu, että se oli kansankirkkojen onnetoman olemuksen hedelmä. Kun nim. kansankirkot eivät ole todellisia tunnustuksellisia kirkkoja, täytyy kristittyjen kokoontua niissä omalla tavallaan erikseen.

Brunn kirjoitti 1846 luterilaisille ystävilleen ja pyysi heidän neuvooaan tässä asiassa. He kehottivat häntä eroamaan Nassau'n reformoidusta maakirkosta ja liittymään luterilaisiin kansankirkkoihin. Tämäkin oli hänelle aivan uusi asia.

Hän ryhtyi kuitenkin tutkimaan unioidun kirkkonsa peruskirjaa, jossa ei löytynyt mitään todellista oppitunnustusta. Samalla hän näki edessään yksinkertaiset raamatunlauseet, kuten Room. 16:17; Tiit. 3:10. Hän huomasi, että ellei kristitty seuraa näitä Jumalan käskyjä, hän joutuu osalliseksi vieraisiin synteihin. Hän ei myöskään ollut selvillä niistä verukkeista, joilla kansankirkoissa koetettiin välttää näitä Jumalan sanan velvoituksia. Hänen uskoon tulleet seurakuntalaisensa olivat vielä nopeammin tulleet asiassa selvään tulokseen.

Vuonna 1846 muodosti 26 perhettä pastorinsa kanssa oman vapaan ev. lut. seurakunnan, joka joutui mitä vaikeimpiin vainoihin lähivuosien aikana. Se toimi aluksi erillisenä lähiseuduille muodostuneitten samanlaisten seurakuntien kanssa, jotka sitten 1852 liittyivät ainoaan itsenäiseen luterilaiseen kirkkoon, jolla oli virallinen toimintaoikeus — "Vanhan Preussin Ev.-Lut. Kirkkoon" (Breslaun sy-

nodiin). Brunn huomasi miten heikot tiedot näillä pastoreilla oli kristillisestä opista. Sen ohella hän joutui toteamaan, että heidän kirkollinen toimintansa perustui laitosmaiseen hallintoon epäluterilaisella tavalla.

Näistä syistä joutuivat Brunnin hoitamat seurakunnat ristiriitaan Breslaun Synodin kanssa. Se tarjosi sovintoa sillä edellytyksellä, että Brunnin seurakunnat saisivat toimia oppinsa mukaan ja toiset toisen opin mukaan, mutta kumpikaan ei syyttäisi toista harhaopista. Kun kyseessä ei ollut mikään ehdonvallan asia, Brunnin seurakunnat eivät voineet hyväksyä väärää rauhaa, vaan jättivät Breslaun Synodin 1864.

Brunn oli selviytynyt puhtaaseen luterilaiseen oppiin, ennen kuin hän varsinaisesti tutustui Missouri-synodiin, Tämä tapahtui vasta 1860, jolloin prof. Walther Saksan-matkallaan kävi myös hänen luonaan. Silloin voitiin heidän kesken todeta täysi yksimielisyys uskossa ja opissa.

Jatkuvien opillisten taisteluiden yhteydessä oli vielä jälellä eräs ratkaiseva opillinen taistelu. Brunnin ja eräät muutkin seurakunnat olivat kuin erilliset saaret unioidun kirkon keskellä. Hän itse joutui erityisellä tavalla tutustumaan luterilaisiin maakirkkoihin. Hän nimittäin johti kodissaan 1861 – 1878 nuorten miesten esikoulutusta Missouri-synodin jumaluusopillisia korkeakouluja varten. Saadakseen oppilaita omaan kouluunsa hän kierteli laajalti Saksassa luterilaisten maakirkkojen piirissä. Niitten sisäinen tila ei silloin herättänyt hänessä erityistä huomiota, kun hän muuten ei toiminut niitten kanssa. Sitten hän vähitellen oppi huomaamaan, että noissa luterilaisissa maakirkoissa ei koskaan asetettu ratkaisevasti karkeimpiakaan harhaopettajia vastaan. Hurskaatkin piirit, kuten past. W. Löhe Neuendetelsausta mukautuivat lopulta aina kirkkonsa harhoihin. Mutta Brunn pysyi vielä sivustakatsojana.

Ratkaisun aiheutti vihdoin kaksi tapausta. Saksissa syntyivät 1871 ensimmäiset vapaat ev.-lut. seurakunnat (katso seuraavaa lukua), jotka alussa pastorin puutteessa kutsuivat paimenen Missouri-synodista. Sitten täytyi viiden Leipzigin lähetyssseuran palveluksessa olleen lähetyssaarnaajan 1876 erota tämän seuran palveluksesta —

oppia ja tunnustusta koskevista syistä.³⁷ Brunn tunnustautui näihin tapahtumiin ja sen mukaisesti hän 1876 lopullisesti jätti kaiken tilapäisluontoisenkin yhteistoiminnan Saksan luterilaisten maakirkkojen kanssa ja liittyi seurakuntineen samana vuonna järjestäytyneeseen "Saksin ym. Valtioiden Vapaaseen Ev.lut. Kirkkoon".

2.4.2.8 Saksin ym. valtioiden Vapaa Ev.-Lut. Kirkko³⁸

Luterilaisyhdistyksiä

Muutamia vuosia sen jälkeen kun saksilaiset siirtolaiset olivat lähteneet Amerikkaan, oli Dresdenissä 1840-luvun alussa pieni joukko luterilaisia kristittyitä kokoontunut yhdistykseksi, jonka tarkoituksena oli vahvistaa jäsentensä uskoa ja harjoittaa kristillistä rakkautta köyhiä ja sairaita auttamalla. Nämä luterilaiset kristityt olivat tietoisia Missouri-synodin olemassaolosta ja tutkien lukivat sen lehtiä ja kirjallisuutta.

Kun tämä yhdistys oli toiminut noin 25 vuotta, ja Saksin maakirkko yhä määrätietoisemmin kulki järkeisopin tiellä, sen eräät jäsenet katsoivat välttämättömäksi ryhtyä entistä tarmokkaampaan toimintaan hyvien luterilaisten kirjojen levittämiseksi kansan keskuuteen. Nämä seitsemän jäsentä muodostivat 1868 sitä varten pienemmän yhdistyksen — **Dresdenin Luterilaisyhdistyksen**.

Tästä tietämättöminä oli Planitzissa 1866 raivonneen koleraruton johdosta kolme vakaata luterilaista kristittyä muodostanut yhdistyksen köyhien ja sairaitten auttamista varten. Tästä yhdistyksestä muodostui parin vuoden kuluessa 1868 **Planitzin Luterilaisyhdistys**. Vuotta myöhemmin oli samanlainen yhdistys toiminnassa naapurikaupungissa Zwickaussa.³⁹

Sen jälkeen, kun prof. Walther 1860 oli käynyt sekä Dresdenissä että Zwickaussa, luettiin täälläkin Missouri-synodin lehtiä. Kun

³⁷ Otto Willkommin kirjall. selostus 22.7.1926, AAU oa. Hän oli yksi heistä. Carl Manthey-Zorn: Dies und das aus fühem Amtsleben..., CPH 1912.

³⁸ W. Wöhling: Geschichte der Ev. Luth. Freikirche in Sachsen u.a. St. Zwickau 1925. M. Willkomm: Kurzer Rückblick auf die 50 jährige Gesch. der Ev. Luth. Freikirche in Sachsen u.a. St., 1926.

³⁹ Koko tähän lukuun: M. Willkomm: Eine kleine Kraft (Planitzin vapaan ev. lut. seurakunnan, 50-vuotishistoria), Zwickau 1921. (Selostus siitä Paimen 1922 s. 33–, 85–). – Sekä saman: Kurzer Rückblick... emt.

Zwickaun yhdistyksen jäsenet lukivat niistä Dresdenin yhdistyksen olemassaolosta, he pian asettuivat kirjeellisesti yhteyteen näitten kanssa.

Dresdenin luterilaiset olivat jo vuosien kuluessa syvemmin perehtyneet luterilaiseen oppiin, mutta miespolven kestänyt hiljainen yhdistystoiminta oli saanut aikaan sen, että monet inhimilliset suhteet kangistivat heidän toimintaansa. Zwickaun luterilaiset olivat sitä vastoin päättäväisempiä eikä heitä olleet painamassa tuollaiset rajoitukset. Kun nämä lahjat joutuivat palvelemaan yhteistä asiaa, se lähti luistamaan yhä paremmin.

Näitten vaatimattomien yhdistysten säännöissä lausuttiin, että ne ovat syntyneet silloisen ajan kirkollisten liikkeitten johdosta ja että niiden tarkoituksena oli sekä juurruttaa niiden jäseniä luterilaisen opin tuntemiseen että taistella sanoin ja kirjoin kaikkea väärää oppia vastaan.

Yhdistysten tarkoitus ei jäänyt vain sääntöjen salaisuudeksi, vaan sen mukaan ryhdyttiin tarmokkaasti toimimaan. Kokouksissa luettiin aina Lutherin saarna ja sen johdosta keskusteltiin. Jos ei asioista päästy selvyyteen, kysyttiin toisilta yhdistyksiltä neuvoa, Samalla tavalla perehdyttiin katekismuksen oppeihin.

Arkipäivinä tutkittiin kotona Raamattua, luterilaisia kirjoja, Mis-souri-synodin ja Brunnin toimittamia lehtiä. Jäsenten keskuudessa harjoitettiin vaelluksen asioissa Jumalan sanan ohjeita. Ryhdyttiin myös julkaisemaan Waltherin, Brunnin ym. kirjoittamia kirjasia. Lutherin kirjoja oli muutenkin saatavana. Pari kirjanmyyjääkin hankittiin, mutta muuten jäsenet varoivat maallikkosaarnatoimintaa.

Luterilaisyhdistykset alivat alusta alkaen — ja säännöissäänkin — ilmoittaneet, että niiden syntyminen perustui kirkollisiin epäkoh-tiin. Ne eivät siis ennakolta olleet vakuuttaneet uskollisuutta maa-kirkkoa kohtaan. Ne pyysivät olla uskollisia Jumalan sanalle ja lute-rilaiselle opille.

Pian joutuikin näitten yhdistysten jäsenten usko ja tunnustus koe-tukselle. Vuodesta 1866 alkaen Saksin kuningaskunta oli joutunut läheiseen yhteyteen mahtavan Preussin kanssa. Vähitellen alkoi Sak-sin maakirkossa yleistyä se käytäntö, että siellä sallittiin myös Preus-

sin unioidun kirkon jäsenten osallistua yhteiseen ehtoollisenviettoon luterilaisten kanssa. Tällainen Jumalan sanaa vastaan sotiva menettely toi siis unionikysymyksen myös Saksin virallisesti luterilaiseen maakirkkoon. Luterilaisyhdistysten maakirkolle osoitetut kirjelmät eivät saaneet muutosta aikaan.

Samoihin aikoihin (1871) maakirkon kirkolliskokous muutti siihenastisen tiukan papinvalapykälän väljäksi, niin että erilaiset opit ja käsitykset tulivat kirkossa sallituiksi, samaan tapaan kuin Suomessa kirkon tunnustus 1869 / 1870 väljennettiin. Vieläkin Luterilaisyhdistykset lähettivät asianomaisille asiasta uuden kirjelmän — tuloksetta. Päinvastoin maakirkon papit varoittivat yhdistysten jäseniä ryhtymästä mihinkään ratkaiseviin toimenpiteisiin.

Seurakuntia syntyä

Milloin kirkon piirissä ilmenee luopumista oikeasta opista ja tunnustuksesta, ei riitä vain se, että jäsenet tavalla tai toisella ilmoittavat sen johdosta vastalauseensa. Jos asia siihen jää, se merkitsee ilmenneen oppiharhan suvaitsemista kirkossa ja osallistumista siihen. Tämä on kansankirkoissa yleistä.

Luterilaisyhdistykset tarkoittivat uskon ja opin asioissa täyttä totta. Kirkollisetkin kysymykset olivat heille omantunnon asia. Jumalan sanan mukaisesti kavahtaen toisin opettavia he sitten erosivat maakirkosta ja kokoontuivat vapaiksi ev.lut. seurakunniksi 1871).

Jumala oli armollisesti johtanut asiat niin, että edellisenä vuonna oli siellä säädetty asetus eli ns. "eriuskolaislaki", jonka mukaan vapaiden tunnustuksellisten seurakuntien virallinen olemassaolo kävi mahdolliseksi. Tämä helpotti suuresti näitten luterilaisten tietä.

Omasta maasta ei kuitenkaan löytynyt seurakunnille sopivaa pastoria. Ei auttanut muu kuin pyytää pastoria Missouri-synodista. Pian sen jälkeen, kun pastori C. F. Th. Ruhland oli sieltä saapunut, ja kun muitakin seurakuntia syntyi, tuli mukaan pastoreitakin (Saksasta), mm. pastori H. Z. Stallmann (1875), past. Otto Willkomm, joka oli ollut Leipzigin Lähetyseuran palveluksessa, ja past. Georg Stöckhardt (1876).

Kirkkokunta muodostuu

Jo Dresdenin ja Planitsin seurakuntien järjestyessä oli harkittu niiden keskeistä keskinäistä yhteistoimintaa. Kun lisäksi seurakunnat Chemnitzissä ja Crimmitschaussa olivat syntyneet, kaikkien näiden seurakuntien edustajat kokoontuivat 1876 yhteiseen kokoukseen, jossa perinpohjaisten neuvottelujen jälkeen seurakunnat yhtyivät kirkkokunnaksi.

Kun oli odotettavissa, että Nassaussa olevat seurakunnat pian liittyisivät tähän kirkkokuntaan, sen nimi tehtiin sitä varten soveltuvaksi: **Saksin ym. valtioiden Vapaa Ev. Lut. Kirkko**, nimi muutettiin uusissa olosuhteissa viime sodan jälkeen: **Ev.-Lut. Vapaakirkko**.

Aikojen kuluessa kasvoi tästä pienestä siemenestä suuri puu, joka ulotti oksiaan eri puolille Saksaa.

Vuonna 1922 alkoi Berlin-Zehlendorfissa toimia tämän kirkon oma jumaluusopillinen korkeakoulu, jonka rehtorina taimi vuodesta 1923 viime sotaan asti teol.tri Martin Willkomm (k. 1946).

Itsenäinen Ev.-Lut. Kirkko (1947) ⁴⁰

Tämän nimen omaksui 1947 Alasaksin neljä kirkkokuntaa, jotka silloin yhtyivät yhdeksi kirkkokunnaksi.

1. Hannoverin Ev.-Lut. Vapaakirkko.

Alkuaan luterilaisessa Hannoverin herttuakunnassa pääsi valtaan järjestyssko ja vähitellen myös kirkollinen unioni. Kaikki Göttingenin yliopiston teologisen tiedekunnan professorit olivat 1853 unioituja, Vanha hyvä kristinoppi korvattiin 1862 toishenkisellä. Kirkon käsikirjaa uudistettiin järjestysskoiseen henkeen 1863 / 1864.

Kun Preussi oli 1866 vallannut Hannoverin, tuli reformoitu kuningas luterilaisen maakirkon yliiispaksi. Kirkon toimintaa johdettiin muutenkin unioidussa hengessä. Tunnetun luterilaisen herätysliikkeen (1817–) johtomiehen L. Harmsin (k. 1865) veli pastori Th. Harms (k. 1885) piti ratkaisevana maakirkon epäkelvouden todisteena sitä, että avioliittojen solmiminen määrättiin tapahtuvaksi valtion viranomaisten edessä. Kirkko sai tietenkin omalla tavallaan siu-

⁴⁰

T. Ehlers, Ohne Kreuz keine Krone, Hannover 1912. Mie, yleislähde yllä. Werner Schrocka, Siebenzig Jahre luth. Freikirche in Hermannsburg, Hermannsburg 1948. Sama, kirje 1.3.1950 AAU:lle.

nata näin vahvistetut avioliitot. Määräys oli sinänsä oikea ja hyvä järjestys. Mutta pastori Harms piti sitä kirkon ja kristillisyyden loukkauksena. Muutamat pastorit, jotka eivät suostuneet säädettyyn viikimysmenettelyyn, erotettiin viroistaan. He järjestäytyivät kannattajineen 1878 seurakunniksi ja **Hannoverin Ev.-Lut. Vapaakirkoksi**. Pastori Th. Harmsin kuoleman jälkeen tapahtui vapaakirkossa hajaannus. Lähimpänä syynä olivat erilaiset opit kirkosta ja saarnavirasta.

2. Hannoverin vapaakirkon huomattavin seurakunta oli Hermannsburgin Ristinseurakunta. Mainituista opillisista syistä suurin osa siitä erosi 1886 Hannoverin vapaakirkosta ja liittyi yhteistoimintaan vastaavan Hampurin Siionin seurakunnan kanssa. Näin syntyi **Ev.-Lut. Hermannsburgin — Hampurin Kirkko** (Synodi). Tämä kirkko ja Hannoverin Ev. Lut. Vapaakirkko koettivat 1908 sopia yhteisistä opillisista perusteista, mutta vasta 1922 ne toteuttivat keskinäisen saarnatuoli- ja ehtoollisyhteyden — pysyen silti itsenäisesti toimivina kirkkoina.

Pieni osa Hermannsburgin Ristinseurakuntaa selvisi 1891 pastori W. Wöhlingin johdolla selvälle luterilaiselle linjalle. Hän oli niihin aikoihin tutustunut Missouri-synodin tunnustuksellisuuteen. Muutamien muitten lähiseurakuntien kanssa syntyi täten **Hermannsburgin Ev.-Lut. Vapaakirkko**. Se liittyi 1908 Saksin ym. valtioiden Ev. Lut. Vapaakirkkoon.

3. Hessenin Suurherttuakunnassa alkoivat samoin unionivaikeudet 1866. Siellä vaikutti myös tunnettu maakirkkojohtaja teol. tri A. Vilmar, joka perusti kaiken kirkollisen toiminnan saarnaviran erikoisvaltaan. Hessenissä erotettiin 1873 / 1874 yhdellä kertaa 43 unionia vastustavaa pastoria. Siitä syntyi 1877 **Hessenin (Darmstadtin) Itsenäinen Ev. Lut. Kirkko**.

4. Vastaavissa kirkollisissa oloissa syntyi 1865 omalla tavallaan Badenin **Ev. Lut. Kirkko**. Se oli myös luterilainen "vapaakirkko". Kun Badenissa ei ollut luterilaista kirkkoa, vaan unionikirkko, ei silloin syntyneen luterilaisen kirkon nimessä tarvittu "vapaa" -sanaa. Tämä kirkko toimi ensin Breslaun Synodin alaisena, mutta se vapautui siitä 1902. Sillä oli jatkuvasti kestettävänä erilaisia opillisia vaikeuksia.

Näissä kirkoissa ei vallinnut selkeä puhdas luterilainen oppi. Tähän liittyi vielä vaikeus, Etelä-Afrikassa suoritetun lähetystoiminnan johdosta, jota harjoitettiin kauan tottumusten painon alla yhdessä maakirkon kanssa.

Saksan "Itsenäinen Ev. Lut. Kirkko" (SELK 1972)

Yllämainitut Saksin Ev.-Lut. Vapaakirkiko ja Ev.-Vanhaluterilainen Kirkko pääsivät 1948 opilliseen yhteisymmärrykseen.⁴¹ Tähän yhteisyyteen liittyi 1949 vaikeammin Itsenäinen Ev.-Lut. Kirkko (1947). Nämä kolme kirkkoa toimivat sitten yhdessä vain siten, että niiden johtohenkilöt muodostivat keskinäisen neuvotteluelimen (Arbeitsgemeinschaft), kunnes ne vihdoin 1972 sulautuivat yhdeksi kirkoksi: Itsenäiseksi Ev. Lut. Kirkoksi (1972). Opillisia vaikeuksia jäi silti olemaan.

2.4.3 Muita vapaita ev. lut. seurakuntia ja kirkkoja

*2.4.3.1 Tanskan Vapaa Ev. Lut. Kirkko*⁴²

Tanskan kansankirkosta on aiheellisesti sanottu, että siellä uskonpuhdistus oli jäänyt kesken. Se nim. ei ole virallisesti omaksunut tunnustuskirjoikseen Lutherin Suurempaa katekismusta, ei Schmalcaldenin uskonkohtia eikä Yksimielisyyden Ohjetta. Tanskan kansankirkon tila oli 1850-luvun vaiheilta yhtä kirjava kuin Keski-Euroopan maakirkkojen. Tämä oli ilmeistä toisille. Pastori N. P. Grunnet (1827–1897) oli myös tietoinen siitä, että Tanskan kansankirkko ei ollut mikään tunnustuksellinen kirkko. Hän olisi kannattanut todellisen lähetystyön alkamista Tanskan kansan keskuudessa.

Vuonna 1855 jätti pieni joukko pastori Grunnetin kannattajia kansankirkon ja pyysi hänet pastorikseen. Näin syntyi "Kööpenhaminan Vapaa Ev. Lut. Seurakunta". Grunnet oli lahjakas puhuja ja taitava kirjallisissakin tehtävissä. Pieni alkua lähti kasvamaan. Vuon-

⁴¹ Näitten kirkkojen virallinen ilmoitus Suomen Vapaalle Ev.-Lut. Kirkolle (tammik. 1948).

⁴² Wöhling emt. s. 162. Past. W. J. Michaelin luennot, Kööpenhamina 4.6.1948. Luthersk Vidnesbyrd 1930 nr. 10. W. J. Michaelin kirjeet 1.6. ja 8.6.1949 AAU:lle. W. J. Michaelin vastaukset AAU:n kysymyksiin 21.4.1954. W. J. Michael, Den ev-luth. Frikirke 1855–1955, Odense 1955.

na 1863 oli jo koossa 10 seurakuntaa ja niissä noin 2.000 jäsentä. Grunnet turvautui maallikkosaarnaajiin, mutta niistä koitui hänelle kaikkein kovimmat koettelemukset. Bornholmin saarella oli pastori Tandbergin kanssa suuri joukko liittynyt siellä ennestään toimivaan tunnustukselliseen seurakuntaan. Sen maallikkosaarnaajana oli Christian Möller. Tandberg osoittautui epäluterilaiseksi ja siirtyi Amerikkaan. Näissä selvittelyissä erosi Möller kannattajineen Grunnetin joukosta. Hän muodosti oman yhdistyksensä ja liittyi sitten kannattajineen takaisin kansankirkkoon. Tähän ratkaisuun vaikutti osaltaan Ruotsista käsin saarnaaja C. O. Rosenius.

Grunnetin johtamiin seurakuntiin kuului 1890 enää noin 840 jäsentä. Muutkin maallikkosaarnaajat tulivat tyytymättömiksi ja heidän mukanaan suurin osa näistäkin 1895 erkani Grunnetista ja muodosti itsenäisen vapaakirkon.

Toimittuaan siihen asti aivan yksin Grunnet sai 1881 erään kirja-kaupan saksalaisten lehtien luettelosta tietää, että Saksassa ilmestyi Saksin ym. valtioiden Vapaan Ev.-Lut. Kirkon seurakuntalehti. Hän tilasi sen ja huomasi sen kirjoitukset luterilaisiksi. Hän matkusti näitten luterilaisten luo ja tutki heti perille saavuttuaan — vielä yöllä — past. Otto Willkommin oppitunnustusta. Hän oli puolustukseen lausunut: "Jollei past. Willkomm olisi osoittautunut uskolliseksi luterilaiseksi, olisin minä heti palannut Tanskaan, sillä siellä ei ole mitään puutetta vääristä luterilaisista." Kun sitten vuorostaan Grunnet oli tutkittu, todettiin molempien kirkkojen uskonveljellisyys. Näin sai pastori Grunnetin joukko monenlaista apua työhönsä. Vuosina 1900 – 1925 toimi siellä pastorina past. J. M. Michael (k. 1935 Dresdenissä).

2.4.3.2 Englannin Kirkko⁴³

Viime vuosisadan loppupuolella tapaamme Saksissa nuoren miehen samoilla seuduilla, joilta prof. Walther uskonystävineen oli (1838) lähtenyt Amerikkaan. Nuori mies, koulunopettaja E. E. Rabe, tuns

⁴³ "The Ev. Luth. Church in England", The Luth. Messenger, march 1939 (W. M. Oesch). W. M. Oesch, Nachrichten aus England, Der Lutheraner (Missouri) 1939 Nr. 5. A short History of the Luth. Church in Great Britain (E. G. Pearce) in A Manual of Luth. Activity in Great Britain, Jan. 1951.

varmaan tankoin niitä vaihteita ja omantunnon syitä, jotka aiheuttivat tuon siirtolaisuuden. Mutta hän kuului nuorempaan polveen ja joutui omalta kohdaltaan aloittamaan samanlaatuisen uskon taistelun uute-na, omana taistelunaan.

Hän oli tullut tuntemaan Jumalan armon ja perusti uskonsa Jumalan pettämättömään sanaan. Hän havaitsi maakirkossa aivan kirjavien opetuksen ja järkeysuskon. Jumalan sanasta hän oli päässyt selville siitä, että kristitylle on luvattua kuulua sellaiseen kirkkoon, jossa jatkuvasti hylätään autuaaksitekevä totuus ja suvaitaan sielua turmelevia harhaoppeja. Hänen korvissaan kaikui jatkuvasti: "Vetäytykää pois heistä", Room. 16:17. Ratkaisu ei ollut hänelle helppo. Se merkitsi viran menetystä ja muita suuria elämän vaikeuksia. Mutta oltuaan 1892 Saksin ym. valtioiden Vapaan Ev.-Lut. Kirkon kirkolliskoukoksessa hän otti ratkaisevan askeleen. Erityisesti häntä oli vahvistanut 2 Kor. 6:17,18: "Lähtekää pois heidän keskeltään ja erotkaa heistä, sanoo Herra... niin minä otan teidät huostaani ja olen teidän Isänne, ja te tulette minun pojikseni ja tyttärin, sanoo Herra, Kaikkivaltias."

Mutta mistä hän löytäisi itselleen uuden opettajanviran? Sellainen tarjoutui Lontoosta. Eräs saksalainen evankelinen (ei-luterilainen) seurakunta ylläpiti siellä koulua lapsilleen. Tämän koulun opettajaksi pääsi Rabe. Mutta hän asetti ehdoksi nimenomaisesti, ettei hän liity sen seurakunnan jäseneksi.

Rabe oli vakava luterilainen kristitty. Hänellä oli sydämen haluna auttaa muitakin Jumalan armon omistamiseen. Hän etsi sopivan ravintolan, jossa saattoi tavata saksankielisiä puhuvia miehiä. Sieltä löytyikin NMKY:n jäseniä, jotka vakavasti harrastivat hengellisiä asioita. Ei aikaakaan, niin kokoontui Raben kodissa joka sunnuntai noin 20 nuorta miestä. Luettiin prof. Waltherin saarnoja, perehdyttiin Lutherin Vähän Katekismuksen opetuksiin yms. Muutamat miehet vastaanottivat vakavasti Jumalan armon. Sitten he tulivat huomaamaan, miten NMKY:n puhujat aivan avoimestikin arvostelivat Raamatun jumalallisuutta. He erosivat yhdistyksestä ja muodostivat oman piirinsä ja vahvistuivat siinä kokoontuen uskossa ja Jumalan sanan tuntemisessa.

Vaikka Rabe siirtyi Saksaan Planitzin tunnustuksellisen luterilaisen seurakunnan opettajaksi, hän ei jättänyt Lontoon pientä piiriä oman onnensa nojaan. Hän kehotti heitä pyytämään itselleen pastoria Missouri-synodilta. Tämä toive täyttyi 1896. Alku täällä oli todella kuin sinapinsiemen. Mutta seurakunnan perustajille oli tunnusomais- ta vilpitön Jumalan sanan oppimisen halu, palava ja hienotunteinen into toimia toistenkin johdattamiseksi samaan uskoon ja voimakas uhrimieli. Kahden vuoden kuluttua pieni joukko palkkasi itsenäisesti pastorinsa.

Englannissa toimivat seurakunnat muodostivat "Englannin Ev.-Lut. Kirkon" ja se toimii läheisin suhtein Missouri-synodiin.

2.4.3.3 *Elsassin*⁴⁴, nyk. *Ranskan ja Belgian, Ev.-Lut. Kirkko*

Elsassin väestöstä oli puolet paavilaisia ja noin kolmasosa nimel- lisesti luterilaisia. Keski-Euroopassa vallinnut järkeisusko hallitsi tätäkin kansankirkkoa 1800-luvun alussa. Mutta täälläkin alkoi 1840-luvulla past. F. Horningin johdolla luterilainen herätysliike. Se liik- kui vain herätyksen linjoilla. Tunnustuksellista luterilaista kirkkoa ei tahdottu muodostaa.

Elsassissa syntyi sitten varmaan ainoalaatuinen järjestelmä, jonka avulla luterilaiset kristityt pyrkivät ratkaisemaan tunnustukselliset vaikeutensa. Kansankirkollisen seurakunnan vakaat luterilaiset muo- dostivat sen yhteydessä pysyen "vastalauseseurakuntia" ("Protestge- meinden"). Näiden "seurakuntien" jäsenet palkkasivat itselleen omanmieleiset kansankirkolliset papit ja maksoivat silti kirkollisve- roa sille seurakunnalle, jonka hoidossa he eivät tahtoneet olla! Kan- sankirkko salli tämän, koska se siten kuitenkin säilytti otteensa näi- hin jäseniinsä ja toivoi saavuttavansa lopulta voiton tässä "taistelus- sa". Kun nimittäin "vastalauseseurakunnan" pastori kuoli, sen jäsenet kääntyivät kirkkohallinnon puoleen, joka lähetti heidän mieleisensä pastorin. Tätä tietä vastalauseseurakunnat vähitellen sulautuivat kan- sankirkon tavalliseen toimintaan takaisin. Yleinen. välinpitämättö-

⁴⁴ Pastori Fr. Kreissin luento Kööpenhamina 2.6.1948. Saman kirjeellinen esitys AAU:lle 6.5.1950. G. Wolff, kirjallinen esitys AAU:lle 16.5.1950. (Philippe Schweickart, Die ev.-luth. Freikirche in Frankreich... (Synodalverband) 1927–1952, Woerth (Ranska) 1952.

myys sai vallan ja lujempien luterilaisten pastorien pojat saivat yliopistossa uuden jumaluusopin mukaisen kasvatuksen.

Pohjois-Elsassissa oli yksi pastori,⁴⁵ joka luki Missouri-synodin lehtiä. Hän itse pysyi edelleen kansankirkossa, mutta neuvoi uskollisia jäseniään kääntymään Missouri-synodin puoleen. Nämä seurasivat pastorinsa esimerkkiä ja jäivät paikoilleen. Mutta Etelä-Elsassissa oli toinen pastori, P. Löffler, jotka luki samoja lehtiä ja oli tutustunut Saksin tunnustukselliseen luterilaiseen kirkkoon. Hän aikoi Jumalan sanaan sidotun omantuntonsa velvoittamana erota kansankirkosta. Eräs hänen seurakuntalaisistaan oli samalla kannalla. Asia otettiin esille seurakuntakokouksessa. Useimmat välttivät ratkaisua taloudellisiin huoliin vedoten. Kun Löffler sitten 1904 luopui virastaan, uskolliset jäsenet tahtoivat järjestäytyä vapaaksi ev.-lut. seurakunnaksi. Löffler lupasi jäädä heidän luokseen, jos edes 7 jäsentä ilmoittautuisi seurakuntaan. Halukkaita oli vain kolme. Pastori siirtyi vapaan ev.-lut. seurakunnan pastoriksi Hampuriin.

Kun sitten kutsuttiin koolle seurakunnan perustava kokous, oli vuokrattu sali, johon olisi mahtunut 200 henkilöä. Saapui neljä. Kuitenkin seurakunta syntyi (1904). Turvauduttiin lukujumalanpalvelukseen.

Pohjois-Elsassin pääkaupunkiin Strassburgiin oli 1880-luvulla muuttanut Dresdenin eräs tunnustuksellisen luterilaisen seurakunnan jäsen. Steedenin (Nassau) pastorit kävivät aina joskus täällä kokoontuvan joukon luona. Kun Etelä-Elsassin seurakunta oli syntynyt, sen pastori hoiti myös Strassburgin seudun jäseniä. Näin alkoi siellä yhteinen seurakuntatoiminta 1904. Seuraavan vuoden alusta sai Elsassin seurakuntapiiri oman pastorin, Martin Willkommin, joka samalla hoiti Sveitsissä ja Italiassakin asuvia seurakuntalaisperheitä.⁴⁶ Tästä pienestä alusta on sitten muodostunut "Elsassin Vapaa Ev.-Lut. Kirkko" (1919). Siihen on aikanaan liittynyt myös Antwerpenissä toimiva seurakunta (katso jäljempänä) ja sen mukaisesti on kirkkokunnan nimikin muuttunut (yllä).

⁴⁵ Lehre u. Wehre 1923 s. 240–, Henry Kreiss, Entstehung der Freikirche im Elsass.

⁴⁶ Wöhling emt. s. 43. Fr. Th. Horningin toiminnasta ja protestiseurakunnista erillaisia lähteitä

2.4.3.4 Puolan Kirkko⁴⁷

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen harjoittivat meikäläiset amerikkalaispiirit laajaa hyväntekeväisyyttä myös Puolassa, jonka väestöstä vain noin 4 % on protestantteja, Nimellisesti luterilaisia on siis vain aivan vähän. Erään avustusjärjestön puheenjohtajana toimi siellä 1920 Yhdistyneen Wisconsinin Synodin past. Otto Engel. Hän tutustui näissä tehtävissä vilpittömiin puolalaisiin luterilaisiin. Kun Wisconsinin synodin prof. August Pieper (k. 1947) v. 1921 vieraili Saksassa, näitä luterilaisia tuli neuvottelemaan hänen kanssaan. He osoittautuivat vakaiksi luterilaisiksi ja Wisconsinin Synodi päätti lähettää past. Otto Engelin heidän luokseen auttamaan heitä neuvoillaan ja toiminnallaan kirkollisissa asioissa. Vuonna 1922 hän liikkui sitten kaikkialla Puolan luterilaisten keskuudessa. He kannattivat oman tunnustuksellisen kirkon järjestämistä, mutta eivät saaneet Varsovan kirkolliskokouksessa (1922) mitään yhtenäisempää päätöstä aikaan. Silloin lähti Lodzin yhdistysväen keskuudessa tunnettu pastori G. Malischewski täydentämään opintojaan saksalaisten uskonveljiemme jumaluusopilliseen korkeakouluun Berliiniin. Hän oli lukenut amerikkalaisten uskonveljiemme jumaluusopillista kirjallisuutta ja siten lujittunut luterilaisessa opissa.

Kun hänet oli todettu uskolliseksi luterilaiseksi ja hän palatsi Puolaan, Lodzin uskolliset luterilaiset alkoivat kokoontua kodeissa ja vuokrahuoneistoissa. Vuonna 1924 syntyi Lodzissa ja sen ympäristöllä kaksi vapaata ev.-lut, seurakuntaa, joissa oli yhteensä 113 jäsentä. Siitä lähti toiminta jatkumaan.

Viime maailmansodan jälkeen siirtyivät nämä saksalaissukuiset seurakuntajäsenet Saksaan, jossa heitä kokoontui hajaseurakuntina "Ev.-Lut. Tunnustuskirkoksi". Se liittyi vuoden 1976 alusta Saksan Itsenäiseen Ev.-Lut. Kirkkoon (SELK 1972–).

⁴⁷ Otto Engel, kirjallinen tiedotus (1924?). Die Ev.-Luth. Freikirche in Polen 1930– (heidän lehtensä). Anfänge der Freikirche in Polen, Freikirche (lehti) 22.2.1925. Mitteilungen der Ev.-Luth. Flüchtlingsmissionskirche, Memmingen 1949 Nr. 5. G. Malschner, kirjeellinen selvitys 18.12.1958: "Die Ev.-Lut. Bekenntniskirche in der Diaspora"

2.4.3.5 Kuresaaren Seurakunta Virossa⁴⁸

Kun Viro oli 1918 saavuttanut itsenäisyyden, ryhdyttiin uudistamaan myös kirkollisia oloja. Uusjumaluusoppineet tahtoivat turvata asemansa. Mutta tietoiset luterilaiset olivat myös valppaita. Jos uudessa kirkkojärjestyksessä erisuuntaiset piirit olisi virallisesti hyväksytty, tietoisemmat luterilaiset olisivat varmaan muodostaneet oman "kirkkonsa" ("Waba Synodi"). Tältä varalta oli jo laadittu erityinen kirkkojärjestys.

Hyväksytyssä kirkkojärjestyksessä (1926) ei eri suuntia otettu huomioon, ja ne saivat jäädä sellaisinaan yhteisen kirkon piiriin. Sehän on yleinen kansankirkollinen käytäntö.

Mutta tietoisemmat luterilaiset olivat näissä vaiheissa tulleet vaakuuttuneiksi siitä, että kirkollinen yhteys edellyttää yhtä uskoa ja oppia. Kun kaikki jäi kansankirkossa entiselleen, tämäkään ei voinut tietoisia luterilaisia tyydyttää.

Kuresaaren seurakunnan pastori N. Bäuerle (lue: Boierle) käsittelee asiaa perusteellisesti (kansankirkollisessa) seurakunnassaan. Mutta mitään muutosta ei vielä tapahtunut. Kun Virossa kirkon ja valtion ero toimeenpantiin, oli sitä ennen (1927) valittava uudet kirkkoneuvostot. Kuresaaren seurakunnassa vastakkaiset suunnat asettivat omat ehdokaslistansa. Vaalin lopullinen tulos oli se, että uskolliset luterilaiset joutuivat vähemmistöön. Tästä selvisi Bäuerlelle tilanteen ristiriitaisuus. Hän ja suuri joukko seurakuntalaisia järjestyi silloin "Kuresaaren Vapaaksi Ev.Lut. seurakunnaksi" (1927). Muut "Waba Synodin" kannattajat perääntyivät. Kuresaaren uuteen seurakuntaan liittyi kyllä jäseniä muiltakin paikkakunnilta.

Ennen toista maailmansotaa kuului tähän seurakuntaan 128 jäsentä. Sodan kestäessä saksalaissyntyiset jäsenet muuttivat Saksaan. Viroom jäänneistä ei ole mitään kuultu. Bäuerle kuoli miehitetyssä Itä-Saksassa Leipzigissä 1948 pahoinpitelyn uhrina.

48 Lut. 1928 s. 44–48.

2.4.3.6 Antwerpenin Seurakunta⁴⁹

Belgian kansa kuuluu paavikirkkoon. Muista maista sinne asettuneet protestantit ovat muodostaneet joitakin pieniä seurakuntia. Aikanaan oli Antwerpeniin muuttanut saksalaisia kauppiaita, joitten muodostama siirtoseurakunta toimi ensimmäisen maailmansodan alkuun asti. Kun se oli suosinut uusjumaluusoppia, oli siitä 1879 eronnut pieni vapaa luterilainen seurakunta.

Ensimmäisen maailmansodan aikana paavikirkkoon kuulunut antwerpenilainen Lambert Hellings (1889-1957) oli saanut joltakin lähetystyöntekijältä Johanneksen evankeliumin kirjasena, Paavilaiset eivät lue Raamattua, mutta oppivat kirkollisia asioita sen verran kuin paavikirkko määrää. Jokainen sen kirkon jäsen osaa tosin ulkoa Joh. 1:1-14. Mutta nyt Hellings pääsi lukemaan koko Johanneksen evankeliumin. Se oli hänelle uutta. Hän huomasi siitä, että paavikirkossa opetetaan toisin. Opetuksen ristiriita vaikutti hänen sielussaan sen, ettei hän enää halunnut mennä paavikirkon messuun.

Palattuaan sodan jälkeen jälleen Belgiaan Hellings taas kerran löysi kadulta pienen mustan kirjan — se oli Uusi Testamentti. Se oli hänelle ihmeitten ihme. Hän ja hänen kotinsa tulivat sitä lukiessaan Jumalan armon omistukseen.

Mutta miten siitä eteenpäin paavilaisessa Belgiassa?

Hellings joutui 1922 amerikkalaisten metodistien lähetystoiminnan piiriin. Hän kävi heidän raamattukoulunsa ja hänestä tuli metodistisaarnaaja. Mutta hänelle selvisi vähitellen, ettei metodistien ehtoollisoppi (se ei tunnusta Kristuksen ruumiin ja veren todellista läsnäoloa ehtoollisessa) ollut oikea. Sen tähden hän erosi heistä 1931.

Sitten Hellings jatkoi yksin lähetystyötä. Sen tuloksena kokoon-tui aivan pieni joukko 1934 yhden uskonystävän kodissa kerran viikossa. Näin jatkui, kunnes hän oli 1938 tullut tuntemaan norjalaisen merimieslähetystyöntekijän. Hellings alkoi hänen kanssaan keskustella opin asioista ja siinä yhteydessä kirkostakin. Norjalainen lausui hänelle: "Teillä on luterilainen henki." Opastaakseen tätä "vilpitöntä

⁴⁹ Pastori L. Hellingsin luento, Kööpenhamina 3.6.1948. Der Lutheraner (Miss.-Syn.) 1940 s. 111 ja 422. Der Lutheraner (Saksa) 1949 s. 69– ja 82. Hellingsin haast. 1951 Antwerpenissä. Takala I 48–66.

israelilaista" selville vesille norjalainen kirjoitti Missouri-synodin prof. Fürbringerille ja pyysi häntä lähettämään sopivaa kirjallisuutta Hellingsille. Saatuaan 1938 muutamia perusteita selvittäviä kirjoja hän huomasi, että niissä oli sama oppi, jonka hän oli oppinut Uudesta Testamentista. Prof. Fürbringer johdatti hänet vielä yhteyteen meikäläisen Lontoossa toimineen pastorin kanssa. Näin syntyi pieni **Antwerpenin Vapaa Ev.-Lut. Seurakunta**, johon liittyi viimeinen 1879 muodostuneen vapaan luterilaisen seurakunnan jäsen. Hellings toimi seurakunnan pastorina. Antwerpenin seurakunta kuuluu **"Ranskan ja Belgian Ev.-Lut. Kirkkoon"**.

Useimmat tässä mainituista seurakunnista ja kirkoista olivat ja osaksi ovat edelleen tunnustuksellisia luterilaisia. Niiden kesken — poikkeuksia huomioonottaen — on vallinnut uskonveljellinen yhteys ilman kiinteätä järjestäytymistä. Tähän uskonveljelliseen yhteisyyteen liittyivät myös Suomen tunnustukselliset ev. lut. seurakunnat syntyessään — samoin aikanaan niiden muodostama kirkkokunta.

Varsinkin toisen maailmansodan jälkeen on erilaisia muutoksia tapahtunut maailman tunnustuksellisten kirkkojen toiminnoissa. Ne kaikki toimivat yhä — Viron sisarseurakuntaa lukuun ottamatta.

2.5 Kirkollisia ilmiöitä Ruotsissa 1800-luvun keskivaiheilla

2.5.1 "Uuslukijat"

Vuosisadan vaihteessa vallitsi Ruotsin kirkossa järkeisuskon henki.⁵⁰ Sielunsa pelastusta vakavasti etsivät piirit joutuivat hakemaan turvaa hartauskirjoista. Pohjois-Ruotsissa — Norlannissa — muodostivat nämä heränneet laajan liikkeen, jota sanotaan "vanhojen lukijain" suunnaksi. Sitä voidaan verrata Suomen varhaisempaan herännäisyyteen. Mutta juuri niihin aikoihin puhkesi sielläpäin esiin herännäisyyttä arvosteleva **"uuslukijain"** suunta. Herännäisyyden käyttämät hartauskirjat hylättiin ja käytettiin vain Raamattua ja Lutherin kirjoja. Papisto asettui "vanhojen lukijain" kannalle. Tietoi-

⁵⁰ E. Newman: Nordskånska väckelserörelser under 1800-talet I s. 66–109.

simmat "uuslukijat" asettuivat ratkaisevasti kansankirkkoa vieroksuvalle kannalle, kun Ruotsin kirkolliset kirjat oli järkeisuskon hengesä uudistettu: Katekismus 1809, Käsikirja 1811 ja Virsikirja (Wallinin) 1819. Kirkollismielisistä "uuslukijoista" kehittyi sitten ns. "uus-evankelinen" suunta, jonka huomattavin edustaja oli maallikkosaarnaaja C. O. Rosenius (1816 – 1868), joka 1856 kannattajineen muodosti yhdistyksen "Evankelinen Isänmaansäätiö".⁵¹

Roseniuksen julistuksessa yhtyy herännäisyyden, reformoidun hengellisyysden piirteitä. Hän keräsi opetuksellaan ympärilleen laajan evankelisen liikkeen, joka pietistien tapaan toimi vapaana yhteisönä valtiokirkon puitteissa. Rosenius vastusti jyrkästi ja kylmästi "uuslukijoista" syntyneitä vapaita ev.-lut. seurakuntia. Hänen allianssihenkistä toimintaansa hurskaat kirkolliset piirit Ruotsissa pitivät sopivana keskitienä rappeutuneen kansankirkollisuuden ja vapaiden seurakuntien välillä.⁵²

Luterilaisesta opista kiinnipitävät "uuslukijat" ja niiden vapaat seurakunnat saivat tukea ja luterilaisen opin apua Suomesta.

2.5.2 "Hedbergiläisyys" Ruotsissa

Vähän tuonnempana esitän Pöytyän pitäjänapulaisen, pastori F. G. Hedbergin uuden hengellisen liikkeen, Suomen evankelisen liikkeen, alkuunpanijana ja vetäjänä.

Hän joutui liikkeen alkuaikoina tukemaan Ruotsissa silloin syntyneitä tunnustuksellisia (vapaita) luterilaisia seurakuntia ja vastavasti Saksassa jo aikaisemmin syntyneitä seurakuntia.

Hedbergin vielä kuuluessa heränneitten joukkoon ruotsalainen saarnaaja C. O. Rosenius oli 1843 tullut Suomeen tutustuakseen suomalaiseen herännäisyyteen. Sen hengellisyys ei tyydyttänyt häntä. Mutta tällä matkallaan Rosenius erityisesti kiintyi Hedbergin luterilaiseen asenteeseen. Myös Hedberg, joka seuraavana vuonna joutui erilleen herännäisyydestä, huomasi siinä yhteydessä, että Rosenius olisi uskonkysymyksissä hänelle läheinen. Kun Hedberg epäili, ettei hän saisi Suomessa lupaa julkaista herännäisyyttä terävästi arvoste-

⁵¹ Sama s. 109.

⁵² II 126. Martti Ruuth: F. G. Hedberg ja C. O. Rosenius, ylipainos Vartijasta 1911. Gunnar Westin: C. O. Rosenius' brev till F. G. Hg (Ur den svenska folkväckelsens historia och tankevärld, Stkhlm 1930) s. 28

levaa kirjastansa "Pietismi ja kristinusko", hän kääntyi Roseniuksen puoleen siinä toivossa, että hän saisi sen painetuksi Roseniuksen välityksellä Ruotsissa.⁵³ Näin alkoi heidän välillään kirjeenvaihto ja jonkinlainen yhteistoimi.

Näissä asioissa ilmeni jo Hedbergin ja Roseniuksen välillä tiettyä erilaisuutta. Sitä ei hälventänyt Hedbergin käynti 1846 Tukholmassa. Hän piti Roseniusta jalona ystävänään ja evankeliumin julistajana, mutta Rosenius oli lähempänä herännäisyyttä ja Hedberg taas oli ankarien ahdistusten alta päässyt evankeliumin kirkkaaseen selkeyteen. Roseniuksen lehden nimi oli "Pietisten" ("Herännäinen"). Hedberg taas julkaisi 1849 – 1851 myös Tukholmassa lehteä, jonka nimi oli "Evangelisten" ("Evankeliumin julistaja"). Lisäksi joutuivat nämä molemmat miehet "uuslukijain" asioissa täysin vastakkain. Heidän kirjeenvaihtonsa lakkasi vihdoin kokonaan 1857.

Ruotsin "uuslukijat" seurasivat alussa lähinnä Roseniuksen toimintaa. Hänen lehtensä kautta he tulivat tuntemaan myös Hedbergin ja hänen lehtensä ja kirjansa. Hedbergin varsinaiset taistelukirjat — aivan vähäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta — ja hänen molemmat lehtensä (1845 – 1851) olivat ruotsinkielisiä. Varmaan ne siitä syystä ovat jääneet suomalaisille lukijoille vähemmän tunnetuiksi.

Voimme kuvitella, miltä "uuslukijoista" mahtoi tuntua, kun he lukivat Hedbergin 1845 ilmestyneen kirjasen mottona olevia Luthe-
rin sanoja:

"Ihmisoppeja ei saa kuulla, vaikka kohta enkeli niitä saarnaisi, niinpä vaikka niiden ohessa oikein sataisi ihmeitä. – – Sen tähden ei Jumala tahdokaan, että me katsomme heidän (opissa erehtyvien pyhään) esimerkkiänsä, vaan ainoastansa Hänen Raamattuansa..."

Entä sitten koko kirjasen terävä asenne uskonopin sekoittajia vastaan! Salaman tavoin piirsi kirjanen valokuovan ahdistettujen "uuslukijain" sydämiin. He tiesivät Roseniuksen välinpitämättömän suhtautumisen siihen tunnustustaisteluun, jota he Jumalan sanan perusteella kävivät uusien kirjojen johdosta. Oli silloin selvää, millä osoitteella he tulisivat kirjoittamaan ne kirjeet, joissa he pyysivät neuvoa ja apua tässä taistelussaan.

⁵³ Prof. E. Newmannin kirjan nimi: "Hedbergianismen i Sverige", H:fors 1931.

Hedbergin muutkin kirjat ja hänen lehtensä "Allmän Evangelisk Tidning" (1845 – 1848) vahvistivat näitä piirejä suuresti. Niin voidaan jo piankin puhua "hedbergiläisyydestä" Ruotsissa.⁵⁴ Olihan hedbergiläisillä Tukholmassa myös oma kokoontumispaikkansa, vaikka he olivat samana ystävyysuhteissa Roseniukseen.⁵⁵ Tältä todistaa myös Hedbergin julkaisujen suuri levikki siellä.

Näitä ruotsalaisia "hedbergiläisiä" oli kaksi ryhmää. Toiset, joitten toimintaa nyt lähemme seuraamaan, muodostuivat Hedbergin tukemina vapaiksi lut. seurakunniksi, toiset pysyivät Ruotsin valtiokirkossa.

2.5.2.1 Norlannin lukijat kääntyvät Hedbergin puoleen

Käydessään Tukholmassa 1846 oli Hedberg Roseniuksen toiminnan yhteydessä joutunut tapaamaan erään opettajan, nimeltä Forss, joka oli kotoisin Hudiksvallin läheltä, Forssasta.⁵⁶ Hänen kirjeensä tammikuun 2 p:ltä 1848 on ensimmäinen viesti, joka on välittömästi tullut Hedbergille näiltä Norlannin "uuslukijoilta". Forss kiitti Hedbergiä hänen kirjoistaan. Toiset olisivat niiden puolesta valmiit vaikka kuolemaan. Toiset vastustivat niitä. Samassa kirjeessä puuseppämestari E. Sandman mainitsi, että erityisesti oli kyseessä Hedbergin taistelukirjanen "Pietismi ja kristinusk".

Näin alkoi näiden "uuslukijain" ja Hedbergin välillä mitä sydämmellisin, välitön, uskonasioita käsittelevä kirjeenvaihto. Heillä oli aivan sama usko kuin Hedbergillä. Se oli Raamatusta ja Lutherin kirjoista ammennettu. Nyt tämä usko vain vahvistui ja kirkastui.⁵⁷ Jo heti toisessa kirjeessä monien puolesta pyydettiin, että Hedberg tulisi käymään heidän luonaan.⁵⁸ Näitä pyyntöjä tuli muissakin kirjeissä.

Ainoakaan Ruotsin pastori ei näitä luterilaisia tukenut — ei myöskään Rosenius. Niinpä Hedbergille kirjoitettiin: "Täällä me olemme yhä, **niin kuin lampaat ilman paimenta**. Jumalan seurakunta saa itse ravita ja huoltaa itseänsä, niin kuin se hyväksi näkee.

⁵⁴ Prof. E. Newmannin kirjan nimi: "Hedbergianismen i Sverige", H:fors 1931.

⁵⁵ Antekningar vid vistelsen i Stockholm (28.7.–14.8.1846), M. Roslin. utgivna af Prof. Martti Ruuth, H:fors. Eripainos Kyrkohist. Samf. Årsskrift 1929 s. 323.

⁵⁶ Forss Hgille 23.1.1848.

⁵⁷ Esim. Högströmin kirjeessä 9.2.1849 hänen oman pyyntönsä lisäksi neljän muun miehen omakätiset pyynnöt (Tunasta, Bergsjöstä ja Hudiksvallista).

⁵⁸ O. Svensson, Hudiksvall, Hgille 27.11.1848.

Ei ole ketään, joka toimisi väärää oppia vastaan — joka kehottaisi oikeaan uskoon — Mutta Herra on meidän Paimenemme...⁵⁹ Sydän lämpenee, kun lukee näitä herttaisia kirjeitä.

Mutta paljon pohjoisempana — linnuntietä noin 400 km:n päässä — oli samoja luterilaisia kristittyjä Luulajan, Piitimen ja Skellefteån seuduill. Sieltä kirjoitettiin Hedbergille ensi kerran heinäkuun 27 p:nä 1849.⁶⁰ Senkin kirjeen alussa lausuttiin, ettei kukaan pastori ollut Ruotsissa heidän kannallaan, mutta "Pietismi ja Kristinusko" -kirjasen perusteella he olivat huomanneet, että sen tekijä oli heidän kanssaan yksimielinen niissä kohdissa, joita siinä käsiteltiin.⁶¹

Näin olivat vakaat "uuslukijat" avanneet yhteyden Hedbergiin. He näkivät hänessä ainoan oppia saaneen paimenen, joka heitä voisi auttaa. He sitoivat Hedbergin itseensä vetoamalla hänen terävään taistelukirjaseensa. Sen lisäksi oli kyseessä sama usko ja tunnustus, jonka puolesta siellä taisteltiin johdonmukaisemmin kuin Hedberg omassa maassaan. Heillä oli kyseessä siirtyminen omiin vapaisiin luterilaisiin seurakuntiin.

2.5.2.2 Millä perusteilla Ruotsin vapaat luterilaiset seurakunnat syntyivät?

Pohjois-Ruotsissa olevien "uuslukijain" puolesta oli aikaisintaan 1844 jätetty valtiopäiville anomus saada käyttää vanhoja kirkollisia kirjoja. Kun se oli hylätty, he lähettivät kaksi edustajaa esittämään asian hallitukselle. Kuningas vaati silloin Upsalan ja Lundin konsistoreilta lausuntoa uusista kirjoista. Lausunnoissa todettiin, että kirjoissa oli vain joitakin mitättömiä puutteellisuuksia. Asia raukesi siihen. Mutta "uuslukijat" olivat lähteneet liikkeelle puhtaan opin tähden väärää vastaan eivätkä he siis saattaneet laskelmoida asiassa hyötynäkökohtien mukaan. Jos joku totuudessa seuraa puhdasta Jumalan sanan oppia ja kavahtaa väärää ja tätä väärää kirkossa todella pidetään sallittavana, ei tietoisilla kristityillä ole edessään mitään muuta kuin kokoontua erikseen puhtaan Jumalan sanan tunnusmerk-

⁵⁹ Riströmin kirje, jossa pyydetään lausuntoa sen johdosta, että he olivat eronneet valtiokirkosta.

⁶⁰ Hgin poimintoja tästä kirjeestä (17.10.1849).

⁶¹ C. O. Rosenius, hans lif oeh verksamhet, 3. uppl. Stkhlm 1896, s. 237.

kien mukaan. Tällä tavalla tekivät nämä "uuslukijatkin" kenenkään neuvomatta tuolla kaukana Pohjois-Ruotsissa. Näin syntyivät 1848 siellä ensimmäiset vapaat luterilaiset seurakunnat.⁶²

Seurakunnista ja niiden toiminnasta on vain vähäisiä tietoja.⁶³ Kuitenkin tiedämme tarkoin millä perusteena "uuslukijat" erosivat Ruotsin valtiokirkosta. Kun vastaavat piirit muissakin maissa samoin perustein liittyivät vapaiksi luterilaisiksi seurakunniksi, mainitsen niistä muutamia peruskohtia.⁶⁴

Kun "uuslukijat" eivät enää 1848 voineet odottaa korkeimman oikeuden päätöstä, heidän johtajansa Johan Riström oli laatinut valituskirjelmän, joka oli jätetty kirkollisasiain valtioneuvokselle Tukholmassa. Siinä ilmoitettiin, että "uuslukijat" eroavat valtiokirkosta ja ryhtyvät itsenäiseen seurakunnalliseen toimintaan. Samalla esitettiin perusteet:

– – – Kun Ruotsin viralliset papit ovat ottaneet itselleen jumalallisen vallan muuttaa Kristuksen ja hänen apostoliensa oppia (uudet kirjat) sekä tahtovat pakottaa kristillistä kirkkoa osallistumaan tähän, he siten halveksivat hengellisen seurakunnan tuomiovaltaa, joka Kristuksen lampaiden oikean tavan mukaan tuntee Paimenensa äänen eikä kuule vierasta, vaan pakenee häntä. – – Sen tähden tulee kaikkien tosi kristittyjen, jotka tämän käsittävät, varoa, niin kuin Kristus on käskenyt: Matt. 7:15; 2 Kor. 6:14-18, että he eivät osallistu sellaiseen väärään oppiin ja jumalanpalvelukseen.

Sitten vedottiin tunnustuskirjoihin, joiden opin velvoittavuus on lakina Ruotsin valtiokirkossa:

"Raskasta on erota niin monen kansan mielipiteestä ja tunnustaa eri oppia; mutta Jumala käskää kaikkia, että he eivät saa osallistua väärään oppiin" (käännös valituksesta, vert. Tk. 279, § 42). - Augsburgin tunnustuksen puolustuksen VIII kohta:

⁶² Hg on lähettänyt vain vähän kirjeitä ja tärkeän lausuntonsa Skellefteåhon, mutta sieltäpäin on Hgille saapunut varmaan myöhemmin poisjoutuneita kirjeitä, koska Hg oli lähettänyt heille 1849–1851 viisi kirjettä ja lähetystä kaikki P. Marklinille tai hänen kauttaan, mutta Hgin papereissa on vain 2 sieltä saatua kirjelmää v:lta 1849 – nekin muistiinpanoina.

⁶³ "Underdånig Besvärsskrift – af Johan Riström i Neder-Luleå 1948." Sven Edlundin kirjeessä Hgille 17.5.1850

⁶⁴ "Hvad vilja Norrlands-Läsarne af mig?" 17.10.1849.

Vääristä opettajista on luovuttava... Matt. 7:15 ja Gal. 1:9 (Tk. 135:48).

Asia on selvä niille, jotka antavat Jumalan käskyn olla oman tai toisten ihmisten mielipiteen yläpuolella. Mutta sellaista, joka itse tahtoo määrätä, pakeneeko hän ollenkaan ja milloin väärää oppia. eivät raamatunlauseet auta, sillä sellainen "on asettunut Jumalan käskyä vastaan ja on tullut omaksi herrakseen ja Jumalakseen".

Sitä, joka valtiokirkossa ei suostu uusiin kirjoihin, ei laske-ta ehtoolliselle. Sitä, joka ei ole käynyt ehtoollisella, ei vihitä avioliittoon. Se, joka ei anna kastaa lastaan uuden käsikirjan mukaan, julistetaan kasteen ylenkatsojaksi. Jos lapsi on vanhan käsikirjan mukaan kastettu, vaaditaan, "ttä se on uudestaan uuden käsikirjan mukaan kastettava. Tällainen menettely on asettumista Jumalaksi yli omientuntojen.

Eroamisen oikeutusta perusteltiin vielä vedoten: Room. 16:17 ja lausuttiin, että eroavilla on näin ollen lohdutus niitä häväistyksiä vastaan, joita heidän syykseen tavallisesti pannaan, että he nim. halveksivat kirkkoa ja sakramenteja sekä aikaansaisivat eripuraisuutta ja puolueita. "Päinvastoin ne, jotka väärää oppia opettavat, aiheuttavat pahennusta – – ja sen tähden he ovat syypäitä monen kristityn huokauksiin ja kyyneeliin sekä vastustavat Kristuksen valtakunnan menestymistä..." Kun kristilliselle kirkolle kuuluva omaisuus, jonka Kristus on meille hankkinut, on puhdas kristillinen oppi ja sakramentit Kristuksen asetuksen mukaisina" ja kun tätä ei heillä ole valtiokirkossa, "niin on seurakunnalla jumalallinen oikeus ottaa itselleen toisia palvelijoita..."

Samat perusteet kertaantuivat siinä ensimmäisessä kirjelmässä⁶⁵, jonka Johan Riström heinäkuussa 1849 lähetti Hedbergille. Siinä pyydettiin Hedbergiä Jumalan sanan mukaan tutkimaan asiaa ja antamaan siitä lausuntonsa. Tuossa kirjelmässä esitettiin yllämainittuja raamatunkohtia ja huomautettiin niistä: "Näitä raamatunlauseita käsittämme kirjaimellisesti 2 Joh. 11 ja 12 mukaan." Edelleen sanottiin:

⁶⁵ Lähteenä käytetty Lutherin postillaa: "Första delen af Doct. Martini Lutheri Kyrko-Postilla..." (Evangelier), öfversatt af Mag. And. Borg. I osa. Tredje upplagan. Lund 1839. – Siinä s. 72 N:o 61: Ev. på Tredje Dag Pingst. Joh

"Me emme tyydy siihen, että näitä sanoja selitetään tällä tavalla: "Teidän ei pidä omistaa heidän väärää oppiansa. mutta teidän tulee kuitenkin kuulla heitä, antaa heidän pysyä virassa ja samalla osoittaa heille, että he saarnaavat valhetta..." Vielä viitattiin Lutherin Kirkkopostillan otteisiin, joissa opetetaan, "että kaikilla kristityillä on valta ja oikeus tutkia ja arvostella kaikkea oppia ja (huom!) erota vääristä opettajista ja piispoista ja kokonaan kieltäytyä heitä tottelemasta".⁶⁶

Kaikki nämä perustelut ovat Jumalan sanan ja luterilaisen tunnustuksen mukaisia. Hedberg harkitsi vakaasti, ryhtyikö hän ollenkaan antamaan pyydettyä lausuntoa. Kuitenkin hän herrnhutilaiseen tapaan arpaakin heittämällä ryhtyi työhön. Siihen osallistuivat myös hänen suomalaiset ystävänsä, erityisesti E. M. Rosengren ja V. M. Roslin. Lausunnossa⁶⁷ hyväksyttiin "uuslukijain" eroaminen Ruotsin valtiokirkosta.

Nämä tapahtumat tarvitsisivat aivan erillisen esityksensä.⁶⁸ Tässä tutkimuksessa on tyydyttävä mainitsemaan vain tärkeimpiä pääasioita. Suomalaisen pappien lausunnon perusteet ovat seuraavassa luvussa.

2.5.2.3 Hedberg – Rosenius, puolesta ja vastaan

Seuraavassa on väitteitä, joilla Rosenius vastusti "uuslukijain" vapaitten luterilaisten seurakuntien oikeutusta ja joilla vastaavasti Hedberg ja hänen suomalaiset ystävänsä katsoivat heidän asiansa Jumalan sanan ja luterilaisen opin mukaan oikeutetuiksi.

⁶⁶ "Betänkande i de Svenska, så kallade separatisternas sak; af gifvet af flere i österbotten nu tjenstgörande Prester, under loppet af November månad 1849" – julkaistu Skellefteässä 1850.– Hgin luonnoksia ja kirjeenvaihtoa asiasta, Hedberg laati lausunnon (Betänkande).

⁶⁷ Lauri Takala esittää kyllä paljon aineistoa, mutta jättää ko. toiminnan oikeutuksen selvittämättä. Ernst Newmanin esitys on osaksi ylimielistä ja pilkallista. Newmanin julkaisemat kirjeet ovat kaikki sellaisten henkilöiden kirjeitä, jotka eivät olleet asioissa sillä kannalla kuin Hg alkuaan oli.

⁶⁸ Rosenius emt. s. 245, 246 (Pietisten 1849), Hgin muistiinpano 25.10.1849.

Minkä mukaan kirkon tilaa on arvosteltava?

Rosenius: Kirkkolaissa määrätty oppitunnustus tekee Ruotsin kirkon oikeaksi siinäkin tapauksessa, että siinä opetetaan ja saa opettaa tätä tunnustusta vastaan."

Hedberg: "Mutta tämä (virallisesti tunnustettu) perusoppi on nyt vain lammasnahka, jonka suojassa susi hiipii sisään. – – Ruotsin kirkko vääristelee julkisesti teossa perusoppia — väärää oppia on sen kirjoissa ja sitä julistavat sen papit. Opetustapansa mukaan on sitä (Ruotsin kirkkoa) arvosteltava — eikä isiensä tunnustuksen mukaan, josta se on langennut pois." Hedberg vetosi vielä siihen, että paavi-kirkkokin tunnustaa omikseen kolme ensimmäistä uskontunnustusta eikä silti ole oikea kirkko.⁶⁹

Ovatko kirkolliset kirjat kirkon opin tunnustus?

Rosenius: Kirkolliset kirjat, vaikka ne ovat virallisesti hyväksytyt kirkon käyttöön, ovat vain "**eräitä** kirjoja", jonka ehdottomasti on erotettava "kirkon opista".⁷⁰

Hedbergin ystävän **V. M. Roslinin** lausunnossa sanottiin: "Sillä Virsi- ja käsikirja sekä Katekismus ovat kyllä myös seurakunnan tunnustuskirjoja; ne ovat sen sisäisiä tunnustuksia, joita se toiminnassaan käyttää jalka päivä, kun taas tunnustuskirjat ovat sen ulkonaisia tunnustuksia sen suhteissa muihin kirkkoihin." Hedberg oli samalla kannalla.⁷¹

Muutamien raamatunkohtien käytöstä

Rosenius: Se, että vapaissa seurakunnissa on vedottu raamatunkohtiin: 2 Kor. 6 – Joh. 10 – 2 Joh. 10,11, on vallattomuutta, kevytmielistä ja huolimattontaa puhetta.⁷²

Hedberg: Vaikka kirkossa jaettaisiin oikea ehtoollinen, mutta sen yhteydessä joutuisi kuulemaan väärää opetusta, täytyy näitä opettajia "Kristuksen oman käskyn perusteella, Matt. 7:15 ja Joh. 10:5, paeta, niin kuin lammasten vaatteissa olevia vääriä profettoja ja su-

⁶⁹ Hgin muistiinpano 25.10.1849.

⁷⁰ Rosenius emt. s. 250.

⁷¹ Roslinin ja Hgin lausunnot 4.10.1849.

⁷² Rosenius emt. s. 251.

sia."⁷³ Pastori Roslin lausui, että vapaitten seurakuntien jäsenet ovat menettelleet Jumalan sanan mukaan, ja vetosi raamatunkohtiin: "2 Kor. 6:14–18, joka lähinnä tarkoittaa – – varsinaisesti yhteyttä opissa, ulkonaisessa ja sisäisessä tunnustuksessa; edelleen Gal. 1:8; edelleen 2 Joh. 9–11 ym. – –"⁷⁴ Tähän vai vielä lisätä, että tunnustuskirjoissa näitä lauseita käytetään samalla tavalla.⁷⁵

"Ulkonainen virka" — seurakunnan kutsu

Rosenius: Ruotsin kirkkolaitoksessa, kuten aikanaan Israelissa ainoastaan vihityillä papeilla on oikeus jakaa sakramentteja. Se kuuluu yksinomaan "ulkonaiselle viralle"⁷⁶. Rosenius ei maininnut, mistä virka tulee!

Hedberg: Vastauksen harhakäsityksiinsä Rosenius sai lukea Hedbergin Tukholmassa ilmestyvästä lehdestä "Evangelisten".⁷⁷ Siinä oli ensinnä ruotsinnettuna Lutherin kirjanen "Kristuksen seurakunnan oikeudesta ja vallasta". Siinä Luther opettaa, että kristityillä — jo kasteen ja uskon perusteella — on kaikki kirkollinen vasta ja että kristillisen seurakunnan kutsu on täysin riittävä pastorille. Seurakunnan kutsu tarvitaan myös kaikkeen opetukseen sen piirissä. — Sitten Hedberg ryhtyi kumoamaan Roseniuksen väitteitä muilla Lutherin ja Tunnustuskirjojen opetuksilla.

Millä seurakunnalla on täysi kirkollinen valta?

Rosenius: Ruotsin kirkkolaitos on se seurakunta, joka voi vihkimyksellä varustaa pastorinsa kirkollisella vallalla.⁷⁸

Hedberg: Se seurakunta, jolla on tämä valta, ei ole virallinen kirkkolaitos (paavikirkko), vaan kristityt Schmalkaldenin uskonkohdosten mukaan.⁷⁹

Mitätön seremonia — sielunvihollisen säädös

⁷³ "Ev." 1949 n:o 4.

⁷⁴ Roslinin lausunto Hgin laatimasta "Betänkande... 1849" (katso edellä).

⁷⁵ Tkt 2 Kor. 6= s. 279, 443, 550, 553; Joh. 10:5= s. 456.

⁷⁶ Rosenius emt. 253–254.

⁷⁷ "Ev." 1850. n:o 2. – Vert. sama Lutherin kirjanen: Paimen 1922 s. 74–. MkL? s. 58, 101. W. H. T. Daun tutkielma: Luthers frühester Versuch, eine christliche Ortsgemeinde zu gründen, Lehre und Wehre 1927 n:o 12.

⁷⁸ Rosenius emt. s. 251–254.

⁷⁹ "Ev." 1850 n:o 2. Tkt s. 266 "seurakunta".

Rosenius: Kun Ruotsin kirkon uuden käsikirjan mukaan sinänsä oikean kasteen yhteydessä siitä väärin opetettiin, Rosenius piti väärän opin käyttöä mitättömänä seremoniana. Kun rippilapsia vannotettiin tunnustamaan uuden katekismuksen harhaoppejakin, hän sanoi, että he vaivat sen tehdä siinä mielessä, että he tunnustautuvat kirkon viralliseen eli toisenlaiseen oppiin.⁸⁰

Hedberg: Kastekaavassa on väärää oppia. Se, joka on siitä tietoinen, joutuisi sitä käytettäessä osallistumaan epäjumalanpalvelukseen. Sitä, että lapsia vannotettiin tunnustamaan uuden katekismuksen kaikkia oppeja, Hedberg piti sydäntä särkevänä vääryytenä, jopa perkeleellisenä säädöksenä.⁸¹

Vastaan — puolesta

Rosenius vastusti ehdottomasti eroamista Ruotsin kirkosta siinä opetettavan väärän opin tähden, kun se virallisesti on luterilainen.⁸² Roseniusta tuki suomalainen pastori C. G. Mellberg, joka myös oli saanut arvosteltavakseen Hedbergin "lausunnon". Hänen mielestään "uuslukijoiden" tuli vain vastustaen väärää oppia tunnustaa oikeata. Jos heitä pakotettaisiin tekemään vastoin omaatuntoaan, Mellberg lausui: "niin eivät he voi muuta tehdä kuin painaa niskansa ikeen alle ja vain huolehtia kukin kutsumuksestaan, talollinen omasta talostaan, torppari omastaan jne..."⁸³

Hedbergin joutui vastaamaan siihen, miten lopullisesti on suhtauduttava Ruotsin kirkkoon: "Onko nyt vetäydyttävä pois seurakunnan yhteydestä sen tähden, että siellä julkisesti viljellään väärää oppia virsissä, kirkkotavoissa (tarkoitetaan kastekaavaa yms.) ja lasten opetuksessa, ja sen tähden, että tämä oppi on juhlallisesti Jumalan ja hänen seurakuntansa edessä tunnustettava oikeaksi (konfirmaatiossa)?" "On (Ja)". Sitä oppia on tunnustettava sellaisena kuin se todellisuudessa on, ja sellaisen tunnustuksen tähden on kärsittävä mitä tahansa."⁸⁴ Hedbergin vastaus on tarkalleen Raamatun ja luterilaisen tunnustuksen mukainen. Se on ainoa mahdollinen, kun kirkollista

⁸⁰ Rosenius emt. s. 238 ja 246.

⁸¹ "Ev." 1850 s. 106–, 153–, 172.

⁸² Rosenius emt. s. 251. Koko asenne.

⁸³ C. G. Mellberg 11.11.1849 Hgille.

⁸⁴ Hgin muistiinpanoja 9.10.1849.

suhtautumista ei ratkaista toiminnallisilla hyötöyksillä, vaan kristillisen kirkon tunnusmerkkien (notae ecclesiae) mukaan.

Hedberg on samoihin aikoihin tuon lausuntonsa valmistumisen jälkeen — vielä harkinnut sitä ja hän on tapansa mukaan kirjoittanut näitä ajatuksiaan muistiin. Hän tuli tähän tulokseen:

"Minä harkitsin kauan ja tarkasti heidän asiaansa ja arvasin, että varmaan vihollinenkin tässä eroamisessa kylvää rikkaruohoaan, kuten aina, mutta myös että eroaminen itsessään oli oikeutettu niitten kohdalla — huomaa tarkoin — joilla oli riittävästi Jumalan sanan valoa ja Hengen voimaa käsittämään ja vastustamaan tätä uudenaikaista kirkkovalhetta, joka esiintyy totuuden muodossa. — Vai mitä? Olisiko näiden vastoin omia tuntojaan pitänyt mukavasti vastaanottaa ja suosia näitä epäuskon lempilapsia, nim. uusia kirjoja? Olisiko heidän pitänyt pysyä kirkossa, joka alttarinsa ääressä vannottaa lapsia Jumalan ja hänen seurakuntansa edessä vakuuttamaan todeksi uuden katekismuksen ja sen selittäjän valheita Kristuksen ja hänen apostoliensa oikeaksi opiksi — ja kirkossa, joka vain tällä edellytyksellä tarjosi heille ehtoollista? Olisiko heidän pitänyt pysyä kirkossa, joka ei ainoastaan virsissä ja toimituksissaan ja lasten opetuksessa, vaan myös saarnassa useimmiten tyrkytti kerrassaan toista oppia kuin Tunnustuskirjojen, joitten uskosta ja tunnustuksesta se aikoja sitten on langennut pois? Ei! Tässä tuli totisesti kyseeseen enemmän totella Jumalaa kuin ihmistä: tulee ennemmin antaa heittää itsen sä vainon kuumaan uuniin kuin notkistaa polvensa kultaisen vasikan edessä, jota maan kaikki suuret ja mahtavat palvoivat: nim. värittömän järki-viisauden puleerattua vasikkaa uusien kirjojen loistavassa hahmossa."⁸⁵

2.5.2.4 Hedberg osoittaa, miten "kirkkoäitiin" on suhtauduttava

Opettaessaan Jumalan sanan ja luterilaisen opin perusteella eroamisen oikeutusta toisin opettavasta kirkosta Hedberg tarkoin va-

⁸⁵ Hgin muistiinpanoja 8.4.1850.

roitti eroavia kaikesta farisealaisuudesta. Eroaminenhan tapahtuu pelkästään Jumalan sanan ja käskyn perusteella. Hän kehotti heitä rukoilemaan "vanhan Ruotsin kirkon puolesta".⁸⁶ Juuri näin kristityt eroavat vääristä näkyvistä kirkoista ja kokoontuvat omiin seurakuntiin.

Tunnustipa Hedberg Ruotsin kirkon olevan eräässä mielessä oma ja noitten ruotsalaisten äiti ja muistutti heidän mieleensä näitä sanoja: "Älä ylenkatso äitiäsi, kun hän vanhaksi tulee", Snl. 23:22, mutta hän jatkoi: "Mutta hän, joka on meille enemmän kuin isä ja äiti, nim. sielujemme ylkä Jeesus, sanoo: 'Joka rakastaa isäänsä ja äitiään enemmän kuin minua, se ei ole minulle kelvollinen', Matt. 10:37, ja Psalmissa 45:11,12 sanotaan: 'Kuule, tytär, katso ja kallista korvasi, unohda kansasi ja isäsi huone, niin kuningas saapi halun ihanuuteesi, sillä hän on sinun herrasi, kumarra häntä.'⁸⁷

Näissä opetuksissaan **Hedberg** toi selvästi esiin Jumalan sanan ja luterilaisen opin kirkollisen yhteyden asioissa. Hän seurasi askel askeleelta Lutherin jälkiä ja otti huomioon Jumalan sanan riippumatta siitä, miten se soveltui historiallisesti vakiintuneisiin tottumuksiin. Ne hän mursi tavalla, joka niihin aikoihin oli harvinaista maailmassa ja ainoalaatuista Pohjoismaissa.

Rosenius taas edusti aivan irrallisesti toimivaa herätyskristillisyyttä, joka erinomaisen hyvin viihtyy laitospirkon sekavuudessa. Hän koetti varata omalle maallikkosaarnaamiselleen jatkuvan oikeutuksen, kun hän vain sakramenttien hoidosta puheen ollen vetosi "ulkonaisen viran" tarpeellisuuteen. Hänellä oli epäraamatullinen ja epäluterilainen käsitys seurakunnallisista ja kirkollisista asioista. Näissä opetuksissa Hedberg ja Rosenius olivat vastakkain.⁸⁸

Mistähän johtui Hedbergin kirkas asenne? Hänelle itselleen oli vasta joitakin vuosia aikaisemmin kirkastunut Jumalan armo Kristuksessa. Ja missä sielujemme ylkä, Jeesus Jumalan sanan kautta sydämissä hallitsee, sinne ei huolita mitään väärää oppia. Olisihan se morsiamen uskottomuutta ylkää kohtaan. Hän piti kiinni uskosta Kristukseen ja niin hän tunsu Kristuksen lammasmaun, jonka lam-

⁸⁶ Hgin muistiinpanoja 30.10.1849 tuota lausuntoa varten,

⁸⁷ Sama kuin yllä.

⁸⁸ Hg Roseniukselle 5.5.1850 (Diario). Roslin Hg:lle 20.2.1850.

paat kuulevat ja seuraavat Hyvän Paimenen ääntä ja vierasta pakenevat. Kristillinen seurakunta ei olekaan mikään ihmisten mielen mukaan kokoontuva seura, vaan paikkakunnillaan kokoontuva "Jumalan seurakunta", 1 Kor. 1:2, joka kokoontuu Kristuksen kirkon tunnusmerkkien mukaan. Näistä tunnusmerkeistä oli kysymys. Hedberg tunnustautui niihin ja johti niiden mukaan ruotsalaisia luterilaisia vapaisiin luterilaisiin seurakuntiin, kun taas Rosenius pitäytyi hänelle mieluisaan laitoskirkkoon vastoin Kristuksen kirkon tunnusmerkkejä.

2.5.2.5 Ruotsin luterilaisia vapaaseurakuntia syntyy ja niiden jatkuva toiminta⁸⁹

Tutkittaessa Ruotsin luterilaisia vapaaseurakuntia on otettava huomioon eräitä erikoisia näkökohtia. Varsinaiset itsenäisesti toimineet vapaaseurakunnat löydämme 1840-luvun lopulta alkaen Norlannista. Mutta samanaikaisesti ja niistä aivan erillään tapaamme Etelä-Ruotsissa samoihin aikoihin samaan suuntaan toimivia "vapaaseurakuntia", jotka vain rajoitetusti toimivat seurakuntina. Myös Norlannissa vapaaseurakuntien toiminta muuttui rajoitetuksi.

2.5.2.6 Norlannin luterilaisista vapaaseurakunnista⁹⁰

Vuodesta 1848 lähtien alkoi vakaita luterilaisia kokoontua Norlannin alueella vapaaseurakunniksi. Ainoa ruotsalainen pastori Anders Wiberg, joka vähän aikaa 1849 ja 1850 toimi näissä piireissä yhtä ja toista, muuttui pian baptistiksi ja tuotti syntyneille vapaaseurakunnille suuria lisävaikeuksia.⁹¹ Huolimatta valtiokirkon ankarasta

⁸⁹

⁹⁰ Tässä tutkimuksessa on jätettävä syrjään ko. vapaa seurakuntien vaiheiden erittely, joista on jonkin verran lähdetietoja. Esityksen lähteinä on käytetty: Newman Ernst, "Hedbergiamismen" i Sverige, Hgros 1931 s. 40–64; Hedbergiamismen i Norrland. Newman Ernst, Gemenskaps- och frihetssträvanden i svenskt fromhetsliv 1809–1955, Lund 1939 (V–VI). Takala II toinen nide. Moberg S. A., C. O. Rosenius, hans lif och verksamhet, 3 painos, Stkhm 1896. Hässleholm Missionsförening 1860–1935, Hässleholm 1934, Stading J., Anders Wibergs lif och verksamhet, 2 painos Stkhlm 1916. Evangelisten 1849–1851, Pietisten 1949–1951. Protestanten, Den Lutherske 1880–1885. Pehrsson Joseph, Oscar Ahnfelt, Stkhlm 1944. AAU:n haastatteluja, lisäksi kirjoit: Edv. Johansson, Hässleholm 1952. Adolf Kristensson, Wittsjö Snärshult 1952. Hänestä muistokirjoitus Bib. trogn. Vämn. Missionstidning 1966 s. 74, 75. Hjalmar Nyström, Pitholm 1957. Joseph Pehrsson, Ringamåla 1951. Rob. Sandberg, Sjulnäs 1957. Emmy Sjögren, o.s. Nyberg, John Riströmin tyttären tytär, Luleå 1957, Axel B. Svensson, Tukholma 1947,

⁹¹ Haihätteleva pastori Anders Wiberg ei ollut minkään vapaaseurakunnan pastori. Hän toimitti Hedbergin Evangelisten-lehteä 1851. Erosi Ruotsin kirkon papinvirasta lopullisesti 10.12.1850. Alkoi kannattaa

vastustuksesta ja valtiovallan ylen kovasta vainosta (erityisesti 1853–) kokoontui alkuvuosina useilla paikkakunnilta yhteensä useita satoja henkilöitä vapaaseurakuntiin. Joidenkin vuosien kuluttua osa palasi takaisin valtiokirkkoon, osa taipui pastori Wibergin levittämään baptismiin, osa siirtyi USA:han, osa pysyi kaikesta huolimatta uskollisina. Tulihan näiltä seuduin vapaaseurakunnan edustaja 1881 Hedbergin luona käymään. Bibeltroga Vänner -yhdistyksen johtaja Axel B. Svensson kertoi tavanneensa Piitimessä 1920 miehen, joka oli sanonut vapaaseurakuntia tarkoittaen: "Jag är den siste" [Minä olen (heistä) viimeinen]. Se saattoi olla vain sitä paikkakuntaa tarkoittava sana.

Kuitenkin on tältä pohjalta edelleen jatkunut omalaatuinen vapaaseurakunta-toiminta. Vapaaseurakunnat eivät enää 1870-luvulta lähtien voineet toimia vapaasti. Vanha ns. konventikkeliplakaatti (1726) oli tosin Ruotsissa lievennetty 1858, mutta niin, että yksityiset hartaustilaisuudet maallikkopuheineen olivat sallittuja vain sillä ehdolla, ettei niissä puhuttu sanaakaan valtiokirkkoa vastaan. Vapaaseurakunnat eivät voineet lain nojalla ollenkaan toimia seurakuntina. Jäsenet kuuluivat virallisesti Ruotsin valtiokirkkoon. Yleisesti lapset kastettiin valtiokirkon toimesta. Samoin rippikoulu käytiin siellä. Näissä asioissa oli vain vähän poikkeuksia. Vapaaseurakuntalaiset kokoontuivat kuitenkin erikseen säännöllisesti kodeissa, myöhemmin oli kolmella paikkakunnalla oma huoneisto, jota hoiti asianmukainen rukoushuoneyhdistys. Omassa keskuudessa pidettiin jumalanpalvelukset, joissa useimmiten luettiin Lutherin saarna, joskus esimies piti puheen. Ehtoollisenvietto oli vapaaseurakunnan keskeinen.

Norlannin vapaaseurakunnat eivät koostu hengellisten yhdistysten jäsenistä, vaan ne kokoontuvat yllämainituin rajoituksin vain vapaaseurakuntina. Toiminta on näin jatkunut nykyaikaan asti.

Näissä piireissä julkaistiin vuosina 1880 – 1885 erittäin asiallisesti toimitettua kuukausilehteä "Den Lutherske Protestanten"⁹²

USA:han siirtyneet vapaaseurakuntalaiset järjestäytyivät siellä uskonnonvapauden maassa omiksi seurakunniksi.⁹³ Toimintaa johti

baptismia keväällä 1851 ja siirtyi siihen lahkoon, uudestikastettiin 23.7.1853. Hänen vaikutuksestaan suomalainen pastori Johannes Hymander liittyi 1872 baptisteihin.

⁹² Julkaistu Piitimessä 1880–1885. Sen toimittaja oli sahatyömies C. J. Nyberg.

Hedbergin kanssa kirjeenvaihdossa ollut vapaaseurakunnan esimies Sven Edlund ja sitten hänen samanniminen poikansa kuolemaansa asti 1921. Sen jälkeen siellä oma erillinen toiminta jatkui edelleen.

2.5.2.7 Etelä-Ruotsin luterilaisista vapaaseurakunnista

Ruotsi on pitkä maa. Liikenneyhteydet olivat kauan aikaa kankeat eikä myöhemminkään pohjoisen ja etelän välillä ollut toimintayhteyksiä. Kaukaiset seudut olivat tähän asti toimineet erikseen.

Etelä-Ruotsissa toiminut laulajamaallikkosaarnaaja (trubaduuri) Oscar Ahnfelt (1813 – 1882) oli jo heti 1840-luvulla ilolla omaksunut Hedbergin voimakkaan opetuksen. Hänen kitaralaulunsa ja opetusensa ääreen kerääntyi tuhatlukuisia kuulijajoukkoja. Saarnatoimintansa yhteydessä Ahnfelt ilmaisi tarkoituksensa koota samanuskoisia omaksi seurakunnaksi. Hän sai siinä vaikutteita eri tahoilta, mutta erityisesti norjalaiselta pastori G. A. Lammersilta⁹⁴, joka oli siellä perustanut pietistihenkisiä vapaaseurakuntia (1856–).

Ahnfelt oli toiminnassaan hyvin varovainen. Hän kannatti silloin samanuskoisten kokoontumista omiin tilaisuuksiin, joissa myös vietettiin Herran pyhää ehtoollista. Kaiken piti tapahtua hiljaisesti ja vain uskovien joukon omassa keskuudessa.

Kun sitten rajusti toiminut Lammers kokonaan perääntyi 1860 ja liittyi takaisin Norjan kansankirkkoon, se vaikutti lamauttavasti Ahnfeltin varovaiseenkin "vapaaseurakunta"-toimintaan. Kun hänen vapaaseurakunnallinen kantansa oli tullut tunnetuksi, kuulijat vähenivät hänen yleisissä laulu-saarnatilaistuuksissaan. Se horjutti suuresti hänen tunnepitoista mieltään. Rosenius salli hänen toimia oman yhdistyksensä piirissä vain sillä edellytyksellä, että Ahnfelt tunnustautuisi valtiokirkolliseksi. Siihen hän taipui 1865.

Mutta hänen aloittamansa vapaaseurakunta-toiminta ei seurannut siinä häntä. Etelä-Ruotsissa järjestäytyivät asiat erikoisella tavalla. Siellä 1850-luvun lopulta järjestyi "lähetysyhdistyksiä", jotka toimi-

⁹³ USA:ssa toimineiden ruotsalaisten vapaaseurakuntalaisten asian kokoelma, jossa myös on Sven Edlund nuoremman kirjanen: En röst som höjes emot den rena evangeliska lärans förfall, Willmar, Minn. 1923. AAUK.

⁹⁴ Pehrssonin yl.m. teos s. 154–170.

vat Roseniuksen yhdistyksen "Fosterlandsstiftelsen..." ja sitten siitä eronneen Bibeltroga Vänner -yhdistyksen yhteydessä. Vapaaseurakuntia kannattaneet liittyivät niihin ja kokoontuivat sitten yhdistysten kokousten jälkeen erikseen omaan yhteyteensä, johon kuului myös sisäinen Herran pyhän ehtoollisen vietto. Tämä "vapaaseurakunnallisuus" on siis lähinnä kansankirkollista yhdistystoimintaa sillä erotuksella, että vapaaseurakuntien jäsenet pitivät uskonveljellistä yhteyttä keskenään ehtoollisenviettoineen.

Kun tämän kirjoittaja 1952 kävi tapaamassa Etelä-Ruotsin "vapaaseurakuntien" johtomiestä, saarnaaja Adolf Kristenssonia, hän vilpittömästi myönsi niiden toiminnan ristiriitaiseksi ja puutteelliseksi. Hän sanoi, että yhdistykset hallitsevat toimintaa ja että "vapaaseurakunnat" ovat vain niiden lisäke. Niitä on siellä jatkuvasti monilla paikkakunnilla — hän luetteli niitä 14 ja oli muitakin.

Norlannin ja Etelä-Ruotsin "vapaaseurakunnat" ovat kuitenkin todistus siitä, että samaa uskoa tunnustavat kristityt kaipaavat ja tarvitsevat todellisempaa uskon ja tunnustuksen mukaista yhteyttä kuin mitä sekaoppiset maailmalliset laitoskirkot edustavat. Niiden toiminta on Ruotsissa — sekä pohjoisessa että etelässä — hiljaista kuin maan alla ja viime vuosikymmeninä ovat siihen osallistuneet vain aikuiset. On merkittävää, että kristillistä yhteenkuuluvaisuutta on tänä tavalla ylläpidetty — myös USA:ssa — ilman mitään pappisapua viiden miespolven ajan.

Vihdoin vuodesta 1952 lähtien on Ruotsissa saatu järjestyä itsenäisiksi luterilaisiksi seurakunniksi. Ne luterilaiset vapaaseurakunnat, jotka ovat siellä näin järjestäytyneet 1960- ja 1970-luvuilla, ovat lähtöisin muista piireistä.

2.5.2.8 Hedberg vaikenä

Palaamme vielä ruotsalaisten vapaaseurakuntien vaiheisiin — siitä tarkaten, miten Hedberg vetäytyi syrjään ja miten vapaaseurakuntien edustajat olisivat toivoneet häneltä jatkuvaa apua ja lujitusta.

Hedberg kirjoitti niille viimeisen kirjeen marraskuun 5 p:nä 1853. Siitä on hänen kirjediariossaan merkintä: "Kirje Jumalan seurakunnalle Hudiksvallissa ja sen ympäristössä, Sv. Edlund".

Sen jälkeen Hedberg ei enää kirjoittanut näissä asioissa.⁹⁵ Hänen loppuarviointinsa 1881, johon kohta tulemme, ei käsittele ruotsalaisten asiaa, vaan henkilökohtaista uskoa. Kun Hedberg 1855 julkaisi baptismia vastustavan kirjansa Ruotsissa,⁹⁶ hän ei kirjoittanut siitä riviäkään entisille uskonystävilleen siellä.⁹⁷ He saivat kyllä sen kirjan tavallista tilaustietä. Sehän painettiin Örebrossa Ruotsissa. Kirja otettiin vapaaseurakuntapiireissä riemulla vastaan, vaikka Hedberg muuten vaikenä.

Joulukuun 11 p:nä 1854 kirjoitti Sv. Edlund Hedbergille, että on kulunut 13 kuukautta ja 6 päivää siitä, kun Hedbergistä on mitään kuultu, ja kysyi, elikö hän. Ei hätää — kirjoitti Edlund — Kristus on kanssamme. Edlund ei tahtonut nyt kirjoittaa enempää, ettei kirje — jos Hedberg ei enää eläisi — joutuisi pilkkaajien käsiin. Hedbergin kirjoja ostettiin ja odotettiin kirjaa baptismia vastaan.

Marraskuun 30 p:nä 1855 Edlund kirjoitti jälleen. Nyt hän sanoi, että oli kulunut vähän yli 2 vuotta siitä, kun Hedberg on heille viimeksi kirjoittanut. He luulivat hänen jo kuolleen, mutta nyt he olivat saaneet käsiinsä tuon 1855 ilmestyneen kirjan. "Osaksi se, että huomasimme Pastorin elävän, ja samalla kirjan ihana sisältö valmisti meille aivan kuin riemujuhlan." — Tämä oli Edlundin viimeinen kirje.

⁹⁵ Halla, Lauri: Hedbergin kalenterimuistiinpanot SKSV 1932. Halla on merkinnyt Hedbergin kirjoittamaksi kirjeen Piitimeen 16. 6.1857. Sellaista merkintää ei ole Hedbergin vuoden 1857 kalenterissa. Mitään Hedbergin lähettämää kirjettä Ruotsin vapaaseurakuntien jäsenille ei ole 3.11.1853 lähetetyn kirjeen jälkeen — ei diariossa, ei kalentereissa eikä ole mitään sellaisia kirjeluonnoksia. Katso lähdeviitettä 48.

⁹⁶ Baptismens wederläggning och Det Heliga Dopets försvar, Örebro 1855.

⁹⁷ Sven Edlund, Hudikswall, on kirjoittanut Hedbergille tilaten baptismikirjaa, siitä kiittäen ja Hedbergin kirjeitä toivoen kolme kirjettä 1854 ja 1855. Georg Fr. Timdahl, Mora, on samoin kirjoittanut hänelle kaksi kirjettä 1856 ja 1859. Hedberg silti vaikenä.

Huhtikuussa 1859 puuseppä G. F. Timdahl kirjoitti samoin Hudiksvallista pyytäen hartaasti neuvoa. "Kun ei meitä täällä muuksi kutsuta kuin Hedbergiläisiksi, olisi tarpeellista, että Hedberg itse olisi täällä ja ohjaisi meitä. Mutta sen sijaan saamme tuskin mitään kuulla hänestä." Timdahl toivoi, että Hedberg tulisi käymään kesällä.

Timdahl kirjoitti vielä elokuun 18 p:nä 1861. "Sydämellinen toivomme on aina, että vielä kerran saisimme kuulla edes kirjaimen kalliilta ystävältämme, jolle olemme monen vuoden aikana silloin tällöin kirjoittaneet — vastausta (enää) saamatta..." Se oli Timdahlin viimeinen kirje.

Vuonna 1866 kirjoitti Bergsjöstä talollinen Erik Larsson jälleen 10 vuoden vaitiolon jälkeen, kun toiset ovat kirjoittaneet vastausta saamatta eikä tunneta Hedbergin vaitiolon syytä. Hän kertoi vaikeuksista, joitten tähden he ovat olleet sortua murheeseen. Kuitenkin he ovat kestäneet. Kirje päättyi sanoilla: "Voi parhaiten Herrassa. Teitä tervehtää rakkaalla Jumalan armolla ja myös rakkaudensuudelmalla Jumalan kalliisti lunastama seurakunta Bargsjössä ja Rogtassa."

Kun Hudiksvallista vielä 1879 kirjoitettiin, heidän asiansa esitettiin kuin uutena.⁹⁸ Kerrottiin miten kohta 30 vuotta sitten seurakunnat olivat syntyneet. Valitettiin sitä, että heillä ei ole ollut ketään oppinutta pastoria. Kirjoittaja pyysi vastausta monen nimessä. "Sillä keskellä kaikkea maailman melua on kaikkialla näillä seuduilla muutamia, jotka muistavat rovasti Hedbergiä Suomessa." — Pohjois-Ruotsistakin tuli vielä jokin kirje.

Hedberg ei vastannut kenellekään.

⁹⁸ L. Norberg Hgille 8.1.1879.

2.5.2.9 Käynti Hedbergin luona vuonna 1881

Vihdoin saapui Jerfsöstä eräs seurakuntalainen, Jon Jonson, Hedbergin luo Suomeen. Tämä tapahtui kesällä 1881. Silloin Hedberg oli lausunut, että olisi voinut olla parempi, jos hän olisi kehottanut noita "uuslukijoita" pysymään valtiokirkossa ja siellä vain esittämään vastalauseensa.⁹⁹

Hedbergin sana oli niin jäänyt miestä vaivaamaan, että hän Ruotsiin palattuaan kirjoitti Hedbergille lujasanaisen kirjeen ja kysyi vielä, miten pysyminen valtiokirkossa olisi Jumalan sanan mukaan käynyt päinsä. Annamme Jonsonin itse puhua: Hänen on ollut vaikeata vapautua siitä epäilystä, "että Herra Lääninrovastin kohdalla on paa-tilaisten pappien ja luterilaisten uskon välinen raja alkanut pensoitua. Aiheena tähän ikävään epäilykseen on se, että huomaa Herra Lääninrovastin niin hiljaiseksi nyt päinvastoin kuin ennen..." Hän mainitsi vertauksen kynttilästä, jota ei panna vakan alle, ja vuorelle rakennetusta kaupungista. "Ennen on Hedbergin nimi ollut täällä Ruotsissa kuin ukkosenjylinä, kun hän on villinnyt kansan harhaopilansa (kuten vastustajat olivat sanoneet — AAU) ja nyt viime aikoina emme ole tiedäneet edes sitä, onko mitään Hedbergiä ollut olemassa." Ja vielä hän pyysi suoraa vastausta, oliko oikein vai väärin, että Hedberg aikanaan kehotti heitä eroamaan Ruotsin valtiokirkosta. "Oppi-isä Luther sanoo, että jokaisen tulee olla niin varustettu, että hän voi sanoa: tämä on Jumalan sana ja tämä ei sitä ole." ⁹⁹

Kirjeessä oli kärkevä sävy, mutta asia oli mitä vakavin.

Tähän kirjeeseen Hedberg vastasi. Hän kirjoitti ainakin kaksi luonnosta ja vielä eri tavalla varsinaisen vastauksen. Siinä hän nyt myönsi silloin menettelleensä oikein, mutta katui sitä, että hän suomalaisena oli sekaantunut toisen maan asioihin. Lisäksi kirjeessä oli laajaa selvitystä uskon asiasta, jonka varjoon Hedberg verhoi uuden asenteensa.¹⁰⁰

⁹⁹ Jon Jonsson 12.11.1881 Hgille.

¹⁰⁰ Hg on kirjoittanut kolme luonnosta kirjettään varten. Ne ovat tallella. Todellinen kirje julkaistu Kyrkohistorisk Årsskrift 1914 s. 464–, E. Newman: "Hedbergianismen" i Sverige s. 33. Takala III 310–, Schmidt s. 194–195.

2.5.2.10 Hedbergin asenteen rajoitukset ja muuttumisen syy

Hedberg on valtiokirkollisissa oloissa tullut kirkollisia perusteita koskevista kysymyksissä aivan samaan tulokseen kuin Norlannin vapaaseurakuntien edustajat. Hänen ratkaiseva perusteensa kuului: "Opetustapansa mukaan on sitä (Ruotsin kirkkoa) arvosteltava eikä isiensä tunnustuksen mukaan, josta se on pois langennut" (katso yllä).

Tämä merkitsi sitä, että kirkon perusteeksi ei riitä virallinen oppitunnustus, vaan ratkaisevaa on, mitä kirkossa todella opetetaan. Virallisen oppitunnustuksen edessä — jos se on yhteiseen oikeaan oppiin velvoittava — ei yksikään nykyaikainen kansankirkko kestä. Sen mukaisesti hän oli tuomitsemassa Ruotsin kansankirkkoa, mutta hän jätti oman vastaavan kansankirkkonsa tuomitsematta. Ristiriita oli ehdoton. Se tulikin pian näkyviin.

Oikean arvosteluperusteensa kohdalla Hedbergillä oli Ruotsin olosuhteista kyseen ollen opetuksessaan varaus. Jos nim. ruotsalaiset luterilaiset saisivat jälleen käyttää vanhoja kirkollisia kirjoja (käsikirja, virsikirja, kristinoppi), he voisivat jäädä muutenkin toisinopettavaan Ruotsin valtiokirkkoon. Oppivelvoitus olisi siis koskenut vain ko. kirkollisia kirjoja — ei muuta opetusta, Pysyihän Hedberg ilman muuta Suomen opillisesti sekavassa valtiokirkossa, kun ei siellä silloin kirkollisia kirjoja uudistettu.

Kun ruotsalaiset eivät saaneet oikeutta käyttää vanhoja kirkollisia kirjoja, nousee kysymys: Miksi Hedberg sitten kuitenkin jätti ko. vapaaseurakuntien oikean asian kokonaan?

Tilanne Ruotsissa oli niin ankara, että vapaaseurakuntien toiminnan tähden tuomittiin siihen osallistuneita joukoittain vankeusrangaistuksiinkin. Vapaaseurakunnan johtava mies, Sven Edlund, vanhempi, joutui 1850 – 1866 oikeudessa syytetyksi 14 kertaa ja hänelle langetettiin neljä elinkautista tuomiota. Siitä syystä hän toisten mukana 1866 siirtyi USA:han.¹⁰¹ — Sitä suuremmalla syyllä olisivat vapaaseurakunnat tarvinneet jatkuvaa opetusta ja neuvoja. Sitä ne pyytämällä pyysivätkin. Mutta Hedberg vaikenä 1854– tyystin.

¹⁰¹ Sven Edlundin ylm. kirja, sen esipuhe (Inledning av E. P. Erickson s. 3–4).

On muistettava, että Hedberg oli lopettanut varsinaisen taistelun herännäisyyden opetuksia vastaan jo ennen kuin hän valmisti (1849) lausuntonsa ruotsalaisten vapaaseurakuntien hyväksi. Hän oli toivonut Suomessa opillista sovintoa, mutta sitä ei saavutettu. Kuitenkin asia jäi kirkolliseen rauhaan.

Tässä ilmeni eräs Hedbergin asenteen perusheikkous. Hän oli kyllä henkilökohtaisesti taipumaton käsittämänsä oikean opin asioissa, mutta hän tyytyi siihen, että hän sai itse uskoa oikein. Hän ei edellyttänyt opin yksimielisyyttä kirkon piirissä. Samoin hän on pysynyt ruotsalaisten vapaaseurakuntien asiassa silloin (1849) esittämissään opissa, mutta perusteli syrjään vetäytymistään vain sillä, ettei hänen olisi pitänyt sekaantua toisen maan asioihin.

Hedbergillä oli rasiuksenaan pietistinen yksilökeskeinen hurskaus. Yksilölliset näkökohdat olivat etualana, samoin oma oppisuunta, kirkko sai kulkea toisia teitä. Ruotsalaiset vapaaseurakunnat toimivat luterilaisen opin mukaisesti — edellyttivät uskon ja opin yksimielisyyttä siinä seurakuntayhteydessä, jossa ne toimivat.

Sopii myös muistaa, että Hedberg silloin (1849) alussa ratkaisi suhtautumisensa ruotsalaisten asiaan hurmahenkisesti Raamatun umpimähkäisellä auki lyömisellä ja arvanheitolla (ratkaiseva arpalippu on vieläkin kiinnitettynä Hedbergin lausunnon luonnokseen). Hän on myös kertonut näkemistään unista toimintaansa viittaavina tekijöinä. Laitoskirkollisuuden kahleissa hän etsi apua sellaisinkin keinoin.

Voidaan myös ottaa huomioon Hedbergin perheen senaikaiset (1852 – 1858) erittäin vaikeat olosuhteet. Samanaikaisesti hänen oma sieluntilansa oli järkyttävän ahdistettu. Kaiken lisäksi hän 1854 siirtyi Pöytyän pitäjänapulaisen suhteellisen vapaasta virasta Kaarinan kirkkoherraksi. Sen mukaisesti virkavelvollisuudet sitoivat hänet aivan uudella tavalla.

Ruotsissa taas ilmeni vapaaseurakuntien omassa keskuudessa monenlaisia vaikeuksia eikä jumaluusopillista auttajaa ollut. Niille myötämielinen pastori Anders Wiberg muuttui yhtäkkiä baptistiksi, ja hänestä tuli koko Ruotsin baptistisen liikkeen mitä kiihkein johtomies.

Tässä vaiheessa Hedberg sentään julkaisi Örebrossa kasteopista kirjan (1855). Sillä oli kahdenlainen tarkoitus: Sen piti tukea ruotsalaisia uskonystäviä luterilaisessa opissa ja todistaa, ettei Hedberg suinkaan ollut syyppä baptismin esiintymiseen siellä. Sellainen asiaton syytös tuli valtiokirkollisella taholta miltei yleiseksi. Väärä todistus on aina mieluinen, kun vastustaja on opissa uskollinen. Pääsyyllinen tässä oli luterilaisesta opista poispoikennut pastori Wiberg.

Hedberg on ilmeisesti ollut kykenemätön käytännössä toteuttamaan uskon ja tunnustuksen asioissa tarvittavaa kirkollista uskonpuhdistusta. Eihän siinä kelpaa vain oma toiminta eikä ahertelu oman suunnan ympyröissä. Hedberg oli pappilassaan sittenkin kansankirkkojärjestelmän mies ja 1850-luvulta lähtien puhutaankin Hedbergin "kirkollistumisesta".¹⁰² Hän siirtyi yhä enemmän syrjään "taistelutantereelta" ja kasvoi "luterilaiseksi ja kirkolliseksi herätyskristityksi".¹⁰³

Hedbergin opillinen apu Ruotsin vapaille luterilaisille seurakunnille oli lähtöisin uskon ja tunnustuksen jumalallisista perusteista. Hän olisi joutunut kuin uskonpuhdistajaksi toisessa maassa ja hän itse toimi Suomessa vain yhtenä suuntana samanlaisessa kirkollisuudessa kuin mitä Ruotsin kirkko edusti. Ristiriita oli ilmeinen. Valtioliset olot olivat suurena lisävaikutena. Ei ollut uskonnonvapautta, Hedberg lopetti selvittelyt Suomessa ja Ruotsissa 1850-luvun alussa ja kirkollistui täysin. Hänestä tuli vain suomalaisen valtiokirkkojärjestelmän hiljainen todistaja. Hänen kynttilänsä Ruotsiin päin oli palanut loppuun. Hän jätti heidät kylmästi yksin.

Jos Hedberg ja hänen uskonveljensä täällä olisivat kaikessa johdonmukaisuudessaan seuranneet Hedbergin kirkastamaa oppia seurakunnasta, ei evankelinen liike olisi tullut suunnaksi opiltaan sekavassa kirkossa, vaan jo silloin olisi Suomessakin syntynyt vapaita ev.lut. seurakuntia, jollaisia Hedberg tuki Ruotsissa ja Saksassakin. Luterilaisen nimen suojaama kirkkohurskaus oli kuitenkin täälläkin silloin niin vahva, peritty käsitys, että vain äärimmäisen räikeät epä-

¹⁰² Schmidt, W. A., F. G. Hedberg ja Martti Luther, Hki 1949, s. 12,

¹⁰³ Erkki Kansanahon esitelmä, Hedbergin perintö 1811–1893, Hki 1962, s. 34. Hän myös viittaa yleisin sanoin Schmidtin Hedberg-elämäkertaan. AAU:n viittaus: Schmidt 1948 (ruots.) esim. s. 191.

kohdat ja yksityisten kristittyjen herkistynyt kuuliaisuus olisivat sen murtaneet. Sellaista ei silloin täällä ilmaantunut. Muualla kyllä.

Mutta itse Jumalan sanaan ja luterilaiseen oppiin perustuva opetus, jonka Hedberg jälleen kaivoi näkyviin ja jota hän myös aikanaan suuressa johdonmukaisuudessa Ruotsiin päin toteutti, on aivan sama totuus, jolle rakentuivat apostoliset seurakunnat ja jonka valossa luterilainen uskonpuhdistus toteutui. Aivan samoista asioista taisteltiin saksilaisen siirtokunnan keskuudessa Amerikassa noin 10 vuotta aikaisemmin, kunnes siellä prof. C. F. W. Waltherin toimesta sama totuus kirkastui ja toteutui kaikessa johdonmukaisuudessaan.

2.5.2.11 Uskollisten muisto pysyy

Nämä ruotsalaiset vapaat luterilaiset seurakunnat kuuluvat nyt menneisyyteen. Amerikassa ehkä jäännösten jälkeläiset edelleen toimivat. Noita seurakuntia peitti jo silloin 100 vuotta sitten ankaran vastustuksen ja häväistyksen sumu. Myös Hedberg unohti ne. Kesti kauan aikaa, ennen kuin kukaan tarkemmin ryhtyi niitten vaiheita tarkastelemaan. Silloinkin oli tutkijan huulilla iva ja katsannossa asiaa ymmärtämättömän kylmyys.¹⁰⁴ Sen jälkeen on asiaa käsitelty evankelisen liikkeen historiassa runsaastikin,¹⁰⁵ mutta sitä arvioimatta. Oikeaan tulokseen ei tulla, jos perusteina ovat seurakunnissa ilmenneet vaikeudet tai niiden hajaantuminen tai päättyminen.

Kun tahdomme näitä seurakuntia arvostella, on ensinnäkin todettava, että noilla kristityillä oli täysi oikeus järjestyä omiksi luterilaisiksi seurakunniksi. Sen on Hedbergkin — rajoituksistaan huolimatta — perusteellisesti osoittanut. Tässä suhteessa on kyseessä oikeat luterilaiset paikallisseurakunnat.

Heillä oli sitten matkan varrella kestettävänä suuret taistelut, koettelemukset ja vaikeudet. Suurin oli se, etteivät he koskaan saaneet keskuuteensa oikealla opilla varustettuja pastoreita. He eivät edes seurakuntiensa johtajista käyttäneet tätä nimitystä. Planitzin ja Dresdenin seurakunnat Saksissa olivat alussa samassa asemassa, mutta

¹⁰⁴ Ernst Newman emt.

¹⁰⁵ Takala II 285 ja III 300.

kutsuivat sitten pian itselleen pastorin Amerikasta. Ruotsalaisten seurakuntien orpous on vastaavissa oloissa ainutlaatuista.

Eipä ihme, että heidän lähellään olevat Roseniuksen kannattajat joutuivat omantunnon vaivaan siitä, että he saivat nauttia helppoja päiviä, kun samalla toiset saman uskon tähden saivat osakseen pilkkaa, häväistystä ja vainoa.¹⁰⁶ Juuri tästä syystä — rauhoittaakseen kannattajiaan — Rosenius taas kerran kirjoitti lehdessään.¹⁰⁷ Kirjoituksessaan hän koetti todistaa, että nuo pienet seurakunnat omasta syystään harhateille joutuneina olivat ahdistuksessa, Hän löi lyötyjä.

Vaikka uskollisilta jäseniltä puuttuivat pastorit, he lukivat edelleen Lutherin saarnoja ja Hedbergin kirjoja ja hoitivat keskenään sakramentteja niin kuin taisivat. Ne, jotka loppuun asti näin uskollisina kestivät, pääsivät aikanaan lopullisesti Ylipaimenen hoivaan. Kun Suomessakaan ei heidän avunhuutojaan enää kuultu, ne olivat kyllä Jumalan tiedossa. Nuo hiljalleen loppuvat huudot ovat todistus huutajien puolesta.

Näistä ruotsalaisista tavallisesti käytettiin nimitystä "separatist" suomeksi: "turhasta syystä seurakunnasta eronnut". Hedberg käytti lausunnossaan nimitystä "*niin sanotut separatistit*". Lähettäessään Hedbergille arvostelun siitä pastori V. M. Roslin kirjoitti heti kirjeensä alussa: "tai oikeammin ruotsalaisten veljiemme asiassa (annettu lausunto), sillä separatistiteja he eivät ole; sen tähden älkäämme heitä niin nimittääkö."¹⁰⁸

Hedberg taas kirjediariossaan mainitsee, että hän on lähettänyt ystävälleen nahkuri P. Marklinille "hyvin onnistuneen esipuheen 'Vanha-Luterilaiset Pohjolassa' -nimiseen kirjaseen."¹⁰⁹ Tuolla nimityksellä hän tarkoitti näitä Ruotsin vapaitten luterilaisten seurakuntien jäseniä.¹¹⁰

Me pyydämme omien seurakuntiemme syntyvaiheiden yhteydessä lujimmasti tunnustautua näihin kovia kokeneisiin luterilaisiin, joihin mekin sovitamme — vielä suuremmella syyllä — pastori Rosli-

¹⁰⁶ Rosenius emt. s. 240.

¹⁰⁷ Pietisten 1949 s. 136, 153– "Några ord om separatismen i Norrland".

¹⁰⁸ Roslinin kirj e Hgille 10. 11. 1849.

¹⁰⁹ Hgin kirje 1. 5. 1850 (Diario).

¹¹⁰ Hgin kirje A. Wibergille 21.4.1850 (Diario): "Blif Norrlands Forn–Lutheraners själasörjare"

nin sanat "**meidän ruotsalaiset** veljemme", Tahdomme edes tällaisen todistuksen muodossa lähestyä heidän hautojaan, puhdistaa niistä pois väärän arvostelun merkit ja niihin kasvaneen unohduksen sammalen, kirkastaa näkyviin heidän nimensä ja heidän polkunsä, seurata heidän Jumalan sanan mukaista tunnustustaan ja vaalia heidän muistoaan — niin kuin uskollisten muistoa vaalitaan. Näin teemme riippumatta siitä, kuinka vähän tai paljon heitä oli paikkakunnillaan; olipa heitä "muutamia harvoja" tai vain yksi.

Eihän se vähennä opetuksen arvoa, että muistelemme vieläkin Korinton seurakuntaa "Jumalan seurakuntana", 1 Kor. 1:2. Yhtä hyvin me täälläkin päin maailmaa tunnustaudumme niihin seurakuntiin, joista Fredrik Gabriel Hedberg on käyttänyt nimitystä "Jumalan seurakunta" ja joiden jälkiä vieläkin näkyy.¹¹¹

Uskollisten muisto pysyy.

2.6 Hedbergin suhtautuminen unionin johdosta Saksassa syntyneisiin vapaisiin luterilaisiin seurakuntiin

Hedberg seurasi muuallakin tapahtuvia uskon taisteluita. "Evan gelisten" -lehtensä vuoden 1850 toisessa numerossa hän ilmoitti kansilehden alaosassa, että lehdestä tuleva voitto "käytetään tänä vuonna meidän vainottujen evankelis-luterilaisten uskonveljiemme hyväksi". Näillä uskonveljillä hän tarkoitti unionin tähden Preussin maakirkosta eronneita luterilaisia.¹¹² Jo sitä ennen oli Suomessa kerätty varoja samaan tarkoitukseen. Niitä Hedberg oli lähettänyt,¹¹³ samoin past. Roslin.¹¹⁴ Lehden viimeiseen numeroon (1849) oli määrä ilmoittaa: "Preussin hädänalaisten ev.-lut. kirkon avustami seksi leskirouva, majurinrouva S. W[ahlber]gilta Suomesta" 2,25 hop. rupl.¹¹⁵, samoin lisää 7,25 hopearuplaa.¹¹⁶

¹¹¹ "F. G. Hgs Kalendrar., " 5. 11.1853. Va.

¹¹² P. Palmqvist Hgille 16.11.1849.

¹¹³ Hg P. Palmqvistille 7.10.1849.

¹¹⁴ P. Palmqvist Hgille 16.11.1849.

¹¹⁵ Hg P. Palmqvistille 20.4.1849.

¹¹⁶ Hg P. Palmqvistille 1.9.1849.

Vielä 1856 kerättiin Hedbergin ystäväpiirissä varoja näille luterilaisille erästä kirkkorakennusta varten.¹¹⁷ Tämän Preussin Posenissa sijainneen Gniewkowon vapaan ev.-lut. seurakunnan pastori Brandt oli käynyt Hedbergin luona marraskuussa 1856.¹¹⁸ Keräyksen asioissa past. C. F. Öller oli kohdannut Salossa vastustusta, koska siellä oli pidetty eroamista unioidusta kirkosta turhana. Kun Öller oli kiivastunut siitä ja selittänyt asiaa, oli hänelle annettu 4 ruplaa.¹¹⁹

Laatiessaan 1850 Piitimeläisten puolesta anomuskirjettä Ruotsin kuninkaalle Hedberg oli merkinnyt luonnoksensa yhteyteen huomautuksen: "Seuraavat sanat ja suurin osa tätä kirjelmää on sen anomuskirjelmän jäljennöstä, jonka Magdeburgin (unionikirkosta eronnut luterilainen) seurakunta kesäkuussa 1840 jätti Fredrik Wilhelm IV:lle..."¹²⁰

Hedberg ilmoitti lahjoittavansa Evangelisten -lehtensä vuoden 1850 ylijäämän Skellefteån luterilaiselle vapaaseurakunnalle.¹²¹ Kun rahaylijäämä oli sinä vuonna määrätty Preussin luterilaisille, tarkoittanee tämä toinen lahjoitus niitä 300 vuosikertaa (1850), jotka Hedbergin toivomuksen mukaisesti lähetettiin Hudiksvalliin sikäläisen vapaaseurakunnan kirkkorakennuksen hyväksi.¹²²

Hedberg tunnustautui siis silloin määrätietoisesti unioidusta maakirkosta eronneisiin luterilaisiin — kuten uskonveljiin.

¹¹⁷ Roslin 2.9.1856 Hgille – Takala III 132.

¹¹⁸ Hgs Kalendrar 28.11.1856. Va. – Takala 312.

¹¹⁹ Öller 21.9. 856 Hgille. – Takala III 312–313.

¹²⁰ Hgin luonnos 26.4.1850.

¹²¹ Hg 7.8.1850 Joh. Riströmille. Diario.

¹²² Palmqvist P. 9.8.1851 Hgille.

3. TUNNUSTUKSELLINEN LUTERILAISUUS SUOMESSA 1844–1920

3.1 Evankelinen liike syntyy ja alkaa toimia 1844–1873

3.1.1 Tilannenäkymä

Suomen valtiokirkko toimi 1800-luvun keskivaiheilla edelleen järkeisuskon hengessä. Kansan hurskaus kulki toisia teitä. Varhaisempi herännäisyys oli edellisen vuosisadan keskivaiheilla muuttunut hurmokselliseksi ja tuli siten kansanomaiseksi.¹²³ Sellaisena se vähitellen muuttui "myöhäisemmäksi herännäisyydeksi",

Suomi oli 1809 tullut Venäjän alaisuuteen ja kirkollista toimintaa ryhdyttiin uudella tavalla järjestämään ja kehittämään. Korkeimman papiston kannattama järkeisusko ("neologia") ei täällä pyrkinyt vaikuttamaan räikeällä tavalla. Vanhoja kirkon oppeja vastaan ei hyökätty, vaan niitä vain sivuutettiin.¹²⁴ Niitten sijaan koetettiin saada kirkollisiin kirjoihin uusia ihmisjärjen käsityksiä. Mutta Suomessa ei tämä voinut tapahtua niin helposti kuin Ruotsissa. Uskonpuhdistuksen riemujuhluvuonna 1817 asetettiin uudet komiteat kirkollisten kirjojen ja kirkkolain uudistamista varten. Järkeisuskon kannattaja arkkipiispa J. Tengström (k. 1832) ja hänen seuraajansa, samanhenkinen E. G. Melartin (k. 1847) koettivat parhaansa mukaan saada kirkollisiin kirjoihin uutta henkeä. Useammastakaan syystä ei uusia kirjoja saatu syntymään ennen kuin vuosisadan loppupuolella.

Jumaluusopillinen opetus yliopistoissa oli erittäin vähäistä. Alfred Kihlman lausuu,¹²⁵ että Saksassa opiskeltiin jumaluusoppia 4 vuoden aikana, kun Suomessa vastaavasti siihen erikseen käytettiin 4 kuukautta (– 1850 –). Lisäksi se oli erittäin kielteistä (– 1830 –). Hed-

¹²³ Takala I 93.

¹²⁴ Takala I 107.

¹²⁵ Kihlman s. 60 – kirje C. G. v. Essenille 23.1.1852.

berg mainitsee Vanhan Testamentin selitysoopin opettajasta, prof. H. H. Fattenborgista, että "hän oli epäuskon ihminen, aivan kuin olisi pantu itse perkele opettamaan".¹²⁶ Sama Fattenborg oli katekismuskomiteassa sitä mieltä, että Lutherin Vähä Katekismus oli opetuksiltaan kelvottomana kokonaan hylättävä.¹²⁷

Sielunsa autuutta vakavasti etsivät papit olivat neuvottomia. Hartauskirjat olivat sekalaisia. Suomenkielellä ei ennen vuotta 1841 ollut saatavissa mitään muita Lutherin kirjasia tai kirjoja lukuun ottamatta Vähää ja Suurempaa Katekismusta. Varhaisemman herännäisyyden sävy tuntui. Hurskaat pastorit pitivät kuitenkin Raamattua Jumalan sanana ja kunnioittivat luterilaista tunnustusta.

3.1.2 Fredrik Gabriel Hedberg — evangelisen liikkeen perustaja

Näissä hämärissä hengellisissä oloissa erottautui vähitellen muista ahdistusten tulella kamppaileva pastori Fredrik Gabriel Hedberg (1811 – 1893). Hän oli jo 14-vuotiaana nähnyt järkyttävän unen viimeisestä tuomiosta. Se johdatti häntä lukemaan Jumalan sanaa. Kuta enemmän hän luki, sitä suloisemmin tämä sana johdatti häntä Herran luo, kunnes hänelle kerran yhtäkkiä selvisi, että Vapahtaja oli ristillä sovittanut kaikki hänen syntinsä ja että hän tämän kautta oli Jumalan lapsi.¹²⁸ Vaikka nuoruuden elämys syrjäytyi ylioppilasvuosina ja hengellinen pimeys vallitsi hänen sielussaan kymmenen vuoden ajan, nuorena uskottu sana palautui kuitenkin taas vahvistamaan ja tukemaan ahdistuksissaan taistelevaa Hedbergiä.

Hän joutui hartauskirjojen ja ystäviensä kautta herännäisyyden piiriin. Mutta tässä joukossa hän kulki koko ajan — tietämättäänkin omaa evankelista linjaansa.¹²⁹ Ratkaisevan vaikutuksen teki häneen tutustuminen Lutherin kirjoihin. Sellaisia hänellä ei ollut itsellään. Lutherin Epistolapostillaa hän oli lukenut jo 1836. Mutta sitten hän sai seuraavana vuonna kirkonarkistosta käsiinsä Lutherin Evanke-

¹²⁶ Schmidt s. 323. Fattenborg oli filosofisen tiedekunnan opettaja, mutta saattoi silti luennoida jumaluusopillisen tiedekunnan ylioppilaille.

¹²⁷ Lutherin Katekismuksien vuosisatais-muisto 1529–1929 s. 83

¹²⁸ Schmidt s. 19–.

¹²⁹ Takala I 256–, Schmidt s. 54–.

liumipostillan — ruotsinkielisen "vanhan, mustan kappaleen".¹³⁰ Sel-laista kirjaa hän ei ollut vielä koskaan nähnyt, saatikka lukenut. Kun hän oli vielä saanut tutustua Lutherin Galatalaiskirjeen pitempään selitykseen,¹³¹ herännäisyyden hartauskirjat alkoivat käydä hänelle merkityksettömiksi ja luterilainen Hedberg ilmestyy vähitellen yhä tietoisemmin herännäispiiriin. Kuitenkin häntä vaivasivat ja ahdisti-vat edelleen herännäisyyden toisenlaiset käsitykset.

Emme tässä yhteydessä voi tarkemmin seurata Hedbergin elämän kulkua emmekä hänen kamppailuaan herännäisyydessä. Vaikka hän yhä selvemmin pani turvansa Jumalan armolupauksiin, hän aina uu-delleen päästi tämän otteen, ja luuli, että kuta pitemmälle kristitty on tullut armon käsityksessä, sitä ankarampana häntä kohtaavat kaikki Jumalan vaatimukset. Ja katsoessaan tässä valassa syntejään ja vihe-liäisyyttään, hän aina uudestaan kadotti autuuden tunnon.¹³²

Vihdoin Hedberg omissa virkaanasettajaisissaan heinäkuun 30 p:nä 1843 joutui illalla selvittämään alakuloisille virkaveljilleen, että "mikään muu ei voi tyydyttää omaatuntoa tai tehdä meitä varmoiksi Jumalan armosta ja syntien anteeksi saamisesta kuin se, että uskossa otetaan vastaan ja omistetaan evankeliumin todistus siitä sovinnosta, joka Kristuksessa Jeesuksessa jo on tapahtunut".¹³³

Tätä esittäessään Hedberg itse ikään kuin kuoriutui pois herän-näisyyden hämärästä. Läsnä oleviin tämä todistus teki vapauttavan vaikutuksen. Tapausta pidetään syystä evankelisen liikkeen syntyä. Kaksi kuukautta myöhemmin toisissa virkaanasettajaisissa Raumalla oli Hedbergin opetuksella vielä valtavampi vaikutus. Kaikki nousivat tuoleiltaan seisomaan. Joku sanoi: Miksi ei kukaan ole aikaisemmin sanonut meille tätä? Eräs läsnä olevista vapisi liikutuksesta ja sanoi: "Voi, veli kulta! En ole koskaan voinut ajatella, että Kristus on niin armollinen meille syntisille ja että kristinusko on autuuden tie."¹³⁴ Tämä sanoma otettiin ilolla vastaan ja se levisi edelleen.

¹³⁰ Takala I 272–275, Schmidt s. 55–56.

¹³¹ Takala I 276.

¹³² Schmidt s. 100.

¹³³ Takala II 26. Schmidt s. 102.

¹³⁴ Takala II 41. Schmidt s. 106.

Tammikuun 7 p:nä 1844 oli virkaanasettajaiset Suoniemellä. Hedberg ei ollut siellä. Evankeliumi otettiin sielläkin ilolla vastaan. Mutta tämä tunne ilmeni oudolla tavalla. Sen ajan tapojen mukaan alettiin iloita maailman tavoin, pyörähdeltiin ja nautittiin väkeviä — tosin hyvin kohtuullisesti. Yleiset maailman tavat voittivat hetkeksi hengen alttiuden. Mutta se, mikä johtui inhimillisestä heikkoudesta ja minkä Hedbergin mitä jyrkimmin tuomitsi, pantiin ilman muuta evankeliumin ja Hedbergin syyksi. Heti vietiin tapahtuneesta sana heränneille ja paisutettuna levisi tieto tapahtuneesta kulovalkean tavoin eteenpäin. — Välittömästi tämän jälkeen oli Tampereella jyrkäsanaanainen väittelytilaisuus ja ristiriitaan johtanut neuvottelu Paavo Ruotsalaisen luona. Hedberg ei ollut näissä läsnä.

Sitten alkoi näitten asioitten kirjeellinen selvittely Hedbergin ja hänen ystäviensä kesken. Herännäisyyden kannattajien mielet olivat niin kuohuksissa, että Hedbergin perusteelliset selvitykset vain suurenisivat kuilua.

Hedbergin entisen isällisen ystävän — Jonas Laguksen — tuomiokirjeet ovat kovuudessaan vertaansa vailla. Kaikki asiallinen keskustelu oli mahdotonta. Herännäisyyden edustajat sulkiivat tuomioiltaan Hedbergin pois yhteydestään. Hän on vielä vanhoilla päivillään lausunut, "että hän tuskin koskaan olisi vapautunut heränneitten kahleista, elleivät he olisi itse työntäneet häntä pois keskuudestaan ja tuominneet hänen uskoansa."¹³⁵ Samaan tapaan lausui aikanaan Luther, että paavilaiset tuomiollaan autoivat häntä tuntemaan paavikon todellisen olemuksen.¹³⁶

Hedberg oli vuosikausia kestäneiden ahdistusten alaisena etsinyt Jumalan armoa. Jumala antoi sen hänelle kirkastua. Hedberg pysyi Jumalan todistuksessa ja lupauksissa ja on meille uskonvanhurskauden julistaja. Annamme tässä yhteydessä Hedbergin todistaa meille luterilaisen ja herännäisyyden käsityksen erilaisuuden.

Kirjeessään J. I. Bergille (3.4.1844) hän ensin lausuu, ettei kukaan ole tapahtunutta eroa enemmän valittanut kuin hän. Ja sitten hän jatkaa: "Mutta Jumalan selvästä ja lujasta sanasta en kuitenkaan

¹³⁵ Schmidt s. 124.

¹³⁶ Walch2 X 1947. Vert. Kokys. s. 76~ 82.

voi hivenenkään vertaa poiketa, vaikka koko maailma tahtoisi siitä erottautua ja poiketa." Huomautettuaan että heränneet todella harhailivat itse pääopinkappaleen kohdalla, hän lausuu: "Kyllä te selkeästi hylkäätte ulkonaisen tekopyhyyden sekä karkeamman oman vanhurskauden; mutta te pystytätte kuitenkin yhtä suurella innolla hienoa, niin, jos mahdollista, kaikkein hienointa omaa vanhurskautta, joka — huolimatta siitä, että sen yhteydessä paljon puhutaan vanhurskauttamisesta pelkän armon perusteella — kuitenkin tekee Jumalan vapaan armon Kristuksessa sielussa tapahtuvan sisäisen taistelun palkaksi, ja te hylkäätte sen ohessa jyrkimmästi — itse tehtynä aivouskona, suun höpinänä yms. — kaiken sen uskon, joka ainoastaan ja yksinomaan perustuu Jumalan pelkkään sanaan, vaikkei sitä seuraisi tunnettava todistus, niin jopa vastoin kaikkea tuntemista ja kaikkia omantunnon ja lain tuomioita vastaan, jota uskoa te pidätte (Malmbergin mukaan) perkeleellisenä uskomisena, joka vain tuudittaa omiatuntoja lihalliseen varmuuteen." Lopuksi Hedberg lausuu, että kuta pitemmälle tämä taistelu on jatkunut, sitä selvemmin hän on tullut Jumalan sanan ja Lutherin kirjoitusten valossa huomaamaan, "että meidän puolellamme on oppi oikeana ja puhtaana".

Hedberg kirkasti aikalaisilleen ja tuleville polville Jumalan vapaan armon Kristuksessa ja samoin sanaan perustuvan uskonvanhurskauden. Se on se uskonpuhdistus, jonka perusteella me tänäkin päivänä luemme Hedbergin tässä asiassa oppi-isäksemme. Sen kautta hän on saattanut meidät jälleen Lutherin uskonpuhdistuksen tielle ja edelleen apostolien julistaman evankeliumin valoon. Kristuksen lampaat irrotettiin vieraista paimenista seuraamaan Hyvän Paimenen ääntä. Näin heille jälleen annettiin sydämeen ja käteen taivaan valtakunnan avaimet ja kaikki, mitä Kristuksen omille kuuluu.

Erityisenä muistomerkkinä säilytämme Hedbergin kirjoittaman kirjan "Uskon oppi autuuteen". Vaikka se on kirjoitettu silloin, kun Hedberg vielä oli heränneitten piirissä, sen ensimmäinen painos (1843) on jo valtava Kristuksen armon todistus synnin ahdistamille sieluille. Sen toinen korjattu painos (1846) on todella uskonvanhurskauden "korkea veisu".

3.1.3 Alkutaival ilman järjestöä 1844 – 1873

Evankelinen liike alkaa levitä

Hedbergin julistama evankeliumin sanoma otettiin alusta alkaen ilolla vastaan erittäinkin Lounais-Suomen nuoremman papiston keskuudessa. Nämä alkoivat julistaa sitä seurakunnissaan. Syntyi todella yhä laajeneva evankelinen liike.

Ajan oloille oli kuvaavaa, että Hedbergin jatkuva kirjallinen taistelu evankeliumin totuuden puolesta tapahtui — "Uskon oppi autuuteen" -kirjaa lukuun ottamatta — miltei yksinomaan ruotsinkielellä ja siirtyi osaksi Ruotsiin, kuten olemme havainneet.

3.1.4 Hedberg ei käsitellyt kirkollisia epäkohtia

Virallinen kirkko ei katsonut suopein silmin herännäisyyttä — saatikka sellaista liikettä, jonka herännäisyyskin tuomitsi epäkelvoksi. Vaikka Hedberg käsitti herännäisyyden ja evankelisen liikkeen uskon ja opin erilaisuuden ja oli hyvin tietoinen kirkossa vallitsevasta järkeisoppisuudesta ym., hän ei yrittänytään käsitellä näitä asioita kirkollisina kysymyksinä. Kirkko sai olla, mitä se oli. Hän tyytyi siihen, että hän ja muut samanhenkiset omalta osaltaan saivat julistaa evankeliumin totuutta. Sanankuulijat muissa seurakunnissa saivat jäädä kirjavan opetuksen varaan. Hän tyytyi Suomen kirkon epäkelpoon viralliseen oppitunnustukseen riippumatta siitä, noudatettiinkö sitä vai ei. Tässä suhteessa Hedberg oli ja pysyi pietistinä.

Ainoastaan tulisieluin E. M. Rosengren kirjoitti Hedbergille — hyväksyessään Hedbergin lausunnon noitten ruotsalaisten seurakuntien asiassa — nämä Suomeenkin viittaavat sanat: "Nuo ruotsalaiset tapahtumat ovat epäilemättä sen laatuista ja koskevat meitä niin läheisesti, että niistä kyllä voi ajatella: 'mitä sinulle tänään, sitä minulle huomenna!'" ("hodie tibi, eras mihi!")¹³⁷

Tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien oikeutusta ei käsitetty, kun tunnustuksestaan käytännössä poispoikennutta kansankirkkoa pidettiin uskollisena tunnustuskirkkona.

¹³⁷ E. M. Rosengren Hgille 4.10.1849 hyväksyessään Hgin "Betänkande".

3.1.5 Taistelu herännäisyyttä vastaan loppuu

Ryhtyipä Hedberg jo 1847 tunnustelemaan sovintomahdollisuuksia heränneitten kanssa jatkaen näitä pyrkimyksiä määrätietoisesti seuraavina vuosina, vielä vuonna 1855. Samalla hän vuoteen 1851 asti puolustautui vääriä syytöksiä vastaan julkaisemalla laajan opetuselvyksen "Teko-opin kumoaminen I–III" (ruots.).

Ei pidä ihmetellä sitä, että nämä Hedbergin yritykset jäivät tuloksettomiksi. Herännäisyys oli 1850-luvun alussa hajoamistilassa. Suuri osa sen johtavista papeista lähti Alfred Kihlmanin viitoittamaa tietä aivan epäluterilaiseen suuntaan omaksuen saksalaisen professori J. T. Beckin opetuksia. Kun alkuperäisen herännäisyyden johtava pappi, Jonas Lagus, 1845 muutti Pyhäjärven kappalaiseksi, hän oli jo niin heikoissa voimissa, että hän saattoi saarnata vain harvoin. Sairasvuoteeltaan hän toimi kuolemaansa saakka 1857.¹³⁸ Vähän sitä ennen hän oli lausunut: "Minun mukanani kuolee tämä (alkuperäinen herännäisyyden) oppi; hetkisen viipyy vielä varjo, mutta sitten sekin katoaa."¹³⁹

Hedberg omasta puolestaan jätti nämä taistelut lopullisesti 1851, ja Turun pappeinkokouksessa 1859 vallitsi heränneitten ja muitten pappien sekä Hedbergin kannattajien kesken "hyvä ja ymmärtämyksellinen yhteistoiminta".¹⁴⁰ Hedberg omistautui perusteellisesti kirkkoherran virkansa tehtäviin ja joutui yleisiin kirkollisiin luottamustehtäviin.

3.1.6 "Joosefin vamma"

Kirkollisen tyvenen pinnan alla vallitsi kuitenkin avoimena haavana "Joosefin vamma". Sillä ymmärrettiin kirkon sisällä vallitsevaa suuntahajaannusta. Alfred Kihlman kirjoitti 1851 siitä järkyttyneenä A. W. Ingmanille ja totesi aivan oikein, että "suunnat (= "partierna") voivat vain rajoitetusti vaikuttaa — on mahdotonta, että yksikään niistä sellaisenaan voisi tarttua koko kirkon asiaan..."¹⁴¹ Sellaista ei Hedberg yrittänytkään.

¹³⁸ Tor Krook, En österbottnisk väckelsehövding... Jonas Lagus, Waasa 1947 s. 192.

¹³⁹ Sama s. 277.

¹⁴⁰ Katso Takala III 344.

¹⁴¹ Kihlman s. 45.

3.1.7 Sanan kylvö itää

Julistettu evankeliumin sana tuottaa hedelmää omalla tavallaan riippumatta siitä, mitä ihmiset määräävät kirkollisista asioista. Usko ilmenee tunnustuksessa ja yksi usko yhdistää Kristuksen lauman lampaita jumalallisin sitein.

Evangelisten pappien suullisen julistuksen lisäksi luettiin Hedbergin "Uskonoppia". Lutherin kirjoja alkoi 1840-luvulla jonkin verran ilmestyä suomenkielisinä. Evangelisten "oma" lehti "Kristillisiä Sanomia" alkoi ilmestyä 1850 ja sitä toimitti Hedberg itse vuosina 1855 – 1868.

Toiminnalle tuotti edelleen vaikeuksia se, että yksityisten hartaushetkien vietto oli kielletty. Tätä estettä koetettiin eri tavoin kiertää. Suuri merkitys oli oikeahenkisten kirjojen käytöllä.

Helsingin köyhäinkodin johtaja E. J. Eklund (k. 1882) oli jo 1832 Lutherin (ruotsinkielisen) postillan kautta oppinut tuntemaan Jumalan armon.¹⁴² — Tehtailija J. W. Alander (k. 1883) oli aikanaan Pietarissa tutustunut Lutherin kirjoihin ja saanut lohdutuksen sydämeensä.¹⁴³ Joutsan A. Alamäkelälle "kirkastui eritoten Lutherin Kirkkopostillasta se, että hän tulee autuaaksi uskomalla Jeesukseen". (1860-luvulla).¹⁴⁴ — Eräs evangelisten vastustaja osti n. 1870 eläinlääkäri A. Silfvastilta Lutherin Kirkkopostillan löytääkseen siitä aseita heitä vastaan, mutta Lutherin saarnat voittivat hänet.¹⁴⁵ — Maanviljelijä J. F. Fingerroosista Tarvasjoelta (k. 1912) kerrotaan: "Hän istui (1893) kamarissansa ja luki Lutherin saarnakirjaa. Yhtäkkiä hän nousi seisomaan ja alkoi puhua, että hänen syntinsä ovat anteeksiannetut."¹⁴⁶

Pastori Ph. Vitikka Ruokolahdelta kertoo: "Mutta kun saimme 1850 Kristillisiä Sanomia lukeaksemme Ruokolahdella, niin voi sitä Jumalan ja Kristuksen tuntemisen autuutta kuin minä ja muutamat minun sanankuulijoistani uskomisen kautta saimme tuta."¹⁴⁷ — Samoin oii käynyt opettaja Vilhelmiina Nymanille Kalvolassa 1859.¹⁴⁸

¹⁴² E. J. Eklund, Kmla 1891

¹⁴³ J. W. Alander, Kmla 1894.

¹⁴⁴ Takala III 272.

¹⁴⁵ Takala III 159. Otamme tähän tällaisia esimerkkejä myöhäisemmältäkin ajalta.

¹⁴⁶ Kmla 19>13 s. 53.

¹⁴⁷ Takala III 290.

¹⁴⁸ Takala III 176.

— Akaasta kirjoitetaan Hedbergille 1860-luvun alkupuolella: "Kristillisten Sanomien välityksellä evankeliumin virrat juoksivat kuiviinkin erämaihin. Paljon oli niitä, jotka ilolla lukivat lehteä."¹⁴⁹

Toisille kirkastuivat nämä asiat Lutherin ja Hedbergin muista kirjoista tai Roseniuksen ruotsinkielisistä kirjoista jne.

3.1.8 Paikallisia piirejä — "seurakuntia"

Pian alkoi eri paikkakunnilla kokoontua pieniä piirejä, jotka käyttivät itsestään myös nimitystä "seurakunta". Ja vuonna 1849 pastori Hackstedtin rouva "kertoi Vesilahdella olevan **pienen seurakunnan**, joka tuntemattomana — kenties epäiltynäkin — iloitsi siitä, että se omisti sovitetun Jumalan, ja tahtoi mielellään pitää yhteyttä muihin vapautettuihin sieluihin" (harvennus minun).¹⁵⁰

Joutuipa Hedberg 1850 yhtäkkiä hänelle vähemmän mieluisaan, mutta kirkollisessa suhteessa mielenkiintoiseen tilanteeseen. Hän liikkui vaaliasioissa Pohjanmaalla ja paluumatkalla häntä pyydettiin poikkeamaan erääseen taloon Kruununkylässä. Oli sunnuntai ja jumalanpalveluksen aika. "Hedberg joutui hämilleen, kun talon tupa oli väkeä täynnä, vaikka oli jumalanpalveluksen aika. Hän huomautti tulleen vain tapaamaan sellaisia, jotka yksityisesti halusivat keskustella hänen kanssaan. Läsnaolijat vastasivat, että heitä kaikkia elähdytti se halu. Kun Hedberg kehotti heitä menemään kirkkoon, he vastasivat, että siellä sai kuulla vain lakia ja tuomioita, mutta että lain herättämät omattunnot kaipasivat nyt evankeliumin pelastussanaa." Vasta sitten Hedberg suostui puhumaan siellä.¹⁵¹

Siihen aikaan oli tämä tavaton tapaus. Siitä olisi voinut seurata syyte.

Tämäkin tapaus osoittaa, että Kristuksen lampaat vähät välittävät laitoskirkollisuuden virallisista jumalanpalveluksista, kun he kaipaavat Hyvän Paimenen ääntä. Tässä tapauksessa oli koolla pieni erillinen seurakunta, joka ei totellut Hedbergiä, kun hän vaati heitä vieras-

¹⁴⁹ Takala III 177

¹⁵⁰ Kirje Hgille 15.7.1849. Katso: Takala II 488.

¹⁵¹ Takala II 580.

ta ääntä kuulemaan. He olivat sellaista paossa. Hedberg tilapäisesti tarjosi heille Hyvän Paimenen apua. Minne lienevät sitten joutuneet!

Yhä useampia tällaisia piirejä ja "seurakuntia" kohtaamme seuraavina aikoina. Niinpä mainitaan 1850-luvulla esimerkiksi, että Turussa pidettiin "uskovien kokouksia".¹⁵² Oulussa kokoontui "evankelinen ystäväpiiri" harvalukuisenakin rakentuakseen Jumalan sanasta.¹⁵³ Pirkkalassa past. E. T. Gestrin vietti "monta suloista hetkeä uskovien veljien ja sisarten seurassa."¹⁵⁴ — "Vaasan evankeliset tunsivat olevansa niin kuin lampaat ilman paimenta".¹⁵⁵ — "Ylimarkussa lisääntyi suuresti niiden seurakunta, jotka yksinkertaisesti uskoivat Jeesukseen ja rakastivat Hedbergin kirjoja."¹⁵⁶ Hedbergille lähetettiin 1857 "Helsingissä olevan Jumalan seurakunnan makedonialainen kutsu", että hän tulisi heitä Jumalan sanalla vahvistamaan."¹⁵⁷ Niihin aikoihin ryhdyttiin vuokraamaan siellä rukoushuonetta "evankelisille uskoville".¹⁵⁸

Samoin jatkui 1860-luvulla. Helsingin evankeliset olivat "uskova seurakunta",¹⁵⁹ Tampereella kokoontui "uskovien seurakunta"¹⁶⁰ — Kiikan kappelissa oli niitä "jotka 'epäuskon korvessa' kulkiessaan olivat kuulleet 'Paimenen äänen' ja ottaneet sen vastaan". Siellä "seurakunta lisääntyi, vaikka Siionin vartijat olivat laiskoja koiria, jotka vain 'raatelivat' laumaa."¹⁶¹ — Merikarvialla levisi "uskovien seurakunta"¹⁶² — Raahessa kutsuttiin evankelisia "kristilliseksi seurakunnaksi".¹⁶³ — Oulussa kokoontuvasta ystäväpiiristä kuuluu: "Seurakunnan silloisista papeista ei kukaan 'välittänyt Kristuksen lampaista'".¹⁶⁴ — Viipurissakin oli "vähäinen lauma".¹⁶⁵

¹⁵² Takala III 27.

¹⁵³ Takala III 260.

¹⁵⁴ Takala III 193.

¹⁵⁵ Takala III 243.

¹⁵⁶ Takala III 241.

¹⁵⁷ Takala III 134.

¹⁵⁸ Takala III 137.

¹⁵⁹ Takala III 143.

¹⁶⁰ Takala III 189.

¹⁶¹ Takala III 205.

¹⁶² Takala III 225.

¹⁶³ Takala III 255.

¹⁶⁴ Takala III 262.

¹⁶⁵ Takala III 286.

Hedbergin tapana oli lähettää "Lähetyskirjeitä" (Sändebref) uskonystävilleen. Niitä myös painettiin ja levitettiin. Näin tehtiin sekä Suomessa että erityisen runsaasti Ruotsissa 1840- ja 1850-luvuilla ja siitakin edelleen.¹⁶⁶ Huomiota herättävää on, että Hedberg aina osoitti "Lähetyskirjeensä" vain samaa uskoa tunnustaville: "Suloisia sanomia Zionille Suomessa" — "Kristuksen uskovalle seurakunnalle Helsingissä" — "Uskville evankelisille ystäville" (Hudiksvallissa, Ruotsissa) — "Kristinuskon ystäville Helsingissä" — jne.¹⁶⁷ Hedbergillä oli siis edessään järjestäytymättömiä, mutta kuitenkin todellisia tunnustuksellisia luterilaisia "seurakuntia", joita hän tällä tavalla palveli.

"Seurakunnat" saivat jonkinlaisen hoidon vain siellä, missä toimi evankelinen pappi. Muuten "uskonystävät" lukivat yksityisesti kodeissaan Lutherin ja Hedbergin kirjoja. Mutta on luonnollista, että lampaat kaipaavat ja tarvitsevat uskollisia paimenia. Maallikoilla ei ollut siihen aikaan lupa esiintyä saarnaajina. Mutta jo 1854 kertoo tunnettu ruotsinkielinen maallikkosaarnaaja G. W. Rask (1822 – 1896, Helsinki): "Eklundin uskovan seurakunnan (Helsinki) hartaasta kehotuksesta aloin 1854 lukea ja pitää yksinkertaisia raamatuntutkin-toja kokouksissa ja yksityisissä asunnoissa."¹⁶⁸ Suomenkielisten keskuudessa herättää poikkeuksellista huomiota posteljooni Johan Westerberback (1833 – 1897).¹⁶⁹ Hän oli jo vuodesta 1862 harjoittanut itsenäistä saarnatointia. Hän piti itseään Pyhän Hengen siihen kutsumana. Yhdistyksen kolportöörinä hän oli 1876 – 1895. Hän julkaisi kahta omaa lehteä ja osaksi niiden kirjoituksista kootun saarnakirjan I-III (lähes 5000 sivua). Westerberback on esimerkkinä paljon toimineesta evankelisesta saarnaajasta. Eri asia on, miten hänen opetustaan ja toimintatapaansa on arvosteltava. Hän kuului äärimmäisiin evankeliisiin ja erotettiin kolportöörin tehtävästä 1895.

Käsitlemme maallikkosaarna-asiaa kohta tarkemmin.

¹⁶⁶ Toivo Niemimaa, F. G. Hedberg Ruotsissa, *Bibliophilos* 3/1975 s. 106–109.

¹⁶⁷ Tässä mainitut "Lähetyskirjeet" (ruots. ja suom.) olivat vuosilta 1844, 1848 (kaksi), 1850, 1878 (ensipainokset), "Evangelisten"–lehdessä 1850 s. 30– ja 1851 s. 69–, esim. W. A. Schmidt, F. G. Hedberg, H:fors 1948 s. 369, 371. Katso myös: Hjalmar Linnström, *Svenskt boklexikon åren 1830–1865* Hedbergin tekijänimen alla olevaa luetteloa.

¹⁶⁸ Takala III 138. Kmla 1910 s. 50.

¹⁶⁹ LT III 234–235. LK Ss.–64 s. 102–108. LK –67 s. 105, 106, 250. Santakari –68 s. 114. V. Vasenius, *Suom. kirjallisuus 1544–1895* sen eri osissa. Takala III 334. Sanans. 1897 s. 116 Westerberbackin muistokirjoitus.

Näin oli siis jo monin paikoin koolla luterilaisia kristittyitä omina ryhminä. He etsivät toisiaan — etsivät seurakuntaa — etsivät paimenia. He kokoontuivat enimmäkseen kodeissa. mutta jo vähän muual-
lakin.

Vaikka nämä "seurakunnat" ja "ystävien piirit" eivät olleet mitenkään järjestäytyneet, niitä liitti yhteen yksi ja sama opetus, oppi ja usko. Hedbergin jokaviikkoinen lehti oli heille kuin Hyvän Paimenen ääni ja siinä julkaistiin runsaasti sen ajan tavan mukaan evankelisten lähettämiä kirjeitä. On luonnollista, että neuvoa tarvitsevat kääntyivät kirjein Hedbergin puoleen. Häntä käytiin tervehtimässä. Hänen toimiessaan Turun lähellä Kaarinassa (1854 – 1862) hän oli menestyä ihmisten käynteihin ja pyyntöihin. Kemiöönkin asti, jossa hän sen jälkeen toimi lopun ikäänsä, löysivät evankeliset tien. Tällä tavalla Hedberg, joka muuten oli suuresti syrjään vetäytyvä luonne, joutui olemaan yhdyssiteenä evankelisten kesken ja heidän ensimmäisenä, itseoikeutettuna johtajanaan. Uskollisia, kyvykkäitä pappeja oli lisäksi hänen tukenaan, esim. E. M. Rosengren, V. M. Roslin, E. T. Gestrin. Jo vanhaksi tullut Hedberg jätti lehtensä toimittamisen vihdoin vuoden 1868 päättyessä.

Evankelinen liike oli niihin aikoihin levinnyt Lounais-Suomesta Hämeeseen ja Satakuntaan. Etelä-Pohjanmaalla oli toimintaa siellä täällä. Etelä-Karjalassakin alkoi sama tuli palaa.¹⁷⁰ Mutta kuitenkin ei evankelinen liike ollut millään tavalla järjestäytynyt. Se oli hajallaan oleva lauma — seurakunnallisesti hoidettuna vain siellä, missä oli evankelisia pappeja. Muuten olivat lampaat ilman paimenta. Näin oli toimittu jo yhden miespolven ajan.

¹⁷⁰ Takala III 464.

3.2 Suomen Luterilainen Evankeliumi-Yhdistys syntyy ja toimii 1873–1895

3.2.1 Yhdistyksen synty

Evangelisen liikkeen järjestäytyminen ei alkuaan tarkoittanut sen johtamista. Sillä oli käytännöllinen päämäärä.

Eläinlääkäri Anders Silfvast (k. 1891) oli Tukholmassa opiskellessaan noin 1860 saanut käsiinsä Roseniuksen kirjoja ja oli löytänyt niistä Jumalan armon. Helsinkiin tultuaan hän oli liittynyt Hedbergin ystäviin. Hän oli harvinaisen toimelias kristitty. Kotiseudullaan Lappträskissä hän oli ryhtynyt ilmaiseksi levittämään kansan keskuuteen Lutherin ruotsinkielisiä kirjoja ja oli sen ohessa myös puhunut kirjojen ostajille hengellisistä asioista. Hän oli havainnut, miten suuri oli luterilaisten kirjojen puute ja miten tarpeellista oli kirjojen myymisen ohella neuvoa ihmisille iankaikkisen elämän asioita. Näin hän joutui ajattelemaan, että tällaista toimintaa olisi ryhdyttävä harjoittamaan järjestelmällisesti. Silfvast olisi aluksi koettanut vain saada kokoon tarvittavaa pääomaa, mutta pastori Kl. I. Nordlundin mielestä tällainen toiminta oli säännöillä järjestettävä.¹⁷¹

Hanketta kannattivat johtavat evankeliset papit ja maallikot. Niin syntyi 1873 "Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys". Yhdistyksen tarkoitus on "levittää ja elähdyttävään 'käytäntöön yleisemmäksi saattaa evankeliumin sanaa" (1 §). Tätä varten se koettaa levittää Raamattua, Lutherin ja "muuta kirkon opin kanssa tarkoin yhtäpitäviä kirjoja..." ja jos mahdollista "soveliaiden kolportöörien suullisen todistuksen kautta" (2 §). Sen jäseninä voivat olla "ainoastaan ne henkilöt, jotka täydestä vakaumuksesta kiinnipitävät Luterilaisen kirkon puhtaasta, pyhään Raamattuun perustuvasta ja sen kaikissa tunnus-
tuskirjoissa esitetystä opista..." (3 §).

Yhdistyksen säännöt olivat siis kyllin väljät tulevaisuutta varten ja kuitenkin ne niissä oloissa toivat ilmi varsin vaatimattoman, mutta suuri arvoisen tarkoituksen.

¹⁷¹ Takala III 153, 162, 380–. Kmla 1892: "Anders Silfvast."

Perustettavan yhdistyksen piti toimia läheisessä yhteydessä Roseniuksen perustaman "Fosterlandsstiftelsen" — ("Isänmaansäätiö") yhdistyksen kanssa, joka saattoi mukavasti toimittaa Suomeen perustettavalle yhdistykselle ruotsinkielisiä kirjoja, kuten myös tapahtui.¹⁷²

Johtokuntaan valittiin vakavia evankelisia kristittyitä ja puheenjohtajaksi valittiin valtioneuvos, prof. Adolf Moberg (1873 – 1895).

Huomattavaa on, että perustettu Evankeliumiyhdistys ei ole paikallisten yhdistysten pääyhdistys, vaan sen jäseniä ovat vain yksityiset henkilöt.¹⁷³ Siis aivan kuin Suomen kirkossa ei olisi seurakuntia, vaan jäsenet olisivat vain kirkkokunnan jäseniä. Ehkä siihen aikaan tällä tavalla tahdottiin varoa sitä, ettei toiminta eri paikkakunnilla tulisi liian itsenäiseksi.

Jos vertaa Yhdistyksen tarkoitusta vastaavaan aikaan Saksissa muodostettuihin Luterilaisyhdistyksiin, huomaa niissä selvän erilaisuuden. Saksissa oli säännöissä lausuttuna tarkoituksena myös, kaiken väärän opin välttämätön vastustaminen. Evankeliumiyhdistyksen säännöissä ei siitä puhuta mitään. Sen alusta saakka onkin erityisesti tähdennetty Yhdistyksen palvelevaa suhdetta kansankirkkoon, joten siinä jo tehtiin opin asioissa kirkon alueella myönnitys. Näistä asioista erikseen eri luvussa.

Nyt olivat evankeliset saaneet oman järjestön ja tulevaisuus oli näyttävä, miten tämän liikkeen toiminta sen puitteissa kehittyisi.

3.2.2 Toiminta ennen Härmän kokousta (1873-1895)

3.2.2.1 Tilannekuvaus

Evangelisen liikkeen syntymähetkestä oli kulunut 30 vuotta. Sinä aikana oli tarpeen uudistaa suomenkielinen opetus- ja hartauskirjallisuus, mutta se oli yksityisten aloitteiden varassa. Herännäispappien toimesta oli 1848 – 1851 ilmestynyt Lutherin Evankeliumipostilla ja

¹⁷² Valtioneuvos A. Mobergin puhe Ev.-yhd:n vuosikokouksessa 1887, Sanans, 1887 N:o 14.

¹⁷³ Tähän on jo silloin Ruotsissa kiinnitetty huomiota. Gestrin Meddelanden angående de religiösa rörelserna i Finland I 102–.

sitä seurasi 1858 Epistolapostilla.¹⁷⁴ Luterilaiset Tunnustuskirjat ilmestyivät heränneitten toimesta ensi kertaa suomalaisena käännöksenä 1849. Muitakin Lutherin saarnoja ja opetuksia ilmestyi suomennoksina myös 1850- ja 1860-luvuilla.

Hedbergin suomenkielisiä kirjoja ilmestyi: Uskon oppi autuuteen (2. korjattu painos) 1845 ja Ainoa autuuden tie 1859.

Evankelisten pieni viikkolehti "Kristillisiä Sanomia" ilmestyi jatkuvasti.

Vaikka Lutherin kirjoja oli jo suomennoksina ilmestynyt parin vuosikymmenen aikana, niiden käyttö ei voinut niinä aikoina olla suuri. Niinpä pastori L. Wennerström kuvaa hengellistä tilannetta 1874: Lutherin "teokset ovat kansallemme miltei kokonaan tuntemattomat. On seutuja, joissa ei tunneta muita Lutherin kirjoja kuin hänen Vähä Katekismuksensa. Tästä seuraa itsestään, että suurimmalle osalle kansaa onmpi kirkkomme puhdas, Jumalan totiseen sanaan perustuva usko, oppi ja tunnustus tuntematon ja outo."¹⁷⁵

Kuinka on mahdollista, että tilanne oli tällainen? — Vastaus: Suomen kirkko oli puhdasoppisuuden ajan jälkeen vieraantunut luterilaisesta tunnustuksesta. Herännäisyysliikkeisiin kuuluneet lukivat mieluummin muunlaista kirjallisuutta. Suomenkielisen väestön tarpeet olivat muutenkin suuresti laiminlyödyt. Kirkollisen toiminnan johtopaikoille noussut (saksalainen) beekiläinen suunta oli epäluterilainen, ja toiset olivat toisella tavalla vieraita luterilaisille pyrkimyksille.

3.2.2.2 *Yhdistys toimii*

Uusi yhdistys ryhtyi tosi teolla hankkimaan, kustantamaan ja levittämään Lutherin, Hedbergin ja toistenkin kirjoja.

Sääntöjen mukaan Yhdistys levitti kustantamiaan kirjoja kolportöörien kautta, jotka toimivat myös maallikkosaarnaajina. Näitä oli

¹⁷⁴ Evankelinen pastori Karl Isak Nordlund (Marttila) ryhtyi 1846 suomentamaan Lutherin Kirkkopostillaa, mutta julkaistuaan siitä vain osan hän luopui työn jatkamisesta, kun hän oli saanut kuulla herännäispappien samasta työstä, Björklund I. A., Kleofas Immanuel Nordlund, Hfors 1923 s. 10.

¹⁷⁵ Yhd. 25 v.kert. s. 20. – L. Wennerström, Evangelisk Tidning 1874. V. Vasenius emt. 1514–1895. – Vert. Yhd. 25 v.kert. s. 18–, Yhd. 50 v.kert. s. 26–.

tänä aikana toiminnassa jatkuvasti korkeintaan 20 ja näistäkin olivat varsin monet ruotsinkielisiä. Sen lisäksi oli erityisiä "kirjainrnyyjä", joista useat ovat olleet hyvin toimeliaita. Näitä oli 1890 – 1895 miehiä 16, naisia 3.¹⁷⁶

Suomenkielisiä kolportöörejä olivat ennen mainitun J. Westerbackin lisäksi. mm. Aabraham Tuominiemi,¹⁷⁷ Veteli (k. 1891), opettaja K. J. Rahikainen ja opettaja Juho Valve, joka aikanaan siirtyi Lahden Vapaan Ev.-Lut. Seurakunnan jäseneksi.¹⁷⁸

Oli vain ajan kysymys, milloin Yhdistyksen toimintaan voitaisiin kiinnittää vakituinen toiminnanjohtaja. Toivottiin, että tähän tehtävään saataisiin "papiksi vihitty henkilö". Koska siten paremmin voitaisiin hälventää sitä luuloa, että Yhdistys tahtoisu kulkea toista tietä kuin virallinen kirkko.¹⁷⁹ Yhdistyksen "toimikunnalla" oli paljon alttiutta ja rakkautta, kun se huolsi yhdistyksen koko toimintaa 13 vuoden aikana.¹⁸⁰ Toimistonhoitajan virka perustettiin 1875 ja vuodesta 1884 sai yhdistys johtajakseen "ylIASIAMIEHEN" — pastori Johannes Bäckin (toimiaika 1884 – 1889).

Pian alettiin pitää kuuluisiksi tullevia "evankeliumijuhlia". Ensimmäinen pidettiin Soinissa 1876.¹⁸¹ Yleisemmiksi ne tulivat 1880-luvun alkupuolella.

Vuonna 1870 voimaan astuneessa kirkkolaissa oli vanha yksityiset hartausseurat kieltänyt "konvetikkeliplakaatti" kumottu ja siten saattoi kirkollinen suuntatoiminta vapaasti kehittyä.

3.2.2.3 *Uusia voimia — tunnustajarohkeutta*

Evangelisen liikkeen ensi polven pastoreita oli vielä tänä aikana täydessä työssä omilla paikoillaan. He miltei kaikki siirtyivät pois taistelevasta seurakunnasta 1890-luvulla: Anders Silfvast 1891, F. G. Hedberg 1893, Adolf Moberg 1895, E. T. Gestrin 1895, G. W. Rask 1896, E. M. Rosengren 1897.

¹⁷⁶ Yhd. 25 v.kert. s. 33–. – Koskeniemi Lauri 1967 s. 212.

¹⁷⁷ Kmlla 1892: "Aabraham Tuominiemi".

¹⁷⁸ Juho Valve: "Se on tapahtunut", Paimen 1924 s. 238.

¹⁷⁹ Yhd. 25 v.kert. s. 16, 39. Kmlla 1916: "K. J. Rahikainen".

¹⁸⁰ Yhd. 25 v.kert. s. 15.

¹⁸¹ Kmlla 1916: "K. J. Rahikainen", s. 38, 44.

Silloin oli jo uusi polvi noussut heidän rinnalleen ja heidän sijaansa.

Etelä-Pohjanmaalla Lappajärvellä oli 1870-luvun alussa ensin nuori pastori **Johannes Bäck** (kokonaan eri asia on Suomeen levinnyt saksalainen beekiläinen teologia) tullut evankeliumin totuuden käsittämiseen Hedbergin ja muistakin samanhenkisistä kirjoista. Lähiseudulla, Töysässä, past. **Gustaf von Essen** vapautui Lutherin 2:n uskonkappaleen selitystä lukiessaan herännäisyyden hämäristä ja vahvistui uskossaan Johannes Bäckin kautta. Samoihin aikoihin Kaustisten Vt. khra **Christian Sjöblom** Johannes Bäckin luona — lukiessaan Lutherin kirjaa "Kristuksen ansio" — pääsi saman Jumalan armon omistamiseen.¹⁸² — Etelä-Pohjanmaalla vallitsi silloin niin hedbergiläisvastainen henki, että G. v. Essen lausui Bäckille — kun tämä neuvoi häntä lukemaan Hedbergin kirjoja: "Jumala meitä, veli rakas, Hedbergistä varjeltakoon; onhan hän maamme pahin kerettiläinen."¹⁸³ Yhdessä nämä kolme toverusta sitten lähtivät varta vasten 1874 tapaamaan Hedbergiä, koska yleisesti vallitsi herännäisyyden piirissä sellainen käsitys, että "Hedbergin evankeliumi vajotti suruttomuuteen".¹⁸⁴ Matkalla he huomasivat väitteen perättömäksi¹⁸⁵ ja tunnustautuivat ilolla "hedbergiläisiksi".

Vielä on mainittava 1880 Perttulan (Ypäjän) kappalaiseksi tullut past. **G. O. Holmberg**. Hän tuli Ypäjälle tuntematta Jumalan armoa. Kun hän saarnasi "taivaaseen pääsyä oman parannuksen päältä", uskovaiset kävivät häntä sakaristossa nöyrästi ojentamassa, mm. "Kraatarin Miina", joka oli sanonut: "Kuinka pastori niin saarnaa, kun Luther Huonepostillassaan sanoo toisella tavalla!" Holmberg oli vastannut kiivastuneena: "Älkää tuliko minua neuvomaan. Minä olen korkeat koulut käynyt." Mutta vihdoin Jumalan laki opetti häntä tuntemaan syntinsä ja kuritti häntä Kristuksen luo. Hänessä tapahtui mielenmuutos. Hän tunnusti sen julkisesti lausuen saarnan yhteydessä mm. näin: "Tältä samalta paikalta olen ennen johdattanut kalliisti

¹⁸² Takala III 237–239.

¹⁸³ Kmla 1918 s. 70.; "G. von Essen", kirjo J. I. Bäck.

¹⁸⁴ Kmla 1918 s. 72

¹⁸⁵ Kmla 1918 s. 70, 73.

lunastettuja sieluja helvettiin."¹⁸⁶ Hän toimitti Kristillisiä Sanomia 1886 – 1907, jolloin lehti lakkasi ilmestymästä.

Helsingin evankelisten piirissä silloinen jumaluusopin ylioppilas **Julius Engström** oppi vuoden 1882 jälkeen turvaamaan Jumalan armoon ja tuli sitten vuodesta 1890 olemaan Evankeliumiyhdistyksen johtavana voimana elämänsä loppuun asti (k. 1942).¹⁸⁷

Mutta vielä on tässäkin yhteydessä mainittava omalaatuinen evankelisen liikkeen mies, lähetysaarnaja **Pietari Kurvinen** (1842 – 1925). Hän kamppaili herännäisyyden ja tietämättömyyden pimeässä, kunnes pääsi vihdoinkin käsittämään lunastuksensa Kristuksessa.¹⁸⁸ Toimittuaan lähetysaarnajana Afrikassa Suomen Lähetysseuran palveluksessa, hän palasi kotimaahan 1875. Aluksi hän liikkui seuran palveluksessa ympäri maata. Sitten hän toimi Turun Merimiesyhtiön lähetystyön tekijänä asuen Turussa (1884 – 1889), josta käsin hän teki saarnamatkoja varsinkin Lounais-Suomeen. Sitten Kurvinen alkoi suuremmassa määrässä kirjoittaa ja julkaista kansantajuisia kirjasia ja kirjoja, joita hän levitti ympäri Suomea suuret määrät. Pitkät ajat hän eli niistä saaduilla tuloilla. Kurvinen julisti evankeliumia omalaatuisella vilkkaalla tavalla asuinpaikkakunnillaan ja muuallakin. Hänen julistustoimintansa ei erityisemmin valaissut niitä, jotka jo olivat syvällisemmin perehtyneet evankeliumin oppiin. Kurvinen ei koskaan ollut Yhdistyksen palkattu työntekijä, vaikka hän Härmän kokouksen jälkeen osallistui paljon sen toimintaan. Tämä johtui siitä, että hänen opetustapaansa osaksi vieroksuttiin ja että hän ei ollut pastori eikä tavallinen saarnaaja.¹⁸⁹ Kynnystä korotti myös hänen oma kustannustoimintansa ja hänen kirjojensa myynti.

3.2.2.4 Rukoushuoneita

Jo yllämainitut evankelisten paikalliset piirit — "uskovien seurakunnat" jatkoivat kokoontumisiaan ja niitä syntyi lisää Yhdistyksen perustamisen jälkeenkin. Vähitellen lisääntyvä maallikkosaarnaajien

¹⁸⁶ Kertonut tekijälle Holmbergin apulaisena ollut past. V. I. Salonen. Kmla 1923: Holmbergin elämäkerta.

¹⁸⁷ Kmla 1943: J. Engströmin elämäkerta.

¹⁸⁸ Kurv. s. 1–55.

¹⁸⁹ J. Merruntaus (s.1875) Karstula kertoi, haast. 1949, että Kurvisen esiintyminen vaikutti toisten tunteisiin. Hän ei paljon esittänyt opin asioita. Yhdistyksessä osaksi vieroksuttiin Kurvisen opetustapaa. Engström oli hänen toimintaansa tyytyväinen, vert. Kmla 1933, J. Engström, Muistelmia pappisurani alkua ajoilta s. 103–.

toiminta palveli niitä jossain määrin. Yhdistyksen toiminta vahvisti näitä kokoontumisia — olihan evankelisilla yhä selvempi oma suuntaus: omat hengelliset kirjat, omat juhlat ja tilaisuudet, omat lehdet, oma laulukirja.

Helsingissä oli käytetty toimintaa varten vuokrahuoneistoja jo kauan, mutta vihdoinkin sinne valmistui 1894 rukoushuone nykyiselle paikalleen yhdistyksen toimitalon yhteyteen.¹⁹⁰ Jo sitä ennen 1892 oli Forssassa intomielinen kauppias **Fabian Churman** (k. 1901) yhteisvoimin toisten kanssa pystyttänyt evankelisille oman rukoushuoneen, joka tahdottiin pitää "puhtaana kirkollisena ja luterilaisena laitoksena."¹⁹¹ — Sen sääntöjä vahvistettaessa senaatissa lisättiin määräys, että rukoushuone tulisi olemaan kokonaan riippuvainen papistosta ja tuomiokapitulista. Kun evankeliset vakavasti pitivät itseään luterilaisina, saatiin pian nähdä, että tämä luterilainen toiminta ja virallinen kirkko olivat vastakkaisia asioita. Sääntöjen puitteissa epäevankeliset papit hankkivat uusia jäseniä rukoushuoneyhdistykseen, ja pian toishenkiset miehet hallitsivat rukoushuoneen ovia ja "siellä pauhattiin oppia, joka ei Herran kansaa ravinnut". Evankeliset eivät tähän tyytyneet. "Uskovaisten joukko tunsii olevansa häädetty pois omasta talostaan."¹⁹² He eivät "omassa talossaan" voineet kuunnella epäevankelista oppia, vaan erosivat pois niistä, jotka "Herran tietä parjasivat", Apt. 19:9. Tyrannuksen kouluna heillä oli pitkät ajat Töölön talo. Samassa kirkossa he kaikki kyllä pysyivät. Vihdoinkin Churman omalla kustannuksellaan rakensi uuden rukoushuoneen, jonka sääntöjä hän ei jättänyt senaatin vahvistettavaksi, vaan alisti ne "yksin Jumalan vahvistettavaksi" eli piti rukoushuoneen yksityisomaisuutenaan.¹⁹³

Näkyihän siinä evankelinen ja kirkollinen vastakohtaisuus.

3.2.2.5 Opillisia vaikeuksia

Hedberg ja evankeliset olivat alusta alkaen tahtoneet olla luterilaisia eivätkä mitään muuta. Sitä osoittaa aivan erityisesti jo se into,

¹⁹⁰ Yhd. 25 v.kert. s. 53, 54.

¹⁹¹ Kmlla 1907 s. 81: "Fabian Churman."

¹⁹² Kmlla 1907 s. 81–32.

¹⁹³ Nuorison Ystävä 1907 s. 119–.

jolla he ryhtyivät julkaisemaan Lutherin kirjoja ja lukivat niitä. Suurimpaan hätään saatiin siten Jumalan armo sydänten turvaksi. Mutta miten oli koko puhtaan opin laita? Usein kuullaan vedottavan siihen, että jos pääopinkappale on oikea, kaikki muu oppi selviää ilman muuta. Jos tällä tarkoitetaan sitä, että muita opinkohtia ei tarvitsisi opettaa, tämä on valitettava erehdys. Tällainen haluttomuus saattaa olla osoitus koko puhtaan opin väheksymisestä. Pääopinkappaleen ensiarvoisuus merkitsee sitä, että se on kaiken opin pohja ja perustus. Tästä johtuu myös, että vähäinenkin väärän opin hapatus loukkaa pääopinkappaletta ja hapattaa koko taikanan.

Kuitenkin on todettava, että evankelisilla oli todella tarkoitukse-
na pysyä oman suunnan piirissä koko puhtaassa opissa. Palauttipa Yhdistyksen johtokunta 1887 Hedbergille hänen saarnansa, joka oli tarkoitettu painettavaksi, koska siinä kannatettiin tuhatvuotisoppia.¹⁹⁴
— Ainoalaatuinen oli siihen aikaan E. T. Gestrinin laaja kirjallinen taistelu kirkon johtomiesten edustamaa saksalaista, epäluterilaista beckiläistä oppisuuntaa vastaan.¹⁹⁵ Vaikka kirkollisesti arka Yhdistys ei tähän opinselvitykseen osallistunut, se ei hyväksynyt beckiläistä oppia.

Silti jää tosiasiaksi, että järkeisuskon ja herännäisyyden harhoista selviytyminen on tapahtunut yksipuolisesti. Siihen on myös vaikuttanut suuntakristillisyyden opillinen rajoittuneisuus. — Lähettäessään Akianderille selvityksiä herännäisyyttä koskevista tiedoista Hedberg lausui (1856) itsestään seuraavat huomiota kiinnittävät sanat: "Pyydän, ettei minua itseäni siinä yhteydessä mainita, kun minä vielä elän, ja vielä enemmän siitä syystä, että minun kristillisyyteni (tarkoittaa oppia) ei varmaan vielä ole saavuttanut sitä kehityksen mää-
rää, johon minä Jumalan armon kautta pyrin. Vasta sitten kun tämä on tapahtunut ja kun olen päässyt maallisen vaellukseni päähän, arvostelkoon jälkimaailma minua."¹⁹⁶ Siinä oli nöyrä tunnustus. Pohja ja perustus oli luja, vankkumaton. Mutta muutkin kristillisen opin kohdat olisi pitänyt selvittää.

¹⁹⁴ Schmidt s. 276, 374. Johtok. pk. 1887, 6.10. § 10.

¹⁹⁵ Katso: Kmlla 1905 s. 103–104: "E. T. Gestrin."

¹⁹⁶ Kirjeluonnos Akianderille 13.2. 1856 (Lea). Akianderin käsikirjoituskokoelma, Helsingin Yliopiston Kirjasto. Katso: Schmidt s. 341.

Tutkijan huomio kiintyy jo siihen, että Hedberg ensimmäisen aikakauslehtensä "Allmän Evangelisk Tidning" ensimmäisissä numeroissa (1845) julkaisee kirjoituksia Jumalan laista, katumuksesta ja mielenmuutoksesta sekä evankeliumista pelkästään otteilla Lutherin kirjoista ja Tunnustuskirjoista. Hän tahtoi tietenkin tällä tavalla puolustautua vastustajien syytöksiä vastaan. Samalla siinä voi ilmetä avuttomuutta toisten opinkohtien esittämisessä. Kaikissa kirjoituksissaan myöhemmin Hedberg enimmäkseen käsitteli ja julisti evankeliumin lohdutusta ahdistettujen sydänten turvaksi. Hänen opetuksestaan syrjäytyi syntisen johdattaminen lain kautta synnin tuntoon. Puhuessaan synnistä hän mieluummin koskettaa epäuskoa ja sitä, että lain töillä pyritään vanhurskaaksi. Peläten herännäisyyden askartelua ihmisen sydämen liikuntojen kanssa, Hedberg ei erityisemmin johda lukijaansa uskomaan häneen, joka jumalattoman vanhurskauttaa, vaan hän kuvailee miltei yksinomaan uskon perustusta, tapahtunutta lunastusta. Hänen opetuksestaan on kaivattu myös sielunhoidollista otetta.¹⁹⁷ Hedberg on itse myöntänyt olleensa yksipuolinen.¹⁹⁸

Tämä yksipuolisuus jäi perinteeksi evankeliseen suuntatoimintaan.¹⁹⁹

Jo 1860-luvulla esiintyi muutakin opillista vaikeutta. Kun Hedbergin esiintymisen alkuaikoina oli ihmisiltä kysytty: "Onko sinulla uskoa?",²⁰⁰ alkoi pastori Gestrin Laviolla, 1860-luvun lopulla kysyä vastaavasti: "Oletkos pyhä?"²⁰¹ Sillä hän tarkoitti jotenkin samaa kuin evankeliset myöhemmin kysyessään ihmisiltä: "Oletko autuas?" Gestrin tahtoi kysymyksellään tähdentää — tekopyhyyttä vastustaen — uuden ihmisen pyhyyttä, Gal. 2:17. Hän ei kieltänyt ihmisen syntisyyttä vanhan ihmisen puolesta,²⁰² mutta hän tahtoi nimittää ihmistä vain uuden ihmisen mukaan pyhäksi, että siten ihmisen uskonvanhurskaus todella olisi nautinnossa. Kuitenkin hän vieroksui sanontaa "Itsessäni minä olen syntinen, mutta Kristuksessa pyhä".²⁰³ Kirjas-

¹⁹⁷ Katso: Osmo Tiililä: Kaste ja usko, Hki 1947 s. 44–. Nämä havainnot vastaavat todellisuutta.

¹⁹⁸ Kirjeluonnos 4.5.1848, Schmidt s. 150, Takala II 272.

¹⁹⁹ AAU:n oma havainto. Past. H. J. Pättälä kertoi op. Lyytisen samasta havainnosta. Haastattelussa esim. Olga Palenius kertoi, että hän pinnisti kaikki voimansa Engströmin saarnoja kuullessaan saadakseen synnintunnonlehdutusta: "Enkä saanut mitään. En tahtonut sen jälkeen enää kuulla Engströmiä."

²⁰⁰ Kihlman s. 14: "har Du tro".

²⁰¹ Gestrin 29.6.1866 Hgille. Katso: Kmla 105 s. 91, 93. Gestrin, Oletkos Pyhä? s. 106.

²⁰² Gestrin, Oletkos Pyhä? s. 47–48, 55–56.

²⁰³ Gestrin Hgille 29.6.1866. Katso: Kmla 1905 s. 98.

saan "Oletkos pyhä?" (1867) hän kyllä vakuuttaa, että tuokin lause on aivan oikea.²⁰⁴ Varmaan oli "mielipiteiden erilaisuus haettava käsitteissä enemmän kuin itse asian ymmärtämisessä"²⁰⁵ eikä Gestrin myöhemmin korostanut tätä erikoisuuttaan. Oikean opin rajan ylitys oli joka tapauksessa valitettavaa, kuten se on aina, ja siitä jäi epäterve vaikutus, jota vapaiden maallikkosaarnaajien opetuksissa on edelleenkin ilmennyt.²⁰⁶

Toiset vapaat maallikkosaarnaajat tarttuivat sekä Hedbergin "ruumiillisen yhteyden" että Gestrinin "pyhyiden" korostuksiin. Siitä tuli heille perusopinkappale.²⁰⁷ Näissä piireissä on otettu Gestrinin kirjasta: "Oletkos pyhä?" uusi painoskin.

Evangelisen liikkeen alkuajoista asti on sen piirissä tai liepeillä ilmaantunut "lihan pyhyyttä" milloin missäkin muodossa tilapäisesti tai pysyväisemmin.²⁰⁸ Jo Hedberg vastusti sitä aina ehdottomasti, ja Yhdistys on samoin torjunut sellaiset harhaopit, joskin evangelisen liikkeen vastuun rajat ovat epäselvät ja sen mukaan tilanteiden hallitseminen vaikeaa.

Opillisen suuntauksipuolisuuden rinnalla vaikuttivat Lutherin kirjat ja Luterilaiset Tunnustuskirjat terveellisesti ja synnintuntoon muullakin tavalla tulleet kuulijat kulkivat oikealla uskon tiellä raviten sielunsa evankeliumin ihanalla sanomalla.

On muunkinlaista todistusta evangelisen liikkeen puolesta, jota esim. herännäispiireissä syytettiin siitä, että "Hedbergin evankeliumi vajotti suruttomuuteen". Kuitenkin herännäisyyden historian kirjoittaja todistaa, että "pappilat (1870-luvulla), **paitsi ns. evankelisten, jotka olivat miltei ainoat sen ajan jumalaiset papit** (korostus minun), olivat juonti- ja tanssitaloja, pappien joukossa useita rationalis-

²⁰⁴ Gestrin, Oletkos Pyhä? s. 54.

²⁰⁵ Gestrinin elämäkerran kirjoittaja ("g"), Kmla 1905 s. 76–. Vert. "Oletkos Pyhä?" s. 54 ja Takala III 226.

²⁰⁶ Todistajain-seuran toiminnasta kertoessaan Iivari Porkkala, Porkkala III, mainitsee opinkohtia, joissa seuran puhujilla on ollut erilaisia käsityksiä ja korostuksia ja yhtenä selityskirjana vedotaan myös Gestrinin kirjaan: "Oletkos Pyhä?"

²⁰⁷ Erityisesti L. W. Partasen ja J. Lammisen kirjoituksissa Huutavan Äänessä ja Todistajassa, esim. Partasen kirjasissa Nyt on autuuden päivä, Turku 1903 s. 48, ja Lyhyt selitys Paavalin kirjeeseen Filippiiläisille (ei painatuspaikkaa eikä aikaa) s. 19.

²⁰⁸ Esim. Tapahtumat virkaanasettajaisissa Suoniemellä 7.1.1844. Takala II 55–56 sekä 665–688, III 404–409. Schmidt s. 175–, 266.

teja..."²⁰⁹ — On syytä korostaa tätä todistusta, kun evankelinen liike aina on saanut kantaa suruttomuuden suosijan tahraa. Otettakoon tähän todisteeksi vakavan evankeliumin todistajan, maanviljelijä J. F. Fingerroosin (Tarvasjoella 1845 – 1912) esimerkki. Hän oili elämäntavoiltaan harvinaisen jalo, kerjäläisiäkin uupumattomasti holhoava ja oli 16 vuotta kunnallislautakunnan esimiehenäkin. Kun kerran joku hänelle sanoi: "Sitä koko maailman autuutta vain huudetaan ja elämästä ei pidetä mitään väliä", Fingerroos oli vastannut: "Pannaan elämät rinnakkain, sinä et usko koko maailman autuutta, minä uskon, katsotaan, kummallako on parempi elämä!" Vastustajan suu oli sulkeutunut. Tästä kertoessaan Fingerroos oli lausunut: "On hyvin tyhmää kerskata elämästänsä, teemmehän syntiä joka päivä, mutta tuollaisessa tapauksessa se on tarpeellista."²¹⁰

Ne, jotka evankelisessa liikkeessä antoivat Jumalan lain jatkuvasi paljastaa omia syntejään ja jotka niiden tunnossa turvautuivat Jumalan armoon Kristuksessa, osoittivat elämässäänkin, että me "uskon kautta vahvistamme lain", Room. 3:31.

3.2.2.6 *Evankelisia ryhmittymiä*

Evangelisen nuorisotoiminnan elvyttämiseksi syntyi 1889 itsenäinen Suomen Ev.-Lut. Nuorukaisyhdistys.

Viipurin evankeliset perustivat 1892 oman itsenäisen toimintakeskuksen Viipurin Ev.-Lut. Nuorisoyhdistyksen.

Vapaat maallikkosaarnaajat toimivat itsenäisesti ja ryhtyivät 1890-luvulla jonkinlaiseen yhteistoimintaan. Härmän kokous (1895) nosti vapaiden maallikkosaarnaajien itsetuntoa.

Näitä evankelisia ryhmittymiä käsittelen tarkemmin tuonnempain luvussa Evangelisen suunnan erilaisia linjoja.

²⁰⁹ Wilhelmi Malmivaaran lausunto: "Ennen ja nyt", Hengell. Kuukausilehti 1907 s. 108. Katso: Olavi Kares: Heränneen kansan vaellus I s. 27.

²¹⁰ Kmla 1913: "Johan Fredrik Fingerroos", s. 56.

3.2.3 Härmän kokous 1895

3.2.3.1 Mistä oli kysymys?

Evankelinen liike oli ottanut varsinaiseksi asiakseen vaalia ja julistaa kristinuskon keskeisintä totuutta. Kun hengellinen liike viljelee erikoisalanaan varsinaisesti vain yhtä tai muutamaa harvaa opinkoh-
taa, on yksipuolisuuden epäterve vaara aina väijymässä. Voi ilmetä äärimmäisyyksiä, jotka ylittävät Jumalan sanan terveellisen opin rajat.

Näin kävi myös evankelisessa liikkeessä. Oli kyseessä yleisen vanhurskautuksen ja uskonvanhurskautuksen keskinäinen suhde ja niiden yhteydessä olevia peruskysymyksiä. Erimielisyydet ilmenivät 1880- ja 1890-luvuilla.

Vähitellen muodostui evankelisten pappien ja maallikoiden piirissä seuraavat kolme ryhmittymää:

"Kirkolliset" eli oikeisto kannatti kyllä yleistä vanhurskautusta, mutta ei sitä, että kaikki olisivat autuaita.

Evankeliumiyhdistyksen johtavat miehet eli keskusta (Joh. Bäck ym.) opetti, että "kaikki ihmiset ovat autuaiksi tehdyt ja saavat itsensä autuaiksi uskoa".

Toiset maallikkosaarnaajat ja joku pastori eli vasemmisto opetti, että kaikki ihmiset (epäuskoisetkin) ovat Kristuksen lunastustyön perusteella autuaita. Tähän liittyi myös lihanpyhyyskäsitteitä, joita vastaan Hedberg oli laatinut kirjallisen protestin, jonka julkaisaattamista Yhdistyksen johto kaihtoi.

Evankelinen liike oli niihin aikoihin jo merkittävä kirkollinen tekijä ja silti sitä kirkollisissa piireissä syytettiin vahingollisista harhaopeista. Kyseessä olevista liikkeen sisäisistä opillisista ristiriidoista neuvoteltiin runsaastikin evankelisten omassa keskuudessa. Mutta vaikeudet vain lisääntyivät. Vihdoin järjestettiin Yhdistyksen piiristä käsin (Joh. Bäck yksin oli julkaistun kutsun allekirjoittaja) neuvottelukokous Härmän tilanteen selvittämiseksi. Kokous pidettiin syys-

kuun 12 päivänä 1895. Keskustelua jatkui läpi seuraavan yön klo 7 asti aamulla.

Asia on niin laaja, että se vaatisi oman erillisen selvittelynsä. Tässä yhteydessä voidaan kuvata vain sen ääriviivoja ja seurauksia. Härmän kokouksesta ei pidetty pöytäkirjaa. Pastori Anton Aimonen laati siitä muistiinpanot,²¹¹ joihin hän on liittännyt omia käsityksiään kokouksen kulusta ja siihen kuuluvista asioista.

3.2.3.2 Tulos ja sen seuraukset

Kokousta seurasi päivän aikana noin kolmetuhantinen kansanjoukko, joka välihuudoin osallistui asioiden käsittelyyn. Alustusten sijasta pidettiin "raamatunselityksiä". Oli kyllä varattu ponsia yksimielisyyden saavuttamiseksi. Joh. Bäck koetti viimeiseen asti vastustaa vasemmiston määritelmää "koko maailma on autuas", mutta vihdoin 17 tuntia kestäneen neuvottelun lopulla hänkin ja J. Engström taipuivat vasemmiston terävien selitysten perusteella ja niin jätettiin vasemmiston määrittäminen tuomitsematta. Sen todellisesta tarkoituksesta ei tultu yksimielisyyteen. Johannes Bäck ei sitä määritelmää koskaan käyttänyt, mutta Yhdistyksen yliasiamiehelle J. Engströmille se kyllä kelpasi. Oikeisto ei tätä myöntövyötyä hyväksynyt. Erimielisyys ei poistunut, vaan päinvastoin vahvistui, kun on katsottava vasemmiston voittaneen.

Määritelmässä oli poikettu Jumalan sanan ja luterilaisen opin käsitepiiristä. "Autuas"-sana, jolla on Raamatussa kolmenlainen merkitys,²¹² liittyi nyt yksipuolisesti yleiseen vanhurskautukseen. Siten täytyi yleisen ja uskonvanhurskautuksen sekaantua, uskonvanhurskaus himmeni. Siitä ei ollut pitkä matka sen kieltämiseen.

Evangelisen liikkeen oikeisto vaati kokouksen jälkeen Yhdistystä julkaisemaan Hedbergin protestin ja ilmoittamaan, ettei se hyväksy vasemmiston kantaa. Yhdistyksen johtokunta päätti äänimäärin 7 – 5, ettei asia anna aihetta mihinkään toimenpiteisiin.

²¹¹ Anton Aimosen selostus (nk. pöytäkirja) Härmän kokouksesta. Lean arkistossa oleva jäljennös khra K. A. Aukeen hallussa olevasta kappaleesta. Muitakin selostuksia on.

²¹² Kurvinen, Pietari, Elämäni uralta, Hki 1913 s. 139–, Koskinen, Juho: "'Autuus' sanan merkityksestä", Ss. 1896 s.

Vaikkakin oikeistolla saattoi olla jotakin sekavuutta näissä opin-asioissa, sen vaatimukset olivat sinänsä oikeutetut. Yhdistyksen puolelta ei tämän vaiheen kestäessä esitettykään mitään syytöksiä oikeiston opinkantaa vastaan.

Evangelisen liikkeen oikeisto (55 pappia ja 3 lähetyssaarnaajaa) jätti Yhdistyksen toiminnan.²¹³ Liikkeen vasemmisto, josta suurin osa ei ollut seurannut Yhdistyksen toimintaa, lähti entistä määrätietoisemmin kulkemaan omaa tietään. Silti evangelisen liikkeen toiminnan raja jäi epämääräiseksi, Vain Yhdistyksen vasemmistokolportööri Johan Westerbäck vaivoin erotettiin tehtävästään — ei opillisin, vaan toiminnallisin perustein.²¹⁴

Härmän kokous merkitsi käännekohtaa evangelisen liikkeen toiminnassa. Laajat kirkolliset piirit asettuivat sitä vastustamaan. Nämä saivat nimityksen "kirkolliset" evankelisten vastakohtana. Evankelista liikettä "kirkolliset" leimasivat epäterveeksi puolueeksi eli lahkoksi.²¹⁵ Sen silloinen tosiasiallinen johtomies, Joh. Bäck, menetti siihenastisen kirkollisen arvovaltansa.

Kuitenkin evangelisen liikkeen runko jäi jotenkin koskemattomaksi. Tosin se nyt pahaksi leimattuna jäi yksinäiseksi. Sillä oli sitenkin vakaumus sitä, että se oli taistelussa säilyttänyt luterilaisen opin ja uskon. Suuri kirkollinen vastustus tuli sille vain avuksi, kun se tässä uskossa painui itseensä. Se piti itseään Lutherin uskollisena perillisenä ja silloin sen jyrkkenevä suuntasävy sitä sisäisesti lujitti. Vaikka siihen pesiytyi "koko maailman autuus"-tunnuksen yksipuolisuus, se saattoi pestä sulkansa perehtymällä luterilaisten tunnustuskirjojen terveelliseen oppiin ja Lutherin kirjojen uskoa kirkastavaan opetukseen.

Härmän kokoukseen asti voimme puhua evankelisesta liikkeestä. Sen jälkeen se muuttui. Oikeisto oli sen jättänyt ja suhteet vasemmistoon häipyivät yhä enemmän, joskin tässä rajassa oli aukkoja. Yhdistyksen runko jäi aluksi entistä sulkeutuneempaan yksin. Liike muut-

²¹³ Esim. asiakirjat, johtok. 20.12.1895 § 5 liitteineen.

²¹⁴ Johtok. 1.10.1895 § 14.

²¹⁵ Esim. Troberg, K.: "Kys. Ev.-yhd:n yliasiamiehelle Pastori Engströmille". US:tar 1895 n:o 261, 9.11.

tui suunnaksi. Niinpä Yhdistyksen yliasiamies, J. Engström Möllerin kirjasen esipuheessa käyttää siitä käsitettä "evankeelinen suunta"²¹⁶

Kaiken tämän sekavan ja osaksi puutteellisen toiminnan ääreltä nousee kuitenkin yksi huomattava tulos. Härmän kokouksessa tahdottiin mitä tarkimmin varjella ja säilyttää kristinuskon perustotuus Kristuksen lunastustyöstä koko maailman syntien sovituksena (yleinen vanhurskautus). Härmän kokousta on sanottu Hedbergin perinnönjaoksi. Vaikka siinä vaiheessa ei rohjettu julkaista Hedbergin protestia ja vaikka perusopinkohdan määrittelemisen tuotti vaikeuksia, säilyi Hedbergin perintö. Tätä tosiasiaa ei kumoa myöskään evankelisten opillinen yksipuolisuus, joka oli ilmennyt jo Hedbergin omassa toiminnassa ja joka paheni hänen kuolemansa jälkeen. Härmän kokouksessa varjelluttiin myös synergismin harhasta, joka asettaa Jumalan vaikuttaman uskon sijaan ihmisen omat ratkaisut. Hedbergin aikana löytämä "jalo helmi" pysyi edelleen evankelisena aarteena.

Evangelisen liikkeen ja suunnan heikkoutena on ollut oppia ja tunnustusta koskevien ristiriitojen käsittely ja selvittely. Sehän ilmeni myös Härmän kokouksen kulussa. Tässä on myös otettava huomioon, että evankelinen liike ja suunta on ollut vain sekaoppisen kirkon piirissä toimiva vapaaehtoinen ja inhimillinen yhdistys eikä siis itsenäinen Jumalalle kaikessa vastuullinen seurakunta tai 'kirkko'. Tälläisellä yhdistyksellä ei ole mitään päätäntäoikeutta missään seurakunnallisessa eikä kirkollisessa asiassa. Päinvastoin sen on täytynyt ottaa huomioon sekaoppisen kirkon kirkolliset oikeudet ja mukautua niihin.

Tällaisen Yhdistyksen ja suunnan kannattajien ja sen toiminnan rajat ovat aina olleet epäselvät. Niinpä Härmän kokoukseenkin kutsuttiin "kaikki evankeliset" ja pastori Anton Aimonen käyttää ns. pöytäkirjassa käsitettä "kaikki evankelismieliset". Sinne tulikin ilman mitään valtakirjoja evankelista oikeistoa, keskustaa ja vasemmistoa, joka järjestöllisesti oli aivan sekava joukko.

Toiselta puolen on tällainen toiminnan epäselvyys Yhdistyksen toiminnalle edullista, kun se voi käyttää hyväkseen ulkonaisesti suu-

²¹⁶ Möller, suom. 3 painos Hki 1910 s. 4.

rempia mahdollisuuksia. Toiselta puolen taas se oli sille epäedullista, kun sitä arvosteltiin myös lieveilmiöiden perusteella.

3.2.3 3 Puolustuskirjanen

Härmän kokouksen jälkeen oli evankelinen suunta ankaran painostuksen alainen sen opin tähden, jota se oli jäänyt tunnustamaan ja suvaitsemaan. Se ei itse pystynyt laatimaan edes kirjasta tästä opiasiasta. Levottomuus ystävienkin keskuudessa oli niin suuri, että se pakotti näitä "pyytämään selvitystä sieltä, mistä luulevat sitä saavansa".²¹⁷ Tällaiseksi selvitykseksi julkaistiin 1896 tanskalaisen maallikkosaarnaaja Christian Möllerin kirjanen Mikä on evankeliumi olentonsa ja sisältönsä puolesta ja ketä se tarkoittaa.²¹⁸ Se oli ensin ilmestynyt kirjoituksena Möllerin johtaman lähetysyhdistyksen lehdessä yli 20 vuotta sitten. Sitten se oli julkaistu siellä kirjasena. Kirjasen ruotsinnos oli ilmestynyt Ruotsissa 1873. Evankeliumiyhdistyksen johtokunnan toimesta se oli niihin aikoihin suomennettukin.²¹⁹

Möllerin kirjanen esittää evankeliumin asian jotenkin samanlaisena kuin Härmän kokouksen vasemmisto. Yleisestä vanhurskautuksesta se sanoo, että kaikki sen omistavat (tansk. ejer, ruots. eger), ja uskonvanhuskautuksesta sanotaan, että siinä yleistä vanhurskauttamista nautitaan (ruots. åtnjuter). Suomentajan on täytynyt omistaa/omata-sanan kohdalla sanoa, että kyseessä on "**omistusoikeus**".²²⁰ — Tanskan Vapaan Ev.-Lut. Kirkon perustaja, pastori N. P. Grunnet ei voinut hyväksyä Möllerin opetusta.²²¹ Eräs Grunnetin myöhempi seuraaja lausui: "Minusta näyttää siltä, että Möller opettaessaan vanhurskautusoppia heikentää tuota 'uskon kautta', kun hän pelkää, ettei siitä vain tulisi armon omistamisen ehto."²²² Tämä arvostelu on oikeutettu ja osuu myös sekä evankelisten vasemmistoon että keskustaan.

Muuten Christian Möller on vuosina 1864 – 1867 toiminut saman Tanskan Vapaan Ev.-Lut. Kirkon saarnaajana Bornholmin saa-

²¹⁷ Bäck, Joh. Sändebudet 1896 s. 59–60. Ss. 1886 s. 62.

²¹⁸ Möllerin kirjanen, Hki 1896 (1 p.), Tässä 3 p. Hki, 1910.

²¹⁹ Johtok. 7.2.1896 § 10.

²²⁰ Möller, 3 p. s. 31, 32.

²²¹ N. P. Grunnetin lehti "Ev.-Luth. Maanedsskrift" 1886 s. 145, 161, 197.

²²² Michael, W. J., Kopenhagen 8.7.1949 AAU:lle.

relta käsin. Sitten hän liittyi takaisin kansankirkkoon ja perusti oman yhdistyksensä siellä. Hän oli tarmokas maallikkosaarnaaja. Mitään erityistä jumaluusopillista mainetta hänellä ei ollut — päinvastoin.²²³

Evangeliumiyhdistyksen johtokunta kyllä hyväksyi Möllerin kirjan, mutta vähemmistö ei tahtonut sitä heti julkaistavaksi. Vähemmistö vastusti myös pastori J. Engströmin laatimaa esipuhetta. Enemmistön tahdon mukaan kirjanen esipuheineen julkaistiin heti.²¹⁹

"Kirkolliset" vastustajat vetivät arvostelussaan esiin sen, että Möller oli kuulunut Tanskassa vapaaseen luterilaiseen kirkkoon. He väittivät, että Möller tämän kirjasen kautta pyytää istuttaa Suomen kirkkoon vastaavaa tyytymättömyyttä kirkkoa kohtaan.²²⁴ Tämä oli väärä väite. Möller oli jo n. 30 vuotta sitten liittynyt takaisin kansankirkkoon eikä kirjoituksella ole mitään tekemistä kirkkokysymyksen kanssa.

Möllerin kirjasen suositelussa Johannes Bäck esittää tutkimuksemme kannalta varsin mielenkiintoisia asioita. Siinä hän lausuu, että Yhdistyksen tarkoituksena on aina ollut yhdistää samoin ajattelevia, mutta ei milloinkaan välittää toisin ajattelevien välillä, kaikkein vähemmän muulla tiellä kuin totuuden".²²⁵ Tämä ei sellaisenaan pidä paikkaansa. Virallisissa kirkollisissa kokouksissa ei voinut olla kysymyskään siitä, että saavutettaisiin opin yksimielisyys. Omaa oppikäsitystä tietenkin esitettiin, myös yhdistystoiminnan piirissä luovittiin — juuri Härmän kokouksessa (keskustan ja vasemmiston kesken). Arvostelunsa lopussa Bäck vetoaa niihin Yhdistyksen jäseniin (lähinnä oikeistoon), jotka eivät voi hyväksyä Möllerin kirjaa — että he "mitä pikemmin ja antamatta yhdistyksen luuloteltujen rikkauksien estää itseänsä, erkanevat yhdistyksestä, jonka **kalleinta tavaraa** (puhdasta oppia) eivät ymmärrä pitää arvossa". — Tässä esiintyy avuton yritys vapautua toisinopettavista ja toisinuskovista — mutta tämäkin tehdään vain yhdistystasolla eikä kirkossa.

Yhdistyksen maine oli niin laskenut, että Härmän kokouksen jälkeen vaadittiin siltä sen toimintaa koskeva selitys, jonka Senaatin Kirkollisasiain Toimikunta sitten lähetti tuomiokapitulien lausunto-

²²³ Luthersk Missionsförening 1868–1918, Rønne 1922, esim. s. 4, 8, 54. Christian Möller synt. 1834 – k. 1907.

²²⁴ Kirk. San., Edv. Hannula, 1896 s. 63.

²²⁵ Möllerin kirjan ruots. painos 1896 s. 5, Ss. 1896 s. 62–63..

jen kera keisarille. Turun tuomiokapitulin lausunnossa nimenomaan vedottiin myös Möllerin kirjaseen kirkon opista "kerrassaan poikkeavana".²²⁶

"Samoin ajattelevien" yhdistäminen ja toisin opettavien "erkaantuminen yhdistyksestä" ei voi pysähtyä vain jollekin inhimilliselle yhdistystasolle. Jos sillä jumalallista totta tarkoitetaan, ei silloin voida jäädä toisoppisten kanssa kirkolliseen yhteyteen, joka on jumalallisesti määrätty. Johannes Bäckin arvostelu liikkui siten tunnustuksellisen seurakunnan rajamailla, vaikka Bäck itse ei sitä ollenkaan käsittänyt. Evankelinen Bäck ja kirkkoherra Bäck olivat tässä suhteessa kaksi eri asiaa.

Päivä pysyi pilvisenä ja pimeänä, kun Kristuksen lauman lampaat koetettiin koota yhteen. Ne jäivät silloin hajaantuneina myös vierasten paimenten johdatettaviksi.

Härmän kokouksen jälkeen kaipasi evankelinen liike uskonopillista selkeyttä. Sen silloinen tosiasiallinen johtomies Johannes Bäck halusi laatia laajemman apologeettisen (puolustavan) tutkielman Härmän kokouksen keskeisestä oppikysymyksestä. Yhdistystä syytettiin nimittäin siitä, että sen evankeliuminopin käsitys olisi muuttunut. Bäck olisi tahtonut tutkimuksessa otteilla hänen omista ja toisten evankelisten kirjoituksista nykyaikaan asti osoittaa, että sellainen syytös oli perusteeton ja väärä. Hän oli jo tehnyt sitä varten suunnitelman, kun suhteellisen aikainen kuolema (1901) esti sen toteuttamisen.²²⁷ — Vasta 1920 ilmestyi yhtenäinen evankelinen opinesitys: "Raamatullinen Uskonoppi", kirjoittaja Pätiälä ja P. J. I. Kurvinen. Se on alkeellinen ja sisältää myös suoranaisia harhakäsityksiä. Vihdoin teol. tohtori Franz Pieperin "Kristillisen dogmatiikan" lyhennetytyn laitoksen suomennos (1961) on omalla tavallaan täyttänyt luterilaisen yleisdogmatiikan tarpeen. Sen kustansi Evankeliumiyhdistys.

²²⁶ Johtok. 1897 23.4, § 3.

²²⁷ Emil Törnwall, Johannes Bäck, Kmla 1902 s. 71.

3.2.4 Evankelinen suunta järjestäytyy, eriytyy ja toiminta laajenee 1895 – 1920

3.2.4.1 *Entisyys ja nykyisyys*

Evankeliumiyhdistyksen johtokunnan uusi puheenjohtaja, apteekkari K. H. Ekroos (pj. 1896 – 1922), oli yhdistyksen 30-vuotisjuhlaa varten 1903 laatinut puheluonnoksen, jossa hän sattuvasti jakoi tämän toiminnanajan kolmeen kymmenvuotisjaksoon.²²⁸ Vuodet 1873 – 1883 muodostavat kylvöajan. Silloin tapahtui "hengellisen maaperän muokkaaminen ja sydänten vapauttaminen oman-vanhurskauden kierrerohosta, jotta hyvä siemen voisi itää. Evankeliumin pilkka oli terveellinen ilta- ja aamukaste, joka kostutti pellot. Jyvinä oli Raamattu ja pääasiallisesti Lutherin kirjat". Ei ollut monta kylväjää, mutta kylvö oli sitä runsaampaa. Vuodet 1884 – 1893 merkitsevät Yhdistyksen kukoistusaikaa. Sen toimintaa ohjasi yliasiamiehenä Johannes Bäck vuoteen 1889 ja oli senkin jälkeen Tyrväältä käsin evankelisen liikkeen johtava mies. Hänen jälkeensä toimi yliasiamiehenä pastori Julius Engström (1890 – 1898). Heidän rinnallaan oli toisena asiamiehenä lahjakas opettaja K. J. Rahikainen (1890 – 1900). — Kolmas jakso 1894 – 1903 oli ankaraa seulomisen aikaa. Johtokunnan puheenjohtajana toimi vuodesta 1896 lähtien apteekkari K. H. Ekroos. Yhdistys selviytyi kuitenkin koettelemuksistaan koko pian. Sen toiminta tuli yhä määrätietoisemmaksi ja alkoi laajentua. Sen palveluksessa oli edelleen vain yksi pastori.

3.2.4.2 *Itsenäinen ulkolähetys*

Härmän kokouksessa esiintynyt "kirkollinen" ryhmä jätti Yhdistyksen toiminnan ja liittyi lähinnä Lähetysseuran piiriin. Sen tähden evankeliset loitontuivat lopullisesti siitä ja Yhdistys päätti 1898 aloittaa itsenäisen lähetystyön Japanissa.²²⁹ Pietari Kurvinen, joka opilli-

²²⁸ Julius Lindberg, Klas Henrik Ekroos, Kmla 19,27 s. 44–.

²²⁹ Yhd. 50 v.kert. s. 94. – Kmla 1927 s. 48.

sista syistä²³⁰ oli 1899 jättänyt Lähetyksen, osallistui tästä lähtien Yhdistyksen lähetystoiminnan johtamiseen.²³¹ Työ alkoi Japanissa 1900.

3.2.4.3 Muutoksia johdossa

Yhdistyksen johtokunnan uusi puheenjohtaja (1896 – 1922) apteekkari Ekroos oli lapsenmielinen, herttainen ja vakaa evankelinen.²³² Hän teki kaikkensa evankeliumin sanoman hyväksi. Hän oli evankelisen liikkeen toisen polven miehiä (1845 – 1925). Vaikka hänen toimintapanostaan evankelisen suunnan hyväksi on pidetty mitä arvokkaimpana ja eräissä suhteissa ainoalaatuisena,²³³ hän ei voinut valvoa Yhdistyksen opillista yhtenäisyyttä eikä hän seuraavina taisteluvuosina (1921 – 1922) millään tavalla osallistunut näitten kysymysten käsittelyyn. Yhdistyksen jakaantuessa 1922 hän siirtyi ruotsinkielisen yhdistyksen johtoon.

Härmän kokouksen jälkeen oli Yhdistyksen yliasiamiehenä pastori J. Engström vuoteen 1898 siirtyen sitten Helsingissä seurakuntatyöhön. Silti hän pysyi Yhdistyksen varsinaisena johtavana nimenä — toimittaen yhdistyksen lehtiä pitkän aikaa kuolemaansa saakka (1942). Hän oli tarmokas mies ja rohkeni tiukasti esittää kantansa yhdistyksen sisäisissäkin asioissa, mutta sen pitemmälle ei hänkään toiminut. Joku luja puheenvuoro tai uskalias sanomalehtikirjoitus ei hengellisissä taisteluissa riitä. Ei ole suinkaan ollut vain eduksi se, että hänen elämäntyötään Yhdistyksen piirissä on voitu kuvata tällä iskulauseella: "Evankeliumiyhdistys, se olen minä!"²³⁴ Vaikka hän oli nopeaotteinen Yhdistyksen lehtien toimittaja ja erittäin työkykyinen, emme tunne häntä syvällisenä luterilaisena jumaluusoppineena, joka Jumalan sanasta ja luterilaisesta kirjallisuudesta olisi ammentanut kaiken kristillisen opin ja toiminnan perusteet. Hänen saarnansa olivat evankelisten perusoppien ulkokohtaista todistelua. Opettaja Lyytinen kuvasi niitä näin: "Ne ovat kuin tyhjän tynnyrin kuvetta

²³⁰ Kurvinen s. 145–.

²³¹ Kurvinen s. 146

²³² Sanans. 1896 s. 23.

²³³ Julius Lindberg em. kirj., Kmla 1927 s. 19–57

²³⁴ Kmla 1943 s. 36.

koputtais".²³⁵ Voidaan valittaa, että hänen kiivautensa johti asioita sekä Härmän kokouksen selvittelyissä että sitten 1920-luvun vaiheissa.

Engströmin jälkeen tuli Yhdistyksen yliasiamieheksi Johannes Bäckin poika, past. A. J. Bäck (1898 – 1904) — siis jo kolmas polvi astui johtavaan asemaan evankelisen liikkeen työssä. Kuten jo on mainittu, siirtyi yhdistyksen toinen asiamies, opettaja K. J. Rahikainen 1900 vastustavan ryhmän palvelukseen — Lähetysseuraan. Se oli vakava menetys. Ja seuraavan vuoden tammikuussa (1901) kohtasi Yhdistystä kaikkein ankarin isku. Sen varsinainen johtava voima khra Johannes Bäck jätti ajallisen matkasauvansa 50-vuoden ikäisenä tammikuussa 1901 — umpisuolen tulehduksen johdosta.²³⁶

3.24.4 Uusi polvi tarttuu työhön

Pastori A. J. Bäckin jälkeen Yhdistys ei enää pitänyt toiminnassaan yliasiamiestä, vaan pastori L. L. Byman oli seurakuntaviran ohella sen johtavana "sihteerinä" 1904 – 1922 siirtyen silloin ruotsinkieliseen Evankeliumiyhdistykseen.²³⁷

Erikoisen sysäyksen sai Yhdistyksen toiminta 1906 – 1907, kun silloin sen työntekijöiksi liittyivät Verner Niinivaara (1907 – 1957), H. J. Pätiälä (1907 – 1911), op. E. Lyytinen (1906 – 1919) ja ruotsinmaalainen Arvid Hyden (1906 – 1922 – 1930).

Pasi. A. E. Koskenniemi oli tullut yhdistyksen palvelukseen 1906 ja oli lähetysaarnaajana Japanissa vuoteen 1912. Sen jälkeen hän oli kotimaassa Yhdistyksen työssä vuoteen 1920. Muista työntekijöistä mainittakoon past. K. W. Tamminen (1910 – 1916 ja 1923 – 1946). Pätiälän jälkeen tullut past. Tuure Toivio 1912 – 1931 oli 1924 – 1926 seurakuntatyössä välillä. Op. Lyytisen jälkeen tuli nuorisotyötä jatkamaan past. M. I. Kuusi (1920 – 1930). Past. Y. A. Keijola toimi Yhdistyksen puhujana 1917 – 1919.

²³⁵ Pätiälä kertonut tämän AAU:lle 1919.

²³⁶ Krist. San. 1901 s. 33. Kmla 1902. Emil Törnwall, Joh. Bäck.

²³⁷ Yhdistyksen johtokunnan p.kirjoista ei tästä saa täyttä selvyyttä. Byman oli joka tapauksessa sinä aikana 1904–1922 sen toiminnan johtaja.

Yhdistyksen palveluksessa oli vuoteen 1906 ollut kerrallaan yksi pastori. Silloin tuli toinen mukaan Japanin lähetystyötä varten. Vuodesta 1907 oli Yhdistyksen palveluksessa 4 pastoria — jatkuvasti jonkin verran vaihdellen.

Maallikkosaarnaajien lukumäärä kasvoi voimakkaasti. Kun heitä oli 1900 ollut 34, oli heidän lukumääränsä neljä vuotta myöhemmin 48 ja 1907 se oli kasvanut 70:ksi ollen vuoden 1920 seuduilla 87.

3.2.4.5 Rukoushuoneita

Härmän kokouksen jälkeen alkoi evankelisen liikkeen vastustaminen tuntua silläkin tavalla, että toisin paikoin kiellettiin juhlien pitäminen ja muutenkin vaikeutettiin toimintaa. On luonnollista, että evankeliset sitä lujemmin kokoontuivat omissa oloissaan. Vaikka maalla talojen pirtit hyvin täyttivät tilapäisen rukoushuoneen tehtävät, oli jo varhain herätty hankkimaan myös omia rukoushuoneita. Ennen Härmän kokousta oli niitä vain yksi, Fredrikinkadun rukoushuone, nykyinen Helsingin Luther-kirkko. Mutta Härmän kokouksen jälkeen alkoi tässä suhteessa määrätietoinen toiminta.

Yhdistyksen lähetystoiminnan edustajina olivat past. A. J. Bäck ja Pietari Kurvinen 1899 käyneet Lontoossa suuressa lähetyskokouksessa. Paluumatkallaan he tutustuivat Tanskan Sisälähetysseuran yhdistystoimintaan. Sillä oli silloin jo "noin 300 vapaata rukoushuonetakin". Kurvinen kirjoitti asiasta "Sanansaattajaan" ja Bäck "Sundebudetiin".²³⁸ Nämä kuvaukset antoivat alkusysäyksen Yhdistyksen rukoushuoneiden järjestämiseksi yleisemmin eri puolilla maata.²³⁹ Pari vuotta myöhemmin kävi past. Byman samoissa asioissa Tanskassa ja rukoushuoneasioiden järjestely sai yhä kiinteämmän muodon.²⁴⁰

Tanskan kirkolliset olot olivat ainoalaatuiset. Siellähän eri yhdistykset hallitsivat ja määräisivät kirkollisia asioita siinä määrin, että eri seurakuntien välillä ei siellä ollut kirkollista sidettä. Piispojen vallan

²³⁸ Kurvinen s. 147.

²³⁹ Kurvinen s. 146–147.

²⁴⁰ Yhd. 50 v.kert. s. 62,

käyttö perustui johtavien yhdistysten vaatimuksiin.²⁴¹ Tällaisista oloista tuli tämä esikuva Suomeen. Mutta se soveltui sikäli meikäläisiin olosuhteisiin, että kyseessä täälläkin oli itsenäinen yhdistystoiminta kirkollisen johdon ulkopuolella.

Suurin uhrauksin ja kuin omaa kirkkoa rakentaen evankeliset alkoivat pystyttää itselleen rukoushuoneita eri puolille maatamme. Forssan ja Tampereen tapausten varalta järjestettiin niiden omistusoikeusasia siten, että Yhdistys tuli rukoushuoneiden omistajaksi. Tästä syntyi myöhemmin eräitä ristiriitoja vapaiden luterilaisten seurakuntien syntyessä.

Rukoushuoneiden rakentamista ja hallintoa koskeva päätös tehtiin vuoden 1902 vuosikokouksessa. Sinä vuonna Yhdistys omisti Helsingissä olevien kahden rukoushuoneen lisäksi jo kaksi muuta (Hämeenlinnassa, Kotkassa). Vuonna 1908 oli rukoushuoneita 13. Kahta vuotta myöhemmin 20. Sitten alkoi niitä valmistua yhä runsaammin. Vuonna 1911 oli niitä 29, vuonna 1918 jo 48 ja vuonna 1923 niitä oli 63. Lukumäärät vaihtelevat jonkin verran, kun joukossa oli sellaisiakin rukoushuoneita, joitten omistusoikeusasia ei ollut sitovasti järjestetty.

3.2.4.6 Nuorisoliitto

Evangelisen liikkeen / suunnan järjestäytymisessä on vuosi 1906 käännekohta. Silloin lakkasivat "Nuorukaisyhdistykset" (näihin palataan myöhemmin) ja niiden sijaan tuli Evankelinen Nuorisoliitto, jonka osastoja alkoi järjestäytyä kaikkialle, missä vain evankelisia oli sen verran, että "osasto" saatettiin perustaa.

Evankeliset olivat toiminnan alkuvuosikymmeninä käyttäneet keskinäisistä kokoontumisistaan nimiä "uskova seurakunta" — "Kristuksen lampaat" — "Jumalan seurakunta" — "uskovaisten joukko" — "uskovaisten kokous", kuten yllä on osoitettu. Sitten "Nuorukaisyhdistykset" olivat koonneet osan näitä uskovaisia yhdistystoimintaan. Vuodesta 1906 lähtien nuo vanhat nimitykset alkoivat lopullisesti häipyä ja kaikkialla alettiin puhua vain "nuorisoliittolaisista". Tämä merkitsi itse asiassa tunnustuksellisen seurakunnan tien

²⁴¹ Tanskalaisen khra O. Hjort'in luento Kööpenhaminassa 3.6.1948,

umpeutusta. Evankeliset johdettiin tällä tavalla yhdistyskristillisyyden muotoihin. Tämä on tutkimuksemme kannalta varsin huomattava havainto.

"Nuorukaisyhdistykset" olivat toimineet hiljakseen erillisinä. Pätiälä oli jo ylioppilaana huomannut, että nämä yhdistykset tarvitsisivat yhteisen matkasihteerin ja oli itse tehnyt ensimmäisen kiertomatkan niiden keskuuteen luultavasti 1902. Samoihin aikoihin opettaja Lyytinenkin teki matkoja niiden piirissä. Pätiälä mainitsee, että Yhdistyksen toimihenkilöt olisivat pelänneet, että yhdistykset lähtisivät toimimaan nuorten innokkaiden ylioppilaiden mukana eri suuntaan kuin Yhdistys itse kulki.²⁴² Lausuntoa tukee se, että Nuorisoliittoa perustettaessa oli ilmennyt erimielisyyttä siitä, oliko sitä pidettävä itsenäisenä yhdistyksenä vai liitettävä Yhdistyksen alaisuuteen. Se liitettiin kiinteästi siihen.²⁴³

3.2.4.7 *Julkaisutoiminta*

Julkaisutoiminta jatkui entiseen tapaan. Kuitenkin voi havaita, että tänä ajanjaksona ilmestyi enemmän tilapäisluontoisia kirjasia. Uusia painoksia otettiin monesta Lutherin kirjasta. Mitään perusteellisempaa jumaluusopillista tutkielmaa ei ilmestynyt.

3.2.4.8 *Laajentunut toiminta*

Yhdistyksen toiminta oli näissä puitteissa suuresti laajentunut ja järjestynyt. Kun ennen oli ollut vuosittain alle 100 evankeliumijuhlaa, tämä luku kohosi vuonna 1904 jo 150:een. Sitten tapahtui toimihenkilöiden lisääntyessä tässä suhteessa suuri nousu. Muutamassa vuodessa kohosi juhlien lukumäärä noin 700:aan ja pysyi jotenkin tasaisena. Kun joukossa oli hyvinkin suuria juhlia, on toiminta ollut varsin voimakasta. Maallikkosaarnaajat ovat toimineet syrjäkyliä myöten. Silti vakaat evankeliset valittivat, että toisin paikoin toimin-

²⁴² HJP kert. AAU:lle, – Muistiinpanoja (silloin Hanna Raudan hallussa).
²⁴³ Yhd. 50 v.kert. s. 81.

nan kasvaessa omakohtaiseen Jumalan sanan tutkimiseen perustunut evankelisuus suuresti heikentyi.²⁴⁴

Kuitenkin Raamattuun perustuvat, luterilaisen tunnustuksen mukaiset saarnat kaikuivat Yhdistyksen toimesta laajoilla alueilla, sen luterilainen kirjallisuus kylvi edelleen hyvän siemenen sydämiin. Vakaita luterilaisia piirejä muodostui jatkuvasti. Sielläkin, missä viljeltiin suuntajulistuksen yksipuolisuutta tai erikoisevankelisia puheenparsia, edelleenkin moni sielu varjeltui Lutherin kirjojen avulla evankeliumin oikeassa käsittämisessä ja käyttämisessä. Kuten myöhemmin yksityiskohtaisin esimerkein osoitan, oli tässä toiminnassa mukana vakavien luterilaisten kristittyjen joukko. Tietoisemmat heistä olisivat olleet halukkaita kokoontumaan tunnustuksellisina luterilaisina seurakuntina, jos heitä olisi Jumalan sanalla sellaisiin johdattu. Tämä joukko toimi hyvin erillisenä ja kokoontui juhliinsa ja rukoushuoneisiinsa kirkollisen toiminnan ulkopuolella.

3.3 Evankelisen suunnan ja liikkeen opillisia linjoja ja ryhmittymiä

Kun Härmän kokouksen jälkeen puhumme evankelisesta liikkeestä, erotamme siinä evankelisen suunnan, johon kuuluu Yhdistyksen toiminta, ja muita evankelisia ryhmittymiä, jotka toimivat sen ulkopuolella itsenäisinä. Aivan tarkkaa rajaa ei tässä jaottelussa voida vetää, mutta tällainen erittely on välttämätön.

3.3.1 Evankelisen suunnan erilaiset linjat

Kun evankeliset puhujat juhlilla viljelivät rajoitettuja erikoisaiheita, saattoi näyttää siltä, kuin tämä suunta olisi ollut opillisesti yhtenäinen ja luja. Näin ei ollut asianlaita. Suuri osa kristillistä oppia oli vähemmän viljeltyä ja yliopiston opetus kulki omaa epäluterilaista tietään. Evankeliset itse eivät keskuudessaan ryhtyneet toden teolla harrastamaan tarkkaa uskonopin tutkimusta ja toisille opettamista. Hartaudelliset, yksipuoliset juhlasaarnat tyydyttivät kuulijain nälkää.

²⁴⁴ Esim. Ida Särä, J. Merruntaus, Oskar Mäki, V. I. Salonen haast.

Tässä piili vaara. Oli myöskin niitä, jotka kaipasivat perusteellisempaa uskon ja opin asioitten tutkimista, ja taistelivat väärää oppia vastaan.

Voimme nyt jälkeinpäin todeta, että Evankeliumiyhdistyksen piirissä oli po. kautena (1895 – 1920) havaittavissa kuusi erilaista opipilinjaa. Ne eivät aina olleet selvästi erillään. Niiden esiintyminen ja vaikutus oli erilaista.

3.3.1.1 Evankelisen suunnan kirkollinen linja

"Yhdistys rakastaapi evankeelis-luterilaista kirkkoa isänmaassamme. Se on asettanut päämääräkseen vakaumuksensa mukaan ja Herran lainaamien voimien jälkeen sitä palvella. – – Ei se ole milloinkaan yrittänyt kirkon jäsenissä vaikuttamaan kirkollisen opetusviran halveksimista semmoisenaan. Yhdistys on usein surukseen huomannut, että useat luterisen kirkon papit ovat kirkon tunnustukselle enemmän taikka vähemmän vieraat jopa ihan vihaavat sitä. Siitä huolimatta on se toimimiehillensä, etupäässä kolportööreille, välttämättömäksi teroittanut kunnioittaa niitä, joille julkinen opetustaimi on uskottu heidän virkansa tähden..." (Yhdistyksen **25-vuotishistoriikista** 1898).²⁴⁵

Nuorisoliiton vuosikokouksessa 1913 käsiteltiin kirkonkäynnin elvytystä. Keskustelussa khra **Alarik Forsblom** (ruots.) lausui mm.: "Koska evankeliset ovat alusta saakka toimineet kirkon piirissä ja kun tarkoituksena ei ole ollut siitä erota, olisi vältettävä kaikkea, mikä voisi tällaiseen johtaa."²⁴⁶

Opettaja **Emerik Lyytisen** vastaavanlaiseen lausuntoon palaamme myöhemmin.

Tällaiset kannanotot ilmentävät evankelisen suunnan kirkollisen linjan laatua. Huomio kiintyy 25-vuotishistoriikissa siihen, että siinä käsketään kunnioittamaan toisinopettavia "heidän virkansa tähden", vaikka he juuri virassaan toisin opettavat. Forsblomin ja Lyytisen lausunnoissa ilmenee samanlaatuinen kirkollisuus, ilmaistuna vain eri sanoin.

²⁴⁵ Yhd. 25 v.kert. s. 46.

²⁴⁶ Op. E. Lyytisen esityksiä Nuorisoliiton v.kok:ssa 1913, johtok:n p.kirjojen yhteydessä.

Tällä kirkolliselta kannalla olivat Yhdistyksen toimihenkilöistä useimmat, esim.: Joh. Bäck, A. J. ja J. I. Bäck, L. L. Byman, G. Engström, E. Lyytinen, Verner Niinivaara, K. W. Tamminen, Arvid Hyden, K. E. Salonen, Lauri Takala. Palaamme eri yhteydessä heidän muihin lausuntoihinsa ja toimintaansa. Pastori Niinivaaralle kuului oikeastaan eri oma linjansa — yhdistyskristillisyyden linja, sillä lukuun ottamatta hänen kahta ensimmäistä pappisvuottaan hän pysyi Yhdistyksen työntekijänä eläkkeelle siirtymiseensä asti (1906 – 1956).²⁴⁷

3.3.1.2 Evankelisen suunnan luterilaisen opin linja

Evankelisella luterilaisen opin linjalla tarkoitamme sitä ryhmää, joka tiukasti tunnustautui luterilaiseen oppiin eikä halunnut toimia opin sekavuudessa.

Tähän ryhmään lukisimme ensinnäkin samana vuonna (1917) taistelevasta seurakunnasta poissiirtyneet vanhemman polven vakaat evankeliset: rovastit Gustaf von Essen, Christian Sjöblom ja Gustaf Oscar Holmberg. He olivat jo poissa silloin, kun kysymys tunnustuksellisista luterilaisista seurakunnista tuli käsittelyn alaiseksi. von Essen oli luja luterilainen ja kuului uskollisena evankelisena Härmän kokouksen jälkeen "oikeiston" vaatimusten esittäjiin. Hänen lujapiirteinen elämäkertansa²⁴⁸ herättää suurta kunnioitusta hänen elämäntyötään kohtaan. Sjöblom oli tiukasti evankelinen mies. Sekaoppista yhteistä esiintymistä hän ei harrastanut.²⁴⁹ Holmberg kuului niihin lujiin luterilaisiin, jotka kaikinpuolisesti opettivat Jumalan sanaa.²⁵⁰ Hän ei harrastanut evankelisten kehittämiä lempisanoja, vaan tahtoi käyttää puhtaan opin mukaisia sanontoja. Häntä vastaan hyökättiin ankarasti hänen puhtaan luterilaisen oppinsa tähden. Kerrankin toisimieliset papit ryhtyivät jo toimenpiteisiin saadakseen hänet pois papinvirasta. Holmberg oli silloin suunnitellut pienen sekatavarakaupan perustamista syntymäkaupunkiinsa Turkuun voidakseen elättää it-

²⁴⁷ Kun Porvoon tkpli ei hyväksynyt Japani-lähetystä käsitellyttä pastoraalikirjoitusta, hän ei uutta kirjoittanut – eikä siis voinut hakea vakituista papinvirkaa. – Santakari 1958 s. 27.

²⁴⁸ J. I. Bäck: "Gustaf von Essen", Kmalli 1918 s. 65–.

²⁴⁹ Y. A. Sjöblom: "Christian Sjöblom", Kmalli 1919 s. 51–.

²⁵⁰ Vert. Edla Korhosen lausuntoa kohdassa "yksityisten evankelisten lausuntoja".

sensä ja perheensä.²⁵¹ Hän toimitti vuosina 1886 – 1907 omaa lehteä "Kristillisiä Sanomia".

Tähän ryhmään luemme nuoremmista pastoreista ja johtavista maallikoista seuraavat: A. E. Koskenniemi, vaakamestari K. Kyrklund, tullitarkastaja A. V. Yrjö Hirvensalo, V. I. Salonen, ylioppilas Erkki Meri (kuoli 1920), B. A. Uusitalo, R. G. Wegelius, Kauko Valve, A. Aijal Uppala (vuoteen 1935 Wegelius), Erkki Penttinen ja Antero Meri.

Tämän ryhmän evankelisuus ei ollut suuntaevankelista. vaan tiukasti luterilaista. Sen mukaan he toimivat ja suurin osa heistä siirtyikin aikanaan tunnustukselliseen luterilaiseen seurakunnallisuuteen. Kirkolliset evankeliset kannattivat kyllä henkilökohtaisesti luterilaisen tunnustuksen asiaa, mutta suhtautuivat toiminnallisista syistä väljästi ja kumartaen toishenkiseen kirkollisuuteen. Kun tässä suhteessa tuli koettelemuksen hetki, näiden kahden linjan vastakohta oli ehdoton.

3.3.1.3 Evankelisen suunnan Pätiälän opin linja²⁵²

Tämän ryhmän alkusysäyksen antajana on lähetyssaarnaaja Pietari Kurvinen. Hänen saarnatapansa innoitti niitä pastoreita, jotka kehittivät ryhmän opinkantaa. He rajoittivat Kristuksen lunastavan kuuliaisuuden vain hänen kuolemanhetkeensä tai korkeintaan Getsemanen tapahtumasta siihen saakka. Näin ollen he joutuivat hylkäämään ja kieltämään Kristuksen "tekevän kuuliaisuuden". Niinpä he opettivat, että Jumalan lakia ei ole syntisten ihmisten puolesta olenkaan täytetty.²⁵³ Tässä he poikkesivat luterilaisesta opista.

Tämän ns. Pätiälän opin kannalla olivat hänen ohellaan pastorit Ensio Takala ja P. J. I. Kurvinen. Myös pastori K. W. Tamminen luokitui sen kannattajiin.²⁵⁴

Pätiälä toi julki tätä oppiaan painetuissa julkaisuissaan vuodesta 1908 lähtien, mutta vain kahdessa kirjassessa²⁵⁵ 1910 ja 1913 hän on

²⁵¹ V. I. Salonen 7.5.1949 AAU:lle.

²⁵² AAU: Pastori Heino J. Pätiälän erikoisopin käsittelyvaiheet Suomessa ja ulkomailla 1906–1925 (1930), käsikirj. liuskoja 3 + 85.

²⁵³ HJP:n haast. 1948. – Muistiinpanoja (Hanna Raudan hallussa).

²⁵⁴ Kmaa 10.3.1911 n:o 25.

esittänyt sitä jyrkästi luterilaisen opin vastakohtana. Siitä johtui, että hän 1911 joutui eroamaan Yhdistyksen palveluksesta.

Yhdistys jätti tahallaan²⁵⁶ tämän apinasian selvittämättä. Se tahtui vasta sen toiminnan ulkopuolella tunnustuksellisten luterilaisien seurakuntien järjestäytyessä. Siinä yhteydessä palaamme asiaan.

Pastorit Heino Pätiälä ja Ensio Takala (k. 1912) olivat kaikessa vapaassa toiminnassaan samanlaatuiset.²⁵⁷ He esiintyivät jyrkästi yliopiston järkeisoppia vastaan, taistelivat tulisesti kaikkea tekopyhyyttä vastaan, julistivat innolla lunastuksen suurta salaisuutta eikä heidän erikoisoppinsa yleensä tullut ilmi luterilaisesta opista poikkeavana, päinvastoin. Pätiälä oli aikanaan kansanomaisin evankelinen pappi ja silloin yhdistyksen "päätekijöitä".²⁵⁸ Hänen puhujalahjansa olivat tunnetut. Orpokotiyhdistys Siunaukselan palvelukseen siirtyessään hän tarmokkaasti toimi niin kuin evankelinen evankelisen kansan keskuudessa. Tässä toiminnassa hän jossakin määrin seurasi evankelisen suunnan rajoja sekavan kirkollisuuden piirissä. Tässä suhteessa hän oli evankelisen papiston eturivin miehiä ja on tavallaan ratkaisevasti vaikuttanut tunnustuksellisen seurakunnallisuuden hyväksi.

3.3.1.4 Evankelisen suunnan lain kolmannen käytön syrjäyttäjien linja

Lain kolmas käyttö tarkoittaa sitä, että koska kristityissä täällä maailmassa vielä on syntinen luonto jäljellä, on uskovillekin saarnattava ja opetettava Jumalan lakia, Tämän kieltämisen luterilainen tunnustuskin pitää harhaoppisena (Yksimielisyyden Ohje 1 ja II 6 luku).

Tätäkin harhaoppia ilmeni jonkin verran maallikkosaarnaajien joukossa. Heistä tunnetaan erityisesti kolportööri, maanviljelijä Eerik Tykkä (1886 – 1918). Tämä oppisuunta ei yleistynyt, mutta Tykän esiintyminen ilmeni sen verran tiukkana,²⁵⁹ että hänen oppiansa Yh-

²⁵⁵ Ristin salaisuus, Hki 1908, Ev.-yhd.n kustantama. Raamatun oppi sovitukselta, Hki 1909, HJP:n kustantama. Ijankaikkisesti kelpaava uhri, Hki 1910, HJP:n kustantama. Kokonainen Kristus ja täydellinen Golgata, T:re 1913, HJP:n kustantama. Raamatullinen Uskonoppi, HJP ja P. J. I. Kurvinen, Hämeenlinna 1920, Siunaukselan kustantama.

²⁵⁶ Kl. H. Ekroosin, Ev.-yhd.n pj., 24.2.1911 Anton Aimoselle.

²⁵⁷ HJP: "Ensio Takala", Kmalla 1913 s. 61–.

²⁵⁸ A.E.K. kert. 1949 AAU:lle.

²⁵⁹ Santakari 1968 s. 90–.

distyksen piirissä sentään vähän käsiteltiin Helsingissä Yhdistyksen saarnaajien kokouksessa 1920 tai 1921 Tykkä esitti opinkantansa selvästi. Siitä keskusteltiin. Pastori Byman oli puheenjohtajana ja päätti keskustelun lausumalla, että kaikki opettavat kuitenkin samalla tavalla.²⁶⁰ Tykän eriävä opinkanta on kuitenkin vielä 1926 ja 1927 ollut käsiteltävänä sekä kolportöörivaliokunnassa että vastaavasti johtokunnassa.²⁶¹ Tykkä ei palautunut luterilaiseen oppiin, mutta ilmoitti, ettei hän esitä omaa eriävää oppia kärkevästi saarnoissaan ja että hän ei tahdo sitä mainostaa. Hän sai sen perusteella jatkaa saarnaajatoimintaansa. Totuudellinen opin ja uskon tunnustus ei voi tehdä tällaisia myönnätyksiä. Tykän muistokirjoituksissa²⁶² käsitellään asiaa ilman arvostelua.

3.3.1.5 Evangelisen suunnan pastori M. J. Kuusen linja

Nuorisoliiton johtajan opettaja E. Lyytisen kuoleman (1919) jälkeen johtokunta kutsui hänen seuraajakseen USA:sta Suomeen palanneen pastori M. I. Kuusen (1920–).²⁶³ Kutsu herätti asiasta tiedoissa hämmästyä.

Kuusi oli ollut USA:ssa Suomi-Synodin pastorina ja teologian opettajana 1907 – 1919. Suomi-Synodi vastasi siellä opillisesti väljää kansankirkkoa, kun taas Suomalainen Kansalliskirkko jotenkin vastasi Suomen evankelista liikettä laidasta laitaan.

Johtokunta oli jossain määrin tietoinen siitä, että Kuusi ei ollut evankelinen Yhdistyksen oppitunnustusasenteen mukaan (sääntöjen 3 §).²⁶⁴ Hän ei pääopinkappaleita hyväksynyt siten, kuin Yhdistys oli sen selittänyt Härmän kokouksen yhteydessä, vaan tähdensi "uskoa" Härmän kokouksen "kirkollisten" tapaan (cryptosynergisti). Hän oli myös omaksunut jyrkästi tuhatvuotisopin. Hänen kirjastonsa suuri pääosa oli englanninkielistä sekavaa teologiaa.²⁶⁵ Johtokunta käsitteli näitä opillisia ristiriitoja jo 1921 ja sitten taas 1926 – 1930, jolloin

²⁶⁰ AAU oli läsnä kuulijana, ylioppilaana.

²⁶¹ Ev.–yhd:n kolp. valiok. ja johtok. 3.11.1926 ja 12.1.1927.

²⁶² Santakari 1968 s. 90– sekä "Lauri Saalasti muistelee" Kmla 1974 s. 83–85

²⁶³ Santakari 1967 s. 124–.

²⁶⁴ Nuorisoliiton johtoon oli op. E. Lyytisen jälkeen tullut M. I. Kuusi 1920–. Sen johdosta lausui A. E. Koskenniemi Yhd:n johtok:n pj:lle Kl. H. Ekroosille: "Emerik Lyytinens arbete är skövlät" = E.L:n työ on tuhattu. Keskustelu tapahtui Ylioppilaskodissa 1920, tk. oli läsnä.

²⁶⁵ Kuusen kirjasto säilytetään Hels. Yliopiston Urajärven Varakirjastossa.

Kuusi itse katsoi välttämättömäksi opillisen epäluottamuksen tähden erota Yhdistyksen palveluksesta.²⁶⁶

Tässä yhteydessä ei voida yksityiskohtaisemmin käsitellä tätä vaihetta, joka osaltaan paljasti Yhdistyksen johdon heikkouden opillisten asioiden käsittelyssä.

Näistä ristiriidoista huolimatta Kuusen johdossa ollut nuoriso ja myös piirisihteerit seurasivat täydellä innolla hänen toimintaansa. On oikeutettua puhua pastori Kuusen linjasta evankelisessa kentässä.

Tapaamme vielä Kuusen Hämeenlinnan 1 ja II kokouksen yhteydessä ja selvittämässä Yhdistyksen kirkkokysymyksen perusteita 1926. Olen omistanut hänen toiminnalleen 1920 – 1926 paljon huomiota. Se johtuu siitä, että Kuusi opillisista ristiriidoista huolimatta oli mainittuna aikana Yhdistyksen toiminnan johtohenkilö.

3.3.1.6 Evankelisen suunnan tuhatvuotisopin linja

Kuten on jo huomautettu, nämä opinlinjat eivät yleensä kulke-neet tarkalleen ryhmitettyinä, vaan määrättyjen erikoisoppien kannat-tajia esiintyi siellä täällä omilla tahoillaan. Näin on myös asianlaita, kun seurataan tuhatvuotisopin ilmenemistä evankelisessa kentässä.

Yhdistys ei ole julkaissut sille tarjottuja oppiesityksiä, joissa esi-intyi tuhatvuotisoppia (kiliasmia). Tämä epäluterilainen harha alkoi jälleen ilmetä evankelisissa piireissä 1910-luvun lopulla.²⁶⁷

Vanha lähetyssaarnaaja Pietari Kurvinen oli kiliasti. Hänen toi-mintansa oli jo silloin hiljentynyt eikä hänen kirjoituksiinsa ja kirjoi-hinsa kiinnitetty huomiota. Kuitenkin hänen Japanin lähetysoppi-laansa olivat omaksuneet sen opin.²⁶⁸

Omaa tietään Pätiälä oli omaksunut lievemmän tuhatvuotisopin. Siihen liittyi hänen harrastuksensa esperantoon. Hän alkoi julkaista 1920 senkielistä lehteä Kristana Espero (Kristillinen Toivo), jonka nimikin viittasi tuhatvuotistoiivoon. Olipa hänellä suorastaan hur-

²⁶⁶ Santakari 1967 s. 136–142.

²⁶⁷ Arkkila s. 153.

²⁶⁸ Arkkila s. 84.

moksellisia toimintasuunnitelmia,²⁶⁹ jotka eivät kuitenkaan toteutuneet. Siunaukselan 1920 julkaisemassa "Raamatullisessa uskonopissa" hän esitti tämän opin avoimesti. Sitä arvosteltiin evankelisten pappien liiton perustavassa kokouksessa samana vuonna.²⁷⁰ Pätiälän tämäkin erikoisoppi oli vähän aikaa yhteistoiminnan kynnyksenä. Niinpä pastori Koskenniemi vaati Paimenessa julkaistavaksi prof. F. Pieperin dogmatiikassa olevan tuhatvuotisopin esittelyn ja kumoamisen. Hän oli ilmoittanut muussa tapauksessa eroavansa Paimenen toimittajan tehtävästä.²⁷¹ Se julkaistiin.²⁷² Tietävästi Pätiälä hiljaisesti luopui tästä opista. Siitä ei enää puhuttu mitään. "Raamatullinen Uskonoppi" jäi muutenkin syrjään, kun Missouri-synodin ja vastaa-vien muiden kirkkojen runsas teologinen kirjallisuus tuli Suomessa käyttöön vuodesta 1921 lähtien.

Astuessaan 1920 Yhdistyksen palvelukseen Kuusi taas ei ollenkaan peitellyt sitä, että hän oli tuhatvuotisopin kannattaja.²⁷³ Johtokunta oli tästä tietoisena hyväksynyt hänet Yhdistyksen työntekijäksi edellyttäen, ettei hän ajaisi saarnoissaan eikä muutenkaan tätä oppiaan.

Niin kuitenkin kävi, että Kuusi samoin kuin lähetyssaarnaaja Taavi Minkkinen joutuivat johtokunnan edessä selvittelemään tuhatvuotisoppinsa opetusasioita. Molemmiin puolin tyydyttiin entiseen tinkimiseen.²⁷⁴ Avuton johtokunta tyytyi tähän. Pastori Byman oli kuitenkin pitänyt asian johdosta puhuttelun Kuusen ja Minkkisen kanssa ja pastori Koskenniemi oli ollut siinä todistajana. Byman oli siinä vähätellyt heidän opinkantaansa, etteivät he olisikaan olleet varsinaisesti toisella kannalla. Sen jälkeen Koskenniemi oli ollut järkehtynyt asian vähättelystä ja sanonut, ettei hän ikinä enää mene todistajaksi moiseen näytelmään.²⁷⁵ Kun hän 1923 ilmoitti, ettei hän enää halua kuulua johtokuntaan, hän perusteli tätä asennettaan sillä,

²⁶⁹ Esim. HJP kertoi 1921 AAU:lle, että oli aikomus järjestää sinfoniaorkesteri kuorma-autoilla kiertämään ja konsertoimaan. Kuorma-autojen lavan kylkeen olisi suurin kirjaimin merkitty: Oi, Jumalan Karitsa, joka pois otit maailman synnin.

²⁷⁰ Paimen 1921 s. 19.

²⁷¹ AEK kert. 1924 AAU:lle.

²⁷² Paimen 1921 s. 116–122, 144–147, 1922 s. 57–61.

²⁷³ Santakari 1967 s. 133–134. – Johtok. 13.11.1919 § 1 mainitaan, että pastori Kuusi on yksimielisesti valittu op. Lyytisen tehtävään. Siinä ei mitään mainita opinasioista.

²⁷⁴ Ev.–yhd:n johtomiesten neuvottelukokous 27.4.1921 (johtok. pkirja) ja jahtok. 3.5.1921.

²⁷⁵ AEK kert. 1921 AAU:lle.

että Yhdistyksen toiminnassa sallitaan tuhatvuotisopin opettajia.²⁷⁶ Se oli vain yksi syy.

Tuhatvuotisoppi pysyi Evankeliumiyhdistyksen piirissä ja esiintyi muutenkin.²⁷⁷ Siitä se levisi edelleen.

Yhdistys ei Jumalan sanalla selvittänyt ainoatakaan toiminnassaan esiintynyttä erilaisen opin linjaa. Keskustelut jäivät toimintatasolle. Toivottiin vain, ettei erilaista oppia levitettäisi Yhdistyksen tilaisuuksissa. Evankeliset johtavat pastorit eivät ilmeisesti pystyneet oppikysymysten käsittelemiseen. Myös pelättiin Yhdistyksen kannattajien menetystä. Tällainen toiminta tapahtui vastoin sen tunnustuspykälää.

Evangelisen suunnan eri linjat ovat miten kuten jatkuneet omalla painollaan tai heikentyneet ja lakanneet edustajiensa myötä. Opillinen väljyys on kansankirkon toiminnan pääperusteita ja sen yhteydessä on siinä toimivien yhdistysten vaikeata toimia toisin.

3.3.2 Evangelisen liikkeen muita ryhmittymiä

Kun Evankeliumiyhdistys perustettiin (1873), se hallitsi lähes 20 vuoden aikana evangelisen liikkeen toiminnan kenttää. Niin vahvasti kuin evankeliumin aarre erotti sen omistajat muunhenkisistä liikkeistä, evankelinen yhdistystoiminta oli kuitenkin irrallisena suuntaliikkeenä yksipuolinen ja arvaamaton. Sen rinnalle tarvittiin pian nuorisotoimintaa ja Itä-Suomeen syntyi oma itsenäinen yhdistys. Sitten suuri kuohunta järkytti itse pääyhdistystä (Härmän kokous 1895) ja sen jälkeen purkautui tulvan tavoin esiin maallikkosaarnaajien itsenäinen toiminta monimuotoisena.

Alkuaan yhtenäiseltä tuntunut evankelinen liike hajaantui siis koko pian. Joskin Yhdistyksen voimistunut järjestötoiminta vuosisadan vaihteen jälkeen vähitellen kokosi evankelista rintamaa yhtenäisemmäksi, jatkui vapaiden maallikkojen erillinen toiminta. Kristillistä lapeudentyötä varten perustettiin eri yhdistys, jonka toiminta laajeni muillekin aloille. Vihdoin evangelisten luterilaisen opin linja

²⁷⁶ AEK:n perustelu Paimen 1923 s. 125.

²⁷⁷ Nuorison Ystävä 1920 s. 97–100; A. F. Salmisen kirjoitus, s. 141–144 M. I. Kuusen selvitystä.

aikanaan järjestyi tunnustukselliseksi luterilaisiksi seurakunniksi. Näin tapahtui selkä Yhdistyksen että vapaiden maallikoiden piirissä.

3.3.2.1 Suomen Ev.-Lut. Nuorukaisyhdistys²⁷⁸

Yleisen kristillisen nuorisotyön järjestäytymisessä 1888 harrastajapiirit jakaantuivat maassamme oppitunnustuksen asiassa kahteen erilaiseen ryhmään. Näin syntyi 1889 tunnustuksellisesti vapaampi Nuorten Miesten Kristillinen Yhdistys ja kiinteästi luterilaiseen tunnustukseen pitäytyvä Suomen Evankelilis-Luterilainen Nuorukaisyhdistys.

Nuorukaisyhdistyksestä muodostui evankelisen liikkeen yhteinen toiminta — avarampana kuin Yhdistyksen piiri. Niinpä esim. sen johtokuntaan kuului vapaiden maallikoiden silloinen johtava mies, suutari August Helenius vuodesta 1889 ainakin vuoteen 1896 ja samoin siihen kuului Yhdistyksen yliasiamies pastori Julius Engström vuodesta 1890, tullen vuodesta 1897 sen puheenjohtajaksi. Muutenkin olivat Nuorukaisyhdistyksen toimivat henkilöt jonkin verran erihenkisiä. Se oli kyllä itsenäinen, mutta Evankeliumiyhdistys oli siinä vahvasti edustettuna.

Nuorukaisyhdistyksen toiminta harvoine haaraosastoineen oli heikkoa ja haparoivaa. Tämä johtui siitä, että toiminta oli miltei koko ajan vapaaehtoista harrastusta. Pääyhdistyksen (Helsinki) ja haaraosastojen sääntöasiat olivat sekaisin. Kuitenkin saatiin aikaan sekä suomen- että ruotsinkielinen lehti Nuorison Ystävä — Ungdomsvännen alkaen vuodesta 1898. Vuosisadan taitteesta lähtien sen toiminta vilkastui ja vuodesta 1904 alkoi opettaja Emerik Lyytinen toimia sen asiamiehenä.

Evankeliumiyhdistys alkoi arvostella tällaisen erillisen rinnakaisyhdistyksen asemaa ja päättyi siihen tulokseen, että olisi parasta liittää nuorisotyö kiinteästi Evankeliumiyhdistyksen toiminnan piiriin. Niin tapahtuikin 1906. Nuorukaisyhdistys haaraosastoineen lo-

²⁷⁸ S. E.-L. Nuorukaisyhdistyksen pääyhdistyksen asiapapereita 1889–1900. Vihtori Virran hallussa. Sen johtokunnan pöytäkirjoja 1889–1895. Evankelisen liikkeen kirjallisuus. L. Koskenniemi: Nuorisotyön pioneereja 75 vuoden takaa, Kotimaa 16.10.1964. Totuuden Ystävä. L. Koskenniemi 1967 s. 147–150, 214–215.

petti silloin toimintansa ja sen haaraosastot liittyivät miltei yleisesti Evankeliumiyhdistyksen alaisiksi Ev.-Lut. Nuorisoliiton osastoiksi.

Nuorukaisyhdistyksen Turun ja Vaasan haaraosastoista muodostui sitten itsenäisiä maallikkoyhdistyksiä haaraosastoineen, ja Vaasan yhdistys oli pohjana Suomen Ev.-Lut. Todistajain seuran järjestymiselle.

3.3.2.2 Vapaiden maallikkosaarnaajien itsenäistä toimintaa

Yleisiä näkökohtia

Evankeliumiyhdistys oli evankelisten pappien johtama ja se käytti valikoituja maallikkosaarnaajia työssään. Joukossa oli tähän tehtävään kykeneviä miehiä. Kuitenkin nousi 1890-luvulla evankelisten keskuudesta runsaasti maallikkosaarnaajia "kuin sieniä sateella",²⁷⁹ joista vain pieni osa otettiin Yhdistyksen palvelukseen. Muut — suurin osa — olivat "vapaita maallikoita. Kun heiltäkin puuttui seurakuntapohja, koko tämä saarnatoiminta sai sekavan ja oudon muodon, kuten siitä aikaisemmin on ollut puhe.

Saarnaamishalu lähti saarnaajasta käsin. Toisista tuli elatustaan hakevia irrallisia kulkumiehiä, Kun he varsinkin syrjäseuduilla ja osaksi kaupungeissakin saivat kuulijoita, toiminta jatkui vilkkaana tavalla tai toisella.

Saarnaajilla tuli olemaan suuri vaikutus evankelisen kansan keskuudessa.²⁸⁰ Evankeliumiyhdistys ei voinut tällaista saarnaajien paljoutta ohjata eikä hallita.²⁸¹ Heidän joukossaan ilmeni pian äärimmäisiä ja epäterveitä opinkäsityksiä. Tästä Hämän kokous (1895) johtui ja siinä ilmeni myös pappien opillinen kykenemättömyys. Niinpä vapaat maallikot pitivät kokouksen tulosta omana voitonäänä. Se kannusti heitä jatkamaan omalla itsenäisellä tiellään.

Maallikkosaarnaajatoimintaa seurattessamme on myös todettava, että siinä vaikuttivat paljon taloudelliset tekijät. Asiaa oli käsitelty vapaiden maallikoiden kokouksessa Vaasassa 1911. Kokouksen se-

²⁷⁹ Saarnaaja Kyösti Kallion kirje Esa Santakarille 26.1.1954.

²⁸⁰ L. Koskeniemi 1964 s. 222.

²⁸¹ L. Koskeniemi 1964 s. 223.

lostuksessa sanotaan, että riidat dogmeista ja toistensa "pureskelerninen" kuuluvat heidän keskuudessaan päiväjärjestykseen. Jokainen tahtoi olla toista etevämpi saadakseen kuulijoita omalle puolelleen. Tärkein eripuraisuuden syy on "tuo rakas leipäkysymys – – Jokainen tahtoi kaikki itselleen."²⁸²

Tämän kirjoittaja tiedusteli Evankeliumiyhdistyksen saarnaajalta Elias Sarkialta (Stenroos), mistä eri maallikkoryhmien erillinen toiminta johtui? Vastaus: "...käsittääkseni on se aiheutunut aina eri kukkarosta ja sen hoitamisesta! Lienenkö väärässä, en tiedä. Mutta, näin sen asian itse sain kokea."²⁸³

Tämän kirjoittaja on voinut yksityiskohtaisesti seurata erään suuri-perheisen ja varsin tunnetun saarnaajan elämänratkaisuja ja niissä oli aina määrävänä tekijänä toimeentulokysymys.²⁸⁴

Seurakuntaa vailla oleva julkinen saarnatoiminta ei ole Jumalan tahtoma. Se on yleisen hengellisen pappeuden ylittämistä inhimillisin muodoin. On kummastuttavaa, miten Evankeliumiyhdistys on tällaisen toiminnan kannattaja ja peruspuolustaja.²⁸⁵ Se johtuu osaksi siitä, että koko sen toiminta on seurakuntaa vailla olevaa suuntatoimintaa epäevankelisessa kirkossa.

Muutamilla paikkakunnilla on aika ajoin evankelinen väestö omin päin ottanut itselleen oman saarnaajan (Kurvinen Forssassa 1889–1891, Tuominiemi Vetelissä 3 vuotta). Tämähän on kansankirkonkin seurakunnan kannalta epäjärjestystä. Mutta kansankirkon olosuhteissa se oli vaistomaista oman seurakunnan tarvetta.

Muuten maallikkosaarnaajien toiminta ei ollut helppoa. Heidän kuulijakuntansa oli epämääräistä, lisänä toisten saarnaajien itsenäisen toiminta. Evankelisen liikkeen hajanaisuus oli 1890-luvulta alkaen 30 vuoden ajan huomattava. Kuitenkin tätä kirjavuutta tasoitti se, että kansa siihen aikaan kaipasi vakavahenkistä ajanvietettä. Kun sekä saarnaajat että kuulijat kaikki kuuluivat yhteiseen kansankirkkoon, ei saarnaajien tarvinnut huolehtia mistään muusta kuin puhumisestaan. Kaikki kristillinen sielunhoito sai olla miten tahansa. Kun

²⁸² Rauhan toverit 1911 s. 29– (T. Tarvaisen selostus).

²⁸³ Saarnaaja Elias Sarkian selostus 17. 6.1953 AAU:lle.

²⁸⁴ Porkkala V.

²⁸⁵ Katso: Koskenniemi L. 1964. Jne Ev.–yhd.n julkaisut.

puheet oli pidetty ja kolehti oli saatu, saarnaaja saattoi taas jatkaa vaellustaan. Tämä on tietysti vastuutonta menettelyä eikä sitä puolustata toisten parempi saarnataitokaan.

Heti Härmän kokouksen jälkeen kokoontuivat vapaat maallikot omaan kokoukseensa Alajärvelle 1896. Siellä he vapaasti järjestyivät omaksi itsenäiseksi ryhmäkseen.²⁸⁶

3.3.2.3 Viipurin Ev.-Lut. Nuorisoyhdistys²⁸⁷

Evankeliumiyhdistys oli järjestömuodossaan kankea. Sillä ei ollut mitään paikallisia haaraosastoja. Kaikki oli Helsingin yleisjohdon varassa. Silloin ei sovi ihmetellä, että evankeliset jossakin muualla halusivat joustavampaa toimintaa paikkakunnillaan. Ensimmäinen itsenäinen ryhmitys tapahtui Viipurissa.

Jo 1885 kokoontui siellä evankelisia koteihin keskustelemaan Jumalan sanasta ja laulamaan. Sehän oli tavallistakin. Mutta siitä syntyi sitten 1892 itsenäinen **Viipurin Ev.-Lut. Nuorisoyhdistys** (alkuaikoina Nuoriso-Yhdistys). Sen toiminnan laatu jäi lähemmin määrittelemättä. Vuonna 1898 siitä luopuivat paikkakunnan evankeliset papit ja "kaikki herrasväki". Tiukemmat evankeliset ryhtyivät sitten toimimaan tarmokkaasti pelkästään maallikkovoimin. Toi minä suuntautui myös ulospäin. Haaraosastoja perustettiin minne vain eri puolille maata. Tämä oli aivan uutta evankelisessa liikkeessä. Haaraosastoja oli 1906 jo 63 ja yhdistyksen saarnaajia eli "lähettiläitä" oli silloin 19. Vuonna 1912 oli toimivia haaraosastoja 82 ja "lähettiläitä" 47. Heistä oli 6 siirtynyt Evankeliumiyhdistyksen kolpörtöoreiksi ja 6 oli erotettu. Viipurin yhdistys oli vuoteen 1907 asti vapaiden maallikoiden keskusjärjestö.²⁸⁸

Se julkaisi 1902, 1904, 1905 – 1917 omaa lehteä "Rauhan toverit", jonka toimittajana koko ajan oli opettaja Juho Valve. Se oli erittäin asiallisesti toimitettu. Valve oli korjaillut saarnaajien kirjoituksia niin paljon, että heidän oli vaikea tuntea niitä omikseen!²⁸⁹ Muuten Viipurin yhdistyksellä oli omat vaikeutensa saarnaajien suhteen,

²⁸⁶ L. Koskenniemi 1964 s. 231, 311 viite: 227.

²⁸⁷ Sama, 1967 s. 215, Rauhan toverit n:o 0 29.5.1904, 1906, 86–, 98–.

²⁸⁸ L. Koskenniemi 1967 s. 276.

²⁸⁹ K. Valve kertonut AAU:lle 1948.

mutta lehti toimitettiin raitishenkisesti ja yhdistyksen piirissä tähden-
nettiin myös uskonvanhurskautusta, joka Evankeliumiyhdistyksen
julistuksessa miltei syrjäytettiin.

Viipurin Ev.-Lut. Nuorisoyhdistyksen toiminta lakkasi n. 1917 ja
sen asiakirjat lienevät tuhoutuneet talvisodan aiheuttamassa Viipurin
menetyksessä.

3.3.2.4 Vaasan Ev.-Lut. Nuorisoyhdistys²⁹⁰

Vaasassa oli 1904 perustettu Nuorukaisyhdistyksen haaraosasto.
joka valikoimatta antoi kaikkien vapaiden maallikoiden saarnata ti-
laisuuksissaan. Helsingin pääyhdistys ei kuitenkaan sallinut, että ää-
rimmäistä suuntaa edustavat saarnaajat, kuten Hj. Lax, J. E. Lilje-
roos, Samuel Lohikoski, Esa Paavokallio ja Johan Westerback, saa-
vat niissä saarnata. Siitä syystä toismieliset vaasalaiset, Tuomas
Hellman ym., perustivat tammikuussa 1906 oman **Vaasan Ev.-Lut.
Nuorisoyhdistyksen** (alkuaikoina: Nuoriso-Yhdistys), joka oli itse-
näisesti rekisteröity, mutta oli jotenkin Viipurin pääyhdistyksen alai-
nen.

Vaasan yhdistys toimi tarmokkaasti ja se huolehti myös saarnaa-
jien koulutuksesta.²⁹¹ Vaasassa julkaistiin 1914 – 1916 maallikkojen
kolmas lehti Huutavan Ääni. Sen vastaavana toimittajana. oli L. W.
125, ja hänen ohellaan myös Tuomas Hellman, joka oli Vaasan yh-
distyksessä kaikkena kaikessa. Huutavan Ääntä on syystä pidetty
Vaasan yhdistyksen piiriin kuuluvana,²⁹² vaikkei sitä lehdessä ni-
menomaan sanota. Viipurin pääyhdistys oli kaukana, Turun seura oli
Helenus-valtainen, Vaasan yhdistys kokosi ympärilleen maallikoita
lähinnä Pohjanmaalta ja Varsinais-Suomesta ja kannatti kaikkia mui-
takin valikoimatta.

Huutavan Ääni joutui onnettomasti Turun seuran ristiriidoissa J.
Lammisen toimesta kaappaajien (K. A. Salmisen ym.) lehdeksi syk-
syllä 1916. Se ei ilmestynyt 1917, mutta syksyllä 1918 se oli vapau-
tunut jälleen Partasen omaksi lehdeksi. Tuomas Hellman oli taas jät-

²⁹⁰ Alma Pätiälän haast. Ari Haavio, Evank.liike 63 s. 95. Rauhan toverit 1907 s. 42–.

²⁹¹ Rauhan toverit 1916, 59.

²⁹² L. Koskenniemi 64, 314.

tänyt sen tuon välisotkun johdosta. Partanen toimitti sitä vielä 1918 ja 1919, jolloin se painettiin Tampereella. Hän ilmoitti sen jatkuvan 1920 Todistajain Seuran lehtenä hänen johdolla. Seura alkoikin julkaista omaa Todistaja-lehteä, jota vuorostaan toimitti Vaasan mies Tuomas Hellman. Jotakin muuttui.

3.3.2.5 Totuuden Ystävä

Palaamme taaksepäin vapaiden maallikkojen alkujärjestäytymiseen 1896. Kun silloin ei perustettu mitään yhteistä yhdistystä, tarvittiin kuitenkin yhteinen äänenkannattaja.

Jo ennen Härmän kokousta muodostivat äärimmäiset maallikot Liljeroos, Lax, Lohikoski ja Westerback lujan keskinäisen ammattiryhmän. He eivät silloin saaneet palkkaa miltään yhdistykseltä. Kolme ensiksi mainittua suunnittelivat oman lehden aikaansaamista. Asiasta oli tieto kulkenut Helsinkiin ja siellä olivat silloin jotkut saarnaajat päättäneet perustaa oman lehden Totuuden Ystävän, jonka näytenumero ilmestyi 1896. Sen toimittajaksi tuli jo tuntemamme tarmokas, ankaraluontainen ja elämäntavoiltaan tiukaksi tunnettu saarnaaja August Helenius.²⁹³ Hän oli kuulunut Nuorukaisyhdistykseen ja oli Yhdistyksen jäsen vuoteen 1907, mutta toimi silti täysin vapaana saarnamiehenä.

Totuuden Ystävä sanoi olevansa "evangelisen kansan" äänenkannattaja. Sillä se tarkoitti vapaiden maallikkojen kannattajia. Toimitus viittasi siihen, että muitakin (Yhdistyksen) lehtiä ilmestyi (1896), mutta silti puuttui "niitten toiveitten tulkki, jotka liikkuvat sen (ev. kansan) sydämessä".²⁹⁴

Totuuden Ystävä käsitteli maallikoiden suhtautumista kansankirkkoon ainutlaatuisella tavalla 1897 – 1900. Siitä myöhemmin.

Useimmat USA:n Kansalliskirkossa toimineet maallikkopastorit lähettivät kirjoituksia Totuuden Ystävään, myöhemmin jopa J. E. Liljeroos, Palaamme asiaan tuonnempana.

²⁹³ Tot. Yst. 1916, 91 – J. E. Liljeroos: Tervehdys Tot. Yst:lle.

²⁹⁴ Tot. Yst. näyten:o (n:ro 0) 1896,

3.3.2.6 *Turun Ev.-Lut. Seura*²⁹⁵

August Helenius, joka oli monena vuotena toiminut Viipurin yhdistyksen asiamiehenä, tunki hyvin lahjansa ja johtoasemansa maallikoiden piirissä. Hän julkaisi jatkuvasti lehteään Totuuden Ystävää.

Viipurin yhdistys oli julkaissut omaa lehteänsä vuodesta 1905 lähtien, jota Heleniuksen täytyi pitää epäluottamuksena Totuuden Ystävän toimittajalle.

Kun vielä Nuorukaisyhdistys muuttui Evankeliumiyhdistyksen alaiseksi Nuorisoliitoksi 1906, Helenius katsoi parhaaksi ryhtyä itsenäiseen yhdistystoimintaan.

Hän oli siirrettyään 1907 Turkuun johtanut Viipurin yhdistyksen alaista Turun haaraosastoa, jonka hän vielä sinä vuonna itsenäisti omaksi Turun Ev.-Lut. Seuraksi.

Seura toimi aivan samaan tapaan kuin Viipurin yhdistys. Sekin perusti haaraosastoja minne vain niitä saattoi perustaa. Niitä ei syntynyt paljon, mutta Heleniuksen seura mielellään kertoi jäsenmäärästään (1911) 350 ja saarnaajistaan 42.²⁹⁶ Saarnaajien määrä osoittaa vain, että tuttuja maallikkosaarnaajia parveili entisen johtajansa ympärillä. Helenius oli lehdessään ja toiminnassaan yksinvaltiainen, josta Viipurin ja Vaasan yhdistysten miehet pysyivät lehtineen erillään.

Helenius pystyi johtamaan omasävyistä toimintaansa voimiensa riutumiseen saakka. Lehti lakkasi ilmestymästä 1918 (n:o 2). Helenius kuoli 1919.

3.3.2.7 *Suomen Ev.-Lut. Todistajain Seura*²⁹⁷

Kun Viipurin yhdistys ja Turun seura olivat lakanneet samoin kuin niiden lehdet ja vielä Partasen käsiin jäänyt Huutavan Ääni (1918, 1919), harventuneet maallikot olivat orpoja. Vain Vaasan itsenäinen Nuorisoyhdistys toimi.

²⁹⁵ Tot. Yst. 1907–. Rauhan Toverit 1907, 108 n:o 10. L. Koskenniemi 1964 s. 312–313.

²⁹⁶ Tot. Yst. 1909, 174.

²⁹⁷ Todistaja 1920, 7,8 – 1940, 12–16. Ym. L. Koskenniemi 64, 234.

Vapaita maallikoita oli kuitenkin yhä edelleen ja he halusivat uudella tavalla järjestäytyä. Vaasan yhdistys oli pohjana. Maallikot perustivat 1919 Kurikassa vihdoinkin yhteisen Suomen Ev.-Lut. Todistajain Seuran, jonka kotipaikkakuntana on Vaasan kaupunki. Se on vapaa sisälähetysseura (siis kansankirkollinen), jossa "evankeliumia uskova kansa ja saarnaajat" voivat yhä tarmokkaammin (yhdistyksenä) toimia Jumalan valtakunnan vainiolla. Se perusti toimintansa "kirkkomme ev.lut. tunnustukselle". Sillä olisi oikeus perustaa haaraosastoja (14 §). Mutta sellaisia ei ole perustettu. Se on vain saarnaajien keskeinen yhdistys,²⁹⁸ joka julkaisee omaa lehteä Todistaja (1920–).

Seuran ensimmäiseen johtokuntaan valittiin mm. Tuomas Hellman (Paasiala 1907–), joka oli Vaasan yhdistyksen johtava mies ja josta tuli Todistaja-lehden toimittaja (1920 – 1928), Iivari Porkkala, Lauri Wille Partanen, puheenjohtajana 1919 – 1924.

3.3.2.8 Orpokotiyhdistys Siunauksela

Vaikka Orpokotiyhdistys Siunaukselan piirissä tuntuu Pätiälä–Kurvisen erikoisopin linja, emme nyt siihen kiinnitä huomiota. Sen yleinen toiminta oli uusi, erikoislaatuinen tekijä evankelisen suunnan keskuudessa ja sen rinnalla. Sen tähden on sitä tässä yhteydessä käsiteltävä erikseen.

Orpokotiyhdistys Siunauksela, jonka lähtökohtana oli yksi orpokoti ("Siunauksela" 1911), joutui Pätiälän johdolla toimimaan koko evankelisen kansan kentällä monenlaisissa tehtävissä. Se pyrki täyttämään sen toimeettomuuden, joka ilmeni Evankeliumiyhdistyksen toiminnassa.

Ennen kuin Pätiälä 1916 siirtyi Siunaukselan asiamieheksi. Evankeliumiyhdistyksen johtohenkilöt neuvottelivat hänen kanssaan näin syntyvästä uudesta tilanteesta evankelisen kansan piirissä.²⁹⁹ Yhdistyksen edustajat halusivat torjua sen toiminnan piiriin kokoon-tuneen evankelisen kansan hajoamisen kahteen leiriin. Pätiälä taas oli tietoinen Siunaukselan toiminnan rajoituksista. Hän oli puolestaan valmis kiinteään yhteistoimintaan Evankeliumiyhdistyksen kanssa.

²⁹⁸ Porkkala V.

²⁹⁹ Johtok. 11.2.1916, pitkä yksityiskohtainen selostus.

Neuvotteluissa tultiin lopulta myönteiseen tulokseen. Mutta Siunaukselan johtokunta³⁰⁰ (Hanna Regnell "saneli vastauskirjelmän") halusi säilyttää Siunaukselan toiminnan aivan itsenäisenä ja hylkäsi kokonaan yhteistoiminnan.

Näissä merkeissä Pätälä ryhtyi taukokuun 1 p:stä 1916, Siunaukselan asiamieheksi. Orpokotien lisäksi Siunauksela alkoi itsenäisen kansanopistotoiminnan. Tähän tarvittiin enenevässä määrin varoja. Sen hyväksi oli ylläpidettävä mahdollisimman tehokasta kiertosaarnatoimintaa. Kansanopistojen johtajat ja joku muu saarnamies osallistuivat myös tähän työhön. Pätälän opin linja sävytti toimintaa, vaikkei siitä tehty mitään rajamerkkiä. Olivathan Siunaukselan kannattajat yleensä evankelisia ja kirkkokansaankin vedottiin.

Orpokotiyhdistys Siunaukselan toimintaa esitettäessä ei ole aina helppo erottaa toisistaan sitä, mitä se ja mitä Pätälä siinä teki. Hän oli mukana kaikissa Siunaukselan päätöksissä, mutta sen ohella hän toimi myös itsenäisesti.

Ja varhain Pätälä oli ystäviensä kanssa suunnittelemassa orpojen vaalimista ja diakonissalaitoksen perustamista.³⁰¹

Pätälä osti omassa nimessään Pirkkalasta Einola -nimisen lohko-tilan 1911, jossa orpokoti Siunauksela alkoi toimintansa 1912.

Orpokotiyhdistys järjestyi 1914. Siunauksela perusti ensimmäisen evankelisen kansanopiston (rnyöhemmin Karkun...) Nokian Maatialassa vuonna 1918, johtajana maisteri, pastori P. J. 1. Kurvinen.

Pätälä perusti 1920 Radansuun kansanopiston, johtajana pastori Kauko Valve. Sen toiminta päättyi 1925.

Pätälä toimitti esperantokielistä Kristario Espero -lehteä 1920 – 1925, toimitussihteerinä oli 1922 – 1923 pastori Erkki Penttinen.

Lehden kautta syntyivät 1920 yhteydet ulkomailla toimiviin tunnustuksellisiin luterilaisiin kirkkoihin.

Koskenniemi ja Pätälä julkaisivat Paimen -lehteä 1921 – 1923.

³⁰⁰ Siunaukselan johtok:n kirjelmä 14.2.1916. Yllä olevan selostuksen yhteydessä johtok:n vastaus 14.3.1916.
³⁰¹ PJI Kurvisen haast.

Pätiälä liittyi 1922 osakkaaksi Luterilainen Kirja- ja Taidekauppa Oy:hyn, Hämeenlinna, jonka tarkoituksena oli olla tunnustuksellisen luterilaisen toiminnan liikekeskus. Pätiälä luopui osuudestaan n. 1926.

Siunauksela oli mukana perustamassa Evankelista Alakansakouluseminaaria (1923 – 1926). Toivottiin myös omaa yhteiskoulua.³⁰¹ Pätiälä suunnitteli 1922 omaa pappisseminaaria. Se ei toteutunut.

Pätiälä järjesti ensimmäisen Hämeenlinnan kokouksen 1922 tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien muodostumiseksi maasamme. Jne.

Vaikka Siunaukselaa kannatti sama evankelinen kansa,³⁰² sen taloudellinen asema ei ollut helppo. Orpokotitoiminta laajeni ja vuoteen 1925 olivat kansanopistot osaltaan painamassa pääyhdistyksen taloutta. Lisävaikeutena oli se, että Siunaukselan toimintaan nivoutui kirkollinen vastakohta ja ristiriita, johon myöhemmin palaamme.

Siunauksela oli joka tapauksessa uranuurtajana evankelisen liikkeen ja suunnan tiellä. Evankeliumiyhdistys on vasta Siunaukselan toiminnan vanavedessä liittänyt toimintaansa sen sopivia toiminnanaloja. Pätiälän toimintatarmo ylitti kuitenkin orpakotiyhdistyksen tarkoituksen rajat. Tämä oli Siunaukselan perustajalle ja sen johtavalle asiamiehelle kohtalokasta. Kirkollinen ristiriita johti hänet konaan syrjään Siunaukselasta 1928.³⁰³

3.3.2.9 Amerikan Suomalainen Ev.-Lut. Kansalliskirkko³⁰⁴ (1945 – Ev.-Lut. Kansalliskirkko)

Käsitlemme Kansalliskirkon vaiheita vain sen verran kuin ne liittyvät Suomen evankelisen liikkeen eri suuntauksiin ja Suomen tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien syntyvaiheisiin 1920-luvun alkuun.

³⁰² Siunaukselan johtok:n lausunnossa Ev.-yhd:lle 14.2.1916.

³⁰³ Kymäläinen 1968 s. 45. Katso muutenkin koko tätä tutkimusta.

³⁰⁴ Amerikan Suom. Ev.-Luth. Kansalliskirkon 25-vuotisjulkaisu 1898–1923, Ironwood, Mich. 1923. G. A. Aho ja J. E. Nopola, Ev.-Lut. Kansalliskirkko, Ensimmäiset 50 vuotta. Sen perusteella AAU:n tutkimus: Auttaja 1952 n:ro 19–27.

Osa suomalaisia siirtolaisia USA:ssa järjestyi vähitellen 1890-luvulla kolmeksi erihenkiseksi kirkoksi. Suomi-Synodi vastasi Kansankirkkoa, Kansalliskirkko evankelista liikettä ja Apostolinen kirkko (myöhemmin järjestäytynyt) laestadiolaisia.

Tässä yhteydessä meitä kiinnostaa Kansalliskirkon kohdalla lähinnä se, mistä evankelisen liikkeen ryhmästä sinne siirtyi saarnaajia tai yleensä evankelisia, jotka saivat kutsun seurakuntien pastoreiksi, ja Suomessa toimineita pastoreita. Oikealla tavalla järjestyneissä seurakunnissa ei irrallinen maallikkotoiminta voi tulla kyseeseen.

Tällaisia evankelisia maallikkosaarnaajia ja pastoreita siirtyi sinne seuraavista evankelisista ryhmistä. Vuosiluvut tarkoittavat:

- 1) tulovuotta (muutti USA:han tai alkoi toimia pastorina),
- 2) kuolinvuotta tai muuta merkittyä poissiirtymistä pastorin tehtävistä.

Evangelismielisiä: William Williamson (Kontio) 1887–1909 er., Erik Johansson 1898–1915?, Pietari Vuori 1901–1921.

Vapaita maallikkoja: John A. Anttila ?–1909, John Urpilainen 1902–1935 (eläke) –1940.

Vapaita saarnaajia – Viipurin yhdistys: John Rankila 1901–1925, John Haakana 1907–1944, J. E. Liljeroos 1907–1918.

Evangeliumiyhdistyksen saarnaajia: M. P. Miettinen 1910–1923, Matti Viskari 1913–1963.

Evangeliumiyhdistyksen lähetystyöntekijöitä, pastoreista:

(Tässä vuosiluvut merkitsevät vain tilapäistä toimikautta)

K. E. Salonen, Suomi-Synodissa 1916–1918, Kansalliskirkossa 1918–1923, B. A. Uusitalo 1920–1923, Artturi Karen 1920–1922.

Maallikkopiireistä seurakuntien kaitsijoiksi tulleet olivat vailla teologista opiskelua eivätkä he olleet saaneet mitään opastusta seurakuntien hoitamiseen. Suhteet alkuyhdistyksiin merkitsivät hartauskirjoituksia lehtiin. Liljeroos kirjoitti (1916)³⁰⁵ evankelisten eri ryhmien yhtymisen puolesta. Kansalliskirkon oikeutus ei ollut heille sinänsä opin ja tunnustuksen kysymys. He olisivat olleet valmiit yhtymään

³⁰⁵ Tot. Yst. 1916, 44–.

Suomi-Synodiin (1914–1916) aivan samoilla edellytyksillä kuin kansankirkko suuntineen toimii Suomessa. Suomi-Synodin puolelta tähän ei oltu halukkaita, koska siellä ei haluttu tunnustaa Kansalliskirkon heikkotietoisia pastoreita tasa-arvoisiksi heidän pastoreittensa kanssa.

Evangeliumiyhdistys ei yhdistyksenä osallistunut Kansalliskirkon kirkolliseen toimintaan, vaan käytti sitä taloudellisena lähteenä oman toimintansa hyväksi.

Kansalliskirkon kirkollinen taivas alkoi 1920-luvun alkutaitteessa osittain kirkastua. Palaamme asiaan tuonnempana.

3.3.3 Evankelinen liike, mitä olit?

Kuten yllä olevasta käy ilmi, evankelinen liike ei ollut kautena 1873 – 1918 yhtenäinen.

Tilannetta vuoden 1906 / 1907 vaiheilla kuvaa pastori (teol. tri) Lauri Koskenniemi (1964) tällä tavalla: *"– evankelisen liikkeen haajaantumisen (1895) jälkiseurauksena koko tämän herätysliikkeen kenttä peittyy keskenään risteilevien ja ristiriitaisten järjestöjen sekavuuteen: oli Helsinki -johtoisia yhdistyksiä, Viipuri -johtoisia vapaan maallikkoliikkeen ohjaamia oppositioyhdistyksiä ja oli kiertämässä riippumattomia saarnamiehiä"*³⁰⁶

Sosiologi, fil. tri Ari Haavio lausuu väitöskirjassaan (1963) samasta asiasta näin: *"Koko evankelista liikettä Evangeliumiyhdistys ei kuitenkaan enää 1890 -luvulta lähtien edustanut, epäilyksettä kyllä valtaosaa, mutta ei kaikkia evankelisia."*³⁰⁷

Härmän kokouksen jälkeen kuului evankeliseen liikkeeseen

1. evankelinen suunta (Evangeliumiyhdistys kannattajineen) ja
2. muita ryhmittymiä (vapaiden maallikkosaarnaajien toiminnot ja myöhemmin Siunauksela).

Tämän erilaisuuden todellisuutta kuvaa osaltaan myös pastori Anton Aimosen sovintoyrityksen raukeaminen 1910. Hän oli laatinut

³⁰⁶ Kotimaa 16.10.1964 L. Koskenniemi: Nuorisotyön pioneereja 75 vuoden takaa.

³⁰⁷ Ari Haavio: Evank. liike 1963, 87.

ehdotuksen silloisten evankelisten eri yhdistysten toiminnan yhdistämiseksi.³⁰⁸ Muut yhdistykset olisivat sen hyväksyneet, mutta Evankeliumiyhdistys hylkäsi ehdotuksen. Sen lausunnossa sanotaan, että ehdotettu yhdistyminen on "kerrassaan mahdoton" jo opillisista syistä.³⁰⁹

3.3.4 Evankeliset jumaluusopin ylioppilaat

3.3.4.1 Opettajat ja ylioppilaat 1800-luvulla

Kun Suomi oli irtaantunut Ruotsista 1809, hallitsi teologista opetusta valistuksen ja järkeisuskon henki, joka vasta 1850- ja 1860-luvuilla vähän heikentyi.³¹⁰ Samalla nousi ei-luterilainen beekiläinen (J. T. Beck, Tübingen, Saksa) suunta teologiseen tiedekuntaan. Sen edustajia olivat A. W. Ingman (virka-aika 1862–1877), C. G. von Essen (1867–1875), O. I. Colliander, myöh. piispa (1883–1897) ja Gustaf Johansson, myöh. piispa ja arkkipiispa (1877–1885).³¹⁰

Jumaluusopin ylioppilaat harjoittivat opintojaan "pakollisena kouluna" — riippumatta sen laadusta. Vasta herännäisyyden kautta syntyi ylioppilaiden kesken jännitystä, mutta se ei johtunut yliopistollisesta opetuksesta, vaan esim. herännäisten ja evankelisten välisistä erimielisyyksistä. Joskus väiteltiin näistä asioista ja muitten ohella haettiin apua ja neuvoa Hedbergiltä. Toisinaan taas kuuluu 1840-luvulla: "Yleensä heränneet kuitenkin välttivät kaikkea puhetta ja seurustelua evankelisten kanssa..."³¹¹ Eihän Hedbergkään taistellut kirkkonsa järkeisoppineita vastaan, vaan yksinomaan herännäisyyden väärää hengellisyyttä vastaan. Nämä suunnat toimivat hengellisissä asioissa aivan kuin järkeisoppineita ei olisi ollut. Ne olivat siis varsinainen uskoa tunnustava oma seurakunta. Ulkonaisen järjestyksen ja viran asioissa annettiin yleiselle kirkolle ja tiedekunnan järkeisoppineille täysi arvo. Siinä on maailmallistuneen kansankirkon onneton ristiriita. Kuitenkin kirkko määrätyissä muodoissaan säilytti tunnus-

³⁰⁸ Tot. Yst. 1915 s. 107 – Julkaistaan Anton Aimosen ehdot eri yhdistysten liittymiseksi yhteistoimintaan. Turun seura oli hyväksynyt ne. Tot. Yst. 1915 s. 125 – Yhdistyksen kielteinen vastaus. Johtok. 6.12. § 5, 23.12. § 4 1910. Yhdistyksen vastaus: Valmistusvaliokunnan pkirjassa 23.12.1910 virallinen arkki Pitiälän käsialaa.

³⁰⁹ Tot. Yst. 1915 s. 107–, 125–.

³¹⁰ Ruuth 1940 s. 151–.

³¹¹ Takala SKST XXVIII s. 482–.

tuksellisuuden arvoa eikä nykyaikainen Raamatun arvostelu ollut silloin yleistä.

Niinpä ei jumaluusopin ylioppilaista ole seuraavilta vuosikymmeniltä mitään erityistä kerrottavaa. Pakolliset luennot kuunneltiin, tutkinnot suoritettiin, kuten on tapa virallisissa laitoksissa. Sen ohella kukin erikseen haki sielulleen ravintoa ja uskolleen vahvistusta, mistä sitä vain löysi. Evankeliset ylioppilaat — jo Emil T. Gestrinkin 1850-luvun alussa³¹² — osallistuivat yksityisiin raamatunkeskusteluihin ja muuhun evankeliseen toimintaan.

3.3.4.2 Opettajat ja ylioppilaat 1900-luvun ensimmäisellä neljänneksellä

Kun tulemme 1900-luvulle, tilanne on jo toinen. Niihin aikoihin tunkeutui yliopisto-opetukseen nykyaikainen Raamatun arvostelu ja se nousi siellä pian hallitsevaan asemaan. Vastaavasti muut sen mukaiset opetukset.

Evankeliset ylioppilaat olivat vilpittömiä luterilaisia. Mutta ylioppilaalta ei voida vaatia liikoja. Hän on tullut vasta oppimaan. Vain joku heistä pystyi jotakin julkisesti sanomaan vastaan. Mitään tuloksia ulospäin ei siitä syntynyt, mutta omassa piirissä tällainen uskon tunnustaminen on aina lujittavaa.

3.3.4.3 Evankeliumiyhdistyksen ylioppilaskoti³¹³

Näissä oloissa tahdottiin vuosisadan vaihteen alussa tukea evankelisia teologian opiskelijoita. Heille tahdottiin varata ylioppilaskodin palvelu. Tämä oli myös Härmän kokouksen seurausta. Riippumatta siitä, mitä kotia perustettaessa lausuttiin sen merkityksestä yleensä Suomen kirkolle, se tuli olemaan evankelisten teologian ylioppilaitten turvapaikka ja keidas. Tässä suhteessa sen merkitys on ollut erittäin suuri. Kuitenkin on paljon riippunut siitä, miten vakaita evankelisia ylioppilaita siellä kulloinkin on asunut.

³¹² Gestrin 1905 s. 72.

³¹³ Laasonen, Pentti, Sanan koulussa, Hki 1954 (Domuksen 50 v.-juhlajulk.).

Evankelisten ylioppilaskoti Domus (= koti) avasi ovensa syksyllä 1904 vuokrahuoneistossa, Iso Robertinkatu 5. Se sai 1908 pysyvän huoneiston Yhdistyksen toimitalossa Helsingissä, Malminkatu 12. Sen pitkäaikaisena johtajattarena toimi neiti Hilma Engström 1905 – 1940.

Tämän tutkimuksen kannalta on merkittävää, että tunnustuksellisiin luterilaisiin seurakuntiin 1920-luvulla siirtyneet pastorit — yhtä lukuun ottamatta — ovat solmineet uskon ja tunnustuksen siteitä juuri tässä ylioppilaskodissa.

3.3.4.4 *Todistamista 1901 – 1911*³¹⁴

Vuosina 1901 – 1906 tapaamme kolmimiehistön ylioppilasryhmän: **Ensio Takalan, Heino J. Pätiälän ja Lauri Laitisen**, johon sitten liittyivät Isidor Eriksson ja K. G. Wikström. Varsinkin kaksi ensin mainittua joutui opetuksen yhteydessä väittelyihin prof. G. G. Rosenqvistin ja Lauri Ingmanin kanssa. Rosenqvist oli leppoisa filosofi, Ingman taas oli kylmä uusjumaluusoppinut ja poliitikko.

Jo kouluaikana oli Ensio Takala beekiläistä teko-oppia vastustessaan lausunut: "Meidän pitäisi jonakin julkisesti kuulutettuna aikana polttaa roviolla Johanssonin saarnakirjat, niin kuin Luther poltti Paavin pannakirjan." — Yhtä jyrkkä ja peloton hän oli taistellussaan kaikkea järjeksoppia vastaan yliopistossakin, samoin kuin Pätiäläkin.

Ylioppilaskodissa asui lähetysoppilas, ylioppilas **K. E. Salonen** (1905 – 1911) ja samanaikaisesti ylioppilas Frans Kärki (1909 – 1911). Salonen esiintyi 1908 kuuluisassa Prometeus -väittelyssä silloista tri Erkki Kailaa vastaan. Saarnaharjoituksissa hän joutui puolustamaan evankeliumia Ingmania vastaan ja Vanhan Testamentin kohdalla Hjeltiä vastaan.³¹⁵ — **Frans Kärki** kävi Prometeus -väittelyn jälkeen tri Erkki Kailan kotona ja todisti siellä hänelle Lutherin sanoilla raamatunkohtien Jes. 53 ja "Deutero"-Jesajan merkitystä. Myös ylioppilaitten keskuudessa näitä asioita selvitettiin. Toiset vihasivat näitä evankelisia poikia. "Laestadiolaiset manasivat meidät helvettiin." Järkeilevät ylioppilaat puolustelivat "tieteen" ni-

³¹⁴ HJP haast.

³¹⁵ Salonen K. E. haast.

messä professoreita. Suurta siunausta nämä ylioppilaat saivat kolmen vuoden aikana raamattutunneilla Pietari Kurvisen kodissa, jopa kahdesti viikossa — läsnä aina 10 – 20 ylioppilasta. "Luettiin Jesaja läpi, uskottiin, iloittiin ja otettiin järki vangiksi (2 Kor. 10:5,6)."³¹⁶ — Kolmantena toverina oli Tuure Toivio (1907 – 1910), jonka koti oli Helsingissä. Hän oli ollut niihin aikoihin luja ja pelkäämätön taistelija.³¹⁷

3.3.4.5 Vuosina 1912 – 1922

Sitten astui samaan todistajan asemaan ylioppilas **V. I. Salonen** (1912 – 1914). Kuvaavaa on, että hän uskoon tultuaan 1911 ei voinut heti ryhtyä opiskelemaan jumaluusoppia yliopistossa. Pelättiin siellä saatavan järkeisopin uskoa tuhoavaa vaikutusta. Kun hän sitten oli jonkin aikaa opiskellut siellä, hän joutui luennoilla mitä ankarimpaan taisteluun mm. prof. Arthur Hjeltiä vastaan (Vanhan Testamentin aiheita). Hjelt koetti kaikin tavoin kitkeä pois Salosen uskoa Raamatun sanaan. Silloin vielä opintoja suorittava tri, myöh. prof. A. F. Puukko oli kannattamassa Hjeltin opetuksia. Kun esim. Hjelt selitti Ps. 110:1 kielteisesti, vastasi yo. Salonen hänelle vedoten Matt. 22:42-45. Tämä kohta todisti Vapahtajan suulla prof. Hjeltin kieltäjäksi. Väittelyn jatkuessa Hjelt sanoi lopuksi: "Onko muilla herroilla mitään sanottavaa. Ei tästä näy mitään tulevan." — Hän antoi Saloselle, joka erityisesti oli harrastanut hebreankieltä, huonoimman arvosanan. — Tämänlaatuisiin esiintymisiin osallistui hänen jälkeensä **Yrjö A. Keijola**, joka ei asunut Ylioppilaskodissa.³¹⁷

Ylioppilas **R. G. Wegelius** (1912 – 1916) asui muualla ja osallistui myös tällaisiin väittelyihin keskusteluissa, harjoituksissa ja tiedekunnan kokouksissa.³¹⁸

Ylioppilas **Bryno A. Uusitalo** asui ylioppilaskodissa 1915 – 1919. Hänellä oli koko opiskeluaikanaan ankarasti torjuva asenne yliopisto-opetuksen järkeisuskoa vastaan. Kivikovalla sydämellä hän istui luennoilla. Niitä hän ei voinut sydämen lämmöllä kuulla. Toi-

³¹⁶ Kärki, Frans haast.

³¹⁷ Salonen, V. I. haast.

³¹⁸ Wegelius, R. G. haast.

shenkisen jumaluusopin opetuksen seuraaminen oli "rautainen pakko". Ylioppilastiedekunnassa hän ei ollenkaan tuntenut olevansa kotonaan. Hän kävi siellä hyvin harvoin. Yhdistyksen rukoushuoneet olivat hänen hengellinen kotipaikkansa.³¹⁹

Ylioppilas **Kauko Valve** (1915 – 1920) kuului myös yhtenä johtavana sieluna näihin taisteleviin ylioppilaihin.³²⁰ Luentojen kuuleminen oli uskon ja luterilaisen opin oppimisen kannalta nollan arvoista. Opintoihin kuuluvissa tehtävissä hän joutui vastustamaan opettajien harhakäsityksiä. Hän joutui kerran yliopiston opetuksen johdosta ankaraan järkytykseen. Hän oli kuin helvetin esikartanossa. Oli kuin olisi illalla aina päänsä jääpalaselle laskenut. Tätä kesti kaksi viikkoa. Vihdoin hän pääsi kiusauksesta voitolle ja sitä ankarammin varoi ja vastusti professorien hapatusta. Kun ylioppilas K. A. Aukee oli prof. Pietilälle sanonut: "Tässä menee lapsenusko", oli professori vastannut: "Se saa mennäkin."

Kerran talvella 1919 kutsuttiin yliopiston jumaluusopillisen tiedekunnan opettajat ylioppilaskotiin. Rov. Engström ja kodin isäntä, past. A. E. Koskenniemi olivat myös läsnä. Se oli kuin "vihollisten vastaanotto". Ylioppilas Valve piti puheen ylioppilaiden puolesta. Hän puhui luterilaisesta opista ja sen tunnustamisesta. Prof. Gummerus vastasi: Sikäli kuin nuoren Lutherin vapaa henki vallitsee tässä kodissa, hän toivottaa sille onnea. Selvä taisteluasenne. Kun professorit olivat lähteneet, ylioppilas Erkki Meri asettui pianon ääreen ja — vaikka oli myöhäinen aika — ylioppilaat lauloivat sydämen pohjasta Kurvisen laulun: "Taistella tarvis ei ijäti täällä, Taistelu kerran se loppuva on, Kohta luo Jeesuksen pääsen mä siellä, Silloin on riemuni loppumaton..."³²¹

Valve vihittiin papiksi Savonlinnassa (1920). Piispa Colliander puhutteli häntä erikseen kuten tapa oli. Vaikka Colliander ei ollut opiltaan luterilainen, hän kuitenkin tunnustautui lujasti Raamatun sanaan saksalaisen beekiläisen oppisuuntansa mukaisesti. Hän kehoitti papiksi vihittäviä pitäytymään Raamatun sanaan. Siinä yhteydessä hän oli sanonut: "Heittäkää pois kaikki ne turhan, typerän inhimilli-

³¹⁹ Uusitalo, B. A. haast. 1949

³²⁰ Valve, K. haast.

³²¹ "Lunastettuja Lauluja" n:o 229.

sen mielikuvituksen houreet, joita teille on yliopistossa opetettu, ja syventykää Raamattuun Jumalan sanana." Prof. Hjeltistä oli piispa lausunut: "Voi sitä typerää raukkaa, luulee selittävänsä Jumalan työt tapahtuneen muka tuolla tai tällä 'luonnollisella' tavalla..." Ja vielä oli piispa teroittanut: "Heittäkää pois ne yliopiston opetukset; eivät ne professorit osaa ajatella niin kuin Jumala ajattelee, vaan he ovat typeriksi tulleet viisaudessaan."³²² Niin, millähän muulla alalla sallittaisiin tulevia ammattimiehiä opettaa siltä tavalla, että heidän virkaanastumisensa yhteydessä esimies joutuisi sanomaan: Heittäkää pois saamanne opetus!

Ylioppilas **Erkki Meri** (1917 – 1920) oli herttainen, uskollinen evankelinen ylioppilas. Hän ei tahtonut tietää muusta kun puhtaasta evankeliumin opista. Jumalan sanan totuuden kohdalla hän oli ehdoton.³²³ Jumala korjasi hänet toveriensa keskuudesta pois ankan espanjantaudin kautta. Hän samoin kuin hänen veljensä ylioppilas **Antero Meri** (1918 – 1922)³²³ oli koko sielullaan mukana taistelevien ylioppilaiden ryhmässä. Samaan joukkoon kuului myös yo. **Erkki Penttinen** (1918 – 1921).

Ylioppilas **A. A. Uppala** (1918 – 1922) joutui Ylioppilaskodissa ja ylioppilastiedekunnassa monin tavoin keskusteluihin toishenkisten tovereiden kanssa. Hänen johdollaan evankeliset ylioppilaat Uusitalo, Erkki ja Antero Meri sekä Erkki Penttinen esittivät kirjallisen julkisen vastalauseen ylioppilastiedekunnassa (9.4.1919) sen johdosta, että Ruotsin toishenkistä arkkipiispa Nathan Söderblomia oli kaikkien jumaluusopin ylioppilaiden puolesta tervehditty, kun hän vieraili silloin Suomessa. Vastalauseen allekirjoittivat myöhemmin J. A. Kuusisto, Kauko Valve ja Aarne F. Salminen. Toiset esiintyivät kokouksessa ylimielisesti eikä vastalauseetta otettu pöytäkirjaan. Vain maininta asiasta siihen tuli.³²⁴ Niin vakavasti kuin vastalause olikin tarkoitettu, tämäkin tapaus osoitti, että pelkät vastalauseet eivät tehoa. — Suurempaa huomiota herättivät väittelytilaisuudet ylioppilastiedekunnassa. Siellä väiteltiin 26.10.1921 prof. A. J. Pietilän kanssa hänen kirjastaan "Kestääkö kirkko?" Mihinkään tuloksiin ei siinäkään keskustelussa voitu tulla, kun Pietilä perusteli väitteitään vedo-

³²² K. Valve 7.1.1920 AAU:lle.

³²³ AAU: Kaksi veljestä (Erkki ja Antero Meri), Lut. 1952 s. 5–9.

³²⁴ Vastalause on julkaistu ja tapaus selostettu, Paimen 1924 s. 126–.

ten omiin näkemyksiinsä ja käsityksiinsä. Mutta olihan hyvä todeta edes sitä. Toinen tärkeämpi keskustelutilaisuus oli 23.11.1921,³²⁵ kun prof. Pietilä alusti kysymyksen "uuden ja vanhan jumaluusopin ero". Uppala toi esiin, ettei hän edusta suuntakristillisyyttä, vaan luterilaisena perustautuu Jumalan sanaan ja pysyy sen mukaisessa luterilaisessa opissa.

Paljon neuvoteltiin asioista myös omassa piirissä. Eräänä iltana (1919) harkitsivat Valve ja Uppala yhdessä, miten saataisiin jälleen esille koko puhdas luterilainen oppi perusteineen. He toivoivat saavansa tähän apua ehkä jostakin ulkomailta. Siinä mielessä he kävivät hakemassa Yhdistyksen toimistosta ulkomaisia hengellisiä lehtiä, saivat käsiinsä mm. prof. O. Hallesbyn lehden numeroita. Mutta pian he huomasivat, että hän ei ollut selvästi luterilaisen opin mies. He harkitsivat edelleen, täytyisikö heidän yksin ryhtyä tähän tehtävään. Se tuntui niissä oloissa heistä tavattomalta. — Silloin, juuri kohta sen jälkeen he Jumalan käden kautta saivat siihen sen avun, joka heiltä oli puuttunut. Opittiin (1920) tuntemaan tunnustukselliset luterilaiset kirkot muissa maissa ja saimme sitten käsiimme pian koko heidän puhdasoppisen teologisen kirjallisuutensa.³²⁶

Oli myös **toisia evankelisia ylioppilaita**, jotka eivät erikoisemmin osallistuneet tällaisiin taisteluihin. Silti toiset heistä olivat vakaita evankelisia. Yhteistä kaikille oli se, että hengellinen ravinto haettiin Yhdistyksen julkaisemasta kirjallisuudesta ja säännöllisesti käytiin Fredrikinkadun ja Alppikadun rukoushuoneissa. Ylioppilaitten Kristillisestä Yhdistyksestä (YKY), joka edusti erilaisia oppikäsityksiä, pysyttiin erillään. Kun evankeliset ylioppilaat kunnioittivat oppisanaan Lutheria, näytettiin YKY:n illanvietossa vastaavasti reformoidun tri John R. Mott'in kuvaa. Omaa vastaavaa järjestöä ei evankelisilla ylioppilailta silloin ollut. Koko tällainen toiminta oli henkilökohtaista.

³²⁵ AAU:n muistiinpanot,
³²⁶ K. Valveen ja AAU:n tietoja.

3.3.5 Evankelisten pappien liitto perustetaan

Jo ennen Härmän kokousta oli opillinen tilanne kansankirkossa vakavasti ristiriitainen. Vastakohtaisuus — kuten tiedämme — oli kiihkein epäluterilaisen beckiläisen oppisuunnan ja evankelisten kesken. Niinpä lähetyssaarnaaja Frans Hannula Afrikasta kirjoitti pastori Anton Aimoselle (1893):³²⁷ *"Sydämeistä toivoisin, että kaikki evankeliset papit Suomessa nyt kohta yhtyisivät toisiinsa ja sitten yksissä voimin tekisivät työtä kalliin evankeliumin hyväksi."* Hannula lisäsi siihen vielä, että *"muuten voidaan jonkin ajan kuluttua menettää evankeliumin kirkkaus."*

Hannulan toivomus ei johtanut mihinkään tulokseen. Vanhat evankeliset johtomiehet eivät niissä oloissa pystyneet tällaiseen. Johdavia nuorempia teologisia evankelisia pastoreita ei ollut muita kuin khra Johannes Bäck, joka varsin yksinäisenä teologina kamppaili oman suunnan toishenkistä pappisenemmistöä vastaan.

Härmän kokouksen jälkeen (1895) erosikin näitä toishenkisiä pappeja 55 kirkolliseen suuntaan. Johannes Bäckin kuolema (1901) merkitsi johtajan menetystä evankelisella rintamalla, vaikka hänkään ei hallinnut tilannetta selkeästi.

Evankelisten toiminnan nopeasti voimistuessa ei enää vuoden 1905 jälkeen Yhdistyksen vuosikertomuksissa käsitelty kirkollisia asioita. Kirkollisen linjan miehet hallitsivat niitä. Kun Pätiälä oli 1911 siirtynyt syrjään ja taas 1916 alkanut toimia Siunaukselan asiamiehenä, vallitsi kentällä rauhallisempi aika.

Ensimmäinen maailmansota oli jossakin määrin hillitsevä tekijä. Mutta hengellinen elämä seuraa itsenäisiä linjoja. Pastori Koskeniemi oli Japanissa ollessaan vahvistunut kansankirkollisen tilanteen arvostelussa.³²⁸ Usko ei nuku. Evankelisten ylioppilaiden piirissä merkkitulet valaisivat kirkollista taivasta. Oma vapaussota oli kestänyt. Maailmansotakin päättyi. Tällaisten koettelemusten jälkeen usein punnitaan monia asioita uudelleen. Voidaan vapaammin toimia. Evankelinen papistokin alkoi liikehtiä.

³²⁷ Frans Hannulan kirje Oniipasta, Afrika, 11.1.1893 Anton Aimoselle.
³²⁸ Koskeniemi, Heikki: Anton Einari Koskeniemi, Kmla 1960 s. 139–140.

Pastori Toivio oli jo vuonna 1914 lausunut, että evankelisella pappistolla pitäisi olla oma pappisliitto.³²⁹ Samoin sanotaan ensimmäisen evankelisen pappien kokouksen kutsussa.³³⁰ että tällaista kokousta on toivottu, mutta että ensimmäinen maailmansota siirsi aloitteen teon tuonnemmaksi. Kutsussa sanotaan edelleen, että Yhdistyksen vuosikokouksessa 1920 oli tämä asia eräänä iltana otettu pappien keskuudessa esille.³³¹ Kutsukirjeen allekirjoittajina oli pelkästään evankelisen suunnan kirkollisen linjan edustajia (Engström, Byman, Tamminen, Wallén, Lauri Takala ynnä M. I. Kuusi). Tästäkin päätellen oli kyseessä varsin rauhallinen suuntatoimenpide. Siitä huolimatta kansankirkollisissa piireissä heräsi aloitteen johdosta epäluuloja: Evankelisten pappien liitto vahvistaisi suuntakristillisyyttä ja heikentäisi muutenkin heikkoa kirkollista rintamaa.³³² Nämä olisivat olleet oikeutettuja epäluuloja, jos evankelinen suunta olisi ollut uskonsa ja oppinsa tunnustuksessa johdonmukainen. Jumalan sanan puhdas oppi merkitsee aina taisteluasennetta toisinopettavia vastaan.

Evankelisten pappien ensimmäisessä kokouksessa joulukuun 7-9 p:nä 1920 vallitsi innostunut mieliala.³³³ Erittäin huomattava päätös oli **"Evankelisten pappien liiton"** perustaminen. Se oli jyrkempi toimenpide kuin vain evankelisten pappien kokouksien järjestäminen. Tähän saakka ei suureksi kasvaneella evankelisella kansalla ollut Yhdistyksen ulkopuolella mitään elintä, joka olisi ajanut sen asioita laajemmilla aloilla.³³⁴ Tosin tämä liitto jäi rekisteröimättömäksi, vapaaksi elimeksi, mutta uskon ja tunnustuksen asioissa pitäisi yhden uskon ja opin olla riittävä perustekijä uskollisten keskuudessa. Kansankirkolliselta kannalta katsottuna oli nyt yhteisessä kirkossa kaksi erilaista pappisliittoa — yleinen ja evankelinen. Kaikista muunlaisista lausunnoista huolimatta kirkollinen ristiriita oli suurentunut.³³⁵

³²⁹ Salonen, V. I. haast.

³³⁰ Sanans. 1920 s. 251.

³³¹ Näin muisteli rov. Verner Niinivaara 1949.

³³² Kmaa 1920 26.11. Vert. Paimen 1921 s. 18.

³³³ Paimen 1921 s. 18–. Sanans. 1921 s. 9–.

³³⁴ Krist. San. 1898 s. 24.

³³⁵ AAU: Kaksi pappisliittoa samassa kirkossa, Paimen 1923 s. 153–. Arvostelu ottaa erityisesti huomioon ko. liiton vähän myöhemmätkin vaiheet.

Liiton "virallisena" tarkoituksena oli "tunnustuksellisen opinkannan lujittaminen ja edistäminen kirkossamme sekä Luterilaisen Evankeliumiyhdistyksen toiminnan tukeminen". Kuitenkin tervehdittiin omaa pappisliittoa ilolla erityisesti tiukempien evankelisten keskuudessa. Evankelisuus luterilaisuutena oli heille perusasia. Sehän itse asiassa oli heille kirkko. Nyt oli saatu aikaan evankelisten pappien yhteisyys, jonka piirissä voitiin käsitellä kaikenlaisia uskoa ja tunnustusta koskevia kysymyksiä. Pian jouduttiinkin käsittelemään näin laajassa yhteisyydessä kirkollisiakin peruskysymyksiä, jotka nousivat ratkaisevasti esille vasta hiton syntymisen jälkeen. Mutta niitten käsittelemä varten sitä myös tarvittiin.

3.4 Evankelisen suunnan ja liikkeen suhteet kansankirkkoon

Olemme tähän mennessä seuranneet evankelisen liikkeen eri vaiheita, sen taisteluita ja kehitystä määrättyjen jaksojen puitteissa. Nyt olemme joutuneet sen esittämisessä tienhaaraan, jossa meidän on ryhdyttävä tutkimaan, mitä tästä kaikesta on Jumalan sanan ja luterilaisen opin valossa sanottava ja miten siihen on suhtauduttava. Siihen kuuluu myös selvitys kansankirkon tilasta, jonka yhteydessä evankelinen liike syntyi ja on toiminut.

3.4.1 Alkutaipaleen johtavien pappien suhtautuminen

Evankelinen liike ei ollut alkutaipaleellaan (1844 – 1873) millään tavoin järjestäytynyt. Kuitenkin erottuu joukosta yksittäisiä pappeja ja muita johtomiehiä, joitten elämäntyö kuvastaa yleisemminkin evankelisen liikkeen olemusta.

Muutama esimerkki.

Fredrik Gabriel Hedberg, joka 1834 valmistui papinvirkaan, oli evankelisen liikkeen perustaja ja luonnollinen johtaja. Hänen rinnallaan toimi Elias M. Rosengren, joka 1842 valmistui saarnavirkaan. Hän oli valtiopäivillä pappissäädyn edustajana myös juuri silloin, kun 1870 voimaan astunut uusi kirkkolaki oli käsittelyn alaisena. Emil T. Gestrin, joka valmistui 1854 papinvirkaan, on lujemmin kuin

kukaan muu evankelinen pastori käynyt kirjallista taistelua erityisesti epäluterilaista ns. beckiläistä suuntaa vastaan. C. G. Mellberg, joka valmistui pastorin virkaan 1820, on tässä mukana vain siitä syystä, että hän varsin jyrkästi edustaa opista piittaamatonta kirkollisuutta. Otamme tähän joukkoon myös lähetyssaarnaaja Pietari Kurvisen, joka lähti lähetystyöhön 1868. Hän on ollut varsin huomattava tekijä evankelisissa piireissä 1800-luvun loppuneljänneksellä.

3.4.1.1 Hedbergin suhtautuminen kansankirkkoon

Tunnustuksellisuus määräävä Ruotsin olosuhteissa

Tunnetun jo Hedbergin asennoitumisen kirkkokysymykseen Ruotsissa viime vuosisadan keskivaiheilla. Hän olisi voinut — opetuksensa mukaan — tyytyä toisinopettavaan Ruotsin kirkkoon, jos vakaat luterilaiset olisivat saaneet käyttää oikeaoppisia "vanhoja kirkollisia kirjoja". Hän ei siis arvostellut vallitsevaa kirkkoa pelkästään sen virallisen oppitunnustuksen mukaan, vaan sen mukaan, miten siellä **toimittiin** edes rajoitetusti käytännössä. Tämä oli silloin ko. ruotsalaisten luterilaisten kansankirkosta eroamisen ratkaiseva syy (arx causae).³³⁶ Se oli — opetuksen rajoituksesta huolimatta — Suomenkin oloissa aivan uusi arvostelun peruste. Täällä ei silloin uudistettu kirkollisia kirjoja, joten tämä aiheutus puuttui täältä.

Hedbergin esille kaivama Jumalan sanan ja luterilaisen opin opetus oli sama, jolla kaikki tunnustukselliset luterilaiset seurakunnat ja kirkot kaikissa maanosissa Missouri-synodia myöten ovat perustelleet jumalallista oikeutustansa. Samoilla perusteilla ovat toimineet apostoliset seurakunnat ja uskonpuhdistuksen kirkko. Suomen tunnustuksellisiin seurakuntiin kokoontuneet kristityt olisivat siis Hedbergin arkistosta voineet saada aivan samaa oikean opin apua, kuin mitä nyt jouduttiin saamaan valtameren takaa.

Oman evankelisen toiminnan mahdollisuus riittävä kirkollinen peruste

Vaikka Hedberg julisti tunnuslauseena muille, että "ihmisoppeja ei saa kuulla" kirkossa, hän kuitenkin tyytyi kirkolliseen yhteistoi-

³³⁶ Hgin merkintöjä lausuntoansa varten 9.10.1849.

mintaan näitä "ihmisoppeja" opettavien kanssa. Hän pysyi käytännön kirkollisuudessa Suomen olosuhteissa virallisen kirkon piirissä tavallisena laitoskirkkomiehenä. Hän tyytyi siihen, että hän itse sai saarnata evankeliumia ja hoitaa kirkollista virkaansa. Sen tähden oli aivan luonnollista, että hän vetäytyi syrjään Ruotsissa syntyneistä vapaista luterilaisista seurakunnista, vaikka hän teoriassa ei silloista opetustaan suoraan kieltänyt. Jumalan sanan oppi on uskovalle miehuinen käsky, vaikka sen noudattamisesta voi seurata risti. Hedberg jätti kirkolliset olosuhteet omaan rauhaansa. Hän ei ryhtynyt järjestämään evankelista liikettä edes yhdistysmuotoon. Kun toiset sitä tahtoivat, hän arvosteli sellaista yritystä. Hän myöhemmin sitten tuki toisten aloitetta.

Sama mukautuminen sekaoppiseen kansankirkollisuuteen ilmeni Hedbergin suhtautumisessa vuoden 1863 kirkkolakiehdotukseen. Kirjeessään A. G. Borgille hän myönsi, että se oli laadittu reformoidussa hengessä ja että sen tunnustuspykälä tulisi avaamaan harhaopettajille portit. Mutta hän piti riittävänä pelkkää vastalauseita. Siinä yhteydessä hän sanoo:

"Mutta tuleeko meidän **sellaisessa tapauksessa** jättää koko papinvirka tässä maassa? Minusta ei asia näytä siltä. Minun käsitykseni on, että niin kuin sotilas ei saa paeta, vaikka vihollinen kaikkialta hyökkää hänen linnoitustansa vastaan tai osaksi jo on sen vallannut, vaan hänen täytyy **kuolemaan saakka seistä paikallaan** ja ampua vastaan sekä puolustautua, niin hyvin kuin voi, samoin (minun käsitykseni mukaan) tulee meidänkin jokaisen **jäädä paikallemme, saarnata sanaa rohkeudella** ja kaikin tavoin todistaa valhetta ja harhaa vastaan. Näin on meidän tehtävä, kunnes he erottavat meidät, tai muulla tavalla väkisin estävät meitä..."³³⁷

Kyseessä oli kirkkolain muuttaminen sellaiseksi, että sen mukaan kirkko ei enää olisi virallisesti sidottu luterilaiseen oppiin. Sekään ei Hedbergille siis merkinnyt mitään ratkaisevaa. Hän oli valmis hyväksymään kirkon sellaisenakin, jos häntä ei vain väkivalloin estetä saarnaamasta tai eroteta sieltä pois. Tunnusomaista on, että Hedberg

³³⁷ Hg 15.12.1865 A. G. Borgille. Katso: Schmidt s. 240–241.

lausui tämän — ei Jumalan sanan ja luterilaisen opin perusteella, vaan — pelkästään omana käsityksenään ("minun käsitykseni on").³³⁸ Ihmisen käsitykset ilman Jumalan sanaa ovat kuin akanat tuulessa. Vertaus sotilaan tehtävästä ontui tässä pahasti. Väärä oppi on vihollisen toimintaa ja sotilaan tehtävä on sitä tuhota tai väistää.

Toteamme vain: Hedberg pysyi herännäisperäisessä hurskaudessa, joka toimi vain yksityisen pelastamiseksi — kirkollisista asioista välittämättä.

Yleinen ohje

Kirkkolakiehdotuksen kohdalla Hedberg puhui vain omasta suhtautumisestaan vallitsevaan kirkkoon. Myöhemmin hän on kirjoittanut evankelisille yleisesti, miten heidän on suhtauduttava siihen.

Hedberg on käsitellyt tätä asiaa syyskuussa 1878 kirjeessään "kristinuskon ystäville Helsingissä".³³⁹ Siinä hän ensin johdattaa lukijansa Kris tuksen oikeaan tuntemiseen ja lausuu, että Vapahtaja voidaan löytää vain evankeliumin sanasta ja sakramenteista. Koska tämä on luterilaisen kirkon tunnustuksen perustus, "niin emme me tahdo..." — sanoo Hedberg — **"koskaan väistyä luterilaisesta tunnustuksesta ja opista,** eli erota tästä kirkosta, (sehän on meidän kaikkien äitimme), niin kauan kuin se pysyy tunnustukselleen uskollisena, eikä erota yhteydestään omia lapsiaan. Sen kieltäköön Jumala". Sitten Hedberg vielä osoittaa, että maailmassa ei voi olla sellaista kirkkoa, jonka jokainen jäsen olisi "Jumalan tosi lapsi", ja varoittaa ketään turvaamasta ulkonaiseen seurakuntaan. Herraan yksin on turvattava.

Hän pitää siis vanhaa tottumusta seuraten kansankirkkoa luterilaiselle opille uskollisena, vaikka uusi kirkkolaki oli (1870) poistanut luterilaisen opin velvoituksen ja vaikka erilaiset opinkäsitykset sen mukaisesti saavat julkisesti vallita. Hedbergin kirkko-ohjelma perustui siis epätodellisuuksiin. On tietenkin oikein sanoa, ettei seurakunnassa voida tietää jäsenten todellista uskontilaa, mutta se ei oikeuta sallimaan julkista väärää oppia siinä. Väärän opin toteaminen ja toimiminen sen torjumiseksi on kristillinen velvollisuus. Puhuuhan

³³⁸ "Jag ser ej saken så" – "Jag menar" ("Minusta asia näyttää siltä" – "Minun käsitykseni on").

³³⁹ Julkaistu: Gestrin, Meddelanden s. 118. (Sändebudet 1878 pag. 325 ff.).

Hedbergkin siitä, että vallitsevasta kirkosta ei saa erota niin kauan kuin se pysyy uskollisena tunnustukselleen.

3.4.1.2 Elias M. Rosengrenin suhtautuminen vallitsevaan kirkkoon

Rosengren (1818 – 1897) kulki yleensä samoja latuja kuin Hedberg. Hän kirjoitti vähän, mutta hänen sanansa sinkoilivat terävinä ja tulisina. Häinkin oli uskollinen ja peloton evankeliumin julistaja. Ruotsalaisten vapaiden seurakuntien asiassa hän oli täysin Hedbergin kannalla. Mutta sitten se asia häneltäkin häipyi. Vaikka hän selvästi tiesi kansankirkon opillisen sekavuuden, hän ei ajatellutkaan tunnustuksellisia seurakuntia. Kun uusi kirkkolakiehdotus oli käsiteltävänä (1864), hän piti sen laatijaa, piispa F. L. Schaumania kirkon todellisenä hävittäjänä: "Sen miehen korkein tarkoitusperä on hävittää Suomesta luterilainen kirkko. Jumala lyököön sen Saatanan."³⁴⁰ Ja evankeliumin ankaraa vihollista, beakiläistä prof. A. W. Ingmania, "tuota oppinutta jättiläistä" vastaan hän on aikonut jotakin kirjoittaa. Hän kutsuu Herraa lyömään Ingmania suunsa henkäyksellä, sillä tämä on herjannut elävää Jumalaa hänen sanansa totuudessa.³⁴¹ Rosengren ihmettelee A. G. Borgia, joka luuli hyvää Schaumanista, ja sanoo, että tahtoessaan johdattaa Suomen kirkon järkeisuskon tielle Schauman "sen tähden sielunsa syvyydessä vihaa Lutheria, Hedbergiä ja kaikkia, jotka kuuluvat siihen joukkoon".³⁴² Näin olivat kireät suhteet kirkossa, kuten Rosengren kirjeessä lausuu uskotulle virkaveljelleen Hedbergille.

Silti Rosengrenkin tahtoi ehdottomasti pysyä 'kansankirkossa. A. G. Borg oli hänelle lausunut, että jos Schaumanin kirkkolakiehdotus hyväksytään, hän luopuu virastaan. Sen johdosta Rosengren kirjoitti Hedbergille: "Mutta minä en tahdo missään tapauksessa erota virastani, niin kauan kun saan saarnata evankeliumia."³⁴³ Siis sama asenne kuin Hedbergillä.

³⁴⁰ Rosengren 4.5.1864 Hgille.

³⁴¹ Rosengren 7.5.1865 Hgille.

³⁴² Rosengren pääsiäisaamuna 1866 Hgille.

³⁴³ Rosengren 28.1.1867 Hgille.

Elämänsä loppuvuosina Rosengren yhä enemmän alkoi "katsella kirkon asioita synkältä kannalta".³⁴⁴ Hän arveli, että kirkolliset alkaisivat panna esteitä kristittyjen vapaalle kokoontumiselle. Härmän kokoukseen johtaneet vaiheet ja sen seuraukset saattoivat varmaan hänet näihin arveluihin.

3.4.1.3 E. T. Gestrinin tunnustuksellinen "seurakunta"

Lavian kirkkoherra Gestrin (1831 – 1895) oli luonteeltaan herttainen, mutta samalla suora ja peloton. Hän oli itse kokenut vakavan mielenmuutoksen murroksen ja päässyt ylioppilaana ollessaan ras-kaasta lainalaisuudesta Jumalan armon tuntoon. Hän ryhtyi seurakunnassaan lapsenmielisellä innolla käyttämään taivaanvaltakunnan avaimia. Tässä piirissä kutsuttiin Kristukseen uskovia "pyhiksi". Tunnuskysymyksenä oli: "Oletkos pyhä?" Hän pyrki tällä tavalla opastamaan ihmisiä todelliseen mielenmuutokseen ja uskoon. Tällainen toiminta levisi jonkin verran muuallekin, niin että sitä voidaan pitää Gestrinin "pyhien" erikoisena liikkeenä.

Tällä tavalla uskonsa tunnustaneet "pyhät" muodostivat oman henkilöyhteyden ja tarkka raja pidettiin "pyhien" ja "pahojen" välillä. Kyseessä ei ollut farisealainen ylpeys, vaan pelkästään tunnustuksen ja toiminnan kautta ilmenevän uskon ja epäuskon huomioonottaminen. Laviassakin muodostui erityinen "pyhain seurakunta" virallisen kansankirkkoseurakunnan sisällä. Se oli rajoitusten alainen tunnustuksellinen (luterilainen) seurakunta — ainoalaatuinen ja selvempi "pieni seurakunta" (ecclesiola) suurseurakunnan yhteydessä kuin evankelisten yleinen suuntatoiminta siihen aikaan.

Gestrin on kirjallisesti taistellut 1870-, 1880- ja 1890-luvuilla enemmän kuin kukaan muu evankelinen pappi kansankirkon silloista ei-luterilaista bekkiläistä oppisuuntaa vastaan. Hän osallistui myös kristinopin uudistuksen käsittelyyn (1892). Muuten hän ei arvostellut sekaoppista kansankirkkoa eikä hän toisten evankelisten pappien tapaan sallinut kolportöörien arvostella toisoppisia pappeja.³⁴⁵ Se kuului kirkolliseen järjestelmään, johon siihen aikaan mukauduttiin.

³⁴⁴ Krist. San. 1898 s. 24.

³⁴⁵ Koskenniemi, Lauri 1967 s. 125.

Kuitenkin on Gestrin ainoana evankelisena pappina pyrkinyt omalla tavallaan toteuttamaan tunnustuksellista seurakunnallisuutta ja opettanut oikealla tavalla valhevehnävertausta, Matt. 13:24-30, 36-43: Vertauksessa ei estetä ilmeisen väärän opin ja jumalattoman elämän tuomitsemista. Se osoittaa vain, että "ei heidän (palvelijain) ole lupa repiä niitä peräti pois, ei heidän ole lupa tappa... (mutta) niin kauan kuin joku pysyy wääryydessä, täytyy kristityn häntä tuomita wääräksi ja waroittaa. Tätä moni kieltää, juurikuin Herran seurakunta saisi olla sian läätinä eli koirankoppina, kussa kukin moittimatta saisi rypöä rapakossa ja syödä oksennuksensa..."³⁴⁶

Gestrin sai suorittaa sekä suulliset että kirjalliset oppitaistelunsa yksin. Sitä huomattavampi on hänen panoksensa. Hänen kuolemansa jälkeen ei kukaan toinen johtanut Lavian "pyhään seurakuntaa", joten se liikkeenä tyrehtyi.³⁴⁷ Kuitenkin "pyhiä" kokoontui keskinäisiin hartaudenharjoituksiin noin vuoteen 1908 saakka.³⁴⁸

Gestrinin kirja "Oletkos pyhä?" on pysynyt eräiden maallikkopiirien käytössä ja varsinkin Lounais-Suomessa on vastaavaa "pyhä"-toimintaa esiintynyt.³⁴⁹

3.4.1.4 C. G. Mellberg painaa luterilaisten niskoja väärän opin alle

Otan tähän Kaarinan kirkkoherra Mellbergin (1799 – 1872) vain sen tähden, että hän niin karkeasti vaati kristityitä alistumaan väärin opettajienkin opetukseen. Hänhän ehdottomasti vastusti ruotsalaisten vapaitten seurakuntien syntymistä. Heidän piti vain omassa kirkossaan vastustaa väärää oppia ja tunnustaa oikeata. Ellei heidän vastustustaan oteta huomioon, "eivät he voi muuta tehdä kuin painaa niskaansa ikeen alle ja vain huolehtia kukin kutsumuksestaan, talollinen omasta talostaan, torppari omastaan jne..."³⁵⁰ Raamattu opettaa päinvastoin. Todettakoon, miten monet papit ajattelivat vain sitä, miten he saivat julistaa Jumalan sanaa eivätkä siinä ottaneet huomioon, että

³⁴⁶ Gestrin 1867 s. 113.

³⁴⁷ Ylietsivä Artturi Vehkalahden (1877–195?) haast. 1954. Hän oli Gestrinin viimeisiä rippikoululaisia.

³⁴⁸ Opettajan rouva Selma Aaltosen (1881–) haast. 1954.

³⁴⁹ Esim. Mietoisissa.

³⁵⁰ Mellberg 11.11.1849 Hgille (myös aikaisemmin esitetty).

samalla myös väärät opettajat saivat samassa yhteydessä opettaa toisin, eikä sitäkään, että kristittyjen kuulijain oli sellaista kuultava.

3.4.1.5 Pietari Kurvinen — itsenäinen saarnaaja

Lähetysaarnaaja Pietari Kurvinen (1842 – 1925) palasi 1875 Lähetysseuran lähetysalueelta ja toimi kotimaassa tämän seuran saarnaajana vuoteen 1884 ja merimieslähetysten palveluksessa vuoteen 1889. Sen jälkeen hän sai toimeentulonsa itsenäisenä saarnaajana ja itse kirjoittamansa hengellisen kirjallisuuden kustantajana ja myyjänä. Siinä sivussa hän toimi itsenäisesti ja jonkin verran Yhdistyksen ja myöhemmin Orpokotiyhdistys Siunaukselan piirissä.

Omaelämäkerrassaan, joka ilmestyi 1913, Kurvinen ei ollenkaan käsittele kirkollisia peruskysymyksiä. Matkallaan lähetyskentälle Afrikkaan (1868) hän oli tosin joutunut kokemaan unioidun ja siitä itsenäistyneen vapaan luterilaisen (Hermansburg) kirkon opillisia ristiriitoja, mutta se jäi vain matkamuiستoksi.³⁵¹ Suomessa hänen vapaa toimintansa ja opetustapansa sai paljonkin vastustusta osakseen kirkon pappien taholta, mutta ellei hän päässyt kirkkoon puhumaan, hän saattoi sanoa sen johdosta vain: "Saarnaan vaikka kannon päästä."³⁵² Häntä voidaan pitää kirkollisesti "villinä". Pääasia oli se, että hän sai saarnata ja toimia, kirjoittaa hengellisiä kirjasia ja kirjoja ja niitä myydä. Siitä hän sai elatuksensa.

Hän on kyllä vielä kuolinvuoteellaan (1925) kirjoittanut kirkkokysymyksestäkin. Hän oli jo silloin 83 vuotias. Koska hänen kirjoituksensa on julkaistu Sanansaattajassa³⁵³ se on otettava huomioon evankelisena todisteena. Lisäksi se vastaa tarkalleen Sanansaattajan asennetta näihin kysymyksiin. Kirjoituksessaan Kurvinen puolusti kansankirkkoa samalla lauseella, Hebr. 10:25, jolla kristityitä kehoitettiin pysymään uskollisissa apostolisissa seurakunnissa. Erityisesti hän vetosi tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien pienuuteen ja tuomitsi niiden kahtiajakoon (1924) johtaneen oppiselvittelyn. Hän

³⁵¹ Kurvinen 1913 s. 63.

³⁵² Kertonut HJP.

³⁵³ Sanans. 1925 s. 232–.

piti kansankirkkoa apostolisten seurakuntien kaltaisena. Kirjoituksensa lopussa hän kyllä lempeästi puhui "heikoista omantuntonsa tähden kirkosta eronneistakin".

3.4.1.6 Tarkastelun tulos

Evangelisen liikkeen alkutaipaleen johtavien pappien suhtautuminen kansankirkkoon perustui siihen epätodelliseen käsitykseen, että kirkko olisi ollut virallisesti luterilainen. Entisyyden heijastama kirkollinen lumous esti heitä näkemästä tilannetta todellisuuden ja Jumalan sanan valossa. Herännäisyydelle ominainen käsitys kristillisen toiminnan rajoittumisesta vain yksityisten sielujen pelastamiseen oli esteenä kirkollisten kysymysten käsittelylle. Evankeliset papit pyrkivät joka suhteessa tukemaan kansankirkon virallista toimintaa ja alistuivat myös heille vastenmielisiin ratkaisuihin.

Kyseessä olevana aikana syntyneet "uskovien seurakunnat", "Kristuksen lampaat" ja "Jumalan seurakunnat" olivat kuitenkin kuin idut odottamassa omien tunnustuksellisten seurakuntien kehkeytymistä.

3.4.2 Yhdistyksen virallinen suhtautuminen

Vaikka Yhdistys lähti liikkeelle pääasiallisesti käytännöllisessä tarkoituksessa haluten kustantaa tervehenkistä hengellistä kirjallisuutta, sen toiminta herätti muissa kansankirkollisissa piireissä vahvoja epäluuloja. Arveluttavana pidettiin sitä, että Yhdistys ilmoitti pysyvänsä tiukasti luterilaisessa opissa. Siinä se poikkesi uuden kirkkolain vahvistamasta opillisesta väljyydestä.

Yhdistys joutuikin toimintansa alussa alituisesti puolustautumaan tuollaisia epäluuloja vastaan. Tilanne ei ollut sille helppo. Jos Yhdistys tähdensi luterilaisen opin ehdottomuutta, se vain vahvisti epäluuloja. Jos Yhdistys tähdensi silti yhteisyyttä sekaoppisen kansankirkon kanssa, se merkitsi tinkimistä luterilaisen opin ehdottomuudesta. Yhdistyksen johtavien henkilöiden lausuntoja on pidettävä sen virallisenä kantana.

3.4.2.1 *Professori Adolf Mobergin lausuntoja*

Yhdistyksen ensimmäinen puheenjohtaja, professori Adolf Moberg (1813 – 1895) oli köyhän torpparin poika Kemiöstä. Hän oli jo 5½ -vuotiaana osannut ulkoa koko Svebiliuksen Katekismuksen ja sen yhteydessä olevat seitsemän katumuspsalmia.³⁵⁴ Hän pääsi opintielle ja valmistui fil. kandidaatiksi 1836, hänet promovoitiin 1840 priimuksena fil. tohtoriksi, hän toimi kemian professorina, oli aikanaan yliopiston rehtori, sai valtioneuvoksen arvon ja Upsalan yliopistolta lääketieteen kunniatohtorin arvon. Hän oli ja pysyi lapsenmielisenä luterilaisena.

Professori Moberg on lausunnoissaan selvitelty myös Yhdistyksen ja kansankirkon välistä suhdetta. Niissä ei esiinny minkäänlaista kirkollista liehittelyä, vaan hänelle oli kaikki kaikessa Jumalan sanan puhdas oppi, jollaiseksi hän tunnusti luterilaisten tunnustuskirjojen opin.

Hän lausuu (1887)³⁵⁵ että Yhdistys on perustettu "evangelis-luterilaiskirkon s.t.s. valtiokirkon oikean opin puolustukseksi" ja että sen jäsenet ovat lujasti ja sydämellisesti vakuutettuja tämän opin puhtaudesta. Tämän opin perusteella on yhdistys "aina asettunut lailliselle kirkollisuuden kannalle". Ja edelleen: **"Mutta se ei ole kirkkoa valtiokirkkona tai sen puutteellisia lainlaatijia tai laitoksia, joita me ehdottomasti puolustamme, vaan sen puhdasta, Jumalan iankaikkisesti pysyvään sanaan perustettua oppia se on kuin me puolustamme"** (vahvennus AAU:n). Kirkkaasti sanottu.

Professori Moberg oli luterilaisen uskon ja tunnustuksen esitaiselija ja samoin myös Yhdistys. Hän edellytti, että luterilaisten tunnustuskirjain oppi myös olisi kirkon tunnustus, kuten hän jo aikaisemmin lausui, että Yhdistys on perustettu sitä varten, että "levitettäisiin evankeliumin sanaa tarkoin yhdenmukaisena evangelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjain kanssa."³⁵⁶

³⁵⁴ Kmla 1900: Adolf Moberg.

³⁵⁵ Puhe Yhd:n vkok:ssa Sanans. 1887 n:o 14.

³⁵⁶ Puhe Yhd:n vkok:ssa Sanans. 1878 S. 233.

Samassa puheessa hän sitten käsitteli sitä kirkollista epäluuloa, jonka mukaan evankelisen liikkeen oppi "ei kaikissa kohden sovi yhteen evankelisen kirkon opin kanssa". Professori Moberg jatkoi: "Siinä saattaakin heillä jossakin määrin olla oikein, jos kirkon oppina pidetään se, mitä meidän kirkoissamme tavallisimmin saarnataan." Mutta hän sanoi, että tämä ei sovi malliksi, kun kirkon pappien julkaistut saarnat ja kirjoitukset "pitävät aivan vähän lukua niistä tunnustuskirjoista, jotka oikeastaan ja lain mukaan lausuvat ja esittelevät kirkon oppia".

Professori Mobergin vilpittömistä lausunnoista paljastuu ristiriitaisia asioita. Ensiksikin hän muitten vanavedessä luuli, että vuonna 1870 voimaan astuneen kirkkolain mukaan luterilaisten tunnustuskirjojen oppi olisi 'kirkon ehdoton oppi ja tunnustus. Niinhän asianlaita ei ole. Toiseksi hän aivan oikein huomasi evankelisten ja kirkollisten opillisen ristiriidan olevan juuri sellainen kuin se on: vastustajat eivät opeta luterilaisten tunnustuskirjojen opin mukaan ja siitä syystä he vastustavat Yhdistystä.

3.4.2.2 Kirkollinen pastori Johannes Bäck

Pastori Johannes Bäck (1850 – 1901) oli Evankeliumiyhdistyksen ensimmäinen yliasiamies (1884 – 1889) ja sen jälkeen Tyrvään kirkkoherrana evankelisen liikkeen ja suunnan itseoikeutettu johtaja. Yhdistyksen ensimmäisessä vuosikertomuksessa 1883³⁵⁷ Bäck antoi heti aivan toisensävyisen kuvauksen Yhdistyksen suhteesta kirkkoon kuin Moberg. Hän lähti siitä, miten toiset ovat pitäneet Yhdistystä "alkuna erikoiskirkon perustamiseen maassamme".³⁵⁸

Laajemmalti kirkollisia ajanilmiöitä seuranneet saattoivat olla tietoisia seuraavanlaisista tapahtumista. — Ruotsissa oli 1850 seutuvilla ja sen jälkeen ilmennyt pyrkimyksiä siirtyä ryhmä- ja yhdistystoiminnasta vapaiksi seurakunniksi. Näitä pyrkimyksiä tukivat Skotlannin vapaakirkon muodostuminen (1843), USA-baptismin esiintyminen Ruotsissa, Lammersin vapaaseurakuntatoiminta Norjassa ja valtiokirkon vahvistunut arvostelu. Eräs silloinen ruotsalainen kirk-

³⁵⁷ Yhd:n vkert. v:ltä 1883, Sanans. 1884 n:o 14.

³⁵⁸ Yhd:n vkert. v:ltä 1885, Sanans. 1886 n:o 14,

koherra lausui (1854) näinkin terävän arvelun: "Jokaisessa (itsenäisessä) hartausseurassa uskomme olevan siemenen, josta voi nousta pieni vapaakirkko." Etelä- ja Pohjois-Ruotsissa syntyikin 1840-luvun lopulla, kuten aikaisemmin on kuvattu, ja 1850-luvulla ja sen jälkeen "vapaaseurakuntia", joista osa järjestyi yhdistysmuotoisena suurehkoksi reformoiduksi "vapaakirkoksi" ("Missionsförbundet") 1878. Rosenius ja osa hänen yhdistystään pysyi tiukasti valtiokirkon yhteydessä.³⁵⁹ — Kaikki itsenäinen hengellinen yhdistystoiminta on tavalla tai toisella epämieluisan kirkon korvike ja sellaisena sekavaa vapaaseurakunta-toimintaa (ecclesiola in ecclesia = pieni kirkko suoremmassa).

Johannes Bäck saattoi kuitenkin Suomen kohdalla vedota siihen, että Yhdistyksen jatkuva toiminta on kuitenkin rauhoittanut mieliä ja papisto on alkanut osoittaa sitä kohtaan suurempaa ystävällisyyttä. Yhdistys puolestaan — Bäck lausuu edelleen — tahtoo nyt kiittolisena palkita papistoa siten, "että se tulevinakin aikoina osoittaa sanassa ja työssä **ei tahtovansa vastustaa, vaan yhdessä vaikuttaa maamme evankelis-luterilaisen papiston kanssa**, kirkon Herralle kunniaksi ja kirkon hyväksi ja hyödyksi".

Tässä ylistyshyminässä ei kuulu hiiskahdustakaan toisoppisten pappien toiminnasta.

Kaksi vuotta myöhemmin³⁵⁸ hän nimitti luterilaista kirkkoa — tarkoittaen sillä myös Suomen kirkkoa — armonvälikapaleiden omistajana "sisällisesti" Jumalan edessä ihanaksi kuninkaan tyttärekse, Itsessään se kyllä on raihnainen ja sen tähden on sitä palveltava. Yhdistys on vapaasta tahdostaan liittynyt kirkkoon. Minkä tähden? Koska Yhdistys "on vahvasti vakuutettu, että luterilainen kirkko maassamme on kuninkaan tytär ja siis kunniallinen sisältä. Yhtiö pitää siis onnenansa — saada omistaa tälle kuninkaan tyttärelle nöyrän palveluksensa." Ja vielä kerran: "Luterilainen Evankeliumi-yhtiö — järkähtämättä perustuu evankelis-luterilaisen tunnustuksen vahvalle pohjalle ja sen vuoksi myös uskollisesti pysyy ulkonaisessa kirkon yhteydessä."

³⁵⁹ Newman 1930 s. 396–431.

Johannes Bäck ei välittänyt siitä, että uuden kirkkolain mukaisesti kuninkaan tytär oli juuri "sisältä" luopunut ihanuudestaan. Sen raihnaisuus, josta hän puhui, tarkoitti lähinnä — ei sen hoidettavia potilaita, vaan — sen pappeja. Nämä eivät saisi olla "raihnaisia", vaan heillä pitäisi olla terveellinen oppi, jolla seurakuntaa on palveltava.

Esimerkki tämän "raihnaisuuden" suvaitsemisesta.

Vaasan yksityisessä pappeinkokouksessa 1893 joutuivat evankeliset puolustautumaan kirkollisten syytöksiä vastaan. Tiedettiin, että perusristiriita oli luterilaisen ja beckiläisen opin ehdoton erilaisuus — myös pääopinkohdassa. Ennen tätä kokousta kuvasi Rosengren Bäckille tilannetta³⁶⁰: Tulevaisuudessa tullaan näkemään, mille jumalalle — oikealleko Jumalalle vai Baalille — on alttareita pystytetty. Siltä varalta, että joku ihmettelisi näin kovaa erilaisuutta, Rosengren tähdensi, että "missä kaksi erilaista henkisuuntaa iskevät yhteen, siellä on myös kaksi erilaista jumalaa".

Kokouksessa Bäck esiintyi³⁶¹ jyrkästi beckiläistä oppia vastaan. Vaikka erimielisyys opissa pysyi, hän kuitenkin ehdotti kirkollista "linnarauhaa":

"...Rauha on rakennettava totuuden perusteelle eikä totuuden kustannuksella. ...Syy tuohon katkeruuteen (Yhdistystä vastaan) on siinä, että ollaan aivan eri perusteella, että toimitaan erilaisessa hengessä. On julkisesti... lausuttu, että evankelinen suunta... ja niin kutsuttu beckiläinen suunta monessa opinkohdassa... poikkeevat toisistaan. Tämä on tuohon katkeruuteen syynä eikä mikään muu. Sovintoon — tässä suhteessa ei näytä tultavan ja rauhaa ei voida puolueitten välillä saada toimeen, koska kumpikaan puolue ei käsityksestään luovu, mutta toivoi kumminkin puhuja, että voitaisiin siten sovinnon kättä toisilleen tarjota, että avonaisesti lausutaan; ajattelemmme erilailla, mutta älkäämme kumminkaan vihaa toistamme vastaan kantaako."

³⁶⁰ Rosengren 13.6.1893 J. Bäckille.

³⁶¹ Vaasan papp. kak:n pkirja 1893 s. 96. Vert. Lut. 1970 s. 23.

Lauri Koskenniemi ei ole väitöskirjassaan³⁶² kiinnittänyt sanottavaa huomiota tähän lausuntoon. Hän vain sanoo, että Johannes Bäck ja Julius Engström siellä "puhuivat maltillisesti ja sovitellen" ja vielä: "Monet muutkin evankeliset papit — korostivat liikkeen halua kirkolliseen yhteistyöhön." Vain Rosengren esiintyi "jyrkästi ja kiihkaasti". — Silläkään ei ollut mitään kirkollista merkitystä.

On huomattava, että Bäck tässä tarkoitti nimenomaan **kirkollista** sovintoa eli yhteisyyttä. Puhtaan opin vaatimus ei siis koskenut kansankirkkoa, joka jo silloin edellytti erilaisten oppien rinnakkaiseloja, Tämän hyväksyivät silloin kaikki evankeliset ja hyväksyvät edelleen. Ainoa oikea vaihtoehto olisi ollut ja on edelleen oma tunnustuksellinen luterilainen seurakunnallisuus ja vastaava kirkko.

Silti Bäck kokouksen jälkeen kirjoitti³⁶³ Rosengrenille aivan kovia sanoja ko. opillisesta erilaisuudesta: "Mutta, hyvä Setä, ajatelkaa heidän (toisten läsnä olleiden evankelisten pappien) mielettömän yrityksensä sisältöä! On hirmuista pyytää rauhaa ja sovintoa evankeliumin vihollisten kanssa! Rauhaa saatanan kanssa, oi, kuinka pitkälle onkaan jouduttu!" — Mutta olihan Bäck itsekin tarjonnut kirkollisen yhteistoiminnan rauhaa. Kun tarkkaamme kirjeen kovia sanoja, on käsitettävä kirjeellisen esityksen vapaus. Mutta Jumalan sanan asian täytyy aina olla sama.

Johannes Bäckin lujuus opin asiassa oli vain henkilökohtaista. Kirkollinen Bäck säilytti rinnakkain eri laisten jumalien alttarit. Veljespiirissä samaa asiaa ankarasti arvosteltiin, kansankirkon yhteydessä kumarrettiin. Se kuuluu suuntakristillisyyden laatuun,

Niin voimakasta oli Johannes Bäckin kirkollisuuden korostus silloin, että K. W. Tamminen lausuu (1946) sen vaikutuksesta vielä 1920-luvullakin: "On osaksi Johannes Bäckin ansiota, ettei 1922 (pitäisi olla 1923–1924 — AAU), jolloin evankelisen liikkeen piirissä muodostui kaksikin luterilaisen nimeä kantavaa vapaakirkkoa, senkään suurempaa repeämää tapahtunut."³⁶⁴

³⁶² L. Koskenniemi 1967 s. 246–248.

³⁶³ J. Bäck 16.9.1893 Rosengrenille.

³⁶⁴ Agricolasta s. 544–545.

3.4.2.3 Ehdotus vapaitten luterilaisten seurakuntien sallimiseksi (1893)

Yllämainitussa pappeinkokouksessa (1893) alusti vankilansaarnaaja G. G. Grönberg Lappeenrannasta tällaisen aiheen: "Eikö olisi perusteltua syytä muuttaa Suomen Luterilaisen Kansankirkon lakia siihen suuntaan, että jossain määrin vapaita luterilaisia seurakuntia voisi sanotun kirkon helmassa syntyä ja viihtyä?"³⁶⁵

Alustaja otti huomioon sellaisia luterilaisia kristityitä, jotka "eivät voi hyväksyä kansankirkon sielunhoitoa (puutteellista), kirkkokuria ja (seurakuntien) vähäistä itsenäisyyttä, vaan järjestää nämä seikat enemmän Pyhän Raamatun mukaiseksi..." Hän vetosi tämänlaatuisiin olosuhteisiin Tanskassa ja Württembergissä, Saksassa, missä näissä asioissa toimittiin Jumalan sanan mukaan.

Grönberg liikkui varsinaisesti vain seurakuntien toiminnan muutamissa kohteissa eikä oppitunnustuskysymyksissä. Ilmeisiä vaikutteita hän eli saanut reformoiduista "vapaakirkollisista" piireistä.

Esitän keskustelusta vain Rosengrenin ja J. Bäckin asenteen. Molemmat vastustivat tällaista mahdollisuutta ehdottomasti:

Rosengren: Yhteiskirkossa riittää Jumalan sanan ja sakramenttien käyttö eikä tarvita "ulkonaisia seremonioita".

Bäck taas piti ehdotusta valtiokirkkoa hajottavana. "Hän piti Grönbergin synkkää kuvausta kirkkomme tilasta kokonaan liioiteltuna." Joka seurakunnassa on hurskaita. "Nämä muodostavat seurakuntasen seurakunnassa (ecclesiola in ecclesia), ollen yksimielisiä rukouksissa ja sanan viljelemisessä." Kirkkokuriakin voidaan kirkossa käyttää.

Kokouksessa vain kaksi pastoria kannatti tehtyä ehdotusta ja äänestyksestä sanotaan: "Ei -huudot olivat valtavana enemmistönä."

Tutkimukseni kannalta totean vain, että evankelisella taholla oli tiin kokouksessa täysin tyytyväisiä erilaisia opinkäsityksiä (Bäck: "mielipiteitä") sallivaan valtiokirkkoon (Bäck käytti tähdentäen tätä käsitettä) ja siinä kokoontuviin "seurakuntasiin" (ecclesiola). — Mut-

³⁶⁵ Vaasan papp. koko pkirja 1893 s. 26--.

ta Rosengrenin mukaanhan³⁶⁶ erilaisuus oli niin suuri, että kyseessä oli kaksi erilaista jumalaa (oikea Jumala ja Baal) sekä niille pystytetyt eri alttarit. Apostoli Paavali sanoo: "Mitä yhteistä on vanhurskautella ja vääryydellä?" – "Ja miten sopivat yhteen Kristus ja Belial" – "Ja miten sopivat yhteen Jumalan temppeli ja epäjumalat" 2 Kor. 6:14–16

3.4.2.4 Kirkollisista kysymyksistä kirjoitellaan (1886 – 1904)

Vuonna 1886 julkaistiin Sanansaattajassa kirjoitus "Pellon ohdakkeista".³⁶⁷ Se on vailla nimimerkkiä, mutta J. Bäck oli sillain yliasiamiehenä ja kirjoitus sisältää hänen kantansa. Vertausta käsitellään tuttuun laitoskirkolliseen tapaan: Ei ole syytä erottaa ketään kirkosta tai siitä erota. Siinä ei näy olevan niin jyrkkää erotusta maailman ja Jumalan valtakunnan välillä kuin lahkolaiset esittävät. Kirkossa ilmenee kyllä puutteita, mutta ne ovat anteeksiantamuksen alaisia, mikäli ne tunnetaan, tunnustetaan ja niistä etsitään parannusta. — Tätähän kansankirjoissa ei edellytetä eikä vaadita. Kirjoitus ei käsittele sitä, mitä tässä tapauksessa olisi tehtävä.

Vuonna 1891 julkaistiin Kotimatalla -kalenterissa³⁶⁸ kansankirkon puolustukseksi kirjoitus, jossa sitä pidetään jotenkin oikeana, Riittää, jos siinä löytyy edes kaksi tai kolme jäsentä, joilla on keskenään yksi usko. Muiden jäsenten tutkiminen on jätettävä "kirkon Herran omaksi toimeksi", "Vika ei ale kirkossa. Mutta me olemme puutteellisia ihmisiä, sekä sanankuulijat että opettajat." — Luterilainen tunnustus sen sijaan tuntee kirkon uskovien yhteytenä, joissa Jumalan sana yksimielisesti puhtaana saarnataan.

Vuonna 1900 kirjoitettiin Yhdistyksen vuosikalenterissa³⁶⁹, että Suomen kirkko on "hengellinen kasvatuslaitos". Se on — kirjoittaja jatkaa — silloin oikea, kun siellä Jumalan sanaa selvästi ja puhtaasti opetetaan. Yhdistyksen toiminta luterilaisen opin perusteella on kirkolle suuriarvoinen. Jälleen tässä koetetaan peittää kirkon opillista

³⁶⁶ Katso t.tutk. pain. kirja 1976 s. 106–109.

³⁶⁷ Ss 1886 S. 23.

³⁶⁸ E. A. F., "Kristuksen seurakunta ja valtiokirkko", Kmla 1891 s. 185.

³⁶⁹ Emil Murén, Luth. Ev.yhd:n merkitys Suomen kirkollisissa oloissa, Kmla 1900 s. 108.

sekavuutta. Kirjoituksessa lausutaan vain oikean kirkon määrittäminen (Augsburgin tunnustuksen VII opinkohta), mutta siinä ei sanota, että Suomen kirkko olisi juuri sellainen. Sen tähden, että Suomen kirkko ei ole sellainen, toimii siinä Yhdistys. Sillä taas on tiukka luterilainen oppitunnustus. Kirkolla sitä ei ale.

Härmän kokouksen järkeen oli Yhdistyksen toiminta voimistunut itsenäisenä liikkeenä. Vielä vuonna 1904 se tahtoi Kotimatalla -kalenterissaan³⁷⁰ tähdentää kirkollisuuttaan:

"Päinvastoin täytyy sanoa, että tämä Yhdistys on kirkollinen yhdistys, joka tahtoo yhdessä työtä tehdä kirkon miesten kanssa sen tähden, että se seisoo tosikirkollisella perustuksella..." — Kirjoittaja kiertää siinä samaa entistä kehää ja piiloutuu todellisuudelta. Yhteistyötä vakuutetaan toisoppistenkin "kirkon miesten" kanssa — aivan turhan päiten väljennettyyn viralliseen tunnustukseen viitaten. "Tosikirkollinen perustus" oli juuri sekaoppinen kirkko itse. Se taas merkitsi opin yksimielisyyden mitätöintiä siinä.

Tämän jälkeen jäi silloin kirkollisten kysymysten käsittely syrjemmäksi. Evankeliset ryhtyivät niihin aikoihin ponnekkaasti rakentamaan omia rukoushuoneitaan — evankelisten "kirkkoja", Uskolli-
set evankeliset pureutuivat tiukasti Lutherin kirjoituksiin ja kartoivat mahdollisuuden mukaan toisenlaatuisia kirkollisia tienhaaroja.

Tämän alkukauden kirkollisen katsauksen päättämme kahdella Gestrinin lauselmalla (vuodelta 1892),³⁷¹ jotka kuvaavat vakavan evankelisen kirkollista avuttomuutta: "Minun mielestäni on evankelinen suunta juuri sama kuin luterilainen kirkko, sillä se on varsin sen kanssa yhtäpitäväinen." "Joka ei evankeliumin oppiimme suostu, sen tarvitsisi luopua koko seurakunnastamme ja eri lahkoon kääntyä."

³⁷⁰ E(mil) M(urén), Kolmenkymmenen vuoden muisto, Kmla 1904 s. 108.
³⁷¹ Gestrin Kmla 1892 S. 107 ja 114.

3.5 Lausuntoja kirkkokysymyksestä myöhäisemmiltä ajoilta

3.5.1 Rovasti Julius Engström

Rovasti Engström (1863 – 1942) oli evankelisen suunnan johtava hahmo Johannes Bäckin jälkeen kuolemaansa saakka, niin että hänestä voitiin käyttää sanontaa "Evangeliumiyhdistys, se olen minä".³⁷² Kirkkokysymyksen ollessa 1920-luvun ensipuoliskolla suuren huomion kohteena Engström kirjoitti johtavalla tavalla siitä ja alusti sitä virallisissa ja epävirallisissa pappeinkokouksissa. Hänen kirjoituksensa eivät olleet asiallisia tutkimuksia asiasta, vaan määrätynlaisen käsityksen inttämistä ja samojen väitteiden kertaamista. Käsittelem tässä kahta hänelle tunnusomaista kirjoitusta.

Vuonna 1923 Engström antoi tällaisen todistuksen kansankirkosta: *"Luterilainen kirkkomme on oikea ja kirkkomme oppi on puhdas siinäkin tapauksessa, että monet sen johtajista, jumaluusoppineista ja opettajista ovat eksyneet väärään oppiin. – – Mutta tämä ei voi muuttaa sitä tosiasiaa, että kirkkomme oppi on muuttumattomasti luterilainen."*³⁷³

Engström ei sano, millä perusteella kansankirkon oppi on oikea. Uuden kirkkolain mukaan kansankirkolla ei ole mitään määrättyä oppitunnustusta. Engström ei tästä tiedä tai hän ei välitä siitä. Sinänsä oikea tunnustuspykälä ei sekään riittäisi kirkon oppipuhdautta todistamaan, kun se vain sanoisi, miten pitäisi olla. Engström itse myöntää, että kansankirkon johtavissa opettajissa on vääräoppisia. Väärän opin salliminen kirkossa, myös Engströmin toimettomuudesta johtuen, on juuri todistus siitä, että kansankirkko ei ole opillisesti puhdas. Kerta toisensa jälkeen Engström uudistaa epätodellisia väitteitään.³⁷⁴

³⁷² Kmalla 1943 s. 36.

³⁷³ Kmalla 1943 s. 36.

³⁷⁴ Esim. Ss 1922 s. 75, 169, 183 – Ss. 1923 s. 140 ja 180.

Vielä vuonna 1932 Engström julkaisi samasta asiasta laajemman esityksen,³⁷⁵ joka alkaa näillä sanoilla: *"Onko Suomen Ev. Luth. Kirkko oikea kirkko ja onko sen oppi puhdas? Näihin kysymyksiin on ehdottomasti vastattava myönteisesti."* Todisteena on tunnustuskirjoista otettu ote, jossa puhutaan oikeinopettavassa seurakunnassa olevista ulkokullatuista ja siitä, että sakramenttien vaikutus ei ole riippuvainen niistä jakavan pastorin sydämentilasta. — Eihän tällainen asia puolusta väärän opin opettamista seurakunnassa. Engström itse myöntää, että johtopaikoilla kansankirkossa opetetaan väärin. Onhan tätä vahvistamassa myös Yhdistyksen toiminnan laatu ja tarpeellisuus. Kansankirkon opin puhtaus oli harhanäky. Toisinopettavat olivat tällaisten kirjoitusten kohdalla vaiti.

3.5.2 Rovasti Alfred J. Bäck

Pastori Johannes Bäckin poika A. J. (Hannes) Bäck (1872 – 1952) oli Yhdistyksen yliasiamiehenä 1898 – 1904 ja sen jälkeen (ruots.) kirkkoherrana viimeksi Helsingissä. Hän oli aikanaan ruotsinkielinen evankelinen johtajahahmo. Hänen ei tarvinnut erityisesti käsitellä kirkkokysymyksiä ennen kuin 1920-luvulla. Hän perusteli kansankirkon oikeutusta Engströmin tavoin: "Se kaikkine inhimillisine virheineenkin on ainoalla pysyvällä perustalla: Sanan ja sakramenttien ja siis Kristuksen itsensä varassa", kun hän taas piti tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia lahkolaisina, "jotka etsivät seurakunnan puhtauden takeita ihmisistä eikä seurakunnan päästä, joka on Kristus."³⁷⁶ — Rov. Bäckin kirkkokäsitys liikkuu itse keksityssä määritelmässä, joka ei selvitä sitä, miksi ja miten sekaoppinen kansankirkko lepäisi Kristuksen varassa, kun taas opin yksimielisyydessä toimiva tunnustuksellinen luterilainen kirkko etsisi takeita ihmisistä. Asia on juuri **päin vastoin**. Kansankirkossa ei kirkon perustana ole kysymys yhteisestä uskosta ja opista, vaan inhimillisesti mukavammasta yhteistoiminnasta.

Haastattellessaan rov. Bäckä Uppala esitti seuraavat kysymykset, joihin Bäck ei vastannut mitään:

– Onko Evankeliumiyhdistys osa kansankirkon sisälähetystyöstä?

³⁷⁵ Julius Engström: "Kirkkomme ja sen oppi", Kmla 1932 s. 20–.

³⁷⁶ Yngve Bäck: "Alfred Johannes Bäck", Kmla 1954 s. 93–. AAU:n haast. 1949.

– Onko Evankeliumiyhdistys kansankirkossa sen tähden, että kansankirkko on luterilainen, vai sen tähden, että se ei ole luterilainen?

Rovasti Bäck oli isänsä tapainen tunnepohjainen "evankelinen kirkollinen".

3.5.3 Pastori L. L. Byman

Pastori Byman (1875 – 1947) oli vuodesta 1900 lähtien Yhdistyksen johtavia miehiä, samalla kun hän jatkuvasti hoiti papinvirkaa Helsingissä. Hän oli jyrkästi kirkollinen ja käsitteli usein tällaisia kysymyksiä. Hän lukeutui ruotsinkielisiin evankelisiin, joka oli ainoa hengellinen suunta ruotsinkielisen kansankirkon toiminta-alueella. Hän piti kansankirkon oppina luterilaista oppia, mutta tunnusti, että kansankirkko ei tässä suhteessa voi olla tarkka. Palvellessaan kirkkoa — hän sanoi — on yhdistys ollut "niin sanoaksemme kirkollisempi kuin kirkko itse".³⁷⁷ — Nurinkurisen tilanteen kuvaukseen täytyy käyttää näin arvoituksellisia perusteita.

Oli taas kerran (1920) kyseessä lahkojen ja kansankirkon erilaisuus.³⁷⁸ Byman moitti sitä, että lahkoissa täytyy olla tarkka niiden opin suhteen ja että opettajiksi ei siellä voida ottaa muita kuin lahkon tunnustukselle uskollisia opettajia. Samoin tehdään jäseniä hyväksytäessä. Kansankirkossa taas on suvaittava Jumalan sanan väärääkin käyttöä — luottaen siihen, että siinä myös opetettu oikea oppi on kyllin tehokas. Hän sanoi: "Kansankirkkomme luontoon kuuluu, että sen on oltava suvaitsevainen." Tämä "luonto" johtuu siitä, että koko kansa siihen kuuluu. Tämän suvaitsevaisuuden perustuksena Byman mainitsi sen, että uskonnolliset suunnat ja liikkeet "yhtyvät sen (kirkon) tunnustukseen ja ottavat osaa sen ehtoollisen viettoon". Harhautuvia olisi ohjattava vain Jumalan sanaa opettamalla. Sen vastakohdaksi olisi esim. virasta erottaminen, jota Byman ei siis hyväksynyt. "Tämä on kansankirkon olemukseen kuuluva suvaitsevaisuus sisäin, jota ilman ei voida olla." Sen sijaan kaikkeen kirkon ulkopuolella olevaan kirkolliseen toimintaan olisi oltava aivan suvaitsemattomia.

³⁷⁷ Byman, L. L.: "Luth. Evangelie Föreningen femtio år", SV, KF 1924 s. 112–.

³⁷⁸ Byman, L. L.: "Lahkolaisuus ja suvaitsevaisuus", Ss 1920 s. 280.

Tämä kirkollinen suvaitsevaisuus on täysin ristiriitainen Yhdistyksen jäsenyheydelle, johon on kuulunut "täydestä vakuutuksesta" kiinnipitäminen kaikesta luterilaisesta opista.

Kun Byman puolusti erioppisten suuntien toimimista kirkossa, perusteluna oli se, että ne yhtyvät kirkon tunnustukseen. Taaskin on sanottava, että uuden (1870) kirkkolain mukaan ei kirkolla ole mitään oppitunnustusta. Sen lisäksi kirkon eri suunnilla on kaikilla erilainen oppi. Tuo "yhtyminen kirkon tunnustukseen" on siis samaa kuin katteeton shekki. Sillä ei ole mitään tekemistä todellisuuden eikä totuuden kanssa.

Tämän kirjoittaja tapasi pastori Bymanin Helsingissä heinäkuun 4 p:nä 1925. (oli kyseessä pysyminen kansankirkon opillisessa sekavuudessa)

Lyhyt keskustelu oli seuraavanlainen:³⁷⁹ :

Byman: "Lahjat ovat moninaiset." – – "Suomen kirkolla ei ole seurakuntia." Uppala: "Missä niitä sitten on?" Byman: "Kun uskovat koontuvat" (yhdistys- ja suuntatoiminta). Uppala: "Entä sakramentit?" (sakramentteja ei hoideta suunnissa). Byman ei vastannut. Byman: "Me olemme kirkossa, koska sillä on kirkonkirjat." (Loppu).

Nämä lyhyet vuorosanat osoittavat, että kaikki kauniit lauseparret kansankirkon puhtaasta opista ja sen olemuksesta ovat epätodellisia asetelmia.

3.5.4 Pastori K. W. Tamminen

Hänen kannanottoihinsa palaamme myöhemmin..

3.5.5 Muitakin evankelisen kirkollisen linjan pappeja

Evankelisten pappien kokouksessa 1923 alusti rovasti Engström kysymyksen yhdistyksen suhteesta kirkkoon ennen ja silloin. Hän oli vuodesta 1922 lähtien Evankeliumiyhdistyksen johtokunnan puheenjohtaja. Tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia oli juuri silloin alkanut muodostua. Engströmin alustus oli vain hänen tunnetun kirkol-

³⁷⁹ AAU:n muistikalenteri 4.7.1925.

lisen kantansa kertausta.³⁸⁰ Palaamme myöhemmin tämän kokouksen asioihin. Tässä yhteydessä haluamme vain osoittaa, että kaikki puheenvuoroja käyttäneet evankeliset papit: J. I. Bäck, Armo v. Essen, Lauri Takala, L. L. Byman, T. Toivio ja K. W. Tamminen hyväksyivät Johannes Bäckin ja Engströmin kannan kirkkokysymyksessä. Pastori Kuusi ei käyttänyt puheenvuoroa, mutta lausui kuitenkin, että kokouksessa esitetyt lausunnot olivat olleet valaisevia. Ainoakaan läsnä ollut evankelinen pappi ei tätä kantaa vastustanut.

3.5.6 Opettaja Emerik Lyytinen

Opettaja Lyytinen (1865 – 1919) oli Yhdistyksen nuorisoliittotoiminnan johtajana vuodesta 1906 kuolemaansa asti.

Hän alkoi 1911 Nuorison Ystävissä julkaista leppoisessa kirkollisessa hengessä pitkää jatkokertomusta³⁸¹ ja matkakuvauksiaan kirkolta kirkolle.³⁸² Hän osoittautui muutenkin kirkolliseksi. Sen johdosta oli jo silloin Etelä-Pohjanmaalla evankelisten keskuudessa puhuttu siitä, että lakattaisiin tilaamasta sellaista lehteä.³⁸³ Kolportööri-kursseilla 1910 oli Lyytinen kannattanut yhteistyötä kirkollisten kanssa, koska siten voitaisiin vaikuttaa papistoon ja papit päästäisivät paremmin evankelisia puhujia kirkkoihin. Samoihin aikoihin oli Lyytinen vuosijuhlien yhteydessä taas puhunut evankelisten käymisestä kirkossa. Hän oli sanonut, että lapsetkin on otettava sinne aina mukaan. Siihen oli khra A. J. Bäck huomauttanut, että näin tehtäisiin vain siinä tapauksessa, että siellä oikein opetetaan: "kuinka sinne voit viedä lapsia, jos siellä väärin saarnataan".³⁸⁴ Taas oli Lyytinen puhunut samasta asiasta Nuorisoliiton vuosikokouksessa 1913.³⁸⁵ "Ei ole niin huonoa saarnaa, etteikö siitä jotakin oppisi." — Nuorisoliittolaiset voisivat yhtä aikaa käydä kirkossa ehtoollisella. Pöytäkirjassa sanotaan Lyytisen toivoneen, "että evankelinen nuorisoliike kehittyisi seurakunnalliseksi liikkeeksi".

³⁸⁰ Ss 1924 s. 14 ja AAU:n muistiinpanot.

³⁸¹ Nuor. Yst. 1911 s. 118– jatkuen.

³⁸² Nuor. Yst. 1914 s. 35– jatkuen. Vert. Kirkonmies Tanhua 1912 s. 131– jatk. 1913, 1914, 1915.

³⁸³ HJP haast.

³⁸⁴ Juho Merruntaus haast.

³⁸⁵ Yhd:n johtok, pkirjat 1913, niiden yhteydessä Ev.–Lut. Nuorisoliiton vkok:n selostus. Nuor. Yst. 1913 s. 125, 126,

Toimintansa alkuaikoina (1906–) Lyytinen oli ollut itsenäinen evankelinen, mutta sitten hän oli muuttunut kirkolliseksi.³⁸⁴ Hänen asenteensa oli johtavassa asemassa olleelle maallikkosaarnaajalle tunnusomainen. Yhdistyksen ja kirkon suhteissa — kun niitä viljeltiin — oli tietenkin kirkolla perussija.

3.5.7 Yhteenveto

Evangeliumiyhdistyksen "virallinen" suhtautuminen Suomen kirkkoon perustui siis siihen, että sen johtavat papit pitivät sitä todellisuuden vastaisesti opiltaan oikeana luterilaisena kirkkona. Hehän myönsivät, että se käytännössä ei ollut sellainen. Kirkkolain muuttuneesta tunnustuspykälästä ei puhuttu mitään. Sen sisältöä ei oikealla tavalla edes tunnettu. Professori Moberg tähdensi puheissaan, että evankeliset edellyttävät kirkon toimivan luterilaisen opin mukaan. Gestrinin omalaatuinen "pyhien seurakunta" oli yksi todistus siitä, että tunnustuksellista seurakuntaa kaivattiin. Sopii muistaa, että 1850-luvulta tuli kirkon johtoportaisiin epäluterilainen saksalainen teologia (J. T. Beck, Tübingen) ja sen rinnalle nousi 1900-luvun alkuajoista määrätietoinen järkeisoppi, joka voimistumistaan voimistui.

Yhdistyksen johtavia pappeja on arvosteltava siitä, että he näissä oloissa eivät ottaneet huomioon tosiasioita ja että he väittivät kirkon sittenkin olevan oikea luterilainen. He vaativat samalla seurakuntalaisilta kuuliaisuutta ja uskollisuutta sekä kirkon oikealle että sen väärälle opille. Lähinnä he ajattelivat vain evankelisten pappien ja maallikkosaarnaajien toimintamahdollisuuksia. Kuulijoitten asemasta he vähän välittivät.

Kahden silloisen tunnustuksellisen luterilaisen suuntauksen pastorin asenteista kuulemme seuraavassa.

3.6 Muunkinlaista suhtautumista kirkkokysymykseen

3.6.1 Pastori H. J. Pätiälän asenne

Pastori Pätiälä (1880 – 1950) tunnettiin tiukasta evankelisesta opinkannastaan jo oppikouluajoiltaan saakka (1899–). Hän julkaisi 1920 yhdessä pastori P. J. I. Kurvisen kanssa ensimmäisen evankelisen yleisoppiesityksen Raamatullinen Uskonoppi. Tässä yhteydessä käsittelemme vain siinä olleita Pätiälän laatimia esityksiä Seurakunta ja Avaimet.³⁸⁶ Niistä saamme näytteen silloisesta yleisestä evankelisesta käsityksestä kirkkoa koskevissa kysymyksissä.

Hän opettaa aluksi, että seurakuntaan laajemmassa mielessä kuuluvat kaikki kastetut (ulkonainen kirkko) ja ahtaamassa mielessä vain kaikki uskovat (pyhä yhteinen seurakunta). Hän jättää selvittämättä kasteen armosta poislangenneiden aseman. Pätiälä kamppailee selityksessään suhtautumisesta toisoppisiin pappeihin. Hän voi vain kehottaa kristittyitä varovaisuuteen. Ulkonaisesta seurakunnasta hän sanoo:

"Mitä enemmän joku kirkko on järjestetty Kristuksen opin mukaan ja sitä noudattaa, sitä enemmän tämä kirkko toteuttaa Kristuksen seurakunta-aatetta ja sitä enemmän on sen jäsenissä Kristuksen seurakunnan jäseniä... Kun on arvosteltava, mikä kirkkokunta on paras, niin on tutkittava pitääkö sen oppi yhtä Jumalan sanan kanssa ja ovatko sen järjestykset sanan kanssa sopusoinnussa. Oppi on kuitenkin pääasia."

Tutkiessaan tämän perusteella Suomen kansankirkkoa Pätiälä ei tässä puhu luterilaisesta opista erikseen mitään, mutta hän sanoo, että *"kirkon tunnustus sitoo meidät ehdottomasti uskomaan ja seuraamaan Raamatun sanaa"*. Ja edelleen: *"Kun kirkkomme perustus on näin luja, niin saamme ja meidän tulee vapaasti ja tarmokkaasti tehdä työtä kirkkomme piirissä..."* Epäkohtia on pyrittävä korjaamaan *"hylkäämättä niitten tähden itse kirkkoa"*. Pätiälä ei myöskään kannata valtion ja kirkon eroa. Hän kehottaa *osallistumaan vapaaseen*

³⁸⁶ Raamatullinen Uskonoppi. H. J. Pätiälä ja P. J. I. Kurvinen s. 77–, 158–.

yhdistystoimintaan. Mutta kaiken varalta on varustauduttava, "jos maassamme pakanuus laillistetaan": "Seurakunnan paimenien palkkaus ja erityisten kristillisten koulujen voimassapitäminen ei ole pienelle joukolle mikään helppo tehtävä, varsinkin kun uskonnolliset ihmiset ovat jakautuneet eri suuntiin." "Avaimista" puheen ollen Pätiälä ei puhu mitään saarnavirasta ja paikallisseurakunnista niiden hoitajina. Hän käsittelee "avaimia" vain sielunhoidon välineinä.

Pätiälä on tässä esittänyt omia käsityksiään kirkollisista asioista. Hän ei tuntenut muuta kuin kansankirkollisen järjestelmän. Hän ei kuitenkaan ollut niin muodollinen kuin Engström ja hänen kannallaan olleet. Hän tunnusteli kirkkoa opin mukaan. Hän pitäytyi uuden kirkkolain (1870) tunnustuspykälään sikäli oikein, että se velvoittaa pitämään Raamattua kaiken opin ohjeena. Mutta hän ei ottanut huomioon sitä, ettei pykälä ollenkaan ilmaise, mikä tilanne kansankirkossa vallitsee. Puhuessaan valtion ja kirkon mahdollisesta erosta Pätiälä rohkeni ajatella "pienen joukon" toimintaa seurakuntana. Julkinen saarnavirka ja sen hoitaminen edellyttävät järjestäytynyttä seurakuntaa. Yhdistyksen ja Siunaukselan pastorit olivat seurakuntaa vailla. Yhdistyksenhän toimivat irrallisina virallisen kirkon alueella. Ei ole sen tähden ihme, että Pätiälä, joka silloin toimi Siunaukselan asiamiehenä, ei voinut ollenkaan käsitellä saarnavirkaa.

Näin ymmällä oltiin, vaikka tahdottiin parhaalla tavalla toimia kristittyjen hyväksi. Kului vain kuukausia, kun Pätiälä ja muutkin evankeliset papit oppivat tuntemaan Jumalan sanan ja luterilaisen tunnustuksen mukaan kristittyjen seurakunnallisia oikeuksia ja velvollisuuksia ja tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia ja kirkkoja ulkomailla. Silloin Pätiälä ensimmäisten joukossa uranuurtajana puhui uudella tavalla Jumalan sanan mukaisesti näistä asioista.

3.6.2 Pastori A. E. Koskenniemen asenne

Pastori Koskenniemi (1881 – 1957)³⁸⁷ oli teologian ylioppilaana kokenut ankarat sisäiset taistelut, ennen kuin Jumalan armo oli rauhoittanut ja kirkastanut hänen sielunsa. Samalla hän oli joutunut tuskaisesti toteamaan teologisia ristiriitoja Suomen kirkon piirissä. Ni-

³⁸⁷ Koskenniemi Heikki, Anton Einari Koskenniemi, Kmla 1960.

inpä hän juuri papiksi valmistuneena (1906) jätti Lähetyssseuran toimialat ja siirtyi Yhdistyksen palvelukseen sekä sitten (1907) sen lähetystyöntekijäksi Japaniin.

Siellä kaukana kotimaan oloista hän tutkisteli erityisesti kirkollisia olosuhteita ja on merkinnyt muistikirjaansa (1909) mm. näin jyrkkiä mietteitään:

"Yhden asian olen oppinut Japanissa ollessani näkemään: että Jeesuksen opin ympärille on koottu kuonaa ja lisiä niin paljon, että se uhkaa hukkaa, ja onkin monin paikoin hukkunut. Seurakuntasysteemi, kirkkosysteemi — kaikki on päin toisin kuin Kristus opetti, päin toisin ensimmäisen seurakunnan käytäntö. Seurakunta Baabeli- ja villipappeineen ylimalkaan (mitä sillä nimityksellä nykyään ymmärretään) on suuri erehdys, ehkä vielä suurempi kuin ulkonainen kirkkosysteemi. Pappiskasvatus, papinvaalit, seremoniat kaikenlaiset — puhumattakaan törkeästä vihkimisestä ja hautausparaatista — ne ovat ikäviä erehdyksiä. Tuomiokapitulit, piispat, kirkolliskokoukset — puhumattakaan valtion talutusnuorasta — ovat suuria erehdyksiä. Eikö Herra kasvata pappejansa? Eikö Pyhä Henki aseta apostoleita ja saarnaajia? Mitä seremoniat ovat muuta kuin kuormia, joilla ovat vetäjät ja vedättäjät? ...Jos Herra johtaisi meidät pois täältä Jaapanista, olisi minun vaikea käsittää, mitä ryhtyisin tekemään. Sillä jollen tahdo. vakaumukselleni uskon olla, en suinkaan pappina voi toimia Jumalan valtakunnan hyväksi. Mutta siitä en huolehdi. Onhan apostoli kaiken huolen niin rakkaasti kieltänyt (Fil. 4:6)."³⁸⁸

Palattuaan Suomeen (1912) pastori Koskenniemi jäi Yhdistyksen palvelukseen. Kun hän 1920 siirtyi Suomen kirkon virkaan, hän valitsi kappalaisen syrjäisemmän viran. Siinä ollen hän toimitti Paimen-lehteä 1921 – 1923 ja suomensi jatkuvasti Lutherin kirjoja ja Tunnustuskirjatkin.

Tähän tunnustukselliseen luterilaiseen suuntaukseen liittyivät siten nuoremmat teologian ylioppilaat ja pastorit, joiden toimintaa seuraamme edempänä toisessa yhteydessä.

³⁸⁸ Koskenniemi Heikki, Anton Einari Koskenniemi, Kmla 1960 s. 139–140.

3.6.3 Evangelisten yleinen kirkkokäsitys ennen 1920 / 1921

Siihen asti (1920 / 1921), kunnes tultiin tuntemaan kristittyjen täysiä seurakunnallisia oikeuksia ja velvollisuuksia ja saatiin tutustua tunnustuksellisiin luterilaisiin kirkkoihin ulkomailla, Suomen vakaila luterilaisilla ei ollut selvyyttä näistä peruskysymyksistä. Vakavaa huolta tosin ilmeni, olivatpa jotkut toivoneetkin samanuskoisten omia seurakuntia. Mutta tunnustuksellinen luterilainen seurakuntatoisuus oli aikaa myöten hautaantunut valtion alaisen kansankirkkotoiminnan alle. Luultiin, että kirkollisten epäkohtien todellisuus oli "välttämätön paha". Pitäytyminen oman suunnan toimintaan oli tunnustuksellisen seurakunnallisuuden korvike.

Kentällä vakavat evangeliset eivät paljoa kirkosta välittäneet. He halusivat vain seurata Yhdistyksen opetusta ja käyttää Lutherin kirjoja, joita se kustansi. Kun kirkko oli sille vieras, evangeliset olivat keskenään kuin oma pieni seurakunta. Tämä oli monin paikoin yleistä siihen aikaan.³⁸⁹

³⁸⁹ Yleinen havainto haastatteluissa.

4 KANSANKIRKON PERUSTEET JA YHDISTYSTOIMINTA

4.1 Kristillisen, luterilaisen kirkon tunnusmerkit (Notae)

Mitä tahansa kirkkoa, myös Suomen kansankirkkoa voidaan siinä tapauksessa pitää oikeana luterilaisena kirkkona, jos se virallisesti ja käytännössä tunnustaa Jumalan sanasta otetun luterilaisen opin omakseen eikä salli toisin opetettavan. (Augsburgin tunnustuksen VII uskonkohta). Kaiken perustuksena sellainen kirkko pitää Raamattua todella Jumalan sanana eikä salli sen loukkaamista.

4.2 Luterilaisen opin tunnustus Suomessa

4.2.1 Vuoden 1686 kirkkolain tunnustuspykälä

Vuoden 1686 kirkkolain ensimmäisessä pykälässä Ruotsi-Suomen kirkko virallisesti tunnustautui "yxins ja ainoastans siihen Christilliseen Oppijn ja Uscoon", joka perustuu Jumalan sanaan ja joka on käsitetty, vastaan otettu ja selitetty kolmessa vanhassa uskon-tunnustuksessa, muuttamattomassa Augsburgin tunnustuksessa, Uppsalan kokouksessa ja Yksimielisyyden kirjassa. Kaikkien opettajien — myös yliopiston professorien — piti valallisesti "tähän Oppijn ja Uscon Tunnustukseen itsens sitoman ja velcapääxi tekemän."

"Vanhassa kirkkolaissa" oli siis virallisesti tunnustettuna puhdas luterilainen usko ja oppi. Sitä myös noudatettiin. Aikaa myöten nousi kielteinen järkeisusko kirkon johtoonkin ja luja tunnustuspykälä jäi suureksi osaksi vain paperille. Silti vielä 1850-seuduilla vallitsi kirkossa niin ankara oppikuri, että epäluterilaisista käsityksistä ei saanut väitöskirjoissa sanoa, että ne poikkeavat Tunnustuskirjojen opista.

4.2.2 Kirkkolain tunnustuspykälä muutetaan toisenlaiseksi

Kun lisääntyneen järjestyksen ohella 1850-luvulta lähtien saksalainen epäluterilainen "beckiläisyys" vähitellen nousi hallitsevaan asemaan kirkossa, ryhdyttiin tosi teolla uudistamaan kirkkolakia. Tässä tutkimuksessa kiinnitetään huomio vain kirkkolain tunnustuspykälän (1 §) muutokseen. Uusi kirkkolaki vahvistettiin 1869 ja se astui voimaan 1870. Silloin vahvistettu tunnustuspykälä on voimassa edelleen. Sen pääkohta kuuluu:

1 § — 1869 / 1870

Ev.-Lut. seurakunta Suomessa "tunnustaa itsensä siihen kristilliseen uskoon, joka perustettuna Jumalan pyhässä sanassa – on julkaistuna vanhimman kristikunnan kolmessa päätunnustuksessa sekä muuttamattomassa Augsburgin tunnustuksessa ja muissa – – sovintokirjaan otetuissa tunnustuskirjoissa, ja kiinni pitää tunnustuksen korkeinna lakina sen näissä tunnustuskirjoissa selkeästi lausutun järkähämättömän totuuden, että Jumalan pyhä sana on ainoa ojennusnuora, jonka jälkeen kaikki oppi seurakunnassa on tutkittava ja tuomittava". (Alkuperäinen sanamuoto).

Ennen sen muuttuneen säädöksen tarkastelua tutustumme vielä kahteen muuhun tunnustuspäätelmään.

Evangeliumiyhdistyksen säännöissä (1873) ei ole erityistä tunnustuspykälää, mutta niissä määrätään kuitenkin jäsenyyden tunnustusehto: "3 § Yhtiön (yhdistyksen) jäseninä saattavat olla ainoastaan ne, jotka täydestä vakuutuksesta pysyvät kiinni Lutherilaisen seurakunnan puhtaassa, pyhään Raamattuun perustetussa ja sen kaikissa tunnustuskirjoissa esitellyssä opissa. – –"

8 §:ssä säädetään: "Tarkoituksensa vaikuttamiseksi tahtoo Yhtiö ainian pitää sääntöjen kolme ensimmäistä pykälää muuttumattomina.

— —³⁹⁰

Kansalliskirkon (USA) perussäännöissä (1900) oli sen tunnustuspykälä (2 §) asiapitoisuudeltaan täsmälleen sama kuin Suomen

³⁹⁰ L. Koskeniemi 1967 s. 284–286.

kirkon kirkkolain 1 §. Vain aivan vähäinen sanonnan lyhennys on siinä.³⁹¹

Suomen kirkon vuoden 1686 kirkkolain (voimassa vuoteen 1869,) tunnustuspykälässä oli kyseessä tarkalleen määrätty luterilainen oppi. Uudessa kirkkolaissa (1869 / 1870) on kirkon tunnustuksesta **poistettu** velvoittava "oppi" ja sen sijaan on tullut määrittelemätön "usko". Se on siis tässä tapauksessa vastakohtana "opille". Yhtenä tarkoituksena olikin silloin saada kirkon opetuksessa oikeutus myös epäluterilaiselle beekiläisyydelle, joka niihin aikoihin oli tunkeutunut kirkon johtoonkin. Palaan asiaan seuraavassa luvussa.

Yhdistyksen tunnustusehto palautti sen omassa piirissä voimaan vanhan (1686) kirkkolain tunnustaman puhtaan luterilaisen opin.

Kansalliskirkon tunnustuksen sanamuoto on asian ymmärtämättömyydestä johtuen sama kuin valtiokirkon uusittu 1 §. Siellä vallitsi sellainen luulo, että Suomen kirkkolain muutettu tunnustuspykälä "on tietääkseni kaikissa Ev. Luth. Kirkon (siis ei vain Suomessa — AAU) perustuslaeissa kautta koko kristikunnan".³⁹² Kuitenkin samassa kirjoituksessa osoitetaan, että tunnustuskirjojen oppi on sama kuin Raamatun. Toisaalla pidetään ko. tunnustuspykälää merkinä siitä, että Kansalliskirkko "ei siis ole 'lahkolaisten' tunnustukselle rakennettu"! ³⁹³ Kansalliskirkko ei siis huomannut Suomen kirkon tunnustuspykälän muuttunutta perustetta, vaan piti tiukasti kiinni luterilaisesta opista.

Ratkaiseva muutos oli tapahtunut kirkon tunnustuksessa.

Yllä on jo osoitettu kirkkolain muutetun tunnustussäädöksen laatu. Jos olisi tahdottu entisellä tavalla pitäytyä luterilaiseen oppiin, olisi voitu tehdä vain kielellisiä ja muita muodollisia muutoksia. Nyt muutettiin itse pykälän sisältö.

Seuraavassa muutamia todisteita siitä, mikä on tämän ja tällaisen muutoksen merkitys ja tarkoitus.

³⁹¹ KK50v. s. 33.

³⁹² KK50v. s. 38, "Todistusten joukon" kirjoitus 1900.

³⁹³ KK25v. s. 34, vert. s. 42 ja KK50v. s. 39.

Ensin vastaavanlainen **asenne Ruotsissa**. Siellä on vieläkin voimassa vuoden 1686 kirkkolain oppitunnustussäädös. Se on jo pitkään ollut siellä pelkkä virallinen muodollisuus. Niinpä Ruotsin kirkolliskokous 1925 omaksui Athanasiuksen uskontunnustukseen sen kannan, että siinä on sitovaa vain sen "uskon sisällys" ("trosinnehållet") eikä sen "määrittely" ("formulering") eli oppi, mikä olisi "epäevangelista". Tätä selostaessaan professori Hj. Holmqvist tulee tähän loppupäätelmään: "Kaikki sidonnaisuus tunnustuksen sanamuotoon ("dess formulering") pitäisi tämän kautta olla poistettu Ruotsin kirkosta".³⁹⁴

Palaamme takaisin Suomeen kirkkolain muutoksen valmisteluun ja päätökseen.

Kuulemme ensin, miten kirkkolain 1 §:n muutoksen varsinainen ehdottaja, beekiläisen teologian edustaja, prof. **von Essen** lausui 1866 asiasta perusteluissaan. Näin hän lausui: uuden pykälän mukaan "raamattu on yli tunnustusten kaikkia määräyksiä", ja vielä: pykälä ei sido ketään edes luterilaisen tunnustuksen "perustusnääräyk-siinkään".³⁹⁵

Sitten avaamme kaksi kirjettä, jotka kaksi valtiopäiväedustajaa ovat lähettäneet Hedbergille valtiopäiviltä muutoksen valmistumisaikoihin.

Tuomiorovasti **A. G. Borg** (31/3 1866): "Kukaan ei ole toivonut, että ketään pakotettaisiin pitäytymään tunnustukseemme tai estämään ketään poikkeamasta siitä. Mutta sitä ovat kaikki uskovat ja heränneet toivoneet, ettei kenelläkään olisi oikeutta riistää meiltä tunnustusta."

Kirkkoherra **Alfred Roos** (5/4 1867) kirjoitti ensin ilonsa siitä, että tuo 1 § ei saanut kielteistä ratkaisua. Mutta hän sanoo pelkäävänsä, että ns. raamatullinen (epäluterilainen — AAU) teologia harhaoppeineen on käyttävä hyväkseen pykälän nykyistä sanamuotoa ("formulering") yksipuolisen raamatullisuutensa esittämiseksi vastoin ("öfver") Tunnustuskirjojen oppia.

³⁹⁴ Hj. Holmqvist, Kyrkomötet i Sverige 1925, TA 1926 n:o 1 s. 26, 27.

³⁹⁵ Ehdotukset muutoksiin kirkkolain esityksessä perussyiden ja vastalauseiden kanssa, Hki 1866 s. 66–, vert. A. J. Pietilä, Taistelu apostolisesta uskontunnustuksesta, Hki 1912 s. 35–39.

Nämäkin selvitykset osoittavat, että silloisen lainmuutoksen laatijat kyllä käsittivät, että uusi 1 § ei enää sitonut kirkkoa luterilaiseen oppiin.

Uuden kirkkolain tunnustussäädöstä on prof. W. A. Schmidt tutkinut.³⁹⁶ Hän toteaa (1939), että säädös Jumalan sanasta kaiken opin ojennusnuorana ei anna mitään selvitystä kirkon oppitunnustuksesta. Hän osoittaa, että oppiasiassa ei riitä säädös siitä: "**Mistä** löydämme kristillisen totuuden lausuttuna?" Siinä tarvittaisiin välttämättömästi vastaus kysymykseen: "**Miten** on kristillinen totuus ilmoitettu selvänä tunnustuksena?" Kirkkolain pykälä antaa vastauksen kysymykseen, mistä... mutta jättää selvittämättä, miten... Vuoden 1686 kirkkolain vastaava pykälä antoi selvän vastauksen molempiin kysymyksiin. Kirkkolain uudistuksessa tahtoivat ei-luterilaiset poistaa ehdottoman oppitunnustuksen. Niin tapahtui. Valitettavasti oli evankelisilla osuutta tässä ratkaisussa. He alistuivat kirkkopoliittikkaan ja olivat osaksi ymmärtämättömiä.

Evankelisten pappien kokouksessa 1948 piti pastori **A. E. Koskenniemi** alustuksen "Tunnustuskirjojen velvoittavuudesta". Siinä hän historiallisin todistein osoitti ja lausui, että vuoden 1869 kirkkolain eli siis nykyinen tunnustuspykälä on vetänyt "ristin yli" vanhan vastaavan pykälän. Uuden — silloisen — kirkkolain valmisteluista hän lausui, että niiden kautta valmistettiin vuoden 1686 kirkkolain 1 §:n hautajaisia. Edelleen Koskenniemi lausui: Uuden kirkkolain kautta oli päättynyt se vaihe, jolloin Suomen kirkko oli virallisesti tunnustanut luterilaisten tunnustuskirjojen opin omakseen.³⁹⁷

Olessaan dogmatiikan professorina **Osmo Tiililä** lausui 1946 mitä luonnollisimpana asiana, mitä yksikään kirkon opettaja ei ole oikaissut: "*Luterilainen kirkko on (oppiin nähden) vapauden kirkko ja sen täytyy sellaisena pysyä.*"³⁹⁸

Tämä toteamus on kirkkolain tunnustuspykälän mukainen.

Papinvalakaava, kirkkolain 117 §, jäi muodoltaan ankarammaksi kuin tunnustuspykälä (1 §). Mutta papeilta ei voi vaatia toisenlaista

³⁹⁶ TA 1939 n:o 2 ja 3, Wolf. Schmidt: Till frågan om den ev.-luth. kyrkans bekännelse s. 149.

³⁹⁷ AEK:n alustus evank. papp. kok:ssa 1948. Tk:n muistuinpanot.

³⁹⁸ Osmo Tiililä, Kestäkö luterilaisuus?, Hki 1946, s. 21. – Saman Kristill. kirkot ja lahkot, Hki 1945 s. 182.

uskoa ja opetusta kuin mitä kirkko omanaan tunnustaa. Sen tähden selitettiin yliopistossa, että papinvala ei saa sisältää enempää kuin mitä kirkon tunnustuspykälä säättää. Niinpä prof. A. J. Pietilä selostaessaan kirkon tunnustuskysymystä lausui: "Jätämme seuraavassa tahallamme keskustelusta pois papinvalaa koskevan 117:nnen §:n, koska se on tulkittava tunnustuskysymykseen nähden 1 §:n hengessä."³⁹⁹

4.2.3 Muuttunut suhtautuminen Raamattuun

4.2.3.1 Raamatun arvo 1800 -luvulla

Järkeisusko suhtautui kristinuskon kysymyksiin järjen mukaan. Arvosteltiin itse Raamattua sellaisenaan vai pelkästään sen opetuksia, on asiallisesti aivan samaa. Kuitenkin on sanottava, että yleisesti Suomessa annettiin Raamatulle Jumalan sanan arvo. Kun tulimme herännäisyyden piiriin, emme siellä tapaa mitään Raamatun arvostelua. C. G. v. Essen, A. W. Ingman, Alfred Kihlman kirjoittavat⁴⁰⁰ toisilleen esim. 1850 -vaihteessa sellaisella kunnioituksella Raamatun sanaa kohtaan, ettei siitä löydä säröä — puhumattakaan Hedbergistä ja hänen kannattajistaan. Tämä sävy jatkuu 1800 -luvun loppupuolelle saakka, jolloin bekilläisyys tuli suuressa määrin hallitsevaksi jumaluusopilliseksi suunnaksi.

4.2.3.2 Suhtautuminen Raamattuun muuttuu

Uusia aatteita levisi jumaluusopilliseen tiedekuntaan 1890 -luvulla.⁴⁰¹ Tiedekunnassa vallitsi silloin opettajakato. Osaksi siitä syystä lähti suomalaisia jumaluusopin tutkijoita ulkomaisiin, etenkin saksalaisiin yliopistoihin kartuttamaan tietojään. Tähän vaikutti myös se, että tänne kirjallisuuden kautta tunkeutunut uusi jumaluusoppi ei voinut tyytyä jo kauan aikaa hallinneeseen bekilläiseen oppisuuntaan.

³⁹⁹ A. J. Pietilä, emt. s. 29 alamuistutus.

⁴⁰⁰ Kihlman – selviö kaikissa kirjeissä.

⁴⁰¹ Martti Ruuth: emo kirjo Sv.KF. 1940 s. 146–.

Uusi jumaluusoppi arvosteli Raamattua inhimillisen tietämyksen kannalta ja suhtautui samalla kielteisesti myös muihin kristinuskon perustotuuksiin. Sitä harrasti innolla täällä Suomessa saksalais-beckiläinen Alfred Kihlman myöhemmin ja hänen rinnallaan esim. Erkki Kaila, Arthur Hjelt ja Lauri Ingman. He tekivät yhteisiäkin ulkomaanmatkoja teologisiin kohteisiin.⁴⁰² Erityisesti juurtui tänne ritschililäinen jumaluusoppi, joka järkeilevänä kielsi kristinuskon perustotuudet ja antoi niille aivan uuden sisällön, Raamatun sanan jumalallisuus kiellettiin ja samoin luterilainen oppi syntisen ihmisen vanhurskautuksesta Jumalan edessä. Siten kaikki muu sen yhteydessä joutui uuteen valaistukseen.

4.2.3.3 Raamatun arvostelu yleistyy

"Historiallis-kriittinen" raamatunarvostelu voitti pian puolelleen kaikki johtaviin jumaluusopin opetustehtäviin kohoavat jumaluusopineet: Edv. Stenij, Paavo Wirkkunen, A. F. Puukko, Jaakko Gummerus, J. A. Mannermaa, A. J. Pietilä, Rafael Gyllenberg, Eelis Gulin, Aimo Nikolainen, Aarre Lauha ym. Tästä kehityksestä on prof Gyllenberg antanut aivan avomielisen kuvauksen.⁴⁰³ Iloiten hän kertoo esimerkkejä siitä, kuinka alussa onnistuttiin tuomaan esille tätä uutta oppia sillä tavalla, että siitä ei syntynyt melua. Myöhemmin uskallettiin tuoda kaikki päivänvaloon. Olihan kirkollinen asema nyt taattu.

4.2.3.4 Sitä levitetään

Yliopiston luennoilla oli Raamatun sanan jumalallisuuden kielttäminen yksi pääopetusaihe. Prof. Hjelt ilmoitti kielteisen opetuksen tueksi, että kaikki Euroopan yliopistot opettivat samalla tavalla. Tapahtui, että ylioppilas oppikirjan mukaisesti kirjoitti kiitoksella hyväksytyn koekirjoituksen Raamatun jumalallisuutta vastaan, vaikka hän itse uskoi Raamatun jumalallisuuden.⁴⁰⁴ Oli kyseessä tutkin-

⁴⁰² Vert. E. Aspelin–Haapkylä, Alfred Kihlman II s. 392–, 405, 418–, G. Johansson, Muistelmia A. W. Ingmanin elämästä, 1927 s. 59–.

⁴⁰³ R. Gyllenberg Puolivuosisataa suomalaista eksegetiikkaa. Suomalaista raamatuntutkimusta, Hki 1946 s. 19–53. Saman: "Gammal och ny bibelsyn i finsk teologi", TA 1945 s. 202–219.

⁴⁰⁴ Kyseessä ylioppilas Erkki Penttinen 1921.

non läpäiseminen ja oppikirjan mukaan oli osattava. Kun taas eräs ylioppilas vastasi prof. Hjeltin kysymykseen, että jokin kohta Raamatusta oli — oppikirjan mukaan — tarua, vastasi professori: "Niin on."⁴⁰⁵ — Kun näistä asioista oli kerran ylioppilastiedekunnassa keskustelua, eräs ylioppilas kysyi tri (myöh. arkkipiispa) Erkki Kailalta, milloin näitä uusia oppeja olisi ryhdyttävä opettamaan ihmisille, hän vastasi: "Rippikoulussa."⁴⁰⁶ Näin myös tehtiin. Onhan järkeisoppisuudesta kuuluisa tri Paavo Virkkusen teos: "Kristinopin perustotuudet nuorisolle"⁴⁰⁷ juuri rippikoulun opetusta.

4.2.3.5 Järkeisoppi pääsee hallitsevaan asemaan kirkossa

Vuonna 1924 tri Paavo Wirkkunen saattoi jo julistaa, että "tämä taistelu" — Raamatun sanallista innoitusta vastaan — on katsottava periaatteellisella voitolla päätetyksi."⁴⁰⁸ Siirtyessään eläkkeelle 1945 prof. Puukko lausui, että hänen aikanaan on tämä "ns. historiallinen suuntaus tullut yleiseksi, ja papisto on siihen aikaa myöten tottunut ja mukautunut. Mitään 'suurta' taistelua ei meillä tässä suhteessa ole ollut."⁴⁰⁹

Raamattu -kysymys oli evankelisten ylioppilaitten keskuudessa (–1922) yksi teologisten taisteluiden pääaiheista. Se oli niin polttava, että yliopisto-opetus tuli heille jo sen johdosta sietämättömäksi ahdistukseksi, Tällaista kokenut ei voinut muuta kuin päästä mahdollisimman pian irti sellaisesta kielteisyydestä ja saada lujitusta Jumalan sanan oikeassa tuntemisessa ja käytössä. Luterilaiset, evankeliset ylioppilaat seisoivat enemmän tai vähemmän tietoisina kirkon veräjällä. Kun he aikanaan kuulivat, että Jumalan sana ei vaadi heitä osallistumaan kielteiseen opetukseen ja sitä sallivaan ja opettavaan kirkolliseen yhteyteen, suhtautuminen kansankirkkoon ratkesi. Kristinuskon kumoaminen ja usko Kristukseen Jumalan sanan perustuksella eivät sovi yhteen, 2 Kor. 6:14-18.

⁴⁰⁵ Tk:n tentti 1922.

⁴⁰⁶ Tk. länän (Juultavimmin v. 1921), Tämä kysymys ja vastaus piirtyivät aivan erityisesti mieleen.

⁴⁰⁷ Ilmestyi v. 1912.

⁴⁰⁸ Paavo Wirkkunen, Elämäni, 1924 s. 139. – Vert. Lut. 1945 s. 10.

⁴⁰⁹ Uusi Suomi 1945 N:o 130.

4.2.4 Kirkko vailla oikeita tunnusmerkkejä

Suomen kirkko oli 1870 virallisesti syrjäyttänyt luterilaisen tunnustuksen ja lisäksi oli vielä erityisesti 1900-luvun alusta alkaen noussut vallitsevaksi Raamatun jumalallisen arvovallan kumoaminen. Siis viiva oli vedetty sen ainoankin kiinnekohdan yli, joka vielä vuoden 1869 kirkkolaissa kaiken opin tuomarina pidetään. Tätä tilannetta eivät muuta toiseksi yksityisten yksinkertainen usko ja kiintymys Jumalan sanaan. Poissa on luterilainen tunnustus. Poissa uskon ja opin tuomari. Kirkon todelliset, ainoat tunnusmerkit ovat kaa-detut. Kirkon hartaammat jäsenet ovat kerääntyneet erilaisia tunnusmerkkejä vielä käyttäviin suuntiin ja yhdistyksiin. Mutta täältä heitä ohjataan osaksi takaisin oikeita tunnusmerkkejä vailla olevaan kirkkoon.

4.3 Yhdistystoiminta tunnustuksellisen seurakunnan korvikkeena

4.3.1 Jumalan sanassa ei ole yhdistyksiä, vaan seurakuntia

Uudessa testamentissa tapaamme vain tunnustuksellisia apostolisia seurakuntia, jotka uskonveljellisin sitein olivat yhteistoiminnassa keskenään. Luterilainen tunnustus ei tiedä mistään yhdistyksistä seurakuntien rinnalla. Kuuluisaksi tulleessa Saksalaisessa Messussa⁴¹⁰ Luther tahtoi järjestää silloisista suurista "seurakunnista", joita hän piti vain lähetyskenttänä, oikeita seurakuntia, jotka toimisivat kaikin puolin Jumalan sanan mukaan. Vain ne, jotka tähän pyrkivät tai siten toimivat, voivat vedota tuohon Lutherin kohtaan. Nykyaikainen hengellinen yhdistystoiminta on jotakin aivan toista.

⁴¹⁰ MkLt? s. 50–, 93–, 98–.

4.3.2 Yhdistystoiminnan tienraivausta

Vasta saksalainen pietismi (Philipp Jacob Spener k. 1705) kehitti hurskasten hartauspiirejä, jotka olivat pieniä omatoimisia ryhmiä kansankirkon suurseurakunnan yhteydessä — *ecclesiolae in ecclesia* (=pieniä seurakuntia suurseurakunnassa). Niissä ei ollut kyse uskonopillisista asioista. Päinvastoin niissä väheksyttiin opin tarkkuutta ja pidettiin pääasiana henkilökohtaista hurskautta.

Tällainen hartausseurakristillisuus on lähtöisin reformoiduista piireistä 1600-luvulta Englannista, Hollannista ja Elsassista.⁴¹¹ Se raivasi tietä nykyaikaiselle suuntayhdistystoiminnalle. Reformoidut ensimmäiset lähetysyhdistykset ja traktaattiseura syntyivät 1800-seuduilla Englannissa.⁴¹² Sieltä tällainen yhdistystoiminta tuli koko pian Ruotsin välityksellä Suomeen.⁴¹³

4.3.3 Yhdistystoiminta saapui Suomeen

Suomen Raamattuseura perustettiin 1812, Suomen Evankelinen Seura 1817, Suomen Lähetysseura 1859 ja sitten Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys 1873.

Erityisen huomattavaa on, että Evankeliumiyhdistys perustettiin aivan toisin perustein kuin yhdistystoiminta lähti muualla — Ruot-sissakin — liikkeelle. Evankeliumiyhdistys perustettiin nimenomaan luterilaisen opin viljelemisen ja varjelemisen merkeissä, kuten siitä on aikaisemmin ollut puhe.

⁴¹¹ Spener tutki Englannin puritaanista kirjallisuutta (Lewis Bayly k. 1631, Richard Baxter k. 1691), Hollannin kalvinilaisia (J. von Lodenstein k. 1677, Jean Labadie k. 1674), katso Hj, Holmqvistin Kirkkohistoria II.

⁴¹² Englannin evangelikanismi 1700-luvun lopulla. Baptistieri lähetysseura 1792. Lontoon lähetysseura 1795, Englannin kirkon lähetysseura 1799, Uskonnollinen traktaattiseura 1799, Britannian ja Ulkomaan Raamattuseura 1804.

⁴¹³ Hj. Holmqvist, Kirkkohistoria II 548. U. Paunu, Suomen Pakanalähetystoimi 1 45–46. Ernst Newman, Nordskånska väckelserörelser under 1800-talet I s. 29.

4.3.4 "Ecclesiolae in ecclesia" ("Pieniä seurakuntia kirkossa")

Lukuun ottamatta niitä Lounais-Suomen seutuja, joissa toimi evankelisia pappeja, oli muualla kuin autiota korpea, kuin lähetyshäkkiä. Vähitellen ilmestyi sinne kiertäviä maallikkosaarnaajia. He halusivat julistaa heille itselleen kirkastunutta Jumalan armoa sitä kaipaaville. Sielläkin, missä myöhemmin liikkui Yhdistyksen palveluksessa oleva pastori, oli evankelisten uskovaisten opettaminen maallikoitten käsissä. Sitä paitsi luettiin oman suunnan lehtiä, Lutherin kirjoja, sikäli kuin niitä oli saatavissa yms.

Kuten yllä on todettu, syntyi siellä täällä pieniä evankelisia piirejä, uskovien seurakuntia, jotka alkoivat kokoontua yhden uskon perusteella. Niiden luokse tulivat saarnaajat. Saattoivatpa toiset piirit kutsua itselleen vakituisekin opettajan, kuten "Räytingin ja Pulkkinen kylien useimmat jäsenet pyysivät Tuominientä varsinaiseksi opettajakseen kolmeksi vuodeksi".⁴¹⁴ — Forssan uskovaiset kutsuivat Pietari Kurvisen samoin tilapäiseksi opettajakseen (1889 – 1891)⁴¹⁵ ja Helsingin "uskovan seurakunnan hartaasta kehotuksesta" oli ruotsinkielinen saarnaaja G. W. Rask vuodesta 1854 lähtien alkanut opettaa näitä piirejä. Samalla tavalla on moni saarnaaja saattanut aloittaa opetustyönsä, kuten esim. J. Merruntaus Karstulassa. Tietenkin saattoivat toiset muuten vain lähteä saarnailemaan. J. Westerbackin erityisen kiihkeä oma halu on joutunut historiankin lehdille. Hän vetosi siihen, että Pyhä Henki olisi avannut hänen suunsa.⁴¹⁶

Näin oli evankeliumin sana ensin saattanut ihmisiä uskoon ja siten yhdistänyt heitä yhden uskon ja rakkauden sitein. He kokoontuivat erikseen ja käyttivät omia saarnamiehiä. Mitä nämä piirit muuta olivat kuin pieniä seurakuntia (ecclesiolae). Sitä nimitystä ne käyttivät itsestään.

Onpa liittyminen tällaiseen "seurakuntaan" tapahtunut joskus erikoisella tavallakin. Kun kuuluisa saarnaaja Aabraham Tuominiemi oli **Vetelissä** evankelisen "seurakunnan" opettajana, Joonas Heikkilä

⁴¹⁴ Aabraham Tuominiemi, Kmla 1892 s. 124.

⁴¹⁵ Kurv. s. 123.

⁴¹⁶ Takala III 257.

(myöhemmin kirkonvartija) ja hänen sisarensa tulivat uskoon (1880). Sen jälkeen toisen kerran kokoonnuttaessa he "suuren väkijoukon keskellä seisaalleen nousten kumpikin tunnustivat itsensä autuaiksi Jumalan lapsiksi.⁴¹⁷ Siten he ilmoittautuivat Vetelin "pienen seurakunnan" jäseniksi.

Nämä "seurakunnat" joutuivat myös joskus seurakunnallisiin taisteluihin. Vastakohtana oli "suurempi seurakunta". Muistamme **Forssan** tapauksen, jolloin epäevankeliset kirkolliset valtasivat evankelisten rukoushuoneen. Kun evankeliset eivät "omassa talossaan" saaneet kuulla puhdasta evankeliumia, he erosivat siitä pois. He kokoontuivat erillään Tölön talossa ja saivat aikanaan uuden oman rukoushuoneen. Samoin kävi **Tampereella** 1894. Jälleen 1898 tapahtui siellä toinen hajaantuminen. Siitä lähemmin Tampereen Vapaan Ev.-Lut. Seurakunnan perustamisen yhteydessä. — **Kotkassakin**, jossa opettaja Juho Valve oli toiminut saarnaajana, tapahtui samanlaatuinen jakaantuminen kuin Tampereella. Ja kun beckiläinen piispa O. I. Colliander oli siellä piispantarkastuksen yhteydessä kironnut Yhdistyksen levittämän opin perkeleelliseksi, ryhdyttiin tosi toimiin oman rukoushuoneen hankkimiseksi. "Tästä piispankirouksesta kasvoi meidän Luth. Evankeliumi Yhdistyksen rukoushuone" (vihittiin 1903), kertoo Edla Pöyry.⁴¹⁸

Kertoessaan rukoushuoneitten rakentamisesta 1910-luvulla Yhdistyksen entinen johtokunnan jäsen (1948 – 1968) kunnallisneuvos Juho Kurki lausuu⁴¹⁹: "Joskin niitten syntymiseen pääasiallisena kannustimena oli kokouspaikkojen tarve, oli hiljaisuudessa kyteväenä osatekijänä ajatus pystyttää 'oma kirkko', jossa voi vapaasti julistaa autuuttavaa evankeliumia."

Yhdistyksen 50-vuotisjulkaisussa Byman kuvaa samaa asiaa näin⁴²⁰: "Jumalan perheväki unelmoi kokoontumispaikoista, joissa on oman kodin tuntu. Sen kokoontumisvietti vetää sitä ulkopuolella viihtyisän kirkonkin yhteen."

⁴¹⁷ Juho Torppa Kmla 1926 s. 93–95.

⁴¹⁸ Nuor. Yst. 1907 s. 134.–.

⁴¹⁹ Juho Kurki, Armosta autuaat isänmaan kohtalonvaiheessa (1910-luvulla), Kmla 1973 s. 30.

⁴²⁰ Yhd. 50 v.kert. s. 61–62 (ilmeisesti Bymanin kirjoittama luku).

Kunnallisneuvos Kurjen kuvaus on vakaiden evankelisten asenteen mukainen, kun taas Bymanin lausunto on todellisuuden vastainen, evankelisen kirkollisen linjan kumarrus kahteen eri suuntaan.

Olen liittänyt evankelisten oman toiminnan otsakkeen "Pieniä seurakuntia kirkossa" yhteyteen. Silti sitä ei voida täysin rinnastaa pietistisiin hartausseuroihin, joista tätä nimitystä varsinaisesti käytetään. Pietistiset seurat eivät kokoontuneet oppitunnustuksen merkeissä epäevankelista kirkollisuutta kaihtaen, kuten evankeliset osaksi tekivät, vaan ne olivat ja ovat täysin kirkollisia, tunnustuksen tarkkuudesta välinpitämättömiä, määrättyä hurskauden muotoa viljeleviä piirejä. Evankeliset kokoontuivat toisin tunnuksin. Mutta kun hekin kuuluivat samalla kansankirkkoon, sopii heidänkin kohdallaan käytettäväksi pietistien seuroja kuvaava nimitys. Kirkollisena suunta-toimintana ovat heränneiden, evankelisten yms. kokoontumiset samanarvoisia.

Kun Missouri-synodin professori Dau kävi 1921 Euroopassa ja Suomessakin tutustumassa vakaviin luterilaisiin, hän joutui toteamaan, kuinka heitä kuului kansankirkkojen yhteydessä toimiviin yhdistyksiin. Matkakuvauksessaan hän esitti havaintonsa yhdistystoiminnasta näin⁴²¹: "Jokainen, joka asiaa vähänkin harkitsee, on pian huomaava, että selostetut toiminnat (erilaiset kirkolliset suuntayhdistykset) ovat pelkästään neuvottomuudesta johtuneita toimintoja ja sellaisina korvikkeita ja hätävaraa (Verlegenheitseinrichtungen und Notbehelfe), jotka eivät voi tyydyttää uskovien ihmisten omiatuntoja, jotka todella pitäytyvät Jumalan sanaan. Ne pakottavat uskovaan ihmistä jatkuvasti osallistumaan muiden synteihin."

4.3.5 Evankeliumiyhdistyksen asema kirkossa

Aikaisemmin on tutkimuksessa esitetty Yhdistyksen johtavien henkilöiden kirkollinen asenne. Se on käytännössä samaa kuin sen kanta. Tähän otan vielä yhden esimerkin kuin yhteenvetona lausuntuista kannanotoista ja siihen liittyvän arvion ei-evankeliselta kirkolliselta taholta.

⁴²¹ Prof. W. H. T. Dau: Kirchliche Zustände in Europa (matkakert.), Der Lutheraner (Missourisynodi) 1922 s. 45.

Pastori Byman lausuu 1923: "Mitään ei siis sen hartaammin toivottu (Yhdistyksen puolelta — AAU) kuin yhä läheisempää liittymistä muodollisessakin suhteessa kirkkoon eli toisin sanoin: ei tahdottu muodostaa 'kirkkoa kirkkoon' (ecclesiola in ecclesia), josta saattaisi olla seurauksena olemassa olevan kirkon perustan horjuttaminen."⁴²² — Teol.tri S. Sirenius taas lausuu (1922): "Evanke-liumiyhdistys on kaikista yhdistyksistämme se, joka eniten, kiinteine järjestysmuotoineen muodostaa 'kirkon kirkossa'. Se muistuttaa tässä suhteessa Englannin evankelisen (metodistisen) herätysliikkeen vaikutuksesta syntyynyttä **society**- eli seurakuntajärjestelmää..."⁴²³

Nämä lausunnot näyttävät vastakkaisilta:

Byman: Yhdistys ei ole "kirkko kirkossa".

Sirenius: Yhdistys on enemmän kuin mikään muu suomalainen yhdistys "kirkko kirkossa".

Molemmat lausunnot yhtyvät siinä, että Yhdistys ei tahtonut olla "kirkko" (pikku kirkko), vaan pelkästään kirkon suunta — pysyvästi toisten suuntien rinnalla. Molemmissa lausunnoissa tähdennetään kansankirkon ehdotonta etuoikeutta olla todellinen ainoa kirkko.

4.3.6 Miten on suhtauduttava evankelisen liikkeen maallikkosaarnaajatoimintaan?

Olemme jo jonkin verran tutustuneet maallikkosaarnaajien alkuaikoina usein urauurtavaan toimintaan. Osaksi he ovat olleet kuin lähetyssaarnaajia kansankirkon syrjäseuduilla. Kun kuka tahansa yliopistotutkinnon suorittanut koulun opettaja saattoi saada papinviran hallitsijankin päätöksellä, voidaan käsittää, miten helposti seurakuntiin tuli kylmiä virkapappeja.

Suomen kansan hengellinen huoltaminen oli 1800-luvun puolivälinkin jälkeen niin laiminlyöty ja niin väärin hoidettu, että sitä on vaikeata sanoin kuvata. Tätä taustaa vastaan katsottuna on maallikkosaarnaajien toimintaa on arvioitava.

⁴²² Yhd. 50 v.kert. 11 (kirj. ilmeisesti Byman); vert. S. Sirenius, Kansankirkko yhdistystoiminnan tukemana, Porvoo 1922 s. 132.

⁴²³ S. Sirenius emt, s. 141.

Lisäksi seurakunnat olivat varsin laajoja. Sen tähden evankeliset kirkkoherrat Hedbergistä lähtien mielellään käyttivät hyväkseen maallikkosaarnaajien apua.

Vaikka Yhdistys alussa varovasti kutsui maallikkosaarnaajia työhön, se ei voinut hallita kaikkea tällaista saarnaamista ja esiintymistä. Lisäksi saarnaajien opetus pysytteli erityisiä poikkeuksia lukuun ottamatta — usein rajoitetulla alalla. Toisia kutsui työhön Yhdistys, toisia vaativat evankeliset paikkakuntalaiset muutenkin esiintymään opettajinaan, toiset saattoivat lähteä matkaan muistakin syistä.

Maallikkosaarnaajatoiminta on ollut Yhdistyksen perustoimintamuotoa ja sitä on sen julkaisuissa viime aikoihin saakka koetettu kaikin puolin perustella Jumalan sanallakin.⁴²⁴

Miten sitten maallikkosaarnaamista perusteltiin?

Sitä on alusta alkaen perusteltu vedoten kristittyjen hengelliseen pappeuteen.⁴²⁵ Otan tähän yhden esimerkin siitä, miten Gestrin puolusti itsenäisten saarnamiesten esiintymistä missä paikassa tahansa. Hän lausui⁴²⁶: "Jumalan sanaa saa totinen kristitty puhua ja tunnustaa missä pitäjässä ja hiippakunnassa hyvänsä. Sillä tässä on vielä muistettava, että kristillinen seurakunta on yksi ainoa ja kaikki pyhät ovat myös yksi, saman ruumiin jäsenet ja veljet keskenänsä, vaikka missä maan paikassa asuisivat."

Tässä sekoitetaan toisiinsa Kristuksen näkymätön seurakunta ja maailmassa toimivat kristittyjen paikallisseurakunnat ja -kirkot. Näitä ei ole vain yksi, vaan niitä voi olla ja on paljon. Niiden toiminta on tarkoin määrätty ja sitä on kunnioitettava. Seurakunnallinen epäjärjestys ei ole oikeutettua. Seurakuntien omia pastoreita on Jumalan sanan mukaan pidettävä heidän julistamansa puhtaan opin tähden "erinomaisen rakkaina", 1 Tess. 5:13, ja heitä "pidettäköön kahdenkertaisen kunnian ansainneina", 1 Tim. 5:17.

⁴²⁴ K. niemi 1964 s. 135–165.

⁴²⁵ E. T. Gestrin, Oletkos Pyhä? emt. s. 91–, 103, Yhd. 25 ja 50 v.kert:t. Vert. Gestrin, Meddelanden angående de rel... emt. I, 1882 s. 82–118.

⁴²⁶ Gestrin, Oletkos Pyhä? emt. s. 102.

Pastori, kirkkoherra L. A. Wennerström perusteli maallikkosaarnaajien toimintaa 1878 osaksi silläkin, että pappien voimat eivät riitä kaikkeen tarvittavaan opettamiseen.⁴²⁷

Mitä tästä on sanottava?

Kristittyjen hengelliseen pappeuteen kuuluu, että kaikilla uskoilla — miehellä yhtä hyvin kuin naisella ja lapsellakin — on oikeus uskonsa tunnustamiseen ja henkilökohtaiseen opetukseenkin. Mutta niin pian kun näitä hengellisiä pappeja kokoontuu seurakunnaksi, se kutsuu itselleen yhden tai useampia opettajia eli pastoreita, joilla tulee olla Raamatun edellyttämä kykeneväisyys tähän erikoistehtävään. Tätä julkista opetustehtävää tai saarnavirkkaa hoitaa seurakunnassa vain se tai ne, jotka seurakunta on tähän tehtävään kutsunut ja oikeutanut. Tämä on Jumalan sanan ja luterilaisten tunnustuskirjojen oppi ja osoitus.⁴²⁸

Mitä sitten tulee liikkumiseen toisten seurakuntien alueella, on siinäkin Jumalan sanan mukaan toimittava siten, ettei loukata paikakunnalla toimivaa seurakuntaa eikä sen mahdollista lähetystyötä.⁴²⁹

Jos Suomen kirkkoa olisi voitu pitää oikeana kirkkona, olisi Jumalan sanan mukaan kunnioitettava nimenomaan seurakuntien omaa toimintaa. Jos taas Suomen kirkko ei ollutkaan uskollinen opissa ja tunnustuksessa tai se toimi riittämättömästi, oli joko saatava aikaan oloissa korjaus tai sitten olisi pitänyt muodostaa omat oikein toimivat seurakunnat. Muuten joudutaan ristiriitaan seurakuntien oikeuksien kanssa ja aiheutetaan epäjärjestystä. Eihän millään kirkon erikoisryhmällä eli itsenäisellä hengellisellä yhdistyksellä itsellään ole minäänlaista jumalallista oikeutta järjestää erillistä saarnaviran toimintaa seurakunnissa.

Seurakunta on kristittyjen kokoontuminen yhteiseen hengelliseen toimintaan.

⁴²⁷ Sanans, 1878 s. 190. L. Wennerströmin kirj.

⁴²⁸ Viitataan vain tässä C. F. W. Walther, Die Stimme unserer Kirche in der Frage von Kirche und Amt, erns. painos 1852 (Missourisynodi).

⁴²⁹ Näitä asioita käsitelty V. I. Salosen alustuksessa: "Mihin asti saa pastorien ja yksityisten lähetystoiminta ulottua ilman että sekaannutaan vieraaseen virkaan?" (saksankiel.), pidetty Kööpenhaminassa 4.6.1948.

Seurakunnalla on oikeus ja valta kutsua toimintaansa varten julkisen saarnaviran hoitajia ja opettajia yms.

Seurakunnalla on oikeus erottaa keskuudestaan pois sen tunnustuksesta poikkeavat opettajat.

Seurakunta on Jumalan sanan mukaan kristittyjen perustoimintayhteys eikä sitä saa syrjäyttää.

Jumalan sana ja luterilainen tunnustus eivät tunne mitään erisuuntaista yhdistystoimintaa omine pappeineen ja saarnaajineen. Millään tunnustuksellisella kirkolla seurakuntineen kaikkialla — ei myöskään USA:ssa suomalaistenkaan keskuudessa eikä Suomessa — ole keskuudessaan erihenkisiä suuntayhdistyksiä itsenäisine toimintoineen.

Yhdistyksen saarnatoiminnasta on vielä mainittava eräs — itse saarnaajillekin varmaan kaikkein vastenmielisin — velvollisuus. Sitä on kuitenkin Yhdistys aina teroittanut erittäin tärkeänä asiana — kansankirkollisista syistä. Silloinkin kun Yhdistys on huomannut, että useat kirkon papit "ovat kirkon tunnustukselle enemmän tai vähemmän vieraat jopa vihaavat sitä", se on antanut saarnaajilleen seuraavan ohjeen:

"Siitä huolimatta on se (Yhdistys) toimimiehillensä, etupäässä kolportööreille, välttämättömäksi teroittanut kunnioittaa niitä, joille julkinen opetustoimi on uskottu, heidän virkansa tähden."⁴³⁰

Tällaisen suhteen vakiinnutti käytäntöön Yhdistyksen yliasiamies Johannes Bäck (1884). Hän laati kolportööreille ohjesäännön, jossa sanotaan, että kolportööri ei saanut "keskusteluissaan eikä puheissaan halventaa seurakunnan opettajia". Vieläpä heidän piti vaatia kuulijoitaankin samoin kunnioittamaan epäevankelisia pappejaan: "Jos joku kolportöörin kuullen rupeaa moittimaan sielunpaimentaan, kolportöörin velvollisuus on sopivasti katsomallaan tavalla estää se". — On luonnollista, että — niin kauan kuin joku on minkä tahansa kirkon jäsen — hänen tulee antaa asiaankuuluva arvo saarnavirassa olevalle. Mutta tässä ei ole kyseessä vain ulkonainen kohteliaisuus. Varmaan evankeliset kuulijat enimmäkseen arvostelivat pappeja hei-

⁴³⁰ Yhd. 25 v.kert. s. 46. – Samanlainen ohje uusiutuu Yhd. 50 v.kert.ssa s. 48.

dän opetuksensa mukaan. Tämä oli aivan yleistä. Ja Yhdistyksen saarnaajat vahvistivat heitä opetuksillaan tässä suhteessa.

Näitä Bäckin toimia hyväksyvästi kertoen rovasti Tamminen (1946) mainitsee esimerkin kirkolliseen kumarrukseen alistumattomasta kolportööristä — mutta vain yhdestä: "Eräs kolportööri luopui toimestaan tämän määräyksen tähden." Ja hän lisää tähän vielä: "Sanottiinpa, että Evankeliumiyhdistys ja sen pastori nyt olivat kääntyneet sellaiselle tielle, että heille ihmisten ystävyys oli suurempiarvoinen kuin Jumalan totuus."⁴³¹ Niin kuin tässä kirkollisessa suhteessa olikin. Kyseessä oli maakauppias, kolportööri Gustaf Julin.⁴³² Toiset olivat niin mielistyneet kiertävään saarnailemiseen, että mukautuivat rauhasa opiltaan sekavaan kirkkoon. Sellainen kirkko oli heidän toiminnalleen tarpeellinen edellytys.

Kaiken tämän nurinkurisen toiminnan pohjimmaisena syynä oli se, että **evankelisilla ei ollut omia seurakuntia**, joita he koettivat jotenkin korvata ristiriitaisilla kaksois seurakunnilla — "vieraalla" (vars. seurakunta) ja "omalla" (evankelinen suunta). Käytettiin tarvittaessa seurakuntapappeja ja sitten Yhdistyksen pappeja ja saarnaajia, jotka vain vierailivat omiensa luona ilman vastuuta heidän sielunhoidostaan. Kirkollisverolla kannatettiin "vierasta" seurakuntaa ja kolehdeilla "omaa" yhdistysseurakuntaa. Tämä ei ole Jumalan tahto ja järjestys.

Yhdistyksen maallikkosaarnaajien lisäksi kiersi pitäjissä varsinkin 1890-luvulta lähtien suuri joukko vapaita maallikkosaarnaajia, joista osa kuului kahteen muuhun yhdistykseen, kunnes 1919 liittyivät Todistajain seuraksi. Näihin asioihin palataan vielä. Se, mitä tässä on periaatteellisesti puhuttu Evankeliumiyhdistyksen saarnaajista kuuluu luonnollisesti muillekin maallikkosaarnaajille.

⁴³¹ M. Agricola — E. W. Pakkalaan (Jaakko Haavio), Porvoo 1947 s. 544.

⁴³² Lauri Koskenniemi 1964 s. 114 ja 273, viite 184, 1967 s. 146.

4.3.7 Kirkon suhtautuminen sen piirissä toimiviin yhdistyksiin

(Suhtautuminen yleensä, periaatteellisesti)

Evankelinen liike toimi yli miespolven ajan ilman mitään yhteistä elintä tai yhdistystä eikä sellaista ajateltukaan perustaa. Hedberg, Rosengren, Gestrin ym. toimivat vain kukin virassaan ja sen yhteydessä he henkilökohtaisesti vahvistivat evankelisia uskovaisia, missä siihen vain oli tilaisuutta. Kansankirkkoa pidettiin luonnollisena kirkkona ja sen seurakuntia todella seurakuntina ja toimittiin sen mukaan. Tosin arvosteltiin ankarasti vuoden 1726 hartausseurakieltoa, jonka vasta uusi kirkkolaki (1870) kumosi. Olisi siis silloinkin tahdottu seurakunnallisuudesta poikkeavaa "vapaata" toimintaa.

Keskellä näitä vapaampia tuulahduksia tapaamme kirkollisuuden kannalta aitoa seurakunnallisuutta puolustavaa ja erillään kokoontumista vastustavaa kantaa. Kun Suomessa 1860-luvun alussa haluttiin perustaa Sisälähetysseuraa, Turun tuomiokapituli antoi siitä hylkäävän lausunnon 1860. Sen oli allekirjoittanut mm. E. M. Rosengren. Siinä arvosteltiin sitä, että ehdotuksessa "ei ollut määriteltä perustettavan yhdistyksen suhdetta kirkollisiin laitoksiin ja viranomaisiin".⁴³³ Keisari hylkäsiikin yhdistyksen perustamisanomuksen. Kirkko piti kiinni oikeuksistaan. Silloinen Kuopion tuomiorovasti A. G. Borg kirjoitti vähän myöhemmin (1862) suhtautumisestaan evankelisten kokoontumiseen muista erillään Helsingissä, että hän ei tahtonut sellaiseen toimintaan osallistua. Muualle kuin kirkkoon sijoite tut kaateederit (puhujalavat), penkit, lukkarit ja hengelliset puhujat tekivät häneen surullisen vaikutuksen. Borg ei tahtonut langettaa tuomiota siitä, missä määrin evankelisten oli tarpeellista erikseen kokoontua hengellisesti rakentuakseen. Ainakin heidän täytyi aikanaan palata seurakuntaan.⁴³⁴

Tämä kanta on kirkon ja seurakunnan kannalta sinänsä oikea. Seurakunnassa olevat eivät saisi järjestäyä siitä erilleen harjoittamaan juuri sitä, mikä on seurakunnan tehtävä. Kyllä Borgkin sitten myöhemmin (1872 ja 1873) kannatti Yhdistyksen perustamista ja vapaata

⁴³³ Sirenus emt. s. 63.

⁴³⁴ Aron Borg 9–10.2. 1862 Hgille. Tekstissä oleva kohta seuraa selostusta, Takala III 352.

ryhmittymistä kirkossa.⁴³⁵ mutta se ei muuta hänen aikaisemman kantansa todistusvoimaa. Vaatimus, että evankelisten täytyi palata seurakunta-uskollisuuteen, on tänä päivänä vahvistunut evankelisten omassa piirissä.

4.3.8 Kirkon ja yhdistysten keskinäinen suhde (Lausuntoja myöhemmiltä ajoilta)

Siirrymme nyt ajassa runsaasti eteenpäin — tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien syntyaikoihin ja sen jälkeen nykypäiviin asti. Ainahan kauempaa voidaan kypsemmin arvostella historiallisia ilmiöitä.

Tri Sirenus on jo mainitussa synodaali-kirjoituksessaan arvioinut kansankirkon eri suuntien ja yhdistysten merkitystä ja hän on tullut siinä seuraavaan tulokseen: "Joka tapauksessa on varmaa, että — mitä inhimillisiin tekijöiden tulee — tilanteen avain on tärkeältä kohdalta kirkossamme vaikuttavien uskonnollisten suuntien ja yhdistysten käsissä"⁴³⁶.

Samaan tulokseen on prof. Tiililä tullut 24 vuotta myöhemmin (1946). Kirjasessaan *Kestääkö luterilaisuus?* hän lausuu, että Suomen kirkon ja luterilaisuuden tulevaisuus ja säilyminen on lähinnä sen uskovien jäsenten varassa — "samoin ajattelevien elävässä uskonyhteydessä". "Tämä taas on meillä parhaimmin toteutunut juuri herätysliikkeissämme, jotka kaikki neljä tai viisi ovat kirkkoa vahvistamassa."⁴³⁷ Nämä toisistaan opillisesti eroavat suunnat ovat siis pylväitä, joitten varassa muu kirkollinen toiminta tapahtuu.

Näyttäisi siltä kuin prof. Tiililä olisi antanut näille kirkon suunnille suuntina varsin suuren arvon. Ainakaan niin ei ole tapahtunut evankelisen liikkeen kohdalla. Sen hän samassa kirjasessaan selvin sanoin suureksi osaksi tuomitsi⁴³⁸ ja seuraavana vuonna hän julkaisi laajan tutkielman.⁴³⁹ jossa tämä tuomio on yhä laajentunut ja ehdoton. Lisäksi prof. Tiililä hyvin tiesi kaikkien eri suuntien opilliset

⁴³⁵ Takala III 382.

⁴³⁶ Sirenus emt. s. 254.

⁴³⁷ Osmo Tiililä, *Kestääkö luterilaisuus?* s. 25, 27.

⁴³⁸ Osmo Tiililä, *Kestääkö luterilaisuus?* s. 23.

⁴³⁹ Osmo Tiililä, *Kaste ja usko*, 1947.

erilaisuudet ja senkin, ettei evankelinen ja beekiläinen (ns. raamatullinen) suunta missään tapauksessa sopinut yhteen. Hänen kirjasestaan käykin ilmi, että kirkon tulevaisuus oli erityisesti sen varassa, etteivät nämä suunnat ole järjestäytyneet kansankirkosta erillisiksi.⁴⁴⁰

Kaikki nämä hengellisten suuntien arvioinnit eivät ollenkaan perustu Jumalan sanaan tai luterilaiseen tunnustukseen, vaan ne liikkuvat vain kansankirkon toiminnan pohjalla. Osoituksena siitä, miten arvoton esim. prof. Tiililän käsitys oli, oli hänen oma eroamisensa kansankirkosta 1962. Hän ei liittynyt mihinkään kirkolliseen yhteisöön.

Näin ollen on eri suuntien ja yhdistysten erityinen kirkollinen merkitys siinä, että itse kansankirkko osaksi niiden varassa kestää.

Niin julistaakin tri Sirenus (1922) yleisen hyväksymisen saaneen yhteisen kirkollisen ja nimenomaan yhdistystoimintaa tarkoittavan tunnuksen, joka kuuluu näin: "Ei suuntakristillisuus, ei yhdistyskristillisuus, vaan Kristuksen hengen elävöittävä kansankirkko! Vain tämä kelpaa tunnukseksi."⁴⁴¹

Siinähan palataan tarkalleen Borgin vanhaan kirkolliseen, yhdistyksiä vierovaan kantaan: Ainakin oli evankelistenkin aikanaan palattava seurakuntaan! Tietenkin Sirenus "vapaan toiminnan" miehenä kannatti edelleenkin yhdistystoimintaa, mutta hän edellytti — rov. Aarnisaloon viitteisiin yhtyen — että "kaiken vapaan kristillisen toiminnan varsinaisena keskuksena tulee itse **kirkon** olla, eikä ainoastaan aatteellisesti, vaan myöskin tosiasiallisesti".⁴⁴² Tämä on tietenkin kirkolliselta kannalta luonnollista, mutta se edellyttää määrättyä yhteiskirkollisuutta, johon myös evankelinen suunta on viime vuosikymmeninä määrätietoisesti johdettu.⁴⁴³

Evangeliumiyhdistyksen alkuajoista asti on vallinnut ristiriita sen virallisen kirkollisen kannan ja todellisen toiminnan välillä. Tämä ristiriita voidaan osoittaa tosiasiaaksi monin todistein, joihin tulemme tutustumaan.

⁴⁴⁰ Osmo Tiililä, *Kestääkö luterilaisuus?* s. 25.

⁴⁴¹ Sirenus emt. s. 254.

⁴⁴² Sirenus emt. s. 261 (Aarnisaloon mukaan).

⁴⁴³ Kmaa 1947 n:o 47, 51: asessori Eero Lehtisen esitelmän selostus, jonka hän piti Yhd:n vuosijuhlan yhteydessä 1947.

4.4 Evangelisen kansan suhtautumisesta kansankirkkoon

4.4.1 Haastatteluja 1

4.4.1.1 Haastatteluista ja niiden merkityksestä

Kun nyt tunnemme Evankeliumiyhdistyksen kirkollisen asenteen, herää kysymys, miten evankeliset todella käytännössä ovat suhtautuneet kansankirkon toimintaan: Selostukset vuosikertomuksissa ja lehtikirjoitukset edustavat usein yleisiä linjoja ja kirkollisissa kysymyksissä ei useinkaan mennä asian ytimeen, kun suuntaliikkeen toiminnan kuvauksen tarvitsisi olla myös kirkollisesti näyttävä. Tutkimuksemme kannalta on haastattelujen hyväksikäyttö sitä tarpeellisempaa, kun evankelisesta liikkeestä aikanaan irtaantui tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia ja kun niiden syntyvaiheista ja oikeutuksesta on niin erilaisia käsityksiä.

Jos evankeliset siihen asti olisivat olleet aivan tavallisia kansankirkollisia eli kirkkokansaa, jotka eivät suuriakaan välittäneet siitä, minkälaista oppia kulloinkin kirkossa saarnattiin, olisi siirtyminen vapaisiin luterilaisiin seurakuntiin saattanut tuntua keinotekoiselta. Voisi ajatella taloudellisia syitä tai jonkun taitavan inhimillisen kiihottajan vaikutusta. — Jos taas nämä evankeliset olisivat jo kansankirkossa ollessaan kokoontuneet ja toimineet jollakin tavalla erillään opin, uskon ja tunnustuksen perusteella, saattoi olla mahdollista, että nämä kristityt ovat jo aikaisemmin — ehkä tietämättään olleet kuin kotiin pääsyä odottamassa suljetun veräjän edessä. Vasta sitten kun joku veräjän aukaisisi, he pääsisivät järjestäytymään vapaasti. Siinä saattoi toteutua toisten hiljaisuudessa kytenyt toive. — Mutta saatathan kyllä Jumalan sana monelle yhtäkkiäkin aukaista oven syntyviin tai jo toiminnassa oleviin tunnustuksellisiin seurakuntiin.

Olen tutkimuksen tätä osaa varten varsinaisesti vuosina 1948 — 1950 haastatellut 49 evankelista henkilöä, jotka ovat syntyneet 1864 — 1905 ja jotka kaikki ovat olleet mitä vakavimpia evankelisia — toiset Yhdistyksen tai paikkakunnillaan sen johtavia toimihenkilöitä. He ovat kolmea lukuun ottamatta liittyneet tunnustuksellisiin luteri-

laisiin seurakuntiin. Tutkimuksen toisia kohteita varten olen muitakin haastatellut.

Toisilla haastatelluista on ollut samanlaatuinen tie uskon selkiintymiseen. Heistä toiset ovat samaan tapaan kuin muut joutuneet evankelisen liikkeen piiriin ja myös tunnustuksellisiin luterilaisiin seurakuntiin. Annan kuitenkin kunkin kertoa näistä vaiheista erikseen, koska siten todellisuus monen aidon todistuksen kautta sitä vakuuttavammin vahvistetaan.

Esitän nämä lausunnot haastateltujen iän mukaisessa järjestyksessä. Nimen jälkeen seuraa tilanteen mukaan syntymä- ja kuolinvuosi ja lopuksi se paikkakunta tai ne paikkakunnat, joilla asianomainen pääasiallisesti toimi ennen vuotta 1924.

Kun Raamatussa kerrotaan meille yksityisiä tapahtumia, saattaa niissä kohdin olla varsin yksityiskohtaisia paikallisia mainintoja. Esimerkiksi sanotaan erään Vapahtajan ravitsemisihmeen yhteydessä: "Ja siinä paikassa oli paljon ruohoa", Joh. 6:10. Tuollainen 'kuvaus vahvistaa osaltaan tapahtuman todellisuutta. — Samoin annan haastattelulausuntojen yhteydessä "ruohon" näkyä. Se on: annamme kunkin käyttää omaperäisiä sanontoja ja kuvauksia. Tämä koskee näitä lausuntoja silloinkin, kun tulemme niitä käyttämään myös toisissa yhteyksissä.

4.4.1.2 Yksityisten evankelisten lausuntoja

Maria Halttunen, o.s. Varis (1864 – 1958) Karstula, maanviljelijän vaimo. Kasvoi körttiläiskodissa Rautalammilla. Elämää katsottiin kotona tarkasti. Hän pelkäsi Jumalan vihaa. Hän ei tiennyt, miten siitä pääsee. Evankeliumia ei kuullut. Äitipuoli (1877) puhui lunastuksesta. Eräs jumalanpalveluksessa kuultu lohduttava raamatunlause oli tuonut rauhan sydämeen. Isällä oli Lutherin Evankeliumipostilla. Helsingistä tullut kirjakauppiasnainen oli myynyt Lutherin kirjoja. Kotiin ostettiin Huonepostilla. Ei pidetty kokouksia (juhlia) — luettiin vain. Äitipuoli riiteli pappien kanssa. Sitten tuli 1890-luvun lopulla pastori Rudanko, joka oli saarnannut evankeliumia. Pylkönmäeltä kävi myös opettaja K. J. Rahikainen siellä. M. H:lle kirkastui

ryövärin armo. Pietari Kurvinen kävi 1901. H. J. Pätiälä 1903. Herätyksiä tapahtui. Yhdistyksen puhujat saarnasivat.

Heitä Maria Halttunen kuunteli. Muuten hän oli vain itsekseen. Hän luki Lutherin kirjoja yms. Hän ei seurannut niitä, jotka joukon mukana menivät ja joille kaikki puheet kelpasivat.

Joel Rahko (1866 – 1958) Ilmajoki, maanviljelijä. Vanhemmat olivat tulleet uskoon rov. Rosengrenin aikana (1884–). Hän oli johtanut kuulijansa lujasti Jumalan sanaan. Uskoon tulleet yleensä kestivät uskossa. He tiesivät olevansa evankelisen liikkeen jäseniä. Ilmajoella ei esiintynyt herännäisyyttä juuri ollenkaan, mutta evankelisten vastustajina esiintyivät uskottomat. Kun kirkkoherrana kauan (1884 – 1897) oli evankelinen Rosengren ja hengellisten värinä oli evankelinen, ei erityisemmin järjestäydytty. Kun järkeisopistaan tunnettu teol. tri Paavo Wirkkunen tuli Ilmajoen kirkkoherraksi (1922), olivat toiset selvästi tietoisia evankelisia, toiset sekaantuivat.

Evankeliumijuhlille mentiin ketunhantä kainalossa, se on: otettiin virallinen pappi puhujaksi, jos hän ehkä juhlilla toisten saarnoista kääntyisi. Uskolliset tätä harmittelivat. Tri Wirkkusen toimiaikana nousi toisissa evankelisissa kova vastustus järkeisoppia vastaan. Jokin ulospääsy olisi keksittävä. Evankelinen toiminta oli vilkasta. Pätiälä kävi myös jo varhain täällä.

Oskari Mäki (1868 – 1957) Koski T. I., maanviljelijä. Uskoi samaa evankeliumia, mitä rov. G. O. Holmberg Perttulasta (Ypäjä) ja khra Johannes Bäck Tyrväältä kävivät 1890-luvulla siellä julistamassa. Kuulijoita oli silloin paljon ja jokaisella näytti olleen sydämellään ainakin näennäisesti kysymys: "Mitä minun pitää tekemän, että autuaaksi tulisin."

Kansankirkon toiminnasta ei siihen aikaan ollut erityisemmin kysymys, kun siitä oltiin epätietoisia. Pääasia oli se, että olisi saatu puhutaan evankeliumin saarnaaja pastoriksi, mutta se oli vallan mahdollista niissä oloissa.

Sanni Koskinen, o.s. Leppälä (1869 – 1953), Tyrvää, Helsinki, taloudenhoitaja, maanviljelijän vaimo. Vanhemmat pitivät Jumalan sanan kalliina aarteena ja opettivat sitä lapsilleen. Siirtyessään lapsuudenkodistaan Lopelta työhön Tyrvälle hän ei tuntenut evankeli-

sia, mutta joutui heitä arvostellen heidän keskuuteensa. Evankeliset olivat selvästi Raamatun ja luterilaisen opin perustuksella. Heidän joukossaan kirkastui Sanni Leppälälle vanhurskaus Jumalan edessä.

Siellä (1890-luvulla) olivat evankeliset ja kirkolliset jyrkästi toisiansa vastaan. Maailman ja kirkollisten puolelta vastustettiin ja pilkattiin evankelisia. Heidän keskuudessaan taas oli rakkaus sydämelinen. Vähitellen ei hän ollut täysin tyytyväinen evankelisiin. Kaipasi saarnoissa synnin tuntoa herättävää suolaa ja evankeliumin johdatus-ta sellaisena kuin se vaivaiselle syntiselle tarjotaan.

Oskari Panula (1873 – 1954) Karijoki, maanviljelijä, rakennusmestari. Hänen kotinsa oli hyvin uskollinen. Äiti oli rukoilevaisia. Jo lapsuudesta saakka pelkäsi Jumalan tuomiota. Maailman menoista täytyi sen tähden väliin kesken lähteä pois. Kotona kuultu Jumalan sana vaikutti. Armo kirkastui 24 vuoden iässä — tiellä käydessä. Oli kuin taivas olisi auennut. Täytyi itkeä ilosta. Kotiseudulla, Kauhajoella, oli silloin (1897) herätyksen aikoja (saarnaaja Siltanen, past. K. E. Menonen ym.).

Jatkuvasti Panula huolehti sielunsa autuudesta suitsevan kynttilän tavalla. Kuului evankelisiin. Ei luottanut muihin eikä kannattanut eri seuroja. USA:ssa (1899 – 1913) sai nimen "hedbergiläinen". Karttoi muita kirjoja kuin luterilaisia. Jo sinne tullessaan hän käsitti, että evankelisten pitäisi kuulua toiseen kirkkokuntaan kuin epäevankeliset tekopyhät. Suomi-Synodi oli kuin kansankirkko Suomessa. Kun hän sai valita, mihin liittyä, pyrki jäseneksi suomalaisten Kansalliskirkkoon (kuin evankelisten kirkkokunta siellä) . Kun hän palasi Suomeen, hän piti surkeana sitä, että täällä piti taas liittyä Suorni-Synodiin (= kansankirkkoon). Oli paikkakunnallaan yksin tämänlaatuinen evankelinen. Muut olivat kirkollisia.⁴⁴⁴

Vendla Rauvola (1873 – 1952), Kaarina, Oulu, lastenkodin johtajatar. Lapsuuden koti oli evankelinen. Jumalan armo kirkastui hänelle eräässä Lähetyssseuran tilaisuudessa 1903.

Sitten hän alkoi etsiä uskonyhteyttä. Lestadiolaiset vaativat rippinsä kautta siihen "seurakuntaan". Lutherin kirjat varjelivat. Liittyi sitten evankeliseen Nuorisoliittoon. Kirkolliset tilaisuudet syrjäytyi-

⁴⁴⁴ Vert. Lut. 1949 s. 34.

vät. Luki Lutherin kirjoja. Erosi 1922 Nuorisoliitosta, kun siinä ilmeni outoja suuntia: Toiset eivät tahtoneet kuulla puhuttavan uskosta ja toiset syyttivät häntä tekopyhyydestä ja omasta vanhurskaudesta, kun hän puhui ahdistuksistaan ja haki niihin Jumalan sanan apua. Se oli kuin olisi pinnallisesti puhuttu armosta — ilman että Jumalan laki olisi heitä kurittanut Kristuksen luo. — Ihmetteli, voiko väärää oppia sanoa oikeaksi.

Vihtori Joki (1874 – 1955) Karstula, maanviljelijä. Äiti oli hurskas. Hän luki Jumalan sanaa ja puhui siitä kotona. Sitten kirkastui Jumalan armo. Ei ollut hengellisiä kirjoja. Osti opettaja Rahikaiselta Lutherin "Hengellisen Virvoittajan" (1879). Yhdistyksen toiminta oli sitten vilkasta (kolportööri Saarinen, Kurvinen ym.). Paljon kokoon-tui, mutta sitten luopui enin osa. Kirkossa käytiin ja saarnoja arvos-teltiin.

Maria Ankkuri, o.s. Jokiniemi (1874 – 1968) Ilmajoki, työmiehen vaimo. Tuli tietoiseen uskoon kolportööri S. Perän kautta 1896. Välillä usko häipyi. Tuli kuoleman pelko. Jumalan sanasta sai lohdu-tuksen. Tilasi Härmän kokouksen jälkeisiä Kirkollisia Sanomia. Eräs evankelinen mummo sanoi: ei niistä pääse tulokseen. Sitten sai Yh-distyksen lehtiä ja liittyi evankelisiin.

Juho Ankkuri (1875 – 1956) Ilmajoki, työmies. Hän pääsi Ju-malan sanaa lukemalla Jumalan armon tuntoon (n. 1900). Evankelis-ten saarnojen perusteella liittyi evankelisiin. Kun Vanha Väkkäri ky-syi: "Mitä Evankeliumiyhdistys kirkkoa vastaan saarnaa?", vastasi J. A.: "Yhdistys tahtoi oikealla opilla koota ihmisiä oikean kirkon yhteyteen." Piti valtiokirkkoa vain ulkonaisena muotona.

Juho Merruntaus (1875 – 1951) Karstula, maanviljelijä, saar-naaja. Hänen äitinsä oli hurskas. Äiti piti huolta siitä, että lapset luki-vat Raamattua. J. M:lla lapsen usko oli tunteissa. Ne haihtuivat ja maailma voitti. Lähti Kanadaan (1902 – 1903). Järkyttävän kuole-mantapauksen johdosta tuli pelko. Äidin opetukset olivat säilyneet. Matkallaan hän ei kuullut yhtään evankeliumin saarnaa. Suomessa Kurvisen kirjasta Pyhä Lepo sai suurta vahvistusta. Pätiälä liikkui saarnaten sielläpäin jo ylioppilaana. Hänen puheistaan ihastui suures-ti. Se oli muuten varsin pimeätä aikaa. Vain Yhdistyksen puhujat ju-listivat evankeliumia.

Lutherin saarnakirjat johtivat selvyYTEEN vanhurskauskautusopissa ja opettivat erottamaan oikean opin väärästä. Ei hyväksynyt kirkossa pidettyjä vääriä saarnoja. Kansankirkosta ei paljoa välittänyt, vaan pitäytyi Yhdistyksen toimintaan. Rukoushuone ja toiminta siellä oli keskipiste, koska Yhdistyksellä mielestämme oli ainoa oikea oppi, jota me seurattiin.. Oli ristiriitaista käydä siellä, mistä ei mitään saatu. Nuorisoliitto perustettiin sitä varten, että saataisiin sieluille oikea ravinto, jota muualta ei saatu. Evankelinen kansa oli silloin samantapainen kuin nykyään vapaat seurakunnat, paitsi että se toimi yhdistyksen tavoin. Evankeliset jättivät kirkon rauhaan, kun itse muualla toimivat.

Eva Konkola, o.s. Walldèn (1875 – 1960), Jämsä, Lahti, Helsinki, pankinjohtajan leski, tilanomistaja. Joutui monenlaisten hengellisten virtausten pyörteisiin. Luokkatoveri, A. J. Bäckin tuleva vaimo, neuvoi muistamaan, mitä Kristus on edestämme tehnyt. Eräs — ehkä evankelinen hieroja Matin Miina, Ähtäristä, neuvoi lukemaan Roseniuksen kirjoja. Vasta Helsingissä evankeliset tuttavat johdattivat Yhdistyksen rukoushuoneeseen (1894). Se oli kuin rauhan satama. Kansankirkko oli väljä ja väärä. Rouva Konkola jätti kaikki muut ryhmät ja kirkonkin ja pitäytyi vain Yhdistyksen toimintaan. Jämsässä hän luki kotona Lutherin saarnoja. Jos kirkossa kävi, oli aina käännettävä opetus päinvastoin kuin rovasti puhui.

Jämsässä alettiin pitää evankeliumijuhlia. Pätiäläkin kävi siellä. Rouva Konkola oli perustamassa nuorisoliitto-osastoa 1907 ja rukoushuonetta 1910. Kansankirkon kanssa hän ei siitä lähtien ollut missään hengellisessä tekemisessä. Jos kirkko olisi ollut oikeaoppinen, ei Nuorisoliittoa olisi tarvittu. Yhdistys käsitettiin kansankirkon vastakohdaksi. Lahdessa jonkin aikaa hän toimi Nuorisoliiton puheenjohtajana. Rukoushuone ostettiin. Perhe Helsinkiin 1921. "Enhän minä sielläkään kirkossa käynyt, eihän se ollut minua varten." Lapset pantiin vain evankelisten pappien rippikouluihin.

Ida Särä (1876 – 1950) Koski T. I., maanviljelijän tytär. Isoäidin luona pidettiin evankelisia seuroja. Sieltä Ida Särä oli saanut uskon ensi vaikutteet. Vanhemmat kyllä pitivät Kurvisesta, jonka puheet olivat kuin evankeliumin vaahtoa. Kun Jumalan armo omakohtaisesti kirkastui, hän liittyi evankelisiin, joita siellä oli paljon. He vastustivat

"lihanpyhiä". Evankeliset pitäytyivät omiin juhliinsa. Kirkossa käytiin tavan mukaan.

Hanna Rauta / Regnell, o.s. Pätälä (1877 – 1956) Luopioinen, tilanomistaja, kirjailija. Lapsuudenkoti oli Jumalan sanaa kunnioittava. Hän etsi itsestään uskoa, kunnes veljensä H. J. Pätälän kautta 1897 oppi turvaamaan Kristuksen lunastukseen. Kotiseudulla kävi Yhdistyksen puhujia.

Kun oli päässyt uskon asiassa selvyYTEEN, tunsii olevansa kuin siisäisesti erossa kansankirkosta. Ulkonainen kirkollinen velvollisuus säilyi. Kun miehensä myös tuli uskoon, hän ei välittänyt kirkosta mitään, saarnaajista vain. Kun evankelisten pappien täytyi pitää puheitaan ennen jumalanpalvelusta (esim. A. J. Bäck), laulettiin taistelun merkinä "Nyt riemu raikukoon..." (Siionin Kannel n:o 167).

Aina Aarniemi, o.s. Lagerström (1877 – 1949) ja hänen puolisonsa **K. H. Aarniemi** (ent. Ahlström 1878 – 1955) Turku, seppä. Lapsenusko molemmilla vahvistui Nuorisoliitossa 1906—. Juurtui puhtaaseen oppiin Lutherin kirjojen ja Hedbergin Uskon oppi autuuteen -kirjan kautta (A. A.) — Prätoriuksen Aarreaitan kautta (K. H. A.).

Silloin oli Nuorisoliiton alkuaikoja. Lähetyseuralaiset (Betel) ja evankeliset erosivat toisistaan — "puolikuntalaiset" selvisivät pois. Nuorisoliitto oli hyvin pieni. Siellä oli pelkästään "viheliäisiä ihmisiä". Kokoushuoneessa oli vain "kuusi plankkua". Jäsenet vakaita — kaikki uskoa tunnustavia. Myöhemmin toiminnan laajetessa siellä oli harvoja aivan lujia opissa. Jos evankelinen ja epäevankelinen joutuivat puhumaan samalla kertaa, sanottiin, että kumpikin saa vähän myöntyä. Aarniemit kävivät kirkossa ja siellä ehtoollisella vain silloin, kun siellä evankelinen pastori saarnasi ja toimi. Virallisen kirkon toiminta oli heille vierasta.

Heino J. Pätälä (1880 – 1950) monella paikkakunnalla, pastori, kirkkoherra. Jo kouluaikana pyrki pääsemään hyviin väleihin Jeesuksen kanssa. Mutta tähän pyrki oman hurskauden kautta. Koulutoveri kysyi hänen sielunsa tilaa. Vihdoin evankelisten keskuudessa selvisi Jumalan armo kuin auringonpaiste. Luki Lutherin Galatalaiskirjeen pitempää selitystä.

Alkoi jo koulupoikana pitää hengellisiä puheita. Ylioppilaana (1901 – 1906) piti loma-aikoina puheita eri puolilla maata. Yhdistyksen palveluksessa hän toimi 1907 – 1911.

Pohjanmaalla yleisesti sanottiin: Kirkosta ei saa mitään hengellistä ravintoa. Yhdistyksen johtokunta oli hyvin kirkollinen. Evankeliset uskovaiset taas olivat määrätietoisesti evankelisia vastakohtana kirkollisille. Lukuun ottamatta sitä, että paikallisia pappeja kutsuttiin evankeliumijuhlille, ei evankelinen liike ollut missään tekemisessä kirkon kanssa. Kaivattiin jyrkempää suhtautumista väärää oppia vastaan.

Abel Jääskeläinen (1881 – 1966) ja **Juho August (Junno)**

Noponen (1882–1962) Kyyjärvi, maanviljelijä, nahkuri (A. J.), maanviljelijä, seppä (J. A. N.). Eräs itsenäinen saarnaaja, Oskari Vuorinen, sai opetuksensa kautta liikkeelle hengellistä herätystä vuoden 1920 seuduilla Kyyjärvellä. Uskoon tulleet liittyivät Yhdistyksen toimintaan. Rakennettiin rukoushuone ja sen käyttöä tahdottiin rajoittaa siten, että siinä ei saisi väärää oppia julistaa. Evankelisuus ja kirkollisuus olivat kaksi eri asiaa. "Se ajo het' pois, kun uskoon tuli" (J. A. N.), toisin sanoen: Kristuksen lammaskuuli Hyvän Paimenen ääntä eikä seurannut vierasta, vaan pakeni sitä.

A. E. Koskenniemi (1881 – 1957) Turku, pastori. Toimi ensin NMKY:ssä ja Helsingissä Lähetyseuran palveluksessa. Näissä piireissä oli kielletty käymästä Fredrikinkadun (Yhdistyksen) rukoushuoneessa. Mutta Koskenniemi meni sinne kerran. Rov. E. A. Lundqvistin saarnan kautta tuli sieluun ankara järkytys. Alkoi lukea Lutherin kirjoja. Usko kirkastui Jes. 53 luvun sanoista. Pyysi opillisista syistä vapautusta Lähetyseurasta ja liittyi Yhdistyksen palvelukseen (1906).

Ennen evankeliset olivat lujempia tunnustuksen asioissa. Eri paikkakunnilla toimittiin eri tavalla. Monin paikoin he kokoontuivat keskenään ja pitäytyivät erillään muista. Evankelisten itsesäilytysvaisto pystytti rukoushuoneita. Ennen eivät Yhdistyksen toimihenkilöt osallistuneet muunlaisten tilaisuuksiin — poikkeuksena sopu paikkakunnan kirkkoherran kanssa.

Pastori A. E. Koskenniemen poika, teol. tri Lauri Koskenniemi (1917–) on kertonut isästään seuraavaa:

"Hän piti valtiokirkollista järjestelmää hengellisten olojemme pahana vikana ja rasituksena ja suhtautui varsin kriittisesti kansankirkon väljyyteen. Lapsuuden vuosiltani muistan, että isäni ei milloinkaan vienyt perhettään Turussa sellaiseen jumalanpalvelukseen, jossa oli saarnaamassa pappi, jonka uskollista kantaa hän ei pitänyt luterilaisen opin mukaisena." ⁴⁴⁵

Ida Haapamäki, o.s. Huuskonen (1883 – 1955), Helsinki, Keuruu, Haapamäki, ompelija, maanviljelijän vaimo. Helsingissä ompeluopissa ollessaan hänelle kirkastui evankelisten piirissä autuaaksi tekevä usko (n. 1910).

Jo aikaisemminkin evankeliset Helsingissä (1900:n seuduilla) kävivät kirkossa vain silloin, kun evankelinen pappi siellä saarnasi. Lähetyseuraa pidettiin hyvin toisenlaisena kuin Yhdistys oli.

Vihtori Kotiranta (1884 – 1970) Ilmajoki, maanviljelijä. Oli saanut työpaikan evankelisessa kodissa ja siitä sai vahvistusta uskolleen. Isänsä oli "kirkkokristitty" ja sanoi pojalleen (V. K.): "Täyshulhu, kun (Siionin) Kanteleen ostaa." Evankelisten asenteesta kirkolliisiin asioihin samoin kuin Joel Rahko (yllä).

Edla Korhonen (1886 – 1961) Helsinki, Raajarikkoisten koulun tehtävissä. Lapsuudenkodissa Pohjois-Savossa luettiin Lutherin kirjoja. Opettaja E. Lyytinen toimi siellä noin vuonna 1900 v.a. kansakoulunopettajana. Helsingissä (1902–) Korhonen lukeutui evankelisiin. Yleensä ei käynyt kirkossa, vaan ainoastaan rukoushuoneessa. Kaipasi siellä terävämpää opetusta, että kaikki Jumalan sana olisi pidetty käytännössä. Evankelisissa piireissä kiiteltiin määrättyjä evankelisia pappeja. E. K. ei pitäytynyt pappeihin, vaan opetukseen. Tämän kirjoittajan kysyessä, voisiko hän mainita evankelisen pastorin, joka olisi monipuolisesti opettanut Jumalan sanaa, hän vastasi: Rovasti G. O. Holmberg. Evankeliset olivat ennen toisenlaisia kuin nykyään (1949). He olivat jyrkempiä, taistelevia. Edla Korhonen oli

⁴⁴⁵ Lauri Koskenniemi, Evankelinen liike ja kirkko, juhla kirjassa: Evankeliumi liikkeellä, S. Lut. Ev.-yhd. satavuotias 1873–1973, Joensuu 1973 s. 39.

kammonnut kansankirkkoa siellä vallitsevan sekavan opin tähden. Hän oli pysynyt hyvin yksinäisenä.

Elli Mikkonen (1887 – 1972), Pylkönmäki, Helsinki, ompelija. Äiti oli (Pylkönmäellä) evankelinen uskovainen. Opettaja K. J. Rahikainen, joka oli perheen sukulainen, vaikutti silloin siellä. Rippikoulussa vaadittiin jumalisuutta omien ponnistusten kautta. Siitä joutui lainalaisuuden suuriin ahdistuksiin. Tuli Helsinkiin (1904). Rahikainen olikin (1900) siirtynyt epäevangeliseen Lähetysseuraan, mutta evankeliset tuttavat johdattivat Elli Mikkosen Yhdistyksen rukoushuoneeseen. Uutta uskon vahvistusta hän sai ylioppilas Pätiälän saarnoista. Kotiseudulla 1906 – 1908 tapahtui laajempaa evankelista herätystä. Varsinainen selvyys uskon asioissa tuli Lutherin Galatalaisepistolana pitemmän selityksen lukemisesta. Sitä luettiin pienissä ryhmissä, jotka kokoontuivat kodeissa. Synti tuli synniksi ja armo armoksi.

Kun Jumalan armo oli kirkastunut, hän piti heti kansankirkkoa uskottomana tehtävälleen. Olihan hän jo rippikoulussa saanut kokea teko-opin turmiollisuutta. Kansankirkko tuli vieraaksi ja hän liittyi jyrkkiin evankelisiin. Oltuaan jonkin aikaa Amerikassa hän palasi Suomeen ja huomasi entistä selvemmin kirkollisten olojen nurinkurisuuden täällä. Hänelle selvisi, että Yhdistys, johon hän tahtoi pitäytyä, ei ollut seurakunta. Se ei hoitanut sakramenttejakaan. Helsinkiläiset evankeliset eivät yleensä käyneet kirkoissa, vaan kokoontuivat säännöllisesti rukoushuoneisiin. Olisivat tahtoneet kaikessa olla oikean opin puolesta, vaikkei sitä silloin niin tiedetty, miten menetellä.

Aato Laasanen (1883 – 1970) ja **Oskari Heikkilä** (1887 – 1963), Veteli, maanviljelijöitä, A. L. vielä sahanomistaja. Vetelissä liikkui 1890-luvulla maallikkosaarnaajia. Vapaus sodan jälkeen selvisivät evankelisissa piireissä omakohtaiseen Jumalan armon omistamiseen. Vanhemmat ja nuoremmat uskovaiset kokoontuivat rukoushuoneisiin ja koteihin lukemaan Yhdistyksen kirjoja ja keskustelemaan hengellisistä asioista.

Kireä suhde vallitsi evankelisten ja kirkkoherran välillä. Yhdistyksen puhujat eivät esiintyneet kirkossa. Evankelisten ja kirkollisten välillä vallitsi selvä vastakohtaisuus. Rukoushuoneeseen keskittyi

koko hengellinen toiminta, jota järjesti paikallinen Nuorisoliiton osasto. Oskari Heikkilä oli jonkin vuoden sen puheenjohtaja.

Anni Apponen, o.s. Lampinen (1888 – 1963) Lahti, leskirouva. Äidin opetuksista kasvoi esiin lapsenusko. Ilmajoella hän (1908) joutui evankelisten joukkoon. Häntä loukkasi kysymys: Oletko autuas? sillä hän tunsi Jumalan lain edessä oman kelvottomuutensa. Vähitellen hän tottui evankelisen suunnan toimintaan pitäen kiinni siitä, että Kristus oli hänet lunastanut. Vaasaan tultuaan (1911 – 1916) hän kävi Nuorisoliiton tilaisuuksissa.

Selvästi hän huomasi eron kirkon ja Yhdistyksen opin välillä. Kirkkoa pidettiin vain virallisena laitoksena. Siitä ei välitetty, jos työvuoro esti osallistumisen kirkon tilaisuuksiin, mutta toisin oli, jos ei olisi päässyt rukoushuoneeseen, kun siellä oli ohjelmaa. Kaipasi lujempaa saarnaa: ei saisi olla pelkkää autuuden hymistystä, kun ihminen itsessään on niin kurja.

Mia Lundelin, o.s. Kirkas (1888 – 195?) Loimaa, Turku, tehtaalainen. Evankelisessa kodissa kasvoi lapsenusko. Sunnuntaisin mentiin kirkkoon, jos tiedettiin, että siellä saarnataan puhdasta Jumalan sanaa. Ei ollenkaan siedetty epäevankelisia. Evankelisten joukko toimi erillisenä. Samoin Turussa toiset olivat tänä kannalla. Toiset olivat laimeampia.

Viljo Malkavaara (1888 – 1965) Orimattila, Lahti, parturi. Hänen lapsuudenkotinsa ei ollut suuntaevankelinen. Kirkossa harvoin käytiin. Isä tutki kotona tarkasti Raamattua. Myöhemmin kävi evankelisia puhujia. Vähitellen hän siellä kasvoi evankeliseksi kristityksi. Evankeliumijuhlille mentiin kävellen kymmenien kilometrien matkoja. Lahdessa (1904–) liittyi evankeliseen toimintaan. Oli milloin Nuorisoliiton puheenjohtaja, milloin rahastonhoitaja.

Kirkkoon meni vain silloin, kun siellä saarnasi Yhdistyksen puhujia. Samoin edellytyksin hän kävi siellä ehtoollisella. Rukoushuoneella oli aivan erillinen toiminta. Virallisia pappeja ei pyydetty juhlille puhumaan. Kun pastori V. I. Salonen tuli (1922) Hollolan toiseksi kappalaiseksi, Viljo Malkavaara kävi hänen saarnojaan kuulemassa kirkossa, mutta mieluummin häntä kuunneltiin rukoushuoneessa.

Tilda Ruokonen (1889 – 1960) Kymi, Helsinki, Lahti, emännöitsijä. Lapsuudenkodista asti evankelinen vaikutus. Omakohtaisesti kirkastui usko noin 1906 eräästä lähetyssaarnaaja Esteri Kurvisen kirjoituksesta.

Evangeliset olivat aina kirkon virallisen toiminnan vastakohtana. Kirkossa käytiin vain virallisissa toimituksissa ja ehtoollisella. Jollei siellä puhunut evankelinen puhuja, oltiin siellä kuin vieraat.

Väinö I. Salonen (1890 – 1953) Turku, ym. Lahti, pastori. Koti ei ollut suuntaevankelinen. Äiti vakaa armolapsi jo rippikoulusta lähtien. Kirkossa käytiin, Lutherin kirjoja luettiin ja kartettiin tarkoin kaikkea lahkolaisuutta. Poika suuressa omantunnon hädässä luki evankelisen isän neuvoa seuraten Galatalaiskirjettä ja Lutherin selityksiä siihen. Siitä 1911 selvisi lain ja evankeliumin ero ja omatunto sai evankeliumin sanasta rauhan. Tapahtui valtava mielenmuutos. Vasta tämän jälkeen hän meni ensi kerran Nuorisoliittoon, jossa samoin opetettiin oikea lain ja evankeliumin ero.

Virallista kirkkoa Väinö Salonen piti kylmänä laitoksena. Evankelinen kansa oli tietoisesti vastakohtana "kirkkolisille" ja samoin puhuttiin NMKY:n yms. toiminnasta sanoilla: "sehän on sitä kristillistä". Tunnustautuessaan tarkoin luterilaiseen oppiin hän piti Yhdistystä kaikkena kaikessa ja sen julkaisemaa kirjallisuutta hän viljeli ja levitti innokkaasti. Opiskeluaikanaan kuitenkin jo huomasi evankelisissa velttoutta uskon ja opin asioissa. Toivoi näkevänsä heissä vakavampaa kristillisyyttä. Vastusti "lihanpyhiä". Kieltäytyi Artjärvellä (1915 – 1916) ottamasta vastaan Lähetysseuran puhujaa, sillä tämä oli keskustelussa sanonut olevansa autuuden asiassa, toisella kannalla kuin Yhdistys. Lähetysseuralaiset olivat siellä tuona aikana täydellisessä kirkkolakossa. Ypäjällä jo 1880-luvulla liikkinut voimakas evankelinen herätys oh 1916 – 1917 osaksi rappeutumassa. Salonen ei suostunut esimiehensä, rov. Holmbergin pyyntöön ruveta 1908 toimittamaan ilmestymästä lakannutta lehteä Kristillisiä sanomia, sillä hän ei halunnut ruveta kilpailemaan Sanansaattajan kanssa.

Valde Rahko (1891 – 1961) Ilmajoki, maanviljelijä. Lapsuudesta saakka kasvanut evankelisessa kodissa, jossa lapsenusko vahvistui. Evangelisten suhteesta kansaukirkkoon —samoin kuin isänsä Joel Rahko (yllä).

Kalle Nieminen (1891 – 1953) Hämeenlinna, liikemies. Hän oli kasvanut evankelisessa kodissa. Hän kävi isänsä kanssa evankelisten rukoushuoneella. Hän tahtoi aina pitää kiinni puhtaasta opista. Pitäytyi vain evankelisiin.

Näin oli hänelle kirkon virallinen toiminta vieras. Mutta evankelistenkin joukossa hän totesi outoa pinnallista suuntahälinää, kun kepeästi viljeltiin kysymystä: Oletko autuas?

Naima Varjovirta, ent. Bergström (1892–) Lahti, talonomistajan tytär. Koti oli hurskas, palvelija oli evankelinen. Hän lauloi lapsille Siionin Kanteleen lauluja ja vei 8-vuotiaan tytön evankeliumijuhlille, jossa saarnasivat silloiset ylioppilaat Vernerin Niinivaara ja H. J. Päätiälä. Erään evankelisen omaisen kautta sydän sai selvyuden Jumalan armosta. Luki Prätöriuksen "Aarreaittaa". Liittyi evankelisiin, kun ei muualla kuullut puhdasta evankeliumin oppia. Säännöllisemmin kävi rukoushuoneessa — kuitenkin myös kirkossa. Tajusi selvästi että evankelinen ja kirkollinen olivat eri asioita. Oli Nuorisoliitossa toimihenkilönä.

Bryno A. Uusitalo (1892–), Lahti, Luopioinen ym., pastori. Koti oli evankelinen. Kouluaikana Hämeenlinnassa hän asui evankelisen kauppias Karenin luona ja kävi rukoushuoneella. Muuallakin harras, säännöllinen kuuntelija Rukoushuoneella. Kirkossa ei käynyt ollenkaan, jollei siellä saarnannut evankelinen pappi tai jollei siellä ollut jokin erityinen tilaisuus (ehtoollisen vietto ym.). Ei ole koskaan ollut ns. kirkkokristitty. Kun totuus on vain yksi, suhtautui evankelisena kirkkoon kuin valo pimeään. Tuntemansa evankelinen kansa oli kirkollisuuteen nähden torjuvalla kannalla, sen vastakohta. Se ei kannattanut epäevankelisia.

Olga Palenius (1893 – 1969) Somero, Riihimäki, Somero, hieroja. Ollessaan itse Jumalan lain alaisena hän kävi Helsingissä Yhdistyksen rukoushuoneella, jossa past. A. E. Koskenniemen saarnasta sai evankeliumin lohdutuksen. Alkoi käydä rukoushuoneella ja Nuorisoliitossa. Luki Raamattua, Lutherin ja Hedbergin kirjoja. Huomasi myöhemmin, miten evankelisesta julistuksesta puuttui terävämpi lain sana. Evankelinen kansa oli silloin jo suurta joukkoa, joka paljon toimi ja lauloi, mutta ei ollut tarkka opissa. Kun Olga Palenius vain etsi

ja seurasi Jumalan sanan totuutta, ei hänkään ollut ns. kirkkokristitty vaan kuului kirkollisuuden vastakohtana vakaviin evankelisiin.

K. A. Anttio, (ent. Andersson, 1893–1969) Jämsä, Marttila, kansakoulunopettaja. Lapsuudenkoti oli evankelinen. Siellä vierailivat mm. Kurvinen, Niinivaara, Westerback, Koskinen, Lyytinen, Pätiälä ym. Rippikoulun kävi Jämsässä. Siinä joutui huomaamaan, mikä ero oli evankelisilla (A. Rentola) ja kirkollisilla. Kirkossa Rentola saarnatuolissa saattoi suoraan kumota sen, mitä toinen pastori oli alttarilta puhunut. Rentolan ja Pätiälän (1907) vaikutus siellä tuotti paljon hedelmää. Rov. G. O. Holmbergin saarnakirjasta sai uskonvahvistusta. Kuulunut evankelisiin ja tutkinut Yhdistyksen kustantamaa kirjallisuutta. Nuorison Ystävää luki niin kauan kuin opettaja E. Lyytinen sitä toimitti.

Piti evankelisia "niin kuin omana sakkina". Hän yhtyi siihen, mitä kolportööri Suonpää vastasi past. M. Kaurinkosken kysymykseen: "Mitä eroa on vanhanajan ja nykyajan (ei-evankelisten) pappien saarnoissa?" Suonpää oli vastannut: "Eivät ne nyt taida olla juuri niin paksua tekopyhyyttä kuin ennen, mutta ne ovat kuitenkin sellaisia, ettei synnintunnossa oleva ihminen saa niistä lohdutusta." — Kerran oli räätäli Sutikalta, Koskenpää, kysytty puhelimessa: "Mitä sinne kuuluu?" Hän oli vastannut: "...tekee laittomuuksia (syntiä) ja papit saarnaavat lait ja evankeliumit sekaisin". Marttilassa ja Koskella T. L. oli pappien suhtautuminen evankelisiin epäystävällistä ja vastustavaa, "vaikka pappikin joskus ehkä kotirauhan säilymisen vuoksi evankeliumijuhlille käskettiin ja kolportöörien oli Yhdistyksen antamien sääntöjen mukaan käytävä näyttämässä itsensä papille, niin kuin entisten spitaalisten." — Kirkkoon Anttio joutui yleensä vain hautausaattojen mukana. Kolportöörit vaikuttivat paljon, erityisesti pidettiin K. Sulaa hyvänä opettajana. Aikaisemmin 1890-luvulla liikkui siellä mm. maallikkosaarnaajat: Kaituri, Helenius, Janne Huovari, Liljeroos, Lax ja Juho Fingerroos Tarvasjoelta. Heidän "seuroissaan" kävi paljon kansaa, sillä ihmiset halusivat päästä selville sielunsa autuudesta.

Pietari Kurvinen liikkui sielläpäin myös niihin aikoihin, piti juhlia. Seurapaikkoja Koskella T. L. mm. Koivukylän Os-kari Mäellä, Ali-Liipolassa (kuvanveistäjä Y. Liipolan koti) ja

Vähä-Kokilla, josta useampia aikanaan liittyi vapaaseen luterilaiseen seurakuntaan. — Juhlilla kävijöitä oli aikaisemmin paljon, mutta 1920:n seuduilla oli joukko hyvin pieni. Se koontui keskenään miltei joka sunnuntai ja sen johtomiehenä oli maanviljelijä Juho Toivola. Hän oli hyvä Lutherin kirjojen tuntija.

A. V. Hirvensalo (1893 – 1970), toiminut eri kaupungeissa, tullivirkamies. Hurskaassa kodissa juurtui mieleen jumalanpelko. Hän joutui ensin erilaisiin hengellisiin liikkeisiin. Koetti seurata saatuja ohjeita, että synti oli pantava kokonaan pois. Kun ei siinä onnistunut, tuli ahdistus ja omantunnonhätä sitä kauheammaksi, kunnes puhkesi publikaanin rukoukseen: Herra armahda minua. Kuhmoisissa kerran past. A. Rentola oli määrännyt hänet pitämään alustuksen aiheesta: Armosta eikä töistä. Sitä valmistaessaan kirkastui Kristuksen lunastustyön kallis hedelmä. Ylioppilaitten Kristillisessä Yhdistyksessä sanottiin: "Kavahda evankelisia!" Hirvensalo joutui virkaan Viipuriin. Siellä hän liittyi NMKY:n vanhojen ukkojen raamattupiiriin. Heistä joku oli evankelinen. Heidän kautta joutui evankelisten tilaisuuksiin — tietämättä, että ne olivat evankelisia. Kerran joutui sellaista huomaamaan. Kun hän oli näissä piireissä viihtynyt ja hänellä oli sama usko kuin heillä, hän liittyi evankelisiin.

Viipurin rukoushuone toimi kirkon virallisen toiminnan vastakohtana. Vain erehdyksestä joku kutsui kirkon papin puhumaan johonkin tilaisuuteen. Kirkossa ja siellä ehtoollisella käytiin vain, jos siellä oli evankelinen puhuja.

Tämä oli yleistä evankelisten keskuudessa siellä. Rukoushuone oli koko hengellisen toiminnan kotipaikka. — Hirvensalo siirtyi 1919 Jyväskylään ja siellä vallitsi evankelisten keskuudessa sama suhtautuminen kirkkoon. Joskus vain kohteliaisuudesta tuli virallinen pappi kutsutuksi puhumaan.

R. G. Wegelius (1894 – 1975), Joensuu, Soanlahti, Joensuu ym., pastori, kapteeni. Jo isänäiti oli "hedbergiläisiä" ja isä suuntaa korostamatta evankelinen. Hurskas koti. Jo koulu-poikana ilmeni hänessä lapsenusko. Vasta ylioppilaana selkeni

hänelle opillisesti ja tietoisesti evankeliumin totuus. Tämä tapahtui pastori Yrjö Keijolan todistuksen kautta. Ei erityisemmin liittynyt evankelisten suuntatoimintaan, kun siellä oma toiminta määräsi toimintatavan eikä sinänsä uskollisuus Jumalan sanalle ja luterilaiselle opille. Toimiessaan apulaispappina Pohjois-Karjalassa oli alusta alkaen pettynyt kansankirkon ja sen pappien toimintaan ja opilliseen asenteeseen.

Artturi A. Manninen (1894 – 1962) Jämsä, maanviljelijä. Evankelinen koti, joka aikanaan oli Jämsässä ainoa sellainen, jossa ennen rukoushuoneen valmistumista kolportöörit kävivät puhumassa. Liittyi 1910 Nuorisoliittoon, mutta hänellä ei ollut omantunnon rauhaa. Luki sinä vuonna Hengellisestä Virvoitajasta pitkäperjantain luvun ja silloin Jumalan sanan kautta tapahtui voimakas vaikutus ja hän sai omantunnon rauhan. Yhdistyksen kirjallisuus oli kaikki kaikessa. Varsinainen sielunhoito tapahtui lukemisen kautta. Ensi innostus aikanaan laimeni. Rukoushuoneella oli aivan erillinen toiminta kirkon vastakohtana. Evankeliumijuhlilla esiintyi vain evankelisia puhujia — ei muita ollenkaan. Vanhan tavan perusteella kirkossa myös käytiin — erityisesti rippikirkossa.

Kauko Valve (1896 – 1954) Viipurin mlk., Iitti, Lahti, pastori. Koti oli evankelinen. Isä oli aikanaan toiminut Yhdistyksen saarnaajana ja oli sitten Viipurin Ev.-Lut. Nuorisoyhdistyksen lehden toimittaja 1905 – 1917. Äiti oli Pietarin evankelisia. Ennen ylioppilaaksi tuloa järkyttävät tapahtumat kypsyttivät selvyteen pääsemistä oman sielun pelastuksen asiassa. Se kirkastui hänelle hänen asuessaan Yhdistyksen ylioppilaskodissa.

Evankelisia tavattaessa oli yhtenä pysyvänä puheenaiheena: Kirkko on evankeliumin opin hyljeksijä ja sen vihollinen n:o 1. Kirkko voitti tässä suhteessa maailman. Yleensä oli evankelisten toiminta protesti- eli vastalause- ja vastarintaliike, jonka erityisen ilmeisenä todistuksena olivat evankelisten rukoushuoneet vastakohtana kirkolliselle toiminnalle.

Juho Sihvola (1866 – 1932, isä)⁴⁴⁶ ja **Lauri Sihvola** (1897 – poika), Kuusankoski, paperitehtaan työmies (isä), mekaanikko (poika). Juho Sihvola oli jo lapsuudessaan oppinut itsekin lukemaan Raamattua. Nuorena hän tuli Jumalan lain vaikuttamaan pelkoon eikä kukaan voinut neuvoa häntä oman tunnon rauhaan, kun puhujat ja ystävät eivät kyenneet tarkasti erottamaan toisistaan lakia ja evankeliumia. Solmittuaan avio- liiton (1895) hän evankelisen vaimonsa kautta sai Jumalan sa- naan perustuvan tunnonrauhan. Juho Sihvola ei ainoanakaan päivänä laiminlyönyt puhua ja lukea perheelleen Jumalan sa- naa. Hän kävi aina kirkossa, mutta sekavasta opista harmistu- neena hän ääneen arvosteli kaikki puhujat: piispat, papit ja maallikot. Hän tutki ahkerasti Raamattua, tunnustuskirjoja ja saarnakirjoja. Kaikissa elämän asioissakin hän turvasi ja luotti Jumalan apuun.

Lauri Sihvola varmistui lapsuuden kodissaan siitä, että isän edustama oppi perustuu Raamattuun ja on oikea. Omassa sydämessä oli ristiriitoja. Lähtiessään toiselle paikkakunnalle työhön (1920) isä toi pojalleen kaksi lujittavaa kirjaa ja toivoi, että Jumalan sana pojalle kirkastuisi. Tällä matkalla hän koki ihmeellisen muutoksen elämässään, vaikka se oli suureksi osaksi tunteeseen perustuvaa etsintää. Selvän synnintunnon puute ehkäisi Kristuksen löytämistä. Mutta kun Jumalan lain sanasta synti todella tuli synniksi, kelpasi Jumalan armo.

Näihin aikoihin (1921) Lauri Sihvola liittyi Nuorisoliit- toon. "Kaikki muu kirkollisuus jäi sivuasiaksi paitsi Yhdistyk- sen järjestämät tilaisuudet." — "Yhdistys korvasi kaiken sie- lunhoidollisen tarpeen kokonaan paitsi kotona tapahtuvan lu- kemisen ja Herran pyhällä ehtoollisella käynnin kirkossa — aina siihen asti kuin erosimme."

"Olen havainnut, että monen sydäntä lämmittää, kun heille esitetään, mikä on Jumalan hyvä isällinen tahto. Mutta kun esitetään, että se pitäisi ottaa käytäntöön, niin painetaan ovi

⁴⁴⁶ Juho Sihvola, Lut. 1933 s. 12–.

kiinni koko asialle. Valtiokirkon ja Yhdistyksen piirissä tämä on yleistä."

A. Aijal Uppala, ent. Wegelius vuoteen 1935 (1897 – 1984), Joensuu, pastori. Evankelista toimintaa ei paikkakunnalla sanottavasti ollut. Omakohtainen tunnonrauha puuttui. Keväällä 1917 past. Yrjö Keijolan todistuksen kautta selveni, että hänenkin syntinsä Kristus on sovittanut. Taivaalli nen valo tuli Jumalan sanan kauttasydämeen.

Siitä lähtien hän oli mukana evankelisessa liikkeessä. Jumalan sananpuhdas oppi ratkaisi kaikki suhtautumiset hengellisiin, kirkollisiin asioihin. Varsinaisena kirkkona Helsingissä olivat Yhdistyksen rukoushuoneet. Evankelinen toiminta oli hätäsatama ja täysi vastakohta epäevankeliselle hengellisyydelle. Rukoushuoneet ja kirkko olivat kuin alttari alttaria vastaan.

Katri Lepistö (1898 – 1982) Sammaljoki, emännöitsijä. Koti oli evankelinen. Isä luki joka sunnuntai saarnan Yhdistyksen toimittamasta saarnakirjasta Terveellinen oppi. Lapsenuskosi siitä kasvoi. Kansakoulunopettaja Fredrikki Selänne julisti koululaisille joka päivä 4 lukuvuoden aikana evankeliumia. Liittyi Nuorisoliittoon ja oli Nokian Maatilan, nyk. Karkun evankelisessa kansanopistossa.

Milloin kirkollista toimitusta Sammaljoella suoritettiin, oli tapana, että ainakin joku perheestä silloin siellä oli, vaikkei sielun ravinnon saamiseksi mentykään. Ei ajatellut kansankirkkoa kokonaisuutena, "mutta oma 'kirkkomme' oli mielestämme väärässä hoidossa".

Erkki P. Penttinen (1899 – 1958) Joensuu, pastori. Lapsuuden koti oli äidin osalta hurskas. Siellä hengellisissä tilaisuuksissa ja lyseossa hän sai Jumalan sanan sydämeensä. Tietoiseen Jumalan armon omistukseen hän pääsi yksityisen keskustelun kautta evankelisen toiminnan piirissä (1918). Hän liittyi evankeliseen liikkeeseen.

Varsinaiset evankeliset eivät tunteneet itseänsä yleisiksi kirkollisiksi. Oma toiminta (rukoushuoneet) oli suuresti erillistä, josta johtui monien pappien vastenmielisyys sitä kohtaan. "Käsittääkseni evankeliset tunsivat muodostavansa oman joukkonsa."

Vappu Terhivaara, ent. Thornberg (1900–) Salo, Helsinki, kauppa-apulainen. Suurien koettelemusten johdosta äiti etsi iankaikista turvaa. Salossa vaikutti silloin saarnaaja Eklund (k. 1905). Äiti liittyi evankelisiin. Vappu Terhivaara kasvoi äidin mukana samassa uskossa ja osallistui evankelisten toimintaan paikkakunnalla.

Kirkon pappeja kutsuttiin vastenmielisesti puhujiksi juhlille ja tavallisesti järjestettiin asia niin, että mahdollisimman hyvä evankelinen puhuja esiintyi papin jälkeen. Yleensä käytiin hyvän tavan mukaan myös kirkossa, vaikka se oli vieraampi. Helsingissä (1916 –) hän kävi yleensä vain Yhdistyksen rukoushuoneissa.

E. R. Mäkelä (1902 – 1962) Marttila, maanviljelijä. Koti evankelinen. Siellä viljeltiin Lutherin kirjoja ja muuta Yhdistyksen kirjallisuutta. Kodeissa, myös Mäkelän kotona, pidettiin iltaseuroja ja kesällä juhlia, jotka Nuorisoliitto-osasto järjesti. Mäkelä luki itsekin Yhdistyksen julkaisemaa kirjallisuutta ja lehtiä. Erityisesti vaikutti Hanna Raudan kirja Vanhaa ja Uutta Virttä. Näissä oloissa kasvoi ja vahvistui lapsenusko.

Kirkkoa pidettiin tarpeellisena vain sakramenttien käytön tähden. "Olin jo miltei lapsesta, niin kauan kuin muistan, miltei vihainen, jos kirkkoon mentiin, jollei se ollut välttämätöntä Herran ehtoollisen ja hautaustilaisuuksien tähden. Yhdistys taas oli sellainen ainoa oikea — ainakin varhaisempana aikana, että kaikki mitä sieltä tuli, oli hyvää ja oikeata. Luotettiin päämiehiin."

Lähimmälle ystäväpiirille ainakin oli evankelinen liike "jyrkkä vastakohta kirkolle". Evankelisista saarnaajista muistellaan erityisesti Kaarlo Sulaa.

Lyyli Santasärkkä, o.s. Lehtonen (1903 –) Maaria, Turku, tehtaalainen. Lapsesta saakka hän rakasti jumalanvaltakunnan asioita. Konfirmaatio erityisesti vaikutti. Piti evankelista toimintaa liian kevyenä. Kävi ensin Turun Bethelissä. Hän ei siellä kuitenkaan saanut rauhaa omantunnon levottomuuteen. Hän joutui sitten jumalanpalvelukseen, jossa alttaritoimitusta suoritti pastori A. E. Koskenniemi, joka julisti synninpäästön ehdottomasti (siis toisin kuin kirkkokäsi-kirjassa on). Siitä Lyyli Santasärkkä sai Jumalan armon lohdutuksen ja liittyi Koskenniemen kuulijoihin. Näin hän myös joutui Turun

Nuorisoliittoon. Hän seurasi Hyvän Paimenen ääntä ja se ratkaisi hänen suhteensa kirkolliseen toimintaan.

Rauha Jaakkola (1905 –) Haapamäki, Tampere, silloinen oppikoululainen, sittemmin fil. maisteri, rehtori, kasvoi evankelisessa kodissa. Jo ennen rippikoulua tuli Jumala-suhde henkilökohtaiseksi. Vanhempien mukana lapset kävivät kirkossa ja evankelisten tilaisuuksissa Tampereella. Yhdistyksen lehtiä ja kirjallisuutta luettiin kotona. Kirkon toimintaan suhtauduttiin arvostellen ja kuultiin pääasiassa evankelisten pappien saarnoja. Perhe oli ainoa evankelinen sillä paikkakunnalla.

Ellen Järvinen (1907–) Tampere, lastenhuoltoviranomainen. Hänellä oli hurskas, evankelinen koti. Siinä kasvoi ja vahvistui lapsenusko. Vanhemmat puhuivat lapsilleen hengellisiä opetuksia ja johdattivat heitä uskomaan Vapahtajaan. Kodissa viljeltiin paljon Jumalan sanaa, luettiin ja laulettiin. Ellen Järvinen oli esilukijana. Sunnuntaisin ja arki-iltoinakin käytiin rukoushuoneessa. Yhdistyksen lehdet ja julkaisut olivat tuttuja, myös Hanna Raudan kirjoittamat kirjat.

Lapsellinen kunnioitus kirkkoa kohtaan oli, vaikkei siellä käyty juuri muuta kuin suurempina juhlina ja silloin, kun siellä evankelinen pappi saarnasi. "Minun käsitykseni mukaan evankelinen liike oli vastakohtana kirkolle siihen saakka, kun alettiin esittää" vapaisiin seurakuntiin johtaneita opetuksia.

4.4.1.3 Haastattelujen tarkastelua

Näissä muistoissa kuvastuu kristillisten seurakuntien syvintä historiaa. Sitä tutkiessamme emme etsi erilaisia ulkonaisia toimintamuotoja ja tapoja, jotka sinänsä saattavat olla mielenkiintoisia. Kun todetaan, missä olosuhteissa Jumala sanansa kautta kutsuu ja johdattaa syntisiä ihmisiä armonsa tuntemiseen, silloin liikutaan pyhillä poluilla.

Yllä olevissa selostuksissa on kuvaus niukkasanaista, mutta yksityisten uskonelämä liikkuu varsinaisesti sydämen vakavuudessa lähinnä Jumalan edessä. Silti uskon tunnustus tulee näkyviin ja on myös luja ja ehdoton. Jumalan sana avaa sydämiä ja ovia ja sulkee

toisia. Siinä etsitään ja tavoitellaan Kristuksen todellista seurakuntaa sen oikeittentunnusmerkkien mukaan.

Esittämissäni selostuksissa ilmenee tämä etsintä. Kun kirkko ei ollut näitten tunnusmerkkien uskollinen hoitaja, kokoontuivat Herran omat kodeissaan ja erillisissä rukoushuoneissaan — sen verran kuin ymmärsivät — Kristuksen kirkon oikeitten tunnusmerkkien käyttöön. Se oli ristiriitaista ja puutteellista, mutta sittenkin näin kokoonnuttiin kuin oikeaan kirkkoon.

Tässä on omalla puutteellisella tavallaan nähtävissä "pienet seurakunnat" ja niiden toiminta vastakohtana toisenlaisin tunnuksin toimivalle viralliselle kirkolle. Tosin oli päivä pilvinen ja pimeä ja lampaat hajaantuneet, mutta kotiveräjällä oltiin, vaikkei veräjän aukaisijaa ollut. Ristiriitaista oli, että nämä pienet seurakunnat joutuivat sakramentteja käyttäessään turvautumaan "vieraisiin paimeniin".

Yllä julkaistujen lausuntojen arvoa lisää se, että ne ovat — kolmea lukuun ottamatta — entisten vakavien evankelisten ja sitten vaipaitten luterilaisten seurakuntien jäsenenä noin 25 vuotta (n. 1950) olleiden henkilöiden antamia. Niitten arvoa lisää vielä sekin, että niissä emme tapaa umpimähkäistä, ylimielistä arvostelua, vaan yksityisten henkilöiden omaa vilpitöntä uskon tunnustusta ja itse koettua tapahtumaa.

Näitten lausuntojen kokoaminen on suonut niiden kokoajalle muistorikkaita hetkiä, kun haastateltavat suurella vakavuudella ovat kertoneet vanhoja tapauksia, jotka heidän elämässään ovat olleet tärkeimpiä ja joissa on taisteltu uskon jaloa taistelua ja seurattu Hyvän Paimenen ääntä. Jumala yksin tuntee sydämet, mutta kuultu tunnustus on ollut tällaista.

Haastateltavia olisi ollut paljon enemmän, mutta esitetyt todistukset puhuvat monien muidenkin puolesta.

He ovat kyseessä olevana aikana asuneet:

Etelä- ja Lounais-Suomessa	15
Pohjois-, Etelä- ja Itä-Hämeessä	13
Satakunnassa	1
Keski-Suomessa	9

Etelä-Pohjanmaalla	7
Pohjois- ja Etelä-Karjalassa	<u>4</u>
Yhteensä	49

Elämäntehtävän ja sukupuolen mukaan jakaantuvat he seuraavasti:

	yht.	miehiä.....	naisia
Maanviljelijöitä	13	12	1
Palveleva työ (tms.)	13	6	7
Liikettä harj.	2	1	1
Opettajia, virkailijoita	5	2	3
Pastoreita	8	8	0
Saarnaajia	1	1	0
Äitejä, tyttäriä	<u>7</u>	<u>0</u>	<u>7</u>
Yhteensä.....	49	30	19

Iän mukaan vuosina 1948 – 1950:

80	vuotiaita	4
70-80	vuotiaita	11
60-70	vuotiaita	14
50-60	vuotiaita	15
<u>40-50</u>	<u>vuotiaita</u>	<u>5</u>
yhteensä		49

On myös otettava huomioon, että ihmiset yleensä vasta 17 – 20 vuotiaina tekevät selvempiä itsenäisiä huomioita tapahtumista. Mutta useampien kohdalla mainitaan myös heidän kotinsa eli vanhempansa jopa isovanhempansakin, joten näillä lausunnoilla on myös enemmän syvyyttä kuin haastateltujen ikä osoittaa.

Kyseessä on vakavien evankelisten lausuntoja laajoilta seuduilta maassamme. Kukin heistä on tuntenut paikkakuntansa samanhenkisten piirin tarkoin — jopa vastaavia olosuhteita toisillakin lähipaikkakunnilla. Evankelinen liike on alusta alkaen kulkenut omassa uomassaan ja varsinkin Härmän kokouksen jälkeen on sen eristäytyminen ollut erityisen huomattava.

Vaikka on ollut paljon ja varmaan enemmän toisenlaisia evankelisia, nämä lausunnot ovat sinänsä aito todistus niiden esittäjien puolesta eikä voida kieltää, etteivätkö ne kuvaisi olosuhteita, joita selvemmin tai hämärämmin edustivat laajemmatkin piirit. Vasta vapait-

ten luterilaisten seurakuntien syntyessä (1922 – 1924) kävi terävämmin ilmi opillisesti väljempien evankelisten todellinen asenne, ja toiset muuttuivat silloin kirkolle myöntyväisemmiksi.

Olemme näissä lausunnoissa joka tapauksessa tekemisissä todellisten historiallisten ilmiöitten kanssa ja noihin ratkaisunvuosiin saakka oli evankelisten asennoituminen kansankirkon epäevangelisuutta vastaan hyvin yleistä. Vapaisiin luterilaisiin seurakuntiin liittyneet pastorit ovat kaikki olleet sydämensä pohjasta evankelisia ja toiset heistä ehtivät jo ennen kahtiajakoa toimia paljonkin evankelisen liikkeen tehtävissä, esim. Pätälä, V. I. Salonen, Valve ja Uusitalo.

5. OSA EVANKELISTA LIIKETTÄ SUUNTAUTUU TUNNUSTUKSELLISEEN LUTERILAISEEN SEU- RAKUNNALLISUUTEEN

5.1 Kaivattiinko ennen aikaan omia luterilaisia seurakuntia?

5.1.1 Haastatteluja II ja muita tietoja

5.1.1.1 Tiedostamatonta, yleistä kaipausta paljonkin

Kun uusi kirkkolaki oli astunut voimaan (1870) ja kirkko oli tunnustukseltaan vapaa, lähti luterilaisen tunnustuksen oppiin pitäytyvä Yhdistys toimimaan. Kun se ei järjestäytynyt paikallisyhdistysten keskuselimeksi, evankelisten omat "seurakunnat" eli "piirit" jäivät toimimaan entiseen tapaan.

Härmän kokouksen jälkeen evankelinen suunta kirkollisesti erillistyi, kuten tiedämme. Juhla- ja saarnatoiminta lisääntyi, omia rukoushuoneita rakennettiin, nuorisoliitto-osastot järjestäytyivät, perustettiin oma ulkolähetys Japaniin jne. Evankelinen liike oli todella kuin kirkollisena vastalauseena — oma kirkko kansankirkossa. Yllä esiteityistä haastatteluista käy ilmi, miten määrätietoisia vakaat evankeliset tässä suhteessa olivat.

Kaikki ne, jotka huokasivat kirkollisen tilanteen johdosta — jotka kävivät kirkossa enimmäkseen vain silloin, kun siellä evankelinen puhuja saarnasi, — jotka sielun autuuden asioissa katsoivat Yhdistyksen toimintaan ja sitä ennen turvautuivat Lutherin ja muiden terveellistä oppia esittävien kirjoihin, — jotka olivat hankkimassa paikakunnalleen omia rukoushuoneita. — tällaiset evankeliset ovat siten osoittaneet pyrkivänsä puhdasta luterilaista oppia tunnustaviin oloihin.

Päivä oli kirkollisesti pilvinen ja pimeä. Kuitenkin saattoivat tietoisemmat evankeliset aikanaan kirjoittaa tai jotakin puhuakin omista vapaista luterilaisista seurakunnista.

Lisäksi tulee suora todistus, jonka ovat antaneet kaikki ne, jotka evankelisten joukosta tulivat kaikista kielloista huolimatta vapaitten luterilaisten seurakuntien jäseniksi. Suuri joukko näistä oli ollut evankelisen toiminnan intomielisiä kannattajia, osaksi paikkakuntansa evankelisia johtohenkilöitä, joukossa kahdeksan evankelista pappiakin.

Vaikkakin evankelisen liikkeen suurempien herätysaikojen vaikutus osaksi oli 1910-luvulla heikkenemässä, vakaita evankelisia oli kuitenkin runsaasti, jotka lapsenmielisinä tosin tiedoiltaan varsin heikkoina tarvitsivat erityistä Jumalan sanan opettamista kirkollisissa asioissa.

Jumala yksin tietää, miten laajoissa piireissä omien tunnustuksellisten seurakuntien kaipausta onkaan ollut. Niitten määrätietoinen, ehdoton vierominen tapahtui varsinaisesti vasta sen jälkeen, kun Yhdistyksen johtavalta taholta oli ryhdytty (1922) asiaa jyrkästi vastustamaan.

5.1.1.2 Tietoisestikin kaivattiin tunnustuksellisia seurakuntia

Seuraamme haastateltujen yms. ikäjärjestystä. Mikäli esitetystä henkilöstä on aikaisemmin annettu ikä- ym. tietoja, ei niitä tässä kerata. Tämä otettakoon huomioon muuallakin.

K. A. Wegelius (1864 – 1939) Suoniemi, Joensuu, lehtori, rehtori, oli äitinsä kautta jo lapsuudestaan⁴⁴⁷ saakka joutunut evankelisen liikkeen vaikutuksen piiriin. Valmistautuessaan kirkolliskokousta varten (1898), johon hänet oli valittu edustajaksi, hän mm. oli vuonna 1897 tutustunut arkipiispa G. Johanssonin (1894) julkaisemaan kirjaan Kirkollisia kysymyksiä. Hän on tekstin viereen liittänyt joukon reunahuomautuksia,⁴⁴⁸ joista tässä esitän vain kolme.

⁴⁴⁷ Lut. 1948 s. 35 ja 1939 s. 63–. AAU, K. A. Wegelius, L-ranta 1963 s. 42–45.

⁴⁴⁸ SjaT 1949 s. 4–7.

Epäluterilainen arkkipiispa puolustaa nykyaikaista kansankirkollisuutta, kun taas rehtori Wegelius tuo esille sellaisia huomautuksia, joissa tätä kansankirkollisuutta arvostellaan kristillisen uskon ja tunnustuksen mukaan. Useampien huomautusten joukosta olkoot näytteenä seuraavat:

Arkkipiispa Johansson: On kyseessä Vapahtajan suhtautuminen Vanhan Testamentin kirkkoon. Hän sanoo: "Kristus puhdistaa kahdesti temppelin". Hän tarkoittaa, että vanhat muodot säilytettäisiin ja niitä vain puhdistettaisiin. (Sivu 25).

Rehtori Wegelius: "Niinpä meidän maallinen kirkkomme olisi puhdistettava niistä 'ostajista ja myyjistä', jotka vaan jonkun hyödyn vuoksi pysyttelevät seurakunnan yhteydessä, vaikka ovat **ilmeisesti** pilkkaajia ja Herran asettamien toimitusten halveksijia."

Arkkipiispa Johansson: "On sanottu, että kristinuskon astuminen tähän (valtiokirkon) asemaan oli kristinuskon lankeemus..." (Sivu 26). Seuraavassa jatko.

Rehtori Wegelius: "Niin olikin."

Arkkipiispa Johanssonin lausejatko: "mutta ei kukaan ole voinut osoittaa toista asemaa mahdolliseksi".

Rehtori Wegelius: "Kyllähän kristillinen kirkko olisi voinut Sanan voimalla tehdä työtä pakanain käännättämiseksi, tarvitsematta sulkea koko pakanakuntaa kirkon helmaan kysymättä edes, tahtoivatko oppia tuntemaan Herraa ja Hänen määräyksiänsä arvossa pitää."

Tämänlaatuiset huomautukset sisältävät sellaisia totuuksia, jotka edellyttäisivät tunnustuksellisia (vapaita) kristillisiä seurakuntia. Niinpä Wegelius, joka kautta elämänsä kammoi Johanssonin pimeätä, epäluterilaista suuntausta, aikanaan liittyi tunnustukselliseen luterilaiseen seurakuntaan ja pysyi siinä lapsenmielisenä luterilaisena kristittynä elämänsä loppuun saakka.⁴⁴⁹ Hän lausui, että hän ei ole elämässään ennenkään pitäytynyt kiinteästi mihinkään suuntatoimintaan tai kirkkolaitoksiin, vaan on pyytänyt kaikessa seurata vain Herraan sa Kristusta.

⁴⁴⁹ Lut. 1939 s. 64.

Kaarlo Vihtori Malander / Malkavaara (1852 – 1914), Oripellon Käkälä, suutarimestari, ei ollut suuntaevankelinen, vaikka evankelisia puhujia kyllä hänen kodissaan kävi. Hän luki paljon pelkästään Raamattua. Usein kokoontui kaksi muuta uskovaista hänen kodissaan keskustelemaan hengellisistä asioista. Vuosisadan vaihteessa (noin 1900) he olivat mm. keskustelleet siitä, olisiko oikein maksaa palkkaa epäuskoisille paimenille, kun Raamatussa sanotaan: "Miksi te annatte rahan siitä, joka ei leipää ole, ja työnne siitä, joka ei ravintoa ole?", Jes. 55:2 a. Edelleen oli harkittu, olisiko erottava vallitsevasta kirkosta eriuskolaislain perusteella. Sen lain olemassaolosta he olivat tietoisia.

Mestari Malkavaara oli kotonaan lausunut: "Se aika tulee, että uskovat muodostavat omat seurakunnat. Sitä minä en tiedä, näettekö te (hänen omat lapsensa) sen ajan, mutta teidän lapsenne sen näkevät." Hän oli myös arvostellut Yhdistystä sen johdosta, että se opettaa vain yhtä kohtaa ja jättää muut opettamatta.⁴⁵⁰ Kaksi hänen lapsistaan näki tuon ajan, kun he saivat liittyä Lahden Vapaaseen Ev.-Lut. Seurakuntaan (1923).

Oskari Mäki kertoo: Evankelisilla ennen ei ollut keskustelun aiheena kansankirkon toiminta. Pääasia oli, että olisi saatu seurakuntaan evankeliumin saarnaaja. Mutta se oli vallan mahdotonta siihen aikaan (1910). "Salaisesti oli minullakin ja monella uskonveljellä ajatus, että pitäisi päästä pois Roomasta, mutta ei näyttänyt olevan siihen mitään mahdollisuutta." Kun sitten eduskunta sääsi uskonnonvapauslain, alkoivat vapaammat tuulahdukset.

Sanni Koskinen: "Silloin kun tuli uskonnonvapaus. toivoin, että kaikki evankeliset uskovaiset olisivat eronneet valtiokirkosta. Mutta niin ei käynyt. Silloin ei evankelisten oppi ollut enää niin selvää kuin Tyrvällä ollessani."

Oskari Panula oli jo Yhdysvalloissa ollessaan (1899 – 1913) selvästi oppinut tutkimaan kirkkoja niissä julistetun opin mukaan ja oli sen mukaan liittynyt Amerikan Kansalliskirkkoon eikä Suomi-Synodiin ja tällä perusteella hän siellä — tultuaan itsenäisen seura-

⁴⁵⁰ Tiedot saatu hänen lapsiltaan Viljo Malkavaaralta ja Hilja Anttoselta, o.s. Malkavaara, Lahti. Malkavaaran alkuperäinen nimi oli Petrell.

kunnan jäseneksi — joutui ensi kertaa olemaan mukana, kun seurakunnassa tuli hajaannus opillisista syistä.

Kun uskonnonvapauslaki astui Suomessa voimaan (1923), Panula luuli, että silloin ilman muuta kaikki evankeliset erkanevat kansankirkosta ja perustavat oman kirkkokunnan. Hän oli jo USA:sta tullessaan ollut sitä mieltä, että evankelisten pitäisi kuulua toiseen kirkkokuntaan kuin epäevankeliset. Hän ei ollut keneltäkään (1923) kuullut, että tällaista olisi tekeillä. Kun USA:ssa toiminut pastori Kuusi siihen aikaan oli Yhdistyksen Nuorisoliiton johtajana, Panula toivoi, että hän ymmärtäisi tätä asiaa ja sitä ajaisi. Niin hän — ollen paikkakuntansa Nuoriso-osaston puheenjohtaja — kirjoitti tästä asiasta Kuuselle ja kysyi: Mitä aikoo evankelinen kansa tehdä, kun Jumalan armosta on saatu uskonnonvapauslaki? Kuusi ei vastannut tähän muuta kuin, että hän ilmoitti vain Pätiälän osoitteen.⁴⁵¹

Juho Ankkuri. Jo ennen kuin Paimen-lehti oli ilmestynyt, hän oli usein sanonut: Nämä (kansankirkon) seurakunnat eivät ole sellaisia kuin niiden pitäisi olla, kun siellä on vääräoppisia pappeja. Kunpa tulisi aika, että saataisiin omat papit. Hänen tuttavansa evankeliset olivat kaikki yhtyneet siihen silloin.

Eva Konkola. Kun evankelisten yksipuolinen julistus ja toiminta ei häntä tyydyttänyt, hän alkoi hiljaisuudessa yksinänsä kesällä 1921 lukea Uutta Testamenttia yhtäjaksoisesti päästäkseen omassatunnossaan selvyyteen. Silloin hänelle erityisesti selvisi, ettei kansankirkko eikä Yhdistyskään ole Jumalan sanan mukainen. Apostoliset seurakunnat olivat toisenlaisia ja niin pitäisi nytkin olla. Yhdistys ei ole uskovien seurakunta — samoin ei kirkkokaan. Se oli kaikkien seka-
vuuksien yhteys. Rouva Konkola ajatteli: Miksi kuulun kansankirkkoon, kun en voi käyttää sitä? Hänellä oli vain vanhan uskovaisten *Matin-Miinan* opetukset ja Yhdistyksen toiminta, mutta Yhdistyskään ei ollut sitä, mitä Jumalan sana opettaa. Hän olisi toivonut, että Jumalan sana kaikessa olisi ollut voimassa. Se kaipausta oli hänen sydämessään, kun hän ajatteli seurakunnallisia ja kirkollisia asioita.

A. E. Koskenniemi suoritti 1919 pastoraalitutkinnon, jota varten hän oli laatinut asiaankuuluvan kirjallisen tutkimuksen. Siitä suori-

⁴⁵¹ Vert. Oskari Panula (edellä).

duttuaan hän kerran tuli Yhdistyksen Ylioppilaskotiin ja heiluttaessaan kädessään tutkimustaan hän lausui meille läsnä olleille ylioppilaille:

"Kun te tulette näin pitkälle elämässänne, teidän ei tarvitse enää tällaisia tutkimuksia kirjoittaa. Silloin on uskovilla Suomessa omat seurakunnat."⁴⁵²

Se mahtoi olla alitajuntaisen mielteiden ilmaisu. Se oli meille kuin auringon säteiden pilkahdus pilvien lomitse. Ei siitä mitään keskusteltu silloin eikä jälkeenpäin. Hetkinen ilahdus vain painuneissa miehissä! Tapahtuihan tämä vuonna 1919, jolloin ei ollut Evankelisten pappien liittoa eikä Paimenenkaan ilmestyminen ollut edes lähellä.

Ida Haapamäki. Kun usko oli hänelle kirkastunut evankelisten piirissä (n. 1910), hän jo silloin ajatteli, että pitäisi olla omat seurakunnat, joissa olisi ollut koko Jumalan sanan mukainen sielunhoito. Se olisi paljon vakavampaa kuin että nyt erilaiset saarnaajat vain tulevat ja menevät. Toivoi, että Yhdistyksen piiristä syntyisi sellaisia oikeita seurakuntia.

Elli Mikkonen joutui olemaan Yhdysvalloissa 1910 – 1913. Siellä hän kuului paikkakunnallaan suomalaiseen itsenäiseen seurakuntaan. Mutta kun se liittyi Suomi-Synodiin, hän erosi silloin siitä. Kun ei paikkakunnalla muuta seurakuntaa ollut, hän ei liittynyt mihinkään. Palattuaan Suomeen hän oli tietoinen siitä, että kirkolliset olot eivät täällä ole oikealla kannalla. Tässä tietoisuudessa hän vahvistui Lutherin kirjojen kautta. Hän huomasi, että Yhdistys ei ole seurakunta, kun sillä ei ole sakramentteja hoidossaan. Kaipasi luterilaisia seurakuntia.

Mia Lundelin, o.s. Kirkas. Pieni joukko vakavia evankelisia ajatteli ennen vuotta 1920: Näin ei voi jatkuvasti olla. Kansankirkko ei ole sitä, mitä Jumalan sana edellyttää. Tarvitaan oikeat saarnaviranhoitajat ja sakramenttien käyttö. Kun Mia Kirkas ei vielä tiennyt tulevista vapaista seurakunnista mitään, hän kuitenkin oli rukoillut Jumalaa "oikeitten seurakuntien" puolesta,

⁴⁵² AAU:n muistio. K. Valveen haast.

Naima Varjovirta alkoi jo 13-vuotiaana järjestelmällisen Uuden Testamentin lukemisen. Sen opetuksen valossa hän jäi kaipaamaan Jumalan sanan mukaista seurakuntaa. Tämä kaipausta oli kuin alitajunnassa.

B. A. Uusitalo siirtyi 1920 USA:han aikoen sieltä lähteä Yhdistyksen lähetystyöhön Japaniin. USA:ssa hän liittyi Kansalliskirkkoon ja piti tätä kirkollista tarkistusta selviönä.

R. G. Wegelius. Havaitessaan kansankirkon opillista sekavuutta hän kaipasi vapautumista papinvirasta, kun ei näissä asioissa — monista aloitteista huolimatta — näyttänyt tulevan valkenemista.

Kauko Valve ja A. Aijal Wegelius / Uppala toimivat yhdessä etsien ja viljellen yhteisen uskon- ja opinyhteyttä. Samalla he joutuivat selvittelemään opinasioita ylioppilastoveripiireissä. Ylioppilasajana heillä oli kirkollisissa asioissa lähinnä kysymys oikean opin saamisesta ja säilyttämisestä sekä väärän opin karttamisesta. Sitä he harrastivat mahdollisuuksien mukaan. Tämä tunnustusasenne ratkaisi asenteita. Silloin puuttui vain tietoisuus kristittyjen oikeudesta kokoontua tunnustuksellisinä luterilaisina seurakuntina. Kun tämä selvisi 1921–, se oli heille ja samanmielisille sanamaton ilon ja kiitoksen aihe.

Ellen Järvinen muistelee lapsena ollessaan kuulleen, miten hänen äitinsä oli usein toivonut, että Herran ehtoollinen olisi usko-vaisten omassa käytössä. Äiti oli kärsinyt kurjista rippisaarnoista, jotka monesti sisälsivät karkeata tekopyhyyttä.

Kuten nähdään, on evankelisten kristittyjen mielissä ollut myös evankelisten uskovien oman kokoontumisen kaipausta. Sekin on ollut hiljaista kytymistä erilaisissa olosuhteissa. Se osaltaan todistaa tuon yleisemmän kaipuun lisäksi, että vihdoinkin (1921–) saatu selvyys kristityn oikeuksista ja velvollisuuksista seurakunnallisissa ja kirkollisissa asioissa liittyi täällä Jumalan sanan jo kauan aikaa valmistamaan maaperään. Ei syntynyt mitään uutta toiminnan muotoa, vaan kristityt jatkoivat vain samaa uskon kulkuaan irtaantuen Jumalan sanan vastaisista kirkollisista oloista, kuten he olivat sitä ja ennenkin tosin ristiriitaisesti tehneet perityn kirkollisuuden puitteissa, nyt johdonmukaisesti. Tässä suhteessa muuttui pilvinen päivä aurinkoiseksi.

Kansankirkkoon jääneitä evankelisia en ole erikseen haastatellut, muutamia vain. On kuitenkin otettava huomioon, että tässä esitetyt evankeliset edustavat yleistä evankelista asennoitumista ennen 1920-luvun tapahtumia. Aikaisemmin olen eritellyt evankelisten johtavien pappien ym. suhtautumista kirkollisiin asioihin. Niihin tulemme myöhemmin vielä enemmän perehtymään. Käsittelen vielä myös kansankirkkoon jääneen 18 evankelisen maallikkosaarnaajan kirkollisia asenteita. Muut Yhdistyksen kannalle jääneet evankeliset seurasivat hiljaisesti Yhdistyksen johtajien lausuntoja sen lehdissä ym. Annettiinko pastori Kuusen alustukselle ("Miksi en eroa kirkosta?" — selostetaan tuonnempana) erikaista arvoa evankelisen kansan keskuudessa, siitä ei ole näkynyt tietoja. Erityisiä poikkeuksia evankelisten johtomiesten kannasta ei ole tullut näkyviin.

Joonas Heikkilän todistus

Päätän tämän esimerkkien sarjan vielä yhdellä todistuksella, joka erityisen vakuuttavasti osoittaa tiedostamattomankin oman luterilaisen seurakunnallisen toiminnan kaipuun todellakin toteutuneen tunnustuksellisten (vapaiden) luterilaisten seurakuntien syntyessä.

Tunnumme vakavan evankelisen **Joonas Heikkilän** Vetelistä. Hänen elämänsä päivät päättyivät 1923 hänen ollessaan 88-vuotias. Vasta kuolinvuoteellaan hän sai kuulla evankelisten omien seurakuntien syntymisvaiheesta.⁴⁵³ Hän oli silloin läsnä oleville lausunut: "Nyt on selvinnyt suuri asia. Uskovat saavat perustaa omat seurakunnat. Jos olisin terve, eroaisin heti. Te (jälkeenjäävät) olette onnellisia ihmisiä, kun sen ajan näette." Hänelle oli tämä asia Raamatusta kirkastunut ja lisäksi tuli uskonnonvapauslain voimaantuminen vuoden 1923 alusta. Joonas Heikkilä oli vielä vähän ennen kuolemaansa sanonut: "Jumalan kiitos, että sain tuon tietää (että vapaiden luterilaisten seurakuntien muodostaminen on tekeillä), ennen kuin kuolen." — Hänen kuolinvuoteellaan oli puhjennut täyteen liekkiin se tuli, joka jo kansankirkollisen yhdistystoiminnan alaisena oli ollut olemassa. Siinä ojensivat toisilleen kättä evankelisen liikkeen kaukaisempi entisyys ja tunnustukselliset (vapaat) luterilaiset seurakunnat nykyisyydessä. Tähän kädenojennukseen liittyvät sitten myös

⁴⁵³ Oskari Heikkilä, Veteli, kertonut AAU:lle.

kaikki muut entiset evankeliset, jotka Jumalan sanan ja saman uskon perusteella liittyivät näihin seurakuntiin.

Kaikki, jotka ovat tulleet tuntemaan Joonas Heikkilän tai hänen elämäntyötään, tiesivät, että hän oli kristillisessä mielessä — niitä kaikkein ensimmäisiä evankelisia, jotka itsessään nöyrinä ovat aina olleet evankeliumin työn ja tunnustamisen kärjessä. Sitä vakavammin on syytä ajatella hänen todistustaan.⁴⁵⁴

Näistä ajoista on tätä kirjoitettaessa kulunut jälleen kahden miespolven aika. Julkaisemme tämän tutkimuksen myös siinä mielessä, että uudet sukupolvet saisivat tarkemmin perehtyä menneisiin, ratkaiseviin tapahtumiin voidakseen nykypäivänä ja tulevaisuudessa todellisuuden mukaan arvioida tapahtunutta ja oikein seurata Kristusta.

Olen tähän asti tarkastellut ja arvostellut tähän vaiheeseen liittyviä ilmiöitä. Jatkan edelleen ajassa lähemmäksi siirtyen. Teen sen samassa mielessä kuin Luther ajatteli paavikirkon veräjän kiinnipitäjää, isällistä, vanhempaa opettajaansa Johan Staupitzia. Luther kirjoitti hänelle lokakuun 23 pnä 1519: "Viime yönä olen nähnyt sinusta unta aivan kuin sinä tahtoisit väistyä minusta syrjään. Minä itkin katkerasti ja olin murheissani. Mutta sinä viittailit minulle kädelläsi ja sanoit, että olisin rauhallinen, sillä sinä palajat luokseni." — Uni oli unta. Staupitz ei palannut Lutherin luo. Luther jatkoi uskonsa tunnustamista ja siitä syntyi luterilainen kirkko.

Lutherin kirje kuitenkin kuvasi hänen mielialaansa. miten hän kaipasi rinnalleen isällistä ystäväänsä. Samalla tavalla pyydämme mekin muistella niitä veljiä, jotka eivät ole seuranneet kanssamme. Lutherin tavalla jatkamme Jumalan sanan osoittamalla tiellä ja sanomme: "Emme voi mitään totuutta vastaan, vaan totuuden puolesta", 2 Kor. 13:8.

⁴⁵⁴ Juho Torppa, Kirkonvartija Joonas Heikkilä, Kml1a 1926 s. 88–, kirjoitettu Joonas Heikkilän omien muistiinpanojen mukaan.

5.2 Kangastusta

5.2.1 Tietoja tunnustuksellisista luterilaisista kirkkoista ulkomailla ennen 1920.

Kun seuraamme tiedotustoimintaa viime vuosisadan keskivaiheilta, on syytä muistella silloisia liikenneolosuhteita. Elettiin purje-laivojen ja kievarikyytien aikaa. Rautatie ja höyrylaiva olivat vasta tulossa. Näissä olosuhteissa on silloista tiedotustoimintaa tarkattava sekä Euroopassa että USA:n ja Euroopan välillä.

Suomessa valveutuneemmat teologit seurasivat jonkin verran ulkomaisia kirkollisia lehtiä — helpoimmin Ruotsissa. Aikaa myöten viestiyhteydet luonnollisesti paranivat.

Kyllä Hedbergkin tunsi Saksan unioidusta kirkosta eronneitten Breslaun Synodin seurakuntien kohtaloita ja saksalaista lähetystoimintaa. Mutta tilanteen käsittäminen oli puutteellista ja niin yhteydet sinnepäin kestivät vain vähän aikaa.

5.2.2 Hedberg tiesi jotakin Saksin luterilaisten siirtymisestä USA:han

Hedbergin papereista saamme tietää, että hän tunsi Missouri-synodin syntyyn johtaneen pastori Martin Stephanin siirtokunnan lähdön Amerikkaan, Sehän oli tapahtunut osaksi hurmahenkisin perustein ja tämän siirtokunnan keskuudessa päästiin vasta vaikeitten selvitysten jälkeen puhtaan luterilaisen opin ja tunnustuksen tielle, kun pastori Stephan oli täytynyt erottaa pois niiden seurakuntien jäsenyydestäkin ja kun erityisesti prof. C. F W. Waltherin perusteellisten tutkimusten kautta oli saatu (1841) selville kristityille uskon perusteella kuuluva hengellinen ja kirkollinen valta ja oikeus.

Valmistaessaan lausuntoaan ruotsalaisten vapaitten luterilaisten seurakuntien hyväksi Hedberg on kirjoittanut luonnoksen,⁴⁵⁵ jossa hän mm. varoittaa noita ruotsalaisia lahkoille ominaisesta ylpeydestä

⁴⁵⁵ Hgin luonnos 30.10.1849.

ja farisealaisesta mielestä. Ja sitten hän sanoo: "Muuten voi Jumala helposti rangaista Teitä harhaan johtavilla hengillä (= Stefanus Saksissa)." Muuta ei tästä siirtokunnasta ja sen myöhäisemmistä vaiheista mainita.

5.2.3 Immanuel Synodi ja Breslaun Synodi

Myöhempinä vuosina julkaistiin kyllä esim. Kristillisten Sanomien ruotsinkielisessä sisarlehdessä Evangelisk Tidning saksalaisen pastori J. Dietrichin kirjoitus hänen "vapaasta ev.-lut. kirkostaan"⁴⁵⁶ — kyseessä on 1862 "Breslaun Synodista" eronneitten kirkkokunta "Immanuel-Synodi". Tämä pastori joutui ensimmäisenä vastustamaan Breslaun Synodia sen johdosta, että se antoi kirkkohallinnolle jumalallisen hallintovallan yli seurakuntien. Samanlaatuisista syistä pastori Fr. Brunn oli 1865 eronnut "Breslaun Synodista" ja tunnustautui Dietrichin kirkkokuntaan, kunnes Dietrichin välinpitämättömyys määrättyissä luterilaisen opin asioissa noin 10 vuotta myöhemmin johti tämän yhteyden katkeamiseen.⁴⁵⁷

Tämä vaihe oli raskaimpia ja murheellisin Brunnin toiminnassa. Dietrich oli lahjakas, terävä ja tulinen mies. Hänen kirjoituksensa Ev. Tidningissä on selkeä osoitus siitä, miten kristittyjen tulee Jumalan sanan mukaan kokoontua vapaiksi luterilaisiksi seurakunniksi, kuten hänen seurakuntansa olivat tehneet. Ev. Tidningenin toimitus lausuu, että kirjoitus sisältää "niin paljon hyvää, että emme tahdo olla sitä kääntämättä ja julkaisematta". — Merkittävää siis on, että "Breslaun Synodistakin" eronneen kirkkokunnan perusteita näin huomioitiin Suomessa.

5.2.4 Väktare -lehden kansankirkollisuuden puolustus

Kuitenkin sama lehti julkaisi ruotsalaisesta Väktaren -lehdestä lainatun kirjoituksen, jossa seurattiin kirkollista tilannetta maailmassa ja jossa vastustettiin Saksan unioidusta kirkosta eronneitten luterilaisten asiaa: "Syystä on pidetty parempana, että he olisivat pysyneet hapatuksena [unioidun] valtiokirkon sisällä ja siellä taistelleet, tun-

⁴⁵⁶ Evangelisk Tidning 1865 n:o 36–38: Ett vittnesbörd.
⁴⁵⁷ Fr. Brunn emt. s. 145–154 ja 169–186. Wöhling emt. s. 16–17, 20.

nustaneet uskoansa ja kärsineet."⁴⁵⁸ — Tässä ilmenee aito kansankirkollinen mielipide, joka saa selityksensä siitäkin, että nykyaikaiset luterilaista nimeä käyttävät kansankirkot käytännössä ovat monin tavoin "unioituja".

5.2.5 Prof. C. F. W. Waltherin kirjanen

Amerikan kirkollisista oloista kerrottaessa voitiin hengellisissä lehdissä ohimennen mainita Missouri-synodinkin nimi, mutta sitä pidettiin vain yhtenä tavallisena ilmiönä Amerikan luterilaista nimeä käyttävien monilukuisten kirkkokuntien joukossa.⁴⁵⁹

On kuitenkin ollut todellista kosketustakin Yhdistyksen ja muutamien ulkomaisten tunnustuksellisten luterilaisten kirkkojen kanssa pienten painotuotteiden kautta.

Vuonna 1887 on Yhdistyksen johtokunnan pöytäkirjassa⁴⁶⁰ maininta siitä, että olisi ostettavissa kirjanen "Onko lutherilaisen kristityn pysyminen kirkkokunnassansa?" — (ruotsinkielisenä). Kun samalla ilmoitettiin, että kirjasessa olisi joitakin mainintoja, jotka voisivat johtaa lukijoita väärinkäsityksiin, päätettiin, että kirjanen julkaistaisiin ensin Yhdistyksen ruotsinkielisessä lehdessä, sitten kun Johannes Bäck olisi sitä muovaillut.

Tämä kirjanen on Missouri-synodin johtajan, prof. Waltherin kirjoittama. Se on julkaistu synodin lehdessä 1874.⁴⁶¹ Siitä oli 1875 otettu ylipainos, jota Dresdenissä Heinrich Naumannin kirjakauppa myi.⁴⁶² Kirjakauppias kuului aikaisemmin mainittuun Dresdenin Luterilaisyhdistykseen. — Ruotsinkielisiä kirjoja Yhdistys osti Ruotsista ja lienee tämäkin kirjanen sieltä tarjottu tänne ostettavaksi.

Kirjanen on kirjoitettu tunnustuksellisen, siis yksimielisesti luterilaista uskoa ja oppia opettavan kirkon jäsenille, etteivät he tietämättömyydestä joutuisi paavilaisten, unioitujen, reformoitujen, metodistien, baptistien yms. vieteltäviksi. Aina kun kirjasessa puhutaan

⁴⁵⁸ Evangelisk Tidning 1865 n:o 13 – 18 – 21 (kirjoitus keskeytyy).

⁴⁵⁹ Evangelisk Tidning 1865: Ev.-Luth. Kyrkan i Amerika, n:ot 39–43.

⁴⁶⁰ Johtok. pk. 1887 1.10. § 9.

⁴⁶¹ Der Lutheraner (Missourisynodi) 1874 Nr 20, 21, 22.

⁴⁶² Eripainoksen kansilehdelle merkitty: Dresden 1875 Justus Naumanns Buchhandlung (Heinrich Naumann). – St. Louis, Mo. M. C. Barthel.

"meidän luterilaisesta kirkostamme", on kyseessä vain puhdasoppinen luterilainen kirkko ja nimenomaan Missouri-synodi. Prof. Walther osoittaa siinä, miten puhtaassa luterilaisessa opissa pysyvä Missouri-synodi opettaa "puhtaasti uskomaan, oikein elämään ja lohdullisesti ja autuaasti kuolemaan". Kun näin todella oli asianlaita, oli siis kristityillä jumalallinen velvoitus pysyä sellaisessa luterilaisessa kirkossa.

Onhan yleisesti tunnettua, että tunnustukselliset luterilaiset kirkot, nimenomaan myös Missouri-synodi arvostelevat kirkkoja — ei vain virallisen kirkkolain tunnustuspykälän mukaan, vaan sen mukaan, miten kirkossa tosiasiallisesti käytännössä opetetaan, Prof. Walther lausuu toisessa yhteydessä⁴⁶³ ja on kautta koko elämänsä opettanut, että asiasta tietoinen kristitty ei voi kuulua sellaiseen kirkkoon, jossa sallitaan jatkuvasti opettaa vastoin Jumalan sanaa ja siitä otettua luterilaista tunnustusta.

Tämä kirjanen oli ruotsinkielisenä julkaistu Sändebudet'issä (1887 ja 1888) sekä suomenkielisenä Sanansaattajassa (1888 ja 1889). Kirjasina ne ilmestyivät Yhdistyksen kustantamina vastaavasti 1890 ja 1891.

En voi tässä yhteydessä yksityiskohtaisesti käsitellä pastori J. Bäckin tekemiä vähäisiä korjauksia. Kuitenkin mainitsen yhden kohdan. Hän on poistanut erään Lutherin tunnetun lausunnon,⁴⁶⁴ jossa puhutaan siitä, että "luterilainen kristitty oman epätäydellisyytensä tunnossa, mutta yksinomaan Jeesuksen Kristuksen armonvanhurskauteen turvaten etsii ja löytää ainoan täydellisyytensä" (Kristuksessa). Sen sijaan Bäck itse on kuvaillut siinä samaa asiaa enemmän evankelisen suuntamaun mukaan yli 9 sivun verran. Alaviitteessä muutos mainitaan.

Kun Waltherin kirjasen julkaisemisella tahdottiin puolustaa Suomen kansankirkkoa lahkokirkkoja vastaan, on sitä — tosin parhaassa tarkoituksessa — käytetty vastoin sen todellista tarkoitusta. Sen sisällys onkin tuottanut suomalaisille käyttäjille vaikeuksia. Julkaisijan täytyi väliin huomauttaa, että täällä kirkollinen tilanne on

⁴⁶³ Viittaamme tässä vain suomennoksena julkaistuun (SjT 1926 s. 4–, 17–, 37–) prof. Waltherin kirjoitukseen, joka on Missouri-Synodin jumaluusopillisen lehden "Lehre und Wehre'n" alkusana v. 1879.

⁴⁶⁴ Saksankielinen ylipainos s. 19 (vert. ruots. ja suom. s. 37).

osaksi toinen.⁴⁶⁵ Kun Yhdistyksen johtomiehet koettivat perustella sekaoppista kansankirkollisuuttaan vedoten luterilaiseen oppiin, he käyttivät tätä kirjasta vastoin tekijän tarkoitusta.

Evangelisten pappien kokouksessa 1922 toin keskustelussa esiin tämän kirjasen väärinkäytön Suomen kirkollisissa olosuhteissa. Silloin Engström seuraavassa puheenvuorossa sanoi: "Olen juuri ajatellut, että uusi painos siitä on otettava."⁴⁶⁶ Uutta painosta ei ole otettu.

Lienee harvinaista, että pieneen kirjaseen on tarvittu kolmenlaisia alamuistutuksia. 1. Ruotsintaja on kirjoittanut historiallisia selvityksiä. 2. J. Bäck on mm. kuvaillut Suomen kirkon olosuhteita. 3. Sannasaattajan toimituskin on vähän vielä selittänyt asiaa.

5.2.6 "Kolme Todistusta Evankeliumin opin oikeasta käsittämisestä"

Yhdistyksen johtokunnan kokouksessa 1888⁴⁶⁷ mainitaan, että pastori K. V. Lehtonen on jo noin pari vuotta sitten alkanut suomen-
taa näitä kirjoituksia. Ne ilmestyivät suomenkielisinä 1890 (toinen painos 1911) ja ruotsinkielisinä 1895. Niistä yhdistetty kirjanen oli saatu Ruotsin kautta.⁴⁶⁸

Kirjoitukset sisältävät terveellistä selvitystä juuri niistä opinkohdista — yleisestä vanhurskautuksesta, synninpäästöstä ja uskonvanhurskaudesta,⁴⁶⁹ joita käsiteltiin Härmän kokouksessa, Kyseessä oli opillinen selvitys, joka 1860-luvulla käytiin Amerikan Ev. Lut. Kirkon Norjalaisen Synodin (meikäläinen kirkkokunta) ja Tanskalais-Norjalaisen Augustana Synodin⁴⁷⁰ välillä. Käännöksissä mainitaan kyseessä olevan Wisconsinin Synodin. Tähän väärinkäsitykseen on johtanut se, että sitä oppitaistelua puhtaasti opin vastustajat nimittivät "wisconsinilaisuudeksi". Tämä johtui taas siitä, että kyseessä olevia

⁴⁶⁵ Esim. Ruotsin- ja suomenkielinen käännös s. 19, 24–26, 52.

⁴⁶⁶ AAU:n muistiinpanot.

⁴⁶⁷ Johtok. pk. 1888 3.4, § 3.

⁴⁶⁸ Ruotsinkielinen painos s. 5.

⁴⁶⁹ Vert. H. Halvorsen emt.: oppikysymykset s. 250–258, neuvotteluja niistä s. 278–287.

⁴⁷⁰ Tähän kirkkokuntaan kuului varmaan myös ruotsalaisia, koska 1870 siitä muodostuu itsenäisesti toimiva "ruotsalainen" Augustana-Synodi sekä "norjalainen" Augustana-Synodi ja myöhemmin vielä erikseen "tanskalainenkin" kirkkokunta. Cycl. s. 48: "Augustana Synod". – The Luth. World Almanac 1921 s. 91–98, 102.

norjalaisia pastoreita — mm. kirkkokunnan johtaja H. A. Preus, joka myös mainitaan kirjasessa⁴⁷¹ ja A. Mikkelsen — asui Wisconsinin valtiossa.⁴⁷²

Kirjoittajina on tunnettuja pastoreita — jo mainittu — Mikkelsen, valmistunut pastoriksi Missouri-synodin jumaluusopillisessa korkeakoulussa 1863, U. V. Koren, kirkkokunnan sihteeri ja prof. F. A. Schmidt, samoin valmistunut pastoriksi Missouri-synodin jumaluusopillisessa korkeakoulussa 1857. Hän oli vuosina 1872 – 1876 norjalaisen kirkkokunnan professori samassa korkeakoulussa.⁴⁷³

Kuten tavallista, luettiin kirjasta Suomessa vain oppiesityksenä ja hartaudeksi, Härmän kokouksessa ja sen johdosta käytiin suuntataistelua — ei kirkollista. Kirjanen taas oli käyttökelpoinen kirkolliseen selvitykseen, sillä samat kysymykset olivat norjalaisilla kirkollisen eron aiheina. Jos siis tämän kirjasen opetuksia olisi todella seurattu, meillä olisi Suomessa jo 1890-luvulla voinut olla vapaa luterilainen kirkko.

Kirjanen joutui aikanaan myös Härmän kokouksen yhteydessä esille. Siellä J. Bäck oli vedonnut siihen Yhdistyksen opinkantana. Kokouksen jälkeen oli siitä ilmestynyt uusi ruotsinkielinen painos. Sändebudetissa (1895 n:o 20) oli mainittu, että kirjoituksissa evankeliumin oppi oli "tavattoman selvästi esitetty". Vastustusryhmä lausui, että kirjanen on siis Yhdistyksen tunnustuskirja. Kirjoittaessaan tästä rov. K. A. Troberg sanoo: "En saata sitä sanoa, että se kirja on itsensänsä väärä." Mutta se on — hän sanoo — yksipuolinen, se on riita-kirjoitus ja se jättää sydämen kylmäksi. "Minun mielipiteeni on se, että sanottu kirja ei ale terveellinen. Se on vieraaseen ja sopimattomaan maahan istutettu."⁴⁷⁴

Kirjanen oli puhtaan opin puolustusta väärää oppia vastaan. Oppi on kristityillä sama. Oppitaistelu Suomessakin oli sama. Puhdas oppi sattui arkaan kohtaan. Pastori Holmberg taas esitti (1891) kirjasen

⁴⁷¹ Suomenkiel. 2. painos s. 93, ruotsinkiel. s. 84.

⁴⁷² H. Halvorsen emt. 413 ja 406.

⁴⁷³ H. Halvorsen emt. s. 406, 400 419 (Cycl. s. 686: "Friedrich August Schmidt"). Prof. Schmidt erosi 1887 omille teilleen.

⁴⁷⁴ Kirk. San. 1895 s. 109: "Onko se terveellinen?" Kirj. K. A. Troberg.

ilmestyessä kohtia suomentajan alkulauseesta ja suositteli sitä lausuen: "ja täydestä sydäimestäni yhtyen hänen lauseeseensa".⁴⁷⁵

Niin erillisiksi kuin nämä kirjalliset kosketukset jäivät, on niillä kuitenkin tämänkin tutkimuksen kohdalla huomattava merkitys. Ne todistavat Yhdistyksen puolesta, että se on kristinuskon peruskohdassa seisonut tunnustuksellisten luterilaisten kanssa samassa rintamassa. Se on sieltä tietoisemmin tai vähemmän tietoisesti saanut vaikeassa taistelussaan tukevaa apua. Onhan se myös todistus noitten silloin vielä muuten tuntemattomien ulkomaisten uskonveljijemme puolesta. Lisäksi näissä lausunnoissa ilmenee sellaisia perusteita, jotka Jumalan sanan mukaan johtavat yksimieliset yhteiseen kirkolliseen toimintaan ja jotka erottavat nämä taisin opettavista kirkoista.

5.3 Kangastus muuttuu todellisuudeksi

5.3.1 Löydetään ulkomailla toimivat tunnustukselliset luterilaiset kirkot

Suomen vakaat luterilaiset eivät tähän aikaan tunteneet mitään tunnustuksellisia luterilaisia kirkkoja ulkomailla. Täällä aikaisemmin julkaistut näiden kirkkojen kirjoitelmat olivat vain irrallisina lausuntoina otettu huomioon. Ruotsiin päin oli kyllä enemmän yhteyttä, mutta sekin oh tuttavuutta yhdistysten kesken eikä todellista yhteistyötä harjoitettu muuten kuin siten, että Ruotsissa painettuja kirjoja levitettiin täällä.

Yllättäen saatiin solmituksi kaukainen, henkilökohtainen tuttavuus, joka ratkaisevalla tavalla vaikutti toisten evankelisten toimintaan ja osaltaan auttoi uskollisia luterilaisia tunnustukselliseen seurakunnallisuuteen.

Syyskaudella 1920 eräs amerikkalainen, esperanton kieltä harrastava pastori Theo. Hanssen, Bremer, Iowa (1867 – 1948) tiedusteli saksalaiselta samankieliseltä kirjeenvaihtajalta, ilmestyisikö missään Euroopassa esperanton kielistä luterilaista aikakauslehteä.

⁴⁷⁵ Kristill. Sanomia 1891 s. 45.

Olen ja aikaisemmin kertonut Pātiälän esperanton kielisistä harastuksista. Saksalainen esperantotoiminnan kirjeenvaihtaja oli antanut Pātiälän toimittamasta lehdestä (Kristana Espero) tiedon Hanssenille, joka myös pian sai lehden käsiinsä.

Hanssen oli harvinaisen tarmokas mies. Hän ei tyytynyt vain lukemaan tuota lehteä, vaan ryhtyi tutkimaan, minkälainen luterilainen sen toimittaja todella oli.⁴⁷⁶ Tästä syntyi kirjeenvaihtoa hänen ja Pātiälän välillä. Siinä ryhdyttiin käsittelemään tärkeitä jumaluusopillisia kysymyksiä. Hanssen oli huomannut, että Kristana Esperon kirjoituksista puuttui heikäläisissä piireissä tunnusomainen opillinen selvyytys ja varmuus. Mutta kävi kuitenkin myös ilmi, että niiden kirjoittaja tahtoi olla luterilainen.

Jatkuvan kirjeenvaihdon kautta tultiin täällä ensinnäkin huomaamaan, että nyt oli saatu yhteyttä sellaisiin kirkkoihin, jotka todella ovat uskollisia luterilaisia. Pastori Valve oli joululomalla 1920-1921 ollessaan Pātiälän kodissa Iitin Nikkilässä saanut nähdä näitä kirjeitä ja hänelle oli erityisesti jäänyt mieleen, miten Hanssen oli kysynyt: Minkälaisia luterilaisia täällä Suomessa ollaan — ollaanko "ikään kuin luterilaisia" (quassau luteranoi) vai jotakin muuta? Tällaisesta kysymisestä Valve päätteli, että sellaisen kysyjän täytyy olla oikea luterilainen.⁴⁷⁷

Hanssen lähetti myös näitä luterilaisia kirkkoja esitteleviä kirjasia, joista yksi heti suomennettiin ja julkaistiin Paimenessa (1921).⁴⁷⁸

Näin oli Suomen luterilaisille kristityille avautumassa aivan uusi ovi. Se oli jo raollaan. Pitkä välimatka esti toistaiseksi sitä kokonaan aukenemasta. Kuitenkaan emme olleet enää tekemisissä joittenkin kangastuksen tapaisten ilmiöitten kanssa, vaan todelliset, havaittavat uskonveljelliset kirkot olivat tulleet näkyviin.

⁴⁷⁶ AAU:n pyynnöstä on past. Hanssen 26.2.1938 kirjoittanut yhtenäisen muistelman näistä tapahtumista "Eine Erinnerung". Oa.

⁴⁷⁷ K. Valve kertonut tk:lle.

⁴⁷⁸ Paimen 1921 s. 66–, 99–.

5.3.2 Suomalaiset tutustuvat uusiin uskonveljiin

Kesällä 1921 pidettiin Kööpenhaminassa kansainvälinen lasten-suojelukonferenssi ja Prahassa kansainvälinen esperantokonferenssi. Siunaukselan asioissa aikoivat edelliseen ottaa osaa Pätiälä ja rouvat Hanna Regnell ja Alma Pätiälä. Sieltä piti Pätiälän yksin matkustaa Prahaan. Hän aikoi samalla tutustua Saksassa eräisiin sisälähetystoimintoihin (Neuendettelsau Baijerissa ja Herrmannsburg Hannoverissa). Saatuaan tästä kuulla Hanssen neuvoi häntä suuntaamaan matkansa ainakin ensin saksalaisten Vapaaseen Ev.-Lut. Kirkkoon.

Näin järjestyikin matka ja siihen liittyi suoraan Saksasta käsin Paimenen vastaava toimittaja, pastori A. E. Koskenniemi. Hanssen oli heti ryhtynyt toimenpiteisiin asian johdosta. Hän kirjoitti saksalaisille uskonveljillemme, minkälaisia miehiä Suomesta on tulossa. Samalla hän ilmoitti asiasta myös Missouri-synodin johdolle.⁴⁷⁹

Juuri niihin aikoihin kun suomalaiset saapuivat Saksaan, vietettiin Berliinissä Saksin Vapaan Ev.-Lut. Kirkon lähetysjuhlaa. Vieraana siellä oli Amerikan Wisconsin Synodin jumaluusopillisen korkeakoulun professori August Pieper (prof. Franz Pieperin veli). Suomalaiset vieraat otettiin herttaisesti vastaan. Pieperin puhe on julkaistu Paimenessa.⁴⁸⁰ Ihmeellinen havainto oli, että kaikki tuon kirkon pastorit olivat samassa uskossa ja tunnustivat samaa oppia.

Tietenkin joutuivat suomalaiset myös yksityisiin neuvotteluihin Pieperin ja toisten pastoreitten kanssa. Neuvottelut muodostuivat ehkä vähän tiukemmiksi sen johdosta, että Hanssenin lähettämään sähköeseen oli matkalla tullut harhaanjohtava virhe. Alkuperäisessä sähköen tekstissä kehoitettiin ottamaan yhteyttä ("treffen") suomalaisiin, Mutta virheellinen muoto (preffen) muistutti saksankielistä sanaa prüfen, joka merkitsee "tutkia". Niin siis Pieper luuli saaneensa tehtäväkseen tutkia suomalaisia. Heiltä kysyttiinkin sen tähden mm.: Miten he ovat tulleet pastoreiksi? Se olikin vähän outo kysymys. Suomessa ajatellaan helposti, että "opiskelemalla tullaan pastoriksi". Tarkoituksena oli saada selville, että pastoriksi tullaan vain seura-

⁴⁷⁹ Myös Hanssenin kirje 4.7.1921 Missouri-Synodin jumaluusopill. korkeakoulun, St. Louis, Mo., tiedekunnalle ja Board of Home Missions in Europe'lle. Jäljennökset Oa:ssa.

⁴⁸⁰ Paimen 1921 s. 90-.

kunnan kutsun kautta. Edelleen oli esillä tunnustuskysymys. Tunnustetaanko luterilainen oppi todella Jumalan sanan puhtaana oppina ("quia") vai tunnustaudutaanko siihen vain ehdollisesti ("quatenus") , joka merkitsee luterilaisen opin kieltämistä.

Neuvotteluista saivat suomalaiset vieraat erittäin myönteisen käsityksen. Se oli asiallinen ja lämminhenkinen.

Matka jatkui edelleen meikäläisiin seurakuntiin Nieder-Planitziin (pastori Martin Willkomm), Crimmitschauhun (pastori Th. Reuter), Zwickauhun (meikäläinen kirjakauppa ja saarnapaikka) ja Dresdeniin (teol.tri Otto Willkomm). Kaikkialla kohtasi suomalaisia uskon ja tunnustuksen aitous.⁴⁸¹

Nyt oli nähty, kuultu ja tavattu vakaita luterilaisia pastoreita, jumaluusoppineita, tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia ja sellainen kirkkokin. Tässä suhteessa matka oli "historiallinen" ja sen tulos oli mitä myönteisin. Henkilökohtaiset tuttavuudet merkitsevät toiminnallisissa asioissa paljon ja niitäkin oli perustavasti solmittu.

Niin kuin kerran Pietari Särkilahti ja muutkin Wittenbergissä opiskelleet ylioppilaat ja pastorit olivat silloin saapuneet Saksasta Suomeen mukanaan uskonpuhdistuksen sanoma, saapui noin 400 vuotta myöhemmin kaksi suomalaista pastoria hekin Saksasta tuoden meille viestejä siitä, että he olivat siellä löytäneet uskollisia luterilaisia kokoontuneina tunnustukselliseksi luterilaisiksi seurakunniksi ja vastaavaksi kirkoksi, Tämä oli nyt meille uutta. Saapuneet viestit vahvistivat meitä siirtyessämme pois siitä hätäsatamasta, johon olimme tietämättömyyden aikoina kerääntyneet, reformoidusta yhdistyssekavuudesta tunnustukselliseksi luterilaisiksi seurakunniksi.

⁴⁸¹ A. E. Koskenniemi ja H. J. Pätiälä kertoneet tk:lle. Paimen 1921 s. 134.

5.4 Uusi evankelinen Paimen-lehti ilmestyy (1921–1923)

Kun Paimen-lehden ensimmäinen numero 1921 saapui lukijainsa käteen, tuntui kuin raikas tuulen henki olisi puhaltanut avatusta ikkunasta ummehtuneen ilman täyttämään huoneeseen. Sellaista oli jo kauan toivottu.

5.4.1 Frans Hannulan toivomus 1893

Samassa kirjeessä (1893),⁴⁸² — jossa lähetyssaarnaaja Frans Hannula oli toivonut evankelisten pappien järjestäytymistä (käsitelty aikaisemmin), hän oli myös toivonut evankelisen teologisen lehden aikaansaamista:

"Eikö olisi myös tarpeellista, että evankeliset papit keskuudessaan mitä pikemmin perustaisivat oman äänenkannattajansa, joka sekä tieteelliseltä että opilliselta kannalta tulisi tukemaan evankeliumin asiaa sekä samalla olisi yhdysside kaikkien uskovaisten pappien välillä..."

Tosin silloin juuri oli pappislehti Kirkollisia Sanomia siirtynyt Yhdistyksen kustannettavaksi (1891 – 1894). Mutta se liikkui Johannes Bäckin holhouksessa yhteiskirkollisuuden merkeissä ja oli j ennen Härmän kokousta jätettävä toishenkisten käsiin. Hannulan toivomus sai odottaa toteutumistaan 28 vuotta.

5.4.2 Paimen-lehti ilmestyy 1921 – 1923

Eivätkö sitten Yhdistyksen perinteelliset lehdet voineet tyydyttää kaikkia evankelisia? Kyseeseen tulisi tässä vain Sanansaattaja. Se on tarkoitettu evankelisten kirkolliseksi hartauslehdeksi. Jos jotakin kirkollisia taistelukykyksiä on otettu vähän esille, on yleensä vaadittu nimien pois jättämistä. Eikä se ole ollut varsinainen jumaluusopillinen lehti.

⁴⁸² Frans Hannulan kirje Oniipasta, Afrikka, 11.1.1893 Anton Aimoselle

Tämä on ollut suuri puute. Oli aivan kuin syrjään jätetty perusteellisempi jumaluusopillinen tutkimus. Ja kuitenkin olisi kirkollinen tilanne alusta alkaen vaatinut tarkkaa selvittämistä.

Mutta eivät kaikki ole näin ajatelleet. Ja niihin aikoihin, jolloin pastorit Ensio Takala ja H. J. Pätiälä yliopistoaikanaan — vuoden 1906 seuduilla — olivat taistelleet uusjumaluusoppineiden järjestyksessä vastaan ja Yhdistys tahtoi välttää ilmiriitaa, he olivat ajatelleet evankelisen jumaluusopillisen aikakauslehden perustamista. Silloin jo sen nimiehdotuksena oli ollut Paimen ja alaotsakkeeksi oli ajateltu "raamatullisen jumaluusopin äänenkannattaja". Tämä suunnitelma ei silloin päässyt toteutumaan, mutta se jäi toistenkin tietoisuuteen. Myöhemmin oli pastori A. Rentolan ja P. J. L. Kurvisen kesken ollut puhetta tällaisen lehden tarpeellisuudesta ja nimiehdotuksena oli heilläkin Paimen.⁴⁸³

Vapaussodan jälkeen alkoi evankelisten kesken yhtenäisempi toiminta. Evankelisten pappien liitto syntyi. Erilaisia kirkollisia kysymyksiä joutui käsiteltäväksi. Yliopisto-opetus oli yhä enemmän järjestyksessä. Näissä oloissa yksityiset evankeliset pastorit yhä enemmän kaipasivat omaa jumaluusopillista lehteä, joka samalla palvelisi kaikkia luterilaisia — siis niitäkin, jotka eivät ole pastoreita.

Näissä oloissa syksyllä 1919 herätettiin lehti asia jälleen esiin ja Pätiälä pyysi A. E. Koskenniemeä sen vastaavaksi toimittajaksi. Lehdi pääsi ilmestymään vasta vuoden 1921 alusta.

Paimen-lehden ilmestymisen historialla on siis ollut pitkät juuret. Sen tarpeellisuus tunnettiin paljon aikaisemmin ja jo ennen kuin oli tultu tuntemaan tunnustuksellisia luterilaisia kirkkoja ulkomailla. Se oli näistä vaiheista aivan riippumaton yritys. Paimen oli perustajiensa itsenäinen lehti eikä sitä siis julkaistu Yhdistyksen toimesta. Se rahoitti myös itsensä. Yhdistyksen johto epäroi lehden suhteen, kun se tunsu Pätiälän itsenäisen ja taistelevan toiminnantavan. Kun siitä tuli varsinaisesti jumaluusopillinen lehti, se ei joutunut suoranaisesti kil-

⁴⁸³ H. J. Pätiälä kertonut tk:lle. Paimen 1925 s. 154–: "Paimen viisivuotias". P. J. I. Kurvisen kirje 12.11.1925 tk:lle. Hän pitää itseään lehden nimen keksijänä.

paillemaan Yhdistyksen lehtien levikin kanssa.⁴⁸⁴ Sen tähden myös sen ilmestymisestä oli ilmoitus Sanansaattajassa.⁴⁸⁵

Mikä oli sitten lehden tarkoitus ja tehtävä?

Paimenen ensimmäisten tilauslistojen kanssa lähetettiin asiamiehille selostus lehden tarkoituksesta, Kun siinä ensin on lueteltu useita huolestuttavia ilmiöitä kansamme ja kirkon piirissä ja on viitattu jatkuvasti ilmestyvään hyvään hartauskirjallisuuteen, lausutaan: "Mutta monen moni lutherilaisen kirkkomme ja evankelisen tunnustuksen ystävä on tuntenut kipeästi tarvetta tutustua uhkaaviin ajan ilmiöihin ja varustautua taisteluun niitä vastaan. Edes jossakin määrin tyydyttääkseen tätä tarvetta ovat muutamat yksityiset, taloudellisesti raskeasta ajasta huolimatta, päättäneet ensi vuoden alusta julkaista aikakauslehteä, nimeltä **"Paimen,** tutkimuksia ja arvosteluja Raamatun valossa."⁴⁸⁶ Edelleen sanotaan lehden ensimmäisen numeron johtavassa kirjoituksessa: "...uskonnollisten ja kirkollisten ilmiöiden edessä tahdomme siis kysyä, ovatko ne Jumalan selvän sanan mukaisia vai vastaisia"⁴⁸⁷ jne. — Tällaisissa sanoissa kuvastuu aivan uusi henki — samantapainen kuin oli Saksin Luterilaisyhdistysten ohjelmassa. Yhdistyksen lehdet eivät aikoneetkaan tällä tavalla puhdistaa ilmaa. Ne olivat kuin kansankirkollisuuden liekaköydellä paaluun sidotut. Nyt varustauduttiin taisteluun huolestuttavia ilmiöitä vastaan ja aiottiin ruveta tutkimaan, minkälaisia ne olivat Jumalan sanan mukaan. Totuuden selville saamista seuraavat myös sen mukaiset teot.

Tämä oli uutta ja tässä suhteessa muuttui kulkusuunta.

Yhdistys tahtoi kulkea vanhaa suuntapolkua kansankirkollisuuden piirissä. Paimen tahtoi perusteisiin pitäytyen kulkea Jumalan sanan tietä. Sen alaotsikosta puuttui nimitys: luterilainen. Siihen ei silloin kiinnitetty mitään huomiota. Puutos johtui Ensio Takalan ja Pätiälän erikoisoppilinjasta, joka poikkesi luterilaisesta opista. Sitä ei juuri muistettukaan silloin. Ja olihan Koskenniemen nimi takeena siitä, että Paimen tuli olemaan luterilainen lehti.

⁴⁸⁴ Vert. AEK 20.2.1924.

⁴⁸⁵ Sanans, 1920 s. 299

⁴⁸⁶ Asiamieskirje 1920: "Arvoisa Ystävä!"

⁴⁸⁷ Paimen 1921 s. 1.

Mutta vieläkin sisälsi Paimenen ohjelma erään uuden piirteen. Se ilmoitti lähtevänsä liikkeelle "tietoisena siitä, että kalliisti ostettu seurakunta erittäin nyt kaipaava kokoomista, opastusta, tukea ja varjelua". Ja edelleen: "Nyt on aika koota kiinteästi Raamatun ja kansallemme kalliin tunnustuksen perustuksella seisovat, Kristuksen evankeliumiin perustuvat voimat yhteen keskinäiseksi lujittumiseksi yhteiseen ja yhtenäiseen toimintaan. Tässä työssä tahtoo Paimen olla osallisena."

Tämä oli uutta. Sisälsiväthän nuo sanat senkin, että muuallakin saatettiin tähän suuntaan toimia, mutta että se erityisesti omalta osaltaan tähdensi tätä kokoavaa toimintaa. Paimen puhui siinä "kalliisti ostetusta seurakunnasta" ja luterilaisen tunnustuksen pohjalla seisovista, joita tämä kokoaminen tarkoitti. Tämä oli aivan toista kuin puhe siitä, että evankelinen suunta katsoo velvollisuudekseen olla kansankirkon halpa palvelija. Kyseessä oli nyt Kristuksen seurakunta, tunnustukselliset luterilaiset, heidän kokoamisensa yhteiseen ja yhtenäiseen toimintaan. Siinä on kuin teesejä jälleen olisi naulattu kirkon ovelle. Se oli suuntaa viittoava kutsu luterilaisille Suomessa kokoon-tua tunnustukselliseksi seurakunniksi. Tätä kaikkea ei silloin vielä selvästi nähty, mutta mitä muuta olisi Kristuksen seurakunnan ja luterilaisen tunnustuksen pohjalla seisovien kokoaminen tullut merkitsemään. Se oli hämmöittävä päämäärä, vaikka aluksi täytyi toimia tässä mielessä uskoa vahvistaen, uskovia opettaen ja vastaan sanojien väitteitä kumoten. Uusista yhdistyksistä ei puhuttukaan. Olihan jo ennestään alemassa Evankeliumiyhdistys ja Orpokotiyhdistys Siunauksella. Samassa taistelevassa mielessä toiset liittyivät lisäksi ammattiyhdistykseen — Evankelisten pappien liittoon.

Nyt oli tällaisilla evankelisilla oma äänenkannattajansa. "Sen toimitukseen kutsuttiin useita evankelisia pastoreita ja opettaja Oskari Ahola, mutta miltei koko työ oli Koskenniemen hartioilla. Paimen oli kuin olikin hänen lehtensä. Toisena tukena oli Pätiälä.

Paimen-lehti ja sen tarkoitus vastasi niitä toiveita, joita suuri osa tietoisempia evankelisia sydäimestään kannatti. Tällaisen juma-luusopillisen lehden levikiki kasvoi odottamattoman suureksi — lähes 4000 vuosikerraksi. Kannattajajoukko pysyi uskollisesti mukana.

Jo Paimenen 3. numerossa alettiin julkaista kuvausta Missouri-synodin sekä vastaavien uskonveljellisten kirkkojen vaiheista ja opinkannasta. Sen oli suomentanut Pätäälä, joka liitti loppuun oman lausumansa:

"Tähän päättyy tämä mielenkiintoinen kirjanen... Kun Suomenkin luterilaisessa kansankirkossa pääsevät yhä suurempaan valtaan monenkirjavat Raamatun ja tunnustuksen vastaiset opit, pappien kasvatus on Raamatun arvostelijain käsissä ja sama henki tunkeutuu yhä enemmän myös kirkon korkeimpaan johtoon, niin ei ole mikään ihme, että monen vakavan ev.-lut. uskovaisten silmissä alkaa ilman intoilua häämötää, varsinkin tällaista kirjaa lukiessa, Suomeri evankelisluterilainen vapaakirkko, kouluineen ja vapaine järjestöineen Missouri-kirkon tapaan.

Paljon on missourilaisilla meidänkin maassamme hengenheimolaisia, jotka eivät vielä ole polviaan notkistaneet Baalin edessä.

Olisi syytä, että varsinkin nuoret papit tilaisivat itselleen missourilaisten lehtiä ja kirjoja, varsinkin Saksassa ilmestyviä. Nyt on yhteenliittymisen ja taistelun aika.

Pyrkikäämme tutustumaan aateveljiimme ja sotatovereihimme koko maailmassa."

Tällaiset ja näin alussa lausutut sanat vahvistavat sitä toteamustamme, että Paimen ryhtyi tosi teolla kokoamaan luterilaisia kristittyitä yhteistoimintaan, joka ei voinut olla — jos aiottiin olla luterilaisia — muuta kuin tunnustuksellista luterilaista seurakunnallisuutta.

Mainittujen sanojen painavuutta lisäsi se, että tunnettujen evankelisten pappien toimittama lehti julkaisi, ne. Ensi kertaa julkisuudessa täällä lausuttiin näin, mutta pelkkiä sanoja ei vielä niin vakavalta kannalta otettu. Olihan evankelisten erillinen asema kirkossa jatkunut edelleen, vaikka Yhdistyksen johtomiehet olivat jatkuvasti tähdentäneet kansankirkollista yhteisyyttä — joka tapauksessa.

Ensimmäisen vuosikerran aikana oli numeroita ilmestynyt kerran kahdessa kuukaudessa. Toisena vuotena ilmestyi lehti kerran kuukaudessa. Toinen vuosikerta onkin tutkimuksessamme mainittava erityisesti uraa uurtavana. Se sisältää niin suuressa määrässä juuri

sellaista opetusta, jota evankelisessa suunnassa oli puuttunut, että se aivan kuin häikäisi ympärilleen. Se toi tunnustukselliset luterilaiset kirkot aivan luoksemme ja osoitti välillisesti, jopa suoraankin, että täälläkin vallitsi sama luterilainen usko, oppi ja tunnustus. Mainitsen tässä vain kolme erikoista kirjoitusta: Lutherin Seurakunnan oikeudesta ja vallasta... v:lta 1523,⁴⁸⁸ prof. Waltherin saarna Oikeinuskovan seurakunnan kalleus⁴⁸⁹ ja pastori Martin Willkommin kirjoitus Ev.-Lut. paikallisseurakunta ja yleinen vanhurskauttaminen.⁴⁹⁰ Samalla jouduttiin yhä enemmän käsittelemään kirkollisia kysymyksiä ja olosuhteiden pakosta arvostelemaan Engströmin kirkollista kantaa, jonka mukaan muutkin suunnat olisi tunnustettava tasavertaisiksi.⁴⁹¹ Paimenen arvostelu kuului: "Ei, sitä ei evankelinen kansa ole koskaan tekevä."⁴⁹²

Evangelisten pappien keskuudessa oli jo vuoden 1922 alkupuolella tapahtunut hyvinkin selvä kahtiajako. Kun Paimen vielä joutui suoraan vastustamaan Engströmin kantaa ja vuoden lopulla tiukkasanaiseen taisteluun prof. Pietilää vastaan, ei ole ihme, että tilauksia seuraavan vuoden vaihteessa tehtiin hitaammin. Mutta tuli niitä aikaa myöten sittenkin runsaasti yli 3000. Tämä kolmas vuosikerta (1923) toimitettiin samaan tapaan kuin edellisetkin.

Paimen-lehdessä oli kolmivuotiskautena 1921 – 1923 toimittajien ja avustajien kirjoitusosuus seuraava (otetaan huomioon erikseen ne, jotka kirjoittivat jotakin kunakin vuotena).

Kirjoittajat	Omia kirjoituksia ja suomennoksia, sivuja				
	1921	1922	1923	Yht.	%
A. E. Koskenniemi	76	192	131	399	66
H. J. Pätiälä	34	41	16	91	15
A. A. Wegelius / Uppala	3	11	13	27	4
Hanna Rauta	8	11	1	20	3
P. J. I. Kurvinen	1	5	1	7	1
<u>Kaikki muut</u>	<u>34</u>	<u>16</u>	<u>14</u>	<u>64</u>	<u>11</u>
yhteensä	156	276	176	608	100

⁴⁸⁸ Paimen 1922 s. 74–.

⁴⁸⁹ Paimen 1922 s. 184– (on ilmestynyt kirjasena "Jumalan lasten yhteys").

⁴⁹⁰ Paimen 1922 s. 104–.

⁴⁹¹ Paimen 1922 s. 126–, 192–, 213 (Engströmin nimeä mainitsematta).

⁴⁹² Paimen 1922 s. 129.

Kuten tilastosta näkyy, oli vastaavan toimittajan, Koskenniemen, osuus omaa luokkaansa. Nämä vuosikerrat ovat todella hänen lehtensä. Pätiälän aihepiiri oli rajoitettu ja hänen toimintansa kentällä vaati miltei kokonaan hänen aikansa (Hämeenlinnan kokoukset 1922, 1923, USA-matka 1923 jne.). Pastori Wegelius / Uppala suoritti opintonsa loppuun ja opiskeli USA:ssa koko lukukauden 1922–1923.

Kirkollisten asiain selvittely Paimen-lehdessä oli joutunut uuteen vaiheeseen. Koskenniemenkin täytyi asettua vastustamaan Yhdistyksen johtavien miesten Engströmin, Toivion ja K. V. Tammisen lausuntoja. Asenteitten ristiriita oli ehdoton. Tultiin jo aivan tunnustuksellisten seurakuntien kynnykselle. Ennen vuoden loppua sellaisten seurakuntien esivaihe oli päättynyt selvään tulokseen: evankelisia kristittyitä kokoontui omiksi tunnustuksellisiksi vapaiksi luterilaisiksi seurakunniksi.

Koskenniemi on tällä kolme vuotta kestäneellä Paimenen toimittamisella piirtänyt nimensä lähtemättömästi tunnustuksellisten seurakuntien esihistoriaan. Hänen varovainen asenteensa ja hillitty ankariudenkin asioitten esittämistapansa on aina oleva kaunis todistus näissä vaiheissa. Se, että tämä asenne ei voinut sellaisenaan jatkua, johtui todellisista tapahtumista, joilla oli täysi jumalallinen oikeutuksensa.

5.5 Missouri-Synodin edustaja käy ensi kerran Suomessa

Palaamme vuoden 1921 loppupuolelle.

Pastori Hanssen oli kesänä 1921 ilmoittanut Missouri-synodin johtaville henkilöille tutustumisestaan suomalaisiin luterilaisiin. Se herätti niissä piireissä ansaittua huomiota.

Missouri-synodi harjoitti ensimmäisen maailmansodan päättymisen (1918) jälkeen hyväntekeväisyystoimintaa Euroopassa ja lisäksi sillä oli välitön yhteys Euroopassa toimiviin uskonveljellisiin kirkkoihin. Näissä asioissa lähetettiin Eurooppaan tutkimusmatkalle Missouri-synodin jumaluusopillisen korkeakoulun prof. W. H. T. Dau. Hän sai myös tämän uuden suomalaisasian tietoonsa. On luonnollista, että hän pyrki matkallaan tapaamaan heitäkin.

Hän saattoi järjestää matkansa Suomeen niin, että hän saapui Turkuun ja oli täällä lokakuun 9–11 päivinä. Häntä seurasi Tanskan sisarkirkkomme pastori J. M. Michael.⁴⁹³

Juuri niinä päivinä vietettiin Turussa paikallisen Nuorisoliiton 25vuotisjuhlia ja ulkomaiset vieraamme olivat monessa tämän juhlan tilaisuudessa sekä vieraina että puhujina. Heti saapumispäivänä Dau piti herttaisen puheen juhlayleisölle.⁴⁹⁴ Seuraavana päivänä hän samassa juhlassa avasi kuulijain eteen tunnustuksellisen luterilaisen kirkon Missouri-synodin vaiheita ja kertoi jotakin sen toiminnan peruskohdista. Samoin puhui pastori Michaelkin tanskalaisten uskonveljiemme toiminnasta ja vahvasti kuulijain uskoa.

Varsinaiset, yksityiset neuvottelut pidettiin toisena päivänä pastori Koskenniemen kodissa.⁴⁹⁵ Läsä olivat vieraitten lisäksi Koskenniemi, Pätiälä, Yrjö Keijola, Gabriel Joutsu, Lauri Takala ja Aapeli Saarisalo sekä ylioppilas Uppala. Keskusteltiin vapaasti kirkollisesta tilanteesta Suomessa ja muualla Euroopassa. Esillä oli mm. kirkkolain 1 §, jota silloin varsin lievästi tulkittiin, ja Yhdistyksen sääntöjen peruskohdat (§§ 1-3). Oli puhetta prof. Pietilän suhtautumisesta tunnustuskysymykseen. Daulla oli joka asiaan opettava tai selittelevä sana. Keskustelut, joita eri tilaisuuksissa jatkettiin, olivat rohkaisevia. Saatiin näinä taistelun aikoina tällä tavalla vahvistua Jumalan sanalla ja luterilaisen opin todistuksella. Lisäksi Dau lupasi hankkia tänne Missouri-synodin aikakauslehtiä (vanhempia vuosikertoja) ja Lutherin kootut teokset. Pian ne sitten saapuivatkin.

Päivät olivat ohjelmaa täynnä. Dau kävi mm. kohteliaisuuskäynnillä tuomiorovasti Einar Candolinin luona. Päivälliset tarjosi pastori Inberg kodissaan.

Lähtiessä kysyttiin Daulta, mitä hän ajatteli matkastaan Suomeen. Hän vastasi: Tullessaan tänne hän oli ajatellut, kuinka hän saa aikansa kulumaan hotellihuoneessaan kahden pastorin kanssa (Koskenniemi ja Pätiälä). Mutta hänen ei tarvinnut koko aikana harkita, mitä hän tekisi. Joka hetki oli käytetty ja kahden pastorin sijasta hän

⁴⁹³ H. J. Pätiälän kirje 10.8.1921 tk:lle.

⁴⁹⁴ Puhe julkaistu Paimenessa 1921 s. 124–.

⁴⁹⁵ AAU:n mpt. – Paimen 1921 s. 134.

oli saanut neuvotella kahdeksan pastorin kanssa.⁴⁹⁶ Kahdeksas oli Erkki Penttinen.

Ainakin toisille pastoreille nämä päivät olivat kuin unennäköä. Olihan kyllä vähän aikaisemmin saatu Suomeen viestejä ulkomaisista uskollisista luterilaisista, mutta nyt saatiin keslkustella ja neuvotella uskollisen luterilaisen jumaluusopin professorin kanssa. Näihin asti oli luultu, ettei tällaisia oikeita jumaluusoppineita olisi olemasakaan. Samalla olivat laajat evankeliset piirit saaneet omin korvin kuulta uskollisten luterilaisten kirkkojen todistusta.

Sattuipa vielä niin, että kun laivarantaan lähteneet saattajat olivat palanneet Koskenniemen kotiin, sinne oli juuri saapunut ensimmäinen suuri laatikollinen mm. Missouri-synodin julkaisemaa kirjallisuutta. Jännitys ja ilo oli suuri, kun laatikkoa avattiin. Pastori, prof. Aapeli Saarisalo otti siitä heti kainaloonsa prof. August Pieperin laajan selityksen profeetta Jesajan kirjaan. Uskollisten luterilaisten lähteellä oltiin.

Yhteyden avautuminen näihin uskollisiin luterilaisiin kirkkoihin oli suomalaisille luterilaisille erityistä Jumalan etsikon aikaa. Se oli Hyvän Paimenen erityistä huolenpitoa suomalaisista lampaistaan: "Ja minä pelastan ne joka paikasta, minne ne ovat hajaantuneet pilvisenä ja pimeänä päivänä." Sillä ei tässä ollut kysymys mistään inhimillisistä järjestelyasioista, vaan Jumalan sanasta, sen käyttämisestä ja tunnustamisesta — oli kysymys Hyvän Paimenen äänestä, sen kuulemisesta ja seuraamisesta.

5.6 Evankelisten pappien kokoukset 1921 ja 1922

Kun Evankelisten pappien liitto oli perustettu (joulukuussa 1920), oli heti sen jälkeen seuraavan vuoden kuluessa tapahtunut paljon.

Paimen-lehti oli aloittanut opettavan ja kokoavan tehtävänsä. Oli opittu tuntemaan tunnustukselliset luterilaiset kirkot ulkomailla ja oli

⁴⁹⁶ Prof. Dau kertonut AAU:lle

saatu niiden terve luterilainen jumaluusopillinen todistus keskuuteemme. Suomalaisia oli käynyt paikan päällä tutustumassa näihin uskonveljiin Saksassa, ja USA:sta saakka oli vastaavan kirkon edustaja käynyt keskuudessamme.

Paimenessa oli loppukesän numerossa lausuttu, että Suomessakin jo alkaa "häämöttää" tunnustuksellinen luterilainen kirkko. Olipa lehden vastaava toimittaja loka-marraskuun numerossa suoraan todennut ulkomaiset tunnustukselliset luterilaiset uskollisiksi luterilaisiksi ja sen hän oli lausunut näillä enteellisillä sanoilla: "Toivomme, että Suomen tosi tunnustukselliset perinpohjin saisivat tutustua näihin kirkkokuntiin, jotka sekä periaatteessa että käytännössä ovat sillä kannalla, mille meidän pitäisi päästä. Paimen tahtoo siinä suhteessa tehdä voitavansa."⁴⁹⁶

Evangelisten pappien kesken jatkuivat silti veljelliset, luottamukselliset suhteet. Tätä todistaa sekin, että vielä saman vuoden joulukuussa pidettiin evangelisten pappien kokous.

5.6.1 Evangelisten pappien kokous 1921 joulukuun 14 ja 15 p:nä⁴⁹⁷

5.6.1.1 Kokous

Evangelisten pappien liiton johtokunta oli tahtonut kutsua koolle evangelisten pappien kokouksen vielä ennen joulua. Päätös oli tehty niin myöhään, ettei kokouksesta ehditty kyllin ajoissa ilmoittaa. Silloisissa hitaasti toimitetuissa lehdissä (Sanansaattaja ja Paimen) ei ole siitä mitään ilmoitusta.

Ainahan on esillä yleisiä kirkollisia asioita, joita voidaan käsitellä pappien kokouksissa ja joita kokouksen avaaja Byman puheessaan, luettelikin. Mutta ne eivät askarruttaneet kokouksen osanottajia. Oli varsinaisesti vain yksi asia, joka hallitsi kokousta, ja se oli kysymys tunnustuksellisista luterilaisista seurakunnista. Evangelisten pappien liiton johtokunnan kokouksessa⁴⁹⁸ oli nimenomaan päätetty

⁴⁹⁷ Paimen 1921 s. 133–134. AAU:n mpt.

⁴⁹⁸ EvaJlk. papp. liiton johtok. 26.11.1921.

ehdottaa pappeinkokouksen keskusteluaiheiksi: 1. Saksan Ja Amerikan luterilainen vapaakirkko rakenteeltaan (alustajaksi pyydetään H. J. Pätälää). 2. Kirkko- ja seurakuntakäsité luterilaisen kirkon tunnustuksen mukaan (alustajaksi pyydetään khra I. Erikssonia). Näihin aiheisiin liittyi sitten K. W. Tammisen alustus uudesta kristinopin ehdotuksesta. Erikssonin alustusta ei esitetty. Kokouksessa oli läsnä 24 osanottajaa.

Alustuksessaan Pätälä esitti ko. tunnustuksellisten kirkkojen toiminnan perusteita ja sen järjestystä. Hän viittasi samalla vertailevasti kirkollisiin oloihin Suomessa. Olisi ollut parempi, jos tässä kokouksessa olisi tutkittu kristillisen kirkon opillisia peruskysymyksiä. Siitä piti khra Erikssonin pitää alustus, mutta jostakin syystä hän ei tullut sinne. Nyt jouduttiin kuulemaan vain seurakunta- ja kirkkokuntajärjestyksiin kuuluvia mutkikkaitakin asioita. Vähemmän tietoisille jäivät siitä erityisesti mieleen kirkolliset toimintakysymykset. Mutta oikeilla raiteilla silti oltiin ja keskustelu elävöitti kuultua selvitystä.

Alustusta seurasi laaja, kirkollisen toiminnan perusteita koskeva keskustelu, jossa käytettiin 43 puheenvuoroa. Vaikka siinä törmäsi vastakkain kaksi eri linjaa: kansankirkollinen ja tunnustuksellinen, oli keskustelu varsin veljellistä, vapaata ja sopuisaa. Ilmeni vielä kysyvää intoakin. Olivathan kaikki osanottajat keskenään hyvin tuttuja ja heillä oli sydämellään paljon yhteisiä huolia kirkon julistusta ja jumaluusopillista opetusta koskevissa asioissa.

Keskustelun aikana kirkollisen linjan kannattajat Engström, J. A. Bäck, J. I. Bäck, L. L. Byman, L. Wallén ja K. W. Tamminen esittivät seuraavia yleensä järkisyihin vetoavia näkökohtia puoltaessaan jatkuvaa pitäytymistä erilaisia oppeja opettavaan kirkkoon: Oikein opettava seurakunta ja kirkko on saavuttamaton ihanne. Väärinkin opettavassa kirkossa oli pysyttävä niin kauan kuin saadaan siinä toimia. Tunnustuksellinen seurakunnallisuus olisi liian ahdasta. Apostolinen kirkko oli vain alku. Kirkollinen kehitys on huomioonotettava. Kirkkolaki tarjoaisi mahdollisuuksia epäkohtien poistamiseksi. Vapahtaja tahtoi esiintyä vanhan Israelin kirkon puitteissa. Luther oli ystävällinen paavikirkolle. On pidettävä kiinni siitä, että evankeliset ovat kirkko. Kirkossa on kyllä epäkohtia, mutta siinä on toimittava viimeiseen asti. Nuorten pappien masentuneisuus (pessimismi) on

ymmärrettävää, mutta Herran avulla vaikeuksista päästään. Evankeliset ovat liian vähän esiintyneet kirkon virallisessa toiminnassa. Evankelisten vähemmistöasema ei ole huono: papit vaihtuvat ja tunnustus sitoo. Suhtautuminen vääräoppisiin on vain henkilökohtainen asia — ei yhteinen. Uskonnonvapauslaki parantaa kirkkoa, kun toiset siitä eroavat. Kirkollisissa asioissa ollaan parempaan päin menossa. Yliopistossa voisi valmistua ilman luentojen kuuntelemista. Nykyään tulee enemmän evankelisia pappeja, vaikka tiedekunta on räikeästi järjeksoppinut. Tällaista esittivät siis kirkollisen linjan papit.

Keskustelun aikana luterilaista tunnustuksellisuutta kannattaneet Koskenniemi, Pätiälä, Valve ja Uppala esittivät toisenlaatuisia havaintojaan ja käsityksiään. He vetosivat Augsburgin tunnustuksen VII opinkohtaan, jossa seurakunta esitetään sellaisena, jossa evankeliumi puhtaasti saarnataan jne. Ulkokullatut ja pahat ovat vain seurakunnan tunnusmerkkien käytön mukaan sekaantuneet uskovien joukkoon. Kyllä on oikein, että evankeliset ovat kirkko, mutta jos ryhdytään sen mukaisesti tositoimiin, voi meille käydä samoin kuin Lutherille. Tunnustukselliset vetosivat Lutherin sanaan, että kirkko on tunnettava siitä, että sillä on Jumalan sana, jota se julkisesti tunnustaa ja opettaa (puhtaasti). Joka taistelee Kristusta vastaan, taistelee seurakuntaakin vastaan. Tällaista meillä suvaitaan. Ei saa suvaita susia. On väärin liiaksi alistua virkapappien toimintaan. Ei meitä ole kastettu Suomen kirkon nimeen, vaan Kristuksen sovintokuolemaan. Asetettiin kirkkolain 1 §:n sisältö arvostelun alaiseksi. On vaadittava, että jokainen asia on ajettava luterilaisesti. Miten saadaan parannus käytännössä aikaan yliopiston jumaluusopillisessa tiedekunnassa! Pappisliiton olisi ryhdyttävä sellaisiin toimenpiteisiin. Meidän on nähtävästi erottava. Opissa on ero jo tapahtunut. Vain ulkonaisissa asioissa on ollut yhteistoimintaa kirkossa. Puhua yliopiston tiedekunnalle suunnanmuutoksesta on samaa kuin sanoa pimeydelle: valaise! On pyrittävä joka asiassa vastustamaan väärää oppia. Olisi laadittava "harhaoppisten luettelo". Olisi saatava oma pappisseminaari. On vähän puhuttu pääasiasta: Ei ole eroa alkuseurakuntien ja nykyisten oikeitten seurakuntien perusteiden välillä. Tarvitaan katkeria taisteluita ajamaan meitä tähän suureen kysymykseen (miten tullaan tunnustuksellisiin seurakuntiin}. Olot Amerikassa ovat kyllä erilaisia kuin täällä, mutta Saksassa käynyt tietää, mitä merkitsee se, että seu-

rakuntien pastorit kaikki olivat hengenyhteydessä keskenään. Se oli suurta. Meillä erihenkiset saavat valita edustajia kirkolliskokoukseen. Se ei ole Jumalan sanan mukaista. Raamatusta on otettava asioitten todistelut. Uskovien seurakunta (kansankirkon piirissä) tulee olemaan riippuvainen paljasta sellaisesta, mikä on väärää. Tilanne paranee vasta, kun kaikki on uutta. Olisi heti ryhdyttävä toimenpiteisiin vapautuaksemme väärästä yhteydestä. On mentävä ulos leiristä Kristuksen häväistystä kantaen. Vaikka yliopistossa voi olla kuuntelematta luentoja, ovat pahat kurssikirjat jäljellä. Tunnustavatko läsnä olevat Raamatun ohjeellisuuden, esim. 2 Joh. 10,11? Suurien tapausten varalle on varustauduttava. On katsottava, ettei toimita vastoin Jumalan sanaa. Ei Lutherillakaan ollut yksityiskohtaista ohjelmaa. Jumalan sanan mukaan vain on toimittava tapaus tapaukselta.

Vielä esiintyi kolme pappia kukin jonkin verran omalla tavallaan.

Pastori M. I. Kuusi: Onko seurakunta uskovien yhteys vai kasvatuslaitos? Herra antaa määräyksiä seurakunnalle, Matt. 18:15–17. Ei tämä sovi ulkonaiselle seurakunnalle. Ristiriitaista on, onko pastori ulkonaisen vai hengellisen seurakunnan palvelija. Tarvitsemme ulkonaista oikeudellista järjestystä? Nykyään ei hyödytä saarnata yksityisille seurakunnille liikoja vapauden aatteita. Seurakunnalta täytyy vaatia erikoisia edellytyksiä, ennen kuin se voi hoitaa asioitaan. Uskovainen piispa voi olla parempi kuin kansanvaltainen seurakunta.

Pastori P. J. I. Kurvinen: Tulevaisuuden varalle olisi syytä varautua enemmän, ettei jäädä samanlaiseen orjuuteen, jossa me nyt olemme.

Pastori Lauri Takala: Tulee tarmokkaasti valmistautua, ennen kuin ryhdytään uudistuksiin. Kyseessä on suuret asiat. Miksi asiat on päästetty niin pitkälle, että täytyy kuunnella yliopiston opetusta!

Keskustelu oli vain keskustelua asioista. Kuten sanottu, mitään jännitystä ei ollut eri kannalla olevien kesken. Kaikki jäi avoimeksi.

Keskustelun aikana kehoitettiin Bymania kääntymään yliopiston teologisen tiedekunnan puoleen, että saataisiin välittömästi kuulla, miten se suhtautui luterilaiseen tunnustukseen. Byman nousi paikaltaan ja lausui: "Meitä on niin vähän." Siihen sekin asia jäi. Tunnet-

tiinhan muutenkin tämä suhtautuminen sekä Raamattuun että luterilaiseen oppiin.

Keskustelun lopussa Pätiälä ehdotti, että Evankelisten pappien liitto kutsuisi Raamatulle ja luterilaiselle tunnustukselle uskollisen papiston keskustelemaan ja neuvottelemaan kirkon tilasta. Tätä kan-
natettiin. Byman ehdotti, että puhujaksi kutsuttaisiin professori Ole Hallesby Norjasta, kun taas Koskenniemi ehdotti, että luennoitsijaksi kutsuttaisiin Saksasta Nieder-Planitzin Vapaan Ev.-Lut. Seurakunnan pastori Martin Willkomm, joka oli vastaavan kirkon johtava jumaluusoppinut ja jonka Koskenniemi oli kesällä Saksassa tavannut. Koskenniemen ehdotus hyväksyttiin. On huomattava, että Norjassa Seurakuntatiedekunta on kansankirkon yhteydessä ja niin oli myös prof. Hallesby, joka lukeutui pietisteihin.

Kokouksen toinen alustus ei kosketellut tämän tutkimuksen alais-
ta asiaa.

Mainitut ehdotukset ja niiden saama kannatus osoittivat, että luterilaisen tunnustuksellisuuden edustajilla oli silloin vielä voimakas ote evankelisten pappien keskuudessa. Uutta oli kokouksessa se, että kirkon tunnustuksellista tilaa tarkasteltiin tunnustuksellisen luterilaisen seurakunnallisuuden kannalta. Ryhmitys oli myös sen mukainen. Toiset olivat selvästi siirtymässä tälle tielle.

Tästä pappeinkokouksesta ei Sanansaattajassa mainittu mitään. Paimenessa siitä oli kaksi eri kertaa lyhyet maininnat.⁴⁹⁹

5.6.1.2 "Hajaannuksenko merkeissä?"

Kotimaa-lehdessä selostettiin tätä pappeinkokousta koko runsaasti.⁵⁰⁰ Mutta vasta vuodenvaihteen jälkeen oli siinä laajempi, nimimerkki "Ansgariuksen" kirjoitus sen johdosta."⁵⁰¹ Sen otsikkona oli juuri mainittu kysymys. Koska kirjoitus oli ensimmäinen, selvempi julkisuudessa annettu isku tunnustuksellista luterilaista seurakunnallisuutta vastaan, selostamme sitä tässä: Lehtiselostuksen mukaan siellä evankelisten pappien kokouksessa ei ole oltu koolla kes-

⁴⁹⁹ Paimen 1922 s. 18 ja 66.

⁵⁰⁰ Kmaa 1921 20.12. N:o 96.

⁵⁰¹ Kmaa 1922 N:o 4.

kinäiseksi rakennukseksi eikä sitä varten, että olisi saatu uutta voimaa Herralta, eikä ole oltu keskustelemassa asiallisesti päivän kysymyksistä, "vaan on käyty omahyväisyyden korkealle istuimelle katselemaan, miltä muu maailma, ja erityisesti, miltä ev. lut. kirkkomme näyttää". Kun alustuksessa oli esitetty Saksan Vapaan Ev. Lut. Kirkon ja Amerikassa toimivan Missouri-synodin kirkkokunnallista ja seurakunnallista toimintaa ja kun Paimenessa oli mainittu vastaavanlaisen seurakunnallisuuden häämöttämisestä Suomessa,⁵⁰² kirjoittaja lausui: "Molemmissa esiintyy eräs ajatus, joka saattaa käydä kansankirkollemme aikaa myöten uhkaavaksi. Esitystä seuranneessa keskustelussa on lausuttu näet ajatus Suomen ev. lut. vapaakirkosta. Kirjoittaja piti kansankirkkoa kyllin luterilaisena, "vaikkei sillä aina olekaan evankeliumiyhdistyksen leimaa". Hän puolusti jumaluusopillisen tiedekunnan opetusta ja moitti evankelisia ylioppilaita, jotka tiedekuntaan tullessaan pyrkivät "olemaan täysin valmiit kristillisessä tiedossa ja kieltävät johtajiensa tavalla, että kristillinenkin ajattelu on kehityksen alaista". Hän piti kohtalokkaana sitä, että kansan keskuuteen levitetään uuden kirkkokunnan mahdollisuutta. "On näet huomattava, että evankeliseen kirkkokansaankin kuuluu sangen suuri osa kirkkomme vakavampaa väestöä. Toistaiseksi se on rakastanut isiemme kirkkoa, mutta voidaanhan se siitä vieroittaa voimakkaan propagandan avulla." Hän viittasi Evankeliumiyhdistyksen "loputtomaan laumaan kolportöörejä ym. asiamiehiin, jotka tähänkin asti ovat toiminnassaan enimmäkseen karttaneet seurakunnallista julkisuutta". Tämänlaatuinen hajaantuminen voisi johtaa muihinkin eroamisiin kirkon piiristä: heränneet voisivat järjestää pietistisen vapaakirkon, laestadiolaiset oman kirkkokuntansa, ruotsinkieliset samoin jne. "Oireina sellaisista on pidettävä eri ryhmien ja suuntien omat pappeinkokoukset. Niissä kipinät isketään, ja kohta voi kirkkomme hukkaa hajaantumisen palossa."

Kirjoittaja oli oikeassa siinä, kun hän piti kirkon piirissä toimineiden eri suuntien suuntakorostusta epäkirkollisena. Oikein hän myös tunsi evankelisten kolportöörien varsin itsenäisen toiminnan. Tunnustukseltaan vapaamielisenä hän tietenkin piti opillisesti vapaamielistä kirkkoa luonnollisena yhteisönä kaikille.

⁵⁰² Paimen 1921 s. 105.

Kun kirjoittaja ei voinut kumota kokouksessa käsiteltyjen asioiden arvostelun todellisuutta, hän tarkasteli niitä vain 'kansankirkon yhtenäisyyden kannalta. Liikuttiin siis aivan erilaisella asiatasolla.

Paimen-lehdessä käsiteltiin tätä kirjoitusta vain vähän.⁵⁰³

5.6.2 Hiljaiseloa kokousten välillä

Julkisuudessa vallitsi edellisestä evankelisten pappien kokouksesta seuraavaan, edellä selostettua kirjoitusta lukuun ottamatta, suuri hiljaisuus. Paimen lujitti lukijoitaan yhä määrätietoisemmin. Todistaja-lehdessä tapahtunut selvittely tunnustuksellisista luterilaisista seurakunnista ei kantautunut lehden lukijapiiriä pitemmälle.

Kuitenkin tämän hiljaisuuden alla oli kytemässä kaikki se uskon ja tunnustuksen lujitus, jota oli runsain määrin saatu kokea. Tietoisuus siitä, että kristityt saavat Jumalan tahdon mukaan kokoontua juuri tunnustuksellisina seurakuntina, ei voinut häipyä niitten mieltä, joitten omaatuntoa painoi eriseurainen kirkollinen yhteys.

Toiselta puolen havaitsi toisissa evankelisissa yhä määrätietoisempää pyrkimystä toiseen suuntaan. Tammikuussa 1922 kokoontuvien Viipurin kirkkopäivien kutsun alla oli J. Engströmin nimi.⁵⁰⁴ Ruotsinkieliset kirkolliset piirit alkoivat julkaista uutta lehteänsä Församlingsbladet vuoden 1922 alusta ja toimitukseen kuuluivat mm. evankeliset pastorit Byman ja Edv. Wirén.

Helmikuussa 1922 suorittivat jumaluusopillisen erotutkintonsa mm. ylioppilaat A. A. Uppala ja Antero Meri. Molemmat siirtyivät apulaispapin tehtäviin seurakuntiin.

⁵⁰³ Paimen 1922 s. 69.

⁵⁰⁴ Kmaa 1921 n:o 8 2.11.

5.6.3 Evankelisten pappien kokous 25. – 27. 4. 1922

5.6.3.1 Pastori Bymanin haastattelu

Kokouksen alkamispäivänä ilmestyi Kotimaa-lehdessä Bymanin haastattelu.⁵⁰⁵ Hän totesi siinä, että "evangelisen väestön keskuudessa on syntynyt vakava kysymys siitä, voiko Suomen kirkko tarjota "taakteet tunnustuksellisuuden säilymisestä vai alkaako kirkon sisällä vaikuttaa voimia, jotka höllentävät tunnustuksellisuutta ja pyritäänkö meillä valmistamaan papistoa, joka on vieras kirkon tunnustukselle". Hän lausui edelleen: "Kirkon vahvistamiseksi ja sen tulevaisuuden turvaamiseksi olisi tärkeätä, että se kokoontuisi tunnustuksen ympärille." Siihen suuntaan pyrkii evankelisten pappien kokous kehittämään asioita. Samalla hän mainitsi kokouksen ohjelmasta, että Saksan Vapaan Ev. Lut. Kirkon edustajien kautta saadaan tutustua "uusiin kirkollisiin muotoihin, joiden luomisessa tunnustuksellisuus on ollut jyrkästi määräävä". Haastattelussa Byman vakuutti, että evankelistet hyväksyvät ns. kirkkokansan ohjelman, joka silloin oli keskustelunalaisena.

Haastattelu herätti huomiota ja ihmetystä. Pastori Koskenniemi piti sitä kauheana evankelisten tunnustususkollisuutta loukkaavana. Täytyihän Bymanin tietää, ettei silloin ollut kysymys siitä, "alkaako" ja "pyritäänkö" vasta nyt luterilaisen tunnustuksen kohdalla kirkossa horjumaan. Kyseessä olivat päinvastoin toimenpiteet, joihin ryhdyttäisiin jo kauan kestäneen epäluterilaisen vaikutuksen johdosta. Eivätkä suinkaan esille tulleet erilaiset kirkolliset "muodot", vaan oikean luterilaisen kirkollisuuden ja seurakunnallisuuden sisältö. Joustavasanainen kirkkopoliitikko Byman luovi taitavasti vastatuuleen. Hänen haastattelustaan saatiin sopiva aihe synodaalikokouksiin: Kokontuminen tunnustuksen ympärille.

⁵⁰⁵ Kmaa 1922 n:o 31 25.4.

5.6.3.2 *Osaltaan ratkaiseva pappeinkokous*

Kokousta varten oli laadittu laaja ohjelma jumalanpalvelukseen⁵⁰⁶. Pastori Martin Willkomm oli myös saapunut Saksasta ja hänen mukanaan past. J. M. Michael Tanskasta.

Osanottajia oli ainakin 34 pastoria: Engström, Byman, Niinivaa-ra, A. J. Bäck, J. I. Bäck, Pättälä, Koskenniemi, Yrjö Keijola, Waldo Bergroth, M. I. Kuusi, G. Fleege, P. J. 1. Kurvinen, K. W. Tamminen, Toivio, Turtola, Ronimus, L. Wallen, Kaurinkoski, Pakarinen, Levonen, Salo, Savelainen, Lindberg, Edvin Wiren, R. G. Wegelius, V. Salonen, T. Salonen, Peltonen, L. Takala, K. Valve, A. Meri, A. A. Uppala, E. Penttinen.

Engström piti esitelmän aiheesta Yleinen vanhurskauttaminen ja uskon kautta vanhurskauttaminen. Kokous tunnustautui tähän esitykseen — samoin ulkomaiset vieraat.

Suurella mielenkiinnolla odotettiin Willkomm'n esitelmää Kristillinen paikallisseurakunta seurakuntavallan omistajana.⁵⁰⁷

Puhuja esitti seuraavaa: "Jumalan asiana on rakentaa seurakuntaansa, mutta täällä maailmassa hän käyttää siihen ihmisiä, kristityitä. Se ei ole valtion, ei minkään kirkkohallinnon, ei pappisviran eikä erityisten jumaluusoppineitten haltuun jätetty asia. Seurakunnallisen vallan omistajia ovat Kristukseen uskovat ja paikkakunnillaan paikallisseurakunnan jäsenet, uskovien joukko. Jumala tahtoo sellaisia seurakuntia, joissa evankeliumi (koko kristillinen oppi) puhtaasti saarnataan ja sakramentit oikein jaetaan. Niissä ei saa sallia väärää oppia. Jokaisen kristityn, siis myös näiden yhteenliittymän eli paikallisseurakunnan velvollisuus on rakentaa Kristuksen kirkkoa: se valitsee ja kutsuu sananpalvelijat. Se valvoo, että pastorit oikein opettavat Jumalan sanaa. Se poistaa tehtävästään toisin opettavat. Se valvoo kristillistä elämää. Se tekee lähetystyötä omassa maassa ja muualla. Paikallisseurakunnat saavat liittyä samaa uskoa ja oppia tunnustavien seurakuntien kanssa kirkkokunnaksi. Paikallisseurakuntien tulee saa-

⁵⁰⁶ Sanans. 1922 s. 48 ja 6'2.

⁵⁰⁷ Paimenessa 1922 s. 104 julkaistu past. M. Willkomm'in kirjoitus sisältää hänen esitelmänsä "kaikki pääajatuksat", vert. Paimen 1922 s. 121.

da oppia tuntemaan näitä velvollisuuksiaan. Näin toimivat seurakunnat ja kirkot eivät *ole* mikään käytännössä mahdottomaksi osoittautuva haave, vaan sellaisia toimii Euroopassa, Amerikassa ja Australiassa.

Kaikkia näitä kysymyksiä ja kohtia Willkomm perusteli tarkoin ja laajasti. Nyt saatiin kuulla juuri niitä opetuksia, jotka puuttuivat osaksi edellisen pappeinkokouksen ohjelmasta. Esitelmän selvä raamatullisuus valtasi ainakin osan kuulijoista. Khra Keijola sanoi: "Halata pitäis tuota pappaa!" Prof. Martti Ruuth oli myös kuulemassa esitelmää.⁵⁰⁸

Tämä kristillisen opin kohta oli juuri se, jota ei aikaisemmin Suomessa selvästi tunnettu ja jota ulkomaisten uskonveljiemme kautta opimme tarkemmin tuntemaan. Ei ollut kyseessä mikään vapaa järjestelyasia, vaan mikä on kristillinen kirkko, miten se maailmassa tunnetaan, mitä oikeuksia ja velvollisuuksia sillä on ja, miten se niitä käyttää ja niistä huolehtii. Se on uskon kysymys, sillä Kristuksen lunastuksen perusteella uskovalle on kristityn oikeudet ja velvollisuudet. Nyt Jumalan sanan valo oli tässäkin suhteessa poistanut pilvet ja pimeyden. Nämä asiat ovat jo ennenkin — vaikka ei kaikesta ole oltu selvillä — johtaneet evankelisten omaan toimintaan ja nyt ne tulivat olemaan ratkaisevia kysymyksiä.

Esitelmän johdosta keskusteltiin myöhemmin. Aika oli kovin rajoitettu. Byman piti aivan turhana niitä opillisia syitä, jotka olivat johtaneet Saksin ym. valtioiden Vapaan Ev. Lut. Kirkon syntymiseen. Willkomm ja Michael koettivat opastaa häntä tuntemaan luterilaisen opin velvoituksia.

J. I. Bäck piti eroamista kansankirkosta lahkolaisuutena. Uppala huomautti, että kysymys on nyt ennen kaikkea siitä, onko meillä Suomessa seurakunnat Jumalan sanan ja luterilaisen tunnustuksen mukaisina toimimassa. Esimerkein hän osoitti kansankirkollisen tilanteen kestäättömäksi. Meillä ollaan unionisteja, jotka sanovat: "Pieni hapatus ei hapata koko taikinaa." Kirkossa ei saa olla hallitsemassa myöntyväisyys opin asioissa olosuhteiden mukaan, vaan siinä tulee Jumalan sanan vallita.

⁵⁰⁸ Kokouksen kulun kuvaus perustuu AAU:n muistiinpanoihin.

Oli muutakin ohjelmaa runsaasti, mm. ohjelmalliset illalliset. Willkommin esitelmä jäi kokouksen pääkohdaksi. Mitään päätöksiä ei tehty. Kokouksen lopettajaissanoissa Engström mainitsi, että ulkomaisten pastorien kanssa olemme muuten yhtä mieltä, mutta kirkon järjestelykysymyksissä (organisaatio-asioissa) on erilaisuutta. Willkomm huomautti yksityisesti Engströmille ja Bymanille, että oppi kirkosta ei ole ihmisten käsitysten varaan jätetty järjestelykysymys; vaan se kuuluu kristilliseen oppiin, joten erilaisuutta on opissa. Aikaisemmin jo Engström oli lausunut Willkommille, että vanhurskautusopissa ollaan yhtä mieltä. Tämän johdosta Willkommin oli täytynyt sanoa hänelle: Ei meillä ole sama vanhurskautusoppi, sillä oikea vanhurskautusoppi ei siedä rinnallaan toista evankeliumia.⁵⁰⁹

5.6.4 Evankelisten pappien liiton vuosikokous 27.4.1922⁵¹⁰

Pappeinkokouksen yhteydessä pidettiin Evankelisten pappien liiton virallinen vuosikokous.

Varhain kokouspäivän aamuna kokoontui joukko nuoria pastoreita yhteiseen neuvotteluun rouva Eva Konkolan koulukotiin, Fredrikinkatu 75. Läsnä olivat: Koskenniemi, Pätiälä, Salonen, Valve, Uppala, Penttinen. Oli havaittu, että Evankelisten pappien liiton säännöt olivat varsin väljät ja epätydyttävät. Tahdottiin saada aikaan niihin sellainen muutos, että liiton tunnustuspohja tulisi tarkaksi ja että liitto ja sen jäsenet sanoutuisivat irti kaikesta vapaasta yhteistoiminnasta toisoppisten pappien ja piirien kanssa. Kyseessä ei siis ollut mikään kirkollinen eroaminen, vaan tahdottiin kansankirkon sisällä ollen luterilaisina pastoreina toimia edes jotenkin kristillisen kirkon tunnusmerkkien rajoissa.

Tilanne vuosikokouksen alkaessa oli hyvin jännittynyt. Pappeinkokouksen aikana oli aikaisemmin vain puheessa ilmennyt juopa kasvanut suuremmaksi. Tunnustuksellisten luterilaisten kanta oli niin voimakkaasti vaikuttanut, että entinen johtokunta (Engström, Byman, Tamminen, Niinivaara, Fleege, Pätiälä) ei tahtonut tulla uudel-

⁵⁰⁹ K. Valve kertanut.

⁵¹⁰ Vert. Paimen 1922 s. 119.

leen valituksi. Pätiälä oli nyt siinä toisten varjossa — jyrkemmän kannan kärkimiehiä! Byman lausui, ettei hänellä ole kaikkien kannatusta ja Engström sanoi, että hän ei halua johtokuntaan, kun on kaksi rintamaa. Mutta eihän mitään päätöksiä ollut tehty, joten vanha johtokunta kuitenkin valittiin uudelleen.

"Muitten asioitten" kohdalla nousi Koskenniemi esittämään tunnustuksellisten pastoreiden muutosehdotuksia liiton sääntöihin. Hän puhui maltillisesti asian puolesta. Mutta silloin paljastuivat monen sydämen ajatukset. Puheenvuorot:

Byman: Yhdistyslain mukaan ei voida muutosehdotuksista päättää samassa kokouksessa, jossa ne esitetään. Hän pyysi, että asiasta ei keskusteltaisi. Jos keskustelua sallitaan, hän pyysi ensimmäisen puheenvuoron.

Engström: Kannatti Bymania, että asiasta ei keskusteltaisi. Jos tahdotaan saada aikaan (kirkollisessa toiminnassa) holhousta, täytyy ainakin muutamien erota (pappisliitosta).

Uppala pyysi, että sallittaisiin keskustelua asiasta. Jos ei väärää yhteistoimintaa rajoiteta, täytyy sitten toisen osan erota (liitosta).

Engström huusi paikallaan istuen: Hyvä!

Uppala jatkoi: Pappisliiton nykyiset säännöt voi kuka tahansa järkeysoppinut hyväksyä. Oli liittyessään siihen edellyttänyt toimintaa ilman sovitteluja oikean ja väärän opin välillä. Näitä edellytyksiä ei nyt näy olevan.

Byman: Puheenjohtajan ei olisi pitänyt antaa puheenvuoroa Uppalalle, vaan Bymanille (puheenvuoroja olivat heti alussa pyytäneet Byman, Engström, Uppala), jos kerran keskustelua jatketaan, ehdotti, että keskustelu lopetetaan.

Esittämättä tällaista järjestysasia kokouksen päätettäväksi: keskustellaanko asiasta vai ei, puheenjohtaja pastori Tuure Toivio ilman muuta napautti pöytään sen merkiksi, että keskustelu ja koko kokous oli siihen päättynyt. Mieliala oli tietenkin tällaisen epäasiallisen menettelyn johdosta varsin jännittynyt. Kirkollisten puolelta väitettiin kokouksen jälkeen, että sääntöjen muutosehdotus olisi tähdätty itse

kirkkoa vastaan. Se ei ollut tarkoitus. Tästähän olisi voitu keskustella ja parantaa ehdotuksen muotoa.

Koko muutosehdotus tuli Yhdistyksen johtohenkilöille ilmeisesti yllätyksenä. Mutta tässä tuli selvästi ilmi, että Engström, Byman ym. eivät tahtoneetkaan toimia opin ja tunnustuksen mukaan. He eivät taistelleet opista ja tunnustuksesta, vaan kansankirkosta ja omasta mukavuudesta siellä. On todettava, että tässä hengessä oli evankelista suuntaa johdettu jo kauan ja edelleen tahdottiin tässä väljyydessä olla ja toimia.

Tosin muutosehdotus oli vain pientä alkusoittoa. Sillä kannalla olleet olivat vielä valmiit toimimaan yhdessä toisten evankelisten kanssa vieläpä edelleen kansankirkossa. He tahtoivat vain koota uskollisten luterilaisten rivejä. Muuta ei. Evankelisen suunnan kirkollinen linja lähti lopullisesti omalle tielleen. Vastakohtaisuus oli niin ehdoton, ettei tästä asiasta Evankelisen pappien liiton tasolla enää neuvoteltu.

Oli toivottu, että tästä pappeinkokouksesta olisi saatu jokin aloite virallisiin pappeinkokouksiin tai että esitettäisiin kirkon määrätyille tahoille puhtaan opin vaatimuksia. Sellaisia aloitteita ei syntynyt. Ei myöskään käsitelty Bymanin Kotimaalehdelle antamaa haastattelua, josta jo on ollut puhe. Yhteiset aloitteet olisivat edellyttäneet esittäjien yksimielisyyttä. Sitä puuttui juuri nyt kirkollisten kysymysten peruskohdassa.

Tästä evankelisten pappien kokouksesta ei Sanansaattajassa kerrottu eikä pappien liiton vuosikokouksesta.

5.6.4.1 Illanvietto toisissa merkeissä

Viimeisen kokouspäivän illalla järjesti Helsingin Nuorisoliitto il-lanvieton ulkomaisten vieraitten kunniaksi.⁵¹¹ Ohjelma kävi tunnustuksellisten seurakuntien kannalla olevien merkeissä. Uppala piti tervehdyspuheen. Willkomm kertoi seurakuntansa syntyvaiheet ja sen jatkuvasta toiminnasta ja vahvisti Jumalan sanalla läsnä olevien uskoa. Innostuneen puheen piti Pätiälä ja johtaja Vihtori Virta puhui

⁵¹¹ Paimen 1922 s. 170.– AAU:n mpt.

Nuorisoliiton puheenjohtajana. Torvisoittokunta soitti. Kuoro lauloi. Rouva Vatanabe lauloi japanin-, saksan- ja suomerikielisiä lauluja. Väliajalla tarjottiin virvokkeita. Tunnelma oli välitön, lämmin ja innostunut. Engström piti loppurukouksen.

Pastori Penttinen sanoi illanvieton jälkeen: Minä en useinkaan innostu, mutta en ole ollut vuosiin niin innostunut kuin nyt olin. — Majapaikkaan palattaessa lausui kuitenkin paljon kokenut Willkomm: Kuinkahan monta mahtaa sitten tulla mukaan, kun tosi eteen tulee! — Se tiedettiin kaksi vuotta myöhemmin. Läsä olevista nuorisoliittolaisista liittyi Helsingin Vapaaseen Ev. Lut. Seurakuntaan ensin yksi ja vähän myöhemmin toinen. Ei muita.

5.6.4.2 Ulkomaisten vieraitten matka jatkui vielä

Pappeinkokouksen jälkeen suuntautui vieraitten matka ensin Radansuun kansanopistoon Kausalaan, sieltä Hämeenlinnaan ja vihdoin Tampereen kautta Karkun evankeliseen kansanopistoon. Näissä paikoissa pidettiin aina juhlat monine puheineen. Evankeliset saivat itse kuulla ja tavata näitä ulkomaisia tunnustuksellisia luterilaisia. Tampereella käytiin vain tutustumassa Siunaukselan erääseen orpokotiin.⁵¹²

Koko matkan aikana jatkettiin aina yhteisiä neuvotteluja ja keskusteluja. Näistä mainittakoon vain yksi keskustelujen alainen asia: Oikean seurakunnan ja sen toiminnan perustana on aina syntisen ihmisen vanhurskauttaminen. Se, että jokaisella kristityllä on oikeus ja valta arvostella oppia (ja toimia sen mukaan), on suoranainen vanhurskauttamisen hedelmä. Kristus on vapauttanut meidät kaikesta ihmisorjuudesta lunastustyönsä kautta. Joka tätä lunastuksen hedelmää vastustaa, hän ottaa meiltä pois osan Kristuksesta, Ilm. 1:5,6.

Pastori Valve tervehti ulkomaisia vieraita Radansuun kansanopistolla tähän suomennetulla puheella:

"Kalliit, rakkaat vieraamme! Ehkä ette ole voineet aavistaa, että myöskin täällä syvällä Suomessa iloitaan siitä, että Jumala, taivaallinen Isä on muuallakin maailmassa säilyttänyt tarkan, puhtaan opin.

⁵¹² Tässäkin AAU:n mpt.

Kun minä ensi kerran kuulin teistä, ulkomaisista uskonveljistä, tuli mieleeni epäily: Ehkäpä he eivät olekaan aivan tarkasti oikeaoppisia. Olemme täällä oppineet olemaan tässä suhteessa aina varovaisia, sillä sudet pukeutuvat lammasten vaatteisiin. Minun odotukseeni ja ilooni sekaantui tämä pelko: Jos tässä tapauksessa vasta löydetty luterilaiset olisivatkin olleet susia lammasten vaatteissa, silloin olisivat nämä olleet aivan erityisen vaarallisia susia. Näin minä pelkäsin.

Mutta — pian saatoin varmistua siitä, että Jumala oli johtanut tämän asian mitä ihanimmalla tavalla, Voitte arvata, mikä ilo tämä oli — iloa Jumalan totuudesta.

Nyt on Jumala johdattanut teidät meidän luoksemme enkä löydä kyllin kuvaavia sanoja esittääkseni tätä sydämellisintä iloani. Me emme tässä iloitse lihan mukaan, vaan ilomme perustuu Jumalan saanaan..."

Pastori Willkomm pyysi saada tämän kirjoitetun puheen mukaansa. Hän sanoi, että kun hän lukee sen seurakuntalaisilleen, hekään eivät epäile, mitä miehiä nämä suomalaiset luterilaiset ovat.

5.6.5 Kokousten merkitys

Tähän asti oli kaikkia kirkollisia kysymyksiä käsitelty evankelisten pappien keskuudessa yhteisinä asioina veljellisessä vapaudessa ja ystävyydessä. Olivathan useimmat heistä keskenään tutut ja luterilaisesta opista kiinni pitäminen oli ollut suuresti yhdistävä side. Oppiin ja tunnustukseen perustuva eristäytyminen kansankirkon sisällä oli ollut todellisuutta sekä pappien kesken että muitten samaa uskoa tunnustavien joukossa kautta maan.

Nyt tässä pappeinkokouksessa ja varsinkin sitä seuranneessa Evankelisten pappien liiton vuosikokouksessa ilmestyi tähän veljespiiriin halkeama. Se tapahtui kahdella tavalla: Ensiksi Willkomm⁵¹³in esitelmä oli Jumalan sanan ja luterilaisen tunnustuksen mukainen.⁵¹³ Siinä ei puhuttu mitään kristittyjen kokoontumisesta yhdistyksiin sekaoppisen kirkon piirissä, vaan osoitettiin kristittyjen oikeus ja

⁵¹³ Paimen 1922 s. 121.

velvollisuus kokoontua tunnustuksellisin seurakuntina ja toimia sen mukaan. Ei siinä sanallakaan viitattu Suomen olosuhteisiin tai Yhdistyksen asemaan kirkossa. Opetuksen sisältämä Jumalan sanan todistus oli selkeä ja yksinkertainen kuin totuus itse. Jumalan sana oli siinä vetänyt rajan. Ja toiseksi vuosikokous oli osoittanut, että toiset eivät tahtoneet ottaa askeltakaan näissä merkeissä. — Evankelinen papisto oli lopullisesti jakaantunut kahteen suuntaan: enemmistö sekaoppiseen kansankirkollisuuteen ja vähemmistö tunnustukselliseen luterilaiseen seurakunnallisuuteen (8 pastoria).

Sanansaattajassa ei mainittu mitään näin huomattavasta kokouksesta.⁵¹⁴ Kotimaa-lehdessä oli sen ensimmäisestä päivästä myötimäinen selostus.⁵¹⁵ Jatkoselostus oli taas aivan lyhyt — osaksi luettelomainen.⁵¹⁶

Muutenkaan kokous ei herättänyt julkisuudessa erityistä huomiota. Eihän siinä tehty mitään toiminnan uudistamista tarkoittavia päätöksiäkään. Kestää aikansa ennen kuin mielissä tapahtuneet vaikutukset puhkeavat teoiksi.

5.7 Toimintaa ja selvittelyjä 1922 toukokuusta syksyyn

Pappeinkokouksesta hajaantuivat osanottajat kukin omaan työhönsä. Paimen-lehdessä jatkui selkeä opetus. Mutta kentällä liikkui-
vat vain Pätialä Siunaurkselan asiamiehenä ja kesällä Valve kansanopistonsa asioissa. Muut pastorit olivat sidotut kiinteisiin toimiinsa. Rajat olivat edelleen niin epätarkat, että Pätialä vähäistä ennen pappeinkokousta kirjoitti aikovansa lähteä elokuussa pastori Kuusen kanssa Amerikkaan.⁵¹⁷ Se matka raukesi. Yhdistyksen vuosikokouksessa oli ratkaistavana sen kielellinen jakaminen ja se vaati taas erityistä huomiota osakseen. Olipa Byman näihin aikoihin lausunut Pätialälle, ettei hänellä ole erikoisesti mitään tunnustuksellista luterilaista kirkkoa vastaan, mutta pitäisi vain saada osa yhteisestä kirkon

⁵¹⁴ Vain past. Willkomm'in rukoushuoneessa pitämä saarna julkaistiin, Sanans, 1922 s. 82.

⁵¹⁵ Kmaa 1922 N:o 33 2.5.

⁵¹⁶ Kmaa 19,22 N:o 34 5.5.

⁵¹⁷ HJP 5.4.1922.

perinnöstä.⁵¹⁸ Pätiälä huomautti tästä kertoessaan: "Saa nähdä, minkä verran hän saa?" Kesän lopulla vilkastui toiminta, kun Uppala palasi Saksasta ja viipyi Suomessa jonkin aikaa ennen Amerikkaan matkustamistaan. — Kirkon papisto valmistautui lokakuussa pidettäviin synodaalikokouksiin, joissa kysymys kirkon tunnustuksellisuudesta tuli käsiteltäväksi.

5.7.1 Ensimmäinen taistelun merkki

Edellä kuvattu pappeinkokous oli päättynyt huhtikuun 27 p:nä. Seuraava Sanansaattajan numero ilmestyi toukokuun 15 p:nä. Siinä Engström julkaisi ensimmäisen taistelukirjoituksen tunnustuksellisia seurakuntia koskevassa asiassa. Kyllähän asiasta oli enemmänkin kirjoitettu etenkin Paimen-lehdessä, mutta kaikki kirjoitukset olivat tähän asti käsitelleet näitä kysymyksiä yhteisinä. Ei kukaan ollut vielä ryhtynyt evankelisten piirissä julkiseen hyökkäykseen toisia vastaan. Olihan mainittuun pappeinkokoukseenkin ulkomainen puhuja yksimielisesti kutsuttu. Mutta nyt Engström lopetti julkisuudessa tämän yhteisyyden ja aloitti julkisen taistelun evankelisten keskuudessa.

Sanansaattajan kirjoitus "Kirkkomme jäsenille"⁵¹⁹ ei ole perusteellinen selvitys kysymyksestä, kuten Engströmin kaikki muutkin sitä seuraavat tämänlaatuiset kirjoitelmat olivat varsin pinnallisia, tilapäisluonteisia ja inttäviä. Nyt hän vain lausui, että "ei maamme evankelisella kansalla toistaiseksi ole mitään syytä ajatella kirkostamme eroamista". Puutteita kyllä on kansankirkossa, mutta niistä ei päästä sen ulkopuolellakaan. Pyhässä kasteessa on meidät otettu "ei ainoastaan Kristuksen seurakunnan jäseniksi, vaan myöskin luterilaisen kirkon yhteyteen". Kun täällä saadaan vapaasti käyttää sanaa ja sakramenttia, se riittää. — Kohtalokkainta oli että Engström otti puolustukseksi sellaisen Lutherin opetuksen,⁵²⁰ jossa Luther osoittaa, miten paavikirkossakin ja hurmahenkien yhteydessä voi olla ja on uskovaisia, jos vain siellä on jäljellä sen verran Jumalan sanaa ja sakramentteja, että oikea usko voi syntyä ja säilyä.

⁵¹⁸ HJP 7.7.1922.

⁵¹⁹ Sanans. 1922 s. 75 N:o 5.

⁵²⁰ Gal. pit. sel. (suom. 1903) s. 23 ja 24.

Kirjoituksessa julistettiin siis riittäväksi kirkolliseksi perustaksi se, että kirkossa saadaan toisten oppien rinnalla julistaa myös luterilaista oppia. Julkinen poikkeaminen luterilaisesta opista oli sen mukaan luonnollinen 'puute', jota oli kansankirkollisista syistä suvaittava, siis toisin kuin Jumalan sana ja luterilainen tunnustus opettavat. Ja odelleen: Pyhä kaste liittäessään lapsen Kristuksen seurakunnan jäseneksi ei sido sitä mihinkään paikalliseen kirkkoon, vaan uskovat kastetut — Kristuksen seurakunnan jäseninä — suhtautuvat kirkoihinsa Kristuksen kirkon tunnusmerkkien mukaan, joko oikein opettavissa kirkoissa pysyen tai toisenlaisia kavahtaen. — Mainituksessa Lutherin otteessa ei ole kyseessä kirkon sopivaisuus kristityille, vaan että pahimmassakin paikalliskirkossa — jos siellä Jumalan sana ja sakramentit oleellisesti vielä ovat voimassa — voi olla ja on uskovaisia jäseniä. Kyse on siis **näkymättömän** Kristuksen kirkon jäsenten löytymisestä sellaisissakin paikalliskirkoissa, joihin tietoiset kristityt eivät Jumalan sanan mukaan voi kuulua.⁵²¹ Jos Luther tuolla opetusellaan olisi tarkoittanut, että sellaiset väärät kirkot ovat silti oikeita, hänen olisi pitänyt pysyä paavikirkossa.

Taistelun merkki oli annettu. Se tuli Yhdistyksen johtajan kädestä ja suusta. Paimen-lehden täytyi käsitellä tätä kirjoitusta.⁵²² Muita tämänlaatuisia kirjoituksia ei kesän aikana ilmestynyt.

5.7.2 Toiminnan suuntaviivoja

Ryhtyessään käsittelemään mainittua Engströmin kirjoitusta Paimenen toimittaja Koskenniemi sattuvasti kuvailee evankelisten suhtautumista kirkollisiin kysymyksiin. Hän sanoo, että evankelinen kansa "on yleensä hidas kuuluttamaan julki mielipiteitään muissa kuin uskon asioissa". Hän pitää sille tunnusmerkillisenä "jonkunlaisen haluttomuuden puuttua kirkollisten asioiden käsittelyyn". — Edelleen: "Se on käsittänyt seurakunnallisen elämän ulkonaiset muodot yhdenenteviksi ja pitänyt riittävänä sen että se on saanut niin ryhmänä kuin yksityisinäkin omalta kohdaltaan uskoa ja vaikuttaa

⁵²¹ Fr. Brunn, Sind unsere deutschen Landeskirchen noch wirklich evangelische oder lutherische Kirchen? Dresden 1877, s. 9. Sama Lutherin ote siinä selitetty.

⁵²² Paimen 1922 s. 126 "Kirkosta eroamisesta".

mielensä mukaan."⁵²³ Vielä Koskenniemi lausuu, että "tämä tila muuttuu ennemmin tai myöhemmin varmasti".

Kuvaus evankelisen kansan tilasta paljastaa järkyttävän todellisuuden. Sen kirkolliset tottumukset ovat juuri sitä, mitä kirkkohistoriassa tarkoitetaan "unionismilla" (eri oppitunnustuksia samassa kirkossa) ja "allianssilla" (henkilökohtainen hurskaus hengellisen yhteyden perustana seurakuntien ja kirkkojen tilasta välittämättä). Kirkollinen suuntatoiminta eri yhdistyksineen, rukoushuoneineen, omine pappeineen ja saarnaajineen, omine lehtineen ja laulukirjoineen on "unionismia" ja "allianssi" liittyy tähän luonnollisena osana. Nyt evankelisten johto tietoisesti vastusti ja esti tunnustuksellista luterilaista seurakunnallisuutta. Paimen-lehti ja sen ympärille kokoontunut ryhmä tahtoi selvittää näitä asioita.

Paimen-lehden ympärille kokoontunut ryhmä ei tuon pappeinkouksen jälkeenkään millään tavoin järjestäytynyt. Tämä oli toiminnan kannalta valitettavaa. Ei pidetty yhteisiä neuvottelutilaisuuksia.

Pätiälä oli kautta koko elämänsä ollut itsenäisen "suoran toiminnan" mies. Erityisesti puuttui häneltä suunnitelmallisen järjestelmällisyyden lahja. Hänen rinnallaan tai oikeastaan yläpuolellaan Paimen-lehdessä taas johti asioita täsmällisyyden ja tarkkuuden perikuvaa A. E. Koskenniemi. Molemmat tunsivat evankelisen kansan hyvin. Pätiälä oli räiskyvä taistelijaluonne, virkansa puolesta kirkollisesti hyvin riippumaton muista. Koskenniemi taas oli hienovarainen, tarkkasanaa puhuja, joka oli perusteellisesti syventynyt luterilaiseen oppiin. Hän oli tarvittaessa jyrkkä, mutta muuten hän esiintyi edustavasti ja paljon varovaisemmin. Virka sitoi hänet lujasti Turkuun ja kansankirkon toimintaan.

Kyseessä olivat suuret asiat. Yhdistys painosti julkisesti. Evankelista kansaa olisi pitänyt oikealla tavalla valistaa. Toiset olivat tietoisempia kuin toiset. Yhteisiä varoja toimintaa varten ei ollut penniäkään. Ketään ei voinut kutsua pelkästään tähän tehtävään. Uppala vasta lähti vuoden kestäväälle opintomatkalle Amerikkaan.

Pätiälä toimi suureksi osaksi yksin puhujamatkoilla. Kyllä hän puheissaan ja keskusteluissaan näitäkin asioita jonkin verran selvitte-

⁵²³ Paimen 1922 s. 126 "Suomen valtiokirkko ja evankelinen kansa."

li:⁵²⁴ — vastoin Siunaukselan varsinaista tarkoitusta. Koskenniemi taas joutui suureksi osaksi yksin toimittamaan Paimen-lehteä. Pelkästään vastaavan toimittajan työpaljoutta kuvatkoon hänen seuraavat sanansa kirjeessään Pätiälälle: "Minulla oli aika suuri työ viimeisen, kaksoisnumeron (1922 n:o 5-6) päivänvaloon saamisessa; 36 sivua 48:sta on sekä käännöksenä että alkuperäisenä käynyt kynäni kautta. Se on jo liian yksipuolista. Jos se näin saa jatkua, niin kuulijakunta alkaa kyllästyä ja minä joudun hourujen hoitolaan! Niin että pidä nyt enemmän muistissa Paimenta ja puhu sopivien henkilöiden kanssa, että avustaisivat."⁵²⁵

Mutta koko toimitustavan ja yleensä kaiken toiminnan suuntauksessa olivat vaikeudet vielä suuremmat.

Vastatessaan Engströmin edellä mainittuun kirjoitukseen Koskenniemi lausui lopuksi: "Olemme, yhtä mieltä kirjoittajan kanssa siitä, että evankelisen kansan toistaiseksi ei tule lähteä kirkosta. Mutta ensi sijassa tulee meidän, kunkin erikseen ja kaikkien yhdessä, vaatia että terveellinen oppi nostetaan hallitukseen kirkossa ja että kirkosta poistetaan se, mikä on Jumalan sanan vastaista."⁵²⁶

Nyt Engström oli juuri lausunut, että kansankirkossa on "Jumalan puhdas sana ja sakramentit" ja että siinä on sen tähden pysyttävä. Toiset tiesivät, että kansankirkossa luterilainen tunnustuksellisuus oli jo 1869 vuoden kirkkolain kautta virallisesti syrjäytetty. Koskenniemen maininta näytti mutkistavan tilannetta. Uppala kirjoitti hänelle Saksasta huomautuksiaan⁵²⁷ tämän johdosta ja kysyi: Kuka tuon vaatimuksen tekee? Toisin sanoen: Eikö tähänastinen vastustus olekaan ollut riittävää? Kirjeessään Uppala viittasi Koskenniemen sanoihin samassa Paimenen numerossa,⁵²⁸ joilla tämä vastusti prof. Pietilän suosittelemaa erilaisten suuntien yhteistoimintaa: "Ei, sitä ei evankelinen kansa ole koskaan tekevä", ja lausui: "Ne sanat ovat ratkaisevat. Asia on selvä itsessään. Ne sisältävät koko tosiluterilaisten negatiivisen (kielteisen) ohjelman, joka joka hetki nyt jo huutaa meille, että nyt on hetki jo käsissä."

⁵²⁴ HJP 7.7.1922.

⁵²⁵ AEK 7.7.1922 HJP:lle.

⁵²⁶ Paimen 1922 s. 127.

⁵²⁷ AAU Saksasta 6.7.1922 AEK:lle.

⁵²⁸ Paimen 1922 s. 129.

Vastatessaan Uppalalle Koskenniemi esitti⁵²⁹ varsin huomionarvoisia näkökohtia. Hän oli "kovin askarrellut edesvastuun ja vaikeuksien alla", miten "löytää oikea tapa suhtautua tilanteeseen, jossa tuhannet lunastetut ovat sokeudessa (en tarkoita autuuteensa nähden, vaan muussa suhteessa) ja sen tuottamissa surkeuksissa ja tehdä oikea valmistustyö". Ja edelleen: "Minä olen usein kaivannut jotakin yhtymää, jossa oltaisi aina kosketuksissa jäsenten kesken ja saataisi yhdessä tutkien ja rukoillen suhtautua tilanteeseen ja neuvoteltaisi siitä. Nyt tuntee itsensä niin yksinäiseksi. Olisi myös erittäin hyvä, jos sellainen yhtymä aktiivisesti ottaisi huolekseen Paimenen julkaisemisen, niin että kirjoitukset voisi käydä läpi joku toimituskunta, joka niistä myöskin vastaisi. Minun puolestani se olisi myös toivotavaa siksi, että en jaksa kantaa yksin vastuuta."

Tämä oli asiallista puhetta. Tällaista olisi tarvittu, mutta sitä ei saatu toteutetuksi. Ei yritettykään. Tähän vaikutti osaltaan Pätiälän luonteen rajoitus tällaisissa asioissa. Nytkin hän ryhtyi perustaviin toimiin yksin oman harkintansa varassa. Heinäkuusta lähtien hän suunnitteli julkista toimintaa tavalla, joka johti hänet Hämeenlinnan ensimmäisen kokouksen yhteydessä julkiseen ristiriitaan Koskenniemen kanssa. Hän kulki omia teitään eikä etsinyt tärkeille ratkaisuilleen laajempaa tukea ja neuvoa.

Kuitenkin on myös todettava, että Koskenniemen harkintojen takana oli jotakin erikoista pidättyvyyttä. Se ei vielä ollut lopullista, mutta sen ajan kirjeenvaihdossa on paljonkin selvittelyä tämän laatuaisissa asioissa puolin ja toisin.⁵³⁰ Hänen oma asenteensa ei ollut silloin vielä selvinnyt hänelle itselleen.

Pätiälä oli kyllä oikeassa siinä, että jotakin määrätietoisempaa olisi asiassa tehtävä. Samaa mieltä olivat Uppala ja Valve. Kun Uppala ja Pätiälä tapasivat toisensa elokuun alussa (1922), "päätettiin, että Paimenessa on julkaistava selvä ohjelma ja kehotettava samanmielisiä ilmoittautumaan."⁵³¹ — Kun he Turussa neuvottelivat Kos-

⁵²⁹ AEK 20.7.1922.

⁵³⁰ AEK:n ja AAU:n laajaa kirjeenvaihtoa 1922–1923.

⁵³¹ Tk:n mpt 2.8.1922.

kenniemen kanssa, korostivat he "avonaisemman taistelun" tarpeellisuutta.⁵³²

On muistettava, että asiasta tiedettiin jo laajoissa piireissä ja että Yhdistys oli asettunut julkisesti asiaa vastustamaan. Lisäksi saatiin todeta, että lapsenmieliset, vakaat kristityt olivat avuttoman tietämättömiä todellisesta tilanteesta.

Rouva Eva Konkola kirjoitti heinäkuussa 1922: "Heino (Pätiälä) oli Helsingissä pitänyt valtavan puheen seurakunta-asioista. — Kyllä se asia alkaa Herran avulla selviämään vilpittömille sieluille vähän kerrallaan..."⁵³³ — Sama henkilö oli ostanut maatilan ja kirjoitti marraskuussa: "Olen jo katsonut kirkonkin paikan tänne keskelle kylää."⁵³⁴ — Hämeenlinnassa heinäkuussa eräs vaimo kuultuaan Uppalan matkakertomuksen liikutettuna kiitti esityksestä ja sanoi, "ettei hän näistä riemullisista asioista ole kuullutkaan, ja toivoi, että siitä kirjoitettaisiin lehtiin, että poissa olleetkin saisivat lukea."⁵³⁵ — Riitimäellä taas yksi johtavista evankelisista lausui: "Miksi sitä (kirkollista tilannetta) ei ole niin ennen esitetty."⁵³⁶ Tähän tapaan.

Kaikki jäi entiselleen. Uppala lähti vuodeksi Amerikkaan.

5.7.3 Siunaukselan toimintaa, liikeyrityksiä ja suunnitelmia

Ennenkin on kirkkohistoriassa todettu, että voimakkaat, toimintakykyiset henkilöt voivat vähäisenä alkaneen liikkeen tai yhdistyksen puitteissa perustaa suuria laitoksia erilaisine toimintoineen. Tavallisesti ne muodostavat samalla johtajansa ja hänen työtoveriansa mukaan erikoisen hengellisen suunnan.

Tällaista voi havaita myös Orpokotiyhdistys Siunaukselasta ja sen perustajasta ja puheenjohtajasta Pätiälästä. Vuonna 1922 oli toiminnassa 5 orpokotia, Karkun ja Radansuun kansanopistot (johtajina P. J. I. Kurvinen ja K. Valve). Sinä vuonna oli Hämeenlinnasta ostet-

⁵³² Tk:n mpt 5.8.1922.

⁵³³ Eva Konkola 12.7.1922.

⁵³⁴ AAU 2.11.1922 Eva Konkolalle.

⁵³⁵ AAU:n mpt 30.7.1922.

⁵³⁶ AAU:n mpt 6.8.1922.

tu osaketalo, johon hän suunnitteli "evankelista keskuskirjakauppaa", "evankelista vieraskotia", kirjapainoa jne.⁵³⁷ Pätialä oli tässä yrityksessä vain osakas.

Tässä talossa avattiin elokuun 1 p:nä 1922 "Luterilainen Kirja- ja Taidekauppa Oy".⁵³⁸ Myös järjestyi sinne matkailijakoti "Betania", josta tuli tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia kannattavien keskuspaikka Hämeenlinnassa. — Vielä perustettiin lihakauppa Helsinkiin ja Pätialä oli osakkaana Vuolenkoski Oy:ssä. Hän ja eräät hänen läheiset kannattajansa osallistuivat suuriin liiketoimiin, joihin Kaus-tisten khra Yrjö Keijola oli ryhtynyt. Kyseessä oli siellä sekä mullis-tava maanviljelystoiminta että puutavaran välitys ulkomaille. Osa voitosta oli tuleva Jumalan valtakunnan työn hyväksi. Kun kerran ihmetellen kysyin häneltä näitä asioita — peläten Keijolan oman hengellisen työn kärsivän siitä, hän vastasi, että hän liikeyrityksillään voi palkata 10 miestä evankeliumin julistajan työhön.⁵³⁹

Näin laajoihin yrityksiin Pätialän varat eivät riittäneet, vaan niihin oli käytettävä runsaasti luottoa. Kun hän ei jaksanut niitä kaikkia johtaa tai hoitaa eivätkä laajemmat piirit niitä tukeneet, oli taloudel-linen tilanne hänelle raskas.

Samoihin aikoihin Pätialä osallistui toisten rinnalla suunnitelmiin alakansakouluseminaarin perustamiseksi Karkkuun. Sitä varten aiotiin ostaa Mainiemen suuri huvila.⁵⁴⁰ Seminaari alkoi toimintansa syksyllä 1923. Sitten myös oman tunnustuksellisen luterilaisen pappisseminaarin perustaminen askarteli Pätialän mielessä. Sitä varten hän harkitsi talon ostamista ja suunnitteli jo sopivien opettajien kiin-nittämistä pappisseminaarin työskentelyyn.⁵⁴⁰

Tällaiset suunnittelut osoittivat, että Pätialä tahtoi kaikin mahdol-lisin keinoin palvella evankeliumin asiaa, mutta niistä hän yksin kan-toi suunnitteluvastuun. Ne ylittivät kokonaan Siunaukselan toimi-alan.

⁵³⁷ HJP 5.4.1922.

⁵³⁸ E. J. Laakso haast. 1952. Pätialä omisti siitä 1/3.

⁵³⁹ Kysyjänä oli tk.

⁵⁴⁰ HJP 24.11.1922 USA:han.

5.7.4 Opintomatka

(Henkilökohtaista muistelmaa)⁵⁴¹

5.7.4.1 Kutsu

Oli kesäkuun 4 päivä 1921. Saavuin pastori Valven luota Radansuun kansanopistolta Pätiälän omistamaan Nikkilän kartanoon Iitin Vuolenkoskelle.

Olin evankelisissa piireissä tutustunut paljon Pätiälään, erityisesti hänen oleskellessaan silloin tällöin Helsingissä. Viimeksi olimme toukokuun lopulla tavanneet toisemme siellä useina päivinä ja neuvotelleet silloin juuri vireillä olleista tulevaisuuden kysymyksistä. En kuitenkaan ollut tietoinen siitä, että pastori Hanssen (Bremer, Iowa, USA), jonka välityksellä olimme tulleet tuntemaan tunnustukselliset luterilaiset kirkot ulkomailla, oli jo pian pitänyt toivottavana, että Suomesta nuori pastori tulisi vuodeksi opiskelemaan Missouri-synodin korkeakouluun St. Louisissa. Hänen mielestään voitaisiin siten välttää monenlaisia erehdyksiä järjestettäessä vastaavanlaista kirkollista toimintaa Suomessa.

Tulin "isännän" työhuoneen kynnykselle.

Ilman johdattavaa selitystä Pätiälä lausui minut tervetulleeksi sanomalla: "Tahdotkos lähteä opintomatkalle Amerikkaan?"

Olin minäkin jo kuullut ja lukenut yhtä ja toista ulkomaisista uskonveljistämme ja sain kuulua niihin, jotka innolla harrastivat yhteyttä heihin.

Minulle nyt lausuttu tarjous oli kuitenkin yllättävä ja suuri asia.

Vastasin edellytyksin: Jos sopivampia olisi saatavissa, he tulisivat kyseeseen. Ellei — olin puolestani valmis tekemään tässä suhteessa voitavani.

Opintoni olivat vielä kesken. Niistä selviydyin helmikuussa 1922 ja niin pääsi suunnitelma toteutumaan saman vuoden kesäkuussa. Opintomatka järjestyi niin, että ensin sain koko kesän aikana paikan

⁵⁴¹ AAU:n päiväkirja.

päällä tutustua Saksassa toimivan sisarkirkon kaikkeen toimintaan ja sitten samoin Missouri-synodin piirissä lukuvuoden 1922 – 1923 aikana.

Taloudellisesti selvisin siten, että varsinaiset matkakulut sain ystäviltä Suomesta. Ylläpidon teologisessa korkeakoulussa suoritti pastori Hanssenin alueen pappispiiri. Lisäksi tulivat eri tilaisuuksissa USA:ssa saadut kolehtitulot. Matkan kulut olivat siihen aikaan suhteellisen kohtuulliset.

5.7.4.2 Matkan päätehtävä

Sain perin pohjin tutustua ko. seurakuntien ja kirkkojen toimintaan. Kaikki ovet olivat minulle avoinna: jumalanpalvelukset, seurakuntakoulut, seurakuntakokoukset, pastorien keskeiset konferenssit, juhlat, kirkolliskokous, kustannusliike. Syntyi runsaasti henkilökohtaisia suhteita seurakuntalaisiin, ylioppilaisiin, pastoreihin, professoreihin, kirkollisiin johtajiin. Sain osakseni kaikkialla sydämellistä luottamuksellisuutta. Kuitenkaan ei minulle asetettu minkäänlaisia velvoituksia opiskeluani tai tulevaisuutta silmälläpitäen.

Matkani päätehtävä oli seurata Missouri-synodin teologisessa Concordia-Seminaarissa sen opetusta koko lukuvuoden ajan. Pääluennot olivat vielä silloin saksankielisiä. Siihen aikaan vallitsi koko kirkkokunnassa yksimielisyys uskon ja opin asioissa.

Seurasin päätösluokan opetusta:

F. Pieper — dogmatiikkaa.

L. Fürbringer — Raamatun johdanto-oppia.

E. A. W. Krauss — kirkkohistoriaa.

Georg Mezger — käytännöllistä teologiaa.

William Arndt — Roomalaiskirjeen selitystä.

Sen lisäksi kuuntelin Pieperin luentoja ensimmäisen vuosikurssin oppilaille ja Fürbringerin luentoja Messiaanista ennustuksista ensi kertaa järjestetyllä jatkoluokalla.

Sain käydä professorien luona tiedustelemassa mitä tahansa teologista asiaa.

Ensi kertaa kuulin koko Jumalan sanan joutuvan oikealla tavalla käytettäväksi teologian opetuksessa. En koko lukuvuotena kuullut ainoatakaan opetusta, joka olisi poikennut Jumalan kirjoitetusta sanasta ja luterilaisesta opista. Jokainen luento yksityiskohdissaankin lujitti uskoa ja vahvisti kuulijaa Jumalan sanan oikeassa käsittämisessä ja käytössä. Tämä oli kokonaan toista kuin tarjottu opetus Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa.

Palaan myöhemmin opintomatkan loppuvaiheisiin. Siirrymme nyt takaisin Suomeen — alkukesään 1922.

5.7.5 Toinen taistelun merkki

Yhdistyksen johto oli tietoinen siitä, että (tällä Suomessa) jatkuvasti toimittiin tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien hyväksi, vaikka toiminta kesän 1922 aikana ei johtanutkaan mihinkään erityisiin tapahtumiin. Monilla "juhlilla" oli asiasta avoimesti puhuttu ja kerrottu havaintoja vastaavista seurakunnista ulkomailta. Paimenen kirjoitukset olivat myös tietä aukovia, vaikka tämä kaikki edelleen oli vain valistavaa opetusta.

Syyskuun Sanansaattajassa (1902) Engström julkaisi jälleen kirjoituksen näitä pyrkimyksiä vastaan. Se oli Yhdistyksen taholta toinen taistelun merkki. Kirjoituksen otsikkona oli "Kirkossa käymisestä".⁵⁴² Aihe oli taitavasti valittu, sillä suurin osa evankelisista oli yleisen hurskauden merkeissä käynyt kirkossa tavan mukaan, vaikka tietoisemmat varsinaisesti toimivat rukoushuoneella tai muuten tämän suunnan tilaisuuksissa. Mutta nyt, kun kirkollisuutta oli ryhdytty arvioimaan Jumalan sanan puhtaan opin edellytyksin ja entinen käytäntö osoittautui joko tietämättömyydeksi tai Jumalan sanan vastaiseksi, Engström katsoi hetken tulleen, jolloin tämä kysymys oli ratkaistava kansankirkon hyväksi riippumatta siitä, mitä kirkossa opetaan. Tämä oli tietoisena opetuksena uutta evankelisten piirissä.

Kirjoitus alkoi näin: "On kuulunut sellaisia ääniä, että uskovaisten olisi lakattava kirkossa käymästä siellä, missä epäevankelinen pappi saarnaa. Tällainen ajatuskanta ei kuitenkaan ole oikea." Eng-

⁵⁴² Sanans. 1922 n:o 9 s. 132.

ström ei perustellut millään raamatunkohdalla mielipidettensä, vaan hän esitti sen vain omana kantanaan. Hän vetosi siihen, että evankeliset ovat olleet ennenkin "verrattain uskollisia kirkossakävijöitä", vaikka kyseessä olisi ollut epäevankelinen pappi. Hän vahvisti tätä käytäntöä sanoen: "Ja niinhän olla pitääkin." Sitten hän horjui sen välillä, että tulee toimia rakkaudella ja lempeydellä niiden pappien kohdalla, jotka "opettavat seurakuntamme tunnustuskirjoja vastaan sotivaa oppia", ja että samalla on muistettava sellaisia Raamatun paikkoja (Gal. 1:6-8 ja 5:1-10 ym.), "jotka kehottavat meitä tinkimättä pysymään evankeliumin puhtaassa opissa". Siihen kirjoitus päättyi.

Tämän kirjoituksen ilmestymisen jälkeen Pätiälä muun yhteydessä Paimen-lehdessä lausuu: "Se, joka kehottaa uskovia Jumalan lapsia käymään kirkossa silloinkin kun siellä saarnaa väärin opettava pappi, hän tekee hirveän synnin, paimentaa lampaita johtamalla niitä susien luo, hän johtaa Kristuksen autuaan morsiamen viettelijän luo ja saattaa hänen puhtautensa suurimman vaaran alaiseksi." Ja sitten Pätiälä vetosi raamatunkohtiin 2 Kor. 11:2-4 ja 2 Joh. 10-11.⁵⁴³

Paimenen vastaava toimittaja kirjoitti Uppalalle Engströmin kirjoituksen johdosta: "On luonnollista, että Engströmillä tämän kirjoituksensa jälkeen ei ole pääsyä Paimenen palstoille, ellei julkisesti peruuta kantaansa. Siihenhän saattaa olla mahdollisuus, joskin minimaalinen; keikaukset Engströmin kannassa eivät ole lainkaan harvinaisia, mutta tämä olisi keikauksien keikaus."⁵⁴⁴

Engströmin kirjoituksen oli suomenkieleen perehtynyt pastori Th. Reuter lukenut Saksassa. Hän seurasi tarkoin Paimenta, Sanansaattajaa ja Sändebudetia. Niistä hän saksansi huomiota herättäviä kohtia ja lähetti saksannokset prof. Daun käytettäväksi St. Louisiin. Niinpä Dau lokakuun 13 p:nä 1922 antoi Uppalan tarkistettaviksi muiden saksannosten ohella mainitun Engströmin kirjoituksen.⁵⁴⁵ Omasta puolestaan Reuter lausui siitä: "Rov. Engströmin kirjoitus kirkossa käymisestä on erittäin valitettava. Toiselta puolen se auttaa tunnustukselle uskollisia ratkaisuun. Hän paljastaa siinä erittäin risti-

⁵⁴³ Paimen 1922 s. 213.

⁵⁴⁴ AEK 15.12.1922 USA:han.

⁵⁴⁵ AAU:n mpt 13.10.1922.

riitaisen asenteen ja koettaa sovittaa yhteen aivan vastakkaiset vastakohdat."⁵⁴⁶

Tietenkin Engströmin kirjoitus hämäännutti yksinkertaisia sydämiä, mutta toiselta puolen se avasi monien silmät näkemään Yhdistyksen todellisen asenteen.

5.8 Luterilaisen tunnustuksen asia virallisissa pappeinkokouksissa 10–13. 10.1922

Virallisia pappeinkokouksia (synodaalikokouksia) pidettiin joka viides vuosi. Niissä käsiteltiin joitakin jumaluusopillisia kysymyksiä ja yleensä kirkon toimintaan ja hallintaan liittyviä asioita. Oli ymmärrettävää, että vuoden 1922 kokouksissa käsiteltäisiin myös luterilaisen tunnustuksen asiaa. Olihan se siihen aikaan varsin päivänpolttava aihe.

5.8.1 Turun synodaalikokous

Khra K. V. Lehtonen alusti⁵⁴⁷ kysymyksen Tunnustus lippuna tuleviin taisteluihin! Lyhyt alustus sisälsi ylimalkaisia viittauksia eri suuntiin. Mm.: "Suuntien yksipuolisuudet saattavat käydä vaaralliseksi, samoin kuin vieraan ja ulkomaisen jäljittely, ellei kiinnytä ja syvennyttä tunnustukseen." Ponsissa hän kehotti syventymään Lutheeriin ja kirkon lut. tunnustukseen ja vaatimaan, että opetus tapahtuisi "kirkkomme tunnustuksen pohjalla ja sen hengessä".

Alustuksen käsittely tapahtui aikaisemmin kuin ohjelmaan oli merkitty. Siitä syystä esim. A. E. Koskenniemi ei ollut silloin läsnä. Keskustelu asiasta oli aivan lyhyt. Beckiläinen, ei-luterilainen arkkipiispa G. Johansson oli puheenjohtajana ja ponnet hyväksyttiin yksimielisesti. Ne eivät edellyttäneet virallisia toimenpiteitä ja kaikki sai siis jäädä entiselleen. Valmistautuminen "tuleviin taisteluihin" oli vain onto lauseparsi.

⁵⁴⁶ AAU:n mpt 13.10.1922.

⁵⁴⁷ Turun arkkihiippakunnan... 1922 pidetyn synodaalikokouksen pkirja ja liitteet, Turku 1923, liite 8 s. 17, 18.

Koskenniemi koetti sitten toisessa yhteydessä osoittaa, että "täytyy olla joku syvällä oleva syy, joka synnyttää erimielisyyttä, ja se on se, ettei pidetä itseään sidottuina tunnustuskirjoihin". Niinpä hän ehdotti, että uusi kristinopin ehdotus hylättäisiin ja pyydetäisiin uutta, "joka olisi yhtäpitävä Raamatun ja Tunnustuskirjojen kanssa". Kuukaan ei ollut tätä ehdotusta kannattanut. Läsnä oli ollut "evangelisia, semi-evangelisia ym.", mutta rov. A. J. Bäck, joka olisi ehdotusta kannattanut oli ollut tilapäisesti silloin poissa.⁵⁴⁸ Koskenniemi sai toimia yksin. Sekin oli ajan ja tilanteen merkki.

5.8.2 Savonlinnan synodaalikokous

5.8.2.1 Lääninrovastikunnan pappeinkokous 23.5.1922 *Sortavalassa*

Siellä myöhäisenä iltahetkenä pastori R. G. Wegelius alusti kysymyksen Mikä on kirkon ja sen papiston todellinen suhde Raamattuun ja Tunnustuskirjoihin, ja jos havaitaan, että kielteistä suhdetta niihin on olemassa, halutaanko ryhtyä toimiin asian korjaamiseksi ja mihin toimenpiteisiin ryhdytään? Näihin kysymyksiin liittyi esimerkkejä tilanteesta kirkossa.

Alustusta seurasi ensin syvä äänettömyys. Uutta ja ennen kuulumatonta oli, että nyt vaadittiin toimenpiteitä. Lääninrovasti Joos. Mustakallio sanoi asian olevan peruskysymyksiä ja kehotti läsnä olevia lausumaan mielipiteitään. Kaikki myönsivät yleisesti, että Raamattu on "tunnustettava" ja tunnustuskirjatkin ovat "hyviä". Mutta Raamattua ei pidetty sana sanalta Jumalan sanana eikä tunnustuskirjoja hyväksytty "paperipaaviksi". — Rovasti V. Salminen valitti, että "tosta kysymyksestä tulee vain sellainen ikävä pyykinpesu". Siihen alustaja vastasi, ettei sitä aina voi likaisissaankaan käydä, joten pyykkikin on joskus pestävä. Alustusta ei kannatettu. Rov. Mustakallio osoitti sitä kohtaan harrastusta. Sitten keksittiin, että synodaalikokouksella ei ole aikaa käsitellä muitten kysymysten ohella enää näin laajaa kysymystä.⁵⁴⁹

⁵⁴⁸ AEK 15.12. 1922 USA:han.

⁵⁴⁹ RGW 3.6.1922 Saksaan.

5.8.2.2 *Itse synodaalikokous*⁵⁵⁰

Synodaalikokouksessa alusti rov. K. E. Kilpeläinen kysymyksen: "Mitä on tehtävä kirkkomme eheyden säilyttämiseksi?" Alustaja käsittelee kirkon pääsuuntien suhtautumista kirkkoon. Paimen-lehdestäkin luettiin otteita ja kerrottiin jotakin evankelisten pappeinkokouksesta (Pätiälän alustus) huhtikuun 26 – 27 p:vältä 1922. Kilpeläinen oli alustuksessaan yleensä tyytyväinen kirkon opilliseen tilaan ja teologiseen tiedekuntaan. Tämän mukaisesti ponnet olivat lieviä. Korostettiin sitä, että Jumalan sanaa olisi julistettava kokonaisuutena ja että julistuksen olisi pitädyttävä tunnustuksen pohjaan kiinteämmin kuin mitä tähän asti on tapahtunut.

Kun keskusteluun oli ryhdyttävä, annettiin vain yhdeksän puheenvuoroa, R. G. Wegelius sai viidennen. Alustaja piti varsinaisena tunnustuksena kolmea yleistä tunnustusta. Tunnustuskirjat olivat eri asia. Niitä ei tarvitsisi seurata orjallisesti. Muutkin puhujat olivat koko tyytyväisiä kirkon tilaan. Pahimpana asiana pidettiin mahdollisten tunnustuksellisten seurakuntien syntymistä ja tunnustuskirjojen opin velvoittavuutta.

R. G. Wegelius lausui seuraavaa: Täällä on lausuttu, miten kirkossa asiat ovat suhteellisen hyvällä kannalla ja miten toiset evankelistet syyttävät tahtovat erota siitä. He eivät haluaisi erota, mutta kirkon tila on sellainen, että ellei tapahdu selvää muutosta, siellä ei voi enää olla. Puhuja selosti jumaluusopillisessa tiedekunnassa annettua opetusta: kielteinen raamatun arvostelu, tunnustuksettomuus, tunnustuskirjojen opin halveksiminen. Hän pyysi, että osoitettaisiin yksikin tunnustuskirjojen oppi, joka olisi raamatunvastainen, koska nimenomaan vastustetaan sen oppiin tunnustautumista. — Kysymykseensä hän ei saanut vastausta. Kun puheenvuorot oli käytetty, hyväksyttiin ponnet. Wegelius ilmoitti eriävän kantansa pöytäkirjaan.⁵⁵¹

Piispa Colliander, joka beckiläisenä esiintyi keskustelussa tunnustuskirjojen opin velvoittavuutta vastaan, mutta joka aina oli arvostellut Helsingin tiedekunnan suhtautumista Raamattuun, sanoi Wegeliukselle keskustelutilaisuuden jälkeen: "Kyllä siinä oli paljon

⁵⁵⁰ Pkirja tehty Savonlinnan... lakimäär. pappeinkok.ssa... 1922 ynnä liitteet, Sortavala 1923, liitteet s. 18.

⁵⁵¹ Sama (ei liite) s. 20–23.

totta, mitä puhuit." Mutta kukaan ei kannattanut Wegeliusta hänen taistellessaan yksin tunnustuksen koskemattomuuden puolesta.

Yksityisesti ehdotti Wegelius piispalle, että piispa joskus järjestäisi papeille sellaisen kokouksen, jossa vain pohdittaisiin jumaluusopillisia asioita. Ehdotuksen kuuli lähellä ollut teol.tri U. Paunu, joka sanoi: "Jos on aikomus ruveta oppiriitoja aiheuttamaan, emme me koskaan tule sitä sallimaan." Siihen Wegelius vastasi, että tarkoitus oli vain totuuden selville saaminen. Häntä pidettiin kokouksessa houkkana. Hänelle itselleen kirkastui siellä täysin, ettei hän enää voi kauan toimia sellaisen "isien kirkon" palveluksessa.⁵⁵²

5.8.3 Porvoon synodaalikokous

Porvoon synodaalikokouksessa oli läsnä evankelisia pappeja toistakymmentä ja rov. J. Engström alusti kirkon tunnustusta koskevan kysymyksen. Siitä syntyi varsin laaja ja paljon paljastava keskustelu, jota runsaasti selostettiin myös lehdistössä.

5.8.3.1 J. Engströmin alustus ja ponnet

Aiheena oli kysymys: "Missä määrin tunnustuskirjamme velvoittavat kirkkomme pappeja?" — Engström lähti kirkkolain 1 §:stä ja papinvalasta ja tulkitsi niitä vastoin niiden tarkoitusta. Hän osoitti, että tunnustuskirjat sisältävät määrätyn oppitunnustuksen, joka olisi oleva luterilaisille velvoittava. Alustus sisälsi kielteisenä esimerkkinä vain yhden viittauksen erään professorin kirjaseen. Muuten se pysyi yleisissä huomautuksissa, Hän vaati siinä oppitunnustuksen rajaa kunnioitettavaksi Suomen kirkossa.

Ponsi 1. Kirkon viranomaisten tulee valvoa, "että julistus ja opetus on tunnustuksen mukaista".

Ponsi 2. Kaikkien kirkon pappien tulee papinvalan mukaisesti "kiinteästi pitäytyä kirkkomme tunnustuskirjoihin".

⁵⁵² RGW 26.10.1922 USA:han.

Ponsi 3. "Elleivät sitä voi tehdä, on heidän luterilaisen kirkon palveluksesta luopuminen."⁵⁵³

Viimeinen ponsi olisi merkinnyt sitä, että kaikki piispat, johtavat jumaluusoppineet ja suurin osa papistoa olisi neuvottu eroamaan viroistaan. Engström ei ollenkaan harkinnut vaatimuksensa seurauksia.

5.8.3.2 *Asiasta keskustellaan kokouksessa*

Engströmin alustus sattui toiseksi arimpaan kohtaan. Kysymys Raamatun arvosta olisi ollut vielä arempi. Siitä ei nyt varsinaisesti puhuttu. Oli luonnollista että läsnä ollut yliopiston uskonopin professori A. J. Pietilä esiintyi Engströmiä vastaan. Hänhän se oli, joka edellisenä vuonna oli kirjoittanut: "...oma sielumme vaatii tyytyäkseen melkoisesti toisenlaista jumaluusoppia, kuin mitä tunnustuskirjat voivat tarjota."⁵⁵⁴ Pitkän luentonsa aikana hän koetti todistaa ristiriitoja tunnustuskirjojen opissa. Jos Engströmin henki pääsisi valtaan kirkossa, "niin voi, mikä surkeus siitä olisi seurauksena. Meiltä riistettäisiin, ei suinkaan vain asemamme kirkossa, vaan se, mikä on kaikkein suurinta, sielun autuus". Hän väitti, että henkilöt, jotka etsivät seuraa merentakaisen lahkolaisten (Missouri-synodin) kanssa "eivät ole tunnustuksellisia, vaan ovat tunnustuksesta niin kaukana, kuin kukaan tässä maassa on ollut". Tämän puheenvuoron aikana puhkesi kokouksen enemmistö hyväksyviin, toinen toistaan seuraaviin naurunpurskauksiin ("den ena skratsalvan avlöste den andra").⁵⁵⁵ Kaikki muut paitsi evankeliset pastorit olivat Pietilän kannalla. Piispa Gummerus käytti laajan puheenvuoron, jossa hän koetti osoittaa, että pappien ja piispojen tulee saada olla vapaita suhteessaan tunnustukseen. Hänhän itse oli ennen papiksi vihkimistään tunnustanut luterilaisesta opista poikkeavan kantansa piispa Råberghille, mutta tämä oli rohkaissut Gummerusta ja sanonut hänelle: "Tule vaan!" Ja niin epäluterilainen oli tullut "luterilaiseksi" papiksi.⁵⁵⁶

⁵⁵³ Pkirja tehty Porvoon hiippakunnan... lakimäär. pappeinkok:ssa Porvoossa... 1922 ynnä liitteet, Porvoo 1923. Siinä "Mietintöjä ja alustuksia" s. 56–59.

⁵⁵⁴ A. J. Pietilä, Kestääkö Kirkko? emt. s. 22.

⁵⁵⁵ Porvoon edellä mainittu papp. kok:n 1922 pkirja s. 104.

⁵⁵⁶ Ko. asian käsittely samassa pkirjassa s. 98–10.7 ja 123–137.

Evangeliset Engström, Byman, Pätälä, Takala ja V. I. Salonen puhuivat luterilaisen tunnustuksen velvoittavuudesta ja tunnustautuivat itse siihen. Pastori Valve oli virkatehtävien tähden estetty ole-masta läsnä. Penttinen oli Kaustisissa, Uusitalo ja Uppala USA:ssa.

Edelleen oli käsitelty papinvalaa. Prof. Pietilälle osoitettiin, että Missouri-synodi pitää tarkoin kiinni Raamatun sanasta ja luterilaisesta tunnustuksesta. Seurakunta-asiaa selvitettiin. Pätälä ilmoitti olevansa — kirkon opillisen nurinkuruisuuden vuoksi — pakotettu aikaan eroamaan siitä.

Huomattava oli pastori Lauri Takalan lausunto. Hän sanoi, että hänen mielessään on hämöttänyt kuva tunnustuksellisesta kirkosta (nim. että kansankirkko olisi sellainen). Keskustelun aikana on tahtonut alakuloisuus vallata mielen. "Tuskalliselta tuntuu sellainen kannanotto papinvalaan ja erinäisiin kirkkolain pykäliin, kuin täällä on ilmennyt." — Ja lopuksi hän lausui: "Kaikkein nuorimmassakin pappispolvessa on, vaikkei 7.000, niin ainakin joitakin, jotka emme ole notkistaneet polveamme nykyajan tieteen Baalille. Suurin hätätila on juuri tässä kohden. Jos me vaikenemme, niin kivien pitää huutaman. Pyydän sydämestäni kannattaa rovasti Engströmin ponsia."

5.8.3.3 Engström perääntyi

Engström oli siis ehdottanut nuo mainitut kolme pontta. Niitä olivat evangeliset pastorit kannattaneet. Muut olivat niitä vastustaneet. Eräs näistä khra K. E. Pettersen selvitteli kantaansa näin: "Jos ajattelisimme, että Engströmin ponnet tulisivat laiksi, niin meidän kaikkien pitäisi erota. Mutta se ei ole rovasti Engströmin tarkoitus. Hän tarkoittaa ilmeisesti sitä, että eroamaan joutuisivat ne, jotka eivät käsitä tunnustusta sillä tavalla kuin hän käsittää. Silloin nousee kysymys, kuka ratkaisee asian, kuka meistä saa jäädä kirkkoon, kuka ei..." — Pettersen tahtoi osoittaa, että Engströmin kolmannen ponnin toteuttaminen kansankirkossa olisi mahdotonta. Hänen arviointinsa oli oikea.

Tavallisissa oloissa puheenjohtaja toimittaa äänestyksen eri ehdotusten välillä. Nyt oli Engströmillä viimeinen puheenvuoro. Hän sanoi, ettei hän ole toivorikkaalla mielellä kuunnellut keskustelua.

Lievästi hän huomautti, että "mielestäni papin vala ja meidän kirkkomme tunnustus otetaan liian keveästi". Hän ei tahtonut muuttaa ponsiaan. Mutta sitten hän heti siihen sanoi nämä merkilliset sanat: "Asia on sen luontoinen, ettei tässä voida asettaa ponsia äänestyksen alaisiksi. Mutta huomaan kyllä, että synodaalikokous ei tahdo näitä ponsia kannattaa. Pidän sen ikävänä ilmiönä enkä tahdo asiassa enempää lausua."

Juuri silloin, kun Engströmin olisi pitänyt osoittaa, että kirkko on luterilaisen opin kannalla, hän toismielisten edessä perääntyi eikä vaatinut heitä selvästi tilille tunnustuksen asiassa. Siitähän kuitenkin juuri oli silloin kysymys. Engströmin kolmas ponsi kuului sellaisiin iskulauseisiin, joita oman suunnan piirissä voidaan mahtipontisesti esittää, mutta joita niiden esittäjät itse asiassa eivät aiokaan toden teolla saada toteutumaan kirkossa.

Tätä todistaa myös Engströmin asennoituminen tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien kannattajia vastaan. Olihan hän Sanansaattajan toukokuun ja syyskuun numeroissa, siis vain 1-5 kuukautta aikaisemmin, jyrkästi vaatinut, että kansankirkossa on pysyttävä kaiken väärän opetuksen uhallakin. Kirkossa oli ehdottomasti käytävä silloinkin, kun epäevankelinen pappi saarnasi siellä.

Piispa Gummerus painoi sileän sinetin asian käsittelyyn: "Keskustelu asiasta saanee jäädä vastaukseksi kysymykseen. Erimielisyys... koskee enemmän perusteluja kuin ponsien sanamuotoa..."

Mutta vaikka asia ei tullut äänestystietä selväksi, oli asian käsittely vastaansanomaton todistus siitä, että valtavin osa kansankirkkoa ei siedä luterilaisten tunnustuskirjojen opin velvoitusta, minkä se jo 50 vuotta aikaisemmin oli osoittanut kirkkolain muutoksellaan.

5.8.3.4 Engströmin alustuksen kaikuja

Yllämainittu Engströmin alustus ja sen ponsien peruutus ei saanut kokouksen jälkeen mitään huomiota osakseen. Engström itse pohti asiaa vielä Sanansaattajan palstoilla kaksi kertaa 1923. Hän lausui molemmissa kirjoituksissa,⁵⁵⁷ että kansankirkon oppi ja tun-

⁵⁵⁷ Sanans. 1923 Kirkosta luopumisesta s. 139–. Ulos leiristä s. 179–.

nustus on puhdas. Ja kuitenkin hän sanoi, että siellä opetetaan niin väärin, että olisi noita vääriä opettajia saatava pois kansankirkon jäsenyydestä: "...niin vaatikaamme heitä eroamaan ja pitäkäämme heitä kirkkoamme kuulumattomina, niin kuin he todellisuudessa mielen-
sä puolesta ovatkin".⁵⁵⁸ — "Meillä olisi syytä vaatiakin, että kaikki nuo... erkanisivat luterilaisesta 'kirkosta'."⁵⁵⁹ Kuitenkin hän samassa sanoo, että "seurakunnasta huolehtiminen ei kuulu meille...", vaan Jumalalle.⁵⁵⁸

Engströmin esiintyminen Porvoon synodaalikokouksessa (alus-
tus, ponnet ja niiden mitätöinti) merkitsi evankelisen liikkeen luteri-
laisen tunnustuksellisuuden loppua kansankirkossa. Oppitunnus-
tusasiassa oli sekaoppinen kansankirkko päässyt voitolle evankelisis-
ta.

5.8.4 Oulun synodaalikokous

Oulun synodaalikokouksessa ei käsitelty mitään varsinaisesti lu-
terilaista tunnustusta koskevaa kysymystä.

5.8.5 Synodaalikokousten todistus

Synodaalikokousten yhtenä tarkoituksena oli näyttää, että kan-
sankirkko on kokoontunut tunnustuksen ympärille. Toisissa kokouk-
sissa tämä asia sai mitättömän vähän huomiota osakseen tai ei yh-
tään. Toisissa suorastaan taisteltiin tunnustususkollisuutta vastaan.
Savonlinnassa seisoivat vain yksi lujana ja yksi oli Turussakin oikean
uskon puolesta. Porvoossa tapaamme vielä kerran — ja viimeisen
kerran — evankeliset papit rintarinnan luterilaista uskoa ja oppia
puolustamassa ja siihen tunnustautumassa, Heille naurettiin ja heitä
ivattiin heidän uskonsa ja tunnustuksensa tähden. Mutta he kestivät
sen. Tämän tutkimuksen kannalta on mielenkiintoista nähdä, että ke-
vään pappeinkokouksen tuottaman halkeaman jälkeenkin kaikki
nämä pastorit jälleen seisoivat yhdessä kärsien ja yhdessä taistellen.

⁵⁵⁸ Sanans. 1923 s. 140.

⁵⁵⁹ Sanans. 1923 s. 180.

Mutta heti kun Engström oli peruuttanut pontensa ja ojentanut rauhankäden vastustajille, syveni särö, eikä luterilaiselle opille uskollisille jäänyt mitään muuta mahdollisuutta, kuin panna täytäntöön se vaatimus, joka Engströmin ponsien takana oli, että nimittäin toisin opettavat ja oikein opettavat eivät sovi samaan kirkkoon.

6. MÄÄRÄTIETOISTA TOIMINTAA KOKOONTUMISTA VARTEN TUNNUSTUKSELLISINA LUTERILAISINA SEURAKUNTINA

6.1 Hämeenlinnan kokoukset I ja II

Kokousten tarpeellisuus

Käytännöllisiä toimenpiteitä arvioitaessa kirkollisissa asioissa on otettava huomioon useitakin tekijöitä. Toinen näkee asian selvempänä kuin toinen. Toinen kiirehtii, toinen jää jälkeen. Toinen näkee asiat suppeammin, toinen laajemmin. Toinen huomioi tarkemmin asioista syrjällä olevien ja vastustajien asenteen. Koskenniemi näki nämä asiat varovaisesti. Pätiälä piti avointa taistelua ainoana mahdollisena. Hän toimi yksin "kentällä". Samanmielisten kesken ei ollut mitään asioita harkitsevaa yhteistä elintä.

Engströmin kirjoitusten kautta oli asioiden käsittely aloitettu julkisuudessa. Tietoiset evankeliset halusivat ja kaipasivat tilanteen selvitystä. Alkusyksyllä (1922) oli jo Pohjanmaalla — Ylistarossa ja Ilmajoella — pidetty asiasta "kaksi suurta keskustelukokousta".

Pätiälä lähetti lokakuussa 1922 tilanneselostuksen⁵⁶⁰ Uppalalle St. Louisiin: Mainituissa kokouksessa olivat toiset pahentuneet, mutta pääasiassa olivat kuulijat kannattaneet omien seurakuntien asiaa. Asiaa olisi valmisteltava. Uskonnonvapauslaki astuu pian voimaan (1.1.1923) ja toisia tulee silloin vapautumaan kansankirkosta. Hän toivoo, että Uppala tutustuisi niin paljon kuin mahdollista seurakuntien järjestäytymiseen kuuluihin asioihin. Kirjeen mukaan olisi nyt syytä toimia viivyttelemättä.

Pätiälä oli siinä suhteessa oikeassa, että Yhdistyksen ja papiston vastustus oli julkinen ja tiukka. Pätiälän kirje on kirjoitettu Porvoon synodaalikokouksen päättymispäivänä ja siellähän oli juuri suoritettu mitä ankarin väittely oppia ja tunnustusta koskevasta asiasta. Oli myös vakavasti otettava huomioon uskollisten, tietoisien evankelis-

⁵⁶⁰ HJP 13.10.1922 AAU:lle USA.

ten johdattaminen oikeata tietä eteenpäin. Uskon asioissa ei vakava kristitty leiki eikä harjoita kirkkopoliittikkaa. Hän kaipaa ja haluaa jo tänään oikean sielunhoidon ja aina seurata Jumalan sanaa. — Silti kirjeessä ilmeni sekä liiallista intoa, että myös epäselvyyttä siitä, mitä oikein olisi pitänyt tehdä. Mutta juuri tästäkin syystä olisi pitänyt saada neuvotella samanmielisten kanssa. Siinä ilmeni myös tehtävien suuruuden taakka ja halu saada tähän apua ja neuvoa.

Aivan toisin oli asianlaita Turussa. Synodaalikokous ei antanut mitään sysäyksiä. Päin vastoin Koskenniemi oli siellä hyvin yksin. Evankeliset virkatoverit hiippakunnassa olivat täysin kansankirkollisia. Koskenniemi tahtoi viimeiseen asti varjella mahdollisuuksia evankelisiin päin ja oli sillä kannalla, "että täyden askeleen kohta ottaminen voi olla suureksi vahingoksi Herran omille".⁵⁶¹ Hän piti asiaa erittäin arkaluontoisena ja pelkäsi, että toiset voisivat käsittää sen käsittelyä persoonalliseksi ristiriidaksi. Hän kaipasi edelleen neuvottelevaa yhtymää ("liigaa"). Lisäksi hän oli hyvin vaativa asioissa, joissa hänen nimensä näkyisi. On ilmeistä, että jo tässä vaiheessa ilmennyt empiminen johtui siitä, ettei hän ollutkaan valmis siirtymään tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien ristintielle. Asia oli hänelle yhtä kirkas kuin evankeliumin totuus, mutta senkin toiset omistavat kuin suljetun kapselin.

Tosiasia myös on, että siihen aikaan olivat toiminnan kärjessä sekä Pätiälä että Koskenniemi (Paimenen vastaava toimittaja). Valitettavasti Pätiälä, joka henkilökohtaisissa neuvotteluissa usein oli hyvin arka ja ujo, ei halunnut ottaa yhteyttä Koskenniemeen. Hän tunsi Koskenniemen asenteen. Silti olisi hänen pitänyt tilanteen tässä vaiheessa neuvotella Koskenniemen kanssa. Mutta sitä hän ei tahtonut eikä hän neuvotellut. Silloin (1922) Koskenniemi oli tunnustuksellisten luterilaisten toinen johtava pastori ja veli ja päämääränä oli hänelläkin silloin tunnustukselliset luterilaiset seurakunnat. Marraskuussa 1922 Pätiälä kirjoitti: "Vain Paimen viittailee sinnepäin. Einarin (Koskenniemen) metodi, liika varovaisuus ei vastaa hetken vaatimuksia."⁵⁶²

⁵⁶¹ AEK 15.12.1922 AAU:lle USA..

⁵⁶² HJP 24.11.1922 AAU:lle USA.

Joka tapauksessa nyt oli jo tarpeen neuvotella niitten kanssa, jotka olivat tietoisia asiasta. Olihan kesällä tehty sitä tarkoittava "päättös".⁵⁶³ Tiedossa oli synodaalikokousten asenne, evankelisten pappien enemmistön suhtautuminen asiaan ja myös Yhdistyksen kanta. Sanansaattajaan ei ollut ilmaantunut vastalauseita eikä sellaisia ollut Yhdistyksen johtokunnan pöytäkirjoissakaan. Ei ollut enää muuta mahdollisuutta kuin neuvotella tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia kannattavien kanssa.

6.2 Hämeenlinnan ensimmäinen kokous

5.–7. 12. 1922

6.2.1 Kokouksen suunnittelu

Marraskuun alkupäivinä 1922 saapui Pātiälä Hämeenlinnaan Radansuun kansanopiston avajaisista. Siellä oli ollut yksityisesti paljon keskustelua käsittelyn alaisista asioista K. Valven ja V. I. Salosen kanssa. Oli tultu siihen tulokseen, että lähiaikoina olisi pidettävä keskustelukokous. Itse ajankohdasta ei ollut sovittu. Pātiälä tahtoi kokousta pidettäväksi jo ennen joulua. Kauppias E. J. Laakso, jonka kodissa hän majaili, olisi pitänyt tammikuuta parempana aikana, koska saarnaajat olivat jo suunnitelleet matkansa joulun asti. Pātiälä piti kokousta niin tärkeänä, että saarnaajat voisivat sen tähden siirtää jonkin matkansa. Laakso oli kehottanut häntä neuvottelemaan asiasta Koskenniemen kanssa, mutta oli saanut vastaukseksi: Ei nyt ole aikaa matkustaa Turkuun ja kirje on hankala. Varmaan Koskenniemi asian ymmärtää ja saapuu kokoukseen.

Tarkoituksena oli nyt kutsua koolle vain maallikkosaarnaajia. He voisivat kaikkialla Suomessa liikkeudessaan edustaa evankelista kansaa. Lisäksi ei voitu majoittaa suurempaa joukkoa. Kokouksen piti olla vain keskustelukokous. Voidaan sitten pitää toinenkin kokous, jos niin tahdotaan. Edelleen oli toivomuksena, että Yhdistyksen johtokunnan jäseniä tulisi mukaan.

⁵⁶³ AAU mpt 2.8.1922 (edellä).

Kokoontumispaikaksi pyydettiin Yhdistyksen rukoushuonetta Hämeenlinnassa. Rukoushuoneen johtokunta ei pitänyt virallista kokousta, mutta Siunaukselan juhlalla juuri niihin aikoihin oli kuusi johtokunnan jäsentä: (K. G. Aholin, Verner Fredriksson, Kalle Lampen, O. Sukki, E. J. Laakso ja V. Virtanen). He olivat luvanneet rukoushuoneen tämän kokouksen pitämistä varten. Kalle Lampén lausui kotimatalla julki ilonsa siitä, että sellaisia kokouksia järjestetään. Joskus vain puheenjohtajan ja kirjurin suostumuksella on rukoushuonetta vuokrattu. Sitä on luovutettu esim. Mustalaislähetykselle, Lähetysseuralle, Nuorten Kristilliselle Liitolle ym.

Kun sitten Yhdistyksen kielteinen kiertokirje tuli tunnetuksi, ehdotti Laakso, että kokous pidettäisiin matkailijakoti Betanian salissa. Toisen kokouspäivän aamuna hän oli puhelimitse kertonut tästä pastori Niinivaaralle, joka oli kiittänyt tiedosta.⁵⁶⁴

6.2.2 Kutsukirje kokoukseen

"Kiertokirje

Kun pian astuu voimaan eduskunnan hyväksymä uskonnonvapauslaki, niin meidän luterilaisten uskovien on ratkaistava monta tärkeää kysymystä, joista varmaankin on tärkein: Onko meidän pysyminen Suomen kirkossa vai perustaminen omat seurakunnat ja oma kirkkokunta sekä millä tavalla se on toteutettava.

Tämän johdosta kutsutaan Tunnustuskirjoillemme uskollisia saarnaajia saapumaan yksityisesti järjestettyyn keskustelukokoukseen Hämeenlinnaan. Kokous alkaa Luth. Ev. Yhdistyksen rukoushuoneessa tiist. joulukuun 5 p:nä klo 1 päivällä ja kestää torstai-iltaan.

Asuntojen järjestämistä varten pyydetään osanottajia ilmoittautumaan ennen marraskuun 25 päivää osoitteella: E. J. Laakso, Hämeenlinna, Rantakatu 7.

Ehdotuksia keskustelukysymyksistä, joita ehdottajat suostuvat alustamaan, pyydetään lähettämään allekirjoittaneelle os. Tampere, Väinölänk. 1.

Asianharrastajien puolesta:

H. J. Pätiälä"

⁵⁶⁴ Tiedot antanut E. J. Laakso 31.8.1923.

Päivämäärä puuttui. Kirjelmä on lähetetty liikkeelle aivan marraskuun alussa.⁵⁶⁵ Outoa on, että kokoukseen kutsukirjeen mukaan kutsuttiin vain "saarnaajia". Kuitenkin se lähetettiin ainakin 22:lle pastorille ja luonnollisesti myös saarnaajille, vaiikka näiden osoiteluetteloa ei ole.⁵⁶⁶

Kutsukirjeen vetoaminen vain "saarnaajiin" oli ilmeisesti Pätiälän lipsahdus tai johtui harkinnan puutteesta. Samoin oli asiatonta puhua siinä jopa omien seurakuntien ja kirkkokunnan perustamisesta.

Kutsu oli tunnustukseen nähden aivan tiukka. "Tunnustuskirjoillemme uskollisia" kutsuttiin, muita ei. — Ohjelman suhteen kutsukirje noudatti ikivanhaa evankelista tapaa, että osanottajat saavat kokouksessa ehdottaa ja alustaa tahtomiaan aiheita. Sellainen tapa ei suinkaan takaa sopivaa ohjelmaa ja aiheiden perusteellista käsittelyä.

Miten sitten kutsu otettiin vastaan?

Mitä ajatteli Koskenniemi, kun hän avasi postiluukustansa pudotetun kirjekuoren — siitä ennakolta tietämättä?

Koskenniemi: "Minä olin täydelleen yhtä tietämätön kuin kuka muu tahansa, kun kutsu Hämeenlinnan kokoukseen 5.-7.12 saapui minulle postissa. Mitään kirjettä en asian johdosta saanut; eikä sen julkaisemista Paimenessa H. (Pätiälä) ehdottanut. Sillä ymmärryksellä kuin minulla seurakuntaperiaatteista on, en mitenkään voinut sullattaa Heinin (Pätiälän) ja Erkki Laakson (edusti kiertokirjettä laadittaessa kaikkia 'asianharrastajia') kiertokirjettä." Kuukautta myöhemmin Koskenniemi oli tavannut Pätiälän ja keskustellut kiertokirjeestä "monta tuntia". Hän kertoo siitä: "...minä osotin kuinka se oli väärä siinä että 1) saarnaajia kutsutaan ratkaisemaan seurakunnan ja kirkkokunnan perustamisesta, 2) että juuri pappeja, katekeettoja ja kolpartöörejä kehotetaan tähän. Kristityitä kai olisi kutsuttava kokoon keskustelemaan tärkeistä kysymyksistä. Seurakuntia ei Hämeenlinnasta käsin perusteta. Ja kuinka voi Heino (Pätiälä), jonka pitäisi näitä asioita tuntea, mennä puhumaan kirkkokunnan perustamisesta? Toki hänen pitäisi tietää kenen asia on kirkkokunnan perustaminen. Ja kutsua kolportöörit ratkaisemaan näitä asioita? He saavat tietysti

⁵⁶⁵ AAU:lle USA:han lähetetty kappale saapui perille 20.11.1922. Postinkulku kesti noin 3 viikkoa.

⁵⁶⁶ Hämeenlinnan kokousten aineisto STLK:n arkistossa.

sen käsityksen, että ovat predestinoituja (ennalta määrättyjä) uusien seurakuntien pastoreita..."⁵⁶⁷ — Sen keskustelun yhteydessä Pätiälä oli pyytänyt Koskenniemeä kuitenkin tulemaan suunniteltuun kokoukseen. Mutta Koskenniemi kieltäytyi eikä tullut.

Koskenniemelle itselleen oli kysymys arka. Siitä johtui, että hän luki onnettomasti laaditun kutsukirjeen tekstin liian tiukasti. Mutta oikein hän vaistosi Pätiälän aikeita. Sillä kuten tuonnempana saamme nähdä — tämä suunnitteli kirkkokunnan muodostamista — yhdistystottumusten tapaan — ennen seurakuntia, mitä kuitenkaan ei sitten tapahtunut. On muistettava, että Koskenniemi oli silloin vielä Yhdistyksen johtokunnan jäsen ja vahvasti kirkollisen Turun seurakunnan kappalainen. Pätiälä taas oli kirkollisesti vapaassa asemassa — Siunaukselan kiertävä asiamies — suuren maatilan omistaja. Olihan siinä eroa. Syvästi valitettavaa oli, että Koskenniemi asettui koko keskustelukokousta vastaan. Syytä oli sysissä jos sepässäkin.

Engström ryhtyi heti vastatoimenpiteisiin, kun kutsukirje oli osoitettu ainakin pääosiltaan Yhdistyksen saarnaajille ja kun sen rukoushuonetta aiottiin käyttää kokoushuoneena.

Kirkollisten lehtien toimitukset ryhtyivät teroittamaan kyniään. Vaara oli torjuttava. Tosin heidän työnsä väheni suuresti, kun Yhdistys taisteli heidänkin edestään.

Mutta miten ottivat kutsun vastaan ne, jotka tietoisesti kulkivat kohti tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia? Heitä ei ollut monta "saarnaajien" joukossa. He tulivat kokoukseen kutsukirjeen sisältöä sen enempää arvostelematta. Kutsuja oli heille hyvin tuttu ja sopihan yhteisistä asioista neuvotella.

6.2.3 Ennen kokousta ilmennyt vastustus

Yhdistyksen toimenpide

Yhdistyksen johtokunnan kokous oli marraskuun 8. p:nä. Siinä Engström ilmoitti tiedoksi tulleen, että neuvottelukokous pidetään Hämeenlinnan rukoushuoneella ja siihen on kutsuttu Yhdistyksen

⁵⁶⁷ AEK 15.12.1922 AAU:lle USA.

kolportöörit ja saarnaajat keskustelemaan luterilaisen vapaakirkon perustamisesta. Päätettiin vaatia selitys Hämeenlinnan rukoushuoneen johtokunnalta ja lähettää Yhdistyksen johtokunnan nimessä kaikille kolportööreille kirjelmä.⁵⁶⁸

"Helsinki 9 p. Marraskuuta 1922⁵⁶⁹

Kolportööri (esim.) K. B. Ellman, Riihimäki

Väärinkäsitysten välttämiseksi tahtoo Luth. Evankeliumiyhdistyksen johtokunta ilmoittaa Teille, ettei Yhdistys ole Hämeenlinnan rukoushuoneella jouluk. 5-7 p:nä pidettävän kokouksen järjestämisessä mukana kuten saattaisi päättää siitä, että mainittu kokous on kutsuttu koolle Yhdistyksen rukoushuoneeseen, vaan on kirkkoherra Pätiälä Yhdistyksen mielipidettä kuulematta kokouksen mainittuun paikkaan määrännyt.

Luth. Evankeliumiyhdistyksen Johtokunta."

Kirjelmän lähettämisestä päätettäessä oli johtokunnan kokouksessa läsnä seuraavat johtokunnan jäsenet: Julius Engström, A. Haapanen, Y. Perkko, V. E. Lindroos, V. Virta, O. Y. Ahlstedt, K. V. Tamminen, A. E. Koskenniemi, M. I. Kuusi, Verner Niinivaara ja saarnaaja H. Lehtonen.

Johtokunnan kannanotto ja päätös näyttää ensi lukemalta varsin luonnolliselta ja vähänsanovalta, mutta itse asiassa se on hyvin huomattava teko. Tähän saakka oli vain Yhdistyksen lehdessä kirjoitettu näitä asioita vastustavasti. Mutta nyt asia joutui ensi kertaa Yhdistyksen johtokunnan käsiteltäväksi. Se hyväksyi yksimielisesti tunnustuksellisia seurakuntia tarkoittavan toiminnan vastustamisen.

Koskenniemi ei vastustanut itse asiaa. Hänellä ja mahdollisesti Kuusella oli vielä niihin aikoihin päätöksen teossa toinen peruste kuin muilla. Se olisi pitänyt vaatia pöytäkirjaan merkittäväksi, koska Koskenniemi tiesi toisten vastustavan koko asiaa. Pöytäkirjassa ei ole mainintaa siitä. Näin ollen Koskenniemi on jyrkkien vastustajien kanssa saman kielteisen päätöksen takana.

Päätöksessä ja kirjelmässä on vielä eräs oikaisua vaativa ilmoitus. Pätiälä ei ollut ilman muuta määrännyt kokousta rukoushuonee-

⁵⁶⁸ Yhd:n johtok. 8.11.1922 § 11.

⁵⁶⁹ K. B. Ellmanille ja J. A. Palmgrenille lähetetyt kirjelmät Oa.

seen, vaan hän oli saanut siihen sen johtokunnan jäsenten enemmistön luvan, niin kuin asioita paikkakunnalla siihen aikaan hoidettiin.

Pätiälä ei tässä suhteessa siis ollut toiminut millään tavoin väärin. Johtokunnan syytös on epäasiallinen. Samalla paljastuu tässä eräs Yhdistyksen järjestelmän merkkillisyys. Paikkakuntalaiset hankkivat itselleen suurin uhrauksin oman rukoushuoneen. Heitä on neuvottu järjestämään asia niin, että rukoushuone on laillisista omistussyistä lahjoitettava Yhdistykselle, joka tarvittaessa ottaa vastatakseen rukoushuoneitten mahdollisista veloista. Mutta Yhdistyksen Helsingissä kokoontuva johtokunta hallitsee rukoushuoneitten käyttöä niiden täysivaltaisena omistajana. Pätiälä ei tiennyt, että tällaisessa tapauksessa olisi välttämättä tarvittu Helsingissä kokoontuvan johtokunnan lupa.

Lisäksi eräs huomautus. Kun johtokunnan kiertokirje lähetettiin Yhdistyksen saarnaajille, joita siihen aikaan oli noin 90,⁵⁷⁰ ja kun sen kolportöörikirja on riippuvainen johtokunnan päätöksestä, on itseltään selvää, että kiertokirje oli hyvin tehokas jarru.

Engström oli kutsukirjeen johdosta aikonut kirjoittaa ankaran kirjoituksen Sanansaattajaan. Asia oli esillä ehkä juuri yllä mainitussa johtokunnan kokouksessa. Koskenniemi oli saanut tämän aikomuksen raukenemaan.⁵⁷¹

6.2.4 "Turmiollista hajotustyötä..."⁵⁷²

Kirkollisista lehdistä aloitti taistelun kokousta vastaan "Herättäjä", jonka tärkeimmät tätä asiaa koskevat kirjoitukset olivat lähtöisin rov. K. R. Kareksen kynästä. Joulukuun 1 p:nä 1922 siinä julkaistiin — ilmeisesti Kareksen kirjoittama — kirjoitus "Turmiollista hajotustyötä. Vakava sana kirkon ystäville." Siinä ei perusteltu väitteitä Jumalan sanalla. Kansankirkon jatkuvuus oli sellaisenaan arvosteluperusteena. Kaikki sen mahdollinen muuttuminen tuomittiin suoralta kädeltä. Muutama väite ja vaatimus näytteeksi. (Suluissa omat huomautukseni.)

⁵⁷⁰ Yhd. 50. v.kert. s. 58. Vuonna 1920 oli 89 saarnaajaa.

⁵⁷¹ HJP kertonut AAU:lle, Am. mpt. 25.5.1922.

⁵⁷² Herättäjä 1.12.1922 n:o 48.

Esikuvat "evangeliseen vapaakirkkoon" on saatu Kareksen mukaan Missouri-synodista ja Saksan vastaavasta kirkosta (ne on saatu Raamatusta ja luterilaisesta opista uskollisten luterilaisten oikeata opetusta seuraten). Tätä varten oli muka alusta alkaen "varma ja yksityiskohtainen suunnitelma: kansanopistoja ja muita oppilaitoksia sitä varten (emme tunne ainoatakaan laitosta, joka olisi suunniteltu "vapaakirkon" perustamista varten). Pätialä olisi päättänyt perustaa kirkon (Pätialä saattoi liittyä johonkin seurakuntaan yksityisenä kristittynä). Asiaa on tähän asti koetettu haihduttaa vaikenemalla, mutta Pätialän viimeaikaiset esiintymiset Turussa pakottavat nyt käsittelemään asiaa julkisuudessa (Herättäjä vaikenä Pätialän esittämistä tosiasiasta). "Mielestämme on tämä puuha tuomittava mitä jyrkimmin", koska kirkossa vielä saa saarnata puhdasta Jumalan sanaa ja Pätialäkin saa siellä saarnata (tästä ei ollutkaan kysymys, vaan siitä, että siellä saa yhtä vapaasti saarnata mitä tahansa: vastustaa evankeliumin oppia ja itse Jumalan sanaa, mistä kaikesta Kares oli hyvin tietoinen — Pätialästä ei sanottu, että hän olisi nyt viimeksi Turussa puhunut vääriä asioita, mutta hän ei olisi saanut puhua tosiasiasta Jumalan sanan valossa). Kyseessä olisi ollut vain "vallattomuus" ja "kurittomuus" (kyseessä oli omantunnonhäätä Jumalan sanan perustuksella ja toiminta väärän opin opettajia vastaan, kun taas Kares tällä kirjoituksellaan suojeli ja peitti opillista sekavuutta). Kyseessä olisi ollut vain "khra Pätialän ja hänen kaltaistensa kunnian ja vallan pyyteitä" (vähi-ten kunniaa ja valtaa siitä saatiin, kuten Kareksen kirjoituskin osoittaa — kunniaa ja valtaa tarjoaa Kares näille vain sillä ehdolla, että pysyvät kirkollisessa yhteydessä toisoppistenkin kanssa). Olisi vaadittava, että papisto asettuu tätä liikettä vastaan ja sanoutuu siitä jyrkästi irti (8 pastoria ei seurannut tätä vaatimusta). Yhdistys sai erityisen kiitosmaininnan vastustavasta asenteestaan. Kun asiaa näin valaistaan, "toivottavasti hanke silloin raukee omaan mahdottomuuteensa".

Kirjoitus sisälsi pelkästään kirjoittajan omia kirkkopoliittisia käsityksiä eikä siinä käsitelty kirkkokysymystä Jumalan sanan ja luterilaisen tunnustuksen valossa.

"Hajotusyrityksiä kirkossamme"

Hämeenlinnan kokouksen alkamispäivänä ilmestyneessä Kotimaa-lehdessä⁵⁷³ käsiteltiin kokoukseen liittyviä asioita otsikolla "Hajoitusyrityksiä kirkossamme". Siinä mainittiin, että Pātiälä on toiminut tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien aikaansaamiseksi jo parisen vuotta, että hän oli ilmoittanut Porvoon synodaalikokouksessa aikovansa erota kansankirkosta, että hän olisi käynyt Amerikassa (siis jo ennen vuotta 1923 tutustumassa Missouri-synodiin (erheellinen tieto) ja ollut suhteissa vastaaviin seurakuntiin Saksassa. Kirjoituksessa vedottiin Yhdistyksen johtokunnan lähettämään kiertokirjeeseen. "Tämä siis osoittaa, ettei Suomen Luth. Evankeliumiyhdistys ole khra Pātiälän hankkeitten kannalla. Myöskään ei, mikäli olemme tietoja saaneet, ruotsinkielisellä taholla evankelisessa suunnassa khra Pātiälän puuhilla ole kannatusta." — Sitten lainattiin Herättäjä-lehdessä olleesta, yllä selostetusta kirjoituksesta joitakin kohia ja toimitus ilmoitti täysin yhtyvänsä Herättäjä-lehden arvosteluun.

Tällaisessa vastatuulella alkoi sitten Hämeenlinnan I kokous.

6.2.5 Hämeenlinnan ensimmäinen kokous⁵⁷⁴ Kokouksen kulusta

Hämeenlinnan ensimmäiseen kokoukseen kokoontui joulukuun 5-7 päiviksi suhteellisen pieni joukko. Eri päivinä oli osanottajia noin 12–15–25. Kokous pidettiin matkustajakoti Betanian salissa, Rantakatu 7. Pöytäkirjasta ja muistiinpanoista näkyy seuraavien läsnäolo:

Pastoreita: H. J. Pātiälä, Kauko Valve, Lauri Takala, Isidor Eriksson, M. I. Kuusi (viimeisenä päivänä), V. I. Salonen, Yrjö Keijola sekä lähetyssaarnaaja Vihtori Savolainen (B. A. Uusitalo oli Kansalliskirkon pastorina USA:ssa ja Uppala oli siellä edelleen opiskelumatkalla).

Maallikkosaarnaajia ja muita: J. Hulmi Seinäjoelta, Matti Kujala Vetelistä, S. Tuisku Kauhajoelta, Oskari Kivistö Artjärveltä, Antti Ahvonen Viipurista (Siunauksela), J. A. Palmgren Luopioisista, K. G. Aholin, E. J. Laakso, Arttur Ervast — hämeenlinnalaisia ja Onni Aittola Riihimäeltä.

⁵⁷³ Kmaa 5.12.1922 n:o 94.

⁵⁷⁴ Kokouksen aineisto STLK:n arkisto. HJP 12.12.1922 ja 3.1.1923 AAU:lle. E. J. Laakson haast. 1924 ja 1952.

Puheenjohtajaksi valittiin Pätälä ja kirjuriksi K. Valve.

Puheenjohtaja lausui, että nyt olisi tutkittava, mikä on oikea Jumalan sanan oppi seurakunnasta. On selvinnyt, missä turmiollisessa erehdyksessä on tähän asti eletty kirkollisissa asioissa. Korostettiin sitä, että "kokouksella on varsinaisesti vapaan keskustelukokouksen luonne".

6.2.6 Pätälän pitämä alustus

Omien seurakuntien asiasta oli keskusteltu Hämeenlinnassa keväällä 1922 pidetyillä nuorisopäivillä pastorien kesken. Siellä oli pastori Väinö Peltonen, joka siihen aikaan oli sellaisia kannattanut, lausunut toivomuksen, että näistä asioista laadittaisiin kirjanen.⁵⁷⁵ Pätälä oli muistanut tätä toivomusta ja oli sitten jatkuvasti suunnitellut sen laatimista. Heinäkuussa hän oli päättänyt ryhtyä sitä toteuttamaan.⁵⁷⁶ Näin syntyi vähitellen alustus Hämeenlinnan 1 kokousta varten.

Alustus⁵⁷⁷ on jaettu kuuteen lukuun:

1. Seurakunta. Esitetään ensin pyhä yhteinen seurakunta. Kristityt, uskovat ovat kirkko. Sen tunnusmerkkeinä ovat puhdas evankeliumin oppi ja sakramentit. Sitten kuvataan paikallisseurakuntia uskoa tunnustavien ihmisten yhtyminä.

2. Seurakunnan oikeudet ja velvollisuudet. Kristityilleen Herra on antanut taivaanvaltakunnan avaimet. Kristuksen seurakunnalla on koko hengellinen hallitusvalta. Seurakunnalle annettu oikeus ja velvollisuus kutsua paimenet julistamaan Jumalan sanaa ja sakramentteja. Seurakunnassa valvotaan Jumalan sanan mukaan sekä oppia että vaellusta. Nimenomaan siinä sanotaan: Tässä maailmassa ei ole eikä tule olemaan sellaisia seurakuntia, joissa ei olisi syntiä, ei ilmenisi erehdyksiä ja lankeemuksia.

3. Kirkkokunnat. Oikein opettavat seurakunnat saavat liittyä kirkkokunnaksi. Kirkkokunta on oikea vain siinä tapauksessa, että

⁵⁷⁵ E. J. Laakson haast. 1923.

⁵⁷⁶ HJP 21.7.1922 AAU:lle.

⁵⁷⁷ Alustuksen alkuperäinen käsikirjoitus STLK:n arkisto.

kaikissa sen saarnatuoleissa ja kirjoissa tosiasiallisesti julistetaan oikeata oppia.

4. Suomen kirkon tila. Alustaja vetoaa Porvoon synodaalikokouksen (1922) todistukseen, prof. A. J. Pietilän kirjaan "Kestääkö kirkko", jumaluusopillisen tiedekunnan järkeisoppiseen opetukseen, josta seuraa, että Suomen kirkon seurakunnat saavat toisoppisia paimeniikseen.

5. Kirkossa vallitsevista vääristä opeista. Alustaja mainitsee sekavuuden vanhurskauttamisopissa, joka ilmeni myös mainitussa prof. Pietilän kirjasessa. Hän osoittaa, että tämän pääopinkappaleen pimeys pimentää kaiken muun.

6. Onko meillä syytä kirkosta eroamiseen? Vedoten raamatunkohtiin: Matt. 7:15, Hes. 34, Ga1. 1:8, Room. 16:17, 1 Tim. 6:3-5, Tiit. 3, 2 Kor. 6:14-18, Hebr. 13:13 alustaja osoittaa, että on Jumalan käsky erota väärinopettavasta kirkosta. Lisäksi hän tässä, kuten muuallakin alustuksessaan, käyttää otteita Tunnustuskirjoista ja Lutherin teoksista. Ne ovat sattuvia. Vielä alustaja rohkaisee ja lohduttaa Jumalan sanalla niitä, jotka tätä tietä tulevat kulkemaan. Mutta Jumalan sanaa on seurattava ilman inhimillisiä laskelmia. Alustaja huomauttaa myös toisten synteihin osallistumisen synnistä, Ilm. 18:4.

Alustus päättyy näin: "Siis 'ulos leiristä' ristin lipun alla! Tahdotko Sinä jäädä luopiokirkkoon, kun siitä vapaat lapset lähtevät?"

6.2.7 Kokouksen keskusteluista

Vaikka osanottajamäärä oli pieni, keskusteltiin alustuksen pohjalta kolme päivää. Muita alustuksia ei ollut. Alustus sisälsi useita keskustelunaiheita. Puheenvuoroja käytettiin noin 200.

Kokousta koskeva yleiskeskustelu

Lauri Takala huomautti, että lojaalisuus toisia uskovaisia kohtaan olisi vaatinut kokousaiheen esittämistä ensin Yhdistyksen johtohenkilöille ja neuvottelua heidän kanssaan. On paljon uskovaisia, jotka ovat toisella kannalla asiassa kuin koollekutsijat ja olisi ollut hyvä saada heidänkin kantansa kuuluville kokouksessa.

Pätiälä myönsi, että tuollainen neuvottelu Yhdistyksen johtohenkilöiden kanssa olisi voinut olla hyvä, mutta siitä oli luovuttu, kun tunnettiin heidän mielipiteensä ja saatettiin arvata, että sellainen toimenpide ei kuitenkaan olisi johtanut mihinkään yhteiseen tulokseen.

Toiset valittelivat osanottajien ja varsinkin evankelisten pappien vähälukuisuutta. Uskovaisilla papeilla on vähemmän tuntoa siitä, kuinka kurjassa tilassa asiat ovat, sanankuulijat sitä enemmän tuntevat. Hätä on suuri. (Kujala). Jos tämä hätä olisi pappien piirissä tunnettu, olisi täällä varmaan heitä enemmän (Pätiälä). Muuten yleisesti pidettiin käsiteltävää asiaa vakavana ja tärkeänä. Sen tähden päätettiin ryhtyä alustuksen yksityiskohdista keskustelemaan. Takala toivoi, että evankelista rintamaa ei hajotettaisi. Hän ei yhtynyt alustuksen sisältöön, mutta kannatti keskustelun pohjaksi sen asiajärjestystä.

Pyhän Raamatun oppi seurakunnasta

Takala: Kaikki kastetut ovat seurakunnan jäseniä. Raamattu ei selvästi määrää, miten on meneteltävä Suomessa 1922. Ihmetteli kovin tällaista uutta oppia.

Pätiälä: Suuri arvo on pyhällä kasteella, Ef. 5:23-27. Mutta kastetut jumalattomat eivät ole seurakunta.

Ahvonon: Tunnustuskirjat opettavat seurakunnasta myös laajemmassa mielessä. Samoin tehdään Raamatullisessa uskonopissa. Jeesuksen sanaa on seurattava.

Kujala: Koko maailman autuus ja se, että vain sitä uskovat kuulevat seurakuntaan, sopivat hyvin yhteen. Nyt on uskovilla seurakunnissa tosi hätä. Vetelissä ei seurakunnan paimenen suusta ole 70:een vuoteen saatu kuulla oikeaa evankeliumia.

Tuisku: Myönsi, että on epäselvyyttä siitä, mikä on seurakunta. Hän toivoi siihen selvitystä.

Eriksson: 1) Onko meidän katsottava, mikä hyödyttää vai 2) sitä, mikä on oikein. Suomen kirkossa meillä on paljon etuja, mutta tässä on katsottava, mikä on oikein. — Sohm teoksessaan Kirkko-oikeudesta korostaa tätä: Missä sana ja sakramentit, siinä on seurakunta. Tarvitaan asian tarkkaa tutkimista.

Jne.

Seurakunnan oikeudet ja velvollisuudet

Takala: Kansankirkon ulkopuolella jäävät suuret joukot Jumalan sanan vaikutuksen ulkopuolelle. Kirkkokurin avulla seurakuntia ei saada kunnollisiksi. On väärin sulkea ketään pois ehtoolliselta. Seurakunnasta on pidettävä kiinni laveammassa mielessä. Jumalan sanan osallisuus on siinäkin, missä väärin saarnataan.

Kujala: Tämä kirkko jää kyllä suurille joukoille, mutta täällä ei ole vallalla Jumalan sana. Me olemme tähän valtiokirkkoon sidotut lujilla siteillä. Ne on kuitenkin katkaistava. Avaintenvalta on saatava kokonaisuudessaan seurakunnalle. Hätä on suuri. Vahinkoa on jo tullut tarpeeksi leväperäisyydestämme.

Tuisku: Apostolinen seurakunta on oikea malli. Eivät suuret joukot jää vaille Jumalan sanaa, sillä uskovaisten seurakunta saarnaa kaikille.

Useat puhujat lausuiivat, että kirkkojärjestyksen ja kirkkokurin tulee olla Jumalan sanan mukainen. Korostettiin ehtoollisen väärinkäyttöä kansankirkossa. Evankeliumin saarna on siellä poljettuna. Uskovaiset eivät ole valvoneet oikeuksiaan ja ovat laiminlyöneet velvollisuuksiaan.

Seurakunnan ja saarnaviran suhde

Toiset olivat sillä kannalla, että saarnaviralla on ainakin jossain määrin hallitusvaltaa uskoviin nähden. Toiset taas lausuiivat, että uskovaiset ovat yhdenarvoiset yhden pään Kristuksen hallittavina ja että pastoreilla on palvelijan asema seurakunnassa.

Minkälainen on Suomen kansankirkko?

(Olisiko syytä siitä erota?)

Laajassa keskustelussa todettiin mm. seuraavaa:

- 1. Pappiskasvatus on vääräoppisten käsissä.
- 2. Piispojen, tuomiokapitulien ja muu kirkko-oikeudellinen valta on selvästi Jumalan sanan vastaista. Se on riistänyt seurakunnille kuuluvaa valtaa ja samalla sekoittanut oikean seurakunnan käsitteen.

- 3. Piispan- ja papinvaalit ovat väärän opin lujin varustus.
- 4. Seurakunnissa miltei poikkeuksetta uskottomat hoitavat hengellisiä asioita.
- 5. Kastetuille opetetaan väärää oppia tai heidät jätetään opettamatta.
- 6. Ehtoollisen vieton käytäntö halventaa sen arvoa.
- 7. Oikeaa raamatullista seurakuntakuria ei ole.
- 8. Kirkolliset kirjat sisältävät osittain väärää oppia.

Keskustelusta muutama yksityiskohta:

Hulmi: Väärinkäytöksiä on mahdoton korjata. Evankelinen kansa on tärkeä tekijä. Valistusta tarvitaan. Ev.-yhdistys on pylväs. Evankelinen kansa saa haavan lisää, jos näin pieni kokous ryhtyy tekemään näin suuressa asiassa päätöksiä.

Ahvonen: Kutsuttava koolle suuri kokous.

V. I. Salonen: Ei kannata lähettää adresseja. Ne menevät paperikoriin. Asia on Herran. On tehtävä koke käännös. Se on Jumalan työ. Asia on tehtävä paremmin tunnetuksi.

Pätiälä ajatteli sittenkin adressin lähettämistä Yhdistykselle — uskoville.

Tuisku: Olisi vaikutettava Yhdistykseen. Se on nyt välinpitämätön. Sen kanta on saatava selville. Eroamista ei ainakaan heti voida toimeenpanna.

Olisiko uskovaisten jäätävä vai erottava Suomen kirkosta?

(Olisiko perustettava omat seurakunnat?)

Yleensä myönnettiin kaikissa puheenvuoroissa, että tilanne oli vakava ja kurja Suomen kirkossa.

Takala vastusti jyrkästi eroamista kansankirkosta.

Kuusi: Olisi toimittava uskovaisten keskinäiseksi yhteyttämiseksi, eroaminen on särkevää. Eroamista voidaan ajatella sisäisenä eroamisena. Kaikkein tärkein on uskovien yhteys. Koko uskovaisten joukko saatava mukaan. Oltava varovaisia.

Pätiälä: Kansankirkko on selvästi vaaraoppinen. Onko noudatettava Jumalan käskyä, vai odotettava kunnes kaikki sitä tottelevat. Ne, jotka jäävät Jumalan käskyyn, sopivat toimintaan ryhtymisestä.

Ahvonen, Tuisku: Sitten erottava, kun erotetaan. Asia epäselvä.

Kujala: Ne ovat hajottajia, jotka ovat ryhtyneet asiaa vastustamaan. Muistakaa lampaita. Kyllä uskovat asian käsittävät, kun se heille selitetään. Olisi jo paljon aikaisemmin pitänyt neuvotella tästä asiasta. Asia on koitettu tappaa vaikenemisella. Asia on tärkeä.

Kuusi: On tarpeetonta kääntyä Yhdistyksen puoleen, sillä se toimii valtiokirkon perustalla ja sen on niin toimittava. Olisi suunnattava toiminta sisäiseen selvitykseen. Periaatteessa olen samalla kannalla.

Valve: Varmasti osa eroaa. On syytä neuvotella siitä, miten se hoidetaan. Tämä on selvä tosiasia.

Hulmi: Asia on kypsytön.

Salonen: Uskovaisten hätä on suuri. Muistakaamme sitä. Uskonnonvapauslaki ei sinänsä mitään hyvää vaikuta (kirkkoa parantavasti).

Pätiälä selvitti useampaan otteeseen asioita.

Kuusi piti kysymystä kirkkojärjestyksellisenä asiana. Hän pelkäsi seurakunnissa harjoitettavan ajatuksenvapauden sortoa, kun asiaa ajetaan näin ankarasti ja ehkä ns. missourilaisuuden ahtaissa rajoissa. Hän valitti suuresti sitä, että tässä kysymyksessä katsantokannat eroavat suuresti toisistaan. Hän toi esille esim. tuhatvuotisopin kannattajien aseman tällaisissa selvittelyissä.

Kannatettiin uuden kokouksen koollekutsumista, Yhdistys olisi saatava mukaan ja uskovat on siihen kutsuttava (V. I. Salonen).

Sananen keskustelusta.

Vaikka osanottajia oli suhteellisen vähän, he keskustelivat tiiviisti seurakunta-asiasta kolme päivää. Se osoittaa, että siihen suhtauduttiin vakavasti. Ainoa jyrkästi vastustava asenne oli pastori Lauri Takalalla. Hän ei edellyttänyt uskon ja opin yksimielisyyttä kansankir-

kossa, vaan toivoi, että evankeliset pysyisivät yhtenäisenä suuntana sen kirjavuudessa. Muutamat ilmoittivat olevansa asiassa epävarmoja. Kokouksen pöytäkirjasta käy ilmi, ettei puheenjohtaja johtanut keskustelua niin, että olisi ryhdytty tarkemmin käsittelemään peruskohtia. Nyt sai jokainen lausua sitä, mitä sydämellä oli. Puuttui riittävä tietoisuus. Hulmin, Tuiskun ja Ahvosen puheenvuoroista kävi ilmi heidän neuvottomuutensa näissä opin asioissa, kun evankeliumista ja evankelisuudesta olisi pitänyt tehdä täyttä totta. Erikssonin lausunto oli asian ytimeen käypä (hän lieenee sitten lähtenyt kesken kokouksesta): Kuusi oli läsnä olleista ainoa Yhdistyksen palveluksessa ollut pastori. Hän ei puhunut niin kuin luterilainen puhuu. Hän pitäytyi sisällisiin hengellisiin ilmiöihin hurmahenkisesti eikä välittänyt kristittyjen kokoontumisesta ja toiminnasta kristillisen kirkon tunnusmerkkien mukaisesti (yhteys opin ja tunnustuksen perusteella).

Tunnustuksellisen seurakunnallisuuden kannattajat olivat jo ennenkin tosi mielessä kuuluneet evankelisten tunnustukselliseen linjaan. Heille Yhdistyksen toiminta oli kuin heidän kirkkonsa eli uskonyhteytensä. Nyt he vain olivat Jumalan sanasta saaneet selvyuden siitä, että tietoisien kristittyjen oikeus ja velvollisuus oli kokoontua kristillisen kirkon oikein käytettyjen tunnusmerkkien mukaan seurakuntina. Valven ja Salosen selkeät lausunnot olivat tässä yhteydessä merkittävät. Vetelin vaatimaton saarnaajavanhus Matti Kujala edusti ylevällä tavalla evankelista tunnustuksellista linjaa.

Keskustelun kulkuun vaikutti osaltaan alustuksen laatu.

6.2.8 Kokouksen päätökset

Puheenjohtaja totesi, että itse asia on uskonopillinen, johon nähden ei mitään päätöstä tässä voisi tehdä. Siinä on siis jätävä ilman mitään ihmispäätelmiä Jumalan sanan selviin määräyksiin. Hän totesi edelleen, että niitten asiaksi, jotka olivat selvän kansankirkosta eroamisen kannalla, jää sopia keskenään toimenpiteistä.

Kokouksen alaan kuuluvissa asioissa tehtiin seuraavat päätökset:

Seuraava tämän luontoinen kokous olisi pidettävä, mikäli mahdollista, Hämeenlinnassa helmikuun 19 päivänä. Asia jäi Pātiälän huoleksi.

Pātiälä valtuutettiin kokouksen puolesta käymään esittämässä Yhdistyksen johtokunnan tammikuun kokoukseen tätä asiaa ja ottamaan selville Yhdistyksen kanta.

Pātiälän kokouksessa pitämä alustus julkaistaan ensi tilassa.

Selostuksen kokouksen kulusta lähettää kirjuri Herättäjä- ja Kotimaalehtiin.

Päätöksissä herättää huomiota se, että kaikki muut tehtävät annettiin yksin Pātiälän suoritettaviksi paitsi selostuksen lähettäminen kahteen kirkolliseen lehteen. Eniten ihmetyttää, että vaikein ja tässä vaiheessa tärkein tehtävä — asian esittäminen Yhdistyksen johtokunnalle — annettiin myös yksinomaan hänen tehtäväkseen. Heti kokouksen jälkeen hän kirjoittikin Uppalalle USA:han siitä⁵⁷⁸: "Kyllä kai minun pitää ottaa Kauko V(alve) henkivartijakseni," — Pātiälä ei suorittanutkaan tätä tehtävää. Sitä hän vähän myöhemmin perusteli⁵⁷⁹ uudessa kirjeessä Uppalalle: "Tammikuun Ev.-yhd:n johtokunnan kokouksen aikana olin Helsingissä, mutta joulukuun Sanansaattajan kirjoituksen jälkeen en kokoukseen menoa pitänyt tarpeellisena. En siis siellä ollut. 'Diplomaattisiin' neuvotteluihin ei ollut minulla aikomustakaan ryhtyä." — Totta oli, että joulukuun 15 päivänä ilmestynyt Sanansaattaja julkaisi Engströmin jyrkästi vastustavan kirjoituksen Varoituksen sana.⁵⁸⁰ Silti olisi saatu tehtävä pitänyt suorittaa.

6.2.9 Kokouksen jälkeen tehty päätös

Kokouksen osanottajat, jotka kannattivat kokoontumista tunnusuksellisinä seurakuntina, pitivät erikseen "jälkikokouksen". Siinä valittiin nelimiehinen toimikunta laatimaan sääntöehdotusta perustettavalle kirkkokunnalle. Ehdotuksen tuli valmistua seuraavaan kokoukseen.⁵⁸¹ Toimikuntaan valittiin: K. Valve, V. I. Salonen, Pātiälä ja

⁵⁷⁸ HJP 12.12.1922 AAU:lle.

⁵⁷⁹ HJP 14.2.1923 AAU:lle.

⁵⁸⁰ Sanans. 1922 n:o 12 s. 182–.

⁵⁸¹ H:linnan I kokouksen aineisto, HJP 12.12.1922.

Onni Aittola (junanlähettäjä Riihimäeltä). Pätiälä pyysi kirjeessä⁵⁸² Uppalaa Amerikasta käsin auttamaan näissä asioissa. Oli selvää, että kaikki järjestävä toiminta tarvitsee sääntöjä. Jälkikokouksen päätös, jonka mukaan ensin mainitaan kirkkokunnan järjestäminen, ei ollut asiallinen. Sellainen aikomus oli perintöä yhdistystoiminnasta. Tunnustuksellisia seurakuntia järjestettäessä oli lähdettävä seurakunnista. Asia hoidettiin sitten tällä tavalla.

6.2.10 Vielä sananen kokouksesta

Pätiälän kokouksessa pitämää alustusta on syytä vielä erikseen arvioida.

Jo käsitellessäni kokouksen kutsukirjettä olen joutunut huomauttamaan siitä, että siinä kutsuttiin koolle vain "Tunnustuskirjoillemme uskollisia saarnaajia". Kun evankelisten pappien kesken oli käsitelty omien tunnustuksellisten seurakuntien asiaa jopa selvään kahtiajakoon saakka, Pätiälä ajatteli maallikkosaarnaajien vuoroa vastaavallisessa selvittelyssä. Siis tähän tapaan: Ensin pappien kesken, sitten saarnaajien kesken, sitten yleisesti uskovien kesken.

Pätiälä oli pitkäaikaisen toimintansa aikana tutustunut maallikkosaarnaajiin ja tunsii jonkin verran heidän arvosteleavan asenteensa kansankirkon sekaoppisuuteen. Heillä oli myös läheiset suhteet kuulijakuntaansa, Kokouskutsun osoitus nimenomaan maallikkosaarnaajille oli epäonnistunut.

Edellä nimeltä mainittuja osanottajia oli:

Pastoreita	8
Maallikkosaarnaajia	6
Muilta maallikoita	<u>4</u>
Yhteensä	18

Kokous ei siis ollut maallikkosaarnaajien keskeinen, vaan yleis-evankelinen, varsin rajoitettu neuvottelu. Kuitenkin sillä tuli olemaan perustava merkitys tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien vaiheissa.

⁵⁸² H:linnan I kokouksen aineisto, HJP 3.1.1923.

6.2.11 Selostus kokouksesta (laatinut J. K. K. Valve)⁵⁸³

"Keskustelukokous Hämeenlinnassa jouluk. 5–7 p. 1922

T.k. 5–7 p:nä oli Hämeenlinnassa Betanian salissa muutamia asianharrastajien kutsumana kokous keskustelemassa kysymyksestä: Onko luterilaisten uskovien pysyttävä Suomen kirkossa vai onko heidän käytettävä pian voimaan astuvan uskonnonvapauslain suomaa vapautta ja erottava siitä sekä perustettava omat seurakunnat ja oma kirkkokunta.

Koolle oli tullut pieni joukko uskovaisia eri tahoilta maatumme. Kirkkoherra H. J. Pätiälä esitti kysymykseen laajan alustuksen selvittäen siinä Pyhän Raamatun ja Tunnustuskirjain valossa asiaa. Kokouksen osanottajien vähälukuisuudesta huolimatta virisi kysymyksestä alustuksen pohjalta erittäin runsas, monipuolinen ja perusteellinen keskustelu, mihin käytettiinkin kokoukselle varattu aika mahdollisimman tarkoin. Puheenjohtajana toimi alustaja ja pöytäkirjurina al-lekirjoittanut.

Esillä olivat seuraavat kysymykset: mikä on seurakunta, mitkä ovat seurakunnan oikeudet ja velvollisuudet, mikä on saarnaviran ja seurakunnan suhde, mikä on kirkkokunta, millaista kirkkokuntaa on pidettävä vääräoppisena ja langenneena ja viimeksi: onko luterilaisilla uskovilla todellista syytä erota Suomen kirkosta.

Edellisten ja varsinkin viimeksimainitun yhteydessä keskusteltiin Suomen kirkossa vallitsevista väärinkäytöksistä. Yleisenä sellaisena pidettiin siinä tosiasiallisesti ilmenevää väärän opin ja väärän elämän sallimista. Raskaina todettiin väärinkäytösten vallitsevan mm. seuraavissa kohdissa: pappiskasvatuksessa, seurakuntien asemassa ja tilassa yleensä, piispojen, tuomiokapitulien ym. kirkko-oikeudellisessa vallassa, piispan ja papin vaalissa, kastettujen opetuksessa, H. P. Ehtoollisella kävijöitten sielunhoidossa, siinä, ettei raamatullista kirkkokuria Suomen kirkon seurakunnissa ole käytännössä, sekä myös osittain sen käsikirjassa, virsikirjassa ja kristinopin oppikirjassa. — Toiset kokouksen osanottajista tulivatkin siihen lop-

⁵⁸³ Julkaistu ainakin Paimen 1923 s. 9, Herättäjä 1922 n:o 51 20.12.

putulokseen, että Suomen kirkko kuuluu niihin kirkkoyhdyskuntiin, joita Jumala ei tahdo olevan, toiset. taas ilmoittivat viitaten Jumalan suuresta armosta Suomen kirkossa vielä säilyneihin toimintamahdollisuuksiin koettavansa siinä edelleenkin toimia.

Itse keskusteltavan asian ytimeen nähden: onko erottava Suomen kirkosta vai ei, totesi kokous, ettei minkään päätöksen teko siinä saata tulla kysymykseen. Sillä kun kysymys on ensi sijassa kauttaaltaan uskonopillinen, ei mikään ihmispäätös tai ihmisratkaisu — ei siis myöskään jonkun kokouksen päätös — ole paikallaan eikä keneenkään nähden velvoittava sellaisenaan. Jokaisen uskovan olisi mitä vakavimmin tutkittava asia Pyhästä Raamatusta ja lutherilaisen seurakunnan tunnustuskirjoista ja perustauduttava menettelyssään sekä omakohtaisesti että toisiin yhtyessään yksinomaan Jumalan sanan määräyksiin. Oli myös selvää, että seurakuntien ja kirkkokunnan perustaminen ei ole kokouksien päätösten varassa, vaan että se on niiden keskenään sovittava asia, jotka Jumalan sanan toimesta Suomen kirkosta eroavat.

Koska kuitenkin tällaiset vapaat keskustelukokoukset katsottiin täysin oikeutetuiksi ja erittäin hyödyllisiksi, sovittiin, että seuraava sellainen olisi pidettävä, jos mahdollista, jo ensi vuoden helmikuun 19. p:n tienoissa.

Khra H. J. Pätiälän laatima alustus päätettiin ensi tilassa julkaista eri kirjassa.

Iitti, joulukuun 15 p:nä 1922.

Kokouksen puolesta:

J. K. K. Valve"

6.3 Ulos leiristä

6.3.1 Mitä siitä on sanottava?

Alustuksella ei ollut sitä esitettäessä yleisotsikkoa. Ulos leiristä on vapaasti muovailtu Hebr. 13:13 mukaan. Siinä on kysymys Kristuksen uhrialttarista leirin ulkopuolella vastoin temppelin vertauskuvallista alttaria. Siinä esitetään ennustuksen toteutuminen, mutta sen yhteydessä osoitetaan, että Kristukseen pitäytyminen merkitsee kirkollista erilaisuutta, koska kehoitetaan menemään "ulkopuolelle leirin" **Kristuksen häväistystä kantaen**. Tähän viittaa myös jatko: "Sillä ei meillä ole täällä pysyvää kaupunkia, vaan me etsimme tulevaa." Otsikko ei tullut iskusanaksi tunnustuksellisia seurakuntia muodostettaessa eikä se ole jäänyt muutenkaan käytäntöön.

Mitä siinä esitettyyn oppiin tulee, se on oikeata opetusta. Todisteet ja lausunnot, joissa alustaja arvostelee Suomen kirkon opillista tilaa, ovat nekin todellisuuden mukaisia. Kun alustus varsinaisesti oli tarkoitettu pastoreille ja saarnaajille, sen esitysmuodon jyrkkyys on ymmärrettävää. Siinä on lähteenä käytetty prof. F. Pieperin dogmaatiikkaa useammassakin kohdassa kuin missä se mainitaan.

Kuten tiedämme, oli alustus tarkoitettu myös julkaistavaksi kirjaseinä, joka leviäisi yleisesti evankelisiin piireihin. Sitä ajatellen voisi sen esityksen johdosta tehdä seuraavanlaisia huomautuksia:

- Suomen kirkon opillisen tilan arvostelussa Pätiälä vetoaa vain prof. Pietilän pikku kirjaseen *Kestääkö kirkko?* (1921), omiin kokemuksiinsa Helsingin yliopistossa ja Porvoon synodaalikokouksen (1922) todistuksiin. Ne ovat sinänsä oikeita arvosteluja, mutta niitä olisi sopinut esittää pitemmältä ajalta.
- Lyhyt kirkkohistoriallinen katsaus luterilaista nimeä käyttävien kirkkojen tilasta uskonpuhdistuksesta lähtien olisi ollut tarpeellinen.
- Olisi sopinut määritellä, mikä on luterilainen ja mikä on luterilainen kirkko.
- Kirkkolain tunnustuspykälän muutos 1869/1870 olisi ollut esitettävä.

- Katsaus evankelisen liikkeen asenteesta kirkollisesti olisi ollut hyvä.
- Pätiälä olisi voinut korjata Raamatullisessa uskonopissa (1920) olleen toisenlaisen tutkielmansa kirkollisista asioista.
- Puuttui silta menneisyyteen.

Jos tällaiset näkökohdat eivät olisi mahtuneet yhteen alustukseen, olisi voitu pitää kaksi — kullakin eri esittäjensä.

Aivan pieniä asiatarkeitä voisi tehdä. Esim. Suomen kirkkolaki ei virallisestikaan tunnusta luterilaista oppia kirkolle valvottavana (s. 16) eikä tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien ovia avannut uskonnonvapauslaki (s. 29), vaikka sen voimaan astuminen juuri sopivalla hetkellä oli suuri Jumalan lahja ja helpotti niiden virallista järjestäytymistä.

Alustuksen ankarana totuudellisia lausumia puolustavat seuraavallaiset näkökohdat:

- Kirkolliset epäkohdat olivat evankelisille yleensä tunnetut.
- Silloin oli opittu tuntemaan kristittyjen todelliset seurakunnalliset ja kirkolliset oikeudet ja velvollisuudet.
- Yhdistys oli noussut niiden käyttämistä vastustamaan.
- Alustus ei ollut asian koko opetus. Se oli murrosajan herätyshuuto eikä kukaan toinen sitä silloin esittänyt paremmalla tavalla.

6.3.2 Miten alustus vastaanotettiin?

Ulos leiristä -kirjanen ei enää neuvotellut ja keskustellut asioista, vaan se julisti tosiasioita, jotka sisälsivät Jumalan tahdon ja käskyn toimia sen mukaan. Tämä oli näin julkisesti uutta. Se oli toisille ilosanoma. Toisille se oli epämielinen herätys. Toiset olivat ymmällä. Toiset vastustivat — sanoi Jumala sanassaan näistä olosuhteista mitä tahansa.

6.3.3 Yksityisten lausuntoja

Seuraavassa on joitakin lausuntoja ja myös julkaistuja arvosteluita Pätälän kirjasesta:

Pätälä itse: "Ulos leiristä on kyllä lyhyt ja kiireessä kirjoitettu, mutta sen tähden välttämätön, ettei meillä ollut asiasta mitään suoraa painettua sanaa. Se on kyllä jyrkkä, mutta onhan sitä jo siliteltykin asioita."⁵⁸⁴

Kauko Valve: "Se vaikutti pommin tavoin. Se oli kova torven ääni."⁵⁸⁵

A. A. Uppala (Amerikassa) saatuaan sen käsiinsä kirjoitti päiväkirjaansa: "Kerrankin suoraa puhetta — asia on Jumalan sanan mukaan selvä."⁵⁸⁶

B. A. Uusitalo (Amerikassa) kertoi: "kun hän niitä (yliopiston opetusta koskevia kohtia) luki, niin ne saivat hänet paikaltaan koHoamaan".⁵⁸⁷

A. E. Koskenniemi julkaisi Paimen-lehdessä lyhyen, esittelyn.⁵⁸⁸ Opetus "seurakunnasta, sen oikeuksista ja velvollisuuksista ja kirkkokunnista ei ole jotakin uutta käsitystä, vaan vanha luterilainen käsitys joka nykyään on kirkkaana varsinkin Missouri-synodissa". Tähän olisi jokaisen kristityn tutustuttava. Suomen kirkon tilan Pätälä näkee "sangen synkäksi ja tekee johtopäätöksen, että kristittyjen on eroaminen kirkosta". Jumalan sanan tutkimisella jokaisen on tultava varmaksi siinä, ettei osallistu väärään oppiin, vaikka se tuottaisi suuriakin kärsimyksiä. Tässä esittelyssä Koskenniemi tunnustautui kirjaisen opetukseen, mutta piti eroamisvelvoitusta Suomen kirkosta vain Pätälän "johtopäätöksenä."

⁵⁸⁴ HJP 3.1.1923.

⁵⁸⁵ K. Valveen haast.

⁵⁸⁶ AAU:n mpt, 11.1.1923.

⁵⁸⁷ AAU:n mpt. 26.1.1923.

⁵⁸⁸ Paimen 1923 s. 14.

K. A. Wegelius: "Merkillisen rohkea ja pelkäämätön mielipiteen ilmaus ...emme ensinkään asetu tuomitsevalle kannalle siihen nähden."⁵⁸⁹ Kirjasen sävyn ankaruudesta hän lausui: "Muu ei tepsä."⁵⁹⁰

Lahdessa oli evankelisten keskuudessa pidetty alustusta Iian räikeänä. Siitä oli Pätiälälle huomautettukin.⁵⁹¹

Maallikkosaarnaajien keskuudessa alustus Yhdistyksen vastustuksesta huolimatta otettiin mielenkiinnolla vastaan. Tämä onkin ymmärrettävää, kun he tunsivat kirkollisia epäkohtia ja kun heidän toimintansa suureksi osaksi tapahtui vastapainona oleville oloille. Niinpä saarnaaja Elias Saarinen Karstulasta oli alussa myynyt kirjasta. Kun paikkakunnan evankelinen kauppias oli hänelle huomauttanut: "Voitko myydä, kun olet Evankeliumiyhdistyksen mies?", Saarinen oli vastannut: "Osta, tämä on hyvä kirja."⁵⁹²

Piispa Colliander

Piispa O. I. Colliander kirjoitti kirjasesta pitkän arvostelun.⁵⁹³ Hän piti Hebr. 10: 25 sellaisena kohtana, joka kieltää eroamisen Suomen kansankirkosta. Hän ei käsittänyt alustuksen todellista asiaa, kun hän sanoi Pätiälän opettavan että "ulkonaisen kirkkokunnan... tulisi olla aivan sama kuin pyhään ihmisten yhteys". Hän kielsi paikallisseurakuntien eli siis kristittyjen seurakunnallisen oikeuden ja vallan kutsua ja valita ja virkaan asettaa sananpalvelijoita. Uusitamentillisen seurakunnan "papillisesta oikeudesta" puhuessaan hän sanoi: "Tällä totuudella ei kuitenkaan ole rahtuakaan yhteyttä seurakunnalle annetuilla uustestamentillisillä viroilla." (Tähän voidaan huomauttaa: Kenelle Jumala sitten on sen oikeuden antanut, kun Uusi testamentti ei tunne mitään muita "kirkkoja" kuin paikallisseurakunnat? Piispa Collianderin täytyi paavikirkon tapaan vetää inhimillistä, kirkko-oikeudellista valtaa valtaan päässeille laituskirkkoille.) Hän piti Pätiälän edustamaa opetusta näistä asioista "epäraamatullisena demokratiana". Kun kirjassessa vedottiin tunnustuskirjojen lau-

⁵⁸⁹ K. A. Wegelius 6.1.1923 AAU:lle USA:han.

⁵⁹⁰ Aini Wegelius 5.1.1923 AAU:lle USA:han.

⁵⁹¹ Viljo Malkavaara kertonut tk:lle.

⁵⁹² Juho Merruntaus, Karstula, kertonut tk:lle.

⁵⁹³ R. G. Wegelius oli sellaista häneltä pyytänyt. Piispa Colliander ei kuitenkaan ollut halunnut silloin julkaista mitään omaa arvostelua tästä kirjasesta. – Piispa Collianderin kirje, päivätty 10.2.1923. Oa. Se on 6 tiheästi kirjoitetun suuren kirjearkin pituinen.

suntoihin, beckiläinen piispa piti sitä "ihmisistä kerskailemisena" ja "itsessään lihallisuutena", Hän lausui koko tästä asiasta: "Tässä on taistelu käymässä juuri inhimillisten ajatusten, ihanteitten ja tahdon puolesta eikä Jumalan ajatusten ja tahdon alle alistumisesta." Edelleen piispa teki sen oman paikkansapitämättömän johtopäätöksensä, että tunnustuksellisilla luterilaisilla seurakunnilla tarkoitettaisiin ainoata autuaaksitekevää kirkkoa. Kansankirkosta hän taas sanoi: "Meidän kirkkomme sitä vastoin opettaa, että tämä ulkonainen näkyväinen seurakunta eli kirkko on toiselta puolen Kristuksen asettama laitos armonvälikkappalten hoitamista varten ja toiselta puolen jäseniinsä nähden 'ecclesia promiscua' eli eri uskonkannalla olevista opetuslapsista kokoonpantu kastettujen seurakunta..." (Tämähän on puhtaasti inhimillinen laitos eikä piispa Colliander yrittänytkaan raamatunlausein perustella tällaista "Kristuksen asettamaa laitosta". Milloinkahan on julkisia kieltäjiä ja maailmallisia ihmisiä apostolisissa seurakunnissa pidetty "opetuslapsina"!)

Vain yhdessä kohdassa piispa Colliander yhtyi alustukseen: "Hänen (Pätiälän) moitteensa Teologista Tiedekuntaa vastaan on kyllä oikea" Mutta siinäkin Colliander puolusti kirkkoa: "Mutta siihen tahdon vain huomauttaa, että tämä oppilaitos ei ole kirkollinen, vaan valtiollinen aivan niin kuin muutkin oppikoulut." Hän arveli, että valtio voi luopua tiedekunnan ylläpidosta ja silloin kirkon on itse siitä huolehdittava. (Colliander ei ottanut huomioon, että jumaluusopillisen tiedekunnan opettajat ovat kaikki kirkon jäseniä ja että kirkko hyväksyy tämän pappiskasvatuksen eikä yritäkään näitä olosuhteita muuttaa.) — Piispa väitti, että aiottu tunnustuksellinen luterilainen kirkko "tulisi ehdottomasti sekä omissa että muiden ihmisten silmissä vajoamaan alas lahkolaisuuden tilalle". Lopuksi hän korosti, että tämä kysymys on vain ehdonvallan asia. "Siis luopumista kansankirkosta ei saa tehdä kenellekään omantunnon loukkauskiveksi eli pakkoksi. Room. 14:12–18."

Piispa Collianderin arvostelu oli huomattava ja paljastava. Vanha piispa ei beckiläisenä teologina katsonut asioita luterilaisen tunnustuksen valossa. Hän yhtyi Pätiälän arvosteluun yliopiston tiedekunnan tilasta ja kuitenkin hän salli kaiken sen toiminnan.

6.3.4 Kahden yhdistyksen lehden arvostelut

Evankeliumiyhdistys julkaisi **Sanansaattajassa** Pätälän alustuksen arvosteluna Janakkalasta kotoisin olevan naiskirjanmyyjänsä Hulda Niemisen kyhäyksen.⁵⁹⁴ Nieminen teki sen näissä taisteluissa muuallakin ilmenneen perusvirheen, että hän kansankirkollisuutta puolustaessaan syytti Pätälää siitä, että tämä selitti kristilliselle paikallisseurakunnalle kuuluvia tehtäviä. Niemisen mielestä oli tunnus- tuksellisen kristillisen paikallisseurakunnan toiminta lahkolaisuutta. Riitti, kun vain muuten henkilökohtaisesti ja sydämessään jotakin teki. Niemisen vastustuksen perussyys ilmeni siinä, että hän piti mahdolltomana ajatella tunnustuksellista seurakuntatoimintaa: "Hyvä tietysti olisi — hän sanoi — jos olisivat opettajat uskovaisia vaikka kaikissa kouluissa, mutta niin ei saada käymään, syystä kun niitä uskovaisia on niin vähän ja harvat niistäkin yksimielisiä." — Siinähan Nieminen antautui toisinopettavien armoille — peläten pienen lauman vaivoja ja niitä väistäen. Hän pelkäsi, että uskollisia paimenia tulisi olemaan niin vähän, että suuret määrät lapsia jäisi kastamatta. Hän tarvitsi "kuolleita paimenia ...sen palkan edestä", että olisi seurakunnallisten toimitusten suorittajia. Niinpä tulos oli selvä, alustuksessa olleeseen kysymykseen: "Onko meillä syytä kirkosta eroamiseen?" Nieminen vastasi: "Ei, ei" ja hän kehotti vielä lukemaan Raamatullisesta uskonopista Pätälän kirjoittaman luvun Seurakunta.

Yhdistys katsoi evankeliumin asialle sopivaksi julkaista näin arvottoman arvostelun.

Todistajain seuran lehdessä **Saarnaaja** Hj. Lax kirjoitti periaatteessa myöteämielisen arvostelun.⁵⁹⁵ Se käsitti 9 palstaa. — Ulos leiristä -niminen kirja on ilmestynyt kuin salama taivaalta, täynnä sähköä ja tulta. Se on herättänyt suurta huomiota kaikkialla. Eräs pastori Karjalassa oli sanonut, että se vaikuttaa Suomen kirkossa täyden hajaannuksen. "Ja todellakin se kirja on kerrassaan ihmeellinen. Tällä kirjalla on syytetty tuleen niin ystävä kuin vihollinenkin, Vastakkaisina raivoavat tunteet kuin meren kuohuvat aallot." — "Mutta mies (Pätälä) on kumminkin pelkäämätön ja siitä häntä täytyy kunnioittaa. Hän ei pelkää virkaveljiensä vi-

⁵⁹⁴ Sanans. 1923 15.2. s. 27.

⁵⁹⁵ Todistaja 1923 s. 12–N:o 5–6.

haa, ei piispain tuomiota, ei tulta eikä hirttonuoraa. Kun lukee kirjaa 'Ulos leiristä', niin tuntuu kuin olisi Luther 400 -vuotisesta unestaan noussut paavia vastaan." — Lax tarkasteli tietenkin aluksi kansankirkkoa siltä kannalta, että siellä oli vierottu maallikkosaarnaajia. Hän muisti Hedbergiä ja Renqvistiä kohdanneet vainot. Hän yhtyi kohta kohdalta siihen oppiin, jota kirjanen seurakunnasta ja siihen kuuluvista asioista antaa. Hän huomautti välillä Hulda Niemisen arvostelun nurinkuruudesta: "Sanansaattajassa koettaa hän (Nieminen) saada taivaan ja helvetin yhteen kuuluviksi ja yhtyy näin russelilaisuuteen. Mutta on kummaa, että sitä koetetaan sitten vielä Jeesuksen sanoilla tukea 'sallikaa molemmat kasvaa elon aikaan asti'. Tässähän on kysymys opista eikä elämästä, ei-uskovaisten ja uskottomien yhdessä olemisesta. — On kauheata puolustaa uskotonta seurakunnan jäsenenä." — Sitten Lax käsittelee sitä, miten valtion ja kirkon yhtymisellä oli riistetty seurakunnalta sille kuuluva valta. "Onko siis ihme, että elävä seurakunta pyrkii irti tämänlaisesta kirouksesta, kun kerran on hekin avautunut uskonnonvapauslain voimaan tullessa." — Tottumuksella vain on suuri voima. Monet sanovat: "En lähde kirkosta, onhan siellä sakramentit sentään." Mutta Jumala ei tahdo, että ne ovat uskottomien käsissä (Lax tarkoitti julkisia harhaopettajia). Kun Lax moitti valtiokirkkoa joistakin ulkonaisista toiminnoista, hän tuli tähän päätelmään: "Kyllä vaikeudet katoavat, kun ensin kehitytään niin pitkälle, että on olemassa mihin ja miten siirrytään." Kirjasen esittely loppui kysymyksiin siitä, mitä seurauksia tai tuloksia siitä voi olla kansankirkossa. Synnintuntoaiko — kuolleista heräämistäkö — armoon pakenemistako? Vastauksena Laxilla on vain yksi arvelu: Ei vaan ennemmin vainoa.

Laxin arvostelu on todistus siitä, että kirjanen otettiin alussa innostuksella vastaan maallikkosaarnaajien keskuudessa. Sehän paljasti sellaisia epäkohtia, joihin heidän toimintansa osaksi perustui. Mutta Lax itse väisti kirjasen omaantuntoon tähtäävän sanoman. Hänen mainittu viittauksensa mahdolliseen kirkolliseen eroamiseen ei perustunut Jumalan sanaan. Hän edellytti ensin uutta, valmista, epämääräistä yhteisöä, johon voitaisiin siirtyä. Hän jätti kaikki avoimeksi ja luuli, että kirjasesta voisi aiheutua lisävaikeuksia — "vainoa" kansankirkossa, jossa Lax pysyi vapaana saarnamiehenä elämänsä loppuun asti.

Eräitä muita sattuvia arvostelun kohtia käsitelen muissa yhteyksissä.

6.3.5 Vaikenemista

Muuten julkisuudessa vaiettiin kirjasta. Tammikuun 15 p:nä 1923 Pätiälä kirjoitti: "Vaikenevat kirjasta: Ulos leiristä."⁵⁹⁶ Ja taas helmikuun 14 p:nä: "On vaan kummaa, kun kukaan ei ole kirjoittanut halkaistua sanaa kirjasta 'Ulos leiristä'. Siihen nähden on voimassa entinen vaikenemissysteemi."⁵⁹⁷ Sen jälkeen ilmestyi Hulda Niemisen arvostelu ja Laxin esittely julkaistiin vasta touko- kesäkuun numerossa. Muuta arvostelua kansankirkon piirissä ei näkynyt.

6.3.6 Viestejä ulkomailta

Amerikan Kansalliskirkossa kiinnitettiin kirjaseen alusta alkaen huomiota. Se onkin luonnollista, kun tämä kirkko on ollut itsenäinen tunnustuksellinen kirkko eikä vain jokin yhdistys Suomi-Synodin yhteydessä. Tosin sielläkin on taistellut keskenään Yhdistykseen pitäytyvä suuntapuolue ja tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia kannattavat piirit.

Auttaja-lehden toimitus suositteli kirjasen ostamista seuraavin sanoin:⁵⁹⁸ "Siinä Raamatun ja Tunnustuskirjain valossa arvostellaan Suomen kirkon sisäistä järjestystä ja sen vallitsevaa oppia. Kirja on kansantajuinen, totuudet tuodaan esiin niitä hienostelematta. Toivomme kirjan leviävän laajoihin piireihin kirkkokunnassamme ja sen ulkopuolellakin ja siksi tilaamme sitä Suomesta suuremman määrän levittääksemme sitä Amerikan suomalaisten keskuuteen."

August Noponen, Fairport Harbor, Ohio: "Kyllä oli hyvä kirja se Ulos leiristä!"⁵⁹⁹

Marquetten Mich. seurakunnassa **Uusitalo** oli myynyt kirjasta ja kertoi: "Suurella halulla lukivat Pätiälän kirjan. Eräskin sanoi, että hänellä oli Raamattu kädessä ja katsoi siitä aina kaikki kohdat. Toinen taas kertoi, että se täytyy lukea useampaan kertaan. — Sillä on suuri merkitys, että täälläkin uskovat saavat selvyuden tilanteesta ja että tulevat oikean asian puolelle."⁶⁰⁰

⁵⁹⁶ HJP 15.1.1923 USA:han.

⁵⁹⁷ HJP 14.2.1923 USA:han.

⁵⁹⁸ Auttaja 25.1.1923. Vert. KK50v. s. 156.

⁵⁹⁹ August Noponen 23.4.1923 USA:ssa

⁶⁰⁰ BAU 5.2.1923 USA:ssa.

Pastori **Th. Reuter**, Saksa, kirjoitti siitä näin.⁶⁰¹ "Tuota kirjasta olen jonkin verran voinut ymmärtää jo ensimmäistä kertaa sitä läpi lukiessani. Toivoisin, että se leviäisi kaikkiin mahdollisiin suomalaisiin piireihin. Siinä on pastori Pätiälä käsittäkseni tehnyt kumpaakin: hän on pelkäämättä tunnustanut totuuden ja kuitenkin osoittanut tiedoissaan heikoille kaikkea rakkautta. Totuuden vihollisia vastaan ei voida puhua kyllin selvästi, kun taas harhailevia kohtaan on osoitettava kaikkea ystävällisyyttä."

6.3.7 Ulos leiristä ilmestyi saksankielisenä

Väsymätön pastori Th. Reuter oli omasta aloitteestaan kääntänyt kirjasen Ulos leiristä saksankielelle ja toivoi, että se voitaisiin sellaisena julkaista. Tilanne oli samanlaatuinen Saksassakin, joten se hyvin sopi sielläkin todistajatehtäväänsä. Se painettiin Johannes Herrmann'in kirjapainossa Zwickaussa ja kustantajaksi on merkitty Saksan Vapaan Ev. Lut. Kirkon julkaisuyhdistys.⁶⁰²

Reuter oli jo sitä ennen lähettänyt käännöksensä prof. Daulle St, Louisiin. Kun Uppala maaliskuun 22 p:nä (1923) tuli tapansa mukaan opettamaan hänelle suomenkieltä, ryhdyttiin tarkistamaan käännöstä. Vain muutama korjaus oli tehtävä.⁶⁰³

Samalla kun käännös painatettiin Saksassa kirjasena, ilmestyi Missouri-synodin jumaluusopillisessa lehdessä Lehre und Wehre⁶⁰⁴ 13-sivuinen selostus siitä. Selostajana oli prof. F. Bente, jonka erikoisalana oli eri kirkkojen keskinäisten tunnustuksellisten suhteiden selvittäminen. Hän iloitsi siitä, että Suomessakin oli tietoisuus näissä asioissa kirkastunut ja oli ilmennyt myös vakavuutta ja rohkeutta käydä käsiksi kansankirkossa ilmeneviin epäkohtiin. Samalla hän mainitsi Amerikan Kansalliskirkostakin, joka siihen aikaan neuvotteli Missouri-synodin kanssa läheisemmästä yhteistoiminnasta. Selostuksensa johdannoksi Bente lausui mm.:

"Alustuksessa käsitellään ensiksi oppia kirkosta ja saarnavirasta, kysymyksiä, jotka tunnustuksellisia seurakuntia muodostettaessa ovat perustavia, Ellei niihin saada oikeaa selvyyttä, jäävät omattunnot sidotuiksi eivät-

⁶⁰¹ Th. Reuter 26.1.1923 USA:han.

⁶⁰² HJP 1.4.1923 USA:han.

⁶⁰³ Tk:n mpt. 22.3.1923.

⁶⁰⁴ Lehre und Wehre 1923 N:o 5–6 s. 97–109.

kä pysty iloiseen, rohkeaan toimintaan; samoin ei myöskään synny mitään kunnollisia, oikealle perustukselle rakentuvia seurakuntia, joissa olisi tervettä, rauhallista kirkollista elämää."

— Tätä on saatu kokea Missouri-synodissa. Samalle perustukselle ovat rakentuneet toiset tunnustukselliset kirkot maailmassa. Ja samaa tietä käyttävät hyväkseen nyt suomalaisetkin. Se ilmenee Pätiälän alustuksesta. Sitten seurataan alustusta sivu sivulta. Lopuksi Bernte lausui:

"Pastori Pätiälällä ja kaikilla niillä, jotka uskollisesti ja vakavasti tunnustautuvat tosi-luterilaisuuteen Suomessa, on ilmeisesti edessään raskas asema ja taival. Heitä tullaan parjaamaan kuten esityksen mukaan jo tapahtuukin (vastustajien "syytökset vallan ja kunnianhimos-ta") ja mahdollisimman paljon estämään liittymästä pieniin häväs-tyksen peittämiin seurakuntiin. Uusjumaluusoppineet tulevat hetkek-si verhoamaan sarvensa ja peittämään epäuskonsa oikeaoppiselta ku-luluviin lauseparsiin, Sofistiikan kaikilla keinoilla yritetään todistaa, että kirkon tila ei ole aivan niin huono kuin luullaan, ja että joka ta-pauksessa on edelleen siirrettävä eroamista siitä. Myös uskovaiset pastorit, jotka ovat tietoisia kirkon turmeluksesta, tulevat sanomaan, että enemmän tuotetaan hyötyä ja siunausta, jos kirkossa pysytään, koska muka vahinkoa voi paremmin korjata sisäpuolelta kuin ulkoa käsin. Kun kerran oikea hetki tulee, on tietenkin erottava, mutta liian aikaisin ei kukaan voi ottaa viimeistä askelta, so. erota kirkosta te-kemättä raskasta syntiä ja rikkomatta rakkautta vastaan."

Täsmälleen tällä tavalla vastustettiin Suomessa tunnustukselli-seen luterilaisten seurakuntien syntymistä.

— Selostettuaan vielä Engströmin erästä kirjoitusta,⁶⁰⁵ jossa juuri tuolla tavalla puolustettiin pysymistä kansankirkossa, Bente lausui lopuksi:

"Sellaisilla ja vastaavanlaisilla viisastelevilla inhimillisillä aja-tuksilla ja mukavuutta etsivillä harkinnoilla koetetaan kirkosta eroamisia Suomessa estää. Mutta tämä kaikki ei voi eikä saa pie-nimmässäkään määrässä harhauttaa tunnustususkollisia suomalaisia. He ovat, kuten Pätiälän alustus osoittaa, käsittäneet tässä asiassa Ju-

⁶⁰⁵ Sanans. 1923 N:o 1 s. 5.

malan selvän tahdon. He ovat nyt oikealla, Jumalan sanan selvästi osoittamalla tiellä. Jumalan avulla tulevat he sillä tiellä edelleen tais-telemaan eivätkä tule sallimaan minkään johdattaa heitä pois siltä. Heidän kulkunsa tosin tulee olemaan raskas ja heidän tiensä tulee pysymään vaikeakulkuisena. Sen tähden emme saa esirukouksissamme myöskään unohtaa suomalaisia, että Jumala antaisi heille aina varman, lujan sydämen ja varjelisi heillä pyhää rohkeutta ja että Jumala sallisi kruunata heidän uskollisuutensa runsailla tuloksilla tosiluterilaisuuden hyväksi — ei ainoastaan Suomessa, vaan koko maailmassa."

Tähän päättyi Ulos leiristä -kirjasen esittely. Lehre und Wehre -aikakauslehden kautta tieto siitä levisi luterilaisiin piireihin kautta maailman. Sitä numeroa varattiin Suomea varten jokin määrä.⁶⁰⁶ Saksankielistä painosta Ausser dem Lager jaettiin kesäkuussa Missouri-synodin kirkolliskokouksen osanottajille Fort Wayne'ssa noin 500. kappaletta.⁶⁰⁷

Vaikka Bente ja muut jumaluusoppineet ja pastorit hyvin käsittivät kirjasen julistuksen, jäi heiltä kuitenkin tilanteen syvempi ymmärtäminen puutteelliseksi, kun siinä ei ollut esitystä Suomen hengellisten olojen kehityksestä siihen vaiheeseen. Mutta silloisesta tilanteesta saivat uskolliset luterilaiset muissa maissa selvän kuvan, että Suomessa tunnustukselliset luterilaiset olivat täsmälleen samalla tiellä kuin kaikki muut vastaavat kirkot maailmassa,

Saksannoksen kustansi Pätälä itse. Laskua maksettaessa oli Saksan rahan arvo suuresti heikentynyt ja niin ollen tarvittiin siihen varsin pieni rahamäärä.⁶⁰⁸

6.3.8 Käsittelemättä jäänyt toivomus

Ulos leiristä -kirjasen asiat johtivat meidät kauas pois Hämeenlinnan ensimmäisestä kokouksesta, jonka käsittelyyn nyt siis vielä palaamme.

⁶⁰⁶ Tk:n mpt. 8.5.1923.

⁶⁰⁷ Tk:n mpt. 22.6.1923.

⁶⁰⁸ Tk välittänyt ainakin yhden erän maksun.

Kokoukseen oli saarnaaja, poliisilaitoksen kirjuri Hilmer Paronen / Syväkari lähettänyt kirjelmän,⁶⁰⁹ jossa hän esitti käsiteltäväksi erään tärkeän näkökohdan.

Saarnaaja Paronen sanoi kirjelmässään, että "oma kirkkokunta omine seurakuntineen olisi parempi kuin tällainen sekasotku, jossa nyt olemme...", mutta sen perustamista hän ei vielä voinut kannattaa. Syynä siihen oli se, että evankelisten saarnamiesten ja yleensä evankelisten kesken ei vallinnut yksimielisyyttä opissa, joka on yhteisen kirkollisen toiminnan perusedellytys. Hän mainitsi tästä esimerkkeinä opin tuhatvuotisesta valtakunnasta ja Jumalan lain kuulumisen uskovaisille (lain kolmas käyttö). Jos kaikissa opinkohdissa tultaisiin yksimielisyyteen, voitaisiin kirkkokunta seurakuntineen perustaa. Paronen toivoi, että "koko ns. evankelinen kansamme" siihen yhtyisi. Hän lausui, että jos hän noissa opillisissa asioissa ei oikein tunne tilannetta, hän toivoisi pian pääsevänsä vapaaksi väärästä käsityksestään. Mutta hän luuli kuitenkin, ettei hän ole ainoa muukalainen, joka ymmärsi näin asiat. Vielä hän toivoi — jos opillinen yksimielisyys todetaan — että seurakuntaopetuksessa pysyttäisiin uskollisesti "täysin Raamatun ja tunnustuskirjojemme opin perusteella". Tämä ei lie ne muuten mahdollista kuin eroamalla väärästä kirkosta ja liittymällä "omaan yhteiseen uskovaan oikeaoppiseen seurakuntaan".

Parosen kirjelmän mukaista opin ja tunnustuksen selvittämistä ei kokouksessa tapahtunut. Arvattavasti siellä vedottiin kutsukirjelmän sanoihin, joitten mukaan osanottajat ilman muuta tunnustautuivat luterilaisten tunnustuskirjojen oppiin.

Mutta Parosella oli takanaan oikea asia ja oikea tarkoitus. Tässä vyörytettiin esiin Yhdistyksen opintarkkuuden tosiasiallisia laiminlyöntejä. Evankelisessa liikkeessä ilmenneet opinsekoitukset ovat saaneet jäädä selvittämättä. Parosen esittämien esimerkkien lisäksi olisi silloin jo tullut esiin myös kokouksen puheenjohtajan erityisoppi, jonka olemassaolosta kaikki vanhemmat saarnaajat ja eräät muutkin olivat tietoisia. — Koko tämä selvitys olisi vaatinut paljon tutkimusta ja paljon aikaa. Olisihan siihen voinut liittyä myös eräiden va-

⁶⁰⁹ Hilmer Parosen kirjelmä 29.11.1922. Oa.

paiden maallikkosaarnaajien käsitykset Kristuksen "hengellisesti ruumiillisesta" yhteydestä uskovan kanssa.⁶¹⁰

Ei ole tiedossa, esitettiinkö Parosen kirjelmä kokouksessa.

Kuitenkin kävi käytännössä niin, että kaikki toimenpiteet tunnus-
tuskellisten seurakuntien perustamiseksi tapahtuivat kaikkien tunnus-
tuskirjojen perusteella.⁶¹¹ Yleisesti tämä ymmärrettiin Tunnustuskir-
jain oppia tarkoittavaksi. Valitettavasti osa ei sillä sitä tarkoittanut,
vaan ymmärsi sen periaatteellisesti lievemmin. Siitä sitten aiheutui
seurakuntien ensimmäisenä toiminnanvuotena raskas koettelemus.
Pieni joukko hajaantui kahdeksi eri kirkoksi. Myös Paronen jäi tätä
lievennystä kannattamaan. Mutta hänen toivomuksensa ja tarkoituk-
sensa oli *oikea* ja hyvä.

6.3.9 Kokouksesta johtunut vastustus

Pastori Koskenniemen asenne

Vaikka Pätiälä oli kutsukirjeen lähettämisen jälkeen perusteellisesti
neuvotellut Koskenniemen kanssa ja vaikka Koskenniemi oli tietoi-
nen siitä, että siellä vain neuvoteltaisiin asioista, hän kuitenkin katsoi
välttämättömäksi julkaista Paimenen joulukuun numerossa⁶¹² seuraa-
van tiedotuksen:

"Esiin tulleesta syystä

ilmoitan että en ole niiden 'Asianharrastajien' joukossa, joiden nimis-
sä kutsu Hämeenlinnan kokoukseen t.k. 5 päiväksi lähetettiin.

A. E. Koskenniemi."

Ilmoitus oli sinänsä aivan asiallinen. Pätiälän täytyi ainakin si-
simmässään tunnustaa tahallaan jättäneensä neuvottelematta Kos-
kenniemen kanssa näin tärkeästä asiasta. Koskenniemen täytyi tode-
ta, että hänet oli näin ikävällä tavalla syrjäytetty, vaikka hän oli tä-
män liikkeen uranuurtajien kärkimiehiä. Kokouksen tehtäväkin oli
kutsussa onnettomasti lausuttu.

⁶¹⁰ Todistaja 1922 N:o 23–24 s. 6–.

⁶¹¹ Porvoon synodaalikokouksen pkirjassa HJP:n lausunto s. 105 ja Hämeenlinnan ens. kokouksen kutsukirje.

⁶¹² Paimen 19,22 s. 275.

Pätiälä oli pitkin matkaa vaistonnut Koskenniemen toisenlaatuisen toiminnan laadun. Hän piti asiaa niin kypsänä, että se oli esitettävä kerrankin aivan suorana ja selvänä, niin kuin se on Jumalan tahto hänen sanansa mukaan. Varmaan tähän vaikutti myös Pätiälän luonteenlaatu. Hän hautoi "salaisuutena" lujan esiintymisensä suunnitelmia. Hän pelkäsi neuvotteluja, jotka voisivat taittaa kärjen todellisuudelta ja totuudelta. Itsenäisyyttäkään ei puuttunut.

Mutta sittenkin! Oliko Koskenniemen pakko julkisesti tuolla tavalla suhtautua Hämeenlinnan (ensimmäiseen) kokoukseen? Hänen sinänsä asiallinen ilmoituksensa valaisi salaman tavoin tässä toiminnassa vallitsevan heikon kohdan ja ankaran vastakohtaisuuden. Koskenniemi katsoi tässä enemmän persoonansa etua kuin yhteisen asian tarvetta. Eihän Pätiälän tahdittomuutta olisi pitänyt vielä suurentaa iskuksi koko yhteistä asiaa vastaan. Kurinpitoa voidaan suorittaa myös oman joukon piirissä. Kirjelmä kaikille samanmielisille ja tarvittaessa neuvottelu asiasta, ellei muu olisi riittänyt. Aihetta tällaiseen oli. Samalla olisi myös voitu vihdoinkin neuvotella ja sopia asi-aankuuluvista menettelytavoista yms.

Siihen aikaan olivat johtomiehinä vain Pätiälä ja Koskenniemi. Nuoremmat pastorit Valve, V. 1. Salonen ja R. G. Wegelius eivät olleet johtamassa asioita ja vasta tutkintonsa suorittanut Uppala oli vuoden ajan ulkomaisella opintomatkallaan.

Joka tapauksessa oli tämä välikohtaus kaikin puolin valitettava. Mutta tilanne korjautui kuitenkin koko pian jonkin verran.

6.3.10 Yhdistyksen vastustus ehdoton

Sen lisäksi, mitä Yhdistyksen johtokunta oli ennen kokousta päättänyt ja tehnyt, oli Engström laatinut asiasta kirjoituksen Sanansaartajan joulukuun numeroon 1922.⁶¹³ Se oli tietenkin kirjoitettu ennen Hämeenlinnan 1. kokousta. Sen otsakkeena on Varoituksen sana. Siinä Engström esitti omia käsityksiään kirkollisista asioista. Suomen kirkolla on muka puhdas Jumalan sana ja kalliit sakramentit. Siellä on kyllä vääriä opettajiakin, mutta he "eivät kuitenkaan voi

⁶¹³ Sanans. 1922 N:o 12 s. 182 15.12.

Suomen luterilaista kirkkoa kaataa". — Edelleen: "Ei ole ollenkaan kristityn arvon mukaista pelastaa vain oma nahkansa ja jättää kanssälunastettunsa suden suuhun." (Kyllä Engström juuri oli pelastamassa omaa nahkaansa ja pakenemassa sitä ristiä, joka seuraa luterilaisen tunnustuksen voimassapitämisestä seurakunnassa. Raamattu käskee pakenemaan "sutta".) Lopuksi tulee Engströmin varsinainen varoitus:

"Luth. Evankeliumiyhdistys ei kannata tällaisia erkanemishommia, eikä ole yksikään sen saarnaajista ja kolportööreistä oikeutettu toimimaan tällaiseen suuntaan. Toivottavaa myös on, että kaikki yhdistyksemme jäsenet ja asiamiehet sekä maaseaturukoushuoneittemme johtokunnat pysyvät vanhalla, puhtaasti evankelisella ja kirkollisella kannalla antamatta minkäänlaatuisten uutuuksien itseänsä hurmata."

Engströmillä oli takanaan Yhdistyksen johtokunnan yllämainittu ratkaisu ja hän kirjoitti "Luth. Evankeliumiyhdistyksen" nimessä. Tällä arvovallalla hän antoi jyrkän kiellon saarnaajille ja kolportööreille. Lisäksi Engström toivoi, että kaikki Yhdistyksen jäsenet, luottamusmiehet ja rukoushuoneitten johtokunnat seuraisivat tätä ohjetta. Muussa tapauksessa he joutuisivat ristiriitaan itse Yhdistyksen kanssa.⁶¹⁴

Joku harkitseva evankelinen on joskus vedonnut siihen, että Yhdistyksen vuosikokous ei ole tehnyt mitään päätöstä näissä asioissa. Tällaista päätöstä ei olekaan vuosikokousten pöytäkirjoissa. Mutta Yhdistyksen johtokunnan puheenjohtaja, Julius Engström, kirjoitti tällaista "Luth. Evankeliumiyhdistyksen" puolesta ja nimessä. Siihen aikaan olivat Sanansaattajan toimittajina K. W. Tamminen (Yhdistyksen johtaja), T. V. Toivio ja Lauri Takala eikä kukaan myöhemminkään esiintynyt Yhdistyksen piirissä Engströmin lausuntoa vastaan. Näin ollen sitä on pidettävä Yhdistyksen kantana.⁶¹⁵

Tämä Engströmin kolmas kirjoitus oli tässä vaiheessa viimeinen, ratkaiseva ilmoitus. Silloin toisella kannalla olleet eivät vielä olleet

⁶¹⁴ "Nythän on Julius Engström seuraten Herättäjän ja Kotimaan esimerkkejä julistanut meidät Yhd:n puolesta pannaan antaan vielä neuvoja rukoushuoneitten johtokunnillekin. On siis selvä, mitä sieltä päin on odotettava." HJP 3.1.1923.

⁶¹⁵ "Rovasti Engströmin kirjoitukset ovat johtokunnan ilmaisu eli johtokunnan kanta", oli past. T. V. Toivio sanonut rautatienkirjuri Onni Aittolalle. Tämän k. 16.10.1923.

tehneet mitään ratkaisevaa Yhdistyksen suhteen. Hämeenlinnan I. ja II. kokouksessa senmieliset evankeliset halusivat kääntyä ja kääntyivät Yhdistyksen puoleen haluten kuulla sen virallista kantaa. Omia seurakuntia kannattavat olivat osaksi Yhdistyksen jäseniä.

Kun Engströmin kirjoitusta käsiteltiin Paimenessa,⁶¹⁶ Koskeniemi kajosi vain siihen osaan, jossa Engström sanoi Suomen kirkon olevan opiltaan puhtaan luterilaisen. Olihan Koskeniemi itse ollut hyväksymässä ko. johtokunnan päätöstä.

Marttilan nuorisoliitto-osaston vuosikokouksessa (8.1.1924) oli keskusteltu Engströmin kirjoituksista. Ja eräs läsnä olleista, todennäköisesti puheenjohtaja Juho Toivola, kertoi siitä. Esillä oli ollut mm. "Engströmin pönkittämän Suomen Kirkon puhdas luterilainen oppi Raamatussa ja tunnustuskirjoissa. Tultiin siihen käsitykseen, ettei Engströmin tarkoitus olekaan se, että se olisi käytännössä, kun se vaan on Raamatussa ja tunnustuskirjoissa."⁶¹⁷ Näihin sanoihin sisältyi oikeaan osunut arvostelu. Tosin Engström erehtyi siinä, että hän luuli uuden kirkkolain tunnustuspykälän sisältävän tunnustautumisen tunnustuskirjojen oppiin, vaikka se juuri vapauttaa kirkon jäsenet siitä. Juho Toivola oikein osoitti, että kirkon oikeaoppisuus on todistettava siitä, mitä siellä julkisesti opetetaan ja sallitaan opettaa, eikä siitä, mitä määrättyissä kirjoissa on luettavana. Kirkon oppi luetaan sen opetuksesta, sen saarnoista, sen opettajien kirjoista eikä siitä, mitä vanhat opettajat ovat omissa kirkoissaan opettaneet.

Pastori W. W. Wilen, Amerikan Kansalliskirkosta, mainitsi Engströmin kirjoituksesta kirjeessään: "Luin khra Engströmin varoitussanat Sanansaattajassa. Se oli vääräoppinen alusta loppuun asti. Tuolle liikkeelle ei Jumala anna siunausta. Lihallinen mieli siinä pyytää saada oikeutta. Mutta hyvä, näin Jumala omansa etsii leiristä ulos. Minä uskon, että Jumala on teitä, veljet, vahvistava tässä taistelussa, että ilolla jatkatte aloitettua suuntaa, sillä se on sanan mukainen ja Jumala aina sanastaan vastaa. Ei Hän turhia puhu."⁶¹⁸

⁶¹⁶ Paimen 1923 s. 25.

⁶¹⁷ Juho Toivola, Marttila, 29.1.1923.

⁶¹⁸ W. W. Wilen 29.1.1923 USA:ssa.

Kotimaa — Herättäjä. Hämeenlinnan I. kokous ei saanut suurempaa huomiota osakseen muissa kirkollisissa piireissä. Riittihän se, että Yhdistys ehdottomasti asettui vastarintaan kirkonkin puolesta.

Kotimaa-lehti julkaisi kokouksesta pienen uutisen.⁶¹⁹ Siellä oli muka ollut vain pari kolme pappia ja vähän saarnaajia. Samassa yhteydessä lehti mainitsi ensi kertaa Uppalan oleskelusta Missouri-synodin piirissä.

Herättäjä-lehti taas, joka oli julkaissut koko Valven kirjoittaman kokousselostuksen, otti palstoilleen myös koko Engströmin kirjoituksen Varoituksen sana.⁶²⁰

6.4 Hämeenlinnan I kokouksen merkitys

Huolimatta kokousta vaikeuttaneista monista tekijöistä ja huolimatta sen osanottajamäärän vähälukuisuudesta sillä kuitenkin tuli olemaan osaltaan ratkaiseva merkitys.

Tähän asti olivat evankeliset vanhaan totuttuun veljelliseen tapaan toimineet ja neuvotelleet yhdessä. Heidän asiansa olivat olleet yhteisiä. Tosin Engström oli jo toukokuusta lähtien esiintynyt jyrkästi toisia evankelisia vastaan, mutta mitään ratkaisevaa erilleen menoa ei ollut tapahtunut.

Nyt se tapahtui. "Nyt näytti tulleen äkkikäännös."⁶²¹

Tämä tapahtui silloin, kun Jumalan sanan perusteella osoitettiin kristityille heidän kristilliset oikeutensa ja velvollisuutensa kokoontua uskonsa ja tunnustuksensa mukaan seurakunniksi ja vastata siitä, että heidän keskuudessaan saarnataan puhtaana ja yksimielisesti Jumalan sana jne. — He olivat tietämättöminä ja harhaanjohtettuina tähän asti kokoontuneet suuntatoimintaan Yhdistyksen ympärille, jonka olemassaolo on reformoidun, unionistisen uskonnollisuuden aikaansaannos. — Nyt heitä ohjattiin tietoisuuteen heidän oikeuksiinsa, jotka Kristus on heille hankkinut. Se merkitsi sitä, että tietoiset

⁶¹⁹ Kmaa 1922 N:o 95 8.12. "Hajoitusyritys kirkossamme".

⁶²⁰ Herättäjä 1922 n:o 52 29.12. "Evangelisen vapaakirkon perustaminen. Luth. Evankeliumiyhdistys varoittaa jäseniään."

⁶²¹ HJP:n haastattelu.

kristityt myös sen mukaisesti ryhtyisivät järjestäytymään tunnustukselliseksi luterilaisiksi paikallisseurakunniksi ja vastaavaksi kirkkokunnaksi.

Kun eivät sitä muut opettaneet paremmin, Pätialä teki sen omalla tavallaan. Asia oli sinänsä oikea.

Samalla saivat ulkomailla toimivat tunnustukselliset luterilaiset seurakunnat ja kirkot todellisen käsityksen siitä, että Suomessakin oltiin kulkemassa samaa luterilaisen kirkon tietä. Kun Tanskassa toimivien tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien pastori J. M. Michael, joka oli keskuudessamme 1921 prof. Daun kanssa ja 1922 pastori Willkommin kanssa, oli palannut seurakuntiinsa, hän oli niille kertonut tilanteen Suomessa olevan niin vaikean, ettei hän luullut täällä syntyvän mitään tällaisia seurakuntia.⁶²²

Toiselta puolen taas Suomen kansankirkko saattoi iloita siitä, että sen sekaseuraisuutta oli nyt tukemassa — tietoisemmin kuin ennen — Evankeliumiyhdistys. "Mielihyvällä toteamme, että Luterilaisen Evankeliumiyhdistyksen johtokunta on kiertokirjeessä jo ilmoittanut ainakin kaikille saarnamiehille, ettei se ole mainitun Hämeenlinnan kokouksen takana eikä hyväksy hajotuspuuhia. Toivottavasti tämän yhdistyksen johto edelleenkin tekee voitavansa, ettei sen jäsenten taholta liikettä edistetä." Näin kirjoitti rov. Kares Herättäjässä⁶²³ ja sama julkaistiin Kotimaassakin.⁶²⁴ — Yhteinen kirkollinen asetoveruus oli syntynyt.

Ratkaisevat tapahtumat ovat aina myös seulomisen aikoja. Momenlaisia sydämenajatuksia tulee ilmi. Ne, jotka jo olivat Jumalan sanan perusteella tietoisia siitä, että kristittyjen on kokoonnuttava täälläkin tunnustuksellisina luterilaisina seurakuntina, olivat tässä kokouksessa yhä lujittuneet ja sitä päättäväisemmin he lähtivät toimimaan edelleen. Suunta oli oikea, mutta monta vaikeutta oli edessä.

On vielä todettava, että koko tätä taistelua ei käyty varsinaisesti tunnustuksellisten luterilaisten ja kansankirkon välillä. Mitään kirjelmiä ei neuvottelumielessä vaihdettu tällä linjalla. Tilanne selvitet-

⁶²² Kertoi tk:lle Kööpenhaminan Vapaan Ev. Lut. seurakunnan esimies J. Tønnes v. 1948.

⁶²³ Herättäjä 1922 N:o 48 1.12.

⁶²⁴ Kmaa 1922 N:o 94 5.12.

tiin yksinomaan evankelisten kesken ja osaksi Yhdistyksen kanssa. Tämä on hyvin merkittävä asiaintila.

Se johtui siitä, että oli jo vuosikymmeniä eletty hengellisissä asioissa niin vieraina kansankirkon toiminnalle ja niin kokonaan luottamen evankelisen liikkeen ja suunnan tunnustuksellisuuteen ja toimintaan, että rajat oli vedetty jo aikoja sitten.

Pieni kokous oli käsitellyt suuria asioita.

6.5 Kokousten välisenä aikana tapahtunutta

6.5.1 Uusia ilmiöitä vuoden vaihteessa

Tammikuun 1 p:nä (1923) astui voimaan uskonnonvapauslaki, joka salli myös tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien järjestyä laillistettuina uskonnollisina yhdyskuntina. Se tuli olemaan näitten seurakuntien tiellä suuri helpotus, vaikka ne useita vuosia toimivat rekisteröimättöminä.

Samana päivänä pastori K. W. Tamminen ryhtyi hoitamaan Yhdistyksen "yli-johtajan" tehtäviä.⁶²⁵ Häinkin oli tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien jyrkkä vastustaja. Se tuli selvästi ilmi Sannansaattajan ensimmäisissä numeroissa (1923) ja samaa jatkui Yhdistyksen 50-vuotisriemujuhlan jälkeen taas vuoden loppupuolella.

Pian Hämeenlinnan kokouksen jälkeen painosta ilmestynyt alustus Ulos leiristä levisi 10.000 painoksena evankelisten keskuuteen ja herätti suurta huomiota.

Paimenen ensimmäisessä numerossa (1923) ilmoitettiin, että lehti tulee tekemään valistustyötä Jumalan sanan ja luterilaisen tunnustuksen opin asioissa, "että mahdollisimman useat silmät avautuisivat **oikein näkemään nykyisen tilanteen ja omattunnot tulisivat sidotuiksi totuuteen**, jota vastaan emme mitään voi (2 Kor. 13:8)".⁶²⁶

⁶²⁵ Sanans. 1923 s. 8.

⁶²⁶ Paimen 1923 s. 11. 16.

Kotimaa-lehti syytti⁶²⁷ Pätälää siitä, että hän kirkkoon kuuluvana pappina yllytti kansaa luopumaan siitä. — Pätälä⁶²⁸ vastasi, että hän vielä toistaiseksi "rakkaudesta harhaileviin, eksytettyihin lampaisiin" kuuluu tähän kirkkoon, ja vetosi siihen, että hän julistaa juuri Raamatun ja Tunnustuskirjojen oppia, jonka pitäisi olla kirkonkin oppi. Samalla hän oikoi samassa lehdessä levitettyjä vääriä tietoja, että hän muka havittelisi uudessa kirkkokunnassa piispan virkaa ja että Siunauskelan kansanopistot olisivat perustetut uutta kirkkokuntaa palvelemaan. Lisäksi hän kysyi, missä kohden hän olisi Ulos leiristä -kirjasessa poikennut Raamatun sanasta ja Tunnustuskirjojen opista. — Kotimaa vastasi Pätälän vastineeseen välttelevästi, ettei toimitus ollut ottanut arvostellakseen hänen syytöksiään kirkkoa vastaan, vaan pelkästään hänen menettelyään kirkon pappina.⁶²⁸

6.5.2 Toiminta oli hiljaista

Pätälä kirjoitti marraskuun lopulla 1922: "Olen muutamissa paikoissa saarnannut eroa, toiset ovat suuttuneet, toiset ihastuneet."⁶²⁹ — Vuoden 1923 alusta toiminta oli hiljaista. Yhtenä syynä oli Koskenniemen asenne. Tammikuun alussa Pätälä kirjoitti Uppalalle USA:han:⁶³⁰ "Ymmärtänet nyt, miten toiminta on ulkonaisesti näin viheliäistä ja ontuvaa, kun Paimenen vastaava toimittaja on varovaisuuspolitiikan kannalla ja minä taas olen liian saamaton tätä asiaa korjaamaan. Täytyy sanoa, että minulta puuttuu usein halu Paimeen kirjoittaakaan. — Mutta ajallansa kaikki järjestyy." Ja toiselta puolen hän samassa kirjeessä lausui tästä vaikeudesta: "Onhan se niinkin, etteivät kaikki taistele ihan samassa kohden rintamaa."

Tällaistakin Pätälä siihen aikaan itsestään kertoi: "Näin suurten asiain edessä näemme hirmuisen mitättömyytemme ja saamattomuutemme. Niin se pitänee ollakin, että aina ymmärtäisimme, että asia on Herran, kaikkivaltiaan Isämme. — Kun saatana ampuu nuoliansa joka puolelta, ja viholliset parhaavat ja ystävät varottavat, niin ei se niin herkullista lihalle ole, mutta silti henki riemuitsee."⁶³⁰

⁶²⁷ Kmaa 1923 N:o 8 30.1.

⁶²⁸ Kmaa 1923 N:o 16 27.2.

⁶²⁹ HJP 24.11.1922 USA:han.

⁶³⁰ HJP 3.1.1923 USA:han.

Muuta näissä tehtävissä kiertävää toimihenkilöä ei ollutkaan ja Pätiäläkin oli kuormitettu Siunaukselan asioilla. Monta rautaa oli tullessa.

6.5.3 Uppala toimii Amerikassa

Pastori B. A. Uusitalo, joka oli aikonut ryhtyä Yhdistyksen lähetystyön tekijäksi Japaniin, toimi siihen aikaan väliaikaisesti Kansalliskirkon pastorina, Hän opiskeli Concordia Seminaarissa Uppalan kanssa lokakuusta 1922 tammikuuhun 1923.

Joulun seuduilla 1922 he yhdessä vierailivat Ohion valtion Kansalliskirkon seurakunnissa, Fairport Harbor, Ashtabula, Cleveland. Heidät otettiin sydämellisesti vastaan kaikkialla. Useimmat käsittivät, että Kansalliskirkko Amerikassa olevana erillisenä tunnustuksellisenä kirkkokuntana on samanlaatuinen kuin tulossa olevat tunnustukselliset seurakunnat Suomessa.

Hämeenlinnan I kokouksen yhteydessä oli valittu toimikunta valmistelemaan seurakunta- ja kirkkojärjestyksiä ja oli pyydetty, että Uppala hankkisi sitä varten aineistoa Missouri-synodin seurakunnista. Hän haki Missouri-synodin kustannusliikkeestä (CPH) erilaisia seurakuntien painettuja sääntöjä. Jo ennen joulua hän oli neuvotellut näistä asioista lähetysjohtaja Fr. Brand'in kanssa⁶³¹ ja Suomesta tulneiden tiedustelujen johdosta hän neuvotteli Concordia Serninary'n käytännöllisen jumaluusopin professorin Geo. Mezgerin kanssa,⁶³² jolloin he käsittelivät perusteellisesti seurakuntien järjestäytymistä — aina maallikkosaarnaamista myöten.

Tuli myös esille eräs alkavan seurakunnan järjestäytymisen peruskohta. Missouri-synodin johtaja Schwanin oli tapana neuvoa vastamuodostuneille seurakunnille niiden järjestäytymiseen nähdessä seuraavaa: Oikeassa seurakuntajärjestyksessä tulee olla vähintään kaksi pykälää: 1 § Tässä seurakunnassa on kaikki tehtävä Jumalan sanan mukaan. 2 § Mikä ei ole vielä Jumalan sanan mukaista, siinä on toimitettava uskovien kesken rakkauden mukaan. — Mitään ei saa pakollista ajaa. Mutta sitä on myös tarkoin varottava, ettei seurakuntajärjes-

⁶³¹ Am. mpt. 30.11.1922.

⁶³² Am. mpt. 20.1.1923.

tykseen panna mitään, joka sotii Jumalan sanaa vastaan. — Sellaiset kokemukset ja neuvot olivat kullankalliita, kun Suomessa tällaiset asiat olivat aivan tuntemattomia, yhdistystoiminnan ollessa aivan toista, inhimillistä järjestäytymistä.

Sen lisäksi Uppala vieraili 26.3.–10.4. Missouri-synodin Iowa-valtiossa olevissa seurakunnissa.⁶³³ Kaikkialla hän tutustui seurakuntatoimintaan, osallistui pastorien kokouksiin ja kaikkeen, mikä voisi olla avuksi seurakuntatoimintaa Suomessa järjestettäessä. Se on alettava siitä, että yksityiset tietoiset kristityt liittyvät seurakunniksi.⁶³⁴ Vasta sitten voidaan ajatella toimivien seurakuntien liittymistä kirkkokunnaksi. Se on ehdonvallan asia, kun taas seurakunta on jumalallinen järjestys.

Kansalliskirkon silloisen johtajan, pastori K. E. Salosen, pyynnöstä Uppala ryhtyi St. Louis'issa toimimaan Kansalliskirkon ja Missouri-synodin lähentämiseksi toisiinsa.⁶³⁵

6.5.4 Orpokotiyhdistys Siunauksela tapausten pyörteessä

6.5.4.1 Toiminnan sekavia periaatteita

Orpokotiyhdistys Siunaukselan toiminta oli laajentunut ja sen piiriin alkoi muodostua erilaisia toimintoja. Se oli suureksi osaksi Pätiälän harrastusten kenttä. Aluksi näytti vain toiminta erottavan Siunaukselan muusta evankelisesta suunnasta. Pätiälä, joka enimmäkseen oli toiminut vapaissa yhdistystehtävissä, ei sen enempää pysähtynyt ajattelemaan, missä suhteessa kaikki nämä toiminnat olivat toisiinsa, evankeliseen suuntaan ja erityisesti orpojen asiaan.

Kun nyt Siunaukselan johtokunnan puheenjohtaja ja kiertävä asiamies ryhtyi yhä määrätietoisemmin toimimaan tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien syntymiseksi Suomeen, tapahtui tämä huomaamatta ja vähitellen orpokotiyhdistyksen toiminnan puitteissa. Kaikki oli evankelista, kaikki taistelevaa evankeliumin julistusta.

⁶³³ Am. mpt. 26.3.–10.4.1923.

⁶³⁴ AAU 22.1.1923 HJP:lle ja KV:lle, 24.1. VIS:lle ja 16.2. RGW:lle.

⁶³⁵ Am. mpt. 14.1., 19.1., 2.2., 19.3., 24.4. jne. 1923 – Vert. KK50v. s. 157 ja 310, 312 sekä K. E. Salosen ja AAU:n kirjeitä tammikuusta alkaen 1923.

Mutta Siunaukselassa hoidettiin yleensä vain orpoja, mikä oli yhteiskunnallinen asia, ja orpokoti ylläpidettiin valtionavun lisäksi puhtaasti hengellisen saarnatoiminnan kautta. Tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia tarkoittava toiminta ja yhteiskunnallinen, kansankirkollisista kolehdeista elävä orpokotien asia eivät sopineet yhteen. Sitä vähemmin kun tätä toimintaa oli yleisesti harjoitettu Yhdistyksen rukoushuoneissa ja kun Yhdistys alkoi jyrkästi vastustaa tunnustuksellista luterilaista seurakunnallisuutta.

Vaarana oli lisäksi, että tunnustukselliset luterilaiset seurakunnat olisivat voineet joutua osaksi toimimaan Orpokotiyhdistyksen alaisina tai sitten olisi syntyviltä seurakunnilta vaadittu suuria ponnistuksia niille kuulumattoman yhteiskunnallisen yrityksen tukemiseksi.

Vene kulki — alussa huomaamatta virran mukana tämänlaatuisia pyönteitä kohti.

6.5.4.2 Seurakunta-asiat ja orpokotiyhdistys

Kun Siunaukselan johtaja yhdistyksensä juhlilla yhä selvemmin ja terävämmin alkoi opettaa ratkaisevia kirkollisia kysymyksiä, oli ensimmäinen seuraus se, että tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia kannattavat liittyivät yhä tietoisemmin Siunaukselan toiminnan ympärille. Sen ompeluseuroissa saatettiin vapaasti näistä asioista keskustella ja neuvotella. Siunaukselan juhlille ei menty enää kuulemaan vain opetusta orpojen asian yhteydessä. Sinne kokoonnuttii nyt myös kuulemaan käsittelynalaisia kirkollisia selvityksiä.

Hämeenlinnan I kokous ja sen seuraukset antoivat tässä suhteessa voimakkaan sysäyksen. Siunaukselan toiminta muodostui kuin itsensä välisatamaksi niille, jotka pyrkivät kohti tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia. Niinpä esim. Turussa, Helsingissä, Hämeenlinnassa ja Lahdessa⁶³⁶ omia seurakuntia kannattavat evankeliset siirtyivät Siunaukselan ompeluseuroihin, joista taas Engströmin kannattajat lähtivät. Siunauksela sai täten kyllä uutta kannatusta, mutta menetti myös entisiä ystäviä. Kun vielä Pätiälältä kiellettiin Yhdistyksen ru-

⁶³⁶ Turku: Aina Aarniemen haast. Helsinki: Elli Mikkosen haast. Rauha Rantasen tiedotus, Lahti: Naima Varjovirran haast.

koushuoneiden käyttö, alkoi hänen varsinainen toimintansa orpojen asian hyväksi vaikeutua.

6.5.4.3 Uusia suunnitelmia

Keskellä kaikkea tätä sekavuutta ei vieläkään voitu yksinkertaisesti irtaantua selville vesille. Päinvastoin. Pätiälän mieli oli tiukasti kiinni hänelle totutun toiminnan piirissä.

Pätiälä, rouva Hanna Regnell ja khra Keijola olivat olleet tammi-kuun alussa 1923 Karkussa neuvottelemassa Siunaukselan toiminnan laajentamisesta.⁶³⁷ Sitä varten oli Paimenen rinnalle tarkoitus perustaa uusi suurehko viikkolehti, joka olisi lähtenyt liikkeelle vuoden 1923 alusta. Se olisi tehokkaasti osallistunut hengellisten asioiden käsittelemiseen, se olisi tiedottanut julkisuuteen Siunaukselan monipuolista toimintaa. Se olisi käsitellyt kasvatuskysymyksiä yms. Sen nimeksi oli varattu Seurakunta ja toimittajaksi oli ajateltu Uppalaa.

Tässä oli jälleen esimerkki, miten Orpokotiyhdistyksen toimintaan olisi yhä enemmän ahdettu myös tulevien tunnustuksellisten seurakuntien asia. Suunnitelma jäi monestakin syystä toteutumatta.

Muutenkin käsiteltiin henkilökysymyksiä hyvin vapaasti. Niinpä harkittiin B. A. Uusitalon sijoittamista Siunaukselan palvelukseen aivan itsestään selvänä asiana tai myös Kaustisiin khra Keijolan avuksi.⁶³⁸ Kuitenkaan ei näissä asioissa kokonaan menty virran mukana.

6.5.4.4 Toimintaa Siunaukselasta erillään

Uppala ei lähtenyt opintomatkalleen ulkomaille Siunaukselan kannattamana eikä sen edustajana, Tässä yhteydessä on paikallaan julkaista tätä asiaa koskevia näkökohtia, jotka hän on kirjoittanut (1921) Koskenniemelle.⁶³⁹ Kirjeessään Uppala osoitti, miten tunnustuksellisten seurakuntien asia kulki yksityisten eikä Siunaukselan tietä: Uppalan opintomatkan rahoitus hoidettiin yksityisesti sekä tääl-

⁶³⁷ HJP 15.1.1923 AAU:lle USA.

⁶³⁸ HJP 11.4.1923 AAU:lle USA.

⁶³⁹ AAU 17.10.1921 AEK:lle, ote Oa.

tä käsin että Amerikassa. Prof. Daun käydessä Turussa (1921) tuskin mitään puhuttiin Siunaukselasta. Vierailua johti Koskenniemi. Paimen-lehti oli yksityisten pastorieri lehti. Uppala ei toiminut päiväkään Siunaukselan palveluksessa, Kirjeestä käy ilmi, ettei hän tahonutkaan niin tehdä.

Eri asia oli, että Uppala joutui ulkomaanmatkallaan keräämään avustusta Siunaukselan hyväksi, mutta sen hän teki aivan erillisenä toimenpiteenä, kun orpokotien taloudellinen asema oli joutunut vaikeuksiin.

6.5.4.5 Siunaukselan taloudelliset vaikeudet

Viiden orpokodin ja muun toiminnan ylläpitäminen ei ollut mikään pieni asia. Siunaukselan oma kannattajapiiri oli pieni. Sen talousarvio 1923 oli 200.000 mk (huom! silloinen rahanarvo) ja tiedossa oli varmoja tuloja vain 100.0000 mk.⁶⁴⁰ Puolet puuttui ja se oli siihen aikaan suuri rahamäärä.

Ensimmäisen kerran Pätiälä mainitsee kirjeessään tammikuun 3 p:ltä 1923, että "Siunaukselan ystävät antavat myös varoituksia. Pelko on suuri, että Siunaukselalta loppuu kannatus ym.". — Kun Pätiälä vuoden 1923 alussa sai kutsun juhlapuhujaksi Kansalliskirkon riemujuhille, joita vietettiin sen vuoden kesäkuussa, hän toivoi voivansa matkallaan saada lahja-avustuksia Siunaukselaa varten.⁶⁴¹ Tämä pyrkimys tuli osaltaan hallitsevaksi Pätiälän suunnitelmassa USA-matkaansa.

6.5.4.6 Taloudellinen lisäkoettelemus

Keskellä näitä huolia ja vaikeuksia alkoi vakavia viestejä kuulua Kaustisista. Khra Keijolan suurisuuntaiset taloudelliset yritykset eivät olleet toteutuneet suunnitelmien mukaan. Romahdus oli tulossa ja tuli.⁶⁴² Tämä oli tosin aivan yksityinen yritys, mutta sen rahoituksessa oli ollut mukana myös Pätiälä ja eräitä muitakin hänen huomatta-

⁶⁴⁰ HJP 14.2.1923 AAU:lle USA.

⁶⁴¹ HJP 10.1.1923 AAU:lle USA.

⁶⁴² HJP 11.4.1923 AAU:lle USA.

via kannattajiaan. Näistä liiketoimista piti tulla varoja hengellisen työn hyväksi ja Keijola oli ollut alussa kannattamassa tunnustuksellisten seurakuntien järjestäytymistä.

Hämeenlinnan I kokouksessa Keijola oli puhunut vähän. Erityisesti hän vetäytyi yksityisiin neuvotteluihin, joiden aiheena näyttivät olleen nämä liikeasiat.⁶⁴³

Näistä asioista Koskenniemi kirjoitti: "Minä olen kyllä aina siitä saakka kuin Yrjöä (Keijolaa) alettiin mainita seminaari-asian kannattajana ja suunnittelijana, tuntenut melkoista epävarmuutta. – Minua on epäilyttänyt tuo suurenteleva homma, jossa laskelmat ovat olleet melkein pä ensi sijalla, ja usko vasta toisella. Silloin asiat myös helposti menevät niin kuin ihmiset tahtovat eikä niin kuin Isä tahtoo. On onnettomuuden onni, että Yrjön (Keijolan) asiassa käänne tulee, ennen kuin vapaakirkko on päässyt esille. Mikä myrsky siitä olisikaan silloin noussut."⁶⁴⁴

Tämä asia ei silloin vielä puhjennut kokonaan, vaan vaikeudet järjestyivät⁶⁴⁵ joten kuten aiheuttaen tosin mm. Pätiälälle tuntuja taloudellisia tappioita. Tästä lähtien Keijola vetäytyi syrjään eikä enää kannattanut tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien asiaa. Hän joutui pois omalle tielleen.⁶⁴⁶

6.6 Arka ja vaikea kirkollinen peruskysymys

Yliopiston teologisessa tiedekunnassa vallitseva järkeisoppinen opetus oli yleisesti tunnettu. Hämeenlinnan I kokous oli voimakkaasti kiinnittänyt huomiota tähän kirkolliseen epäkohtaan. Muutamat sitä arvostelleet papit ryhtyivät sen johdosta julkisuudessa käsittelemään tilanteen korjausmahdollisuuksia. He loivat katseensa Norjassa perustettuun Seurakuntatiedekuntaan, joka siellä toimi yliopiston opetuksen rinnalla. Tilanne oli siis sielläkin yhä ristiriitainen. Keskusteluun osallistuivat täällä: K. R. Kares, Engström, Hulda Nieminen (!), Kotimaa-lehden toimitus, Felix Lujanen.⁶⁴⁷ Asian käsittely

⁶⁴³ E. J. Laakson haast.

⁶⁴⁴ AEK 15.4.1923 AAU:lle USA.

⁶⁴⁵ HJP 23.4.1923 AAU:lle USA.

⁶⁴⁶ Khra Yrjö Keijola kertoi 11.3.1949, että epäuskoinen maailma vei hänet mukanaan vv. 1922–1934.

⁶⁴⁷ Her. 4.1.1924 ja 27.4.1923, Sanans. 1923 s. 5, 6, 29, Kmaa 20.2.1923.

oli niin arvotonta sanailua kirkon suuresta peruskysymyksestä, ettei sitä kannata tässä eri teliä. Paimen-lehdessä Koskenniemi oli vakavasti varoittanut asianosaisia ryhtymästä niin sekaviiri kokeiluihin kuin Norjassa tehdään.⁶⁴⁸

Lopulta Engström mitätöi kaiken tällaisenkin suunnittelun kirjoittaessaan Sanansaattajassa: "Seurakunnasta huolehtiminen ei kuulu meille, vaan sitä hoitaa ja ylläpitää se Herra, joka käyskentelee seitsemän kultaisten kynttilänjalan keskeltä ja pitää seitsemän tähteä oikeassa kädessään."⁶⁴⁹ Tämä merkitsi kaiken sen kirkollisen toiminnan mitätöimistä, joka tarkoittaisi epäkohtien korjaamista. Kukaan evankelinen ei arvostellut tällaista, vieläpä Jumalan nimessä esitettyä toimeentomisuuden ohjelmaa.

Johtaja Tamminen taas (1924) kirjoitti⁶⁵⁰ pastori Toivo Hirvoselle, ettei Suomessa voida mitenkään ryhtyä oman tiedekunnan järjestämiseen. Se "on jäänyt vain kaukaiseksi haaveeksi, jonka hyväksi ei vielä ole uskaltanut kortta ristiin panna, ei edes hiiskahtaa. – – Kun ei ole edes viittä leipää eikä kahta kalaa niin kuin Filippuksella, ei ole miehiä, ei ole varoja, niin kuinka voi sellaisen paljon vaativan laitoksen perustamisesta puhua...".

Koko kirjoittelu todisti kuitenkin kahta tosiasiaa: 1. Uudenaikaisen jumaluusopin opetus tunnustettiin tietien taiten kirkossa sallituksi. 2. Se oli yksi lisätodistus tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien perustamisen tarpeellisuudesta.

⁶⁴⁸ Paimen 1923 s. 25–.

⁶⁴⁹ Sanans. 1923 s. 140.

⁶⁵⁰ KWT 28.2.1924 pastori T. Hirvoselle, Turku, jälj. Oa.

6.7 Hämeenlinnan II kokous 19–20.3.1923

6.7.1 Edellisessä kokouksessa päätetyt tehtävät

Kuten on mainittu, Pätiälä ei ollut esittänyt kokouksen päättämää asiaa Yhdistyksen johtokunnalle.

Mitä taas tulee sen toimikunnan työhön, joka oli kokouksen yhteydessä valittu valmistamaan järjestyssääntöehdotusta tulevia seurakuntia tai kirkkokuntaa varten, aineistoa oli kyllä koottu. Pätiälä kirjoitti helmikuussa (1923): "...ei siinä asiassa ole vielä mitään tehty. Kauko (Valve) on vähän suomentanut. — Kirkkojärjestysasiat jäävät nähtävästi ensi syksyyn".⁶⁵¹

6.7.2 Uuden kokouksen kutsu

Tilanne oli niin muuttunut, että nyt ei enää voinut lähettää kutsua Yhdistyksen jäsenille tai nuorisoliitoille. Aiottiin vain Paimenessa julkaistavalla ilmoituksella kutsua tähän toiseen kokoukseen "Luterilaisen Kirkon Tunnustuskirjoille uskollisia kristityitä". Koskenniemikin oli luvannut saapua.⁶⁵¹

Paimenen helmikuun numerossa olikin tämänlaatuinen ilmoitus, jossa kokouksen tarkoituksesta sanottiin, että siinä tullaan "keskustelemaan Raamatun ja tunnustuskirjojen seurakuntaopista ja sen velvoituksesta uskoviin nähden".⁶⁵² Kokouksen paikkana oli matkustajakoti Betanian sali Hämeenlinnassa.

6.7.3 Osanottajat⁶⁵³

Kokouskutsu edellytti, että siihen osallistuisivat vain sellaiset, jotka selvemmin tai heikommin kannattivat tunnustuksellisten luteri-

⁶⁵¹ HJP 14.2.1923 AAU:lle USA.

⁶⁵² Paimen 1923 s. 31.

⁶⁵³ Hämeenlinnan II kokouksen pkirjan ja molempien sihteerien R. G. Wegeliuksen ja Erkki Penttisen muistiinpanojen mukaan on tämän kokouksen kulkua selostettu, STLK ark.

laisten seurakuntien asiaa. Siinä suhteessa se oli ensimmäinen laatu-
aan.

Osanottajalistan mukaan oli läsnä 41 henkilöä. Pastoreita oli: H. J. Pätiälä, K. Valve, R. G. Wegelius, Antero Meri, Erkki Penttinen ja A. E. Koskenniemi. Saarnaajia oli: Antti Ahvonen (Siunauksela), Matti Kujala Vetelistä, J. Lamminen Humppilasta (hän käytti myös tilansa nimeä Leppälä välttääkseen liikaa huomiota), joka oli jo eronnut kansankirkosta. Muista mainittakoon: Juha ja Kalle Nieminen Hämeenlinnasta, Olga Rinne ja Hilda Loschkin Lohjalta, Onni Aittola Riihimäeltä, rva Georgina Heickel Keravalta, Lauri Korkee Oulusta, Heikki Hartikainen Kymintehtaalta, Viljo ja Siiri Malkavaara sekä Hilma Mäkelä Lahdesta, J. R. Salminen Launosista, J. Ohman Vanajasta. L. A. Lönnrot ja A. Ervast Hämeenlinnasta, Väinö Tuominen ja Taavi Ylöstalo Artjärveltä jne. Listaan eivät olleet nimiään merkinneet esim. pastori Kuusi, saarnaaja Kämäri, lähetys-
saarnaaja T. Minkkinen, kauppias E. J. Laakso, jotka myös olivat läsnä. Yhdistyksen toimihenkilöistä oli mukana vain M. 1. Kuusi. Matti Kujala oli kyllä Yhdistyksen saarnaaja, mutta kokouksessa hän toimi aivan itsenäisesti. Muuten kaikki kuuluivat evankelisiin.

6.7.4 Kokouksen kulku⁶⁵³

Kun kokous oli alkanut laululla, raamatunluvulla (Ps. 68:1-13) ja rukouksella, valittiin puheenjohtajaksi K. Valve ja kirjureiksi R. G. Wegelius ja Erkki Penttinen. Luettiin Hämeenlinnan I kokouksen pöytäkirja.

6.7.5 Suhtautuminen Yhdistykseen

Pätiälä ilmoitti, ettei hän ollut käynyt Yhdistyksen johtokunnan puheilla, koska sen puheenjohtaja oli joulukuun Sanansaattajassa kirjoittanut kokouksessa esillä ollutta asiaa vastustavan kirjoituksen. Neuvoteltiin siitä, miten olisi otettava selvää Yhdistyksen kannasta tässä asiassa. Harkittiin myös asian esittämistä Yhdistyksen vuosikokoukselle (A. E. Koskenniemi). M. I. Kuusi lausui, että Yhdistys on perustettu yhdistykseksi kansankirkossa, joten johtokunnan ensin olisi ratkaistava asian esittäminen vuosikokoukselle. Hän lausui vie-

lä, että on oltava varovaisia syytettäessä "vanhoja setiä". Vaikkakin todettiin, että Yhdistyksen johtokunnan ilmoitus on merkitykseltään toisarvoinen tässä asiassa, päätettiin kokouksen puolesta pöytäkirjanotteella pyytää Yhdistyksen johtokunnalta tietoa siitä, millä kannalla johtokunta tässä asiassa on, ja että se ottaisi asian esille vuosikokouksessa. Päätös tehtiin äänestyksen perusteella. Sen toteuttaminen jätettiin puheenjohtajan ja sihteerien huoleksi.

6.7.6 Pätiälän alustus

Alustus käsitteli aihetta Uskovien yhteys ja ero väärästä yhteydestä. Se on sävyiltään toisenlainen kuin Ulos leiristä. Se on tarkoitettu osoittamaan, että Kristukseen uskovat muodostavat seurakunnan ja että sillä on oikeus kutsua saarnaviranhoitajat ja huolehtia kaikista seurakunnan tehtävistä. Tämä oli Jumalan sanan sydämellistä opettamista Kristuksen lampaille. Sen ohessa alustuksessa vastattiin vastustajien miltei kaikkiin, ainakin 15:een väitteeseen, joilla oli koettu kieltää tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien oikeutusta. Tämä selvittely muodostaa suurimman osan alustusta ja se tapahtuu erittäin rauhallisella tavalla. Jälleen saatiin kuulla selkeitä ja omiaintuntoja vapauttavaa opetusta.⁶⁵⁴

Mutta nytkin alustus jäi vain osoittamaan paikalliseurakunnan yleisiä oikeuksia ja velvollisuuksia kajoamatta siihen, miten tämä todella toteutetaan.

Kokous yhtyi alustukseen ja se päätti yksimielisesti julkaista sen kirjaseksi.⁶⁵⁵ Tästä johtuvat toimenpiteet jätettiin Pätiälän ja Koskeniemen tehtäväksi.

6.7.7 Keskustelua alustuksen johdosta

Aluksi keskusteltiin siitä, ketä on pidettävä uskonveljenä. Koskeniemi osoitti, että ollaan väärällä tolalla, jos koetetaan ratkaista,

⁶⁵⁴ Vain yhdessä kohdassa on huomautettava: Kun sivulla 8 sanotaan: "Ei yhdistyselämä, vaikka se olisikin raamatullisella pohjalla, korvaa milloinkaan likimainkaan järjestettyä seurakuntaelämää", ei siitä käy selväksi, mitä siinä "raamatullisella pohjalla" tarkoitetaan. Kansankirkollista suunta-yhdistystoimintaa (myös Siunauksella) ei Jumalan sanalla voida perustella.

⁶⁵⁵ HJP, Uskovien yhteys ja ero väärästä yhteydestä, H:linna 1923.

kuka on sydämessään uskova. Oikea koetinkivi on puhtaan opin saarna ja sakramenttien oikea hoito ja pitäytyminen niihin. Hän piti kansankirkkoa sulana mahdottomuutena, sillä on vaikeata uskoa, että löytyisi kansaa, joka kokonaisuudessaan pitäytyisi Jumalan sanaan. Ylöstalo piti uskonveljen selville saamista vaikeana, kun usein yhdessä asiassa ollaan yhtä mieltä, mutta toisessa jo on erimielisyyttä. Ahvonen piti seurakuntien käytännöllistä järjestelyä ja huolenpitoa perin vaikeana asiana. Kämäri pysytteli siinä, että seurakunta on pääasiassa uskon asia.

Keskustelun kulusta huomaa, miten ymmällä toiset olivat tunnus-tuksellisen paikallisseurakunnan olemuksesta. Mutta toiset käsittivät asian. Oltiin selvittämässä aivan toisenlaisia kysymyksiä kuin mihin yhdistystoiminnassa oli totuttu.

Toinen keskustelun aihe otettiin sekin alustuksesta. Ryhdyttiin keskustelemaan seurakunnan oikeudesta ja vallasta. Ylöstalo tiedusteli, minkälaisia seurakunnat tulisivat olemaan, so. olisiko niillä piispaa ja millä arvovallalla voitaisiin pitää oikeata oppia vallalla esim. lihanpyhiä vastaan. Pätiälä lausui, että seurakunnan asia on huolehtia siitä, että evankeliumia saarnataan. Seurakunnan oikeuksiin liittyy tavattoman suuret velvollisuudet. Ahvonen kysyi: Kuka tietää, kuka on oikeassa, kuka ei? Sen johdosta Valve varoitti, ettei saa mennä "suhteellisen totuuden" kannalle. Ylöstalolle Pätiälä vastasi: Kullakin paikkakunnalla tulee uskovien kokoontua neuvottelemaan asioista, Ahvonen kysyi, onko Suomen kirkko se leiri, josta on lähdettävä ja onko juuri nyt lähdettävä? Pätiälä vastasi ensimmäiseen kysymykseen: Sen määrää Jumalan sana ja Tunnustuskirjojen oppi, ja toiseen: Körttiläiset sanovat, ettei saa uskoa, ennen kuin tulee aika. Pitäisikö meidän tässä asiassa sanoa samalla tavalla, vaikka Herra antaa selvän käskyn.

Kuusi selvitteli ensin nykyisen kansankirkon olemusta. Sen seurakunnat syntyivät valtion ja kirkon yhteydestä. Ja silloin jäi väärää hapatusta. Voidaan alla eri mieltä siitä, onko toivoa näiden epäkohtien korjaamisesta. Tehdään virhe, jos muodostetaan seurakuntia ulkonaisten sääntöjen perusteelle eikä hengen yhteyden varaan. Eikö olisi syytä ensin koetella, voisivatko luterilaisella pohjalla olevat saada kirkossa itselleen Jumalan sanan mukaista valtaa.

Koskenniemi sanoi Engströmin hyväksyvän kirjoituksissaan Suomen kansankirkon. Meidän ei pidä olla ihmisistä riippuvaisia — ei siitäkään, millä kannalla on esim. Engström. Itse hän sanoi olevansa sidottu niihin selviin sanoihin, jotka löytyvät Raamatusta ja Tunustuskirjoista.

6.7.8 Vetelin Nuorisoliitto-osaston kirjelmä⁶⁵⁶

Joukko Vetelin Nuorisoliitto-osaston ja sen johtokunnan jäseniä oli laatinut kokoukselle tarkoitetun kirjelmän, jonka esitti heidän edustajansa Matti Kujala. Se sisälsi kolme kohtaa (tässä pääkohdat niistä):

1. "...Kristillinen kirkko ja seurakunta asia on täydellisesti uudistettava ja järjestettävä Apostolisen opin ja Luterilaisen kirkon tunustuskirjain mukaiseksi..."
2. "Mitä asian käytännölliseen puoleen tulee, on evankelisen kansan rivit tässä maassa säilytettävä mahdollisimman eheinä; ei kuitenkaan Jumalallinen totuus saa sen kautta tulla kärsimään..."
3. Ehdotetaan, että Evankeliumiyhdistys ottaisi esittääkseen tämän asian sinä vuonna kokoontuvalle kansankirkon kirkolliskokoukselle...

Sihteerien muistiinpanojen mukaan oli kahdessa puheenvuorossa tätä ehdotusta kannatettu. Muuten ei sen johdosta keskusteltu. Päätettiin vain lähettää Veteliläisille vastatervehdys ja kirjelmä liitettiin pöytäkirjaan. Kirjelmän toista kohtaa oli koetettu ottaa huomioon pitkin matkaa. — Kolmas kahta taas oli mahdoton toteuttaa, sillä Yhdistyksellä ei ale mitään sanomista kirkolliskokouksessa. Vapailta järjestöillä ei lain mukaan ole edustajia siellä. Pian saatiinkin todeta, ettei Yhdistys välittänyt tästä asiasta edes omassa keskuudessaan — puhumattakaan siitä, että se olisi ottanut kirjelmää käsiteltäväksi vuosikokouksessa. Mutta olkoon kirjelmä tässäkin osoittamassa sitä vakaata mieltä ja maltillisuutta, jota haluttiin noudattaa sekä evankelisiin että kirkkoon nähden. Samalla se on todistus siitä, miten karkea käsitys vakailla evankelisilla oli Yhdistyksensä asemasta sekä kirk-

⁶⁵⁶ Veteliläisten kirjelmä, H :linnan II kokouksen pkirjan liite n:o 1.

koon päin että sen jäsenten todellisena edustuksena ulospäin. Eivät nuo vilpittömät jäsenet vielä huomanneet, että tätä edustusta hoidettiin kumartamalla kaikelle sille kirkollisuudelle, jota vastaan veteliläiset pyysivät Yhdistystä toimimaan. Veteliläiset seisoivat varustautuneina vanhurskaaseen taistoon ja pyysivät Yhdistystä johtamaan sitä. Yhdistys seisoi kädet ylhäällä antautuneena veteliläisten vihollisten puolella. Kokonaan toista tietä täytyi tunnustuksellisten luterilaisten käydä.

6.7.9 Puheenvuoroista vielä jotakin:

Valve tähdensi sitä, että Jumalan sanan pohjalla on tehtävä, mitä tehdään. Jos tunteita seurataan, tulee vaikeuksia ja kirkonkellojen ääntä kuullessa. Neiti Aarre oli sanonut: Ylkä tulee pian. Ei ole aikaa kirkon perustamiseen. Nimellisesti voi kuulua kansankirkkoon. — Kämäri: Asiaa rauhallisesti selvitettävä ihmisille. — Keskusteltiin seurakuntien yhdenmukaisista nimistä. — Humppilasta tullut saarnaaja J. Lamminen (Leppälä) ilmoitti siellä jo olevan kansankirkosta eronneita, jotka tarvitsevat seurakunnan palveluksia.

6.7.10 Valittiin toimikunta. Lausuntoja.

Kokous valitsi toimikunnan huolehtimaan seuraavan kokouksen pitämisestä. Sen muodostivat: Koskenniemi, Valve, Pätiälä ja kauppias E. J. Laakso Hämeenlinnasta.

Kokous tahtoi pöytäkirjassa lausuttavaksi, että se käsittelee asiaa Jumalan sanan perusteella eikä Pätiälän kehotuksesta ja että kokous oli "vain neuvottelevaa laatua". Edelleen kehotti kokous osanottajia tekemään valistustyötä asian selvittämiseksi uskovaisille eri paikkakunnilla.

6.7.11 Mitä kokouksessa olleet siitä sanoivat

Paimen-lehdessä⁶⁵⁷ **Koskenniemi** selosti kokousta hyvin lyhyesti, mutta täysin myötelemisellä: "Kokouksessa vallitsi sangen huomattava yksimielisyys, joten aivan käsittämättömäksi jää se eräissä lehdissä näkynyt tieto, että kokous olisi ollut myrskyinen. — Toivottava on, että tällaisia keskustelukokouksia silloin tällöin pannaan toimeen; ne selventävät suuresti käsitteitä."

Uppalalle St. Louisiin Koskenniemi kirjoitti:⁶⁵⁸ "Nyt viime kuun loppupuolella on, kuten tiedät, ollut uusi kokous Hämeenlinnassa, jossa olin mukana. Ja kyllä tahdon olla mukana. Oli oikein hauskaa nähdä siellä osanottajia eri puolilta maata. Kyllä asia menee eteenpäin, vaikka ehkä ei niin rajusti kuin sinä toivoisit, ja niin kuin ehkä Jumala toivoo. Meissä on niin paljon syntiä ja syntistä lihaa, jota vastaan täytyy taistella. Minä tunnustan suuren heikkouteni ja kykenemättömyyteni, varsinkin näin tärkeällä paikalla seisossani. Siellä täällä asia kehittyi; se on varmasti menemässä eteenpäin."

Samoin kirjoitti hänelle **R. G. Wegelius**⁶⁵⁹: "Matkani (kokoukseen) sujui hyvin ja tulin sanomattomaksi ihmeekseni — uskovien joukkoon (minä erämaan yksinäinen 'uskon erakko' olin kuin puolitaivaassa). Olin niin hämmästynyt, että en totisesti tiennyt miten olin ollut. Vasta silloin kirkastui minulle 'uskovien seurakunta'-käsitteen ihanuus (ei synnittömien seurakunta)."

Näin yleisessä kokouksessa oli tietenkin jonkin verran toismielisiäkin (Kuusi, Kämäri, Ahvonen, nti Aarre). Ilmeni myös tietämättömyyttä, jonka vähentämiseksi kokous oli kutsuttukin koolle. Niinpä R. G. Wegelius kirjeessään lausui myös:

"Se (kokous) toi esiin monet inhimilliset heikkoudet ja vajavaisuudet ja semminkin näkyi paljon jälkiä oppimattomuudesta... Jumala vain asiansa vieköön oikeaan lopputulokseen, että kaikki olisi Hänestä ja meistä ei mitään... enemmistö oli kyllä eron kannalla."

⁶⁵⁷ Paimen 1923 s. 60. Samoin HJP 31.3.1923 AAU:lle USA: "hyvin yksimielinen",

⁶⁵⁸ AEK 15.4.1923 AAU:lle USA.

⁶⁵⁹ RGW 30.4.1923 AAU:lle USA.

Suutari **August Helin**, joka 1878 oli otettu Yhdistyksen kirjanmyyjäksi (johtok. 7.5.1878 § 7 ja 9), oli tässä kokouksessa lausunut puhuneensa aikanaan evankelisten omista seurakunnista Bäckin kanssa (kyseessä varmaan Johannes Bäck) ja iloitsi siitä nyt, että tämä asia vihdoinkin tuli käsittelyn alaiseksi.⁶⁶⁰ Helinin nimeä ei kuitenkaan näkynyt omien seurakuntien syntyessä.

Julkisuudessa kiinnitettiin tähän kokoukseen tuskin mitään huomiota.

6.7.12 Kokouksen merkitys

Tällainen — laatuaan ensimmäinen — yleinen kokous, jossa neuvoteltiin pelkästään kokoontumisesta tunnustuksellisina seurakuntina, oli vain asioita kypsyttävä, samanmielisiä kokoava ja lujittava tilaisuus. Huomattavaa oli, miten Koskenniemi oli täysin mukana kaikessa asian käsittelyssä ja antoi asettaa itsensä seuraavaa kokousta valmistelemaan toimikuntaan. Kysymykset jäivät yksityiskohdissaan avoimiksi — myös se, mitä menettelytapaa olisi noudatettava irrottaessa suhteita kansankirkkoon. Ainoaksi kokouksen menettelytavaksi jäi kirjelmän lähettäminen Yhdistyksen johtokunnalle. Se merkitsi itse asiassa hyvin paljon:

1. Evankelisten kristittyjen varsinainen tunnustuksellinen yhteys oli ollut Yhdistys. Pitemmälle ulottuvat kirkolliset yhteydet olivat itse asiassa utoja, ruostuneita, käyttämättömiä.
2. Nyt ei Yhdistys voi sanoa, etteikö sen puoleen olisi näissä asioissa käännytty.
3. Kirjelmä oli vielä kädenojennus siinä mielessä, että tunnustuksellisten seurakuntien kannattajat siten osoittivat halua varjella entistä uskon ja tunnustuksen yhteenkuuluvaisuutta.

Kokous ei ollut huomannut tai tahtonut käsitellä menettelytapaa siinä tapauksessa, että kirjelmä ei johtaisi myönteiseen tulokseen.

⁶⁶⁰ Maininta H:linnan II kokouksen sihteerien muistinpäätöksiä.

Tämä vetoamus olisi voinut saada myönteisen vastaanoton vain, jos Yhdistys olisi rohjennut tunnustaa koko suunta — yhdistystoiminnan luonnottomaksi. Nyt oltiin kirkollisessa suhteessa jouduttu "uskonpuhdistuksen tielle". Tunnustuksellinen linja seurasi Lutherin tinkimättömyyttä. Yhdistys jäi Staupitzin myöntäväisyyteen.

Vaikka lampaat olivat hoitamattomia ja takkuisia, oli niitä kuitenkin ja kokouksessa loisti siitä huolimatta yhden uskon ja tunnustuksen liekki. Se lämmitti, se valaisi, se lujitti, se yhdisti tunnustukselliseen seurakunnallisuuteen. Siinä suhteessa kokous oli merkkitaupaus. Ne, jotka tällä tavoin tahtoivat lähteä yhdessä kulkemaan taivaan tietä, olivat löytäneet toisensa. Uusi yhteisö oli tullut laajemmasta mielessä todellisuudeksi.

Toiselta puolen oli myös todettu, miten paljon työtä oli edessäpäin ja miten lihalle ja verelle vaikea tie tuli kuljettavaksi, Mutta usko siirtää vuoria ja uskoa näytti olevan.

Vaikkakaan suuremmat tämänlaatuiset kokoukset eivät aina ole paras tapa hoitaa tapausten kulkua, on kuitenkin valitettava, että tällaisia tilaisuuksia ei enää voitu järjestää. Asiat täytyi tästä lähtien hoitaa paikkakunnittain ja vain muutamien paikkakuntien uskovaisten kanssa yhdessä.

6.7.13 Miten Yhdistys suhtautui sille lähetettyyn kirjelmään

Kokouksen päätöksen mukaisesti oli Yhdistyksen johtokunnalle lähetetty kirjelmä, jossa kokous "tiedustaa Ev.-Yhdistyksen johtokunnan kantaa seurakunta-asiassa sekä ehdottaa, että mainittu johtokunta ottaisi asian keskusteltavaksi Ev. Yhdistyksen vuosikokouksessa ensi kesänä".⁶⁶¹

Kirjelmän käsittelystä on seuraava merkintä Yhdistyksen toimistovaliokunnan kokouksen pöytäkirjassa huhtikuun 5 p:ltä 1923:

"5 §. Luettiin Johtokunnalle Hämeenlinnassa pidetyn keskustelukokouksen lähettämä pöytäkirjan ote, jossa kehoitetaan

⁶⁶¹ Päätöksen sanamuoto. Kirjelmän jäljennettä ei ole papereitten joukossa.

Suomen Luth. Ev. Yhdistyksen johtokuntaa julkaisemaan kantansa seurakuntaopissa ja suhteessaan Suomen kirkkoon sekä saattamaan nämä asiat keskustelun alaisiksi Evankeliumiyhdistyksen tänä vuonna pidettävässä vuosikokouksessa. Valiokunta ehdottaa, että Kirjelmä antamatta aihetta enempiin toimenpiteisiin lähetettäisiin asiakirjoihin."

Asia esitettiin sitten johtokunnan kokoukselle ja se hyväksyi toimistovaliokunnan ehdotuksen sellaisenaan.⁶⁶²

Yhdistyksen johtokunta ei siis kiinnittänyt kirjelmään minkäänlaista huomiota ja osoitti siten, että se lopullisesti oli syrjässä tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien asiasta.

6.7.14 M. I. Kuusen asenne⁶⁶³

Kuusi oli USA:ssa ollessaan tullut huomaamaan, että kansankirkko / valtiokirkko ei ollut sellainen, mitä kristillisellä paikalliseurakunnalla ja vastaavalla kirkkokunnalla tarkoitettiin. USA:ssahan ei voinut olla valtiokirkkoa. Niinpä Kuusi Suomeen tultuaan ei hakeutunut kansankirkon palvelukseen, vaan liittyi vapaampaan toimintaan - Yhdistykseen.

Kun sitten pian täällä nousi käsittelynalaiseksi tunnustuksellisten (vapaiden) luterilaisten seurakuntien tarpeellisuus, asettui Kuusi ensin varovaisesti niitä kannattamaan. Hän oli julkaissut Amerikan Suomettaressa 1923⁶⁶⁴ kirjoituksen, jossa hän oli periaatteellisesti puoltanut näitä Pätiälän pyrkimyksiä. Sen johdosta hänen suosionsa Suomi-Synodin piirissä oli suuresti laskenut.⁶⁶⁴ Mutta toisessa kirjeessään hän kuitenkin vielä kirjoitti näin vakavat sanat: "En voi edellisessä kirjeessä olevaa arvosteluani peruuttaa. Asialle näyttää olevan tukea Raamatussa ja tunnustuskirjoissa."⁶⁶⁴ Tämä oli hänen kantansa vielä Hämeenlinnan II:nkin kokouksen jälkeen, sillä hänen kirjeensä on päivätty huhtikuun 7 p:nä 1923. Tässäkin kokouksessa hän oli hyvin tietoinen siitä, että valtiokirkollisuus ei alkuunkaan ollut "pyhään yhteys", mutta yhä selvemmin hän vastusti luterilaisen

⁶⁶² Yhd:n johtok. 11.4.1923 § 15.

⁶⁶³ Vert. Santakari 1967 s. 124–.

⁶⁶⁴ Amerikan Suometar 1923– 12.12. n:o 54.

tunnustuksellisuuden mukaista seurakunnallisuutta. Hänet nieli vähitellen sellainen pyörre, jossa taistelivat keskenään "hengen yhteyden pohja" — "ulkonaisten sääntöjen pohja" ja aivan epämääräinen "luterilainen pohja".⁶⁶⁵

Pastori Kuusi huojui näissä asioissa. Niinpä hän selitti⁶⁶⁴ osanottoaan Hämeenlinnan II kokoukseen siten, että hän vain siellä asuvana — eikä siis asian puolesta — oli ollut "tilaisuudessa seuraamaan Missouri-synodin mallisen vapaakirkkoatteen kehitystä Suomessa".

Pastori Kuusi oli Hämeenlinnan II:n kokouksen jälkeen muuttanut mielensä. Hänestä oli tullut tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien jyrkkiä vastustaja. Kuusi julkaisi (1924) Nuorison Ystävissä kirjoituksen,⁶⁶⁶ jossa hän sekoitti Kristuksen näkymättömän seurakunnan ja paikallisseurakunnat ja väitti, että pidettäessä kiinni kristillisestä opista "rakennetaan uskovaisten välille niin korkeita ja leveitä aitoja, ettei ylitse pääse eikä ympäri voi kiertää". — Ovestahan oikeat kristityt tulevat Hyvän Paimenen ääntä Jumalan sanan puhdasta oppia seuraten. Siinä ei ole vilpittömille, lapsenmielisille kristityille mitään esteitä.

Kuusi tarkoitti lähinnä itseään, kun hän ei ollut opiltaan luterilainen. Sanansaattaja julkaisi lainauksen Kuusen kirjoituksesta.⁶⁶⁶

⁶⁶⁵ Kuusen puheenvuoro sihteerin mpt:n mukaan.

⁶⁶⁶ Nuorison Yst. 1924 s. 24–25. Sama Sanans. 1924 s. 38. Tässä lainauksessa on nimimerkki esillä: M.I.K. ja eräs tärkeä lauseosa on jätetty pois: "ja olemme erottaneet itsemme siitä seurakunnasta". Tämä lauseosa on Nuort. Yst. s. 25 vas. palsta 9:srivi ylhäältä; poissa Sanans. s. 38 oikea palsta 4:s rivi alhaalta. Ja Nuort. Yst. 1924 s. 97–98. Kuusi sai aikaan nuoremmissa papistossa kuohuntaa ja tarkoituksena oli vallata johtokunta. Lauri Takala horjui, mutta Yrjö Hirvensalo, johtok:n jäsen, oli: jyrkkiä. Hänen haast.

6.8 Yksityisten evankelisten suhtautumista tunnustuksellisten seurakuntien syntyyn

Haastatteluja III

Tämän luvun tiedot perustuvat samoihin haastatteluihin, joista on jo edellä luvuissa Haastatteluja I ja II käytetty osa. Haastattelujen henkilötiedot ovat niiden yhteydessä. Seuraaviakin lausuntoja tutkittaessa on syytä ottaa huomioon samoja näkökohtia kuin aikaisempien haastattelujen yhteydessä.

Koska yleisiin keskustelukokouksiin voi osallistua vain rajoitettu joukko, on paikallaan pysähtyä kuuntelemaan, mitä eri-ikäiset ja eri puolilla maatamme asuneet evankeliset samoihin aikoihin ajattelivat omissa oloissaan näistä asioista ja miten he niihin suhtautuivat.

Tunnustuksellisten seurakuntien syntyyn liittyvät asiat olivat nyt tulleet yleisemmin tunnetuiksi Paimenen, toisten pappien opetusten sekä myös vastustajien esiintymisen johdosta. Olivathan nämä asiat vuosina 1921–1923 päivänpolttavia evankelisten piirissä, Esitän seuraavassa enimmäkseen sellaisia yksityisten lausuntoja, joissa kannatetaan tunnustuksellisten seurakuntien syntymistä.

Maria Halttunen oli lukiessaan Raamattua havainnut siellä puhuttavan aina seurakunnista. Kun asia tuli esille Paimenessa ja kolportööri Elias Saarisen kautta, se selvisi hänelle pian. Ihmiset kysyivät: Mikä sinulle on tullut? Halttunen vastasi: Minä en usko ihmisiin, piispaan tai pappeihin, vaan sitä uskon, mikä on kirjoitettu Raamattuun. Engströmin kirjoituksissa oli jokin auto maku. Niissä tehtiin myönnetyksiä Jumalan sanasta. Halttunen ei pitänyt niistä ja jätti ne. Evankeliset olivat silloin varsin sekava joukko, Maallisten etujen tähden monet jäivät kansankirkkoon. Hän oli hyvin tietoinen siitä, että jos maailmaan tulee uskon ja tunnustuksen perusteella kokoon-tuva seurakunta, epäuskoiset eivät tule mielellään siihen. Sanansaattajan kirjoituksista hän sanoi: "Engström koetti vetää puomit koko evankelisen kansan ympäri ja myydä sen kirkolle kuin tukkilautan." Hän kiitti Jumalaa joka päivä siitä, että tunnustuksellisia seurakuntia syntyi.

Joel Rahko. Kun näitä asioita luettiin Paimenesta ja Pätiälä ja kolportööri Saarinen puhuivat niistä, ryhtyivät paikkakunnan evankeliset tarkoin tutkimaan Raamatusta, Tunnustuskirjoista ja Lutherin kirjoista, onko kristityillä oikeus kokoontua tunnustuksellisin seurakuntina. Monena yönä Rahko valvoi näitten kysymysten äärellä. Mutta kyllä asia siitä selvisi. Kun monet ovat pitäneet näihin seurakuntiin liittyneitä "kepeästi" toimineina ja omahyväisinä, Rahko sanoi, että asia oli lihalle ja verelle raskas ja kovin vastenmielinen. Sitä ei helposti ratkaistu. Mutta Jumalan sana oli selvä. Koko elämän läpi on saatu kantaa lahkolaisen nimeä: Ensin Rosengrenin päivistä alkaen meitä evankelisia pidettiin lahkolaisina ja nyt — kun liityimme luterilaisiksi seurakunniksi — tulimme evankelistenkin mielestä lahkolaisiakin pahemmiksi. Evankelisten vastustus oli Ilmajoelle osaksi aivan raivokasta.

Oskari Mäki. Kun Pätiälän kirjaset Ulos leiristä ym. ilmestyivät ja niitä luettiin, "niin se oli niin kuin tuli rohtimissa tämä eroasia",

Sanni Koskinen oli Paimenen innokas lukija. Kun hän tutkisteli Pätiälän alustusta Ulos leiristä, hän ajatteli: "Tämähän on juuri niin kuin minäkin olen ne asiat käsittänyt."

Oskari Panula oli aikaisemmin Amerikassa ollessaan, kuten tiedämme, käsittänyt nämä asiat. Hän kannatti kaikin puolin tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia ja oli itsenäisesti ryhtynyt sitä tarkoitaviin toimenpiteisiin. Hän piti luonnollisena, että kaikki tietoiset evankeliset muodostaisivat Suomessa sellaisia ja vastaavan kirkon.

Vendla Rauvola piti Paimen-lehdestä yleensä — jotakin ei ymmärtänyt. Kun Engström esiintyi vastustavasti Sanansaattajassa, hän ei hyväksynyt sitä. Hän erosi 1922 Oulun nuorisoliitto-osastosta. Hän ihaili sitä, että perustettavissa seurakunnissa opetettaisiin kaikkea Jumalan sanaa. Mutta hän ajatteli sitten, mitenköhän näin voidaan jatkuvasti toimia. Hän ei liittynyt näihin seurakuntiin. Myöhemmin hän oli täysin niiden kannalla, mutta äkillinen kuolemantapaus 1952 esti häntä toteuttamasta jo kypsynttä liittymispäätöstä. Hän oli havainnut, että evankelinen suunta oli ennen ollut jyrkempi suhteessaan kirkkoon. Vapaiden seurakuntien syntyaikana enemmistö oli tässä suhteessa välinpitämätön.

Vihtori Joki. Kun hän luki näitä asioita Paimen-lehdestä tai kun Pätiälä puhui niistä ja Merruntaus niitä selitti, hän käsitti asian aivan oikeaksi. Luonteeltaan hiljaisena ja ujona häntä häiritsi ihmispelko. Silloin vahvisti häntä erityisesti profeetta Jesajan sana: "Kuka sinä olet, joka kuolevaista ihmistä pelkää, joka pian hakataan pois kuin heinä." Pelko poistui ja lapsenmielisesti hän liittyi vapaaseen seurakuntaan.

Maria ja Juho Ankkuri. Kun he saivat lukeakseen Paimen-lehden, he päättivät tilata sen. Kun he kuulivat tunnustuksellisista seurakunnista, se oli heille kuin ennestään tuttua. Juhlilla Maria Ankkuri oli sanonut: "Nyt sitä aljetaan viedä oikealle suunnalle." Toiset (mm. Myllyniemen Maija) sanoivat: Kristuksen rakkaus vaatii siihen. Paljon oli niitä, jotka kannattivat asiaa alussa. Vastustusta ilmeni vasta sitten, kun Engströmin kirjoitukset olivat ilmestyneet Sannasaattajassa. Nuorisoliiton kokouksessa (Kujanpäässä) oli asiasta keskusteltu ja oli tultu tähän päätökseen: Jos Yhdistys kannattaa eroa, niin kaikki erotaan. Muuten ei. Silloin Juho Ankkuri huomautti: Meidän ei tule katsoa, millä kannalla on Yhdistys, vaan millä kannalla on Jumalan sana. Monet hyväksyivät kirjaseen Ulos leiristä.

Juho Merruntaus. Siitä, että kristityt voisivat järjestyä tunnustukselliseksi seurakunniksi, saatiin tietää ensin Paimenen kautta. Sitteen sitä ajoi alussa innokkaasti kolportööri Elias Saarinen. Se ei ollenkaan tuntunut oudolta, vaan päinvastoin oikealta. Suuret joukot toivoivat alussa omia seurakuntia. Miltei koko Vastingin kylä kannatti sitä silloin. Pian pastori Verner Niinivaaran vaikutuksesta mielt muuttuivat. Toiset seurasivat Yhdistyksen kantaa. Toiset käsittivät, että toiminnan tulee olla seurakunnallista. Yhdistys oli vain seurakunnan korvike, kun evankeliset lakkasivat käymästä kirkossa.

Eva Konkola otti ilolla vastaan Paimen-lehden. Kun alettiin puhua omista seurakunnista, asia oli hänelle niin selvä, ettei tarvinnut uudesta alkaa. Erityisesti vahvisti häntä past. Willkommin ja Michaelin käynti. He asuivat Helsingissä hänen kodissaan. Kun hän kuuli kristittyjen oikeuksista näissä asioissa, kaikki kirkastui selväksi.

Ida Särä. Paimen-lehteä ei Koskelle T1. levinnyt kovin paljon. Evankeliset olivat jo silloin alkaneet veltostua. Ei ollut enää entistä intoa eikä tunnustusta. Omien seurakuntien asioista puhuivat siellä

kolportööri K. Kämäri, Oskari Kivistö ja pastori Pätiälä. Toiset ajattelivat kansankirkon pappien kohtaloa, jos monet eroavat. Toisilla oli huolena suhde Yhdistykseen. Engströmin kirjoituksiin ei erityisesti kiinnitetty huomiota. Itsestään Särä sanoi, että liittyminen tunnustukselliseen seurakuntaan "meni niin sisäisen painon kanssa omassatunnossa". Se oli Jumalan sanan mukaan selviö. Seurakuntaan liittyneet olivat siellä pääevankelisia."

Hanna Rauta. Kun näistä asioista saatiin tietoa, se oli toisille Jumalan sanan mukaan aivan selvä asia. "Ei siinä tuntunut seinääkään olevan."

Aina ja K. H. Aarniemi. Paimen oli heille vähän vaikeatajuinen, mutta mielenkiintoinen. Se toi esiin asioita, joita ei oltu kuultukaan. Prof. Daun käynti vaikutti uskoa vahvistavasti ja näissä asioissa selvittävästi. Ei luettu paljon lehtiä. Seurattiin Jumalan sanaa ja Lutherin kirjoja. Kun past. K. W. Tamminen oli Lasten Lehdessä vaatinut viemään lapsia aina kirkkoon riippumatta siitä kuka siellä saarnaa, tämä kirjoitus oli tehnyt seurakunta-asian Aina Aarniemelle päivän selväksi. K. H. Aarniemi oli pitänyt kirkossa esiintyvää väärää opettajaa sellaisena kuin jos navetassa ruokittaisiin sutta. Ratkaisu näissä asioissa tapahtui Jumalan sanan perustuksella omassatunnossa.

Heino J. Pätiälä. Kirjeenvaihdon kautta past. Th. Hanssenin kanssa ja varsinkin hänen lähettämästään kirjasesta Mitä Missourilaiset ovat ja mitä he tahtovat?⁶⁶⁷ selvisi hänelle tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien oikeutus. Kirjasen oli kirjoittanut valtiokirkollinen, saksalainen kirkkoherra Gustav Rümelin, joka hyväksyi täydellisesti näitten kirkkokuntien kokoontumisen ja toiminnan kertoen niiden vaiheita ja toiminnan perusteita. Pätiälälle selvisi, miten kristityillä on oikeus ja velvollisuus yksityisesti ja seurakunnallisesti erota vääristä profeetoista. Samalla selvisi tunnustuksellisten paikallisseurakuntien toiminta. Se perustui tarkasti Raamatun sanaan.

A. E. Koskenniemi oli Paimen-lehden vastaavana toimittajana tunnustuksellisen seurakunnallisuuden uranuurtajia maassamme.

Abel Jääskeläinen ja Juho August Noponen. Paimen vastasi niitä entisiä ajatuksia, joita heillä oli ollut kirkollisista asioista. Nyt

⁶⁶⁷ Paimen 1921 s. 66–, 99–.

nousi sellainen lehti, joka oli luja ja teki täyttä totta opista. Noponen huokasi sydämessään: Jospa siitä tulisi selvää! Emäntänsä oli sanonut: "Se on just niin kuin Svebilus opettaa, mitä Pätiälä kirjoitti seurakunnasta." He tutkivat näitä asioita tarkoin Raamatun, tunnustuskirjojen, Huonepostillan ym. kirjojen mukaan. Iloittiin siitä, että nyt mennään oikeaan. Paimenen lukijoita oli paljon, mutta kun tosi olisi ollut tehtävä, ei monta tullutkaan.

Ida Haapamäki iloitsi siitä, että Paimen alkoi ajaa tunnustuksellisten seurakuntien asiaa, jota hän jo toistakymmentä vuotta aikaisemmin oli toivonut.

Vihtori Kotiranta. Raamattu vahvisti kaikessa näissä asioissa, mm. Apt. 19:9–10.

Edla Korhonen. Paimenen kirjoitukset olivat teräviä ja juuri sellaisia, joita hän oli toivonut. Hän iloitsi suuresti, kun kuuli puhuttavan vapaista seurakunnista. Kun Engström alkoi niitä vastustaa, hän erosi mielessään kokonaan Engströmistä. Vaikkei hän niissä alkuvaiheissa liittynytäkään näihin seurakuntiin, hän ei koskaan pitänyt niitä turhina. Jumalan sana ei antanut rauhaa. Yölläkin herätessä tulivat Jumalan sanat velvoittavina mieleen. Hän liittyi aikanaan tunnustukselliseen seurakuntaan. Hän piti alusta alkaen ulkomaalaisten uskonveljien esiintymistä ja opetusta oikeana ja vakaana.

Elli Mikkonen iloitsi suuresti Paimenen ilmestymisestä. Kun hän kuuli mainittavan tunnustuksellisista seurakunnista, hän lausui: "Heti liityn niihin, kun niitä syntyy." (Niitä syntyi siten, että mm. Mikkonen toisten kanssa kokoontui seurakunnaksi.) Kun Engström vaati käymään kirkossa silloinkin, kun siellä epäevankelinen pappi saarnaa, Mikkonen päätteli: "Sellaista en minä kuuntele."

Aato Laasanen ja Oskari Heikkilä. Hyvin erillään toiminut evankelisten joukko käsitti pian nämä asiat. Paimenta tilattiin ja erityisesti khra Yrjö Keijola valisti näissä kysymyksissä. Suuret joukot olivat asialle ensin myöttämielisiä.

Anni Apponen oli kerran aikaisemmin kuullut pastori K. Valven saarnaavan Lahden kirkossa. Hän ei tiennyt mitään seurakuntien synnymisestä. Kerran hän näki lehdessä ilmoituksen Lahden Vapaa Ev.-Lut. Seurakunnan jumalanpalveluksesta, jossa sama Valve saarnasi.

— Apponen ihmetteli, miksi tämä jumalanpalvelus oli Loviisankatu 8:ssa eikä rukoushuoneella, ja sitäkin, että ilmoituksessa puhuttiin "seurakunnasta". Hän päätti mennä tilaisuuteen. Hän huomasi, että asia oli oikea, mutta jonkin aikaa tuntui oudolta, että nämä evankeliset kokoontuivat seurakuntana. Sitten hän oppi senkin käsittämään ja liittyi seurakunnan jäseneksi.

Mia Lundelin, o.s. Kirkas, ajatteli tutustuessaan Paimen-lehteen: "Nyt valkenee jo..." Engströmin vastustavista kirjoituksista hän ajatteli: "Se on varmasti vastoin Jumalan sanaa." Kun hän ihmetteli, miten Engström noin erehtyy, toiset sanoivat: "Sinä olet ennemmin erehtynyt. Ei Engströmiä sovi epäillä."

Viljo Malkavaara tilasi Paimenen alusta alkaen. Hänellä oli aivan selvänä: Tuota latua on lähdeittävä menemään. Hän sanoi Nuorisoliiton johtokunnan kokouksessa heti: "Seuratkaa tai ette, minä kumminkin lähden... Engströmin kirjoitukset Sanansaattajassa olivat niin tökeröjä, että ne eivät ollenkaan horjuttaneet."

Tilda Ruokonen luki varsinaisesti vain Nuorison Ystävää. Paimenen ja Sanansaattajan kirjoitukset jäivät häneltä huomaamatta. Kun hän sai kuulla asioiden kulusta, hän asettui ensin vastustavalle kannalle: Kuinka nuori past. Uppala voi puhua vanhaa rov. Engströmiä vastaan. Kuitenkin asia pian selvisi Jumalan sanan perusteella. Ruokonen liittyi syntyneeseen seurakuntaan hyvin pian.

V. I. Salonen oli aina kammonnut lahkolaisuutta. Yhdistys oli kaikki kaikessa. Paimen oli alusta alkaen mieluinen. Enemmän sellaista! Mutta kun siinä puhuttiin vapaista seurakunnista ja ulkomailla olevista tunnustuksellisista kirkkoista, hän ajatteli: Kun ei vain olisi jotakin lahkoa. Vuoden 1922 evankelisten pappien kokouksessa hän tutustui lisää asioihin ja kannatti sääntöjen tiukentamista. Kun past. T. Toivio oli sanonut: "Se on sellaista omantunnon pakkoa — minä en voi sitä sietää", Salonen oli huomannut, että Toivio ei ollutkaan enää entinen opin puolesta taisteleva Toivio. Asia selveni aina yhä ehdottomammaksi. Hän kauhistui Engströmin kirjoituksia Sanansaattajassa. Engström oli siihen aikaan hänen esimiehensä. Aina kun puhe liikkui vain autuusopin kohdalla, silloin Engström puhui ystävällisesti. Kun sitten siirryttiin puhumaan, miten sitä käytännössä sovel-

tetaan ja miten toimitaan väärä opettajia vastaan, Engströmin ääni muuttui heti kalseaksi — aivan kuin kylmyys hohkaa jääseinästä.

Kerran taas Engström sanoi Saloselle: "Jollet sinä lakkaa sitä va-paaseurakunta-aatetta ajamasta, niin minä ilmoitan tuomiokapitu-liin." Salonen vastasi: "Se on hyvä ja ilmoittaa vaan." Jälleen kerran Engström: "Sinä luet Raamattua Pätiälän silmälaseilla." Salonen: "Minä en käytä silmälaseja ollenkaan."

Näissä asioissa Salonen taas sanoi: "Kristus sanoo näin..." Siihen Engström vastasi: "Kristus meilläkin on." — Salonen: "Kyllä siellä on se toinenkin herra." — Engström ei sanonut siihen mitään.

Valde Rahko oli evankelisena puhtaan opin kannalla, samoin kuin hänen isänsäkin, Joel Rahko (1866). Omien seurakuntien asias-sa hän tiesi kulkevasa vain vanhaa evankelista tietä johdonmukai-sesti.

Kalle Nieminen kannatti Paimenlehteä. Kuultuaan näistä asioista hän ajatteli: "Tässä on sitä, mitä olen kaivannut."

Naima Varjovirta sai heti Paimenen asiamiestehtävän. Tämä lehti oli jonkin verran vaikeatajuinen (ensimmäinen vuosikerta varsin-kin), mutta syvällisempi ja vapaampi kuin Yhdistyksen lehdet. Osal-listui seurakunnan muodostamiseen omantunnon ehdottomasta velvoituksesta.

B. A. Uusitalo sai Amerikkaan Paimen-lehden, josta hän iloitsi. Omat seurakunnat olivat itsestään selvä asia. Kenelle sitten kuuluisi hengellinen toimivalta ellei uskoville. Kristityt eivät ole velvollisia olemaan uskon ja tunnustuksen asioissa kuuliaisia ihmisille. Jumalan sana selvitti yksityiskohdatkin. Hän vahvistui kaikessa tässäkin Con-cordia-Seminaryssa opiskellessaan 1922–1923. Hän siirtyi näitten asioiden palvelukseen Suomeen 1923.

Olga Palenius piti Paimen-lehteä oikein selväoppisena, Kun hän luki kirjasen Ulos leiristä, hän oli täysin samana kannalla. Kristitty-jen omat seurakunnat olivat selviö.

K. A. Anttio. Evankelisten kokoontuminen erillään muista oli ti-etämättömyyden aikana samaa kuin sitten liittyminen omiksi seura-kunniksi. Kun tämä oikeus selvisi, ei muuta tarvittu.

R. G. Wegelius seurasi Paimen-lehteä tarkkaavasti. Kun hän sai kuulla seurakuntatoiminnasta, hän harkitsi asioita tarkasti tutkien. Hän tahtoi kaikessa noudattaa Jumalan sanaa ja siten kirkastui tämäkin tie selväksi.

Artturi Manninen sai vasta 1924 kuulla vapaiden seurakuntien jo toimivan. Kun hän sai käsiinsä Paimenen (1924), hän ihastui siitä, "että vielä tällaista totuutta löytyy", Seurakuntatoiminta oli evankelisen toiminnan johdonmukaista jatkoa luonnollinen hengellinen asia.

Kauko Valve iloitsi Paimen-lehdestä jo ennen kuin se pääsi ilmestymään. Tutustuminen ulkomaisiin uskollisiin luterilaisiin oli tavaton löytö. Se oli suuri rohkaisu, kehoitus ja voimanlisä pyrittäessä täällä samaan päämäärään. Siten saatiin sitä oikean opin apua, jota meiltä puuttui. Kaikella tällä Jumalan sanan valolla valaistiin vapaitten seurakuntien tietä.

Lauri Sihvola luki myös Paimenlehteä ja vapaiden seurakuntien asiasta keskusteltiin perusteellisesti. Sitä hän ei pitänyt ehdonvalanasiana, vaan sellaisena, jossa on kysymys kuuliaisuudesta Jumalan sanaa kohtaan. Katso Yhdistyksen riemujuhlaselostusta. Lauri Sihvola liittyi Jumalan sanan perusteella vapaaseen luterilaiseen seurakuntaan.

A. Aijal Uppala kirjoitti Paimen-lehteen sen ensimmäisestä vuosikerrasta lähtien. Hän osallistui monin tavoin siihen toimintaan, jonka päämääränä oli tunnustuksellisten seurakuntien muodostuminen Suomessakin. Suuri ilon hetki oli ensimmäisen Paimenen numeron ilmestyminen. Samoin oli kaikki vapautuminen osallistumisesta väärrään oppiin kansankirkossa: kuin vankeudesta pääsemistä. (Katso: Evankeliset jumaluusopin ylioppilaat vuosina 1912–1922.) Paimenen toimittaja vuodesta 1924.

Katri Lepistön kotiin saapui Paimen. Hän piti siitä suuresti "sen suoraviivaisuuden vuoksi". Omista seurakunnista hän kuuli ensi kertaa Karkun kansanopiston toveripäivillä (1922.). "Tietysti hyväksyin ne." Kun hän ei vielä riittävästi tuntenut näitä asioita, hän luki Sannasaattajasta jonkin K. W. Tammisen kirjoituksen, joka vastusti syntyviä vapaita seurakuntia. Niistä hänelle selvisi jo se, että Tammi-

sen kirkollinen kanta ei ollut Jumalan sanan mukainen. Sitten hän pian jo pääsi selville tunnustuksellisten seurakuntien oikeutuksesta.

Erkki Penttinen seurasi alusta alkaen näitä asioita. Omien seurakuntien oikeutus tuntui oikealta Jumalan sanan perusteella. Evankelisten vastustus tuntui heikolta. Selvä raamatunkohta oli esim. Room. 16:17.

Vappu Terhivaara seurasi ensin vain Nuorison Ystävää. Eräs sukulainen tarjosi Paimenta. Terhivaara sanoi: Mitä minä sillä teen! Mutta tilasi sen kuitenkin. Kun seurakunta-asia tuli esille, hän sanoi: "Nyt se menee sillä tavalla kuin sen olisi pitänyt olla," Asia ei ollut mitenkään vastenmielistä. Päinvastoin. Evankelisten vastustus ei vaikuttanut mitään.

E. R. Mäkelä ei ollut voinut uneksiakaan näistä asioista, ennen kuin sai käsiinsä kirjaset Ulos leiristä ja Uskovien yhteys... Hän oli niitä lukiessaan sotaväessä ja toivoi heti voivansa tulla mukaan omiin seurakuntiin. Hän oli ollut jo rippikoulusta lähtien opin asioissa risti-riidassa kirkkoherran kanssa. Noita kirjasia tutkittiin tarkoin Jumalan sanan mukaan ja niitä kannatettiin täydestä sydäimestä, Siinä ei ollut mitään valinnan varaa, Erityisesti velvoittivat raamatunkohdat 2 Kor. 6:16,18 ja Jes. 55:2.

Lylyli Santasärkkä. Tunnustukselliset seurakunnat olivat hänelle selviä.

Rauha Jaakkola. Paimenta luettiin kotona. Uutta numeroa odotettiin aina jännityksellä. Ilolla tervehdittiin mahdollisuutta saada omia seurakuntia. Kun Jaakkola tuli tuntemaan totuuden, ei ollut väistämismahdollisuutta. Hän kuvitteli evankelisia rukoushuoneita tulevien seurakuntien kirkkoina, mutta tätä kuvittelua kesti vain vähän aikaa, sillä useimmat evankeliset alkoivat karttaa niitä, jotka halusivat liittyä omiksi seurakunniksi.

Ellen Järvinen. Vaikka hän kotona luki Paimenta, ei hän oikein käsittänyt näitä asioita vielä. Eräänä iltana [talvella 1922-1923] hän kuuli ompeluseurassa mainittavan: "Khra Pätiälä aikoo erota kirkosta." Samana iltana Pätiälä puhui siellä, ja Ellen Järviselle on jäänyt erityisesti mieleen siellä laulettu laulu: "Niin turvaisesti uinahtaa saan helmaan Yljän armaan..." (Siionin Kannel 162, vanha). Sitten

alettiin tästä asiasta keskustella niissä piireissä. Pätialä asui Tampe-reella ja hänen kotonaan oli usein tilaisuuksia. Tunnustuksellisten seurakuntien oikeutus alkoi tulla yhä selvemmäksi. Erityisen vahvis-tavia raamatunkohtia: Ilm. 18:4; Joh. 10; 2Kor. 6; Hebr. 13:9.

Kun ottaa huomioon, että kaikki tässä esiintyneet henkilöt ovat olleet vakaita evankelisia eri puolilta maata ja vielä sangen eri ikäisiä (vuonna 1923 59–16 vuotiaita, haastateltaessa 1949 vastaavasti 85–42 vuotiaita), on todettava, että varsin laajoissa evankelisissa piireis-sä vallitsi luja tunnustuksellisen seurakunnallisuuden kaipuu. Yhdis-tyksen kielteinen kanta jähmetytti melko suurten joukkojen myötä-mielisyyden. Tämä osoittaa, että vallalla oli suuri tietämättömyys, jota vastustus vain lisäsi. Mutta vaikka evankelinen suunta oli niihin aikoihin huomattavasti heikentynyt, oli kuitenkin paljon lapsenmie-listä alttiutta evankeliumin asiassa. Sitä osoittaa osaltaan myös Pai-menin suuri levikki.

6.9 Tilanne keväällä 1923

6.9.1 Oikeaa malttia tarvittiin

Täällä Suomessa vaikuttivat olosuhteet monella tavoin jarrutta-vasti. Jumala johti ja salli sen niin tapahtua. Vanha luja yhteenkuulu-vaisuus evankelisten kesken oli yksi pidättävä tekijä. Pätialä piti kir-jeessään Uppalalle parempana, että Yhdistys ensin oli ryhtynyt vas-tustamaan tunnustuksellisten seurakuntien syntymistä, ennen kuin niiden kannattajat ryhtyivät ratkaiseviin toimiin. Viivytyks oli tarpeen heikkojen tähden, jotka olivat vuosikymmeniä saaneet hengellisen ravintonsa Yhdistyksestä. Ei ollut ihme, että he pitäytyivät siihen edelleen.⁶⁶⁸ Tietenkin vaikeutti Yhdistyksen asenne osaltaan toimin-taa ja saattoi monia perääntymään tai kokonaan luopumaan näistä asioista.

Silti Jumalan sana vaikutti sydämissä sen, että tietoiset vahvis-tuivat uskollisuudessa, vaikka itse toiminta kentällä oli vähäistä. Ku-ta lähemmäksi tunnustuksellisten seurakuntien muodostamisen aika

⁶⁶⁸ HJP 14.2.1923 AAU:lle USA.

tuli, sitä selvemmin havaittiin asian vakavuus ja henkilökohtaisen ratkaisun lihalle ja verelle tuottamat monenlaiset vaikeudet.

6.9.2 Harkintaa ulkomaisten uskonveljien kanssa

Ulkomailla toimivilla tunnustuksellisilla kirkkoilla oli näissä asioissa paljon kokemusta ja lisäksi olivat Suomen vastaavien piirien suhteet näihin uskonveljiin heti ensi hetkestä tulleet aivan veljelliseksi ja läheisiksi. Oli luonnollista, että ulkomaiset uskonveljet seurasivat valppaasti tilanteen kehitystä Suomessa.

Marraskuun 6 p:nä 1922 oli Concordia Seminaarin tiedekunnalla istunto. Uppalalle oli tiedotettu, että hänen pitäisi esittää siellä tilannekatsaus Suomen kirkollisista oloista.⁶⁶⁹ Hän valmisti sellaisen ja toi siinä esille Suomen kirkon vaiheita uskonpuhdistuksesta saakka. Vuoden 1663 tapahtumien johdosta prof. F. Pieper kysyi: Hyväksyttiinkö silloin myös Yksimielisyyden ohje (FC) kirkon opin tunnustukseksi? Sehän tuli silloin kirkon viralliseksi opiksi. Joku läsnä olevista kysyi myös, onko sen jälkeen kirkon tunnustuspykälää muutettu? Sehän on muutettu 1869, kuten yllä on osoitettu. Joku kysyi tällaistakin: Pakottaako tuomiokapituli pastoria kristillisesti hautaamaan julkijumalatonta ja jakamaan ehtoollista kaikille erotuksesta? Näkyi selvästi, että Amerikan aivan toisenlaisissa kirkollisissa oloissa eläneet ja toimineet professorit saattoivat vain vaivoin käsittää eurooppalaisen kansankirkon toimintaa. Uppala selitti, että esim. luterilaista opetusta siellä kyllä sallitaan, mutta sen rinnalla myös toisenlaista oppia. — Tulevasta toiminnasta keskusteltaessa läsnä olevat yhtyivät siihen, että on vain toimittava rauhallisesti totuuden mukaan.⁶⁶⁹

Joidenkin päivien kuluttua eräs nuoremmista professoreista W. Arndt pyysi puhutella Uppalaa luennon jälkeen. Hän piti ilmeisesti tiedekunnan suhtautumista hänen esitykseensä kirkollisesta tilanteesta liian ylimalkaisena. Sen tähden Arndt tahtoi selvästi sanoa, että hänen mielestään Pätiälällä on täysi oikeutus jo erota kansankirkosta, kun hän on asiallisesti todistanut sen epäkohdista eikä muutosta ole tapahtunut. Arndt piti samalla selviönä, että tämänhenkisen vakina-

⁶⁶⁹ Am. mtp. 6.11.1922 s. 229–.

sen pastorin on luonnollisesti selvitettävä asia seurakunnalleen, ennen kuin hän siitä lähtee.⁶⁷⁰

Kerran taas Kansalliskirkon kirkolliskokouksen aikana (1923) Uppala neuvotteli Missouri-synodin johtajan Pfothenhauerin ja prof. Daun kanssa toiminnastaan Suomessa, kun hän sinne kohta palaa.⁶⁷¹ Nytkin tuotti toisenlaisen kirkollisuuden edustajille vaikeutta käsittää todellista tilannetta Suomen kirkollisissa oloissa. Lopuksi olivat puheenvuorot tällaisia:

Uppala kysyi Pfothenhauerilta:

Sanotaanko Raamatussa, että on pysyttävä väärää opia sallivassa kirkossa niin kauan kuin siellä vielä saa saarnata evankeliumia?

Pfothenhauer: Ei Raamattu niin sano.

Dau: Kyllä nyt ymmärrän, ettette voi siinä kirkossa kauemmin olla.

Näin kiihottomasti, mutta silti totuuden selkeydellä ulkomaiset uskonveljemme koettivat käsittää näitä asioita ja suhtautuivat niihin. Varsinkin yhdistys-suuntatoiminta oli sellaisena heille heidän omissa kirkoissaan aivan tuntematonta ja outoa. Mutta saatuaan riittävät tiedot tilanteesta he kyllä käsittivät, mitä siinä on tehtävä. Uppala on tämän keskustelun johdosta merkinnyt päiväkirjaansa: "Itse siis olemme eron kannalla, emmekä Missouri-synodin yllytyksestä!"

Tällaisistakin asioista Uppala kirjoitsee tiedotti Suomeen, ja kirjeenvaihtoa oli muutenkin suoraan valtameren yli samoista kysymyksistä.

⁶⁷⁰ Am. mtp. 14.11.1922 s. 136–.

⁶⁷¹ Am. mtp. 2.6.1923 ja AAU 11.6.1923 RGW:lle.

6.10 Tapahtumia ja toimintaa 1923 Suomessa ja ulkomailla huhtikuusta elokuuhun

6.10.1 Vähäistä toimintaa ennen Pätialän Amerikan-matkaa

Hämeenlinnan II kokouksen jälkeen hiljeni toiminta, Pätialällä oli taloudellisia vaikeuksia khra Keijolan liikeasioiden johdosta. Pätialän täytyi sen tähden myydä maatilansa.⁶⁷² Mutta kuitenkin asiat järjestyivät niin, että hän saattoi suunnitella matkaansa Amerikkaan. Juhlamatkoilla hän kulki mahdollisuuden mukaan entiseen tapaan. Muuta tämäntapaista toimintaa ei silloin juuri ollutkaan.

Se, että Siunaukselan pääasiamies toimi tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia kannattavan liikkeen kärjessä, tuotti jo Siunaukselan johtokunnassakin vaikeuksia. Pätialä mainitsi siitä: "Siunaukselan johtokunnassakin on sellaisia, jotka pitävät sopimattomana, että minä juhlamatkoilla esitän seurakuntaoppia."⁶⁷² Sen johdosta väheni varojen saanti ja yhdistys joutui "huonoon huutoon".

Kuitenkaan toimintaa estävät rajat eivät olleet selvät. Varsinkin toiset puhujat saivat pitää Siunaukselan juhlia kirkoissakin.

6.10.2 Uusitalo palasi Suomeen

Uppalan opintotoveri Helsingin ajoilta, pastori B. A. Uusitalo saapui Concordia Seminaariin kolmen kuukauden ajaksi (24.10. 1922 – 31.1.1923). Hän oli aikonut Yhdistyksen lähetysalalle Japaniin ja oli — kuten on ollut tapana — ensin pysähtynyt Amerikan Kansalliskirkon palvelukseen. Nyt hän sai lomaa seurakunnastaan (Marquette, Mich.). — Uusitalo ja Uppala olivat jo ylioppilasaikana Suomessa olleet kuin yksi sydän ja yksi sielu. Ja nytkin kaikissa näissä uusissa vaiheissa he olivat täysin yksimieliset Jumalan sanan pohjalla.

⁶⁷² HJP 11.4.1923 AAU:lle USA.

Uusitalo oli St. Louisissa opiskellessaan lähettänyt Yhdistyksen johtokunnalle kyselyn⁶⁷³ siitä, aikooko se lähettää hänet Japaniin. Yhdistyksen Japanin lähetysvaliokunta oli sen johdosta päättänyt,⁶⁷⁴ että häntä ei taloudellisista syistä voida lähettää Japaniin, mutta että hänet otettaisiin Suomeen Yhdistyksen palvelukseen. Uusitalo lausui tämän tiedon saatuaan: "On selvää, että johtokunnan kantaa ja mieli-pidettä kysymyksiini nähden ei voi hyväksyä."⁶⁷⁵

Jo sitä ennen Uusitalo oli saanut helmikuun alussa 1923 Pātiälän ja Keijolan yhteisen kirjeen,⁶⁷⁶ jossa häntä pyydettiin Keijolan apulaiseksi Kaustisiin. Kirjeessä sanottiin, että hän siellä "tulisi tavallaan palvelemaan yhteisiä asioita", Tehtävistä ja Keijolan asenteesta ei ollut täyttä selvyyttä, mutta olihan toisena kutsujana Pātiälä, joka silloin oli liikesuhteissa Keijolan yrityksiin. Uusitalo lausui, "ettei minun luonteeni ole niin sopiva toimiakseni Amerikassa kuin Suomessa" ja lisäksi vaikutti ratkaisuun se, että nyt ei ollut toiveita lähetystyötehtävästä Japanissa. Hän ratkaisi asian niin, että suostui lähtemään Suomeen.

Kun Uusitalo jo irtaantui tehtävistään matkaa varten, tulikin tieto, että Keijola ei voinut toistaiseksi ottaa häntä palvelukseensa. Syynä oli hänen taloudellinen ahdinkotilansa. Uusitalo päätti joka tapauksessa tulla Suomeen ja Siunaukselan johtokunta kutsui silloin hänet palvelukseensa.⁶⁷⁷ Hän otti vastaan tarjouksen. Samana päivänä, toukokuun 12 p:nä 1923, kun Pātiälä lähti Göteborgista kohti Amerikkaa, irtaantui Uusitaloa kuljettanut valtamerenkyntäjä New Yorkista päinvastaiseen suuntaan.

6.10.3 Pātiälän vierailumatka Amerikkaan

Amerikan Kansalliskirkon 25-vuatisjuhlaan (1923) oli ensin koetettu saada Suomesta joku Yhdistyksen johtohenkilö. Kun Yhdistys samoihin aikoihin vietti 50-vuatisjuhlaansa ja tilanne täällä oli hyvinkin sähköinen, ei kukaan heistä voinut tulla Kansalliskirkon kun-

⁶⁷³ . Am. mtp. 17.1.1923.

⁶⁷⁴ Yhd:n Jap.lähet. valiok. 6.3.1923. Johtok. 7.3.1923 § 6

⁶⁷⁵ .BAU 24.4.1923 USA:ssa.

⁶⁷⁶ .BAU 20.2.1923 USA:ssa ja tässä asiassa muutenkin BAU:n ja AAU:n kirj.vaihto

⁶⁷⁷ HJP 23.4.1923 AAU:lle USA.

niavieraaksi.⁶⁷⁸ — Mutta olihan Suomessa evankelisen suunnan tunnettu edustaja, pastori Pātiälä, jonka uskottiin voivan tulla. Toiset Kansalliskirkossa pitivät sitä vain etuna, että hän oli rohkeasti toiminut vastaavien seurakuntien muodostamiseksi Suomessa. Toiset sielä eivät sitä ymmärtäneet.

He ontuivat tällä tavalla: Suomessa yhdistys — Amerikassa kirkko. Heille oli tämän erilaisuuden ratkaisijana Atlantin valtameri, mutta ei Jumalan sana. Mutta Pātiälä oli siinäkin suhteessa kohtalaisen sopiva, kun ei tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia ollut vielä muodostunut Suomessa ja hän oli vielä sentään Kansalliskirkon erilaisten piirien rajamailla. Hänet kutsuttiin. Ja vaikka Keijolan taloudellinen romahdus oli estää hänenkin matkansa, hän pääsi kuitenkin lähtemään.

Tämän vierailun ohella tuli matkan toiseksi tärkeäksi tarkoitukseksi. mahdollisen avustuksen hankkiminen Siunaukselan koko toimintaa varten.⁶⁷⁹ Olihan sen talous useammasta syystä huolestuttava. Sen tärkein varojen kokoaja lähti vielä ulkomaille kolmen ja puolen kuukauden ajaksi. Raskas taakka oli lähtijän harteilla ja oli muitakin huolia. Mutta olihan kyseessä harvinainen tilaisuus päästä henkilökohtaiseen kosketukseen sekä Kansalliskirkon että Missouri-synodin piirien kanssa.

Pātiälä saapui New Yorkiin toukokuun 22 p:nä.⁶⁸⁰ Vierailut ja juhlatilaisuudet Kansalliskirkon seurakunnissa kuuluivat ohjelmaan, missä vain seurakuntia oli. New Yorkin naapurikaupungin New Jersey'n seurakunnan pastorina oli G. A. Aho ja vierailu alkoi tästä kodista. Uppala oli myös saapunut New Yorkiin ja hän seurasi Pātiälän mukana Kansalliskirkon kirkolliskokouksen loppuun, kesäkuun 6. päivään saakka, ja he olivat yhdessä vielä Missouri-synodin kirkolliskokouksessa kesäkuun 19–25 p:nä.

Ensimmäisiä tehtäviä oli laatia selvitys Siunaukselan taloudellisesta tilasta. Sen perusteella piti sitten koettaa saada sille avustuksia.

⁶⁷⁸ HJP kert. USA:han tullessaan. BAU:n saaman kirjeen mukaan oli ensin pyydetty Engström, sitten Niinivaara. Kumpikaan ei voinut lähteä matkalle Am. mpt. 14.12.1922.

⁶⁷⁹ HJP:n senaikaissa kirjeissä AAU:lle. Esim. 1.4. ja 11.4.1923: "Toivoisin saavani Missouri-Synodin puolelta Siunaukselan asioille, varsinkin orpocodeille avustusta — Siunaukselan johtokunta ja ystävät toivovat paljon tästä matkasta..."

⁶⁸⁰ HJP:n matkaa koskevat tiedot — jollei toisin ilmoiteta — on AAU:n Am. mtp:n mukaan kerrottu.

Tehtävä oli sekä kiusallinen että vaikea. Asia oli osaksi yhteiskunnallinen ja kansankirkollinen Tällaisia kohteita oli selvityksessä:

- Siunaukselan viisi orpokotia ja kaksi kansanopistoa.
- Suunnitteilla ollut alakansakouluseminaari.
- Siunaukselan leipomo.
- Suurimpia tarpeita olivat velat.⁶⁸¹

Näin oudoilla asioilla piti Pätälän esiintymisen alkaa ja jatkuakin. Hän keräisi matkoillaan Kansalliskirkossa kolehteja Siunaukselan hyväksi. Mutta varsinainen suurempi avuntoive suunnattiin Missouri-synodiin.⁶⁸² Dau oli jo vähän muokannut maaperää. Mutta erityisenä selitysvaikeutena tuli olemaan Siunaukselan yleinen yhteiskunnallinen huoltotyö ja lisäksi se, että kaikki vielä olimme kansankirkon jäseniä. Tätä selvitystä laadittaessa Uppala lausui Pätälälle: "Mahdollisesti syntyvälle kirkkokunnalle ei senttiäkään pyydetä. Jumalan sanan täytyy ratkaista kaikki."⁶⁸³

New Yorkissa Pätälän oli tavattava Missouri-synodin suuren avustustoimikunnan puheenjohtaja, liikemies Theo H. Lamprecht. Hänen kangastavaratukkuliikkeensä sijaitsi kuuluisan Fifth Avenue'n varrella talon 17:ssä kerroksessa. Lamprecht oli jalo, sydämellinen kristitty, luja luterilainen ja hän oli käynyt myös Euroopassa. Elettiinhän silloin ensimmäisen maailmansodan kovien seurausten painon alla. Hänelle esitettiin selvitykset ja sitten hän kysyi, minkälaisia jäseniä Siunaukselassa on. Siinä tuli heti esille asiallinen vaikeus, vaikka Missouri-synodi osaksi harjoitti hyväntekeväisyyttä puutteenalaisten hyväksi tunnustuksesta riippumatta. Onhan aina tärkeitä ottaa huomioon todellinen uskonveljeys, Gal. 6:10. Kävimme tapauksessa myös toimikunnan sihteerinä, fil.tri J. N. H. Jahn'ia, ja häneltä saatiin kuulla, että toimikunta avusti vain sotaorpoja.

Wisconsinin synodin jumaluusopillisen korkeakoulun johtaja tri August Pieper (Wauvatos, Wisc.), saattoi jostakin kassasta antaa jonkin määrän Siunaukselan hyväksi.

⁶⁸¹ Saksankielinen konsepti Oa..

⁶⁸² HJP 10.1., 14.2., 11.4.1923 AAU:lle USA

⁶⁸³ Am. mtp, 24.5.1923 – V s. 7. – Samoin Kansalliskirkon kirkolliskokouksen aikana Am. mpt 3.6.1923 – V s. 34.

Tulos Siunaukselan hyväksi jäi näissä piireissä vähäiseksi. — Kansalliskirkon kirkolliskokous päätti avustaa Siunaukselaa sallimalla seurakuntien yhtenä sunnuntaina vuodessa kerätä kolehtia tätä tarkoitusta varten.

Suurta ystävällisyyttä osoitettiin Pätialälle Kansalliskirkon kirkolliskokouksessa, jonka kulkuun vielä palaamme, ja seurakunnissa. Mutta kun juuri silloin käsiteltiin siellä Kansalliskirkon ja Missouri-synodin välisiä lähentymispyrkimyksiä ja se jakoi mielet kahteen leiriin, varjosti se hänen matkaansa.

Pätialä ei kertonut Suomessa matkastaan juuri mitään. Niinpä Koskenniemi kirjoitti tästä havainnostaan Uppalalle:⁶⁸⁴

"Hämeenlinnassa tapasin Heinon (Pätialän). Mitään en kuitenkaan saanut häneltä kuulla Amerikasta. Hän oli kovin harvapuheinen — ehkä siihen suurelta osaltaan vaikutti se, että hänellä koko ajan oli sekavien raha-asioiden selvittelyä.."

Tämä huomautus osaltaan viittaa siihen, että Amerikan matkan rahallinen tulos jäi heikoksi, kuten saattoi odottaakin.

Varmaan Pätialän mieltä painoi jonkin verran sekin, että hänen aikanaan opettamaansa erikoisoppia oli jouduttu Missouri-synodin edustavimpien jumaluusoppineiden kanssa käsittelemään — tuloksettomasti.

Pätialä saattoi tavata myös pastori Theo. Hanssenin, jonka välityksellä me olimme tulleet tuntemaan ulkomaiset, tunnustukselliset luterilaiset kirkot. Tämä tapahtui Chicagossa. Missouri-synodin johtaja tri Pfothenauer oli kutsunut heidät sinne vieraikseen.⁶⁸⁵ Myös täällä käsiteltiin Pätialän edustamaa erikoisoppia. Suoritettuaan kiertokäyntinsä Kansalliskirkon seurakunnissa Pätialä palasi elokuun lopulla suoraan Ruotsin kautta Suomeen.

⁶⁸⁴ AEK 22.9.1923.

⁶⁸⁵ Theo Hanssen. Eine Erinnerung, Oa.

6.10.4 Kansalliskirkon kirkolliskokouksessa Ironwood, Mich, 3.– 6.6.1923

Kirkolliskokouksessa käsiteltiin pääkysymyksinä suhtautumista Missouri-synodiin ja Suomen kirkollisiin oloihin. Pätiälä ja Uppala joutuivat vain vähän puheenvuoroillaan osallistumaan näitten asioitten käsittelyyn.

Kun Suomessa osa evankelisia oli ryhtynyt toimimaan tunnus-
tuksellisten luterilaisten seurakuntien aikaansaamiseksi, oli se herät-
tänyt myönteistä mielenkiintoa Kansalliskirkon piirissä. Olihan siitä
jotenkin muodostunut kuin evankelisten oma kirkko Amerikassa.
Paimen-lehteä siellä luettiin. Siitä oli lähtöisin Kansalliskirkon joh-
don halu tutustua lähemmin Missouri-synodiin.

Jo ennen kirkolliskokousta oli asioista yhteisesti neuvoteltu.⁶⁸⁶
Alkutulos näytti myönteiseltä. Kuitenkin suomalaisia painoivat yhä
kansankirkon ja yhdistystoiminnan tottumukset. Kansalliskirkon joh-
taja oli silloin suomalainen pastori K. E. Salonen. Hän oli 1916 omin
päin siirtynyt Yhdistyksen Japaninlähetystyöstä Amerikan Suomi-
Synodin pastoriksi.⁶⁸⁷ Sieltä hänet oli 1918 kutsuttu Kansalliskirkon
pappisseminaarin opettajaksi. Hän oli nyt (1922 –1923) tämän kirkon
johtajakin.⁶⁸⁸ Hän oli luonteeltaan särmikäs, itsekeskeinen ja ailahte-
leva. — Jo ennen kirkolliskokousta hän oli muuttanut mielensä Mis-
souri-synodia vierovaksi. Häntä kannattivat siinä vain muutamat
Kansalliskirkon pastorit, joukossa tämän kirkon Auttaja-lehden toi-
mittaja M. N. Westerbäck, Missouri-synodin johto ei ollut tietoinen
K. E. Salosen suunnanmuutoksesta.

Kirkolliskokoukseen saapui Missouri-synodin johtavia miehiä.⁶⁸⁹
Johtaja F. Pfothenhauer, prof. Dau ja aluejohtaja H. Daib.⁶⁹⁰ Vakaa-
mieliset Kansalliskirkon pastorit ja seurakuntien edustajat iloitsivat,
kun he saivat kuulla näitten jumaluusoppineitten selkeitä ja perus-

⁶⁸⁶ KK50v s. 309–313.

⁶⁸⁷ Läh.valiok. 7.11.1916 § 2. Valiok. pitää tätä omavaltaisena menettelynä ja sellaisena, että K.E.S. on sen kautta
eronnut Yhd:n palveluksesta. KK 50v s. 128.

⁶⁸⁸ KK50v. s. 147.

⁶⁸⁹ Am. mpt V 31.5.1923.

⁶⁹⁰ Suomessa 1946–1949 käyneen pastori Walter C. Daibin isä.

teellisiä lausuntoja erilaisista kristillistä oppia koskevista kysymyksistä.

Kuitenkin pastori K. E. Salonen kannattajineen esiintyi kokouksessa jyrkästi yhteistoimintaa vastaan Missouri-synodin kanssa. Suhteet Missouri-synodiin jäivät ratkaisematta.

Suhteet Suomen kirkollisiin oloihin olivat mutkikkaat. Suomen kansankirkon pastoreita toimi Kansalliskirkossa, samoin evankelisen liikkeen eri ryhmittymien saarnaajia oli siellä pastoreina, Kansalliskirkko avusti Yhdistyksen Japaninlähetystyötä. Yhdistys toimi myös Suomi-Synodin piirissä. Selviä kirkollisia rajoja ei ollut. Palatessaan Suomeen siirtolaiset jatkoivat jäsenyyttään kansankirkossa ja toimivat entiseen tapaan evankelisina.

Kun oli tullut tunnetuksi, että Kansalliskirkossa väliaikaisesti toimiva pastori Uusitalo ei lähdekään Yhdistyksen lähetystyöhön Japaniin, kysyttiin kirkolliskokouksessa Pätiälältä tähän kuuluvia perusteita. Hän lyhyesti selvitti niitä.

Julkaisutoimintaa käsiteltäessä K. E. Salonen piti sopimattomana, että Auttaja-lehdessä oli julkaistu Suomen kansankirkkoa arvostelevia kirjoituksia. Siitä hän moitti Uppalaa, joka sekä yksin että yhdessä Uusitalon kanssa oli sellaista kirjoittanut. Siihen Uppala huomautti, että Kansalliskirkko ei ole Suomen kirkollisten olojen kohdalla suinkaan ollut sivustakatsoja (katso edellä). Uppala kysyi sitten, mitä sopimatonta hän olisi Auttajaan kirjoittanut. Siihen K. E. Salonen ei vastannut mitään. Myöhemmin hän puolusti Helsingin Yliopiston jumaluusopillisen tiedekunnan opetusta.

Vihdoin K. E. Salonen lausui: "Ei Suomen kirkko niin huono ole. Minä olen siellä kastettu ja käynyt rippikoulun." — Silloin pastori A. E. Kokkonen lausui: "Minut on kastettu Suomi-Synodissa ja siellä olen käynyt rippikoulun. Eikö minun olisikaan pitänyt siitä erota (ja liittyä Kansalliskirkkoon)!" Jokainen Kansalliskirkon jäsen ymmärsi, että Kokkosen asenne oli todistus Kansalliskirkon puolesta, kun taas K. E. Salosen todistus merkitsi muuta.

Uppala sai keskustelun viimeisen puheenvuoron ja sanoi: "Kaikele kaikkena oleminen (johon oli vedottu heitä vastaan) ei merkitse, että minun tulee olla suomi-synodilaiselle suomi-synodilainen tai

pakanalle pakana, vaan se tarkoittaa, että heikolle ja vahvalle on oltava vastaavanlainen totuuden tunnustuksessa. — Jos Yhdistyksen toiminta on oikeaa, on Kansalliskirkon toiminta (kirkkona) väärää ja päinvastoin! Jos Kansalliskirkko tahtoo toimia niin kuin Yhdistys, tulee sen olla yhdistyksenä Suomi-Synodissa, kuten Yhdistys vielä sekavammassa kirkossa."

Mitä silloin tapahtui?

K. E. Salonen tuli paikaltaan hymysuin Pātiälää ja Uppalaa kohden, otti heitä kädestä ja sanoi: "Kiitos, veljet, ollaan samaa mieltä!" Seurasi loma ja seurakuntien edustajia kulki käytävää pitkin ohitse ja he nyökkivät päätä lausuen meille: "Asia on selvä!"

K. E. Salosen asenteen hetkellinen kirkastuminen sammui pian ja hänestä tuli tunnustuksellisten seurakuntien kiihkeä vastustaja.

Kansalliskirkon lehden toimittajana sai Suomen kansankirkkoa ja Yhdistystä kannattanut M. N. Westerback olla vuoteen 1926 asti. Toisella kannalla ollut pastorien enemmistö ei pystynyt hallitsemaan tilannetta, vaikka se sitä myös yritti. Kansalliskirkon kirkollinen asenne sai sitten onnetoman sovitteluratkaisun (kompromissin) 1927/1928, jonka mukaan seurakunnat saivat toimia kirkollisissa suhteissa kukin omalla tavallaan (selective fellowship).⁶⁹¹

6.10.5 Uppalan opintomatka jatkuu ja päättyy

Osallistumiset erilaatuisiin tilaisuuksiin, seurakunta-elämään, konferensseihin jne., solmitut henkilökohtaiset yhteydet sekä saadut vaikutteet ja tehdyt havainnot vaatisivat oman pitkän lukunsa. Käynnit professorien luona ja neuvottelut heidän kanssaan ovat unohtumattomat. Kaikkea opillista apua sain mitä tarvitsin. Sain tehdä matkoja maalaisseurakuntiinkin. Puhumattakaan ylioppilastuttavuuksista ja seurakuntalaisten herttaisesta suhtautumisesta suomalaiseen vieraaseen. Tapasin meikäläisen norjalaisen kirkkokunnan edustajia. Vierailin Wisconsinin Synodin prof. August Pieperin kodissa. Kun kaksiviikkoiselta seurakuntamatkalta palasin luokkaani, satapäinen ylioppilasjoukko tervehti minua kättentaputuksin. Kaikkialla luotta-

⁶⁹¹ KK50v. s. 207, 213–214.

muksellisuus oli vilpittöntä ja: sydämellistä. Kaikki ovet ja sydämet olivat uskonveljellisesti avoinna.

Minäkin sain tavata pastori Theo Hanssenin, joka ensimmäisenä oli ehdottanut, että joku suomalainen nuori pastori lähetettäisiin sinne opintomatkalle ja joka muutenkin huolehtii siitä. — Kävin myös Missouri-synodin ensimmäisten seurakuntien paikoilla. Olipa siellä vielä elossa 88-vuotias leskivaimo "Mutter Preusser", joka oli pienennä lapsena tullut vanhempiensa mukana Missouri-synodin perustajajoukon kanssa 1839 sinne. Hän oli käynyt prof. C. F. W. Waltherin pitämää rippikoulua. Olihan se erikoinen tapaaminen: Missouri-synodin perustajajoukosta ehkä viimeinen vielä elossa ollut ja yksi Suomen tunnustuksellisten luterilaisten seurakunnallisen kokoontumisen ensimmäisistä edustajista.

Sain myös osallistua Missouri-synodin kirkolliskokoukseen, joka pidettiin Fort Waynessa, Ind., kesäkuun 20–29 p:nä 1923. Pätiälä oli myös kokouksessa sen alkupuolella.

Eräänä iltana sain prof. Daun avustamana järjestymään opillisen neuvottelun Pätiälän erikoisopista. Siihen osallistuivat hänen lisäkseen: prof. F. Pieper ja tri Pfothenhauer sekä kuuntelijana tämän kirjoittaja. Neuvottelu oli lyhyt. Pätiälä joutui vakavasti harkitsemaan luterilaisesta opista poikkeavaa oppiaan. Oli syytä jatkaa asian selvittämistä kirjeellisesti.

Kirkolliskokouksessa tapasin myös meikäläisen norjalaisen kirkon edustajia, mm. pastori tri S. C. Ylvisaker'in. Laajan kirkollisen toiminnan käsittely ja sen taitava, asiallinen johtaminen oli mielenkiintoista seurattavaa ja esimerkillistä. Kaiken pohjana oli yksimielisyys uskon ja tunnustuksen asioissa sekä uskonveljellinen alttius. Lisänä jumalanpalvelukset ja jumaluusoppineitten esitelmät. Siellä prof. F. Pieper piti suomenkielisenäkin ilmestyneen puhesarjansa Oikea maailmankatsomus.⁶⁹²

Olin tullut St. Louis'iin ensimmäisenä suomalaisena Concordia-Seminaariin kuin outo vieras (vain prof. Daun oli tavannut Turussa 1921). Nyt lähdin mukanani perusteelliset opinnot, monipuolinen perehtyminen vanhan tunnustuksellisen luterilaisen kirkon kaikenlai-

⁶⁹² Paimen 1924 s. 6–. Ilmestynyt kirjaseinä.

seen toimintaan ja lisäksi henkilökohtaiset, luottamukselliset suhteet uskonveljellisten kirkkojen johtaviin teologeihin ja moniin pastoreihin. Tulos oli arvioimaton.

Koko ajan oli kirjeellinen yhteys Suomeen vilkasta.

Kansalliskirkon ja Missouri-synodin kirkolliskokousten välillä loppui Concordia Seminaarin lukuvuosi. Prof. Dau, joka koko ajan oli pitänyt minusta isällistä huolta, kutsui illallisille. Läsä oli mm. aluejohtaja H. Daib. Vanha kirkkohistorian professori Krauss sulki minut syliinsä ja antoi isällisen suudelman otsalle sekä kirjastonsa hyllyltä muistoksi kirjan. Prof. G. Mezger kutsui minua käymään luonaan Berliinin jumaluusopillisessa korkeakoulussa, jonne hän oli siirtyvä. Tähän tapaan kaikkialla. Ei kysytty mitään kirkollista ratkaisua, Jumalan sanan ja luterilaisen opin opetuksen suuressa kirkkautessa olivat tiemme täysin yhtyneet. Jumalan sana oli sen tehnyt.

Matkalla New Yorkiin vierailin viikon päivät Ohiossa Ashtabulan, Fairport-Harborin ja Clevelandin kansalliskirkon seurakunnissa. Vakavasti suhtauduttiin tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien muodostumiseen Suomessa. Sehän oli tietoisille kuin omaa asiaa, sillä Kansalliskirkko oli samoilla perusteilla toimimassa. Vierailtuani välillä Missouri-synodin piireissä lähempänä New Yorkia oli lopullista lähtöä valmisteltava siellä parin viikon ajan — keskuspaikkana pastori G. A. Ahon koti Jersey Cityssä. Suuri laatikollinen puhdasoppista kirjallisuutta lähti rahtitavarana kohti Suomea. Ja lisää oli tulossa.

Heinäkuun 25 p:nä 1923 jätin Amerikan mantereen. Palasin samaa tietä kuin olin tullutkin — Saksan kautta. Olihan siellä lähempänä Suomea suurehko joukko jo tutuiksi tulleita uskonveljellistä pastoreita seurakuntineen ja kirkkokuntineen. Useimmat heistä olivat aikanaan suorittaneet opiskelunsa St. Louis'in Seminaarissa. Hekin halusivat kuulla tuoreita viestejä sieltä. Olihan myös paljon muutakin neuvoteltavaa heidän kanssaan. Jo vuosi sitten solmitut siteet lujituivat ja jäivät pysyviksi. Näin kului Saksassa lähes kolme viikkoa.

Tukholmassa tutustuin Bibeltroga Vänner ("Raamatulle Uskoliset Ystävät") -nimiseen yhdistykseen ja sen tarmokkaaseen puheenjohtajaan, toimittaja Axel B. Svenssoniin. Kyllä hän pyrki olemaan

uskollinen luterilaiselle opille — mutta vain yhtenä suuntana (lähetysyhdistyksenä) Ruotsin varsin kirjavassa valtiokirkossa. Kuin Evankeliumiyhdistys Suomessa.

Niinä päivinä saapui suoraan Amerikasta Pātiäläkin Tukholmaan, ja jatkoimme sieltä yhdessä matkaa Helsinkiin, jonne saavuimme elokuun 28 p:nä 1923.

Opintomatkanani oli onnellisesti päättynyt. Löysin Amerikasta enemmän kuin Columbus aikanaan oli löytänyt.

6.10.6 Opintomatkan tuloksen arviointia

Pastori Valve kirjoitti⁶⁹³ tästä opintomatkastasta noin 25 vuotta myöhemmin:

"...näemme ...Jumalan suuren viisauden siinä, että hän johdatti yhden meistä edeltäkäsini perehtymään muualla kauan ennen meitä toimineisiin luterilaisiin seurakuntiin. Saimme siten heti alusta keskuuteemme veljen ja työtoverin, joka oli ollut itse omin silmin ja korvin huomioita tekemässä ja seuraamassa uskonveljemme kulkua sillä Jumalan sanan tiellä, jolle me vasta olimme lähdössä, kuulemassa heidän kokemuksiaan ja näkemässä, mihin luottaen he samosivat eteenpäin. Miten se rohkaisi sydämiämme ja antoi kulkuumme täyden varmuuden heti ensi askelista alkaen, sitä on sanoin mahdoton kuvata! Yhtä mahdotonta olisi kertoa, miltä harhateiltä ja niiden tuomilta kärsimyksiltä Jumala säästi meidät tällä tavoin. Saimme matkallemme parhaat mahdolliset evästyksset sekä varomaan vastaan tulevia vaaroja että luottamaan Jumalan sanan voimaan. Olemme tosiaan velvolliset nöyrästi kiittämään Jumalaa tästä hänen viisaasta johdatuksestaan ja isällisestä huolenpidostaan, jossa hän on käyttänyt yhtenä välikappaleenaan — pastori Up-palaa.

Unohdettava ei ole myöskään, että hän sai St. Louisissa kuunnella sellaisten vanhojen luterilaisten opettajien luentoja kuin oli prof. F. Pieper työtovereineen. He olivat viime vuosisadan kuuluisimman

⁶⁹³ Paimen 1924 s. 6–. Ilmestynyt kirjasena.

uskollisesti luterilaisen jumaluusoppineen prof. C. F. W. Waltherin oppilaita. Niin olemme mekin, ei ainoastaan kirjojen välityksellä, vaan itse paikalla olleen edustajamme kautta päässeet osallisiksi heidän opetustensa siunauksesta ja olemme mekin täällä kaukana näiden vanhojen luterilaisten isien lapsia ja jälkeläisiä."

6.10.7 Toimintaa kesän aikana 1923

Ainoana vapaana kiertävänä puhujana tunnustuksellisen seurakunnallisuuden merkeissä toimi kesän 1923 aikana juuri Amerikasta palannut B. A. Uusitalo. Hän asettui asumaan Hämeenlinnaan ja matkusti ahkerasti eri paikkakunnilla. Hänen toiminnastaan annettiin siihen aikaan seuraava selostus:⁶⁹⁴

"Oli tavattoman hyvä asia kun pastori Uusitalo saapui tänne. Saa häneltä moneen tärkeään asiaan neuvoja ja hän on asiassa niin ehdottoman varma ja tiukka ja osaa niin tynesti ja hyvin maltillisesti viedä asiaa eteenpäin ja kumota vastaväitteet. Hän oli täällä (Hämeenlinnassa) viime pyhänä pitämässä Siunaukselan juhlaa. Yleensä kaikki pitivät kovin hänen saarnoistaan, mutta lopussa hän sitten toi kantansa ilmi ja sanoi sydämestään toivovansa uusien seurakuntien syntymistä. Tämä oli sitten (toisille) niin kuin olisi kirvelevää suolaa heittänyt kuulijakuntaan. Mutta hänelle se annettiin tämä kerta anteeksi, kun se oli muka sellaista Amerikan innostusta. — (Ensin) ajattelivat, että oli se hyvä, että Pätiälä meni sen uuden oppinsa kanssa Amerikkaan ja kyllä se asia nyt häipyi, mutta siinä samassa tuli esille, että toinen yhtä hyvä villitsijä tuli Amerikasta tilalle."

Pastori Valve taas kierteli Radansuun kansanopiston piirissä kooten varoja sen hyväksi. Kaikkialla hän esitti kirkkaan Jumalan sanan totuuden ottaen huomioon kuulijakuntansa käsityskyvyn. Muita tällaisia pastoreita ei ollutkaan kenttätöyssä. V. I. Salonen toimi Lahdessa, Erkki Penttinen Lohjalla ja R. G. Wegelius Tohmajärvellä seurakuntapappeina. Samoin Koskenniemi Turussa toimittaen myös Paimen-lehteä. Hämeenlinnan perinteellisillä kesäevankeliumijuhlilla

⁶⁹⁴ E. J. Laakso 24.6.1923 HJP:lle Oa.

olivat puhujina myös Uusitalo ja V. I. Salonen. Heidän puheistaan kerrotaan: "Kyllä annettiin seurakunta-opinkin kaikua."⁶⁹⁵

Yhdistyksen vastustuksen yhä koventuessa ja evankelisten ryhmittymässä monin paikoin vastakkaisiin leireihin⁶⁹⁴ täytyi pian jonkin ratkaisun tapahtua. Asiasta tietoisten keskuudessa vallitsi myös omisatunnoissa vakava jännitys. Kesäkuussa kuului Hämeenlinnasta: "Kyllä täällä nyt on kriittinen aika. On niin hirmuinen jännitys kaikkialla, että toisinaan aivan liha ja veri vapisee..."⁶⁹⁴ ja elokuussa kirjoitettiin samaan tapaan: "...on siitä asiasta pohtimista ollut joka päivä ja joka paikassa, missä vaan on kaksi tai kolme koolla".⁶⁹⁵

6.10.8 Yhdistyksen 50-vuotisriemujuhla 6.– 10.6 1923

6.10.8.1 Taustaa

Yhdistyksen vuosijuhlat ovat aina olleet suuria "evangeliumijuhlia" ja itse virallinen vuosijuhla on yleensä ollut lyhyt muodollinen tilaisuus. Joskus ennen aikaan siellä saatettiin ottaa käsiteltäväksi jokin ajankohtainen kysymys: kolportöörien suhde kirkkoon (1885), kysely kolp. J. Westerbackista (1895), Härmän kokouksen asia (1896), lähetysasia (1897, 1898), suhde Amerikan Kansalliskirkkoon (1908), Siunauksela ja oppikoulukysymys (1913, 1914), Yhdistyksen jako kielellisellä pohjalla (1922). Näistä Härmän kokouksen asia oli suuri ja huomattava. Nyt sitten jälleen (1923) tuntui suurta jännitystä osanottajissa: suuntatoiminta vai omat seurakunnat.

Sanansaattajassa oli jo toukokuussa 1922 suunnattu tuomio niitä vastaan, jotka pyrkivät kokoontumaan tunnustuksellisia luterilaisina seurakuntina. Kirjoittelua oli jatkunut. Vuoden 1922 lopulta ilmestyi Ulos leiristä -kirjanen, jota oli luettu miltei kaikkialla evankelisten piirissä. Paimen-lehti oli valistanut lukijoita vuodesta 1921 lähtien. Vaikka Yhdistys saattoi luottaa opillisesti ja tunnustuksellisesti vähemmän tarkkaan enemmistöön, asia oli kuitenkin vielä tulenarka. Uusiin sääntöihin oli otettu säännös, jonka mukaan uusia kysymyksiä

⁶⁹⁵ E. J. Laakso 9.8.1923 AAU:lle.

voidaan käsitellä vain siinä tapauksessa, että niistä on tehty kirjallinen esitys johtokunnalle kaksi kuukautta ennenmin ja että johtokunta tahtoo esittää asian vuosikokouksella.

Hämeenlinnan II kokous oli tehnyt esityksen johtokunnalle, että se ottaisi kirkkokysymyksen esille vuosikokouksen yhteydessä, mutta johtokunta oli — kuten tiedämme — päättänyt, ettei asia anna aihetta mihinkään toimenpiteeseen. Vuosikokouksissa ollaan tarkkoja muodollisuuksien suhteen. Vain jäsenillä on siellä sananvaltaa. Mutta jäsenyys oli monelle epäselvä asia. Evankelisia oltiin — evankelisia pappejakin, mutta Yhdistyksen jäsenyys ei aina seurannut perässä. Niinpä Yhdistyksen jäseniä eivät olleet esim. K. Valve, B. A. Uusitalo, Erkki Penttinen eikä A. A. Uppala. Ja taas sen jälkeen kun toiset Yhdistyksen jäsenet olivat liittyneet tunnustuksellisiin seurakuntiin, johtokunnan pöytäkirjoissa on käsitelty⁶⁹⁶ vain R. G. Wegeliuksen ja hänen vaimonsa eroilmoitus jäsenyydestä.

6.10.8.2 Tunnustuksellisten seurakuntien asiasta ei keskusteltu

Vaikkakaan Hämeenlinnan II kokouksen vetoomus ei johtanut tulokseen, olisi kuitenkin vuosikertomuksen käsittelyn yhteydessä voitu ryhtyä käsittelemään tätä asiaa — ei tosin yleisessä mielessä, vaan ainoastaan siltä kannalta, miten Yhdistyksen toimihenkilöt ja lehdet ovat tähän asiaan suhtautuneet. Mutta siellä ei ollut ketään, joka olisi tähän varautunut. Pätiälä oli Amerikassa. Koskeniemi taas oli johtokunnan jäsenenä osavastuussa kaikesta. Mutta hän oli rajoittunut arvostelemaan asioita vain Paimenen palstoilla. Nytkään hän ei näistä asioista sanonut sanaakaan.

6.10.8.3 Pastori A. E. Koskeniemi erosi johtokunnasta

Koskeniemi esitti sieltä kyllä oman asiansa, joka perusteluineen herätti ainakin Yhdistyksen toimihenkilöissä suurtakin huomiota. Hän ilmoitti kieltäytyvänsä tulemasta valituksi uudelleen johtokunnan jäseneksi. Syyksi hän ilmoitti, että johtokunta sallii jatkuvasti ns. tuhatvuotisoppia kannattavien henkilöiden "toimia yhdistyksessä,

⁶⁹⁶ Johtok. 28. 8. 1924 § 7.

jopa sangen vastuunalaisissa toimissa".⁶⁹⁷ Tämä oli kiusallinen ilmoitus, sinä Yhdistys on tahtonut olla tiukka oikeaoppisuusmaineestaan. Samoin sen kannattajat. Itse kokouksessa asia meni aivan hiljaisesti ohi. Toinen mies vain valittiin Koskenniemen tilalle. Eikä Sanansaattajan selostuksessa⁶⁹⁸ sanottu asiasta muuta kuin, että "johtokuntaa lisättiin kolmella uudella jäsenellä". Engström oli kokouksen jälkeen yksityisesti moittinut Koskenniemeä siitä, ettei hän tätä ollut ennen sanonut johtokunnalle ja että hänen olisi esitettävä virallisia todistuksia siitä, että Yhdistys olisi kieltänyt tällaista opettajaa, past. M. I. Kuusta ym., ainoastaan julkisesti saarnaamasta oppejaan. Johtaja Tamminen taas arvosteli Koskenniemen asennetta ankarasti, kun hän on ollut hyväksymässä Kuusen (1919) Yhdistyksen palvelukseen, vaikka tiesi tästä asiasta, ja kun hän on ollut tietoinen siitä, että Yhdistyksessä on muitakin saman opin kannattajia, T. Minkinen, Kr. Tammio, Pietari Kurvinen. Viittasipa hän myös Pätiälään, joka yhteen aikaan sitä myös kannatti. Asian esille vetämistä vuosikokouksessa tällä tavalla hän piti vain "Yhdistyksen kaatamisena omien seurakuntien rakentamiseksi".⁶⁹⁹

Tämän johdosta on sanottava, että todella järkyttävä opillinen tilanne vallitsi Yhdistyksen piirissä, eikä tämä suinkaan ollut ainoa opillinen harhautuminen siellä. Olihan Yhdistys myös siinä suhteessa opillisesti ymmällä, mikä on Jumalan sanan puhdas oppi kristillisestä kirkosta. Siitähän juuri taisteltiin. Koskenniemi oli johtokunnassa paljonkin käsitellyt näitä asioita,⁷⁰⁰ mutta hänkään ei voinut aikaisemmin vaatia siellä ratkaisevia toimenpiteitä. Tosiasia on, että kolportööri Kyrklund ja Koskenniemi olivat 1921 anoneet, että kysymys 1000 -vuotisopista käsiteltäisiin vuosikokouksessa, mutta valmistusvaliokunta oli hyljännyt esityksen.⁷⁰¹ Tosiasia on myös, että Koskenniemi siitä huolimatta silloin jäi johtokuntaan. Se näyttää olleen kykenemätön käsittelemään oppikysymyksiä. Mutta Koskenniemi julkaisi Paimenessa Pieperin Dogmatiikasta suomennoksen tästä opin-

⁶⁹⁷ AEK Paimenessa 1923 s. 118, 125. AEK 11.8.1923.

⁶⁹⁸ Sanans. 1923 s. 123 (Toivio).

⁶⁹⁹ KVT:n kirjeitä 23.1.1924 K. Hildenille Marttila, 4.1.1924 op. K. E. Salmiselle Ilmajoki ja 4.1.1924 past. Juho Saariselle USA. Jäljenteet Oa.

⁷⁰⁰ AEK kertonut.

⁷⁰¹ Valm. valiok. 1921 2.5. § 7.

kohdasta.⁷⁰² Vaikka hän nyt erosi Yhdistyksen johtokunnasta, hän kuitenkin pysyi sen jäsenenä.

6.10.8.4 Vapaata keskustelua

Juhlakansan keskuudessa tosin keskusteltiin näistä päivänpolttavista kysymyksistä, Toiset iloitsivat juhlilla julistetusta evankeliumin sanasta, mutta samalla he vahvistuivat siinä, että seurakunnassa tulee olla oikea Jumalan sana käytännössä⁷⁰³ — siis päinvastoin kuin Engström oli kirjoittanut Sanansaattajassa. Pastoreitten V. I. Salosen ja Uusitalon nimet olivat olleet juhlien puhujalistalla, mutta heitä ei laskettu puhumaan. Salosen kysyessä syytä tähän, Niinivaara oli sanonut: Puhujia on niin paljon. Saat puhua ensi vuonna. — Siihen Salonen oli vastannut: "Silloin se voi olla jo myöhäistä."⁷⁰⁴

Puhumisen epääminen Uusitalolta oli kaikkein enimmän huomiota herättävää, sillä hän oli ollut Yhdistyksen lähettiehdokas Japania varten ja hän oli juuri palannut Amerikasta. Mutta hän sai vuosijuhlilla huomata, kuinka vanhat evankeliset suhtautuivat häneen nyt aivan toisella tavalla kuin ennen.

Esim.:⁷⁰⁵ Rouva Edla Pöyry: Täytyy suuresti surra, että mies, joka on vihkiytynyt lähetystyöhön, ottaa tuollaisen kannan.

Uusitalo: Ne kyyneleet eivät koske minuun.

Engström: Sinähän myös olet vapaaseurakuntien kannalla. Se ei täällä Suomessa tule menestymään. Saksassa ja Amerikassa voi asia olla toinen. Täällä se asia 5 vuoden kuluttua haihtuu kuin tuhka tuuleen.

Uusitalo: Kyllä ne Jumalan sanan mukaiset asiat voivat menestyä täällä yhtä hyvin kuin muuallakin.

Selostaessaan näitä juhlia Koskenniemi lausui, että niillä tuntui syystä monen sydämessä levottomuutta tulevista päivistä: "Se kanta, minkä Yhdistys nykyisessä surullisessa kirkollisessa tilanteessa on

⁷⁰² Paimen 1921 s. 114–, 144– ja 1922 s. 57–. AEK kert. AAU:lle sanoneensa HJP:lle, että ellei hän sitä saa julkaista, hän eroaa Paimenen toimittajan tehtävästä.

⁷⁰³ L. Sihvola kert. AAU:lle ja kirje 21.3.1948.

⁷⁰⁴ VIS:n haast.

⁷⁰⁵ BAU:n haast.

ottanut seurakunta-asiassa, on monen maan hiljaisen sydämessä vaikuttanut masentavasti; evankeliumi ei siitä ole tullut yleisempään käytäntöön, vaan saanut ylistystä sen vihollisten puolelta kautta (koko kansankirkon — jokainenhan on sen lukenut, tahi ainakin kuulut.⁷⁰⁶

Uusitalo kertoi tuttuujen pohjalaisten sanoneen, että nämä olivat heille viimeiset juhlat...⁷⁰⁷ Toisille olivatkin.

Vuosijuhla kului siis julkisissa puheissaan vanhaan perittyyn tapaan. Koskenniemen asenne häipyi pian läsnä olleiden mielestäkin. Vain täydet, johdonmukaiset teot olisivat pitemmälle ulottuneet. Itse tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien syntyvaiheisiin eivät nämä riemujuhlat vaikuttaneet mitään erityistä.

6.10.8.5 Kirkollinen lehdistö kirjoitti juhlista

Kotimaa-lehden pääkirjoituksessa todettiin, "että evankelisen liikkeen järjestäytyminen johtavan, keskittävän ja lujittavan järjestön varaan" on vaikuttanut sitä, että toiminta on "kehittynyt suuressa määrin jyrkistymisen ja eristymisen merkeissä viime aikoihin saakka".

Ja sitten lausuttiin: "Tämän johdosta, vaikkapa evankelinen suunta ja liike on alusta pitäen luonteeltaan mitä kirkollisin ja lahkolaisuutta vierova, sen kirkollisuus on saattanut tulla epäilyjen kohteeksi. Mutta juuri nyt kun yleensä kirkkokansamme uskollisilta isiltä perittyä evankelistä kansankirkkoamme kohtaan on joka taholla pantu niin kovalle koetukselle uskonvapauden luomassa tilanteessa, on juuri Luterilainen Evarikeliumi-Yhdistys osoittanut yhtä ilahduttavalla kuin pontevalla tavalla osaavansa laajakatseisesti arvostella kirkollista asemaamme ja sen yksityisille suunnille ja ryhmille asettamia vaatimuksia. Ja uskallamme odottaa, että tämä on oleva hyvänä enteenä Evankeliumi-Yhdistyksen tulevasta kehityksestä ja toiminnan suunnasta..."⁷⁰⁸

⁷⁰⁶ Paimen 1923 s. 117–118.

⁷⁰⁷ Paimen 1923 s. 117–118.

⁷⁰⁸ Kmaa 1923 6.7. n:o 50.

Ruotsinkielisten kirkollisessa lehdessä pastori Byman kirjoitti päivän johtavan kirjoituksen Yhdistyksestään ja "sen tehtävästä kansankirkossa".⁷⁰⁹

"Yhdistys on ollut vanhoillinen ("konservatiiv") luterilainen sisälähetysseura kansankirkkomme sisällä ja on sellaisena tahtonut olla kirkon palvelija."

Byman myönsi, ettei kansankirkko voi hoitaa "tällaista erikoistoimintaa". Kansankirkolla on "avarampi syli" ("en vidare famn"). Sen tähden kirkon on — Bymanin mielestä — syytä olla tyytyväinen Yhdistyksen työn johdosta.

Vakaat evankeliset olivat pitäneet Yhdistyksen toimintaa erillisenä ja omanaan nimenomaan luterilaisen opin ja tunnustuksen perusteella. Se oli tunnustuksellinen asenne. Nyt he saivat Bymanin kirjoituksen kautta kuulla, että Yhdistys oli ollut vain yhden suunnan sisälähetysseura toisten rinnalla kansankirkon "avarammassa sylissä".

6.11 Siirtymäkausi syksyllä 1923 ja v. 1924 alkupuolella

6.11.1 Menettelytapakysymys

6.11.1.1 Yleisiä näkökohtia

Kun vakaat omattunnot joutuvat perinteellisissä tai toiskirkollisissa oloissa harkitsemaan vapautumista niistä uskon ja opin ristiriitojen johdosta, menettelytapa saattaa tuottaa vaikeuksia.

Jumalan sana on itse asiaan nähden yksinkertainen ja selvä. Vapahtaja itse sanoo: "Vierasta (toisin opettavaa pairnenta) ne (lampaat) eivät seuraa, vaan pakenevat häntä, koska eivät tunne vierasten ääntä", Joh. 10:5. Muuten ilmaistaan sama asia esim. näin: "kavahtakaa", Matt. 7:15, "vetäytykää pois", Room. 16:17, "karta", Tiit. 3:10, "läh-

⁷⁰⁹ Församlingsbladet 1923 12.7. n:o 28.

tekää pois heidän keskeltänsä ja erotkaa heistä", 2 Kor.6:17, "lähtekää siitä ulos", Ilm. 18:4.

Luterilaisissa Tunnustuskirjoissa vedotaan raamatunkohtiin: Matt. 7:15, Gal. 1:8, Tiit. 3:10, 2 Kor. 6:14 ja pidetään niitä Jumalan käskynä erota väärää oppia opettavasta kirkosta:

"Raskasta on **erota** niin monesta maasta ja kansasta (paavikirkosta) ja tunnustaa eri oppia. Mutta tässä on **Jumalan käsky** ("Gottes Befehl"), että jokaisen on varottava pitäytymistä niihin, jotka väärää oppia opettavat ja sitä tahtovat julmuudella säilyttää..." ⁷¹⁰ (saksankielinen teksti, korostus AAU:n).

Siitä, miten eroaminen kussakin tapauksessa suoritetaan, ei ole eikä voi olla yksityiskohtaisia ohjeita. Eihän alkuseurakuntien aikana ollut miltään kirjallisia seurakuntajärjestyksiä eikä kirkkokuntia tai valtiokirkkoja. Paikallisseurakunnassa todettua erioppista tuli yrittää ojentaa "kerran tai kaksi", Tiit. 3:10.⁷¹¹ Tehtävät ja menettelytavat olivat luonnollisia ja yksinkertaisia.

Myöhempi kirkkohistoria voisi tarjota meille esimerkkejä niistä menettelytavoista, joita käyttäen luterilaiset ovat toteuttaneet vastavanlaisia kirkollisia siirtymisiä. Ne ovat yleensä tapahtuneet olosuhteissa, jolloin vallitsevan kirkon vinosuuntaus on ollut pitkäaikainen ilmiö. Saksan unionivaihe johtui valtiovallan yhtäkkisistä uusista säädöksistä.

Kuitenkin käsiteltiin Suomessa 1920-luvun alussa jonkin verran sitäkin mahdollisuutta, olisiko täällä ensin yritettävä koko kansankirkon opillisten epäkohtien korjaamista.

6.11.1.2 Olisiko syytä vedota valtiokirkon virkaportaisiin ja Yhdistykseen?

Vetoomuksien esittäjiksi olisivat jääneet vain tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia kannattavat evankeliset. Miten he suhtautuivat asiaan?

⁷¹⁰ Müller s. 337 § 41, 42 sekä kertausvahvistus Form. Conc. s. 701–703 § 19–31.

⁷¹¹ Kretzmann P. E., Die Pastoralbriefe, St. Louis, Mo. 1918 s. 352, 353.

Suomen kansankirkko oli uuden kirkkolain (1870) mukaan opillisesti vapaa ja toimi maantieteellisin seurakunta-pitäjä-periaattein jonkinlaisena kansan uskonnollisena kasvatuslaitoksena. Kuuluminen sellaiseen kirkkaan oli tunnustuksellisille luterilaisille erehdys. Evankeliset olivatkin toiminnassaan jo siirtyneet siitä omaan "pikku kirkkoon". Sekavaa ja ristiriitaista oli kaikki, mutta uskon ja tunnustuksen mukaan näin yritettiin vakavasti toimia.

Hämeenlinnan II:ssa kokouksessa (1923) oli keskustelussa esitetty (Koskenniemi) , että ennen omien seurakuntien järjestymistä olisi ehkä käännyttävä kansankirkon ja Yhdistyksen puoleen ja "vaadittava oikeaoppisuutta ja tunnustuksellisuutta kaikessa". Koskenniemi oli siinä vedonnut teol. tri M.-Zornin lausuntoon hänen Ilmestyskirjan selityksessään.⁷¹² Siinä ei kuitenkaan anneta mitään yksityiskohtaista neuvoa tällaista tilannetta varten. Kyseessä on vain menettelytapa, kun muuten uskollisen seurakunnan toiminnassa on ilmennyt käsittelyä vaativia pahennuksia (sen s. 37, 47).

Koskenniemikin piti sellaista turhana,⁷¹³ mutta teoreettisena eleenä se olisi voinut olla kansankirkosta eroamiselle myönteinen todistus.

Khra Keijola joka eri syistä esiintyi varsin varovaisesti, oli myös puhunut vetoomuksen tekemisestä. Siinä kävi näin:⁷¹⁴

Pätiälä Keijolalle: Kirjoita sinä se vetoomus, kyllä minä panen nimeni alle.

Keijola ei sanonut siihen mitään. Kyllähän tilanteen todellisuus tunnettiin, mutta Hämeenlinnan II kokous tahtoi vielä osoittaa Yhdistykseen päin huomaavaisuutta. Evankelinen kansa ei ollut harkitusti tietoinen siitä, että Yhdistys oli vain kansankirkon sisäinen yksityinen suuntaelin ilman mitään virallista edustusta kirkossa. Eivät evankeliset papitkaan sitä sen kummemmin harkinneet. Rov. Rosengrenin kirjelausuma (1897), että Yhdistyksen yliasiamiehen virka "on samanarvoinen ("jämbördig") kuin arkkipiispanistuin" oli vain katteeton ilmaisu.⁷¹⁵ Samaan suuntaan puhuttiin evankelisten pappien

⁷¹² Vert. RGW 30.4.1923 USA:han.

⁷¹³ AEK 20.7.1922 Saksaan.

⁷¹⁴ AAU 11.6.1923 RGW:lle.

⁷¹⁵ E. M. Rosengren 18.10.1897 A. J. Bäckille.

keskuudessa 1920-luvun alussa: "Me (evangeliset) olemme kirkko."⁷¹⁶ Sehän tarkoitti vain opillista asennetta eikä sekään merkinnyt kirkollisesti käytännössä yhtään mitään. Kun Engström oli Porvoon synodaalikokouksessa 1922 peruuttanut pontensa, jotka tarkoittivat luterilaisen opin voimaansaattamista kansankirkossa, ei enää voinut kuulua eikä kuulunut "Me olemme 'kirkko'". Kääntyminen kansankirkon tai pelkästään Yhdistyksen puoleen tunnustuksellisen luterilaisuuden asiassa oli asiallisesti turha, kuten sitten Hämeenlinnan II kokouksen Yhdistykselle lähettämän kirjelmän kohtalo osoitti (edellä).

6.11.1.3 Miten sitten meneteltiin?

Siirtymiset kansankirkosta tunnustuksellisiin (vapaisiin) luterilaisiin seurakuntiin tapahtuivat vain henkilökohtaisesti. Seurakunnat eivät voineet alla rekisteröityä. Nehän olivat vasta syntymässä. Kansankirkosta eroavien henkilökirjat siirtyivät sen tähden valtion siviilirekisteriin. Tietoiset luterilaiset käsittivät asian oikein.

Ratkaisevan syksyn (1923) aikana ei näistä menettelytavoista enää neuvoteltu missään yhteisissä kokouksissa. Eroamismuodollisuudet oli suoritettava henkilökohtaisesti kirkkoherranvirastossa, jossa monet olivat käyneet harvoin ja vain virallisissa asioissa. Usein vallitsivat sellaiset olosuhteet, etteivät kirkkoherrat ja pastorit lähemmin tunteneet eroavia seurakuntalaisia eivätkä he pastoreita. Toiset olivat vieroneet pastoreita epäevangelisina vastustajina. Alajärven kirkkoherra sanoi saarnaaja T. Tarvaiselle hänen erotessaan: "Ei niistä hedbergiläisistä muuten pääsekään."⁷¹⁷ Tämäkin osoittaa, että uskonyhteyden eli tosi seurakunnallisuuden rajat olivat toisenlaiset kuin virallisen kirkon.

Kansliassa täytyi jotakin selvittää, mutta muuten virallinen kirkko oli näissä asioissa todellinen sivustakatsoja.

Jotakin yksityisiä kokemuksia näistä tapahtumista tulee esille myöhemmin.

⁷¹⁶ AAU:n mpt ja oma toteamus. Lut. 1947 s. 20, 21. Evank. papp. kok. 1921 – AAU:n mpt siitä s. 43, 44.
⁷¹⁷ HJP 3.1.1923 USA:han.

6.11.2 Toimintaa syys-, joulukuulla 1923

Johtaja K. V. Tamminen kirjoitti⁷¹⁸ pastori Vernerin Niinivaaralle jo kesäkuussa 1923: "...Vapaakirkolliset näyttävät niin nostavan päätänsä. Mitä sitten tapahtuukaan, kun Amerikkalaiset (tarkoitetaan Pätiälää ja Uppalaa) tulevat kaikki kotiin. Heillä on ainakin terävät varat vasten valmistetut aseet, jotka olosuhteiden pakosta ensimmäiseksi tähdätään meitä vastaan. Olisi hyvä kun mekin vähän varustautuisimme..."

6.11.2.1 Tilannekuva

"Amerikkalaiset" tulivat, kuten tiedämme, elokuun 28 p:nä.

Pätiälä oli saanut paljon lujitusta vakaiden luterilaisten keskuudessa Amerikassa. Mutta häntä painoivat yhä raskaampina Siunaukselan taloudelliset asiat ja koko toiminnanvyöhyke odotti selvittämistään. Oli muitakin taakkoja. Itse matkustin hänen kanssaan samassa laivayhtisissä Tukholmasta Helsinkiin ja voin todistaa, että monet vakavan asiat myös mahdollisten syntyvien seurakuntien toiminnan suhteen lisäsivät kuormaa. Mutta itse asian oikeutuksesta ei ollut vähäisintäkään kysymystä.

Uppala taas oli saanut opiskella kokonaisen lukuvuoden ja oli sekä Saksassa että Amerikassa monipuolisesti perehtynyt tunnustuksellisten seurakuntien ja kirkkojen toimintaan. Tärkein tehtävä oli nyt koota ja johdattaa tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntiin. Oli alettava kuin alusta, kun yhdistystoiminta on aivan toista kuin seurakunta. Olipa Yhdistys tunnustuksellisen seurakunnallisuuden ehdoton vastustaja. Kuitenkin oli myös vilpittömiä kysyviä luterilaisia kristittyjä, jotka sydämen halulla tahtoivat oppia toimimaan omassa seurakunnassa.

Tähänastinen valmisteleva toiminta oli ollut järjestymätöntä. Samoin toimittiin nytkin ratkaisevana syksynä. Ei tehty mitään laskelemia, ei mitään yleisiä ohjelmia. Pyrittiin vain mahdollisuuksien

⁷¹⁸ KWT 12.6.1923 Vernerin Niinivaaralle.

mukaan palvelemaan niitä, jotka henkilökohtaisesti halusivat Hyvän Paimenen ääntä seuraten kokoontua Kristuksen kirkon tunnusmerkien mukaisesti paikallisseurakuntana.

6.11.2.2 Toimintaa

Koko syksyn Pätiälä tapansa mukaan kierteli Siunaukselan yliasiamiehenä ja joutui — valitettavasti tässä asiayhteydessä — selvittämään myös näitä yleisempiä kirkollisia kysymyksiä.

Uppala asettui asumaan Hämeenlinnaan, josta Uusitalo oli siirtynyt Kaustisiin khra Keijolan vapaaksi apulaiseksi. Uppalan syysohjelma 1923 oli seuraava:⁷¹⁹

Elokuu

- 28.8. saapui Helsinkiin (Suomeen).
- 29.8. saapui Hämeenlinnaan. Saarna siellä.
- 30.8. neuvottelu Uusitalon ja Erkki Penttisen kanssa.

Syyskuu

- 2.9. (sunn.) Iittalan Tammisella Uusitalon kanssa.
- 3.9. neuvottelu Antero Meren kanssa. Puhetilaisuus illalla Riihimäen rukoushuoneella.
- 4.-5.9. Lahdessa. Neuvotteluja. Juhlatilaisuus, myös Uusitalo ja V. I. Salonen.
- 6.-9.9. Kaurilassa R. G. Wegeliuksen luona.
- 10.-28.9. lomalla Joensuussa ja Rääkkylässä.
- 29.9-1.10. Viipurissa juhlat, myös Pätiälä ja Valve.

Lokakuun

- 2.10. juhlat Pätiälän kanssa Ruokolahdella. Neuvottelu saarnaaja O. Aholan kanssa.
- 3.10. juhlat Imatralla ja Ensossa.
- 4-5.10. Iitin Nikkilässä, myös Pätiälä ja Valve.
- 6-8.10. suuret juhlat Hämeenlinnassa, myös Koskenniemi, Pätiälä, saks. kand, Schödel. Kutsuttiin Paimenen toimittajaksi vuoden 1924 alusta.
- 9.10. neuvotteluja Valven kanssa.
- 10.10. Riihimäellä.

⁷¹⁹ AAU:n muistikalenteri 1923. Toisten toimintaohjelmia ei ole ollut saatavissa.

- 11.10. Hämeenlinnassa ompeluseura.
- 12-15.10. Luopioisten Ämmätsässä. Eri tilaisuuksia.
- 16.10. Hämeenlinnassa neuvottelu M. I. Kuusen kanssa.
- 18-19.10. Helsingissä, Siunaukselan ompeluseura.
- 20.10. Riihimäellä.
- 20-22.10. Mäntsälässä Hautjärvellä. Tilaisuuksia.
- 23-24.10. Radansuun kansanopistolla Valven luona neuvotteluja.
- 25.10. Lahdessa tilaisuus, myös V. 1. Salonen.
- 27.10. erosi kansankirkosta. Kirjeet tuomiokapitulille ja piispalle.
- 30.10.-2.11. Lohjalla, myös Penttinen.
- Marraskuun
- 3.-5.11. Myrkyssä ja Karijoella.
- 6.-7.11. Lapualla, myös Pätiälä ja Uusitalo.
- 8.-9.11. Koskenkorpalla (samoin).
- 10.-12.11. Vaasassa Pätiälän kanssa.
- 13.11. Hämeenlinnassa Uusitalon kanssa.
- 16.11. Neuvotteluja Uusitalon kanssa.
- 17.-18.11. Turussa neuvotteluja Koskenniemen kanssa.
- 20.11. Hämeenlinnassa Uusitalon ja Penttisen kanssa.
- 21.-22.11. Lahdessa, myös Valve, Penttinen, Uusitalo.
- 22.11. Riihimäellä, myös Uusitalo.
- 27.-30.11. Radansuun opistolla Valven luona.
- Joulukuu
- 2.12. (sunn.) kokous Hämeenlinnassa, myös Pätiälä.
- 9.12. (sunn.) tilaisuus Hämeenlinnassa.
- 11.-13.12. Helsingissä evankelisten pappien kokous, myös Valve.
- 16.12. Hämeenlinnassa tilaisuus.
- 18.12. Hämeenlinnassa tilaisuus.
- 19.12. Tampereella, myös Pätiälä.
- 23.12. (sunn.) Hämeenlinnassa tilaisuus.
- 25.12. (joulupäivä) Hämeenlinnassa jumalanpalvelus eräässä kodissa.
- 26.12. (tapaninpäivä) Tampereella.
- 30.12. (sunn.) Hämeenlinnassa tilaisuuksia.
- 31.12. Hämeenlinnassa uuden vuoden vastaanotto.

Kaustisista tultuaan Uusitalo liikkui puhujamatkoilla vapaana puhujana. Valve oli sidottu virkaansa Radansuun kansanopiston joh-

tajana, mutta hän saattoi sentään jonkin verran puhua muuallakin. Samoin V. I. Salonen, Erkki Penttinen ja R. G. Wegelius olivat sidottu virkoihinsa — Lahdessa, Lohjalla ja Tohmajärvellä. Koskenniemi Turussa toimitti Paimen-lehteä vuoden loppuun. Antero Meri, joka jo silloin kärsi vaikean sairautensa (unitauti) aina vain lisääntyvistä vaikeuksista, jaksoi vaivoin olla apulaispapin tehtävissä eri seurakunnissa (vuoteen 1925). Hän ei voinut toimia, vaikka hän tunnustautui näihin pyrkimyksiin.

Kaikkeen tähän toimintaan kuului monenlaisia ja vaikeitakin asioita. Eri puolilla evankelista liikettä tapahtui vähitellen yksityistä siirtymistä kohti tunnustuksellisia seurakuntia. Kesällä ja alkusyksyllä erosi kirkosta tässä tarkoituksessa yksinäinen mieshenkilö ja yksi perhe. Syyskaudella erosi neljä evankelista pastoria pastorinvirastaan tunnustuksellisista syistä ja samalla itse kansankirkosta. Marras-, joulukuulla syntyivät ensimmäiset tunnustukselliset luterilaiset seurakunnat.

6.11.3 Yhdistyksen jatkuvasta vastustuksesta

Tunnumme jo Yhdistyksen johdon vastustuksen — varsinaisesti sellaisena kuin se oli ilmennyt sen lehdissä ja joissakin kokouksissa. Se ilmeni muullakin tavalla.

6.11.3.1 Rukoushuoneitten käyttöä rajoitetaan, kielletään

Yhdistyksen johdon täytyi myös käytännössä huolehtia siitä, että sen toimipaikkoja ei käytettäisi tunnustuksellisten seurakuntien koostamiseen. Tämä oli myös oleva todistus ulospäin siitä, että Yhdistys todella pysyi kansankirkon toiminnalle uskollisena. Esitän muutamia tähän kuuluvia esimerkkejä rukoushuoneitten käytöstä.

Tampereen rukoushuoneen sakastin oveen ilmestyi kevättalvella 1923 seuraava tiedotus:

"Ilmoitus

Täten jyrkästi kiellämme kenenkään tässä rukoushuoneessa esiintyvän sananjulistajan puheessaan käyttämästä Valtio kirkosta eroamaan kehottavia sanoja.

Tampereella, helmik. 13 p:nä 1923

Luth. Ev. Yhd. Tampereen rukoushuoneen johtokunta.

K:tta Väinö Muotinen
Johtokunnan sihteeri." ⁷²⁰

Ilmoitus asetti siis "Valtiokirkon" (ilmoituksessa isolla V:llä) ja siihen kuulumisen kaiken arvostelun yläpuolelle. Se on ollut erityisesti paavikirkolle ominaista. Luther ei alistunut siihen, vaan vaati Raamatulle täyttä arvovaltaa ja siis myös sitä, että vallitsevaa kirkkoa oli sen mukaan arvosteltava. Nyt "Valtiokirkko" oli yhtäkkiä noussut rukoushuoneelle näin arvovaltaiseen asemaan. Tässä näkyi jälleen evankelisen kirkollisen ja tunnustuksellisen linjan raja.

Syyskuun 4 p:nä 1923 saapui Uusitalo Lahteen pitääkseen siellä Siunaukselan juhlaa. Puhujaksi saapui sinne myös Uppala. Siellä tapahtui seuraavaa: ⁷²¹

Pastori Salosen kodissa oli neuvottelua Siunaukselan juhlan vietopaikasta. Yhdistyksen rukoushuoneen johtokuntaa edusti hra Savio, joka ilmoitti, että rukoushuone kyllä saadaan tähän tarkoitukseen, mutta sillä ehdolla, ettei siellä puhuta valtiokirkkoa vastaan. Tähän ehtoon eivät pastorit eikä myös läsnä ollut Lahden Nuorisoliiton puheenjohtaja Viljo Malkavaara suostuneet. Uppala kysyi Saviolta, kenellä on määräysvalta rukoushuoneen suhteen. Savio vastasi, ettei siitä vastaa mikään johtokunta, vaan että se on rov. Engströmin valvonnan alainen. Hänen ohjeittensa mukaan rukoushuone suljettiin meiltä. Malkavaara vuokrasi heti huoneiston Seurojen kotitalolta (rukoushuoneen naapurista). Siellä juhla pidettiin ja tilanne selvitettiin kuulijoille. Kun Uusitalo tilaisuuden jälkeen palasi kotiinsa Lahden Möysään, oli hänen juhlassa mukana ollut äitinsä sanonut pojalleen: "Älä nyt enää peräänny."

Lokakuussa (1923) pidettiin sitten taas **Hämeenlinnassa** Siunaukselan juhlia. Oli useita puhujia: Koskeniemi, Pätiälä, Valve ja Uppala. Oli maanv. Oskari Panulakin Karijoelta asti tullut. Juhlat pidettiin tunnustuksellisten seurakuntien merkeissä. Maanantaina

⁷²⁰ Jäljenne AAU:n hallussa. Vert. muutenkin kirjoitusta: Rukoushuoneita kielletty ja suljettu, Paimen 1924 s. 144—.

⁷²¹ Kirjallinen selostus juhlista Lahdessa 4.9. ja 25.10.1923 ym. Oa. Viljo Malkavaaran haast.

Illalla kirkollinen linja esiintyi ankarana ja Valve joutui kovien syytösten alaiseksi. Lähetysaarnaja Vihtori Savolainen oli sanonut, ettei hän usko Valveen käyttämiä Raamatun todistuksia. Hänelle Valve oli vastannut: "Siinähan se onkin, että ette usko." Vanha Aholin oli uhannut oikeudenkäynnillä, ellei tällainen meno siellä lopu. Rouva Minkkinen oli lukenut "Mannasta" Juudasta koskevan kohdan muka kansankirkon puolustukseksi. Kaikkeen Valve oli vastannut niin selkeästi, että eräs kuulijoista, kieltenopettaja Matti Friberg, oli lopussa sanonut: "Kohotetaan kolminkertainen eläköön-huuto tuolle pitkälle miehelle." Kun Uppala palasi asemalta saattamasta muita pastoreita, hän kuuli sillankorvalle asti kovaäänistä puhetta rukoushuoneen nurkalta kotiin palaavien joukosta.⁷²²

Joulukuussa oli rukoushuoneen johtokunnan enemmistö päättänyt, että Pätiälä, Valve, Uusitalo ja Uppala eivät saa enää puhua sielä. Sama kielto kohdistettiin varovaisuussyistä myös lähetysaarnaja Pietari Kurviseen, kun johtokunnassa ei varmuudella tunnettu Siunauskelan suhtautumista valtiokirkkoon.

Rukoushuoneitten kohtalosta muutamilla paikkakunnilla kerrotaan seurakuntien syntyvaiheiden yhteydessä.

6.11.3.2 Tamminen arvostelee Uppalan esiintymisiä

Kun Pätiälä ja Uppala olivat palanneet syksyllä 1923 USA:sta, Yhdistyksen johto suhtautui erityisen arvostelevasti varsinkin Uppalan toimintaan. Johtaja Tamminen kirjoitti siitä useassa kirjeessään evankelisille eri paikkakunnilla.⁷²³ Seuraavassa lainauksessa tulee esille hänen kaksi pääsyytöstään:

"Voivat tosin varsinkin Wegeliuksen (Uppalan) puheet vaikuttaa hyvin haitallisesti Yhdistyksen toimintaan. En kuitenkaan usko heidän suuria aikaansaavan. On surullista, etteivät voi ajaa asioitaan eteenpäin parhaamatta Yhdistystä ja sen puheenjohtajaa, rovasti J. Engströmiä. He tahtovat esittää asian siinä valossa, että Yhdistys on muuttunut toisenlaiseksi kuin mitä se ennen on ollut varsinkin suh-

⁷²² Kert. Siiri Toivonen ja K. Valve itse.

⁷²³ KWT emäntä Maria Kuusistolle, Koskenkorva, 16.11.1923, Edv. Niinimäelle, Nokia, 9.11.1923, op. K. E. Salmiselle, Ilmajoki, 4.1.1924, op. Kalle Nokkalle, Tyrvää, 13.11.1923.

teessaan vallitsevaan kirkkoon. Siinä he kuitenkin esittävät asian väärässä valossa. Yhdistys ei ole hiuskarvan vertaa muuttunut ei opissa eikä suhteessaan kirkkoon..."⁷²⁴

On todennäköistä, että Ilmajoella pidetyissä puhetilaisuuksissa (8.-9.11.1923) olen lukenut Engströmin kirjoitus-otteen (1922):

"On kuulunut sellaisia ääniä, että uskovaisten olisi lakattava kirkossa käymästä siellä, missä epäevankelinen pappi saarnaa. Tällainen ajatuskanta ei kuitenkaan ole oikea..." (Sanans. 1922 n:o 9 s. 132.)

Kirjoitus vastasi myös johtaja Tammisen asennetta. Se oli koko evankelisen suunnan kirkollisen linjan kanta.

Oli tietenkin evankelisille vähemmän mieluista kuulla, että todellakin Yhdistyksen johtokunnan puheenjohtaja rinnasti "evankelisen" ja "epäevankelisen" opetuksen samanarvoisina kuultavaksi kirkossa.

Kun Tamminen kirjeessään sanoi, että "Yhdistys ei ole missään suhteessa entisestään muuttunut", se oli Yhdistyksen kannalta vain puolittuus. Hän vetosi entisajan vuosikertomuksiin. Tilanne ja asia-kohteet olivat toisenlaisia silloin 1880-iluvulla kuin 1920-luvun alussa,

6.11.3.3 Mistä ennen oli kysymys ja mistä nyt?

Ennen Yhdistys neuvoi kannattajiaan kuulemaan puhdasta julistusta — sen lehdissä ja juhlilla jne. **Ei silloin** suositeltu epäevankelisia. Niitä kaihdettiin. Joh. Bäckin epäevankelisuutta vahvistava kolportöörien ohjesääntö 1884 ei suinkaan ollut opetusaiheena evankeliumijuhlilla. **Silloin** Joh. Bäck ym. vetosivat luterilaiseen oppiin ja siinä mielessä kansankirkkoon **reformoitujen lahkojen vastakohtana**.

Nyt vuodesta 1922 Yhdistys velvoitti kannattajiaan samanarvoisesti käyttämään epäevankelistakin opetusta — ilman mitään rajoitusta. **Nyt** olivat vastakohtana Yhdistyksen sääntöjen tunnustuspykälän (3 §) mukaisesti kokoontuvat tunnustukselliset seurakunnat. Nyt oli ratkaistavana, tunnustautuako yhä epäevankelisestikin opettavaan

⁷²⁴ Tämä ote emäntä Kuusistolle lähetetystä kirjeestä.

yleiskirkkoon vai luterilaisessa opissa uskollisesti pysyvään seurakunnallisuuteen.

Tämä vastakohta oli 1920-luvun alussa uusi tilanne ja Yhdistyksen kanta oli tällä tavalla myös uusi. Se oli siis muuttunut yhä enemmän tietoiseksi sekaoppisen kirkollisuuden kannattamiseksi. Tämä uusi asenne juuri selvensi toisille vakaville evankelisille tilanteen ja he jättivät Jumalan sanaa seuraten yhdistystoiminnan ja koontuivat tunnustuksellisia luterilaisina seurakuntina.

Jos asiaa tarkataan Jumalan sanan kannalta, tulee eteemme Jumalan sanan vetämät toiminnan rajat, esim.:

"Mutta vaikka me, tai vaikka enkeli taivaasta julistaisi teille evankeliumia, joka on vastoin sitä, mitä me olemme teille julistaneet, hän olkoon kirottu", Gal. 1:8.

"Vähäinen hapatus hapattaa koko taikinan", Gal. 5:9.

Ei Jumalan sana eikä luterilainen oppi anna mitään oikeutusta millekään epäevankeliselle opille Jumalan seurakunnassa.

Kun siis Ilmajoen tilaisuuksissa ja muuallakin on silloin näitä asioita selvitetty, on oikeassa valossa täytynyt todeta, että Yhdistys on uudessa tilanteessa ottanut uuden kannan.

Toiset taas suhtautuivat toisella tavalla Uppalan silloisiin esiintymisiin näitä kirkollisia asioita selvitettyä. Pari esimerkkiä hänen Amerikan-matkaltaan.

Pastori Uusitalo, jonka opillinen tiukkuus, mutta myös herttainen intomielisyys oli silloin evankelisten keskuudessa tunnettu ja joka oli kuullut Uppalan puhuvan näistä asioista USA:ssa, esitti kirjeessä⁷²⁵ tälle toivomuksensa: "Niin mielelläni soisin, että sinä kesällä voisit Marquettessa ja Chatamissa käydä — soisin sen uskovien tähden." Kun Uppala ennen paluutaan Suomeen vieraili Ohiossa suomalaisten keskuudessa, eräs suomalainen "evankelinen", Hiskias Johnsson, tuli sanomaan hänelle: Teidän pitäisi kääntyä takaisin ja muissakin seu-

⁷²⁵ BAU 4.5.1923 (USA).

rakunnissa puhua samaa, mitä eilen täällä puhuitte.⁷²⁶ — Sama oli kokemus Suomessakin.

6.11.3.4 Kirjasia toivottiin — joitakin saatiin — yksi julkaistiin

Tunnustuksellisen seurakunnallisuuden ja kansankirkollisuuden välinen selvittely oli siksi laaja asia evankelisten omassa piirissä, että Yhdistyksen taholla olisi tahdottu antaa kansan käsiin sen asennetta esittelevä kirjanen. Sanansaattajassa olleet kyhäykset eivät voineet tyydyttää vakavampia evankelisia.

Pastori K. E. Salonen (silloin USA:ssa, siirtyi syyskuussa 1923 Yhdistyksen lähetystyöhön Japaniin), jonka horjumisesta näissä asioissa olemme jo kuulleet, oli muuttunut tiukaksi tunnustuksellisen seurakunnallisuuden vastustajaksi. Hän oli kohta Ironwoodin kirkolliskokouksen jälkeen, silloin kesällä, kirjoittanut ja julkaissut kirjan *Ulosko leiristä?*⁷²⁷ ja tarjosi 800 lahjakappaletta Yhdistykselle, joka otti ne "kiitoksella vastaan".⁷²⁸

Kirjasessa K. E. Salonen pitää ratkaisevana, että uskottomat ja uskovat voivat olla seurakunnan jäseniä. Tätä mahdollisuutta ei kukaan luterilainen kiellä. Paikallisseurakunta ja kirkko maailmassa tunnetaan ja niitä arvostellaan sen mukaan, miten niissä hoidetaan ja käytetään armonvälineitä. Tämän perusteen K. E. Salonen koetti syrjäyttää epäuskoisten jäsenyyden korostuksella. Se oli kauttaaltaan todistamassa, että kirjoittaja ei tunne luterilaista oppia seurakunnasta.

Yhdistys levitti kirjasta hiljaisuudessa.

Tammikuussa 1924 Yhdistyksen johtokunta päätti⁷²⁹ julkaista julkilausuman, josta käy ilmi Yhdistyksen suhde Jumalan sanaan, Tunnustuskirjoin ja kirkkoon. Tämän laatiminen annettiin Vernerin Niinivaaran ja K. W. Tammisen tehtäväksi. — Sellaista ei ilmestynyt. Vasta saman vuoden syksyllä johtokunta palasi asiaan ja antoi⁷³⁰

⁷²⁶ Am. mpt 7.7.1923.

⁷²⁷ Sen perusteellinen arvostelu SjaT:ssa 1932 s. 20– ja 1933 s. 3–. Samassa myös arvostelu K. E. Salosen kirjasta "Lut. Seurakuntaoppi".

⁷²⁸ Johtok. 12.9.1923 § 3.

⁷²⁹ Johtok. 15.1.1924 § 4.

⁷³⁰ Johtok. 8.10.1924 § 10.

kirjallisuusvaliokunnalle tehtäväksi "koettaa saada aikaan kirjanen, jossa Raamattuun ja tunnustuskirjoihin vedoten selvitetään seurakuntakäsitettä". Sitäkään ei ilmestynyt.

Vihdoin vuoden 1925 tammikuussa⁷³¹ kirjallisuusvaliokunta käsittelee Perhon khran A. F. Raunion ehdotusta, että Yhdistys julkaisisi kirjasena Sanansaattajassa olleita kirjoituksia, jotka käsittelevät kirkosta ero-kysymystä. Valiokunta ei sitä kannattanut, mutta johtokunta⁷³² käsitellessään valiokunnan päätöstä pyysi kirjallisuusvaliokuntaa tekemään johtokunnan seuraavaan kokoukseen ehdotuksen "lentoletisest kirkosta erokysymyksestä". Se ei sitä tehnyt.

Kurikan rovasti Yrjö Alanen tarjoutui tässä avuksi⁷³³ vuoden 1926 marraskuussa. Hänellä olisi ollut valmis käsikirjoitus: "Piirteitä seurakuntakäsitteestä." Siinä käsiteltiin varsinaisesti reformoitua vapaakirkollisuutta ja kirjallisuusvaliokunta olisi halunnut sellaista selvitystä, jonka kohteena olisi ollut silloinen kirkkokysymys.⁷³⁴ Silloin oli jo tiedossa, että pastori Kuusi valmisti tästä aiheesta alustusta joulukuussa 1923 pidettävään evankelisten pappien kokoukseen. Näistä syistä ei Yhdistys julkaissut Alasen tutkielmaa. Johtokunnan ja valiokunnan toivomus toteutui pian. Tulemme siihen tutkimuksi loppupuoella.

Yhdistys otti 1927 levittääkseen⁷³⁵ myös K. E. Salosen Japanissa kirjoittaman kirjasen Luterilainen seurakuntaoppi...⁷³⁶ Se oli jonkin verran tasaisempi kuin hänen edellinen kirjasensa, vaikka se muuten oli perusteiltaan samanlaatuinen.

K. E. Salonen ei välittänyt siitä, että maailmassa toimiva kirkko on sidottu armonvälineiden oikeaan käyttöön. Niiden väärinkäyttöä ei voida syrjäyttää vetoamalla näkymättömään seurakuntaan, kuten kirjoittaja teki (s. 37). Kun hän palasi Japanista Suomeen (1927), hän kuitenkin tarttui lujasti näkyväisiin ja toimi lopulta maantieteelliskirkolliseen järjestelmään pitäytyen Forssan valtiokirkollisen seurakunnan kirkkoherrana kuolemaansa asti.

⁷³¹ Kirjallisuusvaliok. 11.2.1925 § 1.

⁷³² Johtok. 11.2.1925 § 7.

⁷³³ Kirjallisuusvaliok. 2.11. ja johtok. 3.11.1926.

⁷³⁴ Kirjallisuusvaliok. 30.11.1926 ja johtok. hyväksyi sen 6.12.1926.

⁷³⁵ Kirjallisuusvaliok. 9.3.1927 ja johtok. hyväksyi sen 11.5.1927.

⁷³⁶ Senkin arvostelu yhdessä Ulosko Ieiristä? –kirjan kanssa, katso viite 727.

6.11.4 Yhdistykseen jääneitä maallikkosaarnaajia

6.11.4.1 Yleinen kohahdus ensin

Yhdistyksen toiminnan erikoispiirteenä, jopa kerskauksena on ollut sen maallikkosaarnaajajärjestelmä.

Kun alkoi kuulua ensimmäisiä määrätietoisia viestejä kokoontumisista tunnustukselliseksi seurakunniksi, kohahdus kävi kautta maallikkosaarnaajien piirin. Siitä johtaja Tamminen — tiedustellesaan erään kolportöörin kantaa kirkosta eroamisliikkeestä — lausui:

"Luulen kuitenkin, että siinä (tiedossa, että ko. kolportööri olisi ollut sen kannattaja) on vain sen verran perää, että olette alussa ollut kuten moni muukin siihen innostunut, mutta nähtyänsä mihin se johtaa, moni on siitä luopunut."⁷³⁷

Uros leiristä -kirjasen laaja leviäminen ja sen esiin vetämät tosiasiat uuden jumaluusopin vaikutuksesta vastasivat tietoisempien Yhdistyksen saarnamiesten käsityksiä. Maallikot toimivat tavallisesti omissa tilaisuuksissa ja Yhdistyksen ohjeiden mukaan he pidättivät puheissaan arvostelemasta toishenkisiä pappeja, mutta säilyttivät silti oman sisäisen arvosteleavan asenteensa. Siihen vaikutti myös se, että Pätiälä oli heille ennestään tuttu, jopa toisille työtoveri.

Ensivaikutelmien hälvennyttyä tuli muutakin esiin.

Saarnaajat olivat kokonaan tottumattomat todelliseen sielunhoitoon ja tunnustuksellisen seurakunnan hoitamiseen. Siinä ei tultaisi-kaan toimeen pelkästään "seurojen" järjestämisellä ja samanlaatuisten tekstien selittämällä. Lahjakkaimmatkin olisivat tarvinneet ainakin jonkinlaista lisäkoulutusta. Kyllä sillä mielipiteellä oli todellisuuden pohjaa, jonka etelässä hyvin tunnettu kirjainmyyjä Hulda Nieminen Janakkalasta lausui niihin aikoihin:

Kyllä saarnaajien saarnoja iltaisin kuuntelee, mutta ei heistä ole seurakunnan sielunhoitajiksi.⁷³⁸ — Vielä tähän tuli se, että saarnai-

⁷³⁷ KWT 15.4.1924 kolp. Sulalle.

⁷³⁸ Hulda Nieminen lausui tällaista 1923 kauppias E. J. Laaksolle, joka silloin oli Hämeenlinnan Nuorisoliitto-osaston puheenjohtaja, ja samoin hän puhui siitä AAU:lle eri yhteydessä.

leminen oli muuttunut toisille leipätyöksi, tärkeäksi ja miellyttäväksi pää- tai lisätoimeksi, joka Yhdistyksen yhteydessä järjestyi perittyjä reittejä myöten.

Pian saatiinkin nähdä, että Yhdistyksen silloisista suomenkielisistä saarnaajista (heitä oli siihen aikaan noin 80), vain pieni murto-osa tuli tunnustuksellisiin seurakuntiin tai pysyivät siellä pitempään. Mutta alussa kävi kohina pitkin linjaa. Sen tähden — kun suhteet olivat katkenneet toisiin evankelisiin pappeihin, Pätiälä kutsui koolle Hämeenlinnan I kokoukseen varsinaisesti saarnaajia. Heitähän tuli sinne vain viisi, kuten jo tiedämme. Yhdistyksen mainitut vastustavat toimenpiteet olivat lisäksi vaikuttaneet jarruttavasti.

6.11.4.2 Kolportöörin yksityinen asenne

Esitän muutamien kansankirkkoon jääneiden kolportöörin suh-
tautumista tunnustuksellisten seurakuntien asiaan.

Opettaja Oskari Ahola Nurmeksesta oli evankelisissa piireissä varsin kunnioitettu saarnamies — totinen ja jyrävä olennaltaan. Oli-
pa hänet alusta alkaen otettu Paimenen toimituskuntaan edustamaan
opettajia. Hän ei kuitenkaan kirjoittanut siihen mitään (1921–1923).
— Uppala, joka kesällä 1922 pistäytyi Saksasta käsin Suomessa en-
nen matkaansa Amerikkaan, tapasi silloin junassa pastori Niinivaaran
ja Aholan. Uppalan päiväkirjassa on siitä merkintä: "Keskustelin
heidän kanssaan asiat halki. Op. Ahola oli enemmän yhtä mieltä
kanssani."⁷³⁹ Mutta vähän myöhemmin, kun tunnustuksellisia seura-
kuntia oli syntynyt, Aholan kanta muuttui. Hän kirjoitti 1924 Uppa-
lalle:⁷⁴⁰

"En kyllä voi kaikissa suhteissa oikeana pitää nykyisen kirkon
hallintaa enkä sitä opetusta, jota yleensä kirkossa annetaan,
mutta en myös näe mitään mahdollisuutta uudenkaan kirkon
luomiseen meidän maan oloissa nykyhetkellä, muuta kuin lah-
kolaisten tavoin hajanaisten pikkuryhmien muodostamiseen."

⁷³⁹ Am. mpt 14.8.1922.

⁷⁴⁰ Op. Oskari Ahola 17.1.1924.

Ahola päätteli edelleen, että "uusi kirkko" vähentäisi evankeliumin vaikutusta jotenkin pieneen. Vasta sitten, jos ajettaisiin ulos kirkosta, olisi siitä lähdettävä (Luther ja apostolit). Ahola vastusti tällaisen asian käsittelyä evankelisten omassa piirissä ja piti nuorten pastorien esiintymistä röyhkeytenä.

Ahola käsitteli uskon ja tunnustuksen asioita pelkästään ulkonaisilla toimintaperusteilla, aivan kuin Pietari neuvoi Vapahtajaa väistämään tehtävän vaarallisuutta, Matt. 16:22,23. Vain yhteen raamatunkohtaan Ahola viittasi: "Älkää olko itse mielestänne viisaita." Room. 12:16b. Vetoaminen Lutherin ja apostolien esimerkkeihin oli tietämättömyyden inttämistä vastoin historiallista totuutta.

Maanviljelijä J. E. Helkiö Piikkiöstä kirjoitteli pari kertaa näistä asioista Sanansaattajaan.⁷⁴¹ Hän piti Suomen kansaa "kokonaisuuden kannalta" ainakin toistaiseksi kristikansana. Kansankirkosta puheen ollen hän myönsi, ettei hän kykene arvostelemaan, olisiko siellä väärin profettoja. Mutta erään asian hän varmasti ratkaisi:

"Mutta onko totta, että Jumala on valinnut esim. Suomen luterilaiset seurakunnat? Onko Suomen kirkko Jumalan seurakunta, jonka hän valitsi asunnoksensa? On ehdottomasti."

Juho Iivonen Kirvusta, kun mekaanikko Lauri Sihvola kysyi häneltä Yhdistyksen riemujuhlilla 1923, miten tämä suhtautui tunnustukselliseen seurakunnallisuuteen, Iivonen vastasi: "Asia on oikea, mutta meidän tulee odottaa vielä."⁷⁴²

Seppä Samuel Ilonen Kurikasta oli ilmoittanut olevansa näissä asioissa puolueeton, ja sellaisena maanv. Oskari Panula Karijoelta otti hänet vastaan taloonsa. Kun puhe oli pidetty ja laulu laulettu eikä ihmisillä ollut kiirettä (oli uudenvuoden aattoilta 1923), Panula ehdotti keskustelua ja vetosi siihen ristiriitaan, kun evankelisia pidetään kirkossa lahkolaisina ja kirkon pitäisi olla luterilainen.

Saarnaaja Ilonen ei ollut vastannut tähän sanaakaan, vaan oli mennyt tuvasta kamariin. Kun kuulijat yhä odottivat, Ilonen tuli taas tupaan ja piti uuden puheen siitä, että lampaat kuulevat paimenensa

⁷⁴¹ Sanans. 1923 s. 9 ja 1924 s. 164.

⁷⁴² Lauri Sihvola 21.3.1948.

ääntä eivätkä seuraa muukalaista. Hän myönsi, ettei kirkossa opeteta aina oikein. Mutta silti hän sanoi, että sitä on kärsittävä, eikä niin, että väärä opetus olisi kokonaan hyljättävä.⁷⁴³ Kertoessaan tästä Panula lisäsi: "Ja tässä sitä sitten ollaan."

Mutta kohta sen jälkeen Ilonen koetti taivutella Panulaa kansankirkkoon päin kehottamalla opettelemaan saarnaamista. Panula itse sanoi: "Ilonen tarjosi minulle saarnavirkkaa."⁷⁴⁴ Senlaatuinen houkutuskeino oli vakaalle luterilaiselle Panulalle kaksinkerroin huono todistus Iloesta.

Kauppias K. Kämäri Hämeenlinnasta oli mehevä hämäläinen puhuja, joka ei liikaa puntaroinut sanojaan. Hän osasi terävästi puhua lunastuksen asiasta.⁷⁴⁵ — Hänkin oli siinä yleisessä ensi kohauksessa tunnustuksellisen seurakunnallisuuden kannalla.⁷⁴⁶ — Koskella Tl. hän oli ensimmäisenä kertonut, että "Pätiälä rupee hommaamaan luterilaista seurakuntaa". Olipa hän siihen vielä lisännyt: "Jumala on. pannut Pätiälän tätä puhumaan."⁷⁴⁷ Kyllä hän oli mukana Hämeenlinnan II kokouksessa, kuten on kerrottu, mutta jo silloin paremmin kielteisellä kannalla. — Myöhemmin hän oli ollut Somerolla puhumassa Uusitalon kanssa. Tästä tapauksesta oli Tamminen saanut tietää ja seurauksena oli selvitystä vaativa kirje Kämärielle.⁷⁴⁸ "Kun minulle on ilmoitettu, että olette yhdessä pastori Uusitalon kanssa pitäneet kokouksia mm. Somerolla, ja kun tiedän, mitenkä jyrkkä vapaa-kirkko -aatteen ystävä ja agitaattori pastori Uusitalo on, olisi hyvä, että selvästi ilmaisaisitte, millä kannalla te itse olette tässä kysymyksessä."

Näin tarkka Yhdistys oli, kun mukana oli pastori, joka pyysi tunnustaa evankeliumia siten, että se pidettäisiin puhtaana seurakunnissa. Pian kuitenkin Tamminen sai tietää, että Kämäri olikin Yhdistyksen kannalla.⁷⁴⁹

⁷⁴³ Oskari Panula 20.1.1924.

⁷⁴⁴ Oskari Panula haast.

⁷⁴⁵ Saarnaaja Kyösti Kallio, Oulunkylä – Esa Santakarille 26.1.1954, selostus saarnaajista.

⁷⁴⁶ BAU:n haast.

⁷⁴⁷ Ida Särän haast.

⁷⁴⁸ KWT 17.9.1923 K. Kämärielle, Hämeenlinna.

⁷⁴⁹ KWT – Edv. Niinimäelle, Nokia, 9.11.1923.

Uppala tapasi Kämärin Hämeenlinnassa 1924⁷⁵⁰ ja sai häneltä kuulla mielenkiintoisia asioita: Yhdistys oli löyhäkö kirkkoon nähdessä Härmän kokoukseen asti, joka oli tarkoitettu rauhan palauttamiseksi. Mutta tämän kokouksen jälkeen jyrkistyi Yhdistyksen kanta käytännössä. Op. Lyytisen tultua Yhdistyksen palvelukseen (1906) höltyi suhde taas.

Entä Kämäri itse? Hän sanoi kyllä saarnaavansa, että väärää oppia ei saa kuunnella, mutta hän ei sano, missä sitä olisi.

Herman Lehtonen vaikutti 16 vuotta Kotkassa. Kerran hän kirjoitti jotakin aiheesta 2 Kor. 6:17.⁷⁵¹ Sen perusteella hän kannatti eroamista uskottomista, mutta hän jätti sanomatta, miten se tapahtuisi. Laitoksista ei saa erota, mutta vain väärinkäytöksistä olisi pysytävä erillään. Siis päinvastoin kuin Engström, joka opetti, että epäevangelistakin on kuultava.

Kauppias Frans Lehto Turusta oli hiljainen sananjulistaja ja kirjoitteli pieniä kirjoitelmia evankelisiin lehtiin. Turun Nuorisoliitto-osastossa keskusteltiin 1923 jäsenten kesken vähän suhtautumisesta omien seurakuntien asiaan. Kerran Lehto ryhtyi tiedustelemaan kultakin läsnä olevalta heidän kantaansa. Hän sai rouva Aina Aarniemeltä vastaukseksi: "Raamatussa sanotaan yksi: usko." Siihen Lehto oli sanonut: "Te olette siis (kirkollisen) eron kannalla." Rouva Aarniemi myönsi: "Niin olen."⁷⁵²

Kun Frans Lehto oli Turun Nuorisoliitossa järjestänyt puhumaan evankelisen ja epäevankelisen samalla kertaa, hän oli siitä sanonut: "Molemmat saavat antaa periksi." Siihen rouva Aarniemi oli sanonut: "Sitten ei ole yksi usko."⁷⁵³

Katekeetta M. Luoto oli silloin jo vanha ja tunsı saarnaaja-arvonsa. Ensin hän oli ollut näissä asioissa myötämielinen, mutta sitten hänkin muuttui ja oli mm. sanonut: "Lahkolaisilla on Raamattu, johon he vetoavat, mutta meillä on Evankeliumiyhdistys."⁷⁵⁴ Ja

⁷⁵⁰ E. J. Laakson kodissa. Hämeenlinna, 17.3.1924. Tästä tapaamisesta oli AAU heti kirjoittanut muistiinpanoja. Ne ovat Oa:ssa.

⁷⁵¹ Sanans. 1927 s. 124.

⁷⁵² AAU:lle kert. rouva Aini Aarniemi.

⁷⁵³ K. H. ja Aina Aarniemi, haastattelu.

⁷⁵⁴ Viljo Malkavaaran haastattelu.

vielä hän oli perustellut kirkollista kantaansa vetoamalla siihen, että "vähemmän erkanee".⁷⁵⁵

Matti Miettinen Jyväskylästä lausui näistä asioista puheen ollen Haapamäellä: "Kyllä asia on oikea, mutta sen toteutuminen tuottaa suuria vaikeuksia".⁷⁵⁶

Elias Saarinen Karstulasta⁷⁵⁷ liikkui paljon ja hänestä puhuttiin monilla paikkakunnilla. Hän innostui alussa levittämään Pätiälän kirjasta Ulos leiristä. Hän oli myös levittänyt Paimen-lehteä. Alussa siis hänkin oli myönteisellä kannalla ja oli sanonut, että ei Pätiälän ajama asia synty ole. Mutta kun Yhdistyksen kiertokirje saapui, missä erot-tamisen uhalla kiellettiin kolportöörejä osallistumasta tähän toimintaan, Saarinen pelästyi ja perääntyi. Sitten löytyi monenlaisia selityksiä:

"Minä luulin, että sitä monella kymmenellä hevosella ajettaisiin..." "Luulin, että kaikki uskovat komiasti..."

Ilmajoella oli ollut kokous, jossa Saarinen oli vedonnut siihen, että Yhdistys oli niin päättänyt...

Saarin: "Onhan kirkossa oikea oppi."

Maria Halttunen, Karstula: Onhan se oikea niin kauan kuin (epäevankelinen) pappi on alttarilla, mutta kun hän nousee saarnatuoliin, on toisin.

Pätiälä: Yhteys vääraoppisten kanssa on synti.

Saarin: Niitä on niin paljon muitakin syntyjä.

Talonomistaja A. W. Salo Kotkasta ei ollut vielä nähin aikoihin kolportööri, mutta kyllä myöhemmin. Hän lausui kantansa leppoisasti:⁷⁵⁸ Vaikka kirkossa ei saa, mitä kaipaa, niin jollen minä siellä käy, kuka siellä sitten käy. Kuullaanhan edes tekstit ja rukoukset.

Elias Sarkia (Stenroos) Viipurista. Silloin kun Elimäen Palokorven evankelisten joukko oli rukoushuoneineen ollut valmiina järjestymään tunnustukselliseksi seurakunnaksi. mutta odotti vain Yhdistyksen, kantaa, heidän luokseen tuli kolportööri Sarkia. Häneltä

⁷⁵⁵ Naima Varjovirran haastattelu.

⁷⁵⁶ Herman ja Iida Haapamäki (silloin läsnä olleina) kertoivat 14.3.1952 tämän past. V. I. Saloselle. Hänen muistiin merkintänsä Oa.

⁷⁵⁷ Kert. HJP – J. Merruntaus – BAU – Maria Halttunen.

⁷⁵⁸ A. W. Salo, Kotka, haastattelu.

oli Antti Nieminen kysynyt, miten asiaan olisi suhtauduttava. Sarkia oli ollut sitä mieltä, että seurataan sitä, mitä Yhdistyksen johdon taholta sanotaan. — Toisella kertaa Sarkia oli suoraan "kehottanut jäämään edelleen kirkkoon ja asiansa vakuudeksi hän oli kehottanut lukemaan sepittämänsä Siionin Kanteleen laulun 522: Sun temppeliksi, Herra, kaihoan..."⁷⁵⁹ — Kirjoittipa hän (1924) Paimenen toimitukselle⁷⁶⁰ varsin ylimielisen kortin, jossa hän tuomitsi Paimenen kirjoituksia Yhdistyksen "mustaamisena", sen johtajan ja johtokunnan "purevana sättimisenä... mitä ala-arvoisimmassa äänilajissa". Se oli ollut hänen mielestään "asiaankuulumatonta". Hän pyysi, että jätettäisiin "rauhaan entiset ystävämme". Sarkia ei maininnut ainoatakaan esimerkkiä siitä, mitä olisi esitetty väärin Paimenessa, joka käsitteli todellista tilannetta.

Lastenopettaja M. Sokka Antreasta tapasi niinä aikoina tuttavansa pastori Valven Kouvolan asemalla ja heidän keskinsä sukeutui tällainen sananvaihto.⁷⁶¹

Sokka: Asia on kyllä oikea, mutta te olette alkaneet sen väärästä päästä!

Valve: No, Sokka alkaa sitten siitä oikeasta päästä!

Sokalle tuli kiireinen lähtö asemarakennukseen.

Opettaja Vihtori Terä Joensuusta seurasi sikäli läheisenä näitä vaiheita, kun hän asui Uppalan lapsuudenkodin naapurina Joensuun Niinivaaralla. Hän oli myös alussa yhtä mieltä Uppalan kanssa. Kun Joensuun komministeri Ansu Pärnänen oli hänelle moittinut silloisen ylioppilas Uppalan uppiniskaisuutta, kun hän ei ollut ottanut levittääkseen kutsuja Ylioppilaiden Kristillisen Yhdistyksen (YKY:n) kesäkokoukseen, Terä oli vastannut hänelle, että Uppala oli tehnyt siinä juuri niin kuin pitikin.⁷⁶² — Hän piti Pätiälän puhetta vuoden 1922 vuosijuhlilla "opillisesti uria aukovana ja rohkeutta uhkuvana". — Muistipa Terä siitä tällaisia lauseita, jotka hän oli pannut kirjeeseensä:⁷⁶³

⁷⁵⁹ Lauri Sihvola 15.2.1949.

⁷⁶⁰ Elias Stenroos – Paimenen toimitukselle 28.6.1924.

⁷⁶¹ Kertonut K. Valve.

⁷⁶² Am. mpt 9.8.1922 (AAU oli Suomessa käymässä silloin).

⁷⁶³ V. Terä 23.8.1922 – AAU:lle Amerikkaan.

"Ei saarnatuoli ja pappi riitä takaukseksi siitä, että sana, jota julistetaan, on Jumalan sanaa, — Herran seurakunta tutki Raamattuita joka päivä, oliko asiat niin kuin heille opetettiin."

Mutta Hämeenlinnan I kokouksen jälkeen hänenkin asenteensa muuttui.⁷⁶⁴ Ulos Leiristä -alustuksessa ollut kehoitus tunnustuksellisten seurakuntien muodostamiseksi oli hänen mielestään "vähän liian aikaista". Sitten Terä kirjeessään kuvasi tavallisten evankelisten käsityksiä kirkkoa koskevista asioista:

"Meillä on nimittäin vuosisatain perintönä lihassa ja veressä yhteys tähän vanhaan valtiokirkkoon ja vielä aivan viime vuosikymmeninä — tämän miespolven aikana — ovat evankelisten parhaimmat saarnamiehet painostaneet sitä, että juuri tämä kirkko on se oikea Herran Siion Kristuksen seurakunta. Näitä opetuksia me vieläkin painetusta sanasta hartaudeksemme saamme lukea. Ja vielä — koko evankelisten pieni joukko, on nyt 50 vuotta jotenkin kiinteästi ollut ryhmittyneenä Evanke-liumiyhdistyksen ympärille ja rakastaa myös tätä yhdistystä, ja yhdistyksen johdon taholta on jo useampaankin otteeseen varoitettu osallistumisesta uuteen seurakuntahommaan. — Ei ole itse (Jumalan) sanasta tullut tutkituksi perustotuuksia eikä hengellisiä käsitteitä kuten esim. seurakuntakäsittettä. Evanke-lisilla uskovilla on kyllä aina ollut ja on nytkin — se tunne, että he ovat vieraita tässä vanhassa kirkossa, ja se on myöskin sekä virallisesti että epävirallisesti kautta aikojen osoitettu kir-
kon taholta, että me emme kirkkoon kuulu muuta kuin jonkun-laisena vahingollisena kasvannaisena tahi 'suuntana'."

Terä piti evankelisia kypsymättöminä tunnustuksellisia omia seu-rakuntia ajatellen ja sen tähden hän piti Pätiälän käyttämiä sanoja myös liian räikeinä.

Tällainen kuvaus oli osaltaan todellisuuden mukainen. Kuitenkin on otettava huomioon kristittyjen oikeudet ja velvollisuudet sekä myös koko tämän asian julkinen käsittely evankelisten keskuudessa. Terän oma asenne osoitti tietoisien evankelisen saarnamiehen vasta-hakoisuutta näissä asioissa.

⁷⁶⁴ V. Terä 2.1.1923 – AAU:lle Amerikkaan.

Vuotta myöhemmin seuraavassa ja viimeisessä kirjeessään⁷⁶⁵ Terä ei enää puhunut itse tästä asiasta. Vain se hänen tuntoaan vielä askarrutti, että Yhdistys niin pian pääsi "ainakin näennäiseen evankeliumin. vihollisten suosioon". Hän tuli sitten tapaamaan Uppalaa.⁷⁶⁶ Hän oli silloin tiukka vastustaja ja lähti pois kiivauden vallassa.

Samuli Tuisku Kauhajoelta toimi Nuorisoliiton piirisihteerinä. Helsingissä hän oli puhunut⁷⁶⁷ tähän tapaan: Jos minut kutsutaan seurakuntiin pastoriksi, eroan heti kirkosta. Minulta muuten menee leipä. Olen vanha mies enkä voi enää elättää itseäni entisessä ammatissani — halkometsässä. — Karijoella hän sitten oli ollut aivan jyrkkä vastustaja ja koettanut taivutella Oskari Panulaa kansankirkolliseen suuntaan.⁷⁶⁸

Maanvilj. Erik (Eetu) Tykkä Vehkalahden Kannusjärveltä kuului siihen evankelisen suunnan linjaan, joka kielsi Jumalan lain ns. kolmannen käytön. Silti hän sai olla Yhdistyksen saarnaaja. Hän arvioi kirkollisia asioita tähän tapaan:

"Lepäähän kirkkomme vielä Raamatun ja Tunnustuskirjojen pohjalla, ainakin nimellisesti, jos niin voisi sanoa. Onhan sitä paitsi vielä viisi vanhurskasta kirkossamme, joten siinä on täysi syy vielä pysyä. — Minusta olisi uhkarohkeaa perustaa oikeaoppisten uskovaisten seurakuntaa, melkeinpä yltiöpäistäkin. En usko, että pitkäkkään aikaa siinä jäsenet pysyisivät samanmielisinä — — Salaisesti joudumme siinä lainalaiseen orjanmieleen, orjanmieli on kuolettavaa — — jonkun verran tunnen kuitenkin kammoa sanaan oikeaoppisuus — — oikeaoppisuus ei pelasta..."⁷⁶⁹

Antti Ahvonen Viipurista oli Viipurin yhdistyksen ja sitten Siunaukselan matkasaarnaaja. Hän järjesti Pätiälän alaisena Siunaukselan juhlia, joissa puhuttiin myös suoraan tunnustuksellisista seurakunnista. Ja juttu luisti majapaikassa. Mutta lähestyvä tunnustuksellinen seurakunnallisuus veti hänet totiseksi. Hän sanoi suoraan: Sil-

⁷⁶⁵ Op. V. Terä 3.1.1924.

⁷⁶⁶ 30.3.—1.4.1924 Hämeenlinnassa.

⁷⁶⁷ Tuisku puhunut tätä Helsingin Nuorisoliitossa. Kertoi nti Elli Mikkonen.

⁷⁶⁸ O. Panulan haast.

⁷⁶⁹ E. Tykän kirje 12.11.1923 tuttavalleen "Rauha hyvä!" — Siihen aikaan virtasi Paimenen toimitukseen erilaisia lausuntoja ja kirjeitä. — Tässä yksi niistä.

loin minä joudun halkometsään.⁷⁷⁰ Hän halusi pitää kiinni totutusta leipätyöstään.

6.11.4.3 Yleisiä näkökohtia

Suurin osa Yhdistyksen kolportööreistä asettui vastustamaan tunnustuksellisia seurakuntia. Vain viisi kolportööriluettelossa ollutta tuli mukaan. Mutta — kuten sanottu — alussa oli tilanne toisenlaatuinen. Kirjanen Ulos leiristä tuntui vanhan Hedbergin ja kirkollisuutta kumartaneen Johannes Bäckin jälkeen vapauttavalta sanalta. Mutta pian oma mieluinen työ ja elinkeino edellytti entistä osuutta sekahenkisessä kirkollisuudessa.

Alussa tulivat jotkut kolportöörit kysymään Pätiälältä: "Mikä tulee meidän asemamme olemaan, jos tunnustukselliset seurakunnat syntyvät"? Hän oli vastannut heille: En voi mitään luvata. Ei kukaan papeistakaan tiedä, minne joutuu. Kyllä saattaa työtä olla muillekin. Se riippuu seurakunnista."⁷⁷¹ Saarnamiehet huomasivat, että tunnustuksellinen seurakunta toimii aivan toisella tavalla kuin suuntayhdistykset kansankirkossa.

6.11.5 Siunaukselan puhetilaisuudet ja ompeluseurat hätävarana vähän aikaa

Syksyllä 1923 toiminta jatkui entiseen tapaan Siunaukselan juhilla ja sen ompeluseuroissa. Pätiälä oli edelleen Siunaukselan asiamies. Uusitalo oli sen palveluksessa, lukuun ottamatta kolmea kuukautta Kaustisissa. Yhdistyksen toiminnan yhteydessä ei enää voitu seurakunta-asiasta keskustella. Siellä, missä myös Siunaukselan ompeluseura toimi, seurakuntia kannattaneet siirtyivät sen piiriin. Näin tapahtui kuitenkin vain harvoilla paikkakunnilla, Suuri osa näitä evankelisia etsi tietään muuten. Harrastusrajat olivat — varsinkin maaseudulla — epäselviä, niin että vanha evankelinen kansa tuli usein yhtenäisenä Siunaukselan tilaisuuksiin entiseen tapaan. Niinpä esim. Koskenkorvan Honkalan seuratalolla (1923 syksyllä) pidetyssä

⁷⁷⁰ Keskustelua E. J. Laakson kodissa 1923.

⁷⁷¹ HJP:n haast. ja Ida Särän haast.

juhlassa oli kansaa salin täydeltä. Puhua saatiin kirkollisistakin asioista niin vapaasti kuin ikinä tahdottiin. Puhuttiin myös ja kansa kuunteli innolla.

Uppala ei ollut Siunaukselan palveluksessa. Syksyn aikana hän oli puhujana joillakin Siunaukselan juhlilla Pätiälän ja Uusitalon kanssa. Valve toimi edelleen Radansuun kansanopiston johtajana. Sen omisti Siunauksela tai suureksi osaksi Pätiälä.

Siunaukselan oma toiminta tapahtui kirkon piirissä. Se oli hyvän-tekeväisyisyhdistys, kun taas syntyvät tunnustukselliset seurakunnat olivat kokonaan eri asia. Pätiälä toimi silloin molempiin suuntiin. Hän itse ratkaisi sen. Ei ollut mitään tietoa siitä, mikä oli Siunaukselan johtokunnan asenne näissä asioissa. Se oli jo kauan toiminut ja sillä oli perinteitä. Oli luonnollista, että tämä tilanne täytyi jo pian selvittää.

Marraskuun lopulla 1923 Valve oli jättänyt Radansuun kansanopiston johtajan tehtävän ja Uppala oli eronnut Siunaukselan jäsenyydestä.⁷⁷² Tämä johtui Siunaukselan epäselvästä kirkollisesta asenteesta. Rov. K. R. Kares oli niihin aikoihin julkaissut Herättäjässä ankaran kirjoituksen⁷⁷³ vaatien selvitystä siihen, missä suhteessa Siunaukselan laitokset olivat syntyviin tunnustuksellisiin seurakuntiin.

Siunaukselan asema kirkollisessa kentässä vaati selvitystä sekä sen oman toiminnan kannalta että Yhdistyksen ja kansankirkon asennoitumisen tähden. Puhuessaan Pätiälän kanssa Kareksen kirjoituksen johdosta Uppala huomautti, ettei tilanteen selvitys Pätiälän puolelta liene vaikea asia, kun Siunauksela ei itse osallistu syntyvien seurakuntien asioihin. Pätiälä sanoi siihen: "Ei se niin varmaa ole."⁷⁷⁴ — Uppala ja Valve olivat jo puolestaan laatineet luonnoksen vastineeksi Kareksen kirjoitukseen.⁷⁷⁴ Pätiälä ei ollut tyytyväinen siihen, että vastineessa osoitettiin seurakuntien toiminta aivan eri asiaksi. Hänellä oli jonkin verran lisääntyneitä toiveita Siunaukselan johtokunnan suhteen ja hän itse aikoi jäädä sen asiamieheksi ja tehdä "lähetystyötä".⁷⁷⁴ Nämä olivat vakavia merkkejä.

⁷⁷² K. Valve 11.12.1923 (sitä ennen oli hän eronnut Siunaukselasta.), AAU:n erokirje Siunaukselan johtokunnalle, jälj. Oa.

⁷⁷³ "Rajat selviksi", Her. 2–3.11.1923 n:o 47.

⁷⁷⁴ AAU 3.12.1923 K. Valveelle.

Hämeenlinnassa oli joulukuun 2 p:nä 1923 pidetty pieni neuvottelukokous sellaisten kanssa, jotka toivoivat tunnustuksellisia seurakuntia. Heitä oli siellä myös Helsingistä, Tampereelta, Riihimäeltä ym. Neuvottelujen yhteydessä Pätiälä lausui, että "yhdennukaisuuskin" jo kehottaa uskovia suhtautumaan suopeasti Siunaukselaan. Tähän oli Uppala huomauttanut, että kukin ratkaisee asian omantuntonsa mukaan Jumalan sanan perusteella erikseen. Jos kansankirkolliset jättäisivät Siunaukselan ja se joutuisi jotenkin syntyvien seurakuntien asiaksi, siitä tulisi sekä arvioimaton taloudellinen rasitus että tunnustuksellinen vaikeus. Helsingiläiset ilmoittivat joutuneensa jo jättämään Siunaukselan ompeluseuran, kun siellä puhalsivat toiset tuulet.

Uppala neuvotteli kirjeitse Valven kanssa asiasta ja Valve kirjoitti hänelle perusteellisen selvityksen.⁷⁷⁵ Jos Siunauksela — hän sanoi — pysyy vain yhteiskunnallisena toimintana, sopii kenen tahansa osallistua siihen. Hän katsoi suuren vaaran piilevän siinä, että Siunauksela toimi ristiriitaisesti sekä hengellisesti että yhteiskunnallisesti. Vieläpä Valve tahtoi valvoa sitäkin, ettei Siunaukselaa käytettäisi syntyvien seurakuntien tukijärjestönä, koska se siinä tapauksessa edellyttäisi näiden kannatusta. Hän sanoi, että hänen eronsa Siunaukselasta tapahtui yhdennellätoista hetkellä.

Valve mainitsi myös, että lahtelaiset olivat näitä asioita tiedustelleet ja hän oli heille tuohon tapaan lausunut. Siitäkin havaitaan, miten kristityt vakavissaan kiintyvät toimintaan, jossa ovat mukana olleet. Yhdistystoiminnassa ei juuri kysytä perusteita, vaan mennään "seurojen" ja mukavien tilaisuuksien mukaan. Tähän on Suomessa totuttu. — Turustakin tuli kysely, miten Siunaukselaan olisi suhtauduttava.⁷⁷⁶

Kun tunnustukselliset seurakunnat syntyivät aivan erillisinä ja itsenäisinä ja kun Uppala ja Valve olivat eronneet Siunaukselasta ja Uusitalo oli siirtynyt pois sen palveluksesta, tämä asia ei tullut enää esille toimintaa koskevana. Pätiälä jatkoi entistä latuaan rajoittuneessa toimintapiirissään. Kuitenkin hänen 1924 kokoamansa kolehtivarat olivat vain vähän pienemmät kuin edellisenä vuonna.⁷⁷⁷

⁷⁷⁵ K. Valve 11.12.1923.

⁷⁷⁶ K. Sara-Aho 8.2.1924.

⁷⁷⁷ Siunaukselan vuosikert. v:lta 1923 s. 13 ja v:lta 1924 s. 13.

6.11.6 Siunauksela määrää kantansa kirkollisessa suhteessa

Tässäkin asiassa on todettava, miten johdonmukaisesti ja tiukasti Yhdistys ja erityisesti sen johtaja Tamminen kävi kaiken sen evankelisen toiminnan kimppuun, joka olisi vähänkin palvellut tunnustuksellisten seurakuntien syntymistä ja niiden toimintaa. Jo tammikuun kokouksessaan 1924 Yhdistyksen johtokunta päätti kysyä Siunaukselan johtokunnalta:⁷⁷⁸

"Miten se suhtautuu nykyiseen seurakuntakysymykseen ja kirkosta eroamiseen, jotta Yhdistys tietäisi määrätä menettelynsä suhteessaan Siunaukselan toimintaan."

Kiireesti Tamminen lähettikin tiedustelun ja kirjoitti pöytäkirjan otteen selitykseksi mm.:⁷⁷⁹

"Kysymys johtuu siitä, että tiedämme juuri Orpokotiyhdistys Siunaukselan hyväksi toimeenpannuissa kokouksissa kirkosta eroamiskiihotusta harjoitetun. Tahtoisimme edelleenkin auttaa orpojen asiaa, mutta emme tahtoisi olla mukana kannattamassa sitä uutta kirkkopolitiikkaa, jota muutamat Siunaukselan palveluksessa olevat papit harjoittavat."

Tämän toimenpiteen takana lienee ollut myös asessori Kareksen julkaisema kirjoitus Rajat selviksi. Yhdistys osaltaan koetti nyt sitä seurata.

Siunaukselan paikallinen toimikunta Viipurissa lähetti samanlaatuksen kyselyn (29.11.1923). Sen päätöksessä ja kirjelmässä⁷⁸⁰ viitattiin Kareksen kirjoitukseen ja vaadittiin sen mukaista selvitystä ja kansankirkollisuutta kannatuksen ehtona.

Mutta Siunauksela ei voinut antaa vastausta pian. Näitten kirjelmien jälkeen pidetyssä vuosikokouksessa Pätiälä valittiin edelleen johtokuntaan eikä vuosikertomuksessa sanottu, että joku muu olisi

⁷⁷⁸ Johtok. 15.1.1924 § 1.

⁷⁷⁹ KWT – Siunaukselan johtokunnalle 17.1.1924.

⁷⁸⁰ Alkuper. kirjelmä (30.11. 1923) ja pkirjan ote. Oa. Kokouksen sihteerinä oli Antti Ahvenen ja puh.joht:na past. Ilm. Karvonen, joka oli läsnä niillä erikoisilla Viipurin juhlilla 30.9. ja 1.10. Tiesi kylliksi omasta takaa.

valittu puheenjohtajaksi.⁷⁸¹ Mutta vuosikokouksen jälkeen 1925 johtokunnalla on ollut uusi puheenjohtaja (O. Jaakkola) ja silloin syntyi pyydetty vastaus, jossa mm. sanottiin:⁷⁸²

"Johtokunta ei ole antanut asiamiehilleen mitään valtuuksia eikä määräyksiä vapaaseurakunta-asian esittämiseen nähden. Siunauksela ei ole yhdistyksenä koskaan ajanut (kirkosta) ero-asiaa."

Selvitystä vaatiesaaan Yhdistys siis halusi varmistua — ei Siunaukselan evankelisuudesta, vaan sen kirkollisuudesta. Kun sen pöytäkirjoissa ei ollut pykälää Pätiälän toiminnasta tunnustuksellisten seurakuntien aikaansaamiseksi, johtokunta selvisi vastauksessaan hyvin. Kirkollisuus oli sen mukaan koskematon,

Pätiälä ei ollut mikään pöytäkirjojen tai päätöspykäliden mies. Hän oli omin päin toiminut Siunaukselan tilaisuuksissa, kuten hän muutenkin toimi hyvin itsenäisesti. Se oli hänen voimansa ja heikkoutensa. Pätiälä jätti sitten pian asiamiestöimensä, ja vuonna 1925 Antti Ahvonen oli enää ainoa Siunaukselan saarnamies. Pätiälä ja Hanna Rauta kuuluivat nimellisesti sen johtokuntaan vuoteen 1928.⁷⁸³

Saatuaan myöhästyneen vastauksen Siunaukselan johtokunnalta, Evankeliumiyhdistyksen johtokunta päätti vastata sille seuraavaa:⁷⁸²

"Luottaen siihen, ettei Orpokotiyhdistys yhdistyksenä omien sanojensa mukaan ole koskaan ajanut kirkosta ero -asiaa, vaan että se Yksityisten johtokunnan jäsenten taholta on tapahtunut vastoin johtokunnan tahtoa ja ettei se vastaisuudessa ei orpojen kasvattamisessa eikä muuten sitä tee, sallii Evankeliumiyhdistys, että... Antti Ahvonen saa käyttää Ev. yhd:n rukoushuoneita."

Näin tiukalle vedettiin kirkollisuuden solmu. Asia oli loppuun käsitelty.

⁷⁸¹ Siunaukselan vuosikert. v:lta 1924 s. 4.

⁷⁸² Siunaukselan johtok:n kok:n pkirjan ote liitteenä Ev.vyhdistyksen johtok:n pkirjassa 7.4.1925 § 11 (toimistovaliok. 3.4.1925 § 1).

⁷⁸³ Kymäläinen Aimo, Matialasta Mainiemeen, Vammala 1968 s. 45.

Nämä asiakirjat, joihin vielä liittyi Siunaukselan johtokunnan pyyntö, että sen toiminta kansankirkon puolelta saisi uskonnollisena ja yhteiskunnallisena toimintana täyden tuen, julkaistiin (1925) ainakin Kotimaa-lehdessä.⁷⁸⁴

Itse asiassa oli täten — vaikkei sitä suoraan sanottu — annettu muistutus ja epäluottamuslause Pätiälälle tässä suhteessa. Sitä ei ollut voitu tehdä 1924.

Siunaukselan "etappi" — sitähan se juuri oli ollut — oli palvellut seurakunta-asiaa aikansa Tältä taholta uhkaamassa ollut sekaannuksen vaara oli suurimmaksi osaksi vältetty jo heti seurakuntien syntyvaiheissa. Nythän sitten koko asia oli selvitetty kaikin puolin.

6.12 Paimen-lehti näissä vaiheissa

Tilanne oli selkiytynyt Hämeenlinnan I kokouksen aiheuttamasta ristiaallokosta ja Koskenniemi tunsikin olevansa mukana toiminnassa kohti tunnustuksellisia seurakuntia. Nyt täytyi jo Paimenen toimituksen monisanaisesti arvostella Engströmin, Toivion ja Tammisen kirjoituksia. Tosin Koskenniemi pyrki niin pitkälle kuin mahdollista varjelemaan yhteydensiltaa Yhdistyksen johtomiehiin.⁷⁸⁵ Sen tähden hän viivytteli Uppalan kirjoitusten julkaisemista, kun niissä — tosin varovasti — arvosteltiin evankelisen pappien liiton ja itse Yhdistyksen asemaa kirkossa,⁷⁸⁶ mutta Engströmin Sanansaattajassa olleiden kirjoitusten tähden Koskenniemi piti velvollisuutenaan julkaista ensin Yhdistystä koskevan kirjoituksen.⁷⁸⁷ Sitten hän julkaisi muutkin. Näin hän teki, vaikka hän vielä oli Yhdistyksen johtokunnan jäsen. Edelleen Paimen seurasi kirkollisia tapahtumia Suomessa ja ulkomailla ja oli aivan selkeällä kannalla Kansalliskirkon ja Missouri-synodin neuvotteluja selostaessaan. Tosin saattoi panna merkille, että Paimen ei asettunut syksyllä 1923 johtamaan niitä käytännöllisiä toimenpiteitä, joita tarvittiin tunnustuksellisten seurakuntien kokoon tumiseksi. Se pysyi vain rauhallisena ja asiallisen viileänä kuin sivus-

⁷⁸⁴ Kotimaa 12.5. 1925 N:o 35. Täydellisinä myös Paimenen selostuksessa 1925 s. 99–.

⁷⁸⁵ HJP 3.1.1923.

⁷⁸⁶ HJP 3.1.1923: Paimenen vast. toimittaja on "varovaisuuspolitiikan kannalla". Vert. AAU – AEK:lle 10.1.1923 useassa kohdassa.

⁷⁸⁷ AEK 15.4.1923 – AAU:lle (USA). Kyseessä Engströmin kirj. Hämeenlinnan I kokouksen johdosta Sanans. 1922 s. 182 ja ehkä vielä toinen, Sanans. 1923 s. 5.

ta katsoen. Tosin silloin ei ollut vielä ihmeellisempää valmista esitetäväksi, mutta käytännöllisiä neuvoja olisi voinut antaa. Niitä Paimen ei antanut. Puuttui syntyvien tunnustuksellisten seurakuntien opetus- ja neuvontalehti. Ei voitu uutta perustaa eikä monistuslehtisiä käytetty.

Neuvontatyöllä ei ollut mitään varsinaista johtoa. Yleensä kukin taimi erillisenä ja tehtäviä oli runsaasti. Pätiälä lausui tammikuussa 1923,⁷⁸⁸ että häneltä usein puuttui halukin kirjoittaa Paimeneen. Siihen vaikutti Hämeenlinnan I kokouksen aiheuttama vaikeus — Koskenniemen torjuva asenne. Sehän kyllä tasoittui koko piankin, ja Koskenniemi saattoi toimittaa yhteistä lehteä omalla tavallaan ja puhtaasti luterilaisen opin merkeissä vuoden loppuun saakka.

Kuten tiedämme, oli Paimen toimittajansa lehti. Olihan yksi sen perustajista, P. J. I. Kurvinen, jo alussa lausunut Koskenniemelle. "Pidä sinä vain sitä kuin omana lehtenäsi."⁷⁸⁹ Kansilehdellä näkynyt toimituskunta ei tietävästi ollut pitänyt ainoatakaan yhteistä neuvottelua. Koskenniemi hallitsi asian ja toimitti lehteä edelleen (katso tilastoa aikaisemmin). Mutta jo huhtikuussa 1923 hän kirjoitti: "...ensi vuoden alusta, jos Paimenta vielä tarvitaan, tulee toimituksessa alemaan vain varmoja miehiä".⁷⁹⁰

Syksyllä 1923 kirjeessään Uppalalle Koskenniemi antoi itsestään Paimenen toimittajana tällaisen kuvauksen:

"Minä olen kauan ollut aivan hämmästynyt tästä (kierot, sananvastaiset kirkolliset olot, uskovaisten keskuudessa osittain vastustusta, osittain välinpitämättömyyttä, osittain epäröintiä), ja itseäni nähden valitan sitä sekavuutta ja epävarmuutta missä itse olen. Arvelen sinun monta kertaa huokailleen Paimenenkin sisältöön ja toimitustapaan tutustuessasi. No. niin, minä en ole osannut paremmin tehdä."⁷⁹¹

Kun sitten Paimenen toimitusta ryhdyttiin uudistamaan — hyvisä ajoin ennen vuoden 1924 alkua, joutui siinä jollakin tavalla ristiriitaan Koskenniemen entinen toimitustapa ja syntyvien seurakuntien äänenkannattajan tarve. Paimenen omistusta ja toimittamista ei ollut

⁷⁸⁸ HJP 3.1.1923.

⁷⁸⁹ AEK 4.10.1923.

⁷⁹⁰ AEK 15.4.1923.

⁷⁹¹ AEK 22.9.1923.

kirjallisesti ja hyvässä järjestyksessä määrätty. Paimenen varsinainen perustaja, Pätiälä, toivoi lehden suurempaa otetta syntyvien seurakuntien asiassa, ja hän oli läheisten toimintaystäviensä kanssa jo vuoden 1923 alussa harkinnut Paimenen toimittajan mahdollista vaihtumista.⁷⁹² Tadennäköisesti Koskenniemen asenne Hämeenlinnan I kokoukseen oli antanut aiheen tähän. Olipa Pätiälä suunnitellut erityisen viikkolehden perustamista Paimenen lisäksi,⁷⁹³ Siinä oli kyseessä myös Siunaukselan asiat. Nämä yksityiset suunnitelmat eivät toteutuneet.

Tällaiset aikomukset tulivat jotenkin myös Koskenniemen tietoon.⁷⁹⁴ Mutta hän taas suunnitteli omalla tavallaan ja omalla tahollaan Paimenen toimituksen uudistamista — aikoen siihen itse jatkuvasti kuulua. Kun hän huhtikuudessa kirjeessään oli kannattanut toimituksen muuttumista "varmoiksi miehiksi",⁷⁹⁰ hän nyt lokakuun kirjeessään kutsui siihenastista toimitusta "monstrum" (=hirviö) -toimitukseksi. Hän lisäsi siihen vielä näin jyrkät sanat: "Ymmärrät sen, että (toimituskunnan) suursiivous on sine qua non (= edellytys, jota ilman ei voida olla). Ne, jotka ovat seurakuntaopin vastustajia, niillä ei ole sijaa enää toimituksessa oleva."⁷⁹⁴

Näin lujissa merkeissä Koskenniemikin teki lähtöä Hämeenlinnan juhliin (7.-8.10.1923), jonne saapuivat myös Pätiälä ja Valve. Amerikasta palannut Uppala oli myös siellä. Varsinainen neuvottelu Koskenniemen ja hänen kesken pidettiin sitten maanantaina lokakuun 8 päivänä. Se oli kaikin puolin vapaa ja veljellinen. Näytti todella siltä, että Koskenniemi halusi vapautua Paimenen vastaavan toimittajan tehtävästä. Kun Uppala sanoi hänelle, ettei kukaan ole häntä suorastaan siihen tehtävään pyytänyt, Koskenniemi sanoi: "Minä pyydän."⁷⁹⁵ Sovittiin siitä, että lisäksi toimitukseen tulevat kuulumaan Koskenniemi, Pätiälä ja Valve. Vakituksiksi avustajiksi tulivat V. I. Salonen ja B. A. Uusitalo. sekä Hanna Rauta.⁷⁹⁶

⁷⁹² HJP 15.1.1923.

⁷⁹³ AEK 22.9.1923. – E. J. Laakso 24.9. 1923. – AAU 26.9.1923 AEK:lle. Tuo tammikuinen uutinen oli vain Pätiälän omia suunnitteluja, ei muuta.

⁷⁹⁴ AEK 4.10.1923.

⁷⁹⁵ AAU muistaa.

⁷⁹⁶ AEK 4.10.1923 (toisella sivulla AAU:n merkintä). Vert. Paimenen tilausilmoitukset 1923 loka–jouluk. ja Paimen 1924 s. 5.

Tämän uudistuksen vaikein kohta siihenastisen toimittajan kannalta oli ratkaisu P. J. I. Kurvisen suhteen. Hän oli ollut mukana niissä neuvotteluissa, joitten tuloksena lehden ilmestyminen saatiin aikaan. Hän oli myös yksi sen talouden takaajista. Takausta ei tarvittu käyttäen. Koskenniemi päätti kysyä häneltä: "Tahtooko hän olla uskollinen seurakuntaopille eikä vastusta sitä." Kurvinen oli vastannut: "...näyttää parhaalta, että siinä tulee olemaan etupäässä vain sellaisia nimiä, jotka ahkerasti kirjoittavat lehteen. Luonnollisinta siis on, että minun nimeni jää pois, olkoonpa kantani muuten kuinka luterilainen hyvänsä."⁷⁹⁷ — Kurvinen kiersi kysymyksen. Hän oli ilmeisesti siinä asiassa eri kannalla, mutta ei tahtonut sitä suoraan sanoa kunnioitetulle virkaveljelle.

Uppala ei ollut koskaan toimittanut mitään lehteä. Hän oli kirjoittanut vain joitakin kirjoituksia edellisinä vuosina. Olisi ollut hyvä, jos vastaavan toimittajan tehtäviin olisi saatu kokenut henkilö, joka samalla olisi ollut tunnustuksellisen seurakunnallisuuden kannattaja. Tämä toiminta tarvitsi todella oman äänenkannattajan. Kun Koskenniemi tahtoi vapautua Paimenen vastaavan toimittajan tehtävästä, ei silloin näyttänyt olevan muuta mahdollisuutta kuin nuoren kokemattoman voiman kiinnittäminen niin vaativaan tehtävään. Luottaen toisten apuun ja tukeen Uppala uskalsi ottaa tehtävän vastaan.

Asian tullessa ratkaistuksi lokakuun alussa oli toiminnallinen tilanne vielä varsin epäselvä ja arvaamaton. Elettiin todellista murroskautta. Koskenniemi toimitti Paimenta vuoden loppuun täysin, entisissä merkeissä eikä uuden toimituksen miehillä ollut aikaa kirjoittaa siihen silloin mitään. He toimivat keskellä tunnustuksellisten seurakuntien syntyvaiheita. Loka-, marraskuussa julkaistut Pätiälän ja Uppalan kirjoitukset olivat aikaisemmin kirjoitettuja.

⁷⁹⁷ Tähän kuuluva aineisto AEK 19.10. ja 24.10.1923.

7. TUNNUSTUKSELLISTEN LUTERILAISTEN SEURAKUNTIEN TIELLE LÄHDETTIIN

Seuraamme tässä tunnustuksellisten (vapaiden) luterilaisten seurakuntien syntymistä ja niiden järjestelyitä vuoteen 1926 asti. Pastori Pätiälän oppisuuntaan liittyneiden seurakuntien kokoontumisia seuraamme elokuuhun 1924 saakka. Käsittelen mukaan tulleita pastoreita ja entisiä maallikkosaarnaajia ryhmittäin. Muitten yksityisten evankelisten kansankirkosta siirtymistapahtumista kerron omassa ryhmässään. Tähän kuuluu myös Paimen-lehden uusi tehtävä.

7.1 Kyseessä oli Jumalan tahdon seuraaminen

Siirtyminen kohti tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia oli yhteinen asia samaa uskoa tunnustaville luterilaisille kristityille. Erilaisissa tilaisuuksissa oli siitä opin kannalta yhdessä neuvoteltu. Kukin oli tutustunut niihin omakohtaisesti mahdollisuuksien mukaan, mutta lopullinen ratkaisu oli henkilökohtainen asia Jumalan ja ihmisten edessä. Se oli niin henkilökohtainen, ettei mistään joukkoliikkeestä voida näissä tapahtumissa puhua. Joskus samalla paikkakunnalla ennestään hyvät tuttavat evankeliset erosivat yhdessä, mutta enimmäkseen se tapahtui yksityisesti tai tilanteen mukaan mies ja vaimo yhdessä.

Ne, jotka omissatunnoissaan olivat tulleet selvyteen asian oikeutuksesta, eivät voineet odottaa loppumattomiin. Ei ollut nimittäin kyseessä mikään inhimillinen, vapaa toiminnan muutos, vaan Jumalan tahto, joka on samaa kuin käsky: "vetäytykää pois" — "erotkaa" — "kavahtakaa". Samoin opettavat Tunnustuskirjatkin suhteesta toisinopettaviin: "Tässä on Jumalan 'käsky (Hie stehet Gottes .Befehl)," Sehän oli Ulos leiristä -alustuksen huomiota herättävin asia, että siinä puhuttiin velvoituksesta, Jumalan käskystä näissä asioissa. Tietämättömyyden aikoina liittyttiin omaan hengelliseen suuntaan ja sen toimintaan. Se oli jo jonkinlaista eroamista, lähtemistä ja uutta kokoontumista. Ristiriita kansankirkollisuuden kohdalla oli enää ulkonainen,

koska siten oli jo ennen kokoonnuttu omaan tunnustukselliseen yhteyteen.

Otan tähän kolme todistusta siitä, miten vakavasti tunnettuun Jumalan tahtoon suhtauduttiin.

Pastori Valve kirjoitti joulukuussa 1923:

"Emme saa pienimmälläkään tavalla (Jumalan sanan häpäisemisen uhalla) perääntyä tai jotenkin selittäytyä siitä pois, että ero väärästä seurakunnallisesta yhteydestä on **Jumalan ehdoton selvä käsky** ja että kokoontuminen Jumalan Sanaan pitäytyviksi seurakunniksi on samoin Jumalan selvä **käsky ja ase-tus**."⁷⁹⁸

Mekaanikko **Lauri Sihvola** Kuusankoskelta kirjoitti myöhemmin:

"Kuulumiseni tähän Vapaaseen Ev. Lut. Kirkkoon ja seurakuntaan ei ole minulle ehdonvallan asia, vaan näen sen Jumalan sanasta, että olen juuri siltä paikalla, jonka Jumala on minulle osoittanut. Kaikki ne huolet, vaiva ja risti, mitä on tämän tähden kohdalleni tullut, ne kuuluvat siihen ristiin, josta sanotaan sanassa: Joka tahtoo minun perässäni tulla, hän ottakoon ristinsä ja seuratkoon minua."⁷⁹⁹

Edellisen isä **Juho Sihvola** Kuusankoskelta oli hyvin tietoinen näissäkin asioissa, mutta hänelle tuotti vaikeutta ratkaisevan askeleen ottaminen. Kun hän sitten sai eteensä Saulin tottelemattomuuden paljastaneet sanat: "...Katso, kuuliaisuus on parempi kuin uhri ja totella on parempi kuin oinasten rasva", 1 Sam. 15:22., hän lähti heti noudattamaan sitä, minkä hän tiesi Jumalan tahdoksi.⁸⁰⁰

Kun kristitty on tässä suhteessa elänyt ja toiminut Jumalan tahtoa selvästi tajuamatta ja hän sitten tulee siitä tietoiseksi, ei mikään turha, inhimillinen syy voi häntä viivyttää. Toiminnallisissa asioissa on kuitenkin aina erilaisia tilanteita ja olosuhteita, joitten järjestäminen tietoisuuden mukaisiksi saattavat vaatia jonkin verran aikaa. Käytän-

⁷⁹⁸ KV 11.12.1923. Vert. Paimen 1924 s. 192-: "Kohtalokas vetoaminen tk:hin".

⁷⁹⁹ L. Sihvola. Vast. haastattelukysymyksiin 21.3.1948.

⁸⁰⁰ Juho Sihvola, Lut. 1933 s. 13 ja L. Sihvola kertonut.

nöllisen toteuttamisen tarkkaa aikamäärää ei voi kenellekään lyödä kiinni. Pääasia on, että asianomainen ilman turhaa viivytystä tekee sen, mihin Jumalan tahto häntäkin velvoittaa. Erityisenä käytännöllisenä vaikeutena meidän oloissamme oli se, että aivan alussa ei ollut olemassa näin järjestyneitä seurakuntia. Eräänä vaikeutena toisilla pastoreilla oli heidän silloisen virkansa velvollisuuksien järjestäminen. Mutta uskollisille tietoisille tulee sitten hetki, jolloin tämä Jumalan tahto on käytännössä toteutettava. Nyt he olivat täällä tulleet sellaiseen vaiheeseen.

7.2 Kesken jäänyttä kiinnostusta

7.2.1 Alkuvaiheessa kiinnostuneita

Tunnustuksellisen seurakuntatoiminnan valmisteluvaiheissa olivat seuraavat pastorit suhtautuneet hetkisen suopeasti asiaan: Khra Isidor Eriksson Teerijärveltä, Yrjö Keijola Kaustisilta, Aapeli Saarisalo (rnyöh. professori) ja pastori Väinö Peltonen.⁸⁰¹ Pastori M. I. Kuusen asennoituminen käsitellään erikseen. Pastori L. L. Byman oli Yhdistyksen vuosijuhlilla 1922 lausunut Pätiälälle, "ettei hänellä ole erikoisesti mitään vapaakirkkoa vastaan, mutta pitäisi vain saada osa yhteisestä kirkon perinnöstä".⁸⁰² Pätiälä oli sen johdosta lausunut läsnä oleville: "Saa nähdä, minkä verran hän saa." — Khra K. G. Wikström Paraisilta (Pätiälän lanko) sanoi kerran varhaisessa vaiheessa: Kyllä minäkin tulen mukaan, jos saan saman palkan kuin nytkin.⁸⁰³ — Nämä molemmat lausunnot olivat tietenkin arvotonta puhetta uskoa ja tunnustusta koskevassa asiassa. Ne osoittavat, miten maallinen, aineellinen asia oli sillä taholla pohjalla. Khra Martti Savelainen, silloin Heinjoella, oli tullessaan evankelisten pappien kokouksesta 1922 kertonut, että nyt ei voida pitää tällaista pappeinkokousta (ennen kuin mielet rauhoittuvat), kun siellä Pätiälä ja Koskeniemi olivat kannattaneet eroamista kansankirkosta. Hän oli ollut jonkin

⁸⁰¹ Eriksson H:linnan I kok:ssa, Samoin Keijola ja muutenkin monessa mukana. Saarisalo kuunteli mielellään, mitä ulkomailla löydettyistä luterilaisista tiedettiin – tk. kertoi. – Peltonen vähän aikaa jyrkkänä asian puolesta, VIS:n kirjeen 11.6.1922 kääntöpuolella HJP:n kirje.

⁸⁰² HJP 7.7.1922.

⁸⁰³ Lausunut Nikkilän kartanossa (Pätiälän luona kesällä 1922. Tk. oli läsnä.

verran kirkollisen selvityksen kannalla ja puhunut sellaistaikin, että voi tulla seurakunnat ja silloin seurakuntalaiset tukekoot pastoreita.⁸⁰⁴ Mutta pian hänkin vaikenä näistä asioista ja asettui toiselle puolelle. Koskenniemen lopullisen asenteen esitän erikseen.

Muut evankeliset pastorit eivät osoittaneet kiinnostusta näihin tapahtumiin.

7.2.2 Viesti Ylioppilaskodista

Vielä yksi — viimeinen — ääni kantautui kuuluviin Yhdistyksen ylioppilaskodista. Ylioppilas **August Julin** (sittemmin Maalahden khra, ruots.) kirjoitti vuoden 1923 alussa Uppalalle St. Louis'iin:⁸⁰⁵

"Jokainen viesti Sinulta vaikuttaa virkistävän tuulenhenkäyksen tavoin siihen ummehtuneeseen jumaluusopilliseen ilmapiiriin täällä, johon olemme miltei tukehtumassa. ...Ennen en voinut edes aavistaa, että vanhan luterilaisen ja nykyaikaisen uusjumaluusopin ero olisi niin perustavasti suuri kuin se on. Me luterilaiset emme ole pääkohdissa emmekä syrjäisemmissä kohdissa yhtä mieltä näitten uusien kanssa. Eihän muuten kahdella ympyrällä, joilla on eri paikoissa olevat keskipisteet, koskaan voi olla samansuuntaiset kehät. Kuitenkin on prof. Pieper dogmatiikkansa kautta selvittänyt minulle linjat ja antanut aineistoa vastustaakseni uutta "kauheata oppia". ...Jollei minulla olisi Pieperin kirjaa arvosteluperusteena, voisi prof. Pietilä syöttää meihin mitä tahansa..."

Tämäkin veli jäi sitten siihen kirkollisuuteen, jota hän oli Jumalan sanan mukaan arvostellut.

⁸⁰⁴ Kert. 1929 Anna Tomminen, joka silloin oli vieraillut Savelaisen pappilassa. Hänellä oli tunnetusti terävä muisti. No jopa se Anna Tomminen on ollut vähän joka paikassa.

⁸⁰⁵ August Julin 1.2.1923.

7.3 Tunnustuksellisten seurakuntien tielle lähteneet pastorit ja mitä heistä sanottiin

Evankelisten pappien joukosta lähti vajaan vuoden kuluessa seitsemän pastoria tunnustuksellisten seurakuntien tielle. Seuraamme tapahtumia siinä järjestyksessä kuin ratkaisut tapahtuivat. Tähän joukkoon kuuluu myös jo ylioppilaana taivaan kotiin päässyt teol. ylioppilas Erkki Meri ja hänen veljensä, sairauden kouriin joutunut pastori Antero Meri.

7.3.1 A. Aijal Uppala (Wegelius)

7.3.1.1 Asia kypsynyt ratkaisuun

Lähtiessään ulkomaiselle opintomatkalle pastori Uppala oli saanut virkavapautta lokakuun loppuun asti (19'3). Hän oli jo lähtiesään seurakunta-asiassa kypsynyt tietoisuuteen. Mutta täytyihän siihen aikaan kypsyneen viljan ensin riihessä kuivua ennen puimista. Hän oli saanut uuden jumaluusopin koulutuksen ja sanoikin eräässä ylioppilastiedekunnan keskustelussa 1921 — ennen valmistumistaan:

"Olen käynyt uuden teologian koulun, joten on ensin käytävä vanhan teologian koulua, ennen kuin voi sanoa asiasta (vanhan ja uuden teologian erilaisuudesta) erikoista."⁸⁰⁶

Opiskelu Missouri-synodin Concordia -Seminaarissa oli suoritettu. Näin hän oli siis käynyt vanhan jumaluusopin koulun. Usko oli vahvistunut, Jumalan sanan käsittäminen oli kasvanut ja sen käytöstä kaikessa opetuksessa ja toiminnassa hän oli saanut perusteellista opetusta.

Kukaan ei ulkomaisten uskonveljien keskuudessa — ei Saksassa eikä Amerikassa — ollut sanallakaan pyrkinyt vaikuttamaan tulevaan ratkaisuun.

⁸⁰⁶ AAU:n muistiinpanot 23.11.1921 s. 28 yliopp.tiedek:n keskustelu prof. Pietilän alustuksen johdosta: "Uuden ja vanhan teologian erilaisuus".

Oli luonnollista, että opintomatkan jälkeen oli ryhdyttävä mahdollisuuden mukaan yhdessä toisten kanssa vahvistamaan veljiä ja tarvittaessa jakelemaan muille kertynyttä tietoutta ja kokemusta. Uppala ei koko sinä vuonna asettunut mihinkään kiinteään toimeen, vaan suoritti kutsusta tällaisia matkoja. Työtä riitti ja välttämätön toimeentulo kertyi siitä.

Lopullista ratkaisua kirkollisissa asioissa ei hänen enää tarvinnut eikä hän voinut pitkittää. — Se oli pohjaltaan aivan yksilöllinen asia oman uskon tunnustuksen edellyttämä. Ulkonaisia mahdollisuuksia hän ei pienimmälläkään tavalla harkinnut. Paimenen toimittajan tehtävät olivat tiedossa, mutta palkkioista ei puhuttu mitään. Jumalan sana oli selvä ja velvoittava. Kansankirkolliset olosuhteet olivat koetut ja arvioidut.

Pastori Pättiälä oli niin omintakeisesti omilla matkoillaan ja omis- sa tehtävissään, että sitä kaikkea ei edes tiedetty. Hän oli myös vanhempaa polvea ja oli tottunut kulkemaan omaa tietään. Entiset ylioppilaskodin opintoverit Valve, Uusitalo ja Uppala, tuntuivat samanaikaisesti ryhtyvän ratkaisevan askeleen ottamiseen. Mutta mistään ei sovittu yhdessä.

7.3.1.2 Käynti kirkkoherranvirastossa

Kun Uppalan loma läheni loppuaan hänelle saapui piispa Collianderilta mitä ystävällisin kirje ja kehotus tulla Savonlinnaan valitsemaan itselleen sopivin ja paras apulaisen paikka hiippakunnassa.⁸⁰⁷ Seuraavana päivänä Uppala lähti Hämeenlinnan kirkkoherranvirastoon, jätti sinne muuttokirjansa Joensuusta ja ilmoitti eroavansa kansankirkon jäsenyydestä, Rov. L. Enqvist oli jo vanha ja jäykästi virallinen. Uppala ei ollut häntä tavannut koskaan aikaisemmin, Rovasti vähän hämmästyí. Asia lienee ollut hänelle outo. Hän otti ilmoituksen vastaan viralliseen tapaan ilman mitään kehotusta tai opetusta.

Ilmoituksesta tuomiokapituliin Uppala oli neuvotellut pastori Valven kanssa.⁸⁰⁸ He laativat sen lyhyeksi ja sen sisältönä olivat samat asiat kuin siinä selityksessä, joka myöhemmin laadittiin sanoma-

⁸⁰⁷ Piispa Colliander 25.10.1923.

⁸⁰⁸ AAU:n muistikalenteri 24.10.1923.

lehtiä varten (ks. tuonnempana). Eroamismuodollisuutta yksinkertaisti se, että uskonnonvapauslain mukaisesti Uppala erosi ensin kirkon jäsenyydestä. Siten oli papinvirankin kohtalo ratkaistu.

7.3.1.3 Kirje piispa O. I. Collianderille

Ainakin Uppalalla oli piispaan patriarkaalin Setä-suhde. Hänen vanhempansa ja eräät sikäläiset sukulaiset olivat henkilökohtaisesti tuttuja piispan kanssa. Uppala kirjoitti tilanteen johdosta piispalle sävyllään hienovaraisen kirjeen.⁸⁰⁹

Hän kertoi ensin ulkomaisesta opintomatkastaan ja sen tuloksista. Sitten hän käsitteli opin ja tunnustuksen ristiriitoja kansankirkossa. Tietenkin hän ilmoitti juuri tapahtuneesta eroamisestaan kansankirkosta mainituista syistä. Pari kohtaa kirjeestä:

"Tätä ratkaisua en ole tehnyt uhmamielin enkä missään tuomiohengessä. Tunnustuskirjoissammekin lausutaan, että Roomankin kirkosta voi taivaaseen tulla väkeä, nim. sellaista, joka vastoin paavin käskyä uskossa Kristukseen, Hänen ansioonsa, kuolee. Mutta eivät tunnustuskirjat silti kehota Rooman kirkossa pysymään, päinvastoin! Jättäessäni Suomen ev -lut, kirkon uskon varmasti, että sieltä taivaaseen tulee runsaasti uskovia, Jumala suokoon, että runsaasti tulisikin. Kuitenkaan en voi jättää väärään seurakunnalliseen yhteyteen.

Oikeastaan on niin, että ne, jotka Suomen kirkosta lut. opissa pysyen eroavat, itse asiassa vain pysyvät oikean lut. kirkon piirissä. Se varsinaisesti eroaa, joka opissa on eronnut lut. raamatunmukaisesta tunnustuksesta, vaikka olisi suurenkin kirkollisen järjestön jäsen.

Pyydän tässä myös sydämellisesti kiittää Setää kaikesta suosiollisuudesta ja ystävällisyydestä minua kohtaan. ...Rukoilen ja toivon, että armo ja rauha Kristuksen ansiosta olisi ja pysyisi Sedänkin ainoana turvana, rauhana ja ilona. Lähetän Sedälle sydämellisen tervehdyksen ja piirrän nöyrimmästi" (nimeni).

Piispa Colliander ei vastannut kirjeeseen sanaakaan. Hän vain lähetti ristisiteenä kaksi julkaisuansa, jotka hän oli kirjoittanut vuoden 1922 synodaalikokousta varten. Piispa oli saksalaisen beckiläisen koulukunnan miehiä eikä tunnustautunut luterilaiseen oppiin. Tuo-

⁸⁰⁹ AAU 27.10.1923 piispa Collianderille.

miokapitulikin vaiken. Samalla vaikenemisella suhtauduttiin kaikkien pastoreitten eroilmoituksiin.

7.3.2 Kauko Valve⁸¹⁰

Pastori Valven ulkonainen asema oli vaikeampi kuin Uppalan. Hän oli perheellinen mies. Hän oli aikaisemmin selvittänyt vaimolleen, että hänen toimintansa ei tule kulkemaan kansankirkon pappiloiden tietä mukavaan virkarauhaan ja taloudellisiin etuihin.⁸¹¹ Se oli kovaa todellisuutta lihalle ja verelle. Mutta Jumalan sanaan sidottu omatunto ei katsonut taakseen eikä sivuilleen, vaan kohti Jumalan tahtoa ja kohti taivaallisen Isän lupauksia. — Valve oli silloin Siunauskelan toimintaan kuuluvan Radansuun kansanopiston johtaja.

Hän oli 1922 kirjoittanut: "Tästä täytyy tulla selvitys ja tästä tulee selvitys."⁸¹² Jo seuraavan vuoden marraskuun 5 p:nä hän omalta osaltaan joutui tekemään sen.

Kirkkoherran virastossa oli hänelle tuttu virkaveli Iitin kappalainen A. A. Muren, joka olikin heti sanonut: Jos tämä on omantunnon asia, en minä sitä vastusta. Kaikki tapahtui jalossa ystävällisyydessä. Rovastinna kutsui kahville viereiseen huoneeseen ja koetti evankeliseen tapaan selittää, että kansankirkko on sairas äiti. Siihen oli Valve vastannut: Ei kansankirkko ole äitini, vaan ylhäällä oleva Jerusalemi, Gal. 4:26. Jos kansankirkko on jollekin hengellinen äiti, niin jos äiti tahallisesti tahtoo itseään (ja muita) turmella, ei sitä voi kannattaa.

Valve on kertonut sellaista, mikä osoittaa hänen suorittaneen tämän ratkaisunsa vakavassa ja nöyrässä mielessä:

"Kun erosin kansankirkosta ja palatessani kansliasta painoin portin kiinni takanani, iski heti mieleeni tämä kysymys: Oletko yhtä tarkka kaikissa muissakin asioissa? Silloin ei ollut muuta keinoa kuin tunnustaa Jumalalle aikaisemmat rikkomukset, turvata hänen armoonsa ja pyytää häneltä voimaa uuteen kuuliaisuuteen..."⁸¹³

⁸¹⁰ K. Valveen haast.

⁸¹¹ KV kert. AAU:lle.

⁸¹² Katso edellä.

⁸¹³ K. Valveen haast. ja Lut. 1946 s. 36.

Valve sanoi, että eroaminen oli täydellisesti henkilökohtainen teko eikä siinä vähimmässäkään määrin ajateltu seurauksia.

Hän tarkasteli silloista ratkaisevaa tapahtumaa 50 - vuotisjuhlillaan (1946) ja annamme hänen todistuksensa kuulua tässä:

"Kun oli opittu tuntemaan kristityn oikeudet ja velvollisuudet, oli irtaantuminen sekaoppisesta kansankirkosta Jumalan sanan perustuva velvollisuus. Jumalan sanan opetuksen edessä valtiokirkon valtava mahti sulj mitättömäksi. Selvästi näki, että — kun oikea usko saa kuulla oikean opetuksen, se myös iloiten siihen yhtyy ja sitä noudattaa, Kun näistä ajoista on kuullut jo 23 vuotta, sopii kysyä: Onko kokemuksen mukaan silloinen ratkaisu osunut oikeaan vai vikaan? Vastaus: Vuosi vuodelta kokemuksin on vahvistanut sen, että se oli ainoa oikea tie. Jos seurakuntiemme toiminnan jättäisin, olisi se tahallista Jumalan sanan vastustamista ja sellaisena kulkemista kohti kätöistä." ⁸¹⁴

7.3.3 B. A. Uusitalo ⁸¹⁵

Pastori Uusitalo on kertonut, että hän otti yliopistossa ehdottoman, jyrkän torjuvan asenteen uusjumaluusoppia vastaan. Muuten hän ei olisi kestänyt. Torjuva asenne oli samaa kuin kirkollinen ero. Kun tämä asenne jatkuvasti säilyi ja samalla usko ja tunnustus oikean opetuksen kautta (myös St. Louisissa) vahvistui, se sitten puhkesi ulkonaiseen, viralliseenkin eroamiseen toisinopettavista.

Tämäkin puoli asiassa oli jo silloin ratkennut, kun hän toukuussa 1923 palasi Suomeen. Lopullinen asian selvittely tapahtui Someron kirkkoherranvirastossa marraskuun 19 p:nä 1923. V.t. khra A. E. Laaksi oli ankara. Hän löi nyrkkiä pöytään puolustaen esim. sekä tri Paavo Virkkusen kielteisiä käsityksiä että Erkki Kailan ritschliläisyyttä. Uusitalo pysyi siinä toteamuksessa, että kansankirkossa väärälläkin opilla on opetus-oikeus.

⁸¹⁴ Lut. 1946 s. 36.

⁸¹⁵ Tähän kuuluvat tiedot BAU:n haastatteluista I ja II.

Samana iltana oli ilmoitettu hartaustilaisuus Someron Sariolaan, Ennen puhetaan Uusitalo ystävällisimmästi lausui: "Minä olen kirkosta eronnut pappi — saanko puhua?" Tähän vastasi kuulijoista emäntä Jaatinen: "Tässähän on seurakunta ja siinä on pappi." — Tässä oli selvä jäännös siitä evankelisesta hengestä, jonka mukaan seurakunta ja sen paimen tunnetaan uskon ja tunnustuksen yhteydestä.

Uusitalolla ei ollut silloin perhettä ja hänet kutsuttiin suoraan Luopioisiin, jossa oli syntynyt pieni tunnustuksellinen seurakunta, mutta jolla ei ollut pastoria.

7.3.4 Yhteinen selitys

Näistä eroamisista mainittiin lyhyesti sanomalehdissä. Ne herättivät erilaista huomiota. Oli. sen tähden luonnollista että eronneet pastorit halusivat ulospäin osoittaa, että he eivät olleet kulkeneet ennestään tunnetun johtohenkilön, nim. pastori Pätiälän vanavedessä, vaan että heidän toimenpiteensä olivat itsenäisiä ratkaisuja, jotka perustuivat yksinomaan Jumalan sanan kuuliaisuuteen. Olihan Pätiälä omasta puolestaan varsin julkisesti ilmoittanut tällaisista aikomuksistaan Porvoon synodaalikokouksessa 1922 ja Ulos leiristä -kirjasessa. Näin ollen hänen perustelunsa olivat jo yleisessä tiedossa.

Valve ja Uppala laativat yhteisen selityksen Radansuun kansanopistolla 29.11.1923. Sen hyväksyi sitten puolestaan Uusitalokin. Se postitettiin 30 sanomalehdelle. Se kuului:⁸¹⁶

Miksi erosimme Suomen ev.lut. kirkosta

Koska julkisuudessa on mainittu allekirjoittaneiden ero papinvirasta sekä myös kirjoitettu siitä, pyydämme väärinkäsitysten välttämiseksi saattaa julkisuuteen eromme syitä ja sen yhteydessä ilmeneviä asioita.

Asianomaisille tuomiokapituleille lähettämässämme kirjelmässä, jotka asiallisesti, jopa suurimmaksi osaksi sanatarkastikin liittyvät kahden allekirjoittaneen laatimaan luonnokseen, on eromme perustelu tämän luonnoksen mukaan seuraava:

⁸¹⁶ Oa – useampia leikelmiä. Vert. Paimen 1924 s. 5-5.

"Tähän luopumiseen velvoittaa minut Jumalan sana sekä osaltaan myös Jumalan sanan mukaisilta kohdiltaan pappisvirkaan tullessani tekemäni vala (K.L. 117 §). — Suomen ev.lut. kirkossa sallitaan tosiasiallisesti jatkuvasti ja julkisesti opetettavan vastoin Jumalan sanaa ja luterilaisen kirkon tunnustuskirjain oppia. Sen seurakunnissa sallitaan tunnustettavan ilmeisiä harhaoppeja; seurakunnissa sallitaan myös jatkuvasti julkisyntiä ja törkeintäkin paheellista elämää; seurakunnilla ei ole Jumalan asetusten mukaisia niille kuuluvia oikeuksia eikä velvollisuuksia eikä niitä myöskään hallitse Jumalan sana, vaan ihmiset. Kun Suomen ev.lut. kirkko ei siis alistu Jumalan sanan selviin määräyksiin eikä se sellaisenaan saata sitä tehdäkään, on se selvästi Jumalan sanan vastainen ja ei-luterilainen kirkko.

Samalla ilmoitan, että olen tänään _ _ _ :n seurakunnan pastorinvirastossa ilmoittanut eroni sanotusta seurakunnasta ja sen kautta Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta."

Tuomiokapituleille lähettämämme perustelu on lyhyt — kuten viralliseen asiakirjaan nähden on luonnollista —, mutta siitä käy selville pääasialliset syyt eroomme.

Eroimme on johtunut siitä, että Suomen ev. lut. kirkko on tosiasiallisesti luopunut Jumalan sanan ja ev. lut. kirkon tunnustuskirjan opin kuuliaisuudesta, — Sanotusta kirkosta erotessamme emme siis suinkaan ole eronneet tosiluterilaisesta opista, vaan väärästä kirkollisesta yhteydestä. Ja tahdomme pitäytyä — hyljäten kaiken lahkolaisuuden yksinomaan tosiluterilaiseen seurakunnalliseen yhteyteen.

Emme haaveile mitään synnittömien yhdyskuntaa, kuten jo on väärin väitetty, vaan haluamme toisten yksimielisten kanssa liittyä tosiluterilaisiksi seurakunniksi, joissa on käytännössä raamatullinen kuri sekä oppiin että elämään nähden (eihän synnittömien kesken tarvittaisi mitään kurinpitotoimia).

Emme ole eronneet Suomen ev. lut. kirkosta uhmamielin emmekä muita tuomiten. Yhdymme Tunnustuskirjan sanoihin: "Raskasta on erota niin monesta maasta ja kansasta ja tunnustaa eri oppia. Mutta tässä on Jumalan käsky, että jokaisen on kartettava eikä pidettävä yhteyttä niiden kanssa, jotka väärää oppia opettavat tai jotka sitä väkivalloin pyytävät voimassa pitää" (M. 337).

Vaikka olemmekin eronneet Suomen ev. lut. kirkosta, niin emme suinkaan ole jättäneet isänmaatamme emmekä kansaamme, vaan tahdomme entistäkin tarmokkaammin tehdä sen keskuudessa Jumalan

valtakunnan työtä. Olemme valmiit mahdollisuuden mukaan palvelemaan jokaista, joka apuamme tai neuvojamme pyytää.

Luterilaisina ja kristittyinä haluamme myös kunnioittaa ja palvella esivaltaa, joka on Jumalan asettama ja on lainkuuliaisina kansalaisina silmämääränämme isänmaamme onni ja menestys.

Emme katso voivamme tässä yhteydessä pitemmältä tästä asiasta kirjoittaa. Toivomme saavamme tilaisuuden myöhemmin erikseen julkisuudessa palalta asiaan.

3.12.1923.

Kauko Valve
Aijal Wegelius
B. A. Uusitalo

Suurista päivälehdistä Uusi Suomi ei julkaissut sitä. Kotimaa-lehti selosti siitä vain pienen osan (noin 1/5).⁸¹⁷ Herättäjä-lehti mainitsi siitä jotakin Helsingin Sanomien mukaan (!) ja lausui sen johdosta omasta puolestaan, että "kirjoituksen sävy itsetehtyine marttyuriuksineen paljastaa heissä sellaisia ominaisuuksia, että he minun mielestäni olisivat sopineet erittäin hyvin tähän turmeltuneeseen kirkkoon. Pelkään näet, että he pilaavat sen hyvän kirkon, johon nyt siirtyvät."⁸¹⁸ — Näin arvottomasti kirkollinen lehti kirjoitti vakavasta asiasta. Päivälehdet eivät liittäneet kirjoitukseen mitään huomautuksia. Vain Suomen Sos. Dem.⁸¹⁹ koetti käyttää sitä pakinassaan yleisen kirkosta eroamisen hyväksi, mutta huomautti kuitenkin, että nämä lienevät niitä "mustimpia" — lue: taantumuksellisia.

7.3.5 H. J. Pätiälä⁸²⁰

Pastori Pätiälällä saattoi olla jotakin harkittavaa Siunaukselan suhteen, jonka yliasiamieheksi hän edelleen jäi. Hän oli myös sen johtokunnan puheenjohtaja. Lisäksi hän oli vanhin joukosta ja hänellä oli suuri perhe. Ei ollut hänellekään helppoa erota kirkosta, Sitä pidettiin kaiken tapahtuneen jälkeen niin luonnollisena, ettei siihen enää kiinnitetty erityisempää huomiota. Kirkkoherranvirastossa hän

⁸¹⁷ Kotimaa 11.12.1923 N:o 95.

⁸¹⁸ Her. 7.12.1923 N:o 49.

⁸¹⁹ Suom. Sos. Dem. 1.12.1923.

⁸²⁰ SjaT 1950 N:o 1 (muistokirjoitus) ja HJP:n haast.

oli kaikille tuttu vapaan yhdistystoiminnan edustaja. Ei hän erityisemmin edes kertonut, miten virallinen irtisanoutuminen tapahtui marraskuun 21 p:nä 1923. Hän oli jo aikaisemmin ja mitä julkisimmasti perustelunsa lausunut ja julkaissut.

Sitten kului aikaa vähän yli puoli vuotta ennen kuin pastorien siirtymistä tunnustuksellisiin seurakuntiin jatkui. Silloin otti tämän askeleen kolme pastoria miltei samanaikaisesti. He olivat kaikki perheellisiä. Syntyneet seurakunnat olivat pieniä. Muualta ei mitään avustuksia saatu. Täytyipä yhden näistä pastoreista ottaa vastaan kutsu Amerikan Kansalliskirkkoon. Mutta ulkonaiset vaikeudet eivät saaneet estää uskollisia noudattamasta Jumalan tahtoa,

7.3.6 R. G. Wegelius

Muistamme pastori Wegeliuksen esiintymiset rovastikuntansa kokouksessa ja synodaalikokouksessa 1922. Yksin hän sai siellä käydä tätä taistelua ja jäädä pitämään kiinni luterilaisesta uskosta ja opista seurakunnallisen yhteyden edellytyksenä. Vielä ennen joulua 1922 olivat Soanlahdella toisenhenkisen kirkkoherran virkaanasettajaiset. Kun R. G. Wegeliuksenkin tuli siinä panna kätensä virkaveljensä päälle siunauksen tarkoituksessa, hän sanoi siitä: "Omatuntoni syytti minua aivan."⁸²¹ Vielä saman vuoden aikana oli hänessä kirkollisten olosuhteitten tuntemisen ja Jumalan sanan velvoitusten perusteella kypsytynyt päätös:⁸²²

"Minun täytyy sanoa, että ainakin minuun nähden on asia aivan vapaa kaikesta intoilusta. Olen levollinen, vaikka sisimmässäni usein kuohuu; olen ottanut huomioon kaikki näkökohdat ja päätös on syntynyt (ei tehty) vakaassa vakavuudessa."

Hän suoritti kyllä niihin aikoihin pastoraalitutkinnonkin. Hän teki sen aivan vieraana työnä. Hän sanoi epäluterilaisten oppikirjojen kautta yhä enemmän varmistuneensa "nykyisestä kurjuudesta kirkossa". Mutta hän suoritti tutkinnon, etteivät toiset sanoisi, että hän ero-

⁸²¹ RGW 26.10.1922.

⁸²² RGW 7.12.1922.

aa kansankirkosta "tutkintoa pakoon", johon Wegelius lisäsi: "vaikka en aio koskaan mitään virkaa sen perustuksella hakea".⁸²³

Wegelius oli omassatunnossaan suuresti lujittunut Hämeenlinnan II:ssa kokouksessa. Hän joutui opillisiin vaikeuksiin kirkkoherransa kanssa ja sai tavanmukaisen "karkotuksen" Soanlahdelta Tohmajärvelle heinäkuussa 1923.⁸²⁴ Kun aikaa kului ja kuljettiin jo vuotta 1924, hän suunnitteli itselleen edes siviilivirkaa, jopa tilapäisesti toista kirkollista virkaa. Hänen työnsä Tohmajärvellä oli erittäin vaikeaa. "Olisko koko alueella 10 uskovaista sanan varsinaisessa mielessä. Kyllä sydämeistäni toivon ja Jumalalta anon, että Hän jos mahdollista antaisi minulle pääsyn tästä pinteestä..."⁸²⁵

Karstulaan muodostunut tunnustuksellinen seurakunta kutsui R. G. Wegeliuksen pastorikseen⁸²⁶ ja hän otti kutsun vastaan. Eroamisensa hän suoritti omassa virkapaikassaan ilman mitään selvittelyjä toukokuun 31 p:nä 1924.⁸²⁷ Hän kirjoitti pitkän kirjeen piispalle ja lyhyen tuomiokapitulille.⁸²⁸ Piispa oli luvannut kirjoittaa "jos jaksaa",⁸²⁹ mutta ei jaksanut.

Perheessä oli silloin neljä pientä lasta — nuorin oli puolen vuoden ikäinen.

7.3.7 Väinö I. Salonen⁸³⁰

Pastori V. 1. Salonen oli toiseksi vanhin silloin kansankirkosta eronneista pastoreista ja ainoa, jolla oli vakituinen papinvirka. Hän oli Hollolan toinen kappalainen — virkapaikkana Lahti ja hän asui omassa talossa Lahden Lotilassa. Lähin esimies oli rov. J. Engström.

Salonen oli sellainen evankelinen pastori, joka myös saarnasi lain sanaa ja samoin täysipainoista evankeliumia. Hän oli

⁸²³ RGW 29.12.1922.

⁸²⁴ RGW 30.8.1923.

⁸²⁵ RGW 27.2.1924.

⁸²⁶ Karstulan VEL Srk:n perust. kok:n pkirja 7.4.1924 § 4.

⁸²⁷ AAU:n muistikalenterin mukaan näin. AAU tavannut RGW:n perheeseen Helsingissä 2.6.1924 ja kertoi silloin RGW:en tapahtuneen 31.5. Myöhemmin kirjall. haastattelussa on päivämäärä 4. 6.

⁸²⁸ RGW 20.5.1924.

⁸²⁹ RGW:n kirjeell. haastattelu.

⁸³⁰ VIS:n elämänvaiheet Lut. 195–3 N:o 1 ja s. 12–, 26–, 31–. Katso Lut. 1940 s. 24–26.

aina ollut opin asioissa tiukka ja etsi kaikkialla uskovien yhteyttä. Hän oli myös seurakunnallisen toiminnan kannalla. Niinpä hän kieltäytyi vastaanottamasta hänelle 1922 tarjottua Yhdistyksen matkasaarnaajan tehtävää perustellen kieltoaan näin: "Ei tule kysymykseen. Eihän siellä voi pitää edes rippikoulua", mihin kutsuja, K. W. Tamminen, oli vastannut: "Kyllä se niin on."

Saloneri kuului tunnustuksellisen seurakunnallisuuden kannattajiin. Kun hän ennen oli ollut evankeliumin vastustajien vainoama, häntä ahdisti nyt evankelinen esimies sen tähden, ettei hän voinut Jumalan sanan mukaan sallia toisinkin opetetavan samassa kirkossa. Kun hän tammi-, helmikuulla 1921 oli vaikeammin kiusattuna näissä asioissa, hän jälleen nousi mukaan pelkästään sen perusteella, että hän jäi pitämään kiinni Jumalan sanan ehdottomasta velvoituksesta.⁸³¹ Kun Valve vähän myöhemmin tapasi Salosen, tilanne oli tällainen:⁸³²

"Kun sanoimme hyvästit, jäimme yhteen mieleen Jumalan sanan sisään ja siihen, että hän, Väinö, Jumalan sanalla varustautuu siihen kovaan taisteluun ja askeleeseen, johon hänenkin on velvollisuus ja vuoro Jumalan käskyn mukaan..."

Vakituisessa papin virassa olevan täytyi myös erityisesti varustautua tämän askeleen ottamiseen. Vähitellen olivat asiat niin pitkällä, että Salonen asetti määräpäivän, jolloin tämä tapahtuu sekä seurakunnan edessä että hänen virkahuoneessaan.

Hänen kodissaan kokoontui jatkuvasti raamatunkeskusteluihin hänen entisiä rippikoululaisiaan. Kun nämä tytöt olivat toukokuussa viimeistä kertaa hänen luonaan koolla, hän oli heille selittänyt, minkä askeleen hän tulee ottamaan ja sanonut: "Vaikka joutuisin ojaan kaivamaan, on Jumalan sanaa seurattava."⁸³³

Kesäkuun 1 p:nä 1924 Salonen piti lähtösaarnansa Lahden kirkossa. Sen lopussa hän katsoi velvollisuudekseen suoraan

⁸³¹ KV ja AAU olivat hänen luonaan 22.2.1924 ja KV kysyi häneltä: Missä raamatunkohdassa sanotaan, että väärä ja oikea oppi yhdessä sopivat julistettaviksi suurempien toimintamahdollisuuksien hyväksi? – VIS vastasi: "Ei missään." – Kiusaus oli voitettu.

⁸³² KV 7.3.1924.

⁸³³ VIS:n haast.

ilmoittaa, mistä syystä hän seuraavana päivänä eroaa kansankirkosta ja siirtyy Lahden Vapaaseen Ev. Lut. Seurakuntaan. Hän kehotti kaikkia asiasta tietoisia tekemään samoin. Saatuaan tästä tiedon Engström oli puhelimesta lausunut hänelle: "Kyllä se on surkeata. Tämän toimenpiteen kautta sinä syökset itsesi ja perheesi aineelliseen ja hengelliseen perikatoon."

Seuraavana päivänä, maanantaina 2.6.1924 hän ennen kansliaan menoaan kokosi perheensä kotihartauteen. Hän jätti asiansa uskollisen Jumalan haltuun, jonka tahdon mukaan hän nyt, toimi. Sinä päivänä klo 12 koko perhe otti tämän vakavan askeleen.⁸³⁴

Seurakunta järjesti pari hyvästijättötilaisuutta. Toiseen Salonen ei mennyt. Ja toisessa hän vastauspuheessaan sanoi, ettei hän voi ottaa vastaan hänelle tässä omistettuja sanoja, koska niiden lausuja on toiminut hänen kiivaana vastustajanaan.⁸³⁵ — Suoraa puhetta joka paikassa.

7.3.8 Erkki Penttinen

Pastori Penttinen kuului hänkin niihin jumaluusopin ylioppilaisiin,⁸³⁶ jotka Yhdistyksen ylioppilaskodissa yhdessä omistivat Jumalan armon ja yhdessä taistelivat säilyttääkseen sydämessään lapsenuskon ja kaiken luterilaisen opin (hän vuosina 1917–1921).

Penttinen seurasi tämän ryhmän mukana näissä vaiheissa. Erityisesti hän vahvistui tällä tiellä sen todistuksen kautta, jota pastori Martin Willkomm eri tilaisuuksissa evankelisten pappien kokouksessa 1922 toi julki. Hän piti Engströmin kirjoituksia Sanansaattajassa peräti heikkoina. Toukokuun 30 p:nä 1924 hän erosi kansankirkosta — Lohjan kirkkoherranvirastossa.⁸³⁷

⁸³⁴ VIS: "Miksi erosin Suomen ev. luth. kirkosta", Paimen 1924 s. 203.

⁸³⁵ VIS kertonut.

⁸³⁶ Pentti Laasonen: "Sanan koulussa", Yliopp.koti Domuksen 50-vuotisjuhlajulkaisu, SLEY 1954.

⁸³⁷ VIS:n, RGW:n. ja Erkki Penttisen eroamisesta yht. tiedotus Paimen 1924 s. 187.

Penttinen sai kutsun Amerikan Kansalliskirkon Calumetin (Mich.) seurakunnalta, jonne hän jo kesäkuun 12 p:nä perheineen lähti.

7.3.9 Erkki (yo.) ja Antero Meri

Vielä kuuluvat tähän tunnustuksellisten pastorien ryhmään molemmat Meren veljekset.

Erkki Meri opiskeli Helsingissä jumaluusoppia asuen Yhdistyksen ylioppilaskodissa 1918–1920, jolloin hän siellä kuoli silloista espanjantautia sairastaessaan. Hän oli mitä intomielisin, tiukka tunnustuksellinen luterilainen. Hänellä oli joustavat toiminnan lahjat ja hän oli iloluontoinen ja sydämellinen. Hänen osallistui 1919⁸³⁸ kirjallisen vastalauseen esittämiseen ylioppilastiedekunnassa, kuten siitä jo on ollut puhe. Siihen yhtyivät tässä kyseessä olevista ylioppilaista myös Erkki Penttinen, Antero Meri, B. A. Uusitalo, K. Valve ja A. A. Uppala.⁸³⁸ — Kun hänen veljensä pastori Antero Meri kävi Uppalan luona tammi-kuun 25 p:nä 1924, hän sanoi: "Jos Erkki vielä eläisi, hän olisi varmasti mukana tässä toiminnassa." Se oli veljen todistus ja siihen liittyy se tunnustuksellinen ehdottomuus, jolla hän kaikissa opin ja tunnustuksen taisteluissa oli yksi sydän ja yksi sielu toisten tunnustuksellisten ylioppilaiden kanssa.⁸³⁹

Pastori Antero Meri opiskeli teologiaa asuen samassa ylioppilaskodissa 1918–1922. Hänenkin oli saman ylioppilasryhmän tunnustuksellinen evankelinen. Hän sairastui 1920 unitautiin, joka pian alkoi ratkaisevasti jäytää hänen voimiaan. Hän jaksoi suorittaa pappistutkintonsa ja toimia apulaispastorina eri seurakunnissa, kunnes hän vuodesta 1925 joutui kokonaan sairautensa kouriin, joka hiljaa hivuttaen johti kuolemaan 1935. Vuonna 1925 hän lähetti Uppalalle vapisevalla kädellä kirjoitetun ja näin kuuluvan kirjeen:⁸⁴⁰

⁸³⁸ Paimen 1924 s. 126–. Lut. 1952 s. 5–8.

⁸³⁹ Erkki Meren elämäkerta ja sen lähteet, Lut. 1952 s. 5–8.

⁸⁴⁰ Antero Meren kirje 24.8.1925.

Lyökki 24.8. 1925

Aijal hyvä!

Kirjoitan sinulle saadakseni neuvoja seurakunta-asioissa. Jumalan sanan velvoittamana olen valmis eroamaan Suomen kirkosta. Lihalle ja verelle ei se tunnu helpolta. Taistelu käy kiivaana. Mutta Herra johtakoon minua. On vielä kysymyksenalaista, eroanko nyt heti tai odotanko mahdollista paranevistani. Neuvo Sinä minua!

En jaksa kirjoittaa enemmän. Isän haltuun!

Antero

Os. Uusikaupunki Lyökki

J.K.

Tulisin erottuani pyrkimään H:linnan vapaaseen luterilaiseen seurakuntaan.

Idem

Uppala vastasi hänelle⁸⁴¹ sydämellisesti ja kehotti häntä mahdollisuuden mukaan toimimaan Jumalan sanan mukaan. Ruumiillisen heikkouden esteet oli tietenkin otettava huomioon. Tähän kirjeeseen tuli Antero Mereltä vielä marraskuussa vastaus⁸⁴² — aivan lyhyt, sydämellinen saman uskon yhteyden vakuutus. Lopussa siinä luetaan: "En ole vielä ollut tilaisuudessa eroamaan, Sairaus on syynä siihen." — Ja sairaus paheni vain pahenemistaan.

Uskolliset veljemme, Erkki ja Antero Meri!⁸⁴³

7.3.10 Mitä ystävät ulkomailla ja vastustajat täällä sanoivat?

Esitän seuraavassa vain kaksi ulkomaisten uskonveljien lausuntoa, jotka he kirjoittivat ennen näitä ratkaisuja, mutta edellyttäen, että silloinen asenne kestää tulokseen. Ne liikkuivat osaksi asian yleisyydessä, mutta sopivat myös tähän. Sen lisäksi muutamia lyhyitä lausuntoja siitä, miten kansankirkossa olevat suhtautuivat näihin tapahtumiin.

⁸⁴¹ AAU – Antero Merelle 8.9.1925.

⁸⁴² Antero Meri 7.11.1925.

⁸⁴³ Antero Meren elämäkerta ja sen lähteet Lut. 1952 s. 8–9.

7.3.10.1 Kahden Missouri-synodin pastorin lausunnot:

Pastori **G. Bertram** (Reinbeck, Iowa) oli jo 1922, kun Uppala opiskeli Amerikassa, vanha mies. Hän oli aikanaan ensin toiminut saksalaisten luterilaisten pastorina Australiassa ja ollut mukana, kun nämä luterilaiset 1904 neuvottelivat uskonveljeyden tunnustamisesta heidän ja Missouri-synodin kesken. Nyt Bertram oli Iowan valtion Missouri-synodin seurakuntien johtavia miehiä. Hänen tehtävänään oli huolehtia siitä, että Uppala sai Iowan piirin pastoreitten kokoauman täysihoitomaksun Concordia -Seminaarissa opiskellessaan. Kun Uppala ensin kirjeitse joutui Bertramin kanssa kosketuksiin, hän sai ensimmäisenä vastauksena kirjeen, jossa sanottiin mm.:⁸⁴⁴

"Se kotimaassanne toimiva luterilainen liike, jonka tunnemme prof. Dau'n ja pastori Hanssenin välittämien tietojen kautta, on saanut osakseen meidän täyden kirkollisen mielenkiintomme. Onhan uskonveljiemme asia, meidän asiamme. Heidän hätänsä on meidän hätämme. Heidän voittonsa on meidän voittomme. Voitte olla vakuutettuja siitä, että sen taistelun kestäessä, joka meidän uskonveljilämme Suomessa vielä tulee olemaan edessään, tulevat monet meidän kristityistämme seisomaan rukoillen heidän tukenaan. On varmasti ihmeellistä ja Vapahtajamme suuresti armollista johdatusta, että Hän on johdattanut meidät yhteyteen Teidän ja luterilaisten maamiestenne kanssa. Jumala on johdattava tämän alkaneen hyvän asian omaksi kunniaukseen ja Teidän ja meidän kaikkien parhaaksi.

Niin siunatkoon Teitä uskollinen Jumala ja suokoon Hän, että voisitte tuntea olonne veljienne keskuudessa vieraassa maassa oikein ko-toiseksi."

Voiko enää saada isällisempää, sydämellisempää vastaanottoa kuin tämä on!

Samassa Iowan piirissä toimi myös pastori **J. E. Andreae**. Hän oli kovia kokenut pastori. Hän oli ensin toiminut 8 vuotta Preussin valtiokirkossa, sitten Amerikan eräässä aivan opillisesti väljässä, nimellisesti luterilaisessa kirkossa. Hän oli toisten perässä uskonut tavalliset Missouri-synodista levitetyt väärät syytökset, kunnes hän joutui itse keskustelussa erään sen pastorin kanssa toteamaan, että sen oppi olikin aivan sama kuin hänen oma luterilainen uskonsa. Hä-

⁸⁴⁴ G. Bertram, Reinbeck, Iowa (USA) 23.10.1922.

nen oma silloinen kirkkonsa ei sietänyt hänen tinkimätöntä luterilais-
ta opetustaan ja toimintaansa seurakunnassa. Se pani hänet viralta ja
niin hän tuli Missouri-synodiin.⁸⁴⁵ Nyt (1923) hän oli saanut kutsun
uskonveljellisen seurakunnan pastoriksi Saksaan ja sitä suuremmalla
innolla hän oikein vaati Uppalaa käymään luonaan. Se tapahtuikin ja
unohtumaton se käynti oli. Kutsukirjeessään Andreae siis ennen Up-
palan käyntiä hänen luonaan — kertoi saaneensa past. Hanssenin
kautta tutustua suomalaisten luterilaisten toimintaan. Hän käsitti ti-
lanteen heti ja kirjoitti mm.:⁸⁴⁶

"Niin, minulta ei puutu mielenkiintoa ja rakkautta tuhansien järvien
maata ja sen kansaa kohtaan, josta kuullaan sellaista arvostelua, että
sen yleinen sivistystaso ylittäisi Saksan kansan sivistyksen (yksityi-
siä tapauksia liikaa yleistetty AAU.). Tämä mielenkiinto on vain
kasvanut, sen jälkeen kun olen saanut kuulla, että oikealla, puhtaalla,
kristillisellä opilla on siellä asumasija ja kannattajia. Tosin on vaikea
asia teoissa tunnustaa oikeaksi tunnettu oppi — yhtä vaikeata kuin
on oikeata oppia elää. Siihen tarvitaan sankariuskoa ja jumalallista
uskallus-rohkeutta, joka monilta puuttuu. Sen tähden ei minua ihme-
tytä, jos teidänkin maassanne on useita, joilla on oikeata tietoa opis-
ta, mutta eivät sitä kuitenkaan seuraa, varsinkin jos on peljättävää,
että siihen liittyy joko tulojen tai kunnian menetystä tai ehkäpä vai-
noakin. Minä itse olin 8 vuotta pastorina Preussin maakirkossa ja
minä tiedän, mitä sellaisen kirkon pappi tuntee olevansa. Jos ei Eva-
rikeliumiyhdistys tahdo tulla mukaan, antaa sen jäädä. Tehkää, kuten
apostoli Paavali teki Efesossa — Apt. 19 — kun hän ei enää voinut
saarnata juutalaisten koulussa, silloin (hän meni pois heidän tyköään
ja) erotti opetuslapset heistä ja puhui joka päivä heidän kanssaan
erään Tyrannuksen koulussa. — Näin Herran sana valtavasti kasvoi
ja osoittautui voimalliseksi."

Nämä ovat merkittäviä sanoja — noin vain kylään kutsukirjeessä
lausuttuina. Todellakin on toista tietää ja tuntea jotakin opinkohtaa,
kuin sitä elää — olipa kyseessä laki tai evankeliumi. Tuollaiset vie-
raan pastorin sanat on lausuttu vain vähäisten tietojen perusteella
meidän olosuhteistamme, mutta tunnustuksellisen luterilaisuuden
asia on sama kaikkialla ja vähästäkin voidaan todellisuus oivaltaa.

⁸⁴⁵ Arn, mpt 6–9, 4.1923.

⁸⁴⁶ Pastori J. E. Andreae'n kirje 4.1.1923.

7.3.10.2 Suomalaisten kansankirkollisten lausuntoja:

Kirkolliskokouksessa 1933 oli esillä uskonnonvapauden rajoittaminen niin, että tunnustuksellisilta (vapailta) luterilaisilta kirkoilta kiellettäisiin olemassaolonoikeus Suomessa. Tällainen ehdotus silloin voitti kirkolliskokouksessa, mutta sitä maan hallitus ei ryhtynyt toteuttamaan. Asian käsittelyn yhteydessä kirkolliskokouksessa rovasi K. R. Kares lausui:⁸⁴⁷

"Elävä elämä onkin osoittanut, että he (yllämainittuja pastoreita tarkoitetaan) läksivät perustamaan kirkkoa vain päähänpistonsa nojassa, vallattomuudesta, jolla ei ollut muita pohjia, kuin eräitä Amerikan oloista saatuja esikuvia, joita siellä voi ymmärtää, mutta meillä ei. Meillähän on tässä suhteessa laajamielinen kansankirkko... (tämän asian käsittelyssä kuurnitaan) "erästä pientä hyttystä, joka sitä paitsi on sellainen, että – – käytännöllisessä elämässä tämä este (vapaat seurakunnat kansankirkon tiellä — AAU.) ei merkitse yhtään mitään, vaan on aivan tyhjän arvoinen."

Samassa kokouksessa piispa Jaakko Gummerus lausui⁸⁴⁸ Kareksen arvostelusta, että hän tunnustaa tunnustuksellisten seurakuntien syntyneen "sellaisista syistä, että sen estäminen merkitsisi omantunnon sortoa". Edelleen hän lausui siellä: "Se ei ollut vallattomuutta, vaan sen takana olivat kunnioitettavammat omantunnon syyt."

Tällainen tilanteen arvostelu on merkittävä, kun sen lausui piispa, ent. kirkkohistorian professori, joka tällaisissa asioissa ei voinut perustella omaa eikä muitten asemaa Jumalan sanalla, mutta joka ymmärsi ja antoi arvoa toisten omaantuntoon perustuvalla vakavalla ja uhrauksia vaativalla asenteella.

Samassa kirkolliskokouksessa rov. K. V. Tamminen esitti⁸⁴⁹ jonkin esimerkin kansankirkossa ilmenneestä harhaopista ja myönsi:

"Silloin täytyy ehdottomasti ev. lut. kristityillä olla oikeus erota sellaisesta kirkosta ja muodostaa toinen ev. lut. kirkko..."

Olen itse ollut sangen läheisessä kosketuksessa niiden kanssa, jotka esim. kymmenen vuotta sitten erosivat kirkosta ja muodostivat evan-

⁸⁴⁷ Kirkoll.kok. pkirja (1933) s. 606. Vert. AAU:n Kansankirkko ja uskonnonvapaus s. 26–38–.

⁸⁴⁸ Kirkoll.kok. pkirja (1933) s. 608. Vert. AAU:n Kansankirkko ja uskonnonvapaus s. 31.

⁸⁴⁹ Kirkoll.kok. pkirja (1933) s. 608. Vert. AAU:n Kansankirkko ja uskonnonvapaus s. 31.

kelisluterilaisia vapaakirkkoja. Minun täytyy sanoa, ettei heitä siihen mikään muu vaatinut kuin uskonnollinen vakaumus."

Pastori (myöh. teol.tri) Lauri Takala kirjoitti (1924):⁸⁵⁰

"Uskovien armolasten on syytä varoa, etteivät joudu kevytmielisen irti kirkosta -liikkeen lumoamiksi."

Pastori, teol. kandidaatti A. Tuominen, joka toimi Tampereella uskonnon lehtorina ja joka oli toisten pastoreittenme opintotoveri, lausui silloin alkuaikoina tavatessaan Uppalan:⁸⁵¹

Minä olen menettänyt toivoni sen suhteen, että Jumalan sanalla voitaisiin koota ihmisiä saman uskon perusteella (seurakunnalliseen) yhteyteen. Te olette onnellisia, kun niin voitte kokoontua.

7.4 Samalle tielle lähteneet mallikkosaarnaajat

Evankeliset maallikkosaarnaajat tyytyivät yleensä toiminnassaan, pastorien tavoin, siihen, että he saivat opettaa omalla tavallaan, opettivatpa toiset kirkossa mitä tahansa. Kuitenkin kulki heidänkin joukossaan selvemmin tai hämärämmin kirkollisen ja tunnustuksellisen linjan raja.

Jotenkin samassa suhteessa kuin evankelisista papeista kymmenkunta kannatti tunnustuksellisia seurakuntia, asettui tälle tielle myös Yhdistyksen kolportöörejä. Se on todistus siitä, että he käsittivät tunnustuksellisen seurakunnallisuuden oikeutuksen. Esitän heidät tässä vapaassa järjestyksessä.

Matti Kujala (1862–1943) Vetelistä oli 1919 saanut kolportöörioukudet ja oli kyvykkäänä puhujana ja toiminnan miehenä Vetelin suuren evankelisen nuorisoliiton johtava sielu. Syrjäisellä paikkakunnalla toiminta johti siihen, että evankelinen tunnustuksellinen tietoisuus oli siellä voimakas. Tapaamme sitten Kujalan Hämeenlinnan 1 kokouksessa (1922), jossa hän esiintyi⁸⁵² mitä vakavimmin ja tinkimättömänä tunnustuksellisenä luterilaisena. Hän vaati uskovien kokoontumista tunnustuksellisinä seurakuntina tähdentäen sitä myös

⁸⁵⁰ Sanans. 1924 s. 170.

⁸⁵¹ Pastori, teol.kand., lehtori A. Tuominen, Tampere.

⁸⁵² Hämeenlinnan I (1922) kokouksen asiakirjat.

kuulijoiitten sielunhädän kannalta. Vielä hän toivoi, että ei toimittaisi liian äkinäisesti, niin että mahdollisimman paljon pelastettaisiin.⁸⁵³ — Jälleen tapaamme Kujalan Hämeenlinnan II kokouksessa. Muutenkin varsin vilkkaassa keskustelussa Kujala ei silloin paljon esiintynyt. Hänen asiansa oli selvä. Mutta hän toi Vetelistä sen paikallisen nuorisoliitto-osaston kirjelmän⁸⁵⁴ (edellä), jossa pyrittiin mahdollisuuden mukaan säilyttämään eheänä "evangelisen kansan rivit".

Yhdistyksen tiedossa oli, mitä Kujala oli puhunut Hämeenlinnan kokouksissa ja varmaan oli myös Vetelistä tullut kaikuja korviin. Niinpä Kujala oli joutunut ihmettelemään, ettei hänelle ollut syksyllä 1923 saapunut uusittua kolportöörikirjaa, mikä merkitsi samaa kuin toimesta erottaminen. Kujala oli kirjoittanut asiasta Yhdistykselle "kaksi oikeen pitkää kirjaa".⁸⁵⁵ Tulihan sitten johtaja K. W. Tamminsen vastaus.⁸⁵⁶ Siinä sanottiin, että asia oli vielä keskeneräinen. Yhdistys oli odottanut, että Kujala olisi itse ilmoittanut sille, ettei hän ollut enää "sillä (Yhdistyksen) vanhalla kannalla kirkkoon nähden" ja että hän ei enää voisi olla Yhdistyksen palveluksessa. Tamminen pysyi nyt suoraa selvitystä. Kirjeessään hän vielä lausui Yhdistyksen toimivan kansankirkon sisällä, koska muka "kirkon oppi ja tunnustus on juuri Evankeliumiyhdistyksen oppi ja tunnustus". — Tähän on huomautettava: Jos olisi pantu rinnakkain sen sääntöjen 3 § ja kirkkolain erilainen 1 §, tämä peruste olisi osoittautunut harhakäsitykseksi.

Kirjeensä lopussa Tamminen lausui:

"Olemme kuitenkin valmiit uudistamaan kolportöörikirjanne, kun vaan saamme vakuutuksen siitä, että julistatte sitä vanhaa, yksinkertaista evankeliumia Ristiinnaulitusta, ettekä sekoita puheisiinne mitään kirkkopoliitikkaa."

Tämän johdosta on todettava, että Kujala — ajaessaan tunnustuksellisten seurakuntien asiaa — julisti ehdottomasti "vanhaa, yksinkertaista evankeliumia". Tammisen mielestä oli jyrkästi tuomitta-

⁸⁵³ Tämän kokouksen sihteerin K. Valveen muistiinpanot ynnä sen pkirja.

⁸⁵⁴ Hämeenlinnan II (1923) kokouksen asiakirjat.

⁸⁵⁵ Matti Kujala, Veteli, 15.1.1924 kauppias E. J. Laaksolle, Hämeenlinna.

⁸⁵⁶ KWT 19.11.1923 Malti Kujalalle, Veteli.

vaa kirkkopoliitiikkaa se, että Jumalan sanassa on myös pysyttävä ja että toisin opettamista ei saa seurakunnassa sallia.

Valitettavasti ei ole käytettävissä vastausta, jonka Kujala laati. Hän sanoi siitä: "Minä koitin aivan rehellisesti ja kiertelemättä kirjoittaa käsitykseni kirkosta ja yhdistyksestä."⁸⁵⁵ — Vastauksensa perusteella hän tietenkin menetti lopullisesti kolportööri oikeutensa, vaikka päätöstä ei näy pöytäkirjoissa.

Vuoden 1925 alussa Kujala oli lähettänyt Yhdistyksen lehdissä julkaistavaksi vastalauseensa sen tiedonannon johdosta, jossa oli hänen asiastaan mainittu.⁸⁵⁷ Hän oli vaatinut sitä julkaistavaksi painolain nojalla. Toimistovaliokunta kannatti sen julkaisemista, johon oli samalla määrä liittää Tammisen huomautus, mutta johtokunta päätti, ettei sitä ollenkaan julkaista.⁸⁵⁸

Juho Merruntaus (1875–1951) Karstulasta tuli Yhdistyksen kolportööriksi jo 1908. Hänelle oli heti sen vuoden kurseilla jäänyt mieleen opettaja Lyytisen väljästi kirkollinen kanta. Hän ei koskaan hyväksynyt toisinopettavien saarnoja kirkossa. Merruntaus kuului siis evankelisten tunnustukselliseen linjaan. Vakavasti hän suhtautui Paimenen uraa uurtavaan sisältöön. Sielläpäin vanhemmat evankeliset tunsivat olevansa oma tunnustuksellinen joukkonsa. Merruntaus oli Karstulan Nuorisoliiton puheenjohtaja. Kun oli opittu tuntemaan kristittyjen oikeudet ja velvollisuudet kokoontua uskon ja tunnustuksen perusteella seurakuntina, tie niihin oli hänelle selvä.

Huhtikuussa 1924 sai Merruntauskin johtaja Tammiselta kirjeen,⁸⁵⁹ jossa tämä ihmetteli sellaista kuulopuhetta, että Merruntaus perheineen olisi eronnut kansankirkosta. Jos niin oli asian laita, hän pyysi palauttamaan kolportöörikirjan.

Taavetti Tarvainen Alajärveltä oli 1921 hyväksytty Yhdistyksen kolportööriksi. Hän liittyi Karstulan tunnustukselliseen luterilaiseen seurakuntaan. Tarvainen oli siitä kirjoittanut karkeahkoon tapaansa Yhdistykselle. Sen johdosta Tamminen kirjoitti hänelle pitkän

⁸⁵⁷ Arvattavasti on kyseessä vuosikertomuksen selostus, Sanans. 1924 s. 171.

⁸⁵⁸ Toimistovaliokunta (V. G. Hilden, Verner Niinivaara, Vihtori Virta ja KWT) 6.2.1925 § 11. Johtok. 11.2.1925 § 10.

⁸⁵⁹ KWT 12.4.1924 – kolp. J. Merruntaukselle, Karstula. Vert. Kolportöörivaliokunta 5.5.1924 § 5.

kirjeen.⁸⁶⁰ Hän antoi siinä Suomen kansankirkolle nimen "oikeaoppinen, luterilainen kirkko". Edelleen Tamminen toi esiin Yhdistyksen perustajien kansankirkollisen kannan. Kirjeen lopussa hän esitti, että vuoden 1889 eriuskolaislain nojalla olisi jo silloin voinut perustaa vapaita luterilaisia seurakuntia. Uskonnonvapauslaki (1923) olisi — Tammisen mukaan tuonut siihen vain sen lisäoikeuden, että nyt sai myös olla kuulumatta mihinkään kirkkoon. Asia ei ollut niin. "Eriuskoisilla" tarkoitettiin vain ei-luterilaisia. Se laki ei siis ollenkaan koskenut luterilaisia. Vasta uskonnonvapauslaki (1923) tarjosi vapaan mahdollisuuden myös tunnustuksellisten (vapaiden) luterilaisten seurakuntien ja kirkkojen järjestymiselle.

Oskari Kivistö (k. 1926) Artjärveltä. Tämä hiljainen torpparipoika lukeutui lapsenmielisesti evankelisiin kiertäviin saarnamiehiin liikkuen suhteellisen rajoitetulla alueella. Kolportööriksi hän pääsi 1921. Oskari Kivistö piti tämänlaatuisen puheenvuoron Hämeenlinnan I kokouksessa:

"Seurakunta perustuu Jumalan sanaan ja kasteeseen. Olen Jeesuksen lammas. Olen kärsinyt tuskaa jo kauan, kun toiminnan lupa on kysyttävä uskottomilta."⁸⁶¹

Syksyllä 1923 oli hänenkin asiansa sekä kolportöörivaliokunnassa että K. W. Tammisen kirjeessä.⁸⁶² Oskari Kivistö erosi ensimmäisenä evankelisena kansankirkosta kesäkuulla 1923.

J. A. Palmgren, muurari Luopioisista, tuli kolportööriksi 1920. Hiljainen sydänmaan sananjulistaja oli evankelisen tunnustuksellisen linjan miehiä ja liittyi Luopioisten Vapaa Ev.-Lut. Seurakuntaan. Hänenkin asiansa käsiteltiin Yhdistyksen kolportöörivaliokunnassa.⁸⁶³

Hilmer Paronen / Syväkari, poliisilaitoksen sihteeri Viipurissa. Jo lapsuudesta hän kuului evankelisiin. Haminassa hän toimi n. 10 vuotta nuorisoliitto-osaston puheenjohtajana. Viipuriin siirryttyään hän kuului evankelisen Ladaunkadun rukoushuoneen johtokuntaan. Hän liikkui paljon saarnamatkoilla ja hyväksyttiin Yhdistyksen kol-

⁸⁶⁰ KWT 12.5.9'24 – kolp. T. Tarvaiselle, Alajärvi. Vert. Kolportöörivaliokunta 5.5.1924 § 6.

⁸⁶¹ H:linnan I kok:n kirjurin muistiinpanot.

⁸⁶² Kolp.valiokunta 1.12.1923 § 7: kysyttävä häneltä. KWT 9.11.1923 – Edv. Niinimäelle, Nokia.

⁸⁶³ Kolp.valiokunta 1.12.1923 § 7 ja 12.3.1924 § 6.

porttööriksi 1923. Hämeenlinnan I:ssä kokouksessa hän esitti käsiteltäväksi vakavan kirjelmän, josta edellä on ollut puhe. Kun hän varmistui tunnustuksellisten seurakuntien oikeutuksesta, hän jätti pois kolportöörikirjan 1926 ja liittyi pastori Pätälän johtamaan seurakuntatoimintaan Viipurissa.⁸⁶⁴

Opettaja Juho Valve (1866–1926) Nurmi.⁸⁶⁵ Yhdistyksen kolportöörinä 1885–1891. Sitten hän toimi Viipurin yhdistyksen lehden toimittajana koko sen ilmestymisen ajan 1905–1917. Aivan alussa, kun lähdettiin tunnustuksellisen seurakunnallisuuden tielle, op. Valve ei käsitänyt tällaisen kokoontumisen välttämättömyyttä. Mutta pian hänelle todellisuudesta ja Jumalan sanan perusteella asia kirkastui. Kun hänkin oli liittynyt mukaan (2.8.1924), hän kirjoitti siitä Luterilaiseen lausunnon, jossa hän mm. sanoo: "Se on tapahtunut, ei kevyesti, vaan vakaasti harkiten..." Siinä hän vetosi vielä kansankirkon todelliseen tilaan ja raamatunkohtaan 2 Kor. 6:14–18.⁸⁶⁶ Hänen kauttaan ent. Viipurin yhdistys ojensi kätensä tännepäin.

Taavetti Akkanen (k. 193?) Kuolemanjärveltä mainitaan Viipurin yhdistyksen saarnaajien joukossa jo 1916⁸⁶⁷ ja sen lakattua toimimasta Todistaja-seuran vastaavassa ryhmässä.⁸⁶⁸ Tunnustuksellisten seurakuntien asioita oli käsitelty Todistaja-lehdessä, kuten erikseen tulen tätä asiaa käsittelemään, ja Akkanen oli pienen joukon kanssa paikkakunnallaan kokoontunut vapaana luterilaisena seurakuntana keväällä 1924 ja kääntyi neuvoa toivoen Paimenen toimituksen puoleen.⁸⁶⁹ Tähänkin asiaan palaan toisessa yhteydessä.

Taavetti Jukkara (1887–1938) Kotkasta on ollut myös Viipurin yhdistyksen saarnaajana Ruokolahdella asuessaan 1916.⁸⁷⁰ Hän kirjoitteli sen lehteen. Hän oli pastori Valven johtajana ollessa Radansuun kansanopistolla huolehtimassa maataloudesta ja oli ollut läsnä, kun pastori M. Willkomm ja J. M. Michael vierailivat siellä 1922.

⁸⁶⁴ Hilmer Syväkari (ent. Paronen). Vastauksia kysymyksiin.

⁸⁶⁵ Op. Juho Valveen elämänvaiheet. Lut. 1927 s. 6.

⁸⁶⁶ Paimen 1924 s. 238 ja Lut. 1927 s. 7.

⁸⁶⁷ Rauhan toverit 1916 s. 36.

⁸⁶⁸ Tod. 1922 s. 3–.

⁸⁶⁹ Taavetti Akkanen, Kuolemajärvi, 20.4.1924 – Paimenen toimitukselle.

⁸⁷⁰ Rauhan toverit 1916 s. 36.

Siellä oli evankelisten omien seurakuntien siemen alkanut itää ja joidenkin vuosien kuluttua hänkin perheineen liittyi mukaan.⁸⁷¹

Yhdistyksen suhtautumisessa ensiksi mainittuihin (5) kolportöörihin on huomattava, että se toimi heihin nähden tiukasti, vaikka se muuten ei ollut opin asioissa tarkka kirkkoon päin. Yhdistys ei syyttänyt eroavia erheistä opin asioissa. Kyseessä oli joko kuuliaisuus kansankirkolle tai muussa tapauksessa epäkelpoisuus Yhdistyksen työhön.

Riippumatta siitä, miten toisille näistä sitten myöhemmin kävi, voimme tässä todeta, että kyseessä olevana murros kautena he toimivat Jumalan sanan ja luterilaisen tunnustuksen mukaan.

7.5 Muita samalle tielle lähteneitä

Uskon ja tunnustuksen tie ei perinteellisissä olosuhteissa ollut tietoisille kristityille outo. He olivat sitä kuitenkin kulkeneet monenlaisen tietämättömyyden alaisina — sekavasti, ristiriitaisesti. Kun he nyt olivat tulleet selkeämmin tuntemaan kristityn seurakunnallisia oikeuksia ja velvollisuuksia, entiset sekavuudet olivat tosin poissa, mutta uudenlaisia koettelemuksia tuli esille.

Erityisenä vaikeutena ilmeni nyt tälle tielle lähdettyä toisissa perheissä ja suvuissa toisten kohdalla ennen ehkä aavistettu välinpitämättömyys uskon ja opin asioissa tai suorastaan epäusko, sikäli kuin sitä ulkonaisesti ilmenevien tekojen mukaan voi päätellä. Oli aivan toista liittyä tunnustukselliseen seurakuntaan ja olla sen jäsen kuin osallistua oman mielen mukaan johonkin kirkolliseen tilaisuuteen tai evankeliumijuhlaan.

Suomen oloissa olivat perheen jäsenet yleensä aina kuuluneet samaan kirkkoon. Tunnustuksellisten seurakuntien toiminta johti Jumalan sanan perusteella suvuissa ja monissa perheissä kirkolliseen erilaisuuteen. Myös tästä inhimillisestä syystä Engström oli vastustanut tunnustuksellisten seurakuntien syntymistä.⁸⁷²

⁸⁷¹ Lut. 1938: s. 19.

⁸⁷² Sanans. 192.3 n:o 9 s. 140, J. Engström.

Syntyneiden seurakuntien järjestelyissä edettiin varovaisesti ja tällaiseen toimintaan tottuen. Seurakuntia ei rekisteröity viiteen vuoteen. Tänä aikana niillä ei ollut oikeudellisen persoonan asemaa. Niinpä Engström ei sen tähden antanut niille olemassaolon arvoa, vaikka ne toimivat kaikin puolin Jumalan sanan mukaan. Perusteekseen Engström ilmoitti sen, että vapaiden seurakuntien virallinen henkilöluettelo pidettiin sinä aikana valtion rekisterivirastossa.⁸⁷³

Amerikassa ja useimmissa Euroopan maissa ovat kaikkien kansalaisten nimet valtion väestöluetteloissa (Saksassa Standesamt). Myös alkuseurakunnat toimivat pelkän Jumalan sanan varassa ilman valtion suojaa — päinvastoin valtio vainosikin niitä. Tässä suhteessa oli Suomessa seurakuntien syntyvaiheissa määrättyjä hankaluuksia, mutta niistä selvittiin kyllä.

Vaikeuksien pohjalla oli tietenkin toisten varsin lujaan syöpynyt kirkollinen tottumus, kun Suomessa — kuten muissa Pohjoismaissa ja muuallakin Euroopassa yleensä koko paikkakuntaa on hallinnut maantieteellinen seurakunta.

Kirkollinen kartta on maailmassa kirjava. Yhdysvalloissa ei ole mitään valtiokirkkoa ja kaikki kirkot ovat siellä samanarvoisia. Suomalaisillakin on siellä ollut omat suuntakirkkonsa. Niissä oloissa siirtymiset kirkosta toiseen ovat aivan tavallisia tapahtumia. Tässä suhteessa tilanne Suomessa oli 1920-luvulla aivan toinen.

Pastori Valve kertoi, että kansankirkollisissa piireissä toiset eivät voineet käsittää, mihin hän oikein siirtyi — vapautuessaan kansankirkosta ja liittyessään tunnustukselliseen luterilaiseen seurakuntaan. Toiset luulivat vain, että kyseessä oli siirtyminen johonkin lahkoon. Kun ei asianlaita niin ollut, eivät sellaiset ihmiset todellakaan voineet sijoittaa häntä mielessään mihinkään. Pastori Valve sanoi siihen, että arvelivat varmaan hänen siirtyneen ulkopuolelle maapallon — kuu-hun.

Kaikessa tässä kysyttiin uskoa ja pyhien kärsivällisyyttä. Toiminnan ulkonainen ristinalaisuus ja alkeellisuus johdatti jäseniä sitä lujemmin antamaan arvoa Jumalan sanan ja sakramenttien käytölle ja keskinaiselle uskonveljeydelle, joka aivan uudella tavalla koettiin.

⁸⁷³ Engströmin puheenvuoro, Ev. papp. kok, 1923. AAU:n mpt.

7.6 Erilaisia kokemuksia

Kansankirkosta vapautumisen menettelytapaa käsiteltäessä on jo mainittu, miten vieraita virkapapit useinkin olivat seurakuntalaisille. Virallinen eroamisilmoitus kansliassa oli muutenkin omalaatuisen jäykkä tilaisuus, kun useimmiten vaatimattomat henkilöt joutuivat oppineiden viranomaisten eteen selvittämään asiaansa. Siinä täytyi joskus meikäläisten pastorien tulla mukaan.

Vakaalla mielellä ylitettiin tämäkin kynnyks.

7.6.1 Esimerkkejä

Seuraavassa kerrotaan joitakin esimerkkejä siitä, miten itse eroaminen kansankirkosta tapahtui. Usein se oli varsin muodollinen, virallinen toimitus. Esim. tällaista kuului ja tapahtui.⁸⁷⁴

Ensimmäisenä tämän askeleen otti kesäkuussa 1923 kolportööri Oskari Kivistö, kuten edellä on mainittu.

Seuraava ratkaisu tapahtui Lahdessa: Viljo ja Siiri Malkavaara perheineen — syyskuussa 1923.

Kun maanviljelijä Valle Rahko tuli Ilmajoen kirkkoherranvirastoon, apulaispastori Uno Taipale ei tahtonut ryhtyä eroamistoimistusta suorittamaan. Rahko, joka hoiti kunnan luottamustehtäviäkin, sai oikein kehottaa pastoria toimimaan lain mukaan. Syntyi seuraavaa keskustelua:

Taipale: Kun Tekin..., jonka pitäisi ymmärtää asioita...

Rahko: Ei tätä viisaudella mitata. Kirkossa pitäisi olla luterilainen oppi, mutta toistakin sallitaan.

Taipale: Kuka toisin opettaa?

Rahko: Ilmajoen kirkkoherra, tri Paavo Virkkunen kirjoittaa... (hänellä oli mukana Virkkusen kirja ja pyysi pastoria lukemaan siltä ja siltä sivulta).

Taipale: En minä sellaista usko Virkkusesta.

⁸⁷⁴ Asianomaiset kertoneet AAU:lle, myös haastattelut, kirjeet.

Rahko: Ei minua tarvitse uskoa. Katsokaa kirjasta.

Kun vanha Joel Rahko (isä), joka oli kirkkovaltuuston jäsen, myös ilmoitti siellä eroamisensa, tri Virkkunen sanoi: Olen pitänyt teitä täysjärkisenä.

Kun maanviljelijä, suutari Vihtori Kotiranta oli samassa asiassa lähdössä pappilaan, soitti hänen siskonsa sinne, ettei Vihtori-veljeä saa laskea eroamaan. Sisko oli veljelleen sanonut: Rosengren sen lahkoon tänne toi.

Helsingin pitäjässä tapahtui rouva Sanni Koskisen eroaminen "niin kuin vain kansliatoimitus".

Turussa tapahtui tällaista:

Ennen ratkaisevan askeleen ottamista lähtivät rouva Aina Aarniemi ja Gustava Lindström Koskenniemen luo neuvottelemaan asiasta. Koskenniemi vahvisti heitä siinä. Mutta kun he kysyivät, tuleeko pastori myös tekemään samoin, hän vastasi: Älkää minua odotako. Hän oli miettinyt, tuleeko Nummenmäeltä tai muualta muita. — Itse virallinen tilaisuus oli täysin asiallinen, kun asioista tietoinen evankelinen pastori suoritti tehtävän.

Khra J. E. Kallio Turussa ei suostunut palvelemaan eroamisasiassa erästä naishenkilöä lain mukaan. Uppalan täytyi Hämeenlinnasta matkustaa avuksi. Kallio tulistui, kun Uppala ilmoitti eroamisen syyn. Hän paiskeli kovaa suuria kirkonkirjoja auki ja kiinni. Kun hänen nyt todistajan ollessa läsnä täytyi ottaa täydestä eroamisilmoitus,⁸⁷⁵ hän kysyi kesken kirjoittamistaan Uppalalta: "Mikä on teidän isänne ja äitinne nimi, että tietäisin, keillä vanhemmilla on tuollainen poika?" Kuultuaan nimet, Kallio ei sanonut mitään.

Maarian seurakunnassa virisi rov. I. M. Tallgrenin ja Lyyli Lehtosen välillä kiivas keskustelu, jossa eroava teroitti sitä, että kun Pyhä Henki oikean saarnan kautta vaikuttaa uskon, ei siihen tarvita pitkiä puheitaakaan, kun vain laki ja evankeliumi tarkasti erotetaan. Rovasti taas oli sillä kannalla, että se vie aikaa useita vuosia, ennen kuin ihmisestä tulee uskovainen. Siinä he olivat eri mieltä. Lopuksi tällaisia vuorosanoja:

⁸⁷⁵ Vert. Lut. 1932 s. 36–.

- Rovasti: En minä kiellä teitä eroamasta, mutta sen vaan sanon, että helvettiin menette.
- Lehtonen: Se on yhdentekevää, mihin te minut määräätte, sillä minä olen Kristuksen kärsimisen ja vaivan kautta vapahdettu helvetistä ja tehty autuaaksi.
- Rovasti siirtyi kauemmaksi ja varoittaen kädellään sanoi: No, no.

Helsingissä alkuaikoina tapahtuivat eroamiset lyhyesti ja virallisesti. Eräs pastori oli rouva Eva Konkolalle sanonut vain: Mitä siitä tulee, kun sivistyneet ihmiset lähtevät. — Rouva Konkola ei erotessaan tiennyt tunnustuksellisten seurakuntien mahdollisesta olemassaolosta. Tämä askel oli hänen joka tapauksessa otettava.

Rääkkylässä kirkkoherra sanoi rehtori ja rouva K. A. Wegeliukselle: Kansankirkossa saa jokainen uskoa mitä tahtoo. Tällä hän koetti suositella kirkkoa tunnustuksellisille luterilaisille.

Vetelissä oli eroavien lukumäärä kaikkein suurin. Asia oli siellä niin tunnettu ja aikanaan Kaustisten kirkkoherran tukema, ettei kansliassa muuta eroamisen päivinä ollut kuin kiirettä. Vaikeuksia kyllä ilmeni muitten asioitten yhteydessä.

Marttilassa kirkkoherra tunsu hyvin nuoren Eino Mäkelän kannan näihin asioihin, joten hän suhtautui hänen eroamiseensa kuin selvään tapaukseen. Mutta Frans Mäkelää ja Antti Alhaista hän koetti hyvällä ja pahalla ja ivallakin estää. Hän vetosi Yhdistyksen lehtiinkin, vaikka hän siihen saakka oli pitänyt niitä kaikkein viheliäisimpinä.

Tyrväällä neiti Katri Lepistön käydessä kirkkoherran virastossa asessori Svanberg ei sanonut vapaiden luterilaisten seurakuntien opipitunnustusta vääräksi, mutta piti niiden erehtyväisyyttä yhtä mahdollisena kuin kansankirkon. Keskustelun lopussa Svanberg sanoi kolme kertaa: "niskanne taittuu vielä kerran" eikä antanut hyvästiksi kättäkään.⁸⁷⁶

Neiti Lepistö kirjoitti tästä aikomuksestaan ja miten sen toteutuminen vastaanotettiin hänen kotonaan:

⁸⁷⁶ Katri Lepistön tarkka selostus 21.3.1925.

"Ero kirkosta ei olisi mitään vaikeaa. Onhan jo totuttu siihen, että **sana** kuullaan muualla ja voisimmehan myös sakramentit nauttia omassa keskuudessamme, mutta ero uskon veljistä ja -sisarista — se on vaikeata! — Kunpa Herra pian soisi, että koko Yhdistys 'krontmänttineen' lähtisi ulos leiristä!..."⁸⁷⁷

"Kotiin olin ilmoittanut asiasta ennemmin. Sitten kotiin tultuani olivat isä ja äitini aivan kauhulla lyödyt. Sisarukset välttelivät minua. Sain tuntea, kuten sanottiinkin, ettei kuolemanilmoitus minusta olisi ollut niin paha kuultava kuin tämä eroni. — He olivat siinä määrin taas sulautuneet Ev. -yhdistyksen kantaan, vaikka siihen asti oli evankelisten usko ja kanta ollut vastakohta kirkon toiminnalle ja opetuksellekin..."⁸⁷⁸

Tampereen Tyttölyseon VI B-luokalla (keväällä 1924) lausui uskonnon lehtori A. J. Soveri: Kansankirkko on levittänyt sivistystä ja tullut äidiksemme. Nykyään on ruvettu äitiä potkimaan. On kyllä kamalaa, kun lapset rupeavat potkimaan äitiä. — Evankelinen suunta on nykyaikana jakaantunut silmäimme edessä, kuten herännäisyys aikanaan. Toinen osa on pysynyt uskollisena äidilleen. Vasemmisto on ryhtynyt sotimaan ja potkimaan äitiänsä vastaan.

Tällä luokalla oli yksi oppilas, joka liittyi tunnustukselliseen seurakuntaan.

Luopioisissa syntyi pientä sanaharkkaa rovasti Peroniuksen ja yhteiskoululaisen Siiri Toivosen välillä:

- Rovasti: Todella säälin niitä, jotka ovat eronneet kansankirkosta. He ovat ryhtyneet aivan järjettömiin toimiin ja luulevat olevansa niin kovin viisaita.
- Toivonen: Emme ole itsessämme viisaita, mutta meillä on Jumalan viisaus, jonka saamme Hänen sanastaan.
- Rovasti: No, te olette siis kuitenkin viisaita.
- Toivonen: Rovasti on hyvä ja näyttää Raamatulla vääräksi tämän askelemme.
- Rovasti vetosi valhevehnävertaukseen.

⁸⁷⁷ Katri Lepistö 23.4.1924 Lauri Korkeelle.

⁸⁷⁸ Katri Lepistön vastauksia kysymyksiin 1949.

- Toivonen: Siinä kyseessä oleva pelto ei ole seurakunta, vaan maailma.
- Rovasti: Niin, maailmassa nyt ollaan eikä taivaassa.
- Toivonen: Jumalan seurakunta ei ole sama kuin maailma.
- Rovasti: ei siihen mitään vastannut, mutta otti toiseksi esimerkiksi Jeesuksen rukouksen, että he kaikki yhtä olisivat.
- Toivonen: Jeesus ei siinä rukoile, että väärä rauha säilyisi, Sitä hän tuli rikkomaan. Tuo rukous tarkoittaa sitä, että opetuslapset olisivat yksimielisiä.
- Rovasti: Te väännätte aina Raamattua omalla tavallanne, kuten kaikki lahkolaiset. Teidän kanssanne ei kannata keskustella, Olen varma siitä, että teistä tulee taas yksi pieni lahko, kuten lestadiolaiset ym.
- Kun rovasti lopussa sanoi, että nyt on sitten nimi menossa siviilirekisteriin eli samaan kirjaan, jossa nekin ovat, joilla ei ole Jumalaa ollenkaan, Toivonen sanoi, että kyllä se rekisteri on virallinen ja oikea paikka.

Hämeenlinnassa maaliskuussa 1924 Yhteiskoulun rehtori Verner Vartia antoi tälle Siiri Toivoselle 2 tuntia jälki-istuntoa ja todistukseen käytöksen alennuksen sen johdosta, että tämä pyytäessään vapautusta rehtori Vartian uskonnonopetuksesta oli esittänyt pastori Uusitalon antaman todistuksen siitä, että hän kuului Luopioisten Vapaaseen Ev. Lut. Seurakuntaan. Kun tätä seurakuntaa ei ollut rekisteröity, Uusitalon todistus ei ollut virallisesti pätevä. Vartia antoi kuitenkin oppilaalleen näin ankaran rangaistuksen sopimattomasta käytöksestä. Vaikka Uusitalo kävi selittämässä asiaa, ei rangaistusta peruutettu.

Kun lohkotilallinen Kalle Järvinen kävi **Koskenpään** kirkkoheranvirastossa eroamisilmoitusta tekemässä, sanoi hänelle pastori E. Sarkama: Sellaiseen köyhään seurakuntaan rupeatte. Mutta ovathan he alttiimpia antamaan. — Tässä koetettiin panna eroavan tielle kaksinkertainen este: Tunnustuksellisen seurakunnan pienuus ja siinä mahdollisesti tarvittavat suuremmat avustukset. Usko voitti esteet.

Hämeenlinnan seurakuntaamme liittyi 1924 aikanaan lähipitäjästä kaupunkiin muuttanut nuori lohkotilallisen tytär, joka ei ollut

silloin tarkemmin perehtynyt yleisiin kirkollisiin oloihin. Hän oli Hämeenlinnassa omaistensa mukana käynyt evankelisissa tilaisuuksissa, joita siellä usein oli. Eroamistilaisuudessa oli kotipitäjän kirkkoherra, teol. tri V. K. Kuuliala kysynyt häneltä: Mitä väärää sitten kansankirkossa on? Vastaus: "Sitä minä en osaa sanoa, kun minä en ole kirkossa käynyt, olen käynyt vain rukoushuoneella." Kirkkoherra oli merkinnyt kirkosta eronneitten kirjaan: "ultraevankelinen" (yltiö-evankelinen).

Ei siinä ollenkaan ollut kyseessä mikään "yltiö", vaan aivan tavallinen evankelinen toiminta.

Karinaisten pappilaan ajettiin taas sitten näissä samoissa asioissa. Torppari Juho Toivola Marttilasta oli kyytimiehenä ja joutui kansliaan auttamaan asiakasta. Toivola kertoo:

"Selitimme erottavan kirkosta sen tähden, ettei siellä saarnata oikein. Siihen pappi sanoi: "Ei saarnan niin ole väliäkään, kunhan virret on oikeat."

Itse asiassa oli ratkaisevaa tässäkin se, miten Jumalan sana sitoi ja vapautti omattunnot. Kaikki oli jo tapahtunut ennen kansliaan menoa. Kävi siellä miten tahansa, se oli muodollisuuden täyttämistä. Asialliset keskustelut kirkkoherrojen yms. kanssa vaatisivat monenlaista tietoa, jopa taitoa. Perustelujen tarpeellisuus ei ollut lain säädös. Riitti sekin, että kirjoitti nimensä eronneitten kirjaan. Yllämainitut esimerkit ovat ajankuvana jotakin todistamassa.

Tämä askel otettiin suuressa vakavuudessa ja kristillistä ristiä kantaen. Meikäläisissä oloissa ei olisi voitu kestää, ellei uskon silmä koko ajan olisi ollut kiinnitettynä Matt. 10:32-39 kaltaisiin raamatunkohtiin. Entiset Yhdistyksen kannattajat saivat erotessaan kansankirkosta yleisen ylenkatseen lisäksi Yhdistyksen tuomion osakseen.

Tunnustukselliset evankeliset pastorit joutuivat jättämään suuren joukon virkaveljiä, jotka siihen asti muodostivat perinteellisen, hyviin veljellisen piirin. Tältä puolen täytyi perustella tapahtunutta myös siten, että jouduttiin osoittamaan evankelisten johtomiesten — entistenkin — määrättyjä ehdottomia ontumisia ja tunnustususkollisuutta loukkaavia toimenpiteitä. Lisäksi täytyi ottaa esille koko suuntatoiminnan arviointi Jumalan sanan ja luterilaisen tunnustuksen va-

lossa. Olihan jo kirkkoherra Isidor Eriksson Hämeenlinnan I kokouksessa huomauttanut, "onko meidän tässä katsottava, mikä hyödyttää, vai sitä, mikä on oikein". Ja hän oli siihen lisännyt: "Suomen kirkossa on meillä paljon etuja, mutta se ei saa estää katsomasta sitä, mikä on oikein. Lootin emäntä on tässä varoittavana esimerkkinä. Tutki-kaamme asiaa vakaasti, sillä se on mitä "tärkein."⁸⁷⁹ — Yhdistyksen kannattajat pitivät tätä tutkimista ja todistamista parhaamisena ja persoonallisina loukkauksina.

7.6.2 Muita erikoisempi tapaus

Marttilassa asui ja toimi intomielinen, lapsenmielinen uskovainen **torppari Juho Toivola**. Hän oli saanut kokea sekä hengellisen että ajallisen elämänsä vaiheissa harvinaisen paljon kovia ja karkeitakin kohtaloita. Hän on kirjoittanut niistä oikein vihkosen.⁸⁸⁰ Hänelä oli vilpitön, suora mieli ja sanavalmis kieli. Hän sai varmaan osaksi kärsiä omastakin syystään. Paljon opettavaa ja kristillisesti kunnioitettavaa kerrotaan tuossa vihkosessa. Me seuraamme nyt Juho Toivolaa Marttilan pappilaan, kun hän erosi kansankirkosta. Kirkkoherana oli siellä A. W. Sederström (synt. 1867).

Oli tammikuun 24. päivä 1924, kun Toivola puolisonsa kanssa saapui pappilaan. Kuuntelemme tässä siellä käydyistä keskusteluista pari katkelmaa. Kuultuaan heidän ilmoituksensa erota kansankirkosta, sanoi kirkkoherra:

Khra: Menet papiksi Pātiälän seurakuntaan.

T:la: Ei Pātiälällä ole seurakuntaa sen paremmin kuin Sederströmil-läkään. Seurakunta on Herran.

Khra: Minä annan mielelläni eron.

Sinä olet koko ajan, kun minä olen Marttilassa ollut, riivannut seurakuntaa. Sinä olet yksin oikeassa ja toiset kaikki väärässä.

T:la: En tullut tänne riitelemään. Sopii vain kirjoittaa ero.

Khra: Minkä tähden eroat?

⁸⁷⁹ H:linnan I kok.n pkirja § 4 sivulla III viimeinen kappale.

⁸⁸⁰ Muistelmia elämäni taipaleelta, kirj. Juho Toivola maaliskuulla 1924. Käsinkirjoitettu. Oa. (Toivola k.1930).

T:la: Sen tähden. että olette hyljänneet Raamatun ja tunnustuskirjain opin ja paiskanneet ne romukoppaan ja saarnaatte paavinop-
pia.

Khra: Onko Suomen kirkossa paavin oppi? Minä käsen todistajat.
Kirjoitetaanko "paavi"? Sinä puhuit paavista.

T:la: Kirjoittakaa pois vaan.

Khra: Kirjoitetaanko: paavi, paavi, paavi, paavi, paavi, paavi?...

T:la: Ei se tarvitse koko päivää papottaa.

Kirjoittakaa pois vaan: paavi.

Kun khra yhä papotti, pyysi Toivola häntä papottamaan ehtooseen
asti: paavi, paavi, ettei vain kesken jäisi.

Lopulta tuli paavi valmiiksi. Sitten tuli "pakanain kirja".

Khra: Toivola tulee pakanain kirjaan, pakanain kirjaan, pakanain kir-
jaan... Toivolasta tuli pakana, pakana, pakana, pakana...

Ja lopuksi sanon sinulle, että sinä et kelpaa tässä seurakunnas-
sa todistajaksi etkä lapsen kummiksi ja hautausmaa maksaa
400 mk

(se oli suuri raha vuonna 1924 — AAU).

Samassa tuli toisia eroamisensa ilmoittajia.

Toivola käskettiin ulos. Hän jäi kanslian oven taakse ja kuuli,
miten kansliassa alkoi selvitys toisten kanssa.

Keskustelua jatkui edelleen samaan tapaan.

Helmikuun 15 p:nä Toivola tuli Eino Mäkelän kanssa pappilaan ha-
kemaan lainvoiman saaneita erokirjoja. Sitten alkoi taas tähän
tapaan:

Khra: Kyllä sinä olet ilkeä ihminen. Olet saastuttanut tämän seura-
kunnan farisealaisella opillasi. Sinä olet yksin oikeassa ja toi-
set kaikki väärässä.

T:la: Se on liian vähän. Olisi pitänyt saada enempi "saastutetuksi".
Tunnetaan liian vähän Jumalan armoa Kristuksessa.

Khra: Sanon sinulle, mitä olen saarnoissani tarkoittanut (armon) hoi-
laajilla. Syntien anteeksiantamus ei riitä. Sen sanoo Jeesus ar-
mottomalle palvelijalle, joka ei anteeksi antanut toiselle.

T:la: Ei saa sotkea kaikkea sekaisin. Raamattu sanoo: "Joka uskoo ja
kastetaan, se pelastuu, mutta joka ei usko, se hukkuu." Ja (ka-
tekismuksessa) missä syntien anteeksiantamus on, siinä on
elämä ja autuus. "Se ihminen on autuas, jolla on synnit anteek-
si ja jolle Herra ei syntiä lue."

Khra: Sinä olet vääräoppinen. Jollet tee parannusta, niin sinä menet helvettiin.

T:la: Jos minä menen Kristuksen veren turvissa helvettiin, niin menköön. Sielläkin on hyvä olla, kun Herran oikea käsi on sielläkin.

Khra: Sinulle on tuomiopäivä kova päivä, miesraukka, kun olet niin paatunut.

T:la: Kirkkoherra tulee kai päälleni kantamaan?

Khra: Niin minä tulen. Minä teen tiliä tästä seurakunnasta.

Toivola lopettaa selostuksensa: "Edellä kerrotusta selviää, minkälais-
ta on Suomen kirkon oppi. Sitä hävityksen julmuutta se Lut.
Ev. yhdistyksen pönkittämänä istuu Pyhässä sijassa jakamassa.
Siitä on selvästi sanottu profeetta Miikan 3:nnessä luvussa."

Tämä oli nyt erään vaatimattoman, mutta sanavalmiin torpparin tilitystä kirkkoherransa kanssa. Ristiriita oli ollut sama koko ajan.

7.63 Juho Salmen vaihe (1930-luvulta)

Hengellisissä toiminnoissa ja seurakunnissa ei monikaan pysähdy harkitsemaan uskonnollisen suuntatoiminnan perusteita. Oman suunnan juhlille tultiin, saarnoja kuunneltiin, lehtiä tilattiin jne. Toisten mielestä oli asia sillä hyvä ja miltei yhtä hyvin asiat olivat, vaikka suuntatoiminta olisi jossakin vähentynyt tai lakannut. Olihan muuta-
kin toimintaa ja ainakin kansankirkon omat tilaisuudet. Mutta vaka-
vat evankeliset eivät toimineet tai asennoituneet näin.

Kotkassa kuului evankelisten johtohenkilöihin postinkantaja Juho Salmi.⁸⁸¹ Hän kertoi aikanaan, että vaikka evankelisen suunnan piirissä julistettiin evankeliumia, opetus tapahtui niin erillisenä muusta Jumalan sanan opetuksesta, että se oli hänestä aivan kuin ristiriidassa koko kristillisen opin kanssa. Lisäksi suuntakristillisyyys toisten suuntien rinnalla samassa kirkossa synnytti hänessä sellaisen epäilyksen, ettei kukaan voisi olla koko kristillisestä opista varma.

Hän kirjoittaa: "Ja onhan se yleinen tosiasia, että kirkollisissa piireissä on oppi epävarmuutta, ja luonnollisesti se tulee epävarmaksi,

⁸⁸¹ Juho Salmi (k. 1944). Lut. 1945 s. 2-9-.

koska monella tavalla opetetaan samasta asiasta." Hän kertoo pitkin koko elämänsä etsineensä pääsyä pois tuosta epäilyksestään — mutta turhaan.

Sitten hän huomasi Sana ja Tunnustus -lehdessä⁸⁸² kirjoituksen Me löysimme todellisia jumaluusoppineita, jossa kerrottiin eräistä Missouri-synodin huomattavista jumaluusoppineista, Silloin hän kirjoitti:

"Kun luin tämän otsikon... luulen, että harvat käsittävät, millä tavalla se minuun vaikutti. Ahmimalla luin, missä ja millä tavalla tuollainen löytö oli tapahtunut. — Kun olin tarkoin tutkinut tuon kirjoituksen, selvisi Jumalan armosta, että tosiaan voi löytyä todellisia jumaluusoppineita, jotka... pysyvät irti hengellisistä puolueista, eivät kuuntele sitä tai tuota suuntaa, vaan perustavat kaiken oppinsa Jumalan sanaan, koskipa se evankeliumia, lakia, hyviä töitä — siis kokonaisen Jumalan sanan opin... Tuon kirjoituksen vaikutus minuun oli valtava, koska huomasin löytyvän perustan jo pitkin elämäni etsimääni tosiasiaan — nim. siihen, voiko kukaan olla oikea jumaluusoppinut. — Ja samalla selvisi: kun apostoli (Paavali) sanoi opettamansa evankeliumin olevan oikean, miksei nykyisinkin voisi olla oikeita jumaluusoppineita. Ja se oli arvaamaton lohdutus minulle."

Kesti sen jälkeen vielä neljä vuotta, ennen kuin Juho Salmi siirtyi tunnustuksellisen seurakunnan jäseneksi (1935).

Näin voimakkaana ei suuntauskonnollisuuden herättämä epäily usein esiinny. Juho Salmen tapaus osoittaa osaltaan, miten hämmentävää on erilaisten suuntien samanarvoinen toiminta. Suuri ja vilpiton oli hänen ilonsa, kun hän näissä asioissa pääsi oikealle tielle.

7.6.4 Vielä kaikuja valtameren takaa

Suomen tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien syntyvaiheiden kuvaamiseen kuuluu myös tutustuminen suomalaisen Kansalliskirkon (Amerikassa) asenteeseen näissä asioissa. Se tosin koskee lähinnä Kansalliskirkon oman olemassaolon oikeutusta, mutta liittyy monin tavoin tutkimuksemme alaisiin vaiheisiin. Näissä kysymyksissä siellä päästiin käsitteellisesti selvemmille vesille vasta silloin, kun

⁸⁸² SjaT 1931 n:o 4.

täällä syntyneet vastaavat seurakunnat jo toimivat. Näin ollen olisi näitä tapahtumia käsiteltävä aikanaan siinä yhteydessä. Tähän otan muutamia välittömiä viestejä valtameren takaa seurakuntiemme syntyvaiheen ajoilta.

Keskinäinen tuttavuus oli nuorta ja kirjeenvaihto on usein hajanaista. Toiset selkeällä kannalla olleet pastorit eivät kirjoittaneet itse tästä asiasta juuri mitään, kun se oli heille kaikin puolin yhteinen.

Esitän ensin sellaisten kansalliskirkkolaisten lausumia, jotka alkumyönteisyyden jälkeen pian muuttuivat jyrkiksi vastustajiksi.

Pastori K. E. Salonen, joka aloitti neuvottelut Kansalliskirkon ja Missouri-synodin yhteistoiminnasta, lausui⁸⁸³ maaliskuussa 1923 suomalaisten kirkollisista toiminnoista Amerikassa seuraavat nöyrät ja totuudelliset sanat:

"Voi olla, että Missourin kanta ei joka kohdassa tyydytä tšekäläisiä ja ennen kaikkea eivät missourilaiset mahtane olla kaikkiin meidän hommiimme tyytyväisiä. Paljon on näet vielä meikäläisillä parannusentekoa kirkollisissa toimitavoissa, ennen kuin voidaan puhua raamatullisuudesta sen sanan varsinaisessa merkityksessä."

Kansalliskirkon ja Missouri-synodin edustajien ensimmäisestä neuvottelukokouksesta hän samalla totesi, että neuvottelut olivat olleet "todella valaisevia". Hän oli saanut Missouri-synodista "aivan toisen kuvan kuin sitä ennen".

Hän oli myös saanut kirjeen pastori Koskenniemeltä Suomesta ja yhtyi tämän varovaiseen toimintakantaan:

"Hyvä asia on tullut yhtäkkiä Suomen evankelisen kansan ratkaistavaksi, joten olisi tarvinnut hiukan aikaa sen kypsyttämiseksi. — Tämä ei tietysti tarkoita oppia eikä järjestystä sinänsä, vaan samaa kuin Room, 15:1"

Asia oli siis silloin pastori Salosen mielestä "hyvä". Olisi tarvinnut vain "hiukan" hidastaa tahtia. Hänen kannanmuutostaan käsitteleen myöhemmin.

⁸⁸³ K. E. Salonen, Ironwood, Mich., 10.3. 1923 AAU:lle St. Louisiin. Mo.

Pastori Uppala oli St. Louisista tammikuussa 1923 tarjonnut Kansalliskirkon lehteen Auttajaan kirjoitussarjaa Suomen kirkollisista oloista. Lehden silloinen toimittaja, pastori **M. N. Westerback** vastasi⁸⁸⁴ ottavansa vastaan sellaisia kirjoituksia "ilomielellä". Hän oli lukenut Paimen-lehdestä "veljien nykyisistä toimista Suomessa" ja sanoi siihen: "Olen enempi kuin myötätuntoinen niille."

Pian tämän jälkeen Westerback muuttui Suomen tunnustuksellisten seurakuntien jyrkäksi vastustajaksi ja tuotti lehden toimittajana ja muutenkin suuria vaikeuksia Kansalliskirkon oman toiminnan alueella.

Mr. David Salminen (Fairport Harbor, Ohio) kirjoitti⁸⁸⁵ vielä tammikuussa 1924 Paimen-lehden toimitukselle Suomeen. Hän toivoi, että seurakunta-asia täällä pian selviäisi ja että Suomessa syntyisi "evangelisluterilainen vapaa kirkkokunta". Kohta sitten kuitenkin kirjoittaja oli vastustamassa samaa asiaa.

Uppala oli tavannut (1922) Fairport Harborissa (Ohio) Ylistarosta kotoisin olleen uskoa tunnustavan suomalaisen siirtolaisen **Mikko Pohdon**. Lapsuudessaan tämä oli saanut vaikutteita vapaitten maallikkosaarnaajien toiminnasta, jotka sitten aikanaan kerääntyivät Todistajainseuraan. Hänelle Kansalliskirkko oli tunnustuksellinen luterilainen kirkko. Uppala kysyi Pohdolta, mihin seurakuntaan hän liittyisi, jos Suomeen muuttaisi. Pohto vastasi: "Otettaisiin oma pappi Yhdistyksen rukoushuoneeseen." Ja hän lisäsi, että sellaista hän oli jo ennenkin tuuminut.⁸⁸⁶ Kun Uppala silloin kertoi, että Suomessa ollaan juuri kokoontumassa itsenäisinä tunnustuksellisinä seurakuntina, Pohto sanoi: "Tämä on kuin soittoa korvissani." — Vuotta myöhemmin hän kirjoitti:⁸⁸⁷

"Meitä on täällä Jeesukseen uskovia, jotka seuraamme teitä joka askeleella. Sillä niin kuin tiedätte me täällä olemme lähteneet ulos synagogasta. Ei ne sieltä aina aja ulos, sillä Faarao sanoo: Pitäkää juhlaa täällä Egyptissä. Mutta Mooses sanoo: Ei sovi. Kukaan täällä minun tietääkseni ei ole katunut, että on lähtenyt ulos synagogasta eli Suomi-Synodista."

⁸⁸⁴ M. N. Westerback, Ironwood, Mich., 17.1.1923 AAU:He St. Louisiin, Mo.

⁸⁸⁵ David Salminen 15.1.1924 – Paimenen toimitukselle.

⁸⁸⁶ Am. mpt 22.12.1922. Vert. Lut. 1955 s. 85.

⁸⁸⁷ Mikko Pohto, Fairport Harbor, Ohio 4.12.1923 Paimenen toimitukselle.

Myöhemmin Pohto – – arvattavasti Todistaja-seuran lehteä lukien ilmoitti pitäytyvänsä — jos Suomeen tulisi — Todistajain-seuraan kuitenkin tällä edellytyksellä: "Mutta yhden pitäisi jakaa Herran ruumiin ja veren." Kuitenkin hän lopetti kirjeensä sanoilla.⁸⁸⁸

"Mutta sen sanon Herran nimessä, että ette siinä väärin tee, jos eroatte valtiokirkosta, sen voin näyttää Jumalan sanalla."

Pastori W. W. Wilen (khra Mandellöfin ottopoika) kirjoitti⁸⁸⁹ Uppalalle ja Uusitalolle St. Louisiin tammikuun lopussa 1923:

"Se on varma, että asia on tullut Jumalalta ja Hän tahtoo puhdistaa kirkkonsa Suomessakin, ja täällä kansalaistemme keskuudessa. 'Tuomiot pitää Jumalan huoneesta alkaman.' Sitä todistaa se vastustus Suomen Ev. yhdistyksenkin puolelta. Luin khra Engströmin varoitussanat Sanansaattajassa. Se oli vääräoppinen alusta loppuun asti. – – Mutta hyvä Jumala omansa etsii leiristä ulos, Minä uskon, että Jumala on teitä veljet vahvistava tässä taistelussa, että ilolla jatkatte alotettua suuntaa, sillä se on sanan mukainen ja Jumala aina sanastaan vastaa. Ei hän turhia puhu."

Saman vuoden lopulla hän vielä kirjoitti.⁸⁹⁰

"Mahdotonta on, että täällä (Amerikassa) Suomen valtiokirkkoa alkaisimme suosia. Olemme jo 25 vuotta sitten lähteneet 'ulos leiristä'. Nytkö sinne takaisin menisimme?"

Pastori A. E. Kokkonen (Red Lodge, Mont.) lähetti Suomeen erityisen tervehdyksen, jossa hän osoitti, kuinka Evankeliumiyhdistys vastoin Jumalan sanaa tahtoi pitää pimeyden ja valon yhteydessä keskenään. "Kristuksen 'vapaiksi' tekemille veljille ja sisarille Suomessa rukoilevat uskovaiset taas siunausta." Rohkaisuksi esitetään heille: Ilm. 3:7–13. Hän ilmoitti näin tekevänsä "täydestä sydämeslätään".⁸⁹¹

⁸⁸⁸ Saman kirje saarn. I. Porkkalalle, julkaistu Tod. 1925 N:o 12 s. 11. Tässä kirjeessä valitsee Pohto, että Kansalliskirkon nuoret papit ovat vain evankelisia, tarkoittaen sitä, että he pysyvät Jumalan sanan opissa, mutta eivät ole tulleet "eläviksi". – Hän oli silloin jäänyt jotenkin "puolueettomaksi", kuten Aug. Noponen kertoo kirjeessään 29.12.1925. Silti hän tietenkin pysyi Kansalliskirkon jäsenenä.

⁸⁸⁹ W. W. Wilen, Ashtabula Hr, Ohio 29.1.1923 – AAU:lle ja BAU:lle St. Louisiin, Mo.

⁸⁹⁰ Sama 19.12.1923 – AAU:lle Suomeen.

⁸⁹¹ A. E. Kokkonen, Red Lodge, Mont. 24.3.1924 – Paimenen toimitukselle.

Tällaisia terveisiä toi kaiku valtameren takaa. Samoja uskon ja tunnustuksen asioita käsiteltiin sielläkin puolesta ja vastaan jonkin verran toisenlaisissa olosuhteissa.

7.7 Paimen-lehti vuoden 1924 puolella

Usein kestää jonkin aikaa, ennen kuin entisistä oloista voidaan siirtyä uuteen toimintaan. Tämä koskee myös Paimen-lehden toimitamista.

7.7.1 Toimitustapa

Kun Paimen-lehden toimituksen muutoksesta oli sovittu, silloin ei neuvoteltu sen toimitustavasta mitään. Elettiin murrosaikaa. Eihän vielä lokakuussa 1923 päätöstä tehtäessä ollut syntynyt ainoatakaan tunnustuksellista seurakuntaa ja kaikki pastorit olivat edelleen kansankirkossa. Mutta ennen vuoden loppua tilanne tässä suhteessa ratkaisevasti muuttui. Lehden toimitustavasta ei silloinkaan yhdessä neuvoteltu. Asia kiinnosti tietenkin entistä toimittajaa, joka kirkkonsa taholta joutui erinäisten syytösten kohteeksi. Entinen ja uusi toimittaja neuvottelivat näistä asioista paljonkin keskinäisessä kirjeenvaihdossaan.

Koskeniemi oli jo lokakuussa 1923 harkinnut jäämistä vain lehden avustajaksi, mutta päätti kuitenkin pysyä toimituksessa, "koska ohjelma pääasiassa pysyy samana."⁸⁹²

Näin hän teki "Paimenen jatkuvaisuuden kannalta". Siihen kohtaan kirjettä on Uppala merkinnyt: "Entä asian tähden?" Vähän myöhemmin Koskeniemi mainitsi, että uusi vastaava toimittaja olisi "luvannut kaiken tärkeimmän – antaa muulle toimitukselle tiedoksi, ennen kuin se julkaistaan."⁸⁹³ Uppala ei tiennyt sellaista luvanneensa.

Miten se olisi voinut käytännössä tapahtua?

⁸⁹² AEK 19.10.1923.

⁸⁹³ AEK 7.12.1923.

Toimituksen jäsenet asuivat ja toimivat hajallaan: Uppala Hämeenlinnassa, Koskenniemi Turussa, Pätiälä Iitissä — aina matkoilla ollen, Valve Lahdessa. Lehden piti ilmestyä silloin aina kahden viikon kuluttua. Toimittaja sai vain vähän kirjoituksia muilta. Siinä suhteessa elettiin kädestä suuhun. Oli käytännössä mahdotonta ajatella, että edes "tärkeimpiä" kirjoituksia olisi voitu jatkuvasti lähettää toimittajien kiertokäsittelyyn.

Koskenniemi ajatteli tässä lähinnä itseään ja kansankirkossa pysyviä evankelisia. Hän ei omissa oloissaan ottanut huomioon, että jo Paimen-lehden toimituksen kohdalla ja muutenkin oli kirkollinen tilanne lokakuusta lähtien vuoden loppuun mennessä suuresti muuttunut. Sinä aikana olivat lehden toimittajapastorit — Koskenniemeä lukuun ottamatta — eronneet kansankirkosta, oli myös kaksi tunnustuksellista seurakuntaa syntynyt ja niitä oli lisää tulossa.

Oli luonnollista, että tunnustukselliset luterilaiset seurakunnat aikaan tarvitsisivat oman äänenkannattajan. Täytyihän näitä uskonveljiä ja -sisaria tässä suhteessa johdatella ja kumota vastaansanojien väitteitä. Mutta kaikki tällainen toiminta oli vasta alkamassa.

Paimen-lehden tehtävä kuului sekin murrosaikaan ja Koskenniemen osuus siinä oli todellinen vaikeus:

Koskenniemi oli yksi lehden perustajista ja omistajista.

Hän oli uhrautuvasti toimittanut sitä 3 vuoden aikana.

Hän oli Yhdistyksen jäsen ja kansankirkon palveluksessa.

Muut lehden toimittajat olivat jo vapautuneet kansankirkosta ja tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia oli syntynyt ja syntyi.

Kansankirkko ja Yhdistys vastustivat.

Koskenniemi oli pyytänyt Uppalaa lehden toimittajaksi.

Murrosaikana ei tilanne näytä näin selvältä. Jatkuvuuden laki on tekijä sekin. Sen voi ymmärtää, että Koskenniemi ei kannattanut "käy päälle"- eli "ulos leiristä"- ohjelmaa. Hänen mielestään se saisi aikaan tulokseltaan murheellisen kaaoksen uskovaisten piirissä.⁸⁹⁴ Mutta sitä oli vaikeata käsittää, että hän vuoden 1923 päättyessä ja seuraavan vuoden alussa vielä edellytti, että Paimen-lehti pysyisi entisen tapaisena kirkollista tilannetta vain kriittisesti seuraavaisena. Se

ei olisi hänen mielestään saanut olla "uusien seurakuritien perustamisvälineenä eikä niiden äänenkannattajana".⁸⁹⁵

Paimen-lehden opettava ja valistava työ oli tuottanut hedelmää. Eihän kypsyvää viljaa voida jättää korjaamatta.

Uuden vuosikerran tilausilmoitus oli laadittu lokakuun 17 p:nä. Ainoatakaan pastoria ei ollut vapautunut silloin kansankirkosta eikä tunnustuksellisia seurakuntia vielä ollut, kuten on mainittu. Niinpä tilausilmoituksessa ilmaistiin tilanne vain jonkin verran uudensävyisenä. Se alkaa näin: "Elämme hengellistä ja kirkollista taiteaikaa. Kuluvakin vuosi on selvänä todistuksena siitä, että vastakohdat yhä jyrkistyvät."⁸⁹⁶ Koskenniemi toimitti lehteä edelleen vuoden (1923) loppuun saakka eikä tilausilmoituksen sävy muuttunut, vaikka kirkollinen murros jo oli alkanut.

Uuden toimittajan tehtävä ja asenne ei ollut helppo. Uppala oli vasta päättänyt opintonsa. Hänellä ei voinut olla kokemusta lehden toimittamisesta. Vielä oli perustekijöinä sekä Koskenniemen selkiintymätön kirkollinen asenne että toteutumassa ollut tunnustuksellinen seurakunnallisuus.

Sen ohella lehden toimittaja hoiti yksin kaiken toimistotyön — tilaajamäärä nousi noin 3000:een.

7.7.2 Uusi vuosikerta alkoi ilmestyä

Ensimmäiset numerot ilmestyivät tilausilmoituksen mukaan kaksi kertaa kuussa. Näin tiheä ilmestyminen oli toimittajalle niissä oloissa ylivoimainen tehtävä. Niinpä lehti ilmestyi sinä vuonna vain 3 kuukautena kahdesti kuussa, muuten olivat numerot yhdistettyjä. Toimituksen muilta jäseniltä tuli vain vähän apua. Sen tähden Uppala joutui pakosta kirjoittamaan tai kääntämään paljon. Mitään kirjoituksia ei ollut jonossa.

Paimen pysyi toimitustavaltaan yleensä entisenlaatuisena. Kirjoitusten aiheet ja niiden laatu määräytyivät muuttuneen tilanteen mukaan. Uskoa vahvistavien ja rakentavien oppia sisältävien kirjoitus-

⁸⁹⁵ AEK 13.2.1924

⁸⁹⁶ Paimen 1923 s. 144, uusi tilausilmoitus.

ten ohella arvosteltiin avoimesti ja terävästi kirkollista tilannetta. Täytyi edellyttää, että lehden tukijat vakavina evankelisina ja luterilaisina jatkuvasti käyttivät kotihartautenaan Lutherin ja muita sopivia kirjoja. Paimen-lehdellä oli oma erikoinen tehtävänsä todellisena kirkollisena murrosaikana. Sen mukaan on sen sisältöä tarkattava.

Osoitukseksi lehden toimittajan ja toimituksen toisten jäsenten ja avustajien osuudesta sen toimittamisessa 1924 esitän seuraavan tilaston:

Uppala	207	sivua
Koskenniemi	12	"
Valve	29	"
Pätiälä	6	"
V. I. Salonen	6	"
Hanna Rauta	17	"
Toimituksen yhteisiä	9	"
Uusitalo	5	"
Muut	29	"
Yhteensä	320	sivua

Huomiota herättää Pätiälän pieni osuus. Mutta se oli ollut edellisinäkin vuosina vain 22 –15 – 9 %. Hänen aihepiirinsä oli rajoitettu. Samana vuotena lähestyi ratkaisu hänen erikoisoppinsa asiassa.

7.7.3 Mitä Paimen-lehdestä sanottiin?

7.7.3.1 Mitä sanoivat ystävät?

Huhtikuun lopulla (1924) kirjoitti paljon kokenut opettaja ja ent. lehden toimittaja Juho Valve tervehdyksen⁸⁹⁷ Paimenen nuorelle ja kokemattomalle toimittajalle:

"Ensiksi pyydän lausua iloni ja kiitokseni Paimenen tarmokkaasta taistelusta totuuden puolesta ja Jumalan pyhän sanan selvästä ja puhtaasta julistamisesta. Varsinkin viime numero (N:o 7-8 lienee kyseessä — AAU) virvoitti ja vahvisti mones-

⁸⁹⁷ Op. Juho Valve, Nurmi, 25.4.1924.

sa suhteessa sydäntäni. Voi, voi, kyllä tarvitaan taistelua ja miekkaa Jumalan sanan terävää, kaksiteräistä asetta käyttää..."

Pastori **Uusitalo** kirjoitti⁸⁹⁸ jo tammikuussa, että Paimen-lehdellä oli Luopioisissa varma kannattajajoukko. "Se on meidän. lehtemme. — — Paimenta aina odotamme."

Vastaava toimittaja oli pyytänyt veljeltään pastori R. G. Wegeliukselta tietoa siitä, mitä hänen alueellaan lehden laadusta arveltiin. Hän oli joutunut käymään vanhempiensa luona Joensuussa ja oli kysynyt heidän mielipidettään, Tällaista hän kertoi:⁸⁹⁹

"Äiti oikein ilosta itki ja sanoi: 'Se on aivan suurenmoinen'. Hän kertoi myös, että isä ja hän **kilvan ahmivat joka sanan siitä** ja sydämessään ylistävät Jumalaa Paimenen tähden!!! Mekin (RGW) 'ahmien' Paimenen luemme ja' moneen kertaan!!! Sen maltillinen, kiihkoton, mutta silti vähääkään peräänantamaton ja ihmissuosiota etsimätön, suorasukainen, totuudellinen sisältö tekee sen voittamattomaksi. Vastustajatkin vaikenivat 'kiristetyin hampain'..."

Tässä kirjeessä edelleen lausuttiin, että lehden maltillisuudella tarkoitettiin sitä, että se tyytyi esittämään tosiasiat sellaisinaan ja antoi niiden vaikuttaa omalla painollaan.

Keväällä R. G. Wegelius oli kertonut joensuulaisen kolportööri V. Terän terveisinä toivomuksen, että Paimenen pitäisi karttaa taistelua Yhdistyksen johtajaa vastaan ym. Silloinkin oli R. G. Wegelius — esittäessään tätä toivomusta harkittavaksi — lausunut: "Totuutta ei tosin voi vaikenemalla kieltää..."⁹⁰⁰

Kun R. G. Wegelius oli joutunut Karstulan Vapaan Ev. -Lut. Seurakunnan pastoriksi (kesällä 1924), kuului tällaista:⁹⁰¹

"Evankeliumiyhdistys on melkein pahin, ulkonainen este ja vihollinen. Se masennetakoon sanan voimalla."

⁸⁹⁸ BAU 23.1.1924.

⁸⁹⁹ RGW, Kaurila, 27.2.1924.

⁹⁰⁰ RGW, Joensuu, 13.3.1924.

⁹⁰¹ RGW, Karstula 26.6.1924.

Silloin oli juuri johtaja Tamminen tulossa Karstulaan vastustamaan tunnustuksellista luterilaista seurakunnallisuutta.

Huhtikuun numerosta lausui Wegelius vielä:⁹⁰² "Kiitos viime 'Paimenesta'. Johan aivan järeällä tykistöllä pommitat! Numero oli suurenmoinen!"

V. I. Salonen kertoi syksyillä Jämsästä,⁹⁰³ että sitä siellä innolla luetaan ja että irtonumerot ovat aina naapurissa lainassa.

Erkki Penttinen, joka oli siirtynyt Amerikkaan, kirjoitti vuoden lopulla:⁹⁰⁴

"Siitä olen iloinnut, että kaikki, mitä Paimenessa on ollut kirjoitettuna, on ollut totta, jota vastaan kukaan ei ole pystynyt kirjoittamaan. Uskon, että moni olisi halunnut vastustaa, mutta ei ole kyennyt. Ev. yhdistyksen hiljaisuus on vain oikeiden aseiden puutetta."

Vielä hän toivoi, että tilanteen aiheuttamia hyökkääviäkin kirjoituksia laadittaisiin niin, etteivät heikot säikähtäisi.

Tällaisia ajatuksia toimittajakin luki mielellään. Todellisuudessa sitten on eri kysymys, miten mitään voidaan toimittaa ja saada aikaan.

Vuosikerran ensi numerot saatuaan kirjoitti ystävämme **August Noponen** Amerikan Kansalliskirkosta:⁹⁰⁵

"Toivotamme teille Jumalan siunausta ja siinä kestävyyttä. Hyvä on Paimen. Kyllä oli suuri iloni tri F. Pieperin Oikea maailmankatsomus. En koskaan ole niin selvään ymmärtänyt, minkä takia maailma seisoo ja pysyy. Ja asia on selvä kuin päivä. – – Täällä yksi vanha mies iloitsi niin Paimenesta, että oikeen otti minuun kiinni mielihyvästä, kun hänelle laitoin Paimenen ja pyysi minua, että tilaisin sen hänen pojalleen ja vävyllään."

⁹⁰² RGW, Hammaslahti, 13.5.1924.

⁹⁰³ VIS 28.11.1924.

⁹⁰⁴ Erkki Penttinen, Calumet, Mich., 27.11.1924.

⁹⁰⁵ Mr Aug. Noponen, Fairport Hr, Ohio, 3.3.1924.

"Olkaa vaan siellä Paimenen pajassa rohkeita Kristuksen puolella. Raivotkoon saatana joukkoineen. Voittajia olemme" — näin rohkaisti toimitusta **past. J. Haakana** (Rolla, N.D.) jo ennen vuosikerran alkamista.⁹⁰⁶ — Ja **Mr. Mikko Pohto** kirjoitti maaliskuulla: "Paimenta täällä luetaan kilvan."⁹⁰⁷

7.7.3.2 *Mitä sanoivat Koskenniemi, Kuusi, Tamminen?*

Kun lehteä oli ilmestynyt kolme numeroa, Koskenniemi kirjoitti Uppalalle laajan kirjeen,⁹⁰⁸ jossa hän mm. arvosteli lehden toimitustapaa. Hänen mielestään lehdessä oli liian paljon toimittajan omia kirjoituksia. Niissä oli hätäisyyden leimaa. Arvostelu johtaja Tamminsen osallistumisesta toishenkisen arkkipiispan 80-vuotispäivien viettoon ei ollut tahdikkaasti kirjoitettu. Paimenessa olisi selviteltävä uskoa ja tunnustusta. Lehteä ei pitäisi tehdä uusien seurakuntien perustamisvälineeksi ja niiden äänenkannattajaksi.

Vastauksessaan⁹⁰⁹ Uppala teki seuraavia huomautuksia. Hän oli julkaissut kaikki toimittajien laatimat kirjoitukset. Varastossa ei ollut mitään. (Koskenniemi oli siihen mennessä lähettänyt vain yhden 1 l/2-sivuisen kirjoituksen, joka oli heti julkaistu.) Hänelle oli arkkipiispan epäluterilainen, beckiläinen opinsuuntaus täysin tunnettu. Sen johdosta oli ollut aiheellista arvostella K. W. Tamminsen kumaruskäyntiä hänen luonaan.⁹¹⁰ Lehden toimittamisessa ilmeni kirkollisen murrosajan vaikeus. Koskenniemi huojui vielä, mutta halusi pysyä entisellä tavalla seuraamassa kirkollisia ilmiöitä. Muu toimitus kuului tunnustuksellisiin seurakuntiin (V. I. Salonen kohta).

Vaikka Koskenniemi sanoi arvostelevansa vain "Paimenen toimitustapaa — ei muuta", oli hänen puoleltaan kyseessä niin painavat asiat, että hänen mukana olonsa toimituksessa oli jo täysin kyseenalaista.⁹¹¹

⁹⁰⁶ Past. J. Haakana, Rolla, N.D., 22.12.1923.

⁹⁰⁷ Mr Mikko Pohto, Fairport Hr, Ohio, 12.3.1924.

⁹⁰⁸ AEK 13.2.1924.

⁹⁰⁹ AAU 18.2.1924 AEK:lle.

⁹¹⁰ KWT:n onnittelu arkkipiispa G. Johanssonin 80 v.-päivän johdosta. Paimen 1924 s. 61–, 94–.

⁹¹¹ AEK:n kirjeessä 13.2.1924 (edellä) s. 4 on puhe Paimenen suuntaviivoista. AEK lausuu: "Siitähän olet (AAU) monasti kirjoittanut ja sen tähden kokoustakin puuhannut. Olet siinä oikeassa, että varmat suuntaviivat tulee olla."

Pastori Kuusi muisti toimittajaa maaliskuussa (1924) kirjeellä,⁹¹² jossa hän kehotti Uppalaa hiljentämään vauhtiaan. Hän pelkäsi, että asiallisesti oikeutettukin arvostelu näytti vievän farisealaisuuteen. Se yllytti molemmin puolin lihallista mieltä. Neljännen käskyn olisi pitänyt estää "nuorukaista" "hyökkäämästä arkkipiispan silmille, samoin kuin puremasta Evankeliumiyhdistystä, jonka kautta Jumala on meidän silmämme aukaissut..."

Tiedämme jo, että Kuusi oli 1922 kannattanut tunnustuksellisia seurakuntia, mutta oli pian muuttunut vastustajaksi, kun hän epäluotilaisena huomasi, että ko. seurakunnat kokoontuivat vain luterilaisen opin perusteella. Myöhemmin (1930) Kuusi itse erosi Yhdistyksen työstä samasta syystä. Palaan vielä tähän vaiheeseen. Kuusen kannanottoihin on suhtauduttava tällaisen todellisuuden mukaan.

Johtaja Tamminen oli myös hymysuin paheksunut Paimenen kannanottoa⁹¹³ mm. hänen käyntiinsä arkkipiispan luona tuona päivänä. Siitä hänen kirjoittelustaan⁹¹⁴ oli häntä Yhdistyksen piirissä arvosteltu.⁹¹⁵ Hän myönsi arvostelun oikeutetuksi. Jo helmikuun lopulla hän oli sillä kannalla, "että olisi parasta jättää koko se uusi vapaakirkkohomma kajoamatta, olla siitä vaiti ikään kuin sitä ei olisi olemassakaan. Sillä niin ainakin minä luulen, ettei sitä kohta ole olemassa..."⁹¹⁶

Kansankirkon muiden lehtien kirjoituksia käsittelemme erikseen.

Paimenen toimitus oli lehden toimitustapaankin nähden täysin yksimielinen — lukuun ottamatta Koskenniemeä. Henkilökohtaiset yhteydet olivat vilkkaat. Varsinaista toimituksen kokousta tarvittiin vasta Koskenniemen asenteen johdosta. Lähemmin lähiluvuissa.

⁹¹² M. 1. Kuusi 18.3.1924.

⁹¹³ KWT:n onnittelu arkkipiispa G. Johanssonin 80 v.-päivän johdosta, Paimen 1924 s. 61–, 94–.

⁹¹⁴ Sanans. 1924 s. 12–14, 31–31.

⁹¹⁵ KWT 28.2.1924 pastori Juho Saariselle USA. KWT 14.3.1924 kolp. Elias Stenroosille (Sarkia).

⁹¹⁶ KWT 28.2.1924 pastori T. Hirvoselle, joka oli Herättäjän toimittaja.

7.7.4 Koskenniemi siirtyy syrjään

Jo joulukuun alussa 1923, jolloin Koskenniemi itse oli lehden vastaavana toimittajana, hän harkitsi asemaansa näin:⁹¹⁷

"Olen paljon viime päivinä miettinyt suhdettani Paimenen toimitukseen. Se on kokolailla vaikea, kuten ymmärrät."

Tunnumme myös jo Koskenniemen lisääntyneet vaikeudet kuulua Paimenen toimitukseen vuoden 1924 puolella, kun tunnustuksellisten seurakuntien toteutuminen tarvitsisi myös lehtitukea. Siitä enemmän kohta.

Lisävaikeuksia aiheutti kirkollinen lehdistö, joka vuoden 1923 loppupuolelta lähtien ahdisti Koskenniemeä sen johdosta, että hän oli lehtiyhteistoiminnassa sellaisten kanssa, jotka jo olivat vapautuneet kansankirkosta. Marraskuussa silloin kirjoitti Herättäjä-lehti⁹¹⁸ esim.:

"Toivottavaa olisi, että muutamat muut samaan ryhmään kuuluvat papit – – hetimiten seurasivat esimerkkiä ja eroaisivat kirkosta, jota vastaan he kaikin voimin toimivat. Sitä luulisi jo tavallisen häveliäisyydenkin vaativan muista vaikuttamista puhumattakaan."

Suurta huomiota osoitettiin Koskenniemen ja Tammisen väliseen lehtitaisteluun, joka koski "kirkossa käymistä". Tamminen oli vaatinut viemään evankelistenkin lapsia jumalanpalveluksiin riippumatta siitä, minkälainen pappi siellä saarnaa. Koskenniemi piti siinäkin kiinni puhtaasta opin edellytyksestä. Hänen asennettaan pidettiin sopimattomana.⁹¹⁹

Tammikuussa 1924 Koskenniemi haki uutta virkaa Turun tuomiokirkkoseurakuntaan. Yksityiskirjeessä⁹²⁰ hän lausui, että kyseessä oli vain Turun seurakuntaviroissa tapahtuneen väärän menettelyn oikaisu ja että sitä hän ei ollut tehnyt "kirkollisessa mielessä". Kun hän ei voinut selvittää tätä julkisuudessa, ei sitä voitu muuten tulkita kuin siten, että Koskenniemi ei aikonut vapautua kansankirkosta. Tunnustuksellista seurakuntaa toivonut pieni joukko Turussa menetti

⁹¹⁷ AEK 7.12.1923.

⁹¹⁸ Her. 1923 n:o 46 16.11.

⁹¹⁹ Her. 23.11.1923 – Försbl. 13.12.1923.

⁹²⁰ AEK 13.2.1924.

sen johdosta lopullisesti toiveensa häneen nähden.⁹²¹ Niinpä myös Tamminen kirjoitti helmikuun lopulla Herättäjän toimittajalle:⁹²² "Eiköhän A. E. Koskenniemi peräydy koko tuosta uudesta hammas-
ta? Minusta tuntuu, että hän alkaa jänistää."

Sitten taas Herättäjä-lehti jatkoi hyökkäyksiään sekä Koskenniemen että Uppalaan päin, kun Paimen-lehden toimitukseen kuului edelleen Koskenniemi.⁹²³ Uppala oli kyllä koettanut saada Paimenen toimitusta koolle neuvottelemaan jatkuvasta toiminnasta. Se toteutui kohta.

7.7.5 Paimenen toimituksen työskentelytapa

Koskenniemen ollessa vastaavana toimittajana (1921–1923) Paimenen toimitus (7 toimittajaa) ei ollut koskaan koolla neuvottelemassa lehden toimittamisesta. Vastaavan toimittajan tehtävä oli luottamustoimi. Hän pyysi ja toivoi vain kirjoituksia toisilta. Ko. vuosina toimituksen jäsenet J. I. Bäck ja op. Ahola eivät kirjoittaneet lehteen mitään. K. W. Tamminen kirjoitti siihen puolen sivun mittaisen kirjaesittelyn. Hänen suomentamastaan Siionin Kanteleen laulusta (vanha 216) julkaistiin kerran 3 säkeistöä. — Jokin henkilökohtainen yhteydenpito lieenee tapahtunut.

Uppalan joutuessa Paimenen toimittajaksi oli jälleen kyseessä — kuten jo on esitetty — sopimukseton veljellinen luottamustehtävä. Häinkin toivoi toisilta toimittajilta kirjoituksia lehteen. Ensimmäisen kerran pidettiin toimituksen yhteinen kokous, kun Koskenniemi tahtoi vetäytyä syrjään.

7.7.6 Kohti ratkaisua

Paimenen toimittamisen asioissa, jotka vaativat yhteistä harkintaa, Uppala kääntyi lähinnä pastori Valven puoleen. Kyllä hän jatkuvasti piti yhteyttä myös Turkuun, Koskenniemeen. Niinpä Uppala lähetti helmikuun 7 p:nä 1924 hänen arvosteltavakseen Paimenen n:o

⁹²¹ K. Sara–Aho, Turku, 8.2.1924.

⁹²² KWT 28.2.1924 pastori T. Hirvoselle.

⁹²³ Her. 29.2.1924 n:o 9.

4:ää varten laaditun kirjoituksen, jossa selostettiin tunnustuksellisten seurakuntien muodostamiseen liittyviä asioita ja jossa sanottiin, että Paimenen toimitus pyydettyä neuvoo näissä asioissa: "Kirjeet osoitetaan joko yksityisille toimituksen jäsenille tai vain Paimenen toimitukselle, Hämeenlinna."⁹²⁴

Uppala oli lähettänyt tämän tekstin Koskenniemen tarkistettavaksi. Tunnustuksellisia seurakuntia haluavat pyysivät neuvoja, ja Paimenen toimitus, lähinnä Hämeenlinnasta käsin, oli valmis auttamaan. Mainittu tiedotus oli sanonnaltaan ylimalkainen. Kävi sitten niin, että Koskenniemen vastauksen viipyessä, tiedotus tuli painetuksi. Seuraavana päivänä saapui Turusta Koskenniemen kieltävä vastaus.

Silloin tapahtui yhteentörmäys. Koskenniemi käsitti tiedotuksen pahimmalla tavalla:⁹²⁵ "Sinun ilmoituksesi mainitulla 78. sivulla ei ole mitään muuta kuin yleisölle tiedoksi annettu ultimaatumi kirkosta eroamiseksi."

Samalla hän vaati Paimenen toimittamista hänen kautensa tavalla tai sitten hän jättäisi toimituksen.

Uppalan selityksiä hän ei ollenkaan ottanut huomioon. Oli tietysti mahdollisimman pian pidettävä toimituksen kokous. Vaikka se järjestyi pidettäväksi Turussa, Koskenniemi ei halunnut siihen osallistua.⁹²⁶ Hänen kohtalokas rajoituksensa oli se, että hän oli omasta persoonallisesta osuudestaan yhteisissä toiminnoissa äärimmäisen tarkka, herkkä, vaativa ja kova.

7.7.7 Toimituksen kokous

Paimenen toimituksen kokous pidettiin Turussa helmikuun 26 p:nä (1924)⁹²⁷ Koskenniemikin tuli sentään mukaan ja niin olivat saapuvilla: Pätiälä, Koskenniemi, Uppala, Valve ja avustaja Uusitalo. Käsiteltiin lehden toimitusta, sen toimittamista ja sen taloutta koskevia kysymyksiä. Kiinnitämme tässä huomiota vain nyt kyseessä olleen vaikeuden käsittelyyn ja selvittelyyn.

⁹²⁴ Paimen 1924 s. 78.

⁹²⁵ AEK 28.2.1924. – AAU 19.2.1924 AEK:lle.

⁹²⁶ AEK:n ja AAU:n kirjeen- ja sähkövaihto 18–23.2.1924. Oa.

⁹²⁷ AAU:n mpt ja KV:n pkirjaluonnos, Oa.

Läsnä olleet olivat veljellisesti tuttuja keskenään ja lisäksi oli kyseessä asia, jonka Koskenniemikin periaatteessa hyväksyi. Keskustelu tapahtui mitä miellyttävimmällä tavalla, niin kuin rakkaat veljet ja lujat taistelutoverit toisensa kohtaavat. Periaatteessa, opissa, vallitsi täysi yksimielisyys. Kukin esitti käsityksiään tilanteesta. Ne antavat todellisen kuvauksen sen hetkisestä toimittamisen vaiheesta. Sen tähden tahdomme näitä puheenvuoroja kuunnella.

Koskenniemi:

Toimintatapaan nähden kannatti varovaisuutta, kun eivät kaikki jaksa seurata mukana ja kun hänen oma asemansa on risti-riitainen. Hän oli ajatellut syksyllä, että Paimen pysyisi itse tapahtumien rinnalla, mutta vain todeten, mitä tapahtuu. Ainoa onnellinen ratkaisu on se, että suoran toiminnan kannalla olevat muodostaisivat ehjemmän rintaman. "Paras, että riennätte edellä, koetan tulla perässä. Tämä on viimeinen sanani."

Pätiälä:

Tilanne on jo sellainen, että Paimenen olisi paimennettava syntyneitä seurakuntia. Jos tässä arkaillaan, olisi se samaa kuin häpeäisimme omia toimiamme. Avoin toiminta on ainoa mahdollinen. Muutos toimituksessa ei ole toivottava. Siitä iloitsisivat viholliset ja jatkuva mukanaolo olisi tukena Koskenniemelle itselleen. On varottava, ettei käytöksellä rakennettaisi sitä, mitä opetuksella on särjetty,

Pätiälältä pääsi kuuluviin tällaiset hänelle hyvin tunnusomaiset sanat: "Olen ehkä liiankin rajun taistelun kannalla. Saisihan pahaa henkeä arvokkaastikin iskeä, kunhan vain keskelle osuu."

Valve:

Paimen on alusta alkaen ollut (täällä mainittuja alkupoikkeuksia lukuun ottamatta) opillisesti vankalla pohjalla. Vastustajat eivät voi sen oppia syyttää. Ulkoasukin on ollut arvokas. Mitä uuteen vuosikertaan tulee, emme voi vaieta siitä, mitä Jumala on sanallaan aikaansaanut Suomessa. Nyt eivät numerot 3 ja 4 tee poikkeusta tästä. En ole huomannut, että sen entisestä ar-

vokkuudesta olisi poikettu. Alussa vain ei tiedetty siitä, mikä nyt on toteutettu. Vaikkei seurakuntiakaan vielä olisi syntynyt, olisi silti avoimesti puhuttava Jumalan sanan velvoituksista, kuten tähän asti on tehty. Ei enkelikään saa sitä kieltää. On vain varottava vääriä oppia ja vääriä tekoja. Asiallisia on oltava. On sieluparkoja, jotka odottavat Jumalan sanan neuvoja. Paimenen tiedonannon (s. 78) kohdalla ei ollut edes Koskeniemi muistunut mieleen.

Uusitalo:

Toivoi, että Paimenessa voitaisiin selittää seurakuntien toimintaan kuuluvia asioita, kun ei voida kaikkialla matkustaa. Toivoi, että Paimen ei olisi seurakuntien kohdalla kaukainen lehti, vaan kuin niiden lehti. Vastustajina on monia lehteä, meillä yksi.

Uppala:

Oli ehkä hyvä, ettei aikaisemmin sen avoimemmin kirjoitettu. Nyt ei voida syyttää, että toimittaisiin liian aikaisin. Pysytään Paimenen alkuperäisessä tarkoituksessa: koota Jumalan sanana uskollisia yhteen. Jo olemassa olevat seurakunnat edellyttävät, ettei enää mitään peitetä. N:o 3 ja 4 ovat ajan vaatimia. Heikkoja on ajateltava, Kiitti Koskeniemeä Paimenen uraauurtavasta työstä.

Katsottiin, että sivulla 78 olleen tiedonannon julkaiseminen ilman Koskeniemen nimenomaista suostumusta oli ollut "tekniillinen virhe". Koskeniemi oli nyt kuitenkin joutunut toteamaan, että kaikki muut kuin hän sydämellisesti ja vakaasti pitivät selviönä, että Paimen avoimesti osallistui syntyneiden seurakuntien asioihin.

Keskustelun kuluessa teki häneen ratkaisevan vaikutuksen Valven lausuma: "Ei enkeli taivaastakaan voi kieltää meitä kertomasta siitä, mitä Jumala on sanallaan aikaansaanut Suomessa." Siihen Koskeniemi sanoi: "En tahdo kieltää asian oikeutusta. Minulla on kyseessä persoonallinen ristiriita. Minä poistun (toimituksesta) toistaiseksi." Kaikki toivoivat asian järjestyvän muulla tavalla. Mutta Koskeniemi pysyi päätöksessään. Hänen tilalleen kutsuttiin toimitukseen Uusitalo.

Tästä ratkaisusta oli lyhyt sovittu tiedotus seuraavassa Paimenen numerossa.⁹²⁸ Siinä myös mainittiin, ettei tämä johtunut "mistään erimielisyydestä opissa ja tunnustuksessa". Kansankirkollisissa lehdistissä siitä vain todeten mainittiin. Asia näytti olevan sialläkin tulenarka.

Koskenniemen vetäytyminen syrjään käsitettiin yleisesti yhteisen tien jättämiseksi. Tarkasti asioita seurannut Oskari Panula Karijoelta kirjoitti⁹²⁹ siitä tiedon saatuaan:

"Miksi erosi Pastori Koskenniemi Paimenen toimituksesta niin heti vuoden alussa? On siitäkin tullut ajatuksia, että jos sittenkin olisi salainen perääntyminen mielessä taistelurintamaltamme. Tietysti ei hän ole vielä eronnut valtiokirkosta, koska ei ole mitään kuulunut."

Koskenniemi jäi henkilökohtaiseksi tunnustukselliseksi luterilaiseksi eikä hän koskaan esiintynyt tätä seurakunnallisuutta vastaan, vaikka hän joistakin persoonallisista syistä jäi kansankirkkoon. Hänellä oli siis kokonaan erilainen kanta ja asenne kirkollisissa asioissa kuin Yhdistyksen kirkollisen linjan miehillä.

Hän pysyi elämänsä loppuun asti kaikkea luottamusta ansaitsevana ystävänämme. Hänelle saattoi Uppala myöhemmin ulkomaanmatkoilta palattuaan kertoa tunnustuksellisten kirkkojen kaikista asioista tietoisena siitä, että Koskenniemi aina suhtautui niihin kuin yhteisen asian uskollinen ymmärtäjä.

7.8 Muun uskonnollisen lehdistön asenne

Kansankirkon lehdistä ei ainoassakaan kirjoituksessa käsitelty vakavasti kirkollisen yhteyden jumalallisia perusteita. Ratkaiseva tekijä oli kansankirkon olotila. Tärkeä arvioperuste: pysyikö asianomainen kansankirkossa vai ei. Se oli evankelisillakin tärkein näkökohta. Niinpä tältä pohjalta ei ollenkaan voitu käsittää tunnustuksellisten seurakuntien syntymistä. Siellä ei ollut ollenkaan kysymys opista ja tunnustuksesta, vaan pääperusteena oli: yhteisen kansankirkon

⁹²⁸ Paimen 1924 n:o 5–6 s. 100.

⁹²⁹ Oskari Panula, Karijoki, 20.4.1924.

puolesta vai sitä vastaan. Vain tästä syystä kiellettiin meiltä evankelisten rukoushuoneittenkin käyttö.

7.8.1 K. R. Kares — "Rajat selviksi"

Herättäjä 23.11.1923

Assessori, rovasti K. R. Kares oli toimintatarmoinen, kirkollinen johtomies. Hän pyrki sopeutumaan kaikkiin kirkollisiin suuntiin. Herättäjälehteen hän jatkuvasti kirjoitti johtavia kirjoituksia. Kansankirkollisen lehdistön asennoituessa tunnustuksellisia luterilaisia vastaan tämä lehti oli äänekkäin. Kotimaa kirjoitti vähemmän ja tyytyi useimmin vain lainaamaan Kareksen kirjoituksia.

Kun Uppalan ja Valveen eroamiset kansankirkosta olivat tulleet Kareksen tietoon, hän julkaisi lehdessään jyrkän kirjoituksen "Rajat selviksi."⁹³⁰ Siinä hän ei vetänyt opillisia rajoja, vaan käsitteli toiminnallisia, taloudellisia asioita — nimenomaan Siunaukselan suhteen. Uppala ja Valve laativat pian tähän kirjoitukseen vastineen: "'Rajat selviksi' -kirjoituksen johdasta".⁹³¹ Herättäjä ei sitä julkaissut, mutta Kotimaa, joka oli julkaissut⁹³² Kareksen kirjoituksen, otti vastineen palstoilleen petit -asuisena noin 3 kuukauden kuluttua.⁹³³

Kareksen kirjoitus on varsinaisesti ensimmäinen kova arvostelu kansankirkon piiristä tunnustuksellisten seurakuntien alkutaipaleelta. Sen tähden esitän tässä joukon kirjoituksen väittämiä sekä Uppalan ja Valven yhteisen vastineen huomautuksia niistä.

Kares oli nähnyt tuomiokapitulissa yhden kansankirkosta eronneen papin (Uusitalon) esittämät perustelut, joissa hänen mielestään tehtiin kansankirkon oppiin nähden "aivan umpimähkäisiä syytöksiä". Kareksen mukaan näkyi eronneiden "mielessä väikkyvän joku pyhien yhteiskunta, jossa ei olisi tahraa eikä ryppyä". Kyseessä olisi ollut "ylpeämielinen toisten tuomariksi korottautuminen, kuvittelu omasta nuhteettomuudesta ja aiotun seurakunnan nuhteettomuudes-

⁹³⁰ Her. 23.11.1923 N:o 47.

Kmaa 4.12.1923 n:o 83.

⁹³¹ Kmaa 29.2.1924 n:o 17. Vastaselvitys "'Rajat selviksi' – kirjoituksen johdosta" oli päivätty Iitissä marraskuun 30 p:nä 1923.

⁹³² K. R. Kareksen kirje 7.2.1924 – AAU:lle, kirje alkaa vain näin: "K. H.!" – Lisää keskustelussa AAU:n kanssa 8.2.1924 junassa. Muistiinpanot, oa,

ta". Kares esitti, että kansankirkon tunnustus on säilytettävä muuttumattomana, mutta lisäsi: "Tämä ei merkitse sitä, että erilaiset lahjat tahdotaan tukahduttaa." Valvetta ja Uppalaa hän piti Pātiälän apulaisina. Hän ihmetteli, miksi heidän eroamisensa ei ollut tapahtunut aikaisemmin ja lisäsi: "Vai eikö ehkä Amerikasta hankittavat kaavat ja mallit vielä olleet tarpeeksi valmiit..." Lopuksi Kares vaati selvitystä siitä, missä suhteessa Siunaukselan laitokset olivat "kirkosta eroamisliikkeeseen ja hra Pātiälän hommaan" ja lausui: "Siis: rajat selviksi."

Valve ja Uppala antoivat vastineessaan seuraavanlaisen selvityksen.

Kirkkolain 1 §:ssä jätetään kirkon oppitunnustus avoimeksi ja kirkossa sallitaan julkisesti opetettavan vastoin Jumalan sanaa ja luterilaisten tunnustuskirjain oppia. — Kares ei esitä väitteilleen mitään todistusta, vaan ne ovat hänen omia keksintöjään. Niinpä ei täällä ole kyseessä mikään pyhien täydellinen yhteiskunta, vaan kyseessä on sellainen kirkollisuus, jossa oikea oppi olisi vallalla. Tuomarina tässä ei ole kukaan ihminen, vaan Jumalan sana. Kansankirkko ei ole opetuksessaan säilyttänyt luterilaista oppia muuttumattomana, vaan on sallinut siitä poikettavan (kirkkolain 1 §:n muuttuminen, teologisen tiedekunnan opetus, erilaisten oppisuuntien. jopa tunnustuksettomien yhdistysten suosiminen).

Valve ja Uppala eivät ole Pātiälän apulaisia, vaan kukin vastaa itse omasta toiminnastaan. Kareksen pilkallinen puhe Amerikan kaavoista ja malleista osoittaa, miten tylästi hän suhtautui "uskolliseen ja jyrkkään luterilaisuuteen omassa maassa ja sen ulkopuolella". Lopuksi: "Mekin sanomme: rajat selviksi. Se on Jumalan pyhän Sanan pysyvä vaatimus, Sen mukaan olemme toimineet ja pyydämme vastakin toimia."

Tässä on silloinen ajankuva kirkolliselta kentältä.

Kareksen piti niihin aikoihin julkaista kirjanen luterilaisesta tunnustuksesta. Se oli ollut jo miltei valmiina, mutta — Kares sanoi Uppalalle — teikäläisten tapa esiintyä tässä asiassa tekee kysymykseen tarttumisen jotenkin vastenmieliseksi"!⁹³³ Kares ei rohjennut paljastaa kirkkonsa toimintaan kuuluvaa opillista sekavuutta. Näitä asioita Kares käsitteli kirjeenvaihdossa Uppalan kanssa, kun hän kieltäytyi

julkaisemasta Valveen ja Uppalan vastinetta. Hän siinä uhmasi painovapauslakiakin, mutta vastineen laatijat eivät vedonneet oikeuteen.

7.8.2 "Hajoita ja hallitse" ⁹³⁴

"Herättäjä" J. W. W. 17/4 1924

Kirjoittanut Johan Wilhelm Warttinen, rov. Sauvon khra, s. 1849.

Kirjoituksen otsikkona oli roomalaisten hallintapetiaate, jonka avulla he heikensivät toisten kansojen voimaa ja alistivat ne sitten valtaansa. Siihen kirjoittaja vertasi nyt tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien muodostamista, Kansankirkko on — kirjoittajan mukaan — sellainen kokonaisuus, josta ei missään tapauksessa saisi erota. Ja eroaminen siitä olisi samaa kuin veljesviha ja murha. Kirjoittaja sanoi: "Oma järki, oma mukavuus, oma tahto, omat oikut asetetaan kaiken mittapuuksi; se on itsekkyyttä ylpeyden muodossa, jolloin oma minä asetetaan määrääväksi kaikessa." Seurakunnan hajottajia hän vertasi juutalaisiin, jotka ristiinnaulitessaan Jeesuksen osoittivat, etteivät he tunne Isää eivätkä Jeesusta.

Rov. Warttinen ei tuntenut Kristuksen näkymättömän seurakunnan ja paikallisten seurakuntien suhdetta. Hän luuli, että Suomen kirkolla olisi lainpykälän mukaan oikea oppitunnustus. Sen piirissä ilmeneviä "puutteita ja vikoja" (väärä oppi) hän piti kuitenkin jatkuvasti sallittavana ilmiönä.

Warttisen kirjoitus on todisteena siitä, miten alkeellisen asiatomilla syytöksillä esiinnyttiin niitä vastaan, jotka kokoontuivat seurakunniksi Kristuksen kirkon tunnusmerkkien mukaan. Oli tavatonta, että Herättäjä julkaisi tällaista.

7.8.3 Kotimaa-lehti

Niissä harvoissa itsenäisissä kirjoituksissa, jotka Kotimaa asiasta julkaisi, ilmeni kiihottomampi sävy. Sehän ilmestyi lähellä yliopistopiirejä ja oli tietoisesti myös uuden jumaluusopin edustajien uskollinen tulkki. Tunnustuksellinen luterilaisuus oli sille paljon kaukai-

⁹³⁴ K. R. Kareksen kirje 7.2.1924 – AAU:lle, kirje alkaa vain näin: "K. H.!" – Lisää keskustelussa AAU:n kanssa 8.2.1924 junassa. Muistiinpanot, oa,

sempi asia kuin Herättäjälle. Niinpä se tarkastellessaan vuoden 1923 lopussa⁹³⁵ tilannetta erityisesti kiinnitti huomiotaan siihen, minkä verran tunnustuksellisiin seurakuntiin mahdollisesti liittyy jäseniä. Tässä suhteessa se totesi Yhdistyksen niitä vastustavan asenteen menestyksellisen vaikutuksen.

Kotimaan "Seppä" kirjoitti pakinassaan samaan tapaan kuin Herättäjän "Vaeltaja". Otettakaan tähän yksi esimerkki:⁹³⁶

Paimen-lehden miehille "ei ale annettu uskonpuhdistajan armo-lahjaa; he ovat lähteneet liian suureen työhön ilman sitä hengenvoimaa ja kutsua ylhäältä, mikä uskonpuhdistajan kutsumukseen tarvitaan. Ja siksi he joutuvat vain sekoittamaan omiatuntoja ja kahlehtimaan niitä kirjaimen orjuuteen, joka todellisesta luterilaisuudesta on niin kaukana kuin itä on lännestä".

Kun Jumalan sanaan ja sen mukaiseen luterilaiseen oppiin tunnustautuminen on "kirjaimen orjuutta", "Sepän" luterilaisuus oli "vapautta kirjaimista" — siis tunnustuksettomuutta.

7.8.4 Människovännen ja Församlingsbladet

Nämä ruotsinkielisen kirkkokansan lehdet eivät paljoakaan kosketelleet ko. asioita. Edellinen käsitteli⁹³⁷ Herättäjän kirjoituksen mukaan tilannetta Hämeenlinnan I kokouksen johdosta. Vähän myöhemmin evankelinen pastori Alarik Forsblom siinä selvitti, minkä perusteella toimitaan kansankirkossa.⁹³⁸ Hän kirjoitti:

Jumala on luonut ihmiset ja kansat erilaisiksi. Samoin on asianlaita uskonnollisissa oloissa. Erilaisilla hengensuunnilla on kristikunnassa oikeutuksensa. Ei sovi ulkoapäin opin perusteella arvostella eri kirkkokuntien asemaa. Ne kaikki virtaavat samasta lähteestä. Jumalan sana puhdistaa veden.

Forsblomin mukaan erilaiset opit ja tunnustukset olisivat Jumalan luomia erilaisuuksia. Kirjoituksesta käy ilmi, millä tasolla kysymystä kirkollisista perusteista evankelisessa piirissä käsiteltiin.

⁹³⁵ Kmaa 28.12.1923 N:o 99 "Kulunut vuosi".

⁹³⁶ Kmaa 7.3.1924 N:o "Oikeat luterilaiset".

⁹³⁷ Människovännen 14.12.1922 N:o 50.

⁹³⁸ Människovännen 22.2.1923 N:o 8 siitä jatkuen (I–IV).

Människövännen ei muuten kajonnut näihin asioihin, vaan pysyi ruotsinkielisellä sarallaan nimensä mukaisena. — "Ihmisyystävänä".

Uusi ruotsinkielinen kirkollinen lehti *Församlingsbladet* pysyi varsin kaukana näistä suomenkielisten toiminnoista. Mutta koskivathan ne sentään yhteistä kansankirkkoa. Lyhyitä tiedotuksia se joskus julkaisi Kotimaan ja Herättäjän kirjoitusten perusteella niiden ponsiin yhtyen.⁹³⁹

Vähän myöhemmin lehti julkaisi Amerikan ruotsalaisten kirkon Augustana -lehden kirjoituksia,⁹⁴⁰ joissa syytettiin Missouri-synodia siitä, että se olisi aiheettomasti sekaantunut Suomen kansankirkon asioihin, kun se oli tunnustautunut Suomessa syntyneisiin vapaisiin luterilaisiin seurakuntiin. Ensimmäiseen kirjoitukseen oli aiheen antanut lähinnä prof. W. H. T. Daun Amerikassa julkaisema kirjoitus hänen käynnistään Suomessa, Uppalan opiskelusta St. Louis'issa ja Suomessa syntyneistä tunnustuksellisista seurakunnista. Toisena aiheena oli prof. Daun vastaus Augustana -lehdessä.

Ruotsalainen Augustana-Synodi Amerikassa kuului opin ja tunnustuksen asioissa kaikkein väljimpiin kirkkokuntiin eikä voinut ymmärtää tunnustuksellisten luterilaisten keskinäisiä suhteita. Kaikkialla oli samat vaikeudet, kun toiset luterilaiset olivat kirkollisesti niin kaukana toisista "luterilaisista" — Kotimaan mukaan — kuin itä on lännestä.⁹⁴¹ Ei sovi ihmetellä, että noissa kirjoituksissa julistettiin Ruotsin ja Suomen kansankirkot samoin kuin Augustana -Synodikin yhtä uskollisiksi luterilaisiksi kuin ikinä Missouri-synodi, jota ne kuitenkin pitivät sen opintarkkuuden tähden moitittavana kirkkona.

⁹³⁹ Esim. *Försbl.* 8.3.1923 N:o 10 (Kmaan "Suoraan asiaan" ja Pätiälän vastaus), 13.12.1923 N:o 50 kahden Her:ssä olleen kirjoituksen johdosta ja 12.6.1924 N:o 24 pidetään sopimattomana, että V. I. Salonen piti sellaisen lähtösaarnan erotessaan.

⁹⁴⁰ *Försbl.* 1925 19.2. N:o 8 "En proselyterande luthersk synod", prof. W. H. T. Daun selostuksen johdosta *Lutheran Witness* -lehdessä (Missouri – Synod – USA): Saksannettu otsikko "Unsere Verbindung mit Finland", ja 16.4. N:o 16-S.V. "Missouri-Synoden och Finlands kyrka" prof. Daun vastauksen johdosta. Tämä aineisto saatu *Försbl:n* toimitukseen Amerikan ruotsalaisten Augustana Synodin lehdestä "Augustana".

⁹⁴¹ Edellistä Augustana-lehden kirjoitusta käsitellään myös lehdessä "Der Elsässische Lutheraner" 19125 s. 111. Tämä veljeskirkkornme joutunut samanlaatuisten syytösten kohteeksi.

7.8.5 Vartija-lehti

Näihin aikoihin oli Vartijan toimittajana **prof. A. J. Pietilä**. Hän ei voinut sietää Yhdistyksen opinkantaa. Hänen laajaa huomiota herättänyt taistelukirjasensa *Kestääkö kirkko?* (1921) sisälsi evankelista liikettä käsittelevän arvostelun, jonka laatua havainnollisesti kuvasi väliotsake: Evankelisen suunnan vahingollinen vaikutus.⁹⁴² Pietilä ilmoitti tässäkin peittelemättä, ettei hän hyväksynyt luterilaisten tunnustuskirjojen oppia.⁹⁴³ Hänen jumaluusopillista kantaansa oli tietenkin selostettu jossain määrin kirkollisessa ja hengellisessä lehdistössä ja myös Paimenessa. Vuoden 1922 lopulla hän julkaisi sitten lehdes-
sään⁹⁴⁴ "vuoroin raivoisan, vuoroin pilkallisen kirjoituksen" Äärimmäis-evankelisten vastuuton kynäileminen Paimenen toimittajia vastaan. Kirjoituksen alussa Pietilä lausui varsinaisen tyytymättömyyden aiheensa: "Jos Paimenta saa uskoa, niin koko maailman autuaaksi tekevä totuus on tällä haavaa pastorien Koskenniemen ja Pätiälän, erään amerikkalaisen professori Pieperin ja parin saksalaisen vapaa-kirkkosaarnaajan hallussa." Ja sitten Pietilä koetti osoittaa heidän edustamansa opin ja opetuksen aivan kelvottomaksi. Lopussa häntä "surettaa niiden nuorukaisten kohtalo, jotka ovat joutuneet noiden omahyväisten riitapukarien johdettaviksi",

Koskenniemi julkaisi koko tämän kirjoituksen Paimenessa⁹⁴⁵ ja vastasi siihen kohta kohdalta.

Seuraava kohta Pietilän kirjoituksessa ansaitsee erityistä huomiota tämän tutkimuksen kannalta: "Missä kaikki edellytykset yhteisymmärrykselle puuttuvat, siinä on turhaa tuhлата sanoja." Pietilä tote-
si siis omasta puolestaan, että hänen ja lujempien evankelisten väliltä puuttui yhteisymmärryksen edellytys. Sen totesi yliopiston uskonopin professori. Olisihan hänenkin kannaltaan ollut pelkkää ulkokultaisuutta pitää kirkollista yhteyttä siellä, missä sen alkeellisin edellytys puuttui.

⁹⁴² A. J. Pietilä: *Kestääkö kirkko?* (1921) s. 43.

⁹⁴³ A. J. Pietilä: *Kestääkö kirkko?* (1921) s. 22.

⁹⁴⁴ *Vartija* 1922 s. 122 N:o 8–10.

⁹⁴⁵ *Paimen* 19-22 s. 268 "Viisas ja tyhmä".

Vähän myöhemmin kyllä Pietilä muisti yleensä evankelisia pappeja, kun hän selvitellessään⁹⁴⁶ "Oikeaoppisuutta" sanoi, että vain evankeliset ja jotkut yksityiset papit häiritsivät opillista rauhaa kirkossa. Tosin tätä häiritsemistä ei juuri enää ollut, kun tunnustukselliset erosivat pois. Tuli teologinen rauha, ja Pietilän dogmatiikka, jonka käsikirjoitus valmistui hänen kuolinpäivänään 1932, tuli evankelistenkin oppikirjaksi yliopistossa ilman vastalauseita vuosikymmeniksi.

7.8.6 Suomen Viikkolehti

Ei-luterilaisten yhteisöjen lehdet käsittelivät hyvin vähän uskonnonvapauslain voimaantumisesta johtuneita käytännöllisiä asioita. Tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien asiaa seurasi vain Suomen **Vapaakirkon** (C.E.) äänenkannattaja Suomen Viikkolehti.

Se julkaisi 1922 Paimenessa olleesta M. Willkommin kirjoituksesta Ev. lut. paikallisseurakunta ja yleinen vanhurskauttaminen⁹⁴⁷ noin 7 1/2 palstaa. Lopussa lehti lausui:

"Nyt iloitsemme siitä, että evankelisessa suunnassa jo tällaista opetusta siedetään. Mutta aatteesta voi vielä olla pitkä matka sen toteuttamiseen. Tapahtukoon kuitenkin sekin pian!"

Ulos leiristä -alustuksesta julkaistiin 2 1/2 palstaa otteita ja lausuttiin lopuksi: "Omasta puolestamme emme tahdo tähän mitään lisätä. Toteamme vaan, että kirjoittaja kirkkoherra Pätiälä on vaikuttanut 'leirin sisällä' ja nähtävästi tuntee elämää siellä."⁹⁴⁸ Seuraavassa numerossa palattiin asiaan⁹⁴⁹ ja tunnustettiin, että tuossa kirjasessa esitettiin seurakuntakäsité täysin uusitamentillisesti. "Yksikään lahkolaissaarnaaja ei kumminkaan koskaan ole uskaltanut käyttää niin voimakkaan ankaria ja räikeän jyrkkiä sanoja kuin sanotun kirjan tekijä." Näillä vapaakirkollisilla ei ole varsinaisesti määrättyä oppitunnustusta ja silloin on ymmärrettävää, että luterilaisen tunnustuk-

⁹⁴⁶ Vartija 19–22 s. 158.

⁹⁴⁷ Paimen 1912:2 s. 104–. Sivulla 121 mainitaan, että tämä kirjoitus sisältää samaa kuin M. Willkommin esitelmä "Paikallisseurakunta seurakuntavallan haltijana". S. Viikko lehti käytti tätä esitelmän otsakerta (S. Viikko lehti 1923 n:o 29–30 s. 117).

⁹⁴⁸ S. Viikko lehti 1923 n:o 10 s. 78. Nimim. M–nen.

⁹⁴⁹ S. Viikko lehti 1923 n:o 11 s. 86. Nimim. Heseziel.

sen korostus on heille vastenmielistä ja heihin sattuvaa. Sen tähden kirjoittaja arvosteli sitä, että alustuksessa tehtiin vääriä profeettoja sellaisista, joista hänen mielestään Jumala ei sellaisia tee. Hän totesi lopuksi "ainoastaan kirjan seurakunta- ja kirkkokäsitteen oikeaksi".

Kun sitten ratkaisu oli tapahtunut, muutamia pastoreita oli eronnut kansankirkosta ja tunnustuksellisia seurakuntia oli syntynyt, Suomen Viikkolehti oli ainoa lehti, joka vakavasti suhtautui tapahtumaan ja joka todetusta opillisesta erilaisuudesta huolimatta toivotti menestystä.⁹⁵⁰ Kirjoittaja lausui, että tunnustukselliset luterilaiset seurakunnat tahtovat

"olla luterilaisempia kuin tähän asti sitä nimeä kantanut kirkko. – – Viisi (niitä oli silloin neljä — AAU) asiaan innostunutta pappia on pannut naulaan krakinsa ja kappansa ja astunut vapaakirkollisen saarnaajan ohdakkeiselle polulle." (Seurakunnan olemukseen nähden tunnustettiin näiden pastorien kanta oikeaksi.)

"Kaikesta huolimatta ihailtava ja kunnioitettava on näiden pastorien ratkaisu. Jonkun vuoden päästä saisivat he lojua jossa-kin pappilassa ja nauttia suuria tuloja. Nyt on kaikki mennyt ja menetetty. – – Tulkoon evankelisluterilaisista seurakunnista suuria ja voimakkaita seurakuntia. Tuossa sanassa 'vapaa' on kumminkin, opillisesta etäisyydestä huolimatta, jotakin yhdistävää..."

7.9 Kaksi murroskautta

7.9.1 Härmän ja Hämeenlinnan kokoukset

Härmän kokouksesta 1895 lähtien olivat vastakkain "kirkolliset" ja "evangeliset". "Kirkolliset" edustivat evankelisten mielestä epäselvää ja vääriä oppia vanhurskautuksesta, "Evangeliset" taas omasta mielestään tunnustautuivat oikeaan luterilaiseen oppiin sekä siinä että muissa opinkohdissa. "Kirkollisten" syytöskirjelmän alle-

⁹⁵⁰ S. Viikko lehti 1924 n:o 15 s. 118 "Ev. Lut. vapaaseurakunnista", nimim. Hesechie1.

kirjoittajina oli 55 pappia ja 3 lähetyssaarnaajaa. He jättivät evankelisen suunnan, joka joksikin ajaksi menetti kirkollisen arvostuksensa. Siitä alkoi evankelisen suunnan kirkollinen eristyminen. Se sulkeutui ja keskittyi omaan toimintaansa ja sen kehittämiseen: omat rukoushuoneet, oma lähetystyö, omat tilaisuudet, oma järjestynyt Nuorisoliitto osastoineen.

Evangelisten tunnustuksellinen linja piti kiinni luterilaisesta uskosta, opista ja tunnustuksesta. Se lähti kunnostamaan vioittuneet ja sortuneet oppitunnustusrajat. **Hämeenlinnan kokouksissa** 1922 ja 1923 se lähti yhdistystoiminnan hätävarasta oikeaan todellisuuteen — Jumalan tahtomiin tunnustuksellisiin luterilaisiin seurakuntiin. Tälle tielle lähti seitsemän pastoria ja yhdeksän maallikkosaarnaajaa sekä joukko evankelisia luterilaisia. He kokoontuivat 18 piiriseurakunnaksi, joista 6 seurakuntaa siirtyi Pätiälän oppisuuntausta kannattavaan ryhmään.

Yhdistys vastusti näitten seurakuntien syntymistä kaikin keinoin. Samalla se itse uudella tavalla lähestyi kansankirkkoa — täysin riippumatta kirkon teologisista asenteista. Yhdistys haki sen tukea ja arvontoa (esim. Vihtori Savolaisen toinen virkaanasettaminen 1928,⁹⁵¹ piispa Gummeruksen suorittama Luther -Kirkon vihkimistilaisuus 1931⁹⁵² jne.). Evankelisen suunnan eristyminen oli loppunut.

Tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia lujittivat Jumalan sanan puhtaan opin todistuksilla ja sydämellisellä uskonveljeydellä muualla maailmassa toimivat vastaavat tunnustukselliset luterilaiset juma-luusoppineet ja kirkot.

Huomattavien tapausten vaiheita nimitetään historian lehdillä usein tapahtumapaikkojen mukaan. Niinpä evankelisen liikkeen kirkollinen eristymisvaihe on lähtenyt liikkeelle **Härmän kokouksen** tuloksesta. Sen tunnustuksellisen linjan kokoontuminen omiksi luterilaisiksi seurakunniksi on lähtöisin **Hämeenlinnan kokouksista**, mihin liittyy myös **Paimen-lehden** nimi.

⁹⁵¹ Autuus Pakanoille 1928. n:o 3 s. 38–39: "Juhlahetki".

⁹⁵² Sanans, 1931 n:o 17 s. 257– "En minä häpeä Kristuksen evankeliumia" piispa Jaakko Gummeruksen puhe.

7. 10 Kirkollinen lumous

7.10.1 Lumousta ja vapautusta siitä

Jumalan valtakunta on "vanhurskautta, rauhaa ja iloa Pyhässä Hengessä". Se on kristillisen uskon asia. Usko pitäytyy Jumalan saanaan ja sen mukaan käytettyihin sakramentteihin. Näitten Kristuksen kirkon tunnusmerkkien (notae ecclesiae Christi) perustalla kokoon-tuu ja toimii kristillinen kirkko maailmassa.

Ihmisluonto pyrkii uskonnollisissa asioissa pitäytymään ajallisiin kirkollisiin tottumuksiin ja muotomenoihin riippumatta siitä, miten kirkko edustaa Kristuksen kirkkoa. Milloin uskonnollisuus pitäytyy muuhun kuin Kristuksen kirkon tunnusmerkkeihin, se turvautuu kirkollisiin muotoihin ja harjoittaa taikuutta.

Kun luterilainen kirkko aikaa myöten muuttui laitosmaiseksi, pi-täydyttiin siihen riippumatta siitä, opetettiinkö siellä Jumalan sana yksimielisesti puhtaana vai ei. Ulkonaisen muodollisen uskonnolli-suuden lumous on luterilaisissa kirkoissa voittanut alaa.

Tällainen luterilaista nimeä kantavan laituskirkollisuuden lumous on Suomessakin tullut kansan yleiseksi uskonnollisuudeksi. Kun täälläkin 1920-luvulla alkoi syntyä tunnustuksellisia luterilaisia seu-rakuntia, joiden ainoa tarkoitus on oikealla tavalla seurata Kristuksen kirkon tunnusmerkkejä, hallitsi inhimillinen laituskirkollisuuden lu-mous kirkon luterilaisimpiakin piirejä.

Vapautuminen inhimillisen laituskirkollisuuden lumouksesta on uskonpuhdistusta. Sellaista oli Lutherin esiintyminen paavikirkon harhoja vastaan. Samaa on myös vapautuminen sekaoppisen laitos-kirkollisuuden lumouksesta myöhempinäkin aikoina.

Tällaista uskonpuhdistuksen tietä ovat uskolliset luterilaiset vii-me vuosisadalla nykypäiviin asti kulkeneet kokoontuessaan tunnus-tuksellisiin luterilaisiin seurakuntiin ja vastaaviin kirkkoihin,

7.10.2 Lumousta vastaan — lumouksen alaisuutta

Luther — Rosenius — Hedberg — Engström — F. Pieper.

Luther käsitteli 1534 suhtautumista toisinopettavaan kirkkoon tällä tavalla:

"He (paavilaiset) huutavat aina vain: Kirkko! Kirkko! Kirkko! ja kutsumat kirkoksi myös jumalattomia ihmisiä, joilla on ja jotka laativat oppikäsityksiä ja lauselmia yli ja vastoin Raamattua vieläpä jumalalliseen mahtiin vedoten. – – Mutta jos meidän on kutsuttava kirkoksi sitä, jota he yhä huutavat kirkon olevan, ja jos meidän olisi uskottava sitä, mitä he aina sanovat ja tekevät: mihin sitten enää Pyhää Raamattua tarvitaan, miksi sitten syntejä rangaistaan, minkä tähden olemme totuuden tunnustuksen tähden kuoleman vaarassa, kun me (heidän opetuksensa mukaan) voisimme helposti selviytyä kaikesta ja ilman vaivaa vain nukkuen voisimme tulla autuaiksi – – Ja kuinka tässä aiotaan neuvoa niitä hurskaita ja jumalaisia sieluja, jotka ovat sidotut Raamattuun jumalallisen totuuden sanana eivätkä voi uskoa sellaista, mitä julkisesti opetetaan vastoin Raamattua? Onko meidän heille ehkä sanottava: paavia on kuultava, jotta rauha ja yksimielisyys säilyisi? Vai onko annettava heidän huojuja epätietoisuudessa ja odottaa niin kauan, kunnes paavi kannattajineen on jotakin muuta päättänyt? Ne, jotka tätä kannattavat, olkoot sen enempää sielunsa autuudesta välittämättä ja itsestään varmoja, mutta totisesti ei kuitenkaan voida epävarmojen ja epäselvien oppien kautta rauhoittaa sellaista sydäntä, joka pelkää Jumalaa ja vakavuudella tahtoo välttää iankaikkista kadotusta ja haluaa iankaikkista elämää."⁹⁵³

Saarnaaja **C. O. Rosenius** vastusti Ruotsissa jyrkästi tunnustuksellisten (vapaiden) luterilaisten seurakuntien asiaa. Hän perusteli kantaansa mm. seuraavilla toiminnallisilla näkökohdilla:

"– – minä luulen, että meillä (Roseniuksella ja Oscar Ahnfeltilla) on korkeampi ja autuaallisempi kutsumus (kuin ajatella järjestäytymisiä uskonnonvapauden perusteella), nim. julistaa Jumalan valtakuntaa ja vaikuttaa **hengellisen vapauden** puolesta, joka on riippumaton kaikista uskontomuodoista. Minä näen ja huomaan kaikkialla, että suurin osa maamme heränneistä ja kristityistä tulisi peljästymään meitä eikä koskaan tahtoisikaan kuulla sanaakaan parannuksen ja uskon saar-

⁹⁵³ Lutherin esipuhe A. Corvinuksen kirjoittamaan kirjaan 1534, Walch² XVIII 2008 – 11.

nastamme sinä hetkenä, jolloin me esiintyisimme ulkonaista (vallitsevaa) kirkkoa vastaan".⁹⁵⁴

Rosenius puolustaessaan pitäytymistä Ruotsin valtiokirkkoon vetosi siihen, että kirkkolaissa on hyvä oppitunnustuspykälä.

Pastori F. G. Hedberg asetti asiat kohdalleen kumoten Roseniuksen perusteet:

"Mutta tämä perusoppi (kirkon virallinen oppitunnustus — doctrina publica) on vain lammannahka. — Ruotsin kirkko poikkeaa selvästi teossa perusopista: väärää oppia on sen kirjoissa ja sitä opettavat sen papit. — Opetustapansa mukaan on kirkkoa arvosteltava — eikä sen isien tunnustuksen mukaan, josta se (käytännössä) on langennut." Ja Hedberg selitti vielä, että sellaisesta yhteydestä pitää vetäytyä pois.⁹⁵⁵

Hedberg ei kuitenkaan sovelluttanut oikeata perustettaan Suomen kirkon oloihin.

Vastustaessaan Suomen tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien syntymistä **Julius Engström** kirjoitti 1922, 1923:

"On kuulunut sellaisia ääniä, että uskovaisten olisi lakattava kirkossa käymästä siellä, missä epäevankelinen pappi saarnaa. Tällainen ajatuskanta ei kuitenkaan ole oikea."⁹⁵⁶

"Pysykäämme vain evankeliumin yksinkertaisuudessa. — Seurakunnasta huolehtiminen ei kuulu meille, vaan sitä hoitaa ja ylläpitää se Herra, joka käyskentelee seitsemän kultaisen kynttilänjalan keskellä ja pitää seitsemää tähteä oikeassa kädessään."⁹⁵⁷ (Molempia lausuntoja on aikaisemmin käsitelty — tässä ne vain kuvaavat kirkollista lumousta.)

Engström lausui tällaista vain omina käsityksinään ilman mitään Jumalan sanan perustetta. Jumala on uskonut maailmassa toimivan kirkkonsa asioitten hoitamisen kristittyjen asiaksi sanansa mukaan. Juuri tästä kieltäytyi Engström ja neuvoi evankelisia tekemään samoin.

⁹⁵⁴ C. O. Rosenius 19.6.1851 Scottille (Rosenius-biografi 1868 s. 214) Ernst Newmanin tutkimuksessa "Nord-skånska väckelserörelser under 1800-talet" SKD, Lund 1925 s. 106. alamuisto 75.

⁹⁵⁵ Hedbergin muistiinpanot, LEA, vert. Kokys. s. 106.

⁹⁵⁶ Sanans. 1922 n:o 9 s. 132 (J. Engström: "Kirkossa käymisestä").

⁹⁵⁷ Sanans. 1923 n:o 9 s. 139, J. Engström: "Kirkosta luopumisesta".

Professori F. Pieper (k. 1931) Missouri-synodista lausuu Dogmatiikassaan kirkon virallisen oppitunnustuksen merkityksestä:

"Kirkko on oikeaoppinen vain siinä tapauksessa, että oikea oppi **todella** opetetaan sen kaikista saarnatuoleista ja sen kaikissa julkaisemissa kirjoituksissa — ei sen perusteella, että se tunnustautuu oikeaan oppiin — vain 'virallisesti'. Ei 'virallinen' oppi, mitä kirkossa pitäisi opettaa, vaan **todella käytössä oleva oppi** ratkaisee kirkon kelpoisuuden, koska Kristuksen säädös merkitsee sitä, että kirkossa opetetaan todella kaikki, mitä hän on opetuslapsilleen käkenyt, — eikä sitä vain 'virallisessa asiakirjassa' tunnusteta oikeaksi opiksi."⁹⁵⁸

"Pyhässä Raamatussa ei ole ainoatakaan kohtaa, joka oikeuttaisi kirkon opettajan (pastorin) poikkeamaan Jumalan sanan opista tai joka sallisi Jumalan lapsen pitää (seurakunnallista) yhteyttä opettajan kanssa, joka opettaa toisin kuin Jumalan sana. Jumala on niitä profeettoja vastaan, jotka julistavat omaa sanaansa, Jer. 23:31, ja erotuksetta kaikilla kristityillä on (Jumalan) käsky heistä erota, Room. 16:17; 1 Tim. 6:3ss."⁹⁵⁹

7.10.3 Kristuksen kirkon kellojen ääni kautta aikain

"Lakiin ja todistukseen!", Jes. 8:19,20.

"Menkäämme siis hänen tykönsä 'ulkopuolelle leirin' hänen häväistystään kantaen", Hebr. 13:10-14.

"Lampaat seuraavat paimentaan, sillä he tuntevat hänen äänensä. Mutta vierasta ne eivät seuraa, vaan pakenevat häntä, koska eivät tunne vierastan ääntä", Joh. 10:4,5.

"Te olette valittu suku, kuninkaallinen papisto, pyhä heimo, omaisuuskansa, julistaaksenne sen jaloja tekoja, joka on pimeydestä kutsunut teidät ihmeelliseen valkeuteensa", 1 Piet. 2:9.

"Älä pelkää sinä pieni lauma, sillä Isänne on nähnyt hyväksi antaa teille valtakunnan", Luuk. 12:42.

⁹⁵⁸ F. Pieper, Christl. Dogmatik, St. Louis, Mo. 1920, III 487.

⁹⁵⁹ F. Pieper, Christl. Dogmatik, St. Louis, Mo. 1920, II 486.

"Missä kaksi tai kolme kokoontuvat minun nimessäni, siellä minä olen heidän keskellään", Matt. 18:20.

"Niin kuin paimen pitää huolen lampaistaan, kun hän on lampaitensa keskellä ja ne ovat hajallaan, niin minä pidän huolen lampaitani, ja minä pelastan ne joka paikasta, minne ne ovat hajaantuneet pilvisenä ja pimeänä päivänä", Hes. 34:12. (Tunnuslause).

7.11 "Sillä entinen, vanha kirkko pilkistää jälleen esiin..."

Kun Luther oli kohta kohdalta osoittanut, että paavikirkosta erinneet luterilaiset seurakunnat pysyivät kaikessa opissa uskollisesti Jumalan sanassa, hän kysyi, miksi heitä tuomittiin kirkosta eronneiksi ja kuinka he olivat uusi kirkko, kun ei heistä voinut mitään uutta löytää. He olivat oikea vanha, apostolinen kirkko. Sitä Luther kuvasi sitten näin: "Sillä entinen, vanha kirkko pilkistää jälleen esiin (kuten aurinko pilvien lomitse, joitten takana aurinko oli, vaikkei sitä näkynyt)..." Ja tämä — sanoi Luther vielä — pysyy totena, niin kauan kuin ei voida osoittaa, että uskonpuhdistuksen kirkko olisi langennut vääräänoppiin.⁹⁶⁰

Kun lähdemme seuraamaan tunnustuksellisten luterilaisten ("vapaiden") seurakuntien syntyvaiheita Suomessa 1920-luvulla, meidän on ensimmäiseksi tähdennettävä samaa tosiasiaa, jota Luther sai lakkaamatta teroittaa. Uskonpuhdistuksen kautta ei syntynyt mitään uutta kirkkoa. Sen jäsenet eivät eronneet oikeinopettavasta apostolisesta kirkosta. He erosivat sellaisesta ulkonaisesta kirkosta, johon he tietämättömyyden tähden olivat kuuluneet, vaikka siltä puuttuivat Kristuksen kirkon oikeat tunnusmerkit.

Täten he vain korjasivat Jumalan tahdon vastaisen olotilan. Asiaan ei vaikuttanut mitään paavikirkon tuhat -vuotinen toimintakausi eikä sen mahtavamuotoinen kirkollisuus. Jumalan sana oli yli kaiken. Seurakunnathan olivat vain Kristuksen kirkon oikeitten tunnusmerkien mukaan Kristuksen ympärille kokoontuneet uskovat ihmiset.

⁹⁶⁰ Luther: Wider Hans Worst 1541, Walch² XVII 1311–. Vert. Kokys, s. 98–101.

Kun he näin tekivät, he olivat oikealla tiellä — olivat oikein kokoon-tuva kirkko. Paavikirkko oli väärän oppinsa tähden lahko — tuhat vuotta vanha. Usko, oppi, tunnustus ratkaisee kaiken.

Samalla tavalla on monessa maassa tietoisien luterilaisten täyty-nyt jättää opin sekavuuteen yhä julkisemmin joutuneita nimiluterilai-sia kansankirkkoja. Kun nämä luterilaiset ovat kokoontuneet Kris-tuksen kirkon oikeitten tunnusmerkkien mukaan, hekin ovat vanha, apostolinen kirkko. Näitten luterilaisten joukkoon liittyi 1920-luvulla myös suomalaisia kristityitä. He tulivat silloin aluksi kaikki evanke-lisestä liikkeestä ja suunnasta, jonne he uskon ja opin perusteella oli-vat liittyneet kuin hätäsatamaan.

"Pilvien takana oli aurinko, vaikkei sitä näkynyt."

Kun näissäkin piireissä opittiin käsittämään kristittyjen kokoon-tuminen Kristuksen kirkon tunnusmerkkien mukaan seurakuntina ja kirkkona, pilvet alkoivat hälvetä. Silloin Yhdistys ilmoitti olleensa ja olevansa vain sekaoppisen kansankirkon palvelija eikä suinkaan tun-nustuksellisten luterilaisten kirkollinen hätäsatama. Tietoisilla evan-gelisilla ei ollut muuta mahdollisuutta Kun kokoon-tua omina tun-nustuksellisina seurakuntina.

Tällainen seurakuntatoiminta oli Suomessakin silloin uutta. Toi-minnan periaatteet oli opittava Jumalan sanasta ja itse toiminta oli aloitettava aivan alusta. Heikkoa se tosin oli, mutta siitä saattoi kui-tenkin Lutherin tavoin nyt Suomen osalta sanoa: "Sillä entinen, van-ha (apostolinen ja luterilainen) kirkko pilkistää jälleen esiin (kuten aurinko pilvien lomitse, joitten takana aurinko oli, vaikkei sitä näky-nyt)..." — Ja tämä pysyy totena, niin kauan kuin nämä seurakunnat pysyvät Jumalan sanan puhtaassa opissa.

8. SUOMESSAKIN SYNTYY TUNNUS- TUKSELLISIA LUTERILAISIA SEURAKUNTIA 1923–1926

8.1 Yleisiä ja yhteisiä piirteitä

8.1.1 Suuntayhdistyspohjalta lähdettiin

Vakavat evankeliset olivat enemmän tai vähemmän tietoisesti pittäytyneet yhdistystoimintaan uskon ja tunnustuksen perusteella. Se oli tietämättömyyden aikoina puuttuvan tunnustuksellisen seurakunnan korvike. Kyllä asia oli juuri niin kuin lapsenmielinen Junno Noponen Kyyjärveltä sen ilmaisi: "Se ajo het' pois (kansankirkon toiminnasta), kun uskoon tuli."⁹⁶¹ Sitten oli tietenkin monenlaista sekaavuutta ja ristiriitaa ja erilaisuutta, miten tämä käytännössä oikein meni. Mutta perussuunta oli juuri se.

Syntyvien seurakuntien asioita ei käsitelty ollenkaan virallisesti kansankirkon piirissä. Ei niitä varsinaisesti käsitelty Porvoon synodaalikokouksessakaan (1922). Siellä vain puhuttiin luterilaisen opin näkökohdista kirkossa. Tunnustuksellisten seurakuntien asiaa selviteltiin varsinaisesti vain evankelisten omassa keskuudessa.

8.1.2 Evankelisten yleinen suhtautuminen kansankirkkoon⁹⁶²

Yhdistyksen kentällä oli tunnustuksellinen ja toishenkistä toimintaa vieroksuva asenne vallalla miltei kaikkialla. Tietenkin on tässä otettava huomioon lähinnä tietoisemmat, suomenkieliset evankeliset. Ruotsinkieliset on tuuditettu toisenlaiseen vireeseen. Suomen- ja ruotsinkielisten evankelisten kesken ei ollut yhteistoimintaa.

⁹⁶¹ Katso edellä 'hastatteluja I'
⁹⁶² Ko. henkilöiden haastatteluja.

Pastori Pätiälä, joka vuodesta 1899 lähtien tunsii tilanteen kentällä paremmin kuin ehkä kukaan toinen, kertoi, että tietoiset evankeliset olivat "ylt'yleisesti vastustamassa väärää jumaluusoppia" ja rukoushuoneet oli pystytetty vastakohtana kirkolle.

Pastori Koskenniemi lausui, että vanhojen evankelisten kristittyjen toiminta ei ollut kirkon kumartamista, vaikka siellä käytiin. Nyt kumarretaan. Monin paikoin evankeliset tunsivat olevansa yhtä toisia vastaan. Eri paikoissa eri tavalla.

Pastori K. Valve: Evankeliset kuulijat olivat yleensä lapsenmiehisiä. Heitä saattoi johtaa sinne, tänne. Paljon oli lapsenmielistä innostusta — ei kylläntynyttä ylpeyttä. Yleensä evankelinen toiminta oli vastarintaliike. Toisenlaatuisia poikkeuksia pidettiin "puol'evankelisina",

Pastori Uusitalo: Evankelinen kansa oli yleensä kirkkoon nähdén torjuva — vastakohtana sille eikä se kannattanut epäevankelisia.

Pastori Erkki Penttinen: Se, että on oltu jatkuvasti ristiriitaisessa kirkollisessa yhteydessä (vain suuntana), jollakin tavoin hiljalleen on turruttanut mielet, niin että oppii ikään kuin pitämään väärää tilannetta asiaan kuuluvana. Käyttämätön teräkin ruostuu. Evankelisten kannanottoihin on vaikuttanut myös oikean Jumalan sanan tiedon puute.

Kolportööri J. Merruntaus: Ennen yleensä evankeliset tunsivat olevansa aivan eri yhteys kuin virallinen kirkko.

Viljo Malkavaara: Rukoushuoneella oli oma erillinen toimintansa. Kirkkoon mentiin vain silloin, kun siellä saarnasi evankelinen pappi. Vasta kun taistelu näistä asioista puhkesi 1920-luvun alkuvuosina, jakaantuivat evankeliset kahteen eri ryhmään. Toiset alkoivat silloin kannattaa yleisempää yhteisymmärrystä virallisen kirkon toiminnan suhteen. He käsittivät ennen kirkon lähetyskentäksi.

Lauri Sihvola vastaa kysymykseen, olivatko evankeliset 1920-luvun alussa kirkollisia: "Lyhyesti sanottuna: emme olleet niin kirkollisia. Huomattava käänne tapahtui samaan aikaan kuin eroamiset kansankirkosta. Ne evankeliset, jotka siihen asti olivat olleet yhtä mieltä joukossamme aina jyrkästi tuomitsemassa toisinopettavia, ei-

vät enää sen jälkeen tuominneet kirkkoa väärästä opista, vaan liittyivät lähemmäksi kirkollisia ja kirkon taholta ei enää oltu vihaisia heille."

Eräs evankelinen, joka aikanaan liittyi syntyviin seurakuntiin, kertoo, miten hänen isänsä oli aikanaan "ihastunut Paimenen 'väärää' kirkkoa arvostelemaan henkeen", mutta sitten kerrassaan muuttui, kun tytär oli tosi teossa toiminut sen mukaan.

August Kallio muistelee, miten hän sai hengellisen ravintonsa yksinomaan evankelisen liikkeen kautta ja että silloin pidettiin kirkkoa aivan vieraana välttämättömytenä.

Tässä olen esittänyt joitakin lausuntoja evankelisten yleisemmästä suhtautumisesta kirkollisiin asioihin. Huomaamme, että aikaisemmin esitetyt yksityisten kannanotot olivat varsin yleinen ilmiö, kuitenkin niin, että siinä samalla ilmeni suurta heikkoutta asian syvällisessä käsittämisessä. Mutta se ei ollut sinänsä vastustavaa viisastelua, vaan oikean opin ja Jumalan sanan tuntemisen puutetta. Sydämet olivat avoimet.

Uhmaakin ilmeni. Otan siitä esimerkin valtameren takaa. Kansalliskirkon clevelandilainen naisjäsen sanoi niihin aikoihin pastori A. E. Kokkoselle: Me olemme Evankeliumiyhdistyksen kannattajia, vaikka meille mitä tahansa puhuttaisiin. Siihen pastori kysyen huomautti: Oletteko sittenkin, vaikka me Raamatun sanalla näyttäisimme, että Yhdistys on väärässä? — Siihen asia silloin jäi.⁹⁶³

— Olisi kyllä vastaavanlainen esimerkki Suomesta, Lahdesta.⁹⁶⁴ mutta sen erityisen karkeuden tähden en ota sitä jäämään historian lehdelle.

Yleensä siirtyi tunnustuksellisiin seurakuntiin, niiden syntyvaiheessa, paikkakuntiansa johtavia evankelisia tai muita uskon ja opin asioissa varsin tiukkoja evankelisia. Muuten evankelisten tunnustuksellinen linja oli hyvinkin yleinen ja laaja. Mutta heikon tietoisuuden johdosta ja Yhdistyksen ankaran vastustuksen alaisina useimmilla paikkakunnilla tuli mukaan vain pieni joukko.

⁹⁶³ BAU:n haast.

⁹⁶⁴ Wiljo Malkavaaran haast.

8.1.3 Tunnustuksellinen näkökohta

Kuten tiedämme, oli evankelisessa liikkeessä itsessään useita erilaisia linjoja — äärilaidalla itsenäisten maallikkosaarnaajien ja To-distajain-seuran vivahtukset. Niiden rajat olivat osaksi epäselvät. Kuitenkin oli pitäytyminen evankeliumin peruskohtiin niin yleistä ja Lutherin kirjojen käyttö niin runsasta, että luterilaisen opin rintama tuntui varsin yhtenäiseltä. Joitakin poikkeuksia oli ja jotakin tietoisuutta erilaisten opinkäsitysten olemassaolosta omassa piirissä oli olemassa. Täyttä selvyyttä ei koko opin asioissa ollut.

Pätiälä ilmoitti Porvoon synodaalikokouksessa, että kyseessä on hänenkin puoleltaan kokoontuminen "pitäen kiinni (luterilaisesta) tunnustuksesta ja Raamatusta" ja että "luterilaiset veljet" Amerikassa kuuluvat Missouri-synodiin, joka tarkoin pitäytyy Raamattuun ja luterilaiseen tunnustukseen.⁹⁶⁵ Tunnemme myös sen, että hän kutsui ratkaiseviin Hämeenlinnan kokouksiin "Tunnustuskirjoillemme uskollisia saarnaajia"⁹⁶⁶ ja "Luterilaisen Kirkon Tunnustuskirjoille uskollisia kristityitä".⁹⁶⁷ Tämä oli silloin ehdoton tunnus ja kilpi. Silloin ei voitu ryhtyä näitä tunnuksia epäilemään. Niissäkin kohdin, missä tiedettiin voivan olla jotakin vaikeutta, toivottiin, että ne selviäisivät kokouskutsujen selvien sanojen mukaisesti. Tässä toivossa toimittiin.

8.1.4 Mikä nimeksi syntyville seurakunnille?

Oli aiheellista, että Hämeenlinnan II kokouksessa neuvoteltiin myös muodostuvien seurakuntien nimestä. Seurakuntien nimeksi sovitettiin: (paikkakunnan) vapaa ev.-lut. seurakunta. Siinä "vapaa"-sana ei ollut erityisemmin onnistunut, mutta jokin erilaisuus täytyi saada näkyviin kansankirkon "ev.-lut. seurakuntien" rinnalla. Se tahdottiin pitää erillisenä eikä yhdistää "seurakunta"-sanaan, kun meillä käsitteet "vapaaseurakunta" tai "vapaakirkko" liittyvät läheisesti Suomen (ei-luterilaisen) Vapaakirkon toimintaan. Sekavuutta on sittenkin syntynyt. Asiallinen nimitys olisi ollut tunnustuksellinen luterilainen

⁹⁶⁵ Porvoon synod. koko pkirja 1922 s. 105–106.

⁹⁶⁶ Hämeenlinnan I kok:n kutsukirjeessä (edellä).

⁹⁶⁷ Hämeenlinnan II kok:n kutsuilmoituksessa, Paimen 1923 s. 31.

seurakunta ja kirkko. Tämä tuntui alussa haitallisen pitkältä ja se oli myös uusi ja selitystä kaipaava käsite. Käyttöön otetussa nimityksessä sana "vapaa" kuvasi kahta asiaa: nämä seurakunnat olivat vapaita sekä valtiosta että valtiokirkosta. Tätä sanaa käytettiin seurakuntiemme ja kirkkokuntamme nimissä ensin epävirallisesti ja sitten virallisesti (1929–) 44 vuoden aikana, kunnes katsottiin 1967 mahdolliseksi ottaa käytäntöön asiallisempi nimitys: tunnustuksellinen luterilainen.

Porvoon synodaalikokouksessa 1922 pastori Lauri Takala käytti tätä nimitystä kannattaessaan Engströmin ponsia. Hän lausui: "On hämmöittänyt mielessäni kuva jonkinlaisesta tunnustuksellisesta kirkosta."⁹⁶⁸ Pätiälä taas oli edellisenä vuonna kirjoittanut, että nyt "alkaa – – hämmöittää – – Suomen ev.-lut. vapaakirkko".⁹⁶⁹

8.1.5 Seurakunnat syntyvät ja järjestäytyvät

Kuvaukseen liittyviä selittäviä näkökohtia

Tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien perustamisvaiheita esitettäessä on otettava huomioon mm. seuraavia selittäviä näkökohtia.

Kun kaikki syntyneet seurakunnat ovat tavalla tai toisella lähteneet evankelisen liikkeen tai suunnan piiristä, ei eri paikkakunnilla voida kuvata koko tämän esivaiheen kulkua. Onhan tässä tutkimuksessa koetettu kuvata itse evankelisen liikkeen yleisiä ja erityisiä vaiheita, joten se heijastuu eri paikkakunnillekin. Näin ollen voidaan seurakuntien syntyvaiheita kuvata toisin paikoin suhteellisen lyhyesti.

Käytän otsikoissa ja muuallakin usein vain paikkakunnan nimeä. Lukijat voivat käsittää, milloin siinä on kyseessä tunnustuksellinen (vapaa) luterilainen seurakunta. Samoin, kun lyhyiden vuoksi puhumme vain "seurakunnasta". Suluissa oleva numero osoittaa niiden syntymisen aikajärjestyksestä.

⁹⁶⁸ Porvoon synod. koko pkirja 1922 s. 132.

⁹⁶⁹ Paimen 1921 s. 105. Katso t. tutk. s. 140.

Mukaan ovat otetut kaikki ne seurakunnat, jotka ovat syntyneet syksyyn 1924 mennessä, ja sen jälkeen vain ne seurakunnat, jotka omaksuivat luterilaisen oppitunnustuksen, elokuun loppuun 1926.

Seurakuntiin liittyi usein jäseniä peruspaikkakunnan lähiseuduilta, joskus hyvinkin kaukaa. Meidän on pakko käsitellä varsinaisesti vain peruspaikkakunnan vaiheita.

Joissakin tapauksissa seurakunta on koostunut varsin pienestä jäsenmäärästä (esim. Teuva, Jämsä, Selänpää). Emme saa pitää jäsenmäärää perustekijänä. Kristillinen, luterilainen usko ja tunnustus, on aina ratkaiseva tekijä, Onpa pidettävä pienen seurakunnan kokoon-
tumista erityistä huomiota ansaitsevana, kun siinä ristinalaisuus voi olla ankarampaa kuin suurempien seurakuntien toiminnassa. Vapah-
tajakin arvostaa täysin pienintäkin mahdollista seurakuntaa alkaen kahdesta tai kolmesta, Matt. 18: '0.

Seuraamme tässä seurakuntien kokoontumiseen johtaneita vaiheita ja päätämme esittelyn seurakuntien syntyyn. Niitten myöhem-
mät vaiheet kuuluvat seurakuntien toiminnan historiaan.

8.1.5.1 Luopioinen (1)

Evangelisten toimintaa⁹⁷⁰

Ennen vuosisadan vaihdetta ei evankelinen liike ollut levinnyt Luopioisiin. Kuuluksi tullessa Kalle Antinpoika Pätiälän suuressa ja vauraassa kodissa Rautajärvellä vallitsi siihen aikaan yleinen Jumalan sanan kunnioitus. Syntisten Vapahtajaan uskottiin. Pitäjän omia maallikkopuhujia kuultiin.

Uskon ja tunnustuksen voimakkaan tuulahduksen toi sinne yksi kodin yhdeksästä veljeksestä — Heino Pätiälä. Hän oli silloin (1897 seuduilla) vielä nuori lyseolainen. Myöhemmin hän toi mukanaan intomielisen ylioppilastoverinsa Ensio Takalan. Uskon asia oli näin kirkastunut Hanna -sisarelle. Mutta vasta 1903, kun tämän puoliso, tilanomistaja K. V. Regnell oli tullut mielenmuutokseen — maailmanmiehestä lapsenmieliseen uskoon, ovet olivat täysin avautuneet

⁹⁷⁰ Hanna Raudan haast. 1949. Yhd:n vuosikertomuksia. Papiston matrikkeleita.

siellä evankelisen liikkeen toiminnalle. Sen keskuspaikkana oli nyt Regnellien Ämmätsän kartano. Mutta uskoa tunnustavien joukko ei ollut suuri. Kuitenkin kartanon tuki tarjosi mahdollisuuksia toimintaan. Jatkuvasti esiintyivät pastoreiksi valmistuneet Heino Pätiälä ja Ensio Takala sekä evankelisen liikkeen puhujat, kuten Elias Saarinen Karstulasta, Sakeus Saario Jämsänkoskelta, M. Miettinen Jyväskylästä ja opettaja Emerik Lyytinen.

Pastori Kuusen ollessa apulaispappina Luopioisissa (1906–1907) saatiin näille piireille oma rukoushuone kirkonkylään vuoden 1908 seuduilla. Vähän joka kylään syntyi pirteitä "uskovaisten piirejä", joista nousi paikallinen saarnaajakin, muurari A. J. Palmgren. — Maaperää muokkasivat myös jonkin aikaa toimineet apulaispastorit. Railakasotteinen pastori Antti Rentola (Luopioisissa 1907–1908) oli ensin lainsaarnaaja, mutta oppi Ämmätsän kartanossa tuntemaan evankeliumin sanoman⁹⁷¹ ja julisti sitten myös sitä. Pastori Väinö Peltonen toimi Luopioisissa yli vapaussodan ajan (1917–1921). Hänet olisi saatu valituksi neljänneltä vaalisijalta kirkkoherraksi 1921, ellei vaalitoimituksessa olisi menetelty niin, että monet hänen kannattajansa eivät voineet antaa ääntänsä. Vaalin tässä vaiheessa oli nim. äänivaltaisten nimet luettu tavattoman nopeasti, kun taas seuraavassa vaiheessa äänestettäessä tuomiokapitulin ehdokkaista oli nimet luettu hitaasti ja sama nimi useampaankin kertaan. Tehty valitus ei auttanut. Tämä tapaus ja sen tulos jyrkensi evankelisten asennetta.

Kuvaavaa on, että Yhdistyksen jäseninä Luopioisista oli vuodesta 1904 lähtien vain 3–4 Pätiälän suvun jäsentä kahdesta kodista. Lisänä vapaan seurakunnan syntyessä eräs opettaja. Samoin välillä hetkellisesti evankelinen apulaispastori rouvineen. Nuorisoliittoon kuuluivat sitten nuo pienet piirit sieltä täältä. Ämmätsän isännän kuollessa (1918) jäi evankelisten toiminnan johto Hanna Regnellin (Rauta) käsiin.

⁹⁷¹ F. Syväniemi, *Sanans.* 1958 s. 324.

Vapaa Ev.-Lut. Seurakunta syntyy⁹⁷²

Orpokotiyhdistys Siunaukselan toiminta (1912–) oli lähtenyt tarmokkaasti liikkeelle. Hanna Regnell oli sen johtokunnan jäsenenäkin. Paimen -lehden alkaessa ilmestyä 1921 hän kuului myös sen toimitukseen. Luopioisissa liikkueensa Pätiälä puhui sekä yksityisesti että julkisesti muun opetuksen yhteydessä tunnustuksellisen seurakunnan asiasta.

Uusitalo oli käynyt Luopioisissa kesällä 1923 kaksi kertaa pitämässä Siunaukselan juhlia. Hän oli puheissaan tietenkin kosketellut luojaan ja vakuuttavaan tapaansa myös näitä seurakunnallisia kysymyksiä.

Samoin oli Uppala käynyt siellä lokakuussa 1923 ja oli puhunut rukoushuoneella ja Ämmätsän kansakoululla. Keskusteluja ja neuvotteluja aina sen ohella. Joukko ystäviä näytti olevan kaikin puolin selvillä näistä asioista, mutta mistään ratkaisevista toimista ei yksityiskohtaisesti neuvoteltu.

Luopioisten sydänmailla tunsivat evankelisten joukko olevansa kaikessa toiminnassaan kuin yksi, oma seurakunta. Rukoushuone oli oman hengellisen toiminnan pääpaikka. Hengenyhteyttä ei ollut viralliseen kirkkoon. Tietenkin on tällaisessa vapaaehtoisessa toiminnassa aina todellisen, vakaan yhteisyyden rajat merkitsemättömiä. Kaikessa suuntatoiminnassa ovat veräjät aina auki: toiset tulevat ja pysyvät — toiset tulevat ja menevät. Johto on aina harvojen käsissä. Kun sitten suurempia ratkaisuja olisi tehtävä, voi kaikki muuttua. Täälläkin olivat evankeliset piirit kaikissa asioissa yksimielisiä siihen saakka, kunnes tuli kyseeseen, ollaanko samaa uskoa tunnustava seurakunta.

Viisi päivää Uppalan käynnin jälkeen lokakuun 18 p:nä 1923 tietoiset evankeliset kävivät kirkkoherranvirastossa eroamassa kansankirkosta. Omattunnot olivat asiasta vakuuttuneet. He erosivat tietoisina siitä" että he, 9 aikuista ja heitä seuranneet 7 lasta, muodostaisivat Luopioisten Vapaan Ev.-Lut. Seurakunnan. Muodolliset järjestäytymiset tapahtuivat myöhemmin. Vaikka erityisiä muodollisuuksia puuttui, vallitsi jo asiassa yksimielisyys. Syntyneelle seurakun-

⁹⁷² Hanna Raudan haast. AAU:n muistikalenteri 1923, BAU:n haast. Paimen 1924 s. 74.

nalle kutsuttiin heti oma pastori. Tästä kertoo lyhyt kirje,⁹⁷³ jonka Hanna Rauta lähetti Uusitalolle Kaustisiin:

"Olemme täällä Luopioisissa tehneet vähäisen aloitteen. Meitä oli yhdeksän henkeä eroamassa kirkosta. Pidimme autossa (kuorma-auton lavalla) ensimmäisen seurakuntakokouksen ja päätimme pyytää Sinua tänne pastoriksemme. Ethän kieltäydy."

Olihan siinä koolla samanhenkinen kristittyjen joukko ja todettiin seurakunnallinen yhteys. Se ei ollut tosin malliesimerkki tavasta ja järjestyksestä, jota sopisi seurata tämänlaatuisessa perustavassa asiassa.

Pastori Uusitalo otti kutsun vastaan kaikella vakavuudella. Kuten tiedämme, hän erosi vastaavasti kansankirkosta marraskuun 19 p:nä Somerolla ja saapui Luopioisiin saman kuukauden 24 p:nä. Elokuussa 1924 oli seurakunnassa 40 jäsentä.

Luopioisten rukoushuone⁹⁷⁴

Yhdistyksen johtokunnan kokouksessa tammikuun 12 p:nä 1909 ilmoitti pastori Pätiälä, että maanviljelijä Juho Nieminen Luopioisten kirkonkylästä oli sille lahjoittanut "siellä olevan Nuorisoliiton tontin". Ämmätsän isäntä K. V. Regnell valtuutettiin se Yhdistyksen puolesta vastaanottamaan. Kyseessä oli vain tontti. Sille rakennettiin sitten rukoushuone evankelisten ystävien toimesta. Mutta kuten niin usein tapahtui, tehtiin tämä ilman mitään virallisia muodollisuuksia. Kun rukoushuone saatiin pystyyn siellä Hämeen salomailla, olihan se pystyttäjien oma. Kenenkä se sitten olisi ollut? Yhdistyksen rukoushuoneluettelossa sitä ei ollut. Näin elettiin ja toimittiin vuodesta toiseen kaikessa rauhassa.

Kun Luopioisten Vapaa Ev. -Lut. Seurakunta oli syntynyt, paikallinen Nuorisoliitto päätti kokouksessaan 12 äänellä 3 vastaan, että mainittu rukoushuone lahjoitetaan syntyneelle Vapaalle Ev. -Lut. seurakunnalle. Samalla oli päätetty pyytää, että Yhdistys luovuttaisi, myisi tai vaihtaisi rukoushuoneen tontin seurakunnan hyväksi.

⁹⁷³ BAU:n hallussa oleva kirje.

⁹⁷⁴ Ev.-yhd:n johtok. ja valiokuntien pkirjat. Hanna Rauta haast. KWT:n kirjeitä 1924 diakonissa Maria Soitolle, Luopioinen 19.3. ja 14.10. ja Hanna Raudalle 12.9. ja 13.11. Paimen 1924 s. 147–.

Näinhän asia kaiken kohtuuden ja todellisuuden mukaan olisi pitänyt järjestyä. Mutta Yhdistys toimi tässä — niin kuin kaikissa muissakin vastaavanlaisissa tapauksissa — kylmästi lain kirjaimen mukaan ja vastasi Hanna Raudalle näin: Koska Luopioisten rukoushuone sijaitsee Evankeliumiyhdistyksen omistamalla tontilla eikä ole osoitettu sen laillisesti kuuluneen kenellekään muulle kuin maapohjan omistajalle, on nuorisoliiton päätös laiton. — Kun nuorisoliitto lisäksi ei ollut itsenäinen rekisteröity yhdistys, ei sitä voinut ottaa huomioon lakimääräisissä oloissa.

Silloin syntynyt vapaa luterilainen seurakunta pyysi saada edes vuokrata entistä rukoushuonettaan kaksi kertaa kuussa. Sekin kiellettiin tosin äänestyksen jälkeen. Yhdistyksen johtokunnassa (9.4.1924) toiset kannattivat vuokrausta sillä ehdolla, ettei siellä saisi harjoittaa kiihotusta Yhdistystä vastaan. Toiset taas olivat sitä mieltä, ettei tätä ehtoa voida täyttää. Äänet menivät tasan 6-6, jolloin voitti se puoli, jota puheenjohtaja, rov. Julius Engström, oli edustanut, ja hän oli äänestänyt vastaan. Tämä asiankäsittely ei koskenut vain Luopioisten tapausta, vaan — kuten johtaja K. W. Tamminen kirjoitti — siinä ratkaistiin "myös miten menetellään rukoushuoneisiimme nähden kaikkialta maassa."⁹⁷⁵

Yhdistyksen vuoden 1923 vuosikertomuksesta käy ilmi, että sinä vuonna on mm. Luopioisten rukoushuone tullut sen omaksi.⁹⁷⁶ Poikkeuksellisesti oli pääyhdistys tässä tapauksessa maksanut pois rukoushuonetta rasittamassa olleen velan Hanna Raudalle.

Yhdistyksen johtokunnan kokouksessa 1926⁹⁷⁷ oli todettu, ettei vielääkään ollut saatu johtokuntaa rukoushuoneelle. Aikanaan Yhdistys myi sen kansankirkolliselle seurakunnalle.

⁹⁷⁵ KWT Hulda Mäkelälle. Luopioinen, 19.4.1924.

⁹⁷⁶ Ev.-yhd:n vkert. toim.-v:ltä 1923 s. 24.

⁹⁷⁷ Ev.-yhd:n johtok. 6.12.1926 § 7.

8.1.5.2 *Lahti*⁹⁷⁸ (2)

Evangelisia Lahdessa

Vuosisadan vaihteessa oli Lahdessa vain muutama Yhdistyksen jäsen, kuten kauppakirjuri K. M. Andersson, talonomistaja A. Jaakkola ja hänen vaimonsa, vähän myöhemmin yövartija K. A. Tarvanen, muurari Tasanko. Vuonna 1908 jäsenmäärä tuntuvasti nousi, mm. Huugo Koski, Elis Savio. Toiminta järjestyi — kuten muuallakin — evankelisen suunnan Nuorisoliiton puitteisiin. 1920-luvun taitteessa ilmestyi Lahden evankelisten rukoushuone Yhdistyksen vuosikertomukseen. Rovasti Julius Engström oli 1919 siirtynyt kirkkoherraksi Hollolaan ja hänen virkatoverikseen — Hollolan toiseksi kappalaiseksi tuli 1922 pastori V. I. Salonen. Hänen toimipaikkansa oli Lahdessa. Niihin aikoihin oli siellä evankelisen Nuorisoliitto-osaston puheenjohtajana Viljo Malkavaara, jonka isän omien seurakuntien toiveista jo olemme kuulleet.

Tämän Nuorisoliitto-osaston vakaammat jäsenet olivat niin tiukasti evankelisia, että he kävivät pastori Salostakin mieluummin kuulemassa rukoushuoneella kuin kirkossa. Tämäkin on tunnusomainen todistus siitä, että evankeliset tunsivat olevansa kuin oma seurakunta. Milloin nuorempia virkapappeja kutsuttiin Nuorisoliitto-osaston tilaisuuksiin puhujiksi, tapahtui se siinä mielessä, että nämä pastorit siten tulisivat raikkaan evankeliumin vaikutuspiiriin, jos ehkä siten muuttisivat. Tämäkin oli muodollinen veruke ristiriitaisen toiminnan kaunistamiseksi.

Kohti tunnustuksellista seurakuntaa

Kun Paimen-lehti ilmestyi, evankeliset pitivät sitä sen osittaisesta vaikeatajuisuudesta huolimatta syvällisempänä ja vapaampana kuin Yhdistyksen lehtiä. Nuorisoliiton puheenjohtaja [Viljo Malkavaara?] tunsu alusta alkaen omakseen Paimenen suuntauksen, että tunnustukselliset luterilaiset kokoontuisivat omiin seurakuntiin. Hän olikin jo pian sanonut Nuorisoliiton kokouksessa: Seuratkaa tai ette, minä kumminkin lähdän...

⁹⁷⁸ BAU, K.V., Viljo Malkavaara. haast. AAU ja KV muistiinpanoja.

Vaikka näistä asioista perusteellisemmin neuvoteltiin evankelisten pappien kokouksissa, ei yleensä eri paikkakunnilla puhuttu niistä julkisuudessa juuri mitään. Vain Väinö I. Salonen veti linjaa evankeliumin ja toisenlaisen opin välillä Lahdessa, ja kuten olemme kuulleet, kiristyvät siitä evankelisen rovastin ja evankelisen kappalaisen välit.

Itse Nuorisoliitto-osaston piirissäkin tuntui tämä erilaisuus. Kerankin kun ompeluseurassa virisi keskustelu oman seurakunnan asiasta ja Yhdistyksen ja kirkon keskinäisestä suhteesta, rouva A. Kinnunen järkyttyneenä sanoi, että niistä asioista ei täällä sovi keskustella, ja jatkoi: jos vielä jatkatte, niin minä menen heti ilmoittamaan siitä rov. Engströmille. Sen hän tekikin puhelimitse.⁹⁷⁹

Lahden Nuorisoliitosta olivat Hämeenlinnan II kokouksessa (1923) Viljo ja Siiri Malkavaara sekä Hilma Mäkelä. — Niin kauan kuin asia pysyi vain yleisenä ja kaukaisempana, se vastasi evankelisen suunnan itsenäisyyttä ja vapautta. Silloin Lahden evankelinen kolportööri M. Luotokin oli sille suosiollinen. Kesällä 1923 Amerikasta palannut pastori Uusitalo piti pari juhlaa siellä ja välittömään tapaansa hän avoimesti puhui näistä asioista. Tilanne kiristyi. Luotokin muuttui asian vastustajaksi.

Edellä on jo kerrottu, kuinka Lahden rukoushuone kiellettiin tunnustuksellisia seurakuntia kannattavilta. Se oli Lahden evankelisten keskuudessa todella tavaton tapaus, joka veti lopullisesti rajan heidän piirissään. Asia otettiin käsiteltäväksi Lahden Nuorisoliitto-osastossa. Puheenjohtaja Viljo Malkavaara kutsui koolle ylimääräisen kokouksen, jossa hän ilmoitti, ettei hän näin ollen voinut enää kuulua osastoon. Siellä syntyi kiivasta keskustelua puolesta ja vastaan. Muun muassa kolportööri Luoto puolustautui esitettyjä raamatunlauseita ja niiden sisältämää seurakuntaoppia vastaan sanomalla:

"Lahkolaiset turvautuvat Raamattuun, mutta me pitäydymme Evankeliumiyhdistyksen auktoriteettiin."⁹⁷⁹ Puheenjohtaja totesi lopuksi, että enemmistö vastusti tunnustuksellisen luterilaisen seurakunnan muodostamista. Sen johdosta hänen kanssaan toistakymmentä jäsentä erosi osastosta, joista kuitenkin toisia palasi takaisin.

⁹⁷⁹ Viljo Malkavaaran kirjallinen selostus 25.9.1958.

Tämän jälkeen syyskuun 13 päivänä (1923) kävivät Viljo ja Siiri Malkavaara ilmoittamassa eronsa kansankirkosta. Lokakuun 25 päivänä pitivät Salonen ja Uppala jälleen Seurojen kotitalolla puhetilaisuuden ja siellä keskusteltiin lopuksi seurakunta-asiasta. "Yksimielisten joukko oli odottamattoman luja, jopa lukuisa."⁹⁸⁰

Sitten vielä pidettiin suurempi yhteinen juhla marraskuun 21 p:nä 1923 Lahdessa Tyttökoulun juhlasalissa. Puhujina olivat pastorit: Valve, Penttinen, Uusitalo, Pätiälä ja Uppala, joista jo kaikki muut paitsi Penttinen — olivat käyneet eroamassa kansankirkosta. Illalla keskusteltiin vielä Malkavaaran kodissa. Asiat Lahdessa lähenivät ratkaisua.

Pastori Valve oli sidottu Radansuun kansanopiston johtajan tehtäviin. Salonen taas hoiti oman virkansa velvollisuuksia. Muilla pastoreilla oli omat ohjelmansa. Uusitalo oli yhä Kaustisissa.

Mutta Lahden harvat, vakaat luterilaiset valmistuivat hiljalleen oman seurakunnan järjestämiseen. Toiset sitä jo vakavasti toivoivat.

Valmistava opetustilaisuus

Pastori Valve kävi pyynnöstä vahvistamassa tässä tarkoituksessa kokoontuvia. Joulukuun 9 p:nä, sunnuntaina, hänet oli jälleen kutsuttu Lahteen, mutta nimenomaan valmistelemaan liittymistä tunnukselliseen luterilaiseen seurakuntaan. Tähän tilaisuuteen, joka pidettiin Viljo Malkavaaran kodissa, kutsuttiin jo kansankirkosta eronneiden lisäksi ne, jotka "ovat halullisia ja taipuvaisia oikeata opetusta samaan". Kokoonnuttiin "saamaan Jumalan sanan kautta neuvoa, opetusta ja vahvistusta kalliin oikean opin kohdissa, varsinkin siinä, mikä on Herran Kristuksen seurakunta ja miten Kristuksen seurakunnan asioissa on oltava ja meneteltävä". Pieni joukko, 9 aikuista, joista osa lähiseuduilta, kokoontui silloin. Kun oli ensin laulettu laulu Korkealla kalliolla (silloinen SK 429), Valve totesi kokoontumisen tarkoituksen.

Hän puhui siitä, miten Pyhä Henki "on ilman mitään ansiotamme tai vaikutustamme meidät kutsunut tätä kallista autuutta uskomaan ja totena pitämään. Meidän on muistettava, että olemme niin taivaalli-

⁹⁸⁰ AAU 26.10.1923 KV:lle.

sen korkeaan asemaan asetetut, että emme saa jumalallisissa asioissa emmekä yhdessäkään asiassa, jonka Jumala on sanassaan julistanut, kuulla emmekä totella ketään muuta kuin itse Herraa Jumalaa ja hänen pyhää sanaansa. Emme ketään muuta, olkoon hän ihminen tai enkeli..." Edelleen hän muistutti siitä, miten Herra on omiensa keskellä kaikkialla missä he, vaikka heitä olisi 2 tai 3, kokoontuvat hänen nimessään. "Näissä jumalallisissa asioissa emme saa vähintäkään perustaa kehenkään tai mihinkään luotuun. Emme saa viipyä laske-massa ja odottamassa, ovatko ne puolellamme, vaan yksin on jäätävä Herran Jumalan Sanaan. Se kestää, kun kaikki luotu on kadonnut." Ja sitten Valve kiteytti tämän yleisen opetuksen seuraaviin kohtiin:

1. Kristittyjen autuaallisen korkea ja varma asema Herran työllä ja ansiolla ostettu. Se on mitä tärkein asia. Joh. 10:4,5; 1 Piet. 2:-; Matt. 23:8-11; Ilm. 1:6; 1 Kor. 3:21-3; 1 Joh. 2: 20-27; 1 Piet. 3:15; 1 Kor. 7:23.

2. Varoitus siitä, kuinka vaarallista on tunnustaa pienintäkään auktoriteettia uskovan ja Herran Kristuksen välille. 1 Kor. 3:21-23; Matt. 23:8-; 1 Kor. 7:23.

Varoitus myös tässä allekirjoittaneeseen (pastori Valveeseen) nähden – 1 Piet. 3:15.

3. Mikä oikeuttaa nousemaan ja puhumaan? Tarkka kohta. Nyt ei ole kyseessä säännöllinen oikeus siihen, vaan hätä ja pyyntö. 1 Tess. 5:14,11; 1 Joh. 3:1-16; Jaak. 4:17.

Tämä⁹⁸¹ oli vasta kaiken opetuksen johdantona. Huomaamme, miten tarkasti jumalalliseen perustaan paalut iskettiin. Kaiken lähtökohtana oli uskon kautta Kristukseen saatu Kristuksen omille kuuluva osa. Mitään inhimillistä arvovaltaa (peritty kirkollisuus, evankelinen suunta tai tänne kutsuttu opettaja) ei saanut panna Kristuksen ja hänen omainsa välille. Ja lopuksi Valve totesi, että kyseessä ei vielä ole järjestäytynyt seurakunta eikä siis sen kutsuma oma pastori, vaan hajalla olevien kristittyjen hätätila heidän kutsunsa tarvitsevan opetuksen saamiseksi. Näillä perusteilla tämä opetus alkoi.

⁹⁸¹ KV:n suunnittelut sitä varten.

Laulujen ohella Valve sitten selvitti läsnä oleville Kristuksen tosi, näkymätöntä seurakuntaa ja sen kokoontumista maailmassa sen tunnusmerkkien mukaisesti.

Lopuksi päätettiin kokoontua jälleen viikon kuluttua, jolloin aiottiin järjestäytyä seurakunnaksi. Sen tehtävän laadusta Valve kirjoitti näin:

"Silloin on meidän myös toteltava Herran Jumalan asetusta seurakunnasta ja tultava yhteen (ei sopimuksen tuloksena, ei mielivallastamme, ei päätöksestä, ei ajatuksesta, vaan) Jumalan pettämättömän Sanan perustuksella ja sen yksinomaisesta määräyksestä." ⁹⁸² — Ja sitten hän vetosi prof. F. Pieperin Dogmatiikan kohtaan, jossa sanotaan: "Kirkolliskokousten päätökset eivät määrää uskonoppeja eivätkä niitä arvovaltaisesti säädä, vaan — jos ovat oikeaoppisia kirkolliskokouksia — ne **tunnustavat** Raamatussa jo olevia oppeja ilmaantuvia harhoja vastaan. Mikä koskee kirkolliskokouksia, koskee vastaavasti kaikkia pieniä tai suuria kirkollisia kokoontumisia." ⁹⁸³

Jälleen tässä tarkistettiin, ettei mitään tehdä inhimillisen päätöksen perusteella, kuten useimmat kuuluvat perittyyn kirkkoonsa tai liittyvät inhimillisesti järjestyneisiin hengellisiin yhdistyksiin. Sellaisesta ei nyt ollut kysymys, vaan lähdettiin yksinomaan Jumalan sanan perustuksella Jumalan määräämälle tielle.

Perustava kokous ⁹⁸⁴

Näin sitten kokoonnuttiin joulukuun 16. päivänä 1923 — jälleen Viljo Malkavaaran kotiin, Saimaankatu 28. Läsnä olivat hänen ja hänen Siiri -vaimonsa lisäksi, Naima Varjovirta (Bergström), Karoliina Uusitalo, Hugo ja Impi Winberg — nämä Lahdesta, Kauko Valve Iitistä, Eva Konkola Mäntsälästä, Helrniina Laine (Rajalan tati) Orimattilasta ja Oskari Kivistö Artjärveltä.

Julkaisemme tässä tilaisuudessa esitetyn perustamisasiakirjan, jonka läsnä olleet valtiokirkosta lähteneet henkilöt allekirjoittivat ja jonka muutkin Lahden Vapaaseen Ev.-Lut. Seurakuntaan liittyneet

⁹⁸² KV 11.12.1923 AAU:lle.

⁹⁸³ F. Pieper, Dogm, III 495.

⁹⁸⁴ Asiakirjat Lahden Tunn. Lut. Srk:n arkistossa.

ovat samoin allekirjoittaneet, kunnes liittymistapa sai uudet vakiintuneet muodot. Asiakirjan sanamuoto:

"Vielä Minä totisesti sanon teille: jos kaksi teistä maan päällä keskenään sopii mistä asiasta tahansa ja he sitä anovat, niin he saavat sen Isältäni, joka on taivaassa. Sillä missä kaksi tahi kolme on kokoontunut Minun nimeeni, siinä Minä olen heidän keskellensä." Matt. 18:19,20.

Koska Herran Jumalan, Hänen pyhällä Sanallaan ilmoittamansa, selvä tahto on, että Herraan Kristukseen uskovat kullakin paikkakunnalla maan päällä, missä heitä vaan on, tulevat kokoon kristilliseksi paikallisseurakunnaksi (Matt. 18:19,20; Matt. 10:31-33; Joh. 17:20, 21; 1 Piet. 2:9,10; Ilm. 1:5; Ilm. 5:9,10), olemme mekin, joukko Kristukseen uskovia Lahdessa ja sen lähiseuduilla, kokoontuneet Jumalan pyhän Sanan perustuksella ja sen yksinomaisesta toimesta seurakunnaksi. Ja koska Herra Kristus suuresta armostaan on aikanaan jälleen julkituonut — seurakuntansa hirmuisen vihollisen Antikristuksen pimeyden alta — ijankaikkisen evankeliumin Sanansa ja taivaallisen oikean opin maan päällä asuville, kaikille kansanheimoille ja sukukunnille ja kielille ja kansoille, ja siis myös meille täällä, valitsemansa välikappaleen Martti Luther'in kautta ja koska tämä oikea puhdas Jumalan Sanasta otettu ja siihen tarkasti perustuva luterilainen oppi on julkaistu luterilaisen seurakunnan Tunnustuskirjoissa, olemme mekin, Jumalan sanan kautta ja Hänen sulasta armostaan, väärää seurakunnallista yhteyttä paenneet, jokainen ja koko meidän seurakuntamme velvoitetut tähän oikeaan evankelis-luterilaiseen oppiin.

"Minun lampaani kuulevat ääntäni, ja minä tunnen ne, ja ne seuraavat minua. Ja minä annan heille ijankaikkisen elämän, ja he eivät huku ijankaikkisesti, eikä kukaan ryöstä heitä minun kädestäni. Isäni, joka on antanut heidät minulle, on suurempi kaikkia, eikä kukaan voi ryöstää heitä minun Isäni kädestä. Minä ja Isä olemme yhtä." Joh. 10:27-30.

Lahdessa, joulukuun 16 p:nä 1923

(Sitten seurasivat nimikirjoitukset.)

Heti asiakirjan allekirjoittamisen jälkeen pidettiin samassa paikassa ensimmäinen seurakuntakokous. Sen puheenjohtajana ja pöytäkirjan pitäjänä toimi pastori Valve. Hän piti sen jälkeen perusteellisen selvityksen. — Kristuksen omilleen antamista taivaanvaltakunnan avaimista ja niiden julkisesta käyttämisestä seurakunnassa.

Sen jälkeen hyväksyttiin seurakunnalle lyhyt, kolme pykälää käsittävä seurakuntajärjestys, jollaista yleensä kaikki vastaavat seurakunnat aluksi käyttivät:

- 1 §. Seurakunnan nimi.
- 2 §. Seurakunnan tunnustautuminen Jumalan sanaan ja Luterilaisten Tunnustuskirjojen oppiin.
- 3 §, Ohje siitä, että asioissa, joissa ei ole saatu vielä aikaan Jumalan sanan mukaista tarkempaa järjestystä, noudatetaan jatkuvan opetuksen rinnalla kristillistä rakkautta.⁹⁸⁵

Nämä säännöillä seurakunnat tulivat toimeen siihen saakka, kunnes ne noin 5 vuotta myöhemmin rekisteröitiin. Silloin ne saivat yksityiskohtaisemmat säännöt (1929).

Kun puheenjohtaja oli selittänyt, miten Jumala tahtoo, että paikallisseurakunnissa evankeliumin sana julkisen opetuksen ja sakramenttien hoitamisen kautta — saatetaan voimaan, ryhdyttiin kutsumaan seurakunnalle julkisen saarnaviran hoitajaa eli pastoria. Läsä olevat halusivat kutsua tähän tehtävään kokouksen puheenjohtajan. Silloin hän selvitteli heille pastorin kutsumuksen suurta vakavuutta ja siihen kuuluvia edellytyksiä Jumalan sanan mukaan. Hän poistui siten kokouksesta, jonka tuli tutkia sen mukaisesti hänen sopivaisuutensa virkaan. Kun läsnä olevat olivat sen tehneet, kutsuttiin puheenjohtaja sisään ja hänelle ilmoitettiin, että seurakunta oli hänet yksimielisesti kutsunut seurakunnan pastoriksi.

Puheenjohtaja totesi seurakunnan kutsun Jumalan kutsuksi eikä voinut esteekseen esittää inhimillistä heikkouttaan. Hän saattoi vastaanottaa kutsun saarnavirkaan ja oli siten tullut seurakunnan pastoriksi.

Kun kokous vielä oli käsitellyt käytännöllisiä toiminnan asioita, päätti seurakunnan pastori kokouksen rukouksella. Kiitettiin seura-

⁹⁸⁵ Näitten 3-pykäläisten sääntöjen malli oli saatu seuraavalla tavalla: St. Louisissa, Mo. USA, ollessaan pastori AAU oli kysynyt käytännöllisen teologian prof. G. Mezgeriltä, miten Missourisynodissa perustettiin uusia seurakuntia. Hän kertoi, että Missourisynodin johtaja (1878–1899; k. 1905) H. Chr. Schwahn oli siinä käyttänyt ensin vain 2 pykälää: 1) Tässä srk:ssa on kaikki tehtävä Jumalan sanan mukaan; 2) Mikä ei ole Jumalan sanan mukaista, siinä on toimittava rakkauden mukaan. Vert. Am. 20.1.1923. Aivan sama asia on esitetty näissä 3 pykälässä. Kolmas sisältää vain srk:n nimen.

kunnan Ylipaimenta siitä, että hän sanansa kautta on tällä tavalla koonnut omiansa yhteen. Lopuksi pyyntö:

"Oi, rakas Herra Jeesus, varjele meitä jokaista, koko seurakuntaamme oikeassa totisessa evankeliumin uskossa ja opissa lujina loppuun asti! Ällä anna kenenkään riistää meitä Sinun kädestäsi eikä Isän kädestä! Arnen."

Näin oli **Lahden Vapaa Evankelis-Luterilainen Seurakunta** syntynyt ja järjestäytynyt.

8.1.5.3 Hämeenlinna⁹⁸⁶ (3)

Evankelisia Hämeenlinnassa

Vuosisadan vaihteessa oli Hämeenlinnassa suhteellisen pieni, mutta toimintatarmoinen evankelinen joukko. Niinpä rukoushuone valmistui jo 1902. Nuorisoliittojen järjestymisen jälkeen joukko tuntuvasti kasvoi ja 1920-luvun alussa oli Hämeenlinnassa lähes 100 Yhdistyksen jäsentä. Sama itsenäinen evankelinen henki vallitsi täällä kuten muuallakin. Olipa täällä niinkin aikaisin kuin 1917 puhuttu oman seurakunnan saamisen toiveista,⁹⁸⁷ Oli suunniteltu värillisiä ikkunoita rukoushuoneeseen, jota ajateltiin sopivaksi kirkkorakennukseksi.

Hämeenlinnan sijainti mukavasti pääradan varrella lähellä Helsinkiä oli vaikuttanut siihen, että puhujia oli liikkunut runsaasti ja kokouksia oli voitu usein järjestää.

Toimittiin kuitenkin vaatimattomasti Nuorisoliiton tavalla. Voidaan palauttaa mieliin, että vuosisadan alussa täällä esiintyivät tarmokkaasti Heino Pätälä ja Ensio Takala — jo lyseolaisina. Niihin aikoihin valmistui täältä pastoriksi Verner Niinivaara. Kuitenkin tuntuivat 1920-luvun alussa varsinaisesti Yhdistyksen ja Siunaukselan toiminnan vaikutukset.

Kohti tunnustuksellista seurakuntaa

⁹⁸⁶ Lut. 1931 s. 14— laajempi kuvaus Hämeenlinnan srk:n syntyvaiheista. E. J. Laakson haast. Hämeenlinnan I ja II kok:n pkirjat. Hämeenlinnan VELSr:n arkistoa.

⁹⁸⁷ E. J. Laakso (nuor.l:n osaston pj.) kert.

Paimen-lehti (1921–) ei aluksi herättänyt täällä erityistä huomiota. Silloin tilattiin sitä vain 10 vuosikertaa. — Mutta 1922 joutuivat Hämeenlinnan evankeliset oikein erityisellä tavalla tunnustuksellisia seurakuntia tarkoittavan toiminnan piiriin.

Nuorisoliiton 15-vuotisjuhlassa helmikuussa 1922 tarvittiin voimakasotteista juhlapuhujaa. M. I. Kuusen ehdotuksesta saatiinkin puhujaksi Pätiälä. Molemmat pitivät puheita aiheista Kristuksen seurakunta, Uuden liiton pappeus, Uskovaisten hengenyhteys ja kuri. — Siihen aikaan Kuusi oli vielä kiinnostunut näistä aiheista, jotka eivät kuulu suuntayhdistyksen ohjelmapiiriin.

Huhtikuun alussa Pätiälä piti jälleen Siunaukselan juhlaa Hämeenlinnassa ja puhui samoista asioista sen jäsenille, jotka kaikki olivat evankelisia. Hän suositteli myös luterilaisen kirjakaupan perustamista, mikä sitten toteutui.

Saman huhtikuun loppupäivinä pidettiin suuret juhlat rukoushuoneella ja siellä esiintyivät pastorit Pätiälä, Koskenniemi, Keijola ja Uppala ja heidän lisäksi Evankelisten pappien liiton kutumat Saksan ja Tanskan vapaiden luterilaisten kirkkojen pastorit: Martin Willkomm ja J. M. Michael (tulkittuina). Vierailu oli tehnyt kuulijoihin pelkästään mieluisan vaikutuksen, — Heinäkuun lopulla tavanmukaisilla evankeliumijuhlilla olivat puhujina myös Pätiälä ja Uppala ja vapaasti puhuttiin tunnustukselle uskollisten luterilaisten koontumisesta omina seurakuntina.

Juuri niihin aikoihin, elokuun 1 p:nä 1922, avattiin Luterilainen Kirja- ja Taidekauppa Oy. — Pastori Pätiälä ja kauppias E. J. Laakso olivat ostaneet talon Rantakatu 7 ja siirtäneet sinne jo ennen toimineen Paperi- ja Taidekaupan, joka kokonaan joutui heidän omakseen. Tämä uusi kauppa tunnettiin yleisön keskuudessa nimellä "Luterilainen". Taloon järjestettiin matkailijakoti Betania ja siihen asettui myös asumaan kauppias Laakson perhe. Näin talo tuli pariksi vuodeksi koko seurakuntatoiminnan keskuukseksi. Sen alakerrassa toimi kirjapaino, jossa Paimen-lehteä alettiin painaa vuoden 1924 alusta. Saman vuoden aikana talo siirtyi kauppias Laakson hallintaan, samoin Luterilainen Kirja- ja Taidekauppa Oy.

Betaniassa jouduttiin myös pitämään historiallisiksi muodostuneet Hämeenlinnan molemmat kokoukset (1922 ja 1923) ja kirjakauden kautta levitettiin siinä pidetyn alustuksen Ulos leiristä 10.0010 kpl:n painos. Hämeenlinnan I kokous oli pastoreiden ja saarnaajien keskeinen neuvottelu, joten se paikkakuntaan nähden merkitsi suhteellisen vähän. Mutta ainahan lähellä ollen saadaan kuulla yhtä ja toista. Syntyi sekava tilanne: Toiset alkoivat perääntyä, vaikka kaikki hyväksyivät Pätiälän lujasisältöisen alustuksen.

Hämeenlinnan II kokoukseen osallistui seurakuntatoiminnan kannalla olevia hämeenlinnalaisia: Juho ja Kalle Nieminen, J. Ohman, A. Helin, Miina Salo, Leonard Lönnrot, A. Ervast ja E. J. Laakso sekä varmaan muitakin, jotka eivät olleet kirjoittaneet nimeään osanottajaluetteloon.

Paikallisesti tämä kokous muutti tilannetta seuraavalla tavalla: Kun nyt Yhdistyksen taholta ilmeni yhä tiukkenevaa vastustusta, luterilaisia seurakuntia kannattavat evankeliset löysivät yksimielisen yhteyden Siunaukselan ompeluseurassa, joka herätettiin eloon ja koontui Betaniassa. Lopulta jäivät tähän ompeluseuraan pelkästään luterilaista seurakuntaa kannattavat: Kahtiajako oli silloin jo selvä. Paimenta levisi Hämeenlinnaan niihin aikoihin noin 50 vuosikertaa.

Amerikasta palannut pastori Uusitalo oli puhetilaisuudessa kesäkuussa 1923 välittömään tapaansa lausunut sydämestään toivovansa, että Hämeenlinnaankin syntyisi vapaa ev.lut. seurakunta. Heinäkuun evankeliumijuhlilla olivat tähän viitanneet Uusitalo ja V. I. Salonen, joka oli lausunut mm.: "On hauska, että vapaat luterilaiset seurakunnat alkavat häämöttää, mutta ei ole vielä hoppua." Toiset mielistyivät sen viestin edelliseen osaan, toiset jälkimmäiseen.

Lokakuussa 1923 pidettiin sitten viimeiset Siunaukselan juhlat rukoushuoneella. Puhujina olivat Patiälä, Uppala, Koskeniemi ja Valve. Oltiin jo seurakuntien muodostumisen kynnyksellä. Kirkollistakin tilannetta käsiteltiin. Uppala toi viestejä ulkomailla toimivilta tunnustuksellisilta luterilaisilta. Kun Valve oli pitänyt viimeisen puheen (maanantaina ompeluseuran illassa), puhkesi vastustajien kiuku kiihkeisiin vastaväitteisiin. Evankelisten vanha johtomies uhkasi oikeudella ja käski Valvea pois perustamaan muualla seurakuntia. Valve vastasi kaikkiin syytöksiin ja uhkailuihin rauhallisesti. Yleisö

jakaantui kahteen leiriin ja samalla ilmoitettiin omaa seurakuntaa kannattavien puolelta, että tästä lähtien kokoonnutaan Betaniassa. Joulukuussa rukoushuoneen johtokunta päätti, että pastorit Pätiälä, Valve, Uusitalo ja Uppala eivät saa puhua siellä.⁹⁸⁸

Seurakunta syntyy

Samanmielisten kanssa pidettiin vielä ensimmäisenä adventtina yhteinen neuvottelukokous, Mukana oli edustajia myös Tampereelta, Riihimäeltä ja Helsingistä. Valmistauduttiin Jumalan sanaa käyttäen tulevaan toimintaan. Erityisenä vaikeutena näytti olevan suhtautuminen Siunaukselaan. Sen yhteydessä toimiminen oli johtunut vain hätätilasta. Oma seurakunnallinen toiminta tulisi olemaan aivan oma asiansa. Vaikeus tuntui vain Pätiälän kohdalla, kun hän toimi Siunaukselan asiamiehenä.

Tarvittiin vielä odotusaikaa. Uppala, joka asui Hämeenlinnassa, piti saarnoja Betanian salissa. Nuorisoliitossa oli myös selvitetty tilannetta. Niin ankara ja henkilökohtainen oli asia, että vuoden 1923 loppuun mennessä oli kolmen kuukauden kuluessa Hämeenlinnassa kansankirkosta eronnut vain neljä evankelista. Tammikuun alkupuolella 1924 Uppala oli huomauttanut kuulijoilleen, että ei ole oikein näin edelleen jatkaa. Jos joku tahtoo olla kansankirkollinen, hänen olisi siirryttävä sen seurakunnan kirkolliseen huoltoon. Toisten taas olisi järjestäydyttävä omaksi luterilaiseksi seurakunnaksi. Vielä pidettiin opetuspuheita parina sunnuntaina Kristuksen näkymättömästä seurakunnasta ja paikallisseurakunnista ja kirkkokunnista.

Tammikuun 18 p:nä klo 18.30 kokoonnuttiin seurakunnan perustavaan tilaisuuteen kauppias E. J. Laakson kotiin. Läsnä oli kansankirkosta eronneita aikuisia 14. Perheissä oli viisi lasta. Lisäksi oli kaksi evankelista saarnaajaa alussa läsnä.⁹⁸⁹ He alkoivat siinä paperilla laskea, mään suuriksi voisivat nousta yksityisten avustukset pastorin palkkaamiseksi. Kun he olivat tämän laskutoimituksensa itse valitsemien luvuin suorittaneet, he sanoivat, että se tulee liian kalliiksi ja poistuivat sen tien. Muut läsnä olleet totesivat olevansa joukko luterilaisia kristityitä, jotka Jumalan sanan perusteella olivat eronneet

⁹⁸⁸ Paimen 1924 s. 147. Kielto koski myös läh.saarn. Pietari Kurvista, joka toimi Siunaukselan nimissä. Siunaukselan suhde kirkkoon oli silloin epäselvä.

⁹⁸⁹ Muurari J. Öhman ja kelloseppä Leonard Lönnrot.

sekavasti opettavasta kansankirkosta ja nyt halusivat järjestäytyä Jumalan sanan mukaan tunnustukselliseksi luterilaiseksi *paikallisseurakunnaksi*. Siinä tarkoituksessa laadittiin ja allekirjoitettiin asiakirja, jossa viitattiin Raamatun kohtiin: Matt. 18:19-20; Ps. 23–; Ps. 119:105; 2 Kor. 6:16-17; Matt. 28:20. Ilman mitään erityistä muodollisuutta kutsuttiin Uppala syntyneen **Hämeenlinnan Vapaan Ev.-Lut. Seurakunnan** pastoriaksi. Siihen otettiin myös kolme jäsentä Helsingistä. Sovittiin lähiaikojen toiminnasta. Tämä vakava, yhden uskon ja tunnustuksen yhteen liittävä tilaisuus oli Jumalan sanan pyhittäjä. Pastori piti vielä opetuspuheen ja päätti tilaisuuden luke-
malla Ef. 2:14–22 ja pitämällä rukouksen.

Vähän myöhemmin pidetyssä ensimmäisessä seurakuntakokouksessa hyväksyttiin seurakunnalle samat kolme pykälää käsittävä järjestys kuin Lahden vastaavassa tilaisuudessa oli tehty.

Elokuussa 1924 laaditun tilaston mukaan kuului seurakuntaan 37 aikuista ja 13 lasta, joista toisia asui muilla paikkakunnilla.

8.1.5.4 Tampere — 1924 (4)

Tampereella kokoontui jo 1860-luvulla "uskovien seurakunta"⁹⁹⁰ värjäreimestari Heikki Liljeroosin järjestäessä sille huoneen seuroja varten. Pastori E. Th. Gestrin kävi Tampereella usein. Ja tamperelainen Nikodemus Engström toimi saarnaajana. Välillä kokoonnuttiin pitkät ajat vuokrahuoneistossa ja perheissä. Myös Tyrvään khra Johannes Bäck kävi täällä puhumassa. Vuonna 1894 oli saatu pystytyksi oma rukoushuone, mutta sen vihkimisjuhlassa "halkesi usko" Tampereella ja toishenkiset "kirkolliset" anastivat sen haltuunsa 1894. Rukoushuone ei nimittäin vielä ollut Yhdistyksen hallinnassa. Sen jälkeen kokoonnuttiin A. Hedenin urkuharmonitehtaan suojissa ja kun se paloi, lähetyssaarnaaja Kurvisen kodissa. Uusi rukoushuone valmistui vasta 1914 ja se annettiin Yhdistyksen omaisuudeksi.⁹⁹¹

Ev. Lut. Nuorukaisyhdistys perustettiin Tampereelle 1898, mutta senkin valtasivat vuoden kuluttua epäevankeliset ainekset. Kahden

⁹⁹⁰ Takala III 189.

⁹⁹¹ N.Y. 1906 s. 58 Nuorukaisyhd:n Tampereen haaraosasto, ES. N.Y. 1907 s. 56 S. Ev.-Luth. Nuorisoliiton Tampereen osasto.

vuoden kuluttua yritettiin uudestaan ja vuosikertomuksen laatijana oli Väinö Muotinen, jonka nimi esiintyy tunnustuksellisten seurakuntien syntyvaiheissa varsin kielteisissä merkeissä.⁹⁹² Vuonna 1906 muuttui tämäkin yhdistys Evankeliumiyhdistyksen Nuorisoliitto-osastoksi.

Vaikka Tampereella oli aikojen kuluessa ilmennyt myös opillisia vaikeuksia evankelisten keskuudessa, joukko oli kasvanut ja harrastusta riitti sekä Japanilähetyksen ompeluseuran että 1912 alkaneen Siunaukselan toiminnan hyväksi. Johtihan Pätiälä Siunaukselan työtä 1916–1919 asuen Tampereella.

Tietoisemmat evangeliset kuuntelivat kirkossa pääasiassa evankelisia pappeja. Yleisen kirkollisuuden keskellä tunsivat toiset evangeliset kuuluvansa "Jumalan armolasten joukkoon". Olipa harkittavammilla nuorillakin sellainen käsitys, että evankelisten itsenäinen toiminta oli "vastakohtana kirkolle". Viljeltiin miltei yksinomaan Yhdistyksen ja Siunaukselan julkaisemaa kirjallisuutta ja osaksi Hanna Raudan kirjoja.

Paimentakin levisi Tampereelle ja vähän ympäristöönkin. Jotkut sitä jännityksellä odottivat. — Tammikuussa 1923 alkoi tulla yleisempään tietoisuuteen, mitä Pätiälä oli esittänyt alustuksessaan Ulosleiristä. Näitä asioita hän ryhtyi käsittelemään myös Siunaukselan ompeluseuroissa ja tilaisuuksissa. Pienempi joukko tutkisteli näitä kysymyksiä täydellä vakavuudella.

Täälläkin Yhdistyksen edustajat hyväksyivät Engströmin toisenlaisen kannan. Niinpä kiellettiin rukoushuone niiltä, jotka kannattaessaan tunnustuksellisia seurakuntia sen mukaisesti arvostelisivat "valtiokirkkoa", kuten siitä on edellä kerrottu. Tämän johdosta risti-riidat näissä kysymyksissä yhä kärjistyivät. Omia tunnustuksellisia seurakuntia kannattavat kokoontuivat jatkuvasti omana ryhmänä.

Niihin aikoihin oli kerran A. E. Koskenniemi puhumassa Tampereella. Paimen-lehden toimittamisen johdosta oli hänen maineensa niin laskenut, ettei hänen käyttöönsä annettu Johanneksen kirkkoa (nykyistä Tuomiokirkkoa). Rukoushuoneessa hän sen sijaan sai esiintyä, ja niin hän piti vastoin totuttua tapaa täällä täydellisen aamu-

⁹⁹² Väinö Muotinen, N.Y. 1903 s. 45, 1904 s. 47 Tampereen osaston vkert.

jumalanpalveluksen. Väkeä ei ollut paljon, koska häntäkin epäiltiin silloin Yhdistyksen suuntausta kannattavissa piireissä. Rohkea julistus oli erityisesti jäänyt kuulijain mieliin, samoin kuin ehdottomana lausuttu synninpäästö.⁹⁹³

Hämeenlinnan II kokouksessa ei ollut edustajia Tampereelta, mutta saivathan tamperelaiset muuten seurata asioita ja syventyä näihin kysymyksiin. Kesän jälkeen — kun Pätiälä oli palannut Arnerikan matkaltaan — jatkuivat opetustilaisuudet. Adventtina Hämeenlinnassa pidetyssä vapaassa neuvottelutilaisuudessa oli mukana joitakin tamperelaisiakin. Uppala vieraili taas Tampereella joulukuussa kaksi kertaa.

Pätiälä oli marraskuun alussa 1923 muuttanut maatilaltaan Iitistä asumaan Tampereelle ja niin hänen kodissaan, Väinölänkatu 1, pidettiin tammikuun 24 p:nä 1924 **Tampereen Vapaan Ev.-Lut. Seurakunnan** perustamistilaisuus. Läsä oli 17 henkilöä. Heistä mainittakoon Pätiälän ja hänen vaimonsa lisäksi FAhlstedt, Maria Markkula, Suoma Viitaniemi, Suoma Saarinen, Amanda Larsen, Maria ja Ellen Järvinen. Seurakunnan pastoriksi kutsuttiin Pätiälä.⁹⁹⁴ Seurakunnan jäsenmäärä oli saman vuoden elokuussa 36 henkilöä,

8.1.5.5 Veteli (5)

Taustaa⁹⁹⁵

Hurskaat luterilaiset kristityt joutuivat Vetelissä 1870-luvulla itse huolehtimaan hengellisistä asioistaan. Evankeliumin kirkkaus liikkui yleisesti, varsinkin syrjäseuduilla silloin maallikkopuhujien julistamana. Vetelin uskovat kutsuivat omaksi opettajakseen saarnaaja Aabraham Tuomaniemen (synt. 1845 Vetelissä–k. 1891). Tämä tapahtui 1870-luvun loppuvuosina, ennen kuin hänet oli otettu Yhdistyksen kolportööriksi (1884). Tähän kutsumiseen osallistuivat "Räytingin ja Pulkkisen kylien useammat jäsenet" ja täällä Tuominiemi toimi kolmen vuoden ajan. "Erikoinen seuratalo eli uskovaisten koukshuone" oli järjestetty Räytingin kylän Finnilän taloon. Niihin

⁹⁹³ Ellen Järvinen, kert. T.re..

⁹⁹⁴ Raulha Jaakkola kert. T.re.

⁹⁹⁵ Kmla 1892 Aabraham Tuominiemi, kirj. Juho Torppa. Kmla 1926 s. 88– Kirkonvartija Joonas Heikkilä, kirj. Juho Torppa, N.Y. 1911 s. 74– Työmaalta. Veteli. Oskari Heikkilän ja Adolf Laasasen haast.

aikoihin ilmeni suorastaan valtavaa herätystä Vetelissä ja muissakin pitäjissä, Olemme jo aikaisemmin tutustuneet näihin vaiheisiin, ja kirkonvartija Joonas Heikkilään.

Toiminnan johdossa olivat hänen ohellaan aikanaan talollinen W. Tunkkari, kaupanhoitaja K. J. Haglund ja edusmies Juho Torppa. Heistä Heikkilä, Tunkkari ja Torppa pitivät myös puheita jonkin aikaa ja Haglund sai kolportöörikirjan 1883. "Uskovaisten kokouksia" pidettiin säännöllisesti sunnuntaisin ja kerran viikollakin. Tämä ei ollut yhdistystoimintaa, vaan paikkakunnan uskovaisten omaa, yhteistä kokoontumista, joka oli sakramenttien käyttöä lukuun ottamatta aivan tunnustuksellisen seurakunnan tapaista. Myöhemminkin kokoonnuttiin näin kodeissa. Niissä laulettiin, luettiin Yhdistyksen lehtiä ja keskusteltiin uskon asioista.

Vasta vuonna 1908 järjestäydyttiin sen ajan mallin mukaan Yhdistyksen Nuorisoliitto-osastoksi. Siihen oli heti liittynyt yli 100 jäsentä. Pian saatiin valmiiksi oma rukoushuonekin, joka tammikuun 1 p:nä 1911 vihittiin tarkoitukseensa. Se oli Vetelin Nuorisoliiton oma, mutta tätä omistusta ei ollut laillisesti varmistettu. Nyt kokoonnuttiin tässä rukoushuoneessa. Paljon nuoria oli mukana. Oli vapaata ohjelmaa ja keskusteltiin. Kirkkoherra O. V. Oksanen oli evankelisten jyrkkä vastustaja eivätkä Yhdistyksen puhujat sen tähden voineet esiintyä kirkossa. Evankelisten keskuudessa vallitsi tietoisuus siitä, että he muodostivat uskon ja tunnustuksen perusteella oman, itsenäisen ryhmän kirkollisten vastakohtana. Vastustajat puhuivat "heikkiläisten uskosta" Heikkilän kylän mukaan, jossa näitä evankelisia oli paljon.

Täällä nousivat toiminnan johtoon 1910-luvulla talolliset Matti Kujala ja K. G. Luoma, jotka otettiin Yhdistyksen kolportööreiksi 1918. Heistä Kujalalla oli kyky johtaa toimintaa. Rukoushuoneella saatiin kaikki sielunravinto, ja näin kasvoi joukko aivan kuin itsensä kohti oman seurakunnan muodostumista.

Kohti tunnustuksellista seurakuntaa.

Pätiälä oli Vetelissä tuttu jo pappisuransa alkua ajoista. Sittemmin hän siellä harvemmin kävi. Parnen-lehteäkin sinne aikanaan tilattiin. Mutta aivan erityisen voimakkaasti johdatti heitä ensin tällä tiellä

naapuriseurakunnan, Kaustisten, kirkkoherra Yrjö Keijola. Hän oikein vaati lähettämään edustajia Vetelistä Hämeenlinnan I kokoukseen. Heitä edustikin siellä Kujala. Paljon oli vaikuttanut Pätiälän puhe, jonka hän oli Vetelisiä pitänyt ennen tätä kokousta.

Keijola oli kuitenkin heti tuon kokouksen jälkeen muuttunut ja tuli vastustajaksi asettuen sille kirkkolain mukaan mahdottomalle kannalle, että olisi odotettava, kunnes nämä piirit erotettaisiin kansankirkon Yhteydestä. Kaustisissa oli myös ollut paljon evankelisia valmiina oman luterilaisen seurakunnan perustamiseen, mutta kaikki-perääntyivät kirkkoherransa mukana. Aikanaan kävi ilmi Keijolan toiminnan muutoksen erityiset syyt, ja kaustislaisten kohdalla on todettava opillisen heikkouden vaikutus.

Hämeenlinnan II kokouksessa olemme jo tavanneet veteliläisten edustajana Matti Kujalan. Hänen siellä esittämänsä kirjelmä on todistena siitä, miten vakavasti ja intoilematta Vetelin evankeliset toimivat — toivoen viimeiseen asti, että johtava Yhdistys olisi tässäkin asiassa kulkenut Jumalan sanan selvää tietä.

Olemme myös tutustuneet kolportööri Kujalan kirjeenvaihtoon Yhdistyksen johtajan kanssa hänen saarnaajaoikeuksiaan koskevassa asiassa. Tammikuun alussa (1924) pidettiin Vetelissä Nuorisoliiton kokous, jossa yhtenä pääasiana käsiteltiin seurakunta-asiaa. Päätettiin pyytää Pätiälää selvittämään ja neuvomaan tässä asiassa. Ennen kuin erotaan kansankirkosta täytyisi olla vapaaseurakunta-olot järjestettyinä. Kirjelmän olivat allekirjoittaneet: Matti Kujala pj., Gunilla Laasanen siht. ja Anna Jylhä taloudenhoitaja.⁹⁹⁶

Pian Pätiälä kävikin siellä. Hän piti siellä puheita ja keskusteli yksityisesti ja julkisesti. Toiset olivat jo selvillä oman seurakunnan asiasta, Toiset vetosivat Engströmin kantaan.⁹⁹⁷

Seurakunta syntyy⁹⁹⁸

Kun sitten ryhdyttiin ratkaiseviin toimenpiteisiin seurakunnan muodostamiseksi, jäi noin puolet pois (mm. Oskari Torppa, kolpor-

⁹⁹⁶ Matti Kujala 15.1.1924 E. J. Laaksolle.

⁹⁹⁷ HJP 21.1.1924.

⁹⁹⁸ Vetelin srk:n perustamiskirja, Muistelmia Vetelin VELSr:n 30-vuotistaipaleelta 1924–1954 (käsikirj.) Armas Heikkilän hallussa.

tööri Luoma). Toisella kannalla olleet alkoivat selittää, ettei mitään uskon ja tunnustuksen rajoja tarvita, kunhan vain kukin omana tavallaan uskoo Kristukseen.

Nuorisoliiton silloinen puheenjohtaja Oskari Heikkilä ja Matti Kujala pysyivät tunnustuksellisen seurakunnan tiellä ja monet heidän kanssaan. Aato Laasasella pidettiin helmikuun 17 päivänä 1924 perustava kokous. Läsnä oli kymmenestä perheestä 49 henkilöä. Allekirjoitettiin seurakunnan perustamiskirja, jossa vedottiin seuraaviin raamatunkohtiin: Matt. 7:15; Joh. 10:4-5; Room. 16:17; 2 Kor. 6:15-18; Ilm. 18:4 ja Apt. 2:42. Vaikka evankeliumi oli toisille ennen kirjastunut, ei silloin ymmärretty, että uskovilla on sekä oikeus että velvollisuus todella hylätä sellaiset opettajat, jotka väärentävät Jumalan sanaa, 2 Kor. 6:17,18. Tähän saatiin selvittävää opetusta ulkomailla toimivalta tunnustuksellisilta luterilaisilta seurakunnilta ja kirkoilta. Perustamiskirjassa sanotaan lopuksi: "Me allekirjoittaneet olemme yhtyneet raamatulliseksi, luterilaiseksi paikallisseurakunnaksi, jonka nimi on: **Vetelin Vapaa Ev.-Lut. Seurakunta.**"

Seurakunta kutsui pastorikseen Pätiälän. Sen esimieheksi valittiin Oskari Kangas ja rahastonhoitajaksi Aato Laasanen.

Sen jäsenmäärä oli saman vuoden elokuussa 73.

"Seurakunnan perustamisen jälkeen vallitsi seurakuntalaisten keskuudessa suuri veljesrakkaus. Kaikki tunsivat todella olevansa yhtä perhettä ja Jumalan seurakuntaa. Ahkerasti kokoonnuttiin yhdessä tutkimaan Jumalan sanan totuuksia." Tämä oli yleinen kokemus kaikkialla.

Palautan tässä mieliin vanhan Joonas Heikkilän sanat, joilla hän kuolinvuoteellaan 1923 oli ilolla tervehtinyt näitten tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien syntymistä: "Te olette onnellisia ihmisiä, kun sen ajan näette." — Mutta kokonaan toinen henki vallitsi evankeliseen suuntaan jääneissä. Se ilmeni myös heidän suhtautumisessaan yhteiseen rukoushuoneeseen.

Rukoushuoneen kohtalo⁹⁹⁹

Esitän tässä vain lyhyesti rukoushuoneen omistuksen perusvaiheita virallisten päätösten ja muitten alkuperäisten lähteiden mukaan.

Myös Vetelissä olivat evankeliset toimineet "hyvässä uskossa" ja hankkineet itselleen oman rukoushuoneen 1911. Mutta nuorisoliitto-osastot eivät ole rekisteröityjä, joten rukoushuoneen tontti ja sille rakennettu rukoushuone olivat vailla virallista omistajaa. Näin toimittiin kaikessa rauhassa ja rakkaudessa sikäläisen vapaaseurakunnan muodostamiseen saakka.

Silloin Yhdistys ryhtyi valvomaan asiaa. Saatiin selville seuraava tapahtumasarja. Rukoushuoneen tontin alkuperäinen omistaja Aleksi Kangas, vanh., oli uskonut sen maanviljelijä Juho Torpalle, joka silloin oli asunut Vetelissä. Torppa oli lahjakirjalla luvannut sen Nuorisoliitto-osastolle, joka oli rekisteröimätön eikä voinut omistaa mitään. Lahjakirja oli hukkunut. Silloin hoidettiin asia niin, että vasta nyt tontti huudatettiin Torpan omaisuudeksi, joka silloin jo asui Hatulassa. Kun Torppa tiesi rukoushuoneen syntyvaiheen ja tiesi, että siinä oli vapaan seurakunnan jäsenillä ollut suuri osuus, hän sai aikaan (23.1.1925) sopimuksen, jonka mukaan rukoushuonetta saivat määrätyn ehdoin käyttää molemmat osapuolet. Yhdistyksen kannattajat eivät olleet tähän tyytyväisiä, vaikka vapaaseurakuntalaiset noudattivatkin sopimuksen ehtoja. Torppa alistui nuorisoliittolaisten vaatimukseen ja lahjoitti Vetelin rukoushuoneen Yhdistyksen omaisuudeksi 1931. Tästä seurasi sitten, että vihdoinkin 1933 vapaaseurakunta kesken sen kesäjuhlaa hädettiin pois käyttämästä rukoushuonetta. Se rakensi sitten itselleen oman kokoushuoneen.¹⁰⁰⁰

8.1.5.6 Marttila ja Koski Tl.¹⁰⁰¹ (6)

Vaikka Marttila ja Koski Tl. ovat suhteellisen lähellä Turkuja ja evankelinen liike alussa erityisesti levisi Lounais-Suomessa, se ei viime vuosisadan puolella näissä pitäjissä vakiintunut. Tosin jo

⁹⁹⁹ Johtok. 1907, 1924. KWT 7.7.1924 Juho Torpalle. Oskari Heikkilän ja Adolf Laasasen haast. Johtok. 31.10.1907 § 4. KWT 7.7.1924 Juho Torpalle. Johtok. 5.7.1924 § 11. Johtok. 10.9.1924 § 13. Johtok. 8.10.1924 § 13. Vetelin VELSr:n koko 11.4.1928 § 1. Vetelin VELSr:n kok. 22.2.1934 § 2.

¹⁰⁰⁰ -

¹⁰⁰¹ K. A. Anttio, Eino Mäkelä, Oskari Mäki, Ida Särä haast. (ks. Lut. 1950 s. 20).

1890-luvulla kävivät juhlia pitämässä sellaiset johtavat miehet kuin Johannes Bäck Tyrväältä ja C. O. Holmberg Ypäjältä. Vielä ahkerammin liikkuiivat siellä niihin aikoihin erilaiset maallikkosaarnaajat, joista voidaan mainita: "Kaituri", Helenius, Janne Huovari, Liljeroos, Hjalmar Lax ja Tarvasjoen herastuomari Juho Fingerroos.

Oikeastaan nämä maallikkosaarnaajat hallitsivat tilannetta. Heidän seuroihinsa kokoontui runsaasti kylän väkeä. Ihmisillä oli halua saada jotakin selvyyttä sielunsa autuudesta. Riittävää opetusta ei voinut saada virallisten pappien opetuksesta. He olivat järjestään epäevankelisia ja suorastaan evankelisten vihollisia (Marttila), niinpä evankelisten tilaisuuksia siitä syystä täytyi pitää vain taloissa.

Torppari Juho Toivola

Marttilassa vallitsi 1890-luvun alusta alkaen erikoislaatuinen hengellinen tilanne. Silloin oli siellä torppari Juho Toivola¹⁰⁰² alkanut tulla Jumalan armon tuntuun. Useampiakin etsiviä sieluja alkoi kokoontua sunnuntaisin lukemaan ja laulamaan. Silloin juoppo isäntä kielsi Toivolaa torpan menettämisen uhalla osallistumasta näihin juhliin ja seuroihin. Hän ei päästänyt Toivolaa toisten kanssa edes kerpojakaan tekemään. Juhlien ajaksi isäntä määräsi hänet "taksvärkkiin", Vihdoin täytyi torppa jättää. Toivola sai uuden torpan Vättilän kylästä. Talon isäntä oli uskonveli, emäntä kiivas tekopyhä. Isäntä kuoli ja kohta sitten emäntä sai halvauksen, mutta toipui siitä. Kun silloin Toivola oli hänelle neuvonut autuuden tietä, emäntä tästä suuttui ja Toivola sai kuulla olevansa "lahkolainen ja mitä ilkein ihmisen". Emäntä hankki käräjillä häätötuomion. Mutta silloin Toivola sai uuden asuinpaikan sellaisen talon maalta, jonka isäntäväki oli uskovaisia. Sitten tämän vuosisadan alussa Toivola joutui vaikeuksiin siellä ja täällä. Vihdoin hän jalkaisin lähti hakemaan lohdutusta ja sielun turvaa Ypäjältä, pastori C. O. Holmbergiltä. Matkaa oli noin 40 km. Nyt Toivola sai tavata todella jalon luterilaisen opettajan ja sai sielulleen lujituksen ja tuntoonsa rauhan. Hän sanoo kotimatkastaan: "Sinä iltana olivat jalkani oikein kevyet tullessani Ypäjältä Marttilaan ja lauloin: 'Kaikkii on kyllä, kun Jeesus on mulla'."

¹⁰⁰² Juho Toivolan oma elämätkuvaus. AAU oa.

Evangelisten toiminta vakiintuu

Kiertävien puhujien tapoihin kuuluvat vain puhujavierailut ja kun nämä saarnaajat olivat vielä varsin kirjavaa väkeä, ei sovi ihmetellä, että hengellinen toiminta näillä seuduilla ei mitenkään järjestäytynyt. Yhdistyksen jäseniä oli Marttilassa vuoteen 1913 kolme ja Koskella vuoteen, 1910 yksi. Mutta sitten ilmestyy jäsenluetteloihin yhtäkkiä enemmän nimiä Marttilassa 33 (1914) ja Koskella 21 (1911). Tähän lienee vaikuttanut se, että Yhdistyksen saarnamiehet saivat suurempaa kannatusta ja heistä siellä erityisesti arvostettiin kolportööri Kaarlo Sulaa.

Pietari Kurvinen oli täälläkin tuttu vuosisadan vaihteen molemmin puolin, ja hän oli antanut siellä tämän neuvon: Älkää jättäkö pikkuseurojanne, ne ovat niin virkistäviä.

Yhdistyksen jäsenluettelosta löydämme silloin heti alussa sellaisia paikkakuntalaisia, jotka sitten olivat mukana tunnustuksellista seurakuntaa perustamassa. Marttilasta: Antti ja Amanda Alhaisi, Frans ja Elina Mäkelä, Juho ja Maria Toivola. Koskelta TL.: Oskar ja Ida Mäki sekä Ida Särä.

Erityisen kireät välit vallitsivat 1910 evankelistenkin äänillä valitun khra A. Sederströmin ja näiden välillä. Hän halvensi kaikin tavoin evankelisia löyhäuskoisina ja esitti arvelematta räikeitä jumaluusopillisia käsityksiään. Olemme jo aikaisemmin jotakin kuulleet Juho Toivolan ja khra Sederströmin suhteista. Evankelisten toiminta kuitenkin laajeni 1910-luvulla suuresti. Kävi niin kuin monella muullakin paikkakunnalla, että suurempi osa pitäytyi Yhdistykseen pinnallisemmin, harvemmat tosi vakavuudella. Sen ohella jatkuivat myös muitten saarnaajien käynnit. Kun Yhdistyksen pastori ilmoitti tulevansa paikkakunnalle, järjesti paikallinen Nuorisoliitto tilaisuuden. Muuten pidettiin taloissa yhteisiä iltaseuroja.

Kuten yksityisten evankelisten suhtautumisesta kansankirkkoon on käynyt ilmi, tietoisemmat evankeliset pitivät kirkkoa aivan vieraana laitoksena — "välttämättömänä pahana" — ja vastaavasti Yhdistystä "ainoana oikeana". Tästä jälkimmäisestä käsityksestä oli siten kylläkin kohtalokkaita seurauksia, kun Yhdistys vapaiden seurakuntien syntyvaiheessa asettui kansankirkon puolelle. Kaikki pinnal-

liset yhdistyssuuntaiset painuivat sen mukana kansankirkon puolelle, kun taas vain harvat todella seurasivat luterilaista oppia ja tunnustusta.

Viestit oman seurakunnan mahdollisuudesta

Ensimmäiset viestit luterilaisten kokoontumisesta omiin seurakuntiin toi näille seuduille kolportööri K. Kämäri. Se tapahtui siihen aikaan, jolloin tämä asia vasta oli alkuvaiheissaan. Silloinhan kolportööreilläkin oli kiinnostusta siihen. Vakavammin ja tiukemmin oli asiasta puhunut Oskari Kivistö. — Täältä ei käyty Hämeenlinnan kokouksissa, mutta niitten painetuita alustuksia luettiin tarkoin ja ne olivat näille tunnustuksellisille luterilaisille suuri vapautuksen sana. Pieni uskollisten joukko kokoontui säännöllisesti omiin kokouksiinsa, joissa puheita piti jo aikaisemmin mainittu palstatilallinen Juho Toivola (k. 1930.). Hän tunsikin tarkkaan Lutherin kirjoitukset ja oli erittäin sanavalmis väittelytilaisuuksissa. Hän oli vakaa luterilainen ja piti tästä opista kiinni omana uskonaan, jonka tunnustuksen tähden hän aikanaan oli saanut jättää maat ja mannut. Kovan ja karkean elämänskoulun käyneellä taistelijalla oli liikaakin kiivautta, mutta hänen vilpittömyyttään ei voida epäillä.

Niihin aikoihin kävi näillä paikkakunnilla myös Pätiälä puhumassa seurakunta-asioista. Luonnollisesti seurattiin tarkoin Paimenlehden kirjoituksia. Sen toimitus (Koskenniemi, Turku) sai kesällä 1923 kirjeen Juho Toivolalta:¹⁰⁰³

"Toivon runsasta Jumalan armoa ja siunausta Paimenen toimitukselle ja sen vastaavalle toimittajalle taistelussanne maailmaa ja saatanaa vastaan. Olkaa vaan rohkeat, älkääkä peljätkö, vaikka kaikki perkeleet olisi yhtenä perkeleenä, kaikki lahkolaiset yhtenä lahkolaisena. Meidän Jumalamme on kaikkia suurempi. (Tällaiset kovat sanat on saatu Lutherin kirjoista — AAU). Nyt on suuri sota: Kuinka monta kynää, kuinka monta kieltä onkaan tähdätyt Herran seurakuntaa vastaan. ...olemme mielenkiinnolla seuranneet Paimenessa esitettyä vapaakirkkojärjestelmää. Se menee voittaen vaikka hiljaa, mutta varmasti. Meitä on täällä (Marttilassa) sekä Koskella (TI)

¹⁰⁰³ Juho Toivola 10.6.1923 AEK:lle.

muutamia. Tervehdimme sitä ilolla sen tähden, kun viime sunnuntaina jo tuli oikein suden kypälät näkyviin, ei enää kynnet piisanneetkaan. Kirkossa saarnattiin..."

Ja sitten seurasi khra Sederströmin saarnan ja sitä, seuranneen keskustelun selostusta. Oli ollut hautajaiset ja sen johdosta saattajat olivat ensin olleet jumalanpalveluksessa ja sitten surutalossa. Siellä oli saatu kuulla sielun kehittämisestä tuonelassa ja siitäkin, että luterilaiset tunnustuskirjat kuuluvat vain "paavin ajalle" eikä "meidän ajalle", jne. Tiukasti oli kirkkoherra saanut ojennusta Toivolalta.

Hyvin yksinänsä nämä luterilaiset uskon ja tunnustuksen taistelua kävivät. Paljon puuttui valistavaa opetusta sekä täällä että muualla. Vihdoin loppiaisena 1924 he saivat sinne Pätiälän, ja näistä asioista saatiin silloin kuulla tarkemmin.

Tammikuun 8 päivänä 1924, oli Marttilassa Nuorisoliiton vuosikokous. Se oli myrskyinen. Siellä ruodittiin M. 1. Kuusen opit ja Engströmin kirjoitukset. Toiset totesivat, että Engströmille riitti se, että puhdas oppi on Raamatun ja Tunnustuskirjojen kansien välissä, opetettiin sitten kirkossa niin tai näin.¹⁰⁰⁴ Toiset kääntyivät Tamminsen puoleen. Siitä seuraavassa.

Johtaja Tammisen kirje (1924)¹⁰⁰⁵

Varmaankin juuri tämän kokouksen jälkeen on kauppias K. Hilden Marttilasta kirjoittanut kirjeen johtaja Tammiselle. Hilden oli ainakin vuodesta 1906 ollut Yhdistyksen jäsen ja seuraavasta vuodesta myös sen asiamies. Silloin oli siellä vain kaksi muuta Yhdistyksen jäsentä. Meillä on käytettävissämme vain johtaja Tammisen" vastaus.

Hilden oli kirjeessään arvostellut Yhdistyksen asennetta vapaa-seurakunta-asiaassa. Hän oli jopa sanonut "Sanansaattajassa olleiden kirkkopoliittisten kirjoitusten olevan miltei Yhdistyksen 3 §:ää vastaan." Pitkässä vastauksessaan Tamminen kieltäytyi selvittämästä, onko "tämä uusi oppi Tunnustuskirjain mukaista vai eikö". Hän vain väitti olevan mahdotonta, että Yhdistyksen johtomiehet olisivat voi-

¹⁰⁰⁴ Juho Toivola 16.1.1924 AAU:lle ja 21.1.1924 HJP:lle.

¹⁰⁰⁵ KWT 23.1.1924 kauppias K. Hildenille, Marttila, KWT sanoo, että vastaus on viipynyt matkojen takia.

neet toimia vastoin sen sääntöjen 3:ta peruspykälää. Sitten hän vetosi Yhdistyksen vuosikertomuksiin (1884, 1886, 1887, 1889), joissa lausutaan, että Yhdistys tahtoa toimia kirkon hyväksi koko papiston kanssa. jne. — Tammisen kirje ei siis sisältänyt perusteita Jumalan sanasta ja Tunnustuskirjoista.

Marttilan kauppias tyytyi Tammisen selitykseen ja toiset hänen kanssaan. Tammisen kirje, laadittu 23.1.1924, oli saapunut Marttilaan vasta sen jälkeen kun toiset evankeliset siellä ja Koskella Tl. olivat jo eronneet kansankirkosta. Mutta kirjeenvaihto osoittaa, millaisin keinoin Yhdistyksen johto koetti estää tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien syntymistä. Vastaavanlaisia kirjeitä Tamminen lähetti niihin aikoihin muillekin paikkakunnille.

Oma seurakunta syntyy

Seurakunta-asiasta tietoiset evankeliset erosivat kansankirkosta Koskella Tl. tammikuun 11 p:nä 1924 ja Marttilassa seuraavana päivänä. Edellisiä oli kaksi: Oskari ja Ida Mäki, jälkimmäisiä kuusi: Juho ja Maria Toivola, Antti Alhaisi, Frans Mäkelä sekä hänen poikansa Wiljami ja Eino. Kuvatkoot nämä nimet tilanteen laatua ja uskolisten lujutta. Lisäksi vielä tuli se, että näiltä puuttuivat kaikki oman seurakunnan järjestymiseen tarvittavat tiedot käytännöllisistä asioista, kuten Toivola (1924) apua pyytäen kirjoitti Paimenen toimittajalle — silloin Uppalalle:¹⁰⁰⁶

"Ensi sunnuntaina pidämme perustavan kokouksen (se pidettiin kuukautta myöhemmin — AAU). Meillä ei kuitenkaan ole mitään ohjeita. Olisiko niitä teillä? Ja on meillä sentään sisäiset ohjeet Raamatussa ja Tunnustuskirjoissa. Auttakoon Pyhä Jumala Poikansa Jeesuksen uhrikuoleman tähden meitä ja teitä pysymään kiinteästi totuuden sanassa ja Jumalan väessä sanan miekka oikeassa kädessä ja vasemmassa..."

Vilpitön neuvonpyyntö sai kyllä vastauksen.¹⁰⁰⁷ Sunnuntaina helmikuun 24 päivänä 1924 Koskella, Oskari Mäen talossa pidettiin Marttilan ja Kosken Tl:n Vapaan Ev.-Lut. Seurakunnan perustava kokous. Pätiälä oli silloin siellä. Seurakuntaan liittyi 9 henkilöä. Täs-

¹⁰⁰⁶ Juho Toivola 16.1.1924.

¹⁰⁰⁷ AAU 7.2.1924 Juho Toivolalle.

sä tilaisuudessa oli läsnä paljon väkeä. Siellä puhuttiin sekä puolesta että vastaan. Seurakunnan jäsenet kutsuivat Pätiälän pastorikseen ja apulaisena paikkakunnalla toimisi Juho Toivola. Pastorin piti saapua Marttilaan aina kuukauden viimeisenä sunnuntaina. Välipyhinä kokoonnuttiin Toivolan johdolla vuoron perään eri kodeissa. Elokuussa 1924 oli seurakunnan jäsenmäärä 14 henkeä.

Yksi silloin läsnä olleista on kertonut, mitä Marttilan ja Kosken evankeliset joutuivat kokemaan, kun he kokoontuivat omana seurakuntana:

"Erikoisemmin muistan tilaisuuden, kun perustamiskokouksen jälkeen nautimme Herran ehtoollista. Past. Pätiälä puhui Eliiaan matkasta 40 päivää yhden aterian voimasta. Meillä oli kaikilla se tunne kuin olisimme ensikerran olleet sitä nauttimassa, ja kaikki tunsimme kuin se paikka liikkui niin kuin ennen apostolieri aikana."¹⁰⁰⁸

Muallakin koettiin samaa.

8.1.5.7 *Karstula*¹⁰⁰⁹ (7)

Olipa ihmeellistä, kun Yhdistyksen toiminnan alkuaikoina (1878) Pylkönmäen opettaja K. J. Rahikainen saattoi kertoa Sanansaattajasaa.¹⁰¹⁰ että silloin — varmaan ensi kertaa — oli Karstulan kirkolla pidetty samanlaista juhlaa kuin Yhdistyksen vuosijuhla Helsingissä. Kuukautta aikaisemmin oli kutsuja lähetetty kahdeksaan seurakuntaan. Juhlaan oli tullut 3.000 osanottajaa, — Mutta ei se juhla ollut tietoisien evankelisen ryhmän oma tilaisuus, vaan evankelisten ja lähetysseuralaisten yhteinen juhla, jossa kolehditkin kannettiin ensin Yhdistykselle ja sitten toinen Lähetysseuralle.

Karstula, johon Kyyjärvi 1920-luvulle asti kuului, oli ja on kaukaisen sisämaaseudun pitäjä. Lapualta ja Myllymäeltä oli Kyyjärvel-

¹⁰⁰⁸ Eino Mäkelän haast.

¹⁰⁰⁹ Haastatteluja: J. A. Noponen – Abel Jääskeläinen – Tilda Jääskeläinen – Maria Halttunen – Vihtori Joki – Juho Merruntaus – R. G. Wegelius. Kirjeitä: Oskar Pölkki 12.2.1924 Paimenen toimittajalle ja RGW 23.4.1924 Juho Merruntaukselle. Karstulan ja Kyyjärven VELSrkien pkirjoja.

¹⁰¹⁰ Sanans. 1878 s. 266.

le yhtä pitkä matka — noin 80 'km. Hevoskyydillä taitettiin taival vielä 1920-luvun alkupuolella.

Yhdistyksen juhlatoiminta oli harvaksen jatkunut. Joku saarnaa-jakin liikkui. Mutta perustava vaikutus oli Lutherin saarna- ym. kir-joilla. Tällä tavalla nälkäiset sielut tarvitsivat, etsivät ja saivat elämän leipää. Vakaita evankelisia uskovia oli runsaastikin. Toishenkinen virallinen kirkko oli heille vieras. Tultiin muuten toimeen yksinäisyydessäkin.

Näillä seuduilla liikkui silloin tällöin 1870- ja 1880-luvuilla Pylkönmäen opettaja K. J. Rahikainen, joka vuodesta 1891 toimi Yhdistyksen toisena asiamiehenä Julius Engströmin rinnalla. Sitten taas 1890-luvun lopulla Pietari Kurvinen ja teol. ylioppilas H. J. Pätiälä pitivät siellä juhliaan. Niin vakaita luterilaisia oltiin, että Kurvisen opetusta pidettiin "imelänä hengellisyytenä". Toisille se taas paremmin kelpasi. Evankeliset uskonystävät eivät kuitenkaan kokoontuneet yhteisesti. Henkilökohtainen kilvoittelu ja naapurittavuudet jatkuivat.

Karstulassa toimi 1900-luvun tällä puolen oman pitäjän miehiä Yhdistyksen saarnaajina: Elias Saarinen (1900—) ja Juho Merruntaus (1908—). Aikaa myöten liikkui siellä muitakin vapaita saarnaajia, kuten Juho Mäkelä, Severi Oinonen Kivijärveltä ja "Kankaan Ellu" (Eljas Perkonlahti) Karstulasta. Erityisesti on mainittava vapaa saarnaaja Oskar Vuorinen (Berg Erkkylän kartanosta), joka piti herätyssaar-voja 1920 seuduilla. Hän oli omalaatuinen ja sairaalloinen, mutta hänen opetuksensa panivat kuulijat tiukalle ja johtivat mielenmuutokseen.

Evankelisten joukko oli jatkuvasti kasvanut. Heidän lapsenmielinen uskonsa oli vakaa. Niinpä he pitivät edelleen erihenkistä virallista kirkkoa "eri asiana". Muistamme edellä mainitut Junno Noposen ja Juho Merruntauksen lausumat evankelisten suhtautumisesta kansankirkkoon.

Karstulastakin oli siirtolaisia matkustanut Yhdysvaltoihin ja he olivat siellä joutuneet valitsemaan seurakuntansa ja kirkkonsa vapaasti uskon ja tunnustuksen mukaan. Olihan siinäkin edes vähäistä lisävirikettä silloiseen kirkkokokysymykseen.

Vasta Paimen-lehti (1921–) alkoi selvittää täälläkin kristittyjen oikeuksia ja velvollisuuksia seurakunta-asioissa. Junno Noponen, joka oli ollut Kyyjärvellä evankelisen Nuorisoliitto-osaston puheenjohtaja, sanoi siitä: "Se vastasi niitä entisiä ajatuksia, joita meillä oli ollut kirkkoon päin (poispäin). – – Omien seurakuntien asia ei ollut outoa, Apt. 2:42. – – Jos tulisi siitä selvää. – – Ilo oli siitä, että mennään oikeaan." Toiset lisäksi tutkivat näitä asioita Lutherin kirjoituksista ja Tunnustuskirjoista.

Evankelisten toiminta oli niin määrätietoista, että sekä Karstulassa että Kyyjärvellä oli (1920–) ruvettu rakentamaan omia rukoushuoneita. Ne olivat aluksi paikkakuntalaisten evankelisten omistuksessa ja joutuivat aikanaan taloudellisista syistä Yhdistyksen hallintaan,

Asiat kehittyivät sitten niin pitkälle, että vuoden 1924 alussa kutsuttiin Paimenen toimittajaa (AAU) Karstulaan selvittämään seurakuntakysymyksiä. Samalla pyydettiin rukoushuoneen asioissa neuvoa Pätiälältä, joka heti matkusti sinne. Siellä oli runsaasti altista mieltä. Niinpä miltei koko Vastingin kylä oli ollut aikeissa muodostua omaksi seurakunnaksi. Yhdistys lähetti sinne varta vasten ensin M. I. Kuusen ja sitten Vernerin Niinivaaran estämään näitä suunnitelmia. Heikkojen evankelisten mielet taipuivat. Saarnaaja Saarinen, joka ensin oli ollut seurakunta-asian kannalla, taipui myös Yhdistyksen erottamisuhan edessä, "kun asia koski kukkaroon".¹⁰¹¹ Kyyjärveläiset saivat häneltä nimityksen "10 pennin kolehti".

Mutta oli toisenkinlaista evankelisia. Kun Pätiälä ja Uusitalo kävivät huhtikuun 7 p:nä 1924 Karstulan Kyyjärvellä, syntyi siellä **Karstulan Vapaa Evankelis-Luterilainen Seurakunta**. Myös Kyyjärven evankeliset olivat siellä mukana. Tässä tilaisuudessa liittyi seurakuntaan 21 aikuista ja 27 lasta, joukossa saarnaajat Merruntaus, joka oli ollut Karstulan evankelisen Nuorisoliitto-osaston puheenjohtaja, Taavetti Tarvainen ja Taavi Poikonen. Täälläkin oli koettu ensimmäisen rakkauden vilpittömyyden sydämellisyyttä. Uusitalo kuvasi matkakokemuksiaan "riemullisiksi". Seurakunnan pastoriksi kutsuttiin R. G. Wegelius Tohmajärveltä. Hän otti kutsun vastaan ja saapui

¹⁰¹¹ Junno Noposen haast.

perheineen Karstulaan kesäkuun 10:n päivän seuduilla. Asunnon hän sai maanviljelijä Heikki Poikosen talosta Syrjänmäestä.

Seurakunnan järjestäytymiskokous pidettiin kesäkuun 22 p:nä 1924 ja hyväksyttiin siellä aluksi sama kolmipykäläinen seurakuntajärjestys kuin muuallakin. Yllämainitut saarnaajat oikeutettiin hätätilassa julistamaan seurakunnalle Jumalan sanaa.

Näin lähti Karstulan Vapaa Ev. Lut. Seurakunta luottavaisen toiveikkaasti kulkemaan taistelevan seurakunnan tietä. Se joutui jo pian vaikeiden koettelemusten keskelle, jotka hajottivat muutkin syntyneet vapaat ev.-Lut. seurakunnat kahteen ryhmään.

8.1.5.8 Kyyjärvi ¹⁰¹² (11)

Karstulan Vapaan Ev.-Lut. Seurakunnan keskuudessa oli jo syksyllä 1924 ilmennyt jännitystä pastori R. G. Wegeliuksen saarnojen sisällön johdosta. Oli käynyt ilmi, että Karstulan puolella asuvat seurakuntalaiset olivat vanhastaan olleet ja edelleen olivat Pätiälän erikoisopin jyrkkiä kannattajia. Asia oli ollut yleisesti tunnettu myös Kyyjärven puolella, mutta suurin osa kyyjärveläisistä evankelisista oli vakaita luterilaisia.

Tämä opillinen ristiriita joutui käsiteltäväksi Karstulan seurakunnan seurakuntakokouksessa marraskuun 9. p:nä 1924. Pätiälän erikoisopin kannalla olleiden syytöksiä vastaan Wegelius vetosi siihen, että hänet oli kutsuttu luterilaista oppia tunnustavan seurakunnan pastoriksi ja että hän oli pysynyt luterilaisessa opissa. Toismieliset eivät tyytyneet siihen. Siinä kokouksessa ei voitu vielä tehdä mitään ratkaisevaa päätöstä. Ensin oli otettava selvää seurakuntalaisten suhtautumisesta tähän oppiasiaan.

Viikon kuluttua neuvottelivat luterilaista oppia kannattavat Kyyjärvellä tilanteesta. He tulivat siihen tulokseen, että kun Karstulan seurakunta oli oppitunnustukseltaan luterilainen, ei luterilaisten ole syytä siitä erota.

¹⁰¹² Karstulan ja Kyyjärven VELSrkien kokouskirjat joulukuulta 1924.

Seuraavassa Karstulan seurakunnan seurakuntakokouksessa 12/12 1924 todettiin opillinen ristiriita ehdottomaksi ja päätettiin sen johdosta, että "seurakunta hajoaa kahteen osaan" oppitunnustuksen mukaan. Luterilaisten osa järjestäytyi **Kyyjärven Vapaaksi Evankelis-Luterilaiseksi Seurakunnaksi** yllämainitulla päivämäärällä.

Kyyjärven seurakunnan toiminnan asiat järjestettiin sen ensimmäisessä seurakuntakokouksessa joulukuun 21 p:nä 1924. Pastori Wegelius siirtyi asumaan Kyyjärvelle maanviljelijä Valle Virkkalan taloon. Tarvittaessa oikeutettiin Taavetti Tarvainen olemaan pastorin apuna. Seurakuntaan kuului 22 aikuista ja 22 lasta, yhteensä 44 jäsentä (tilasto 31/12 1924).

Tapahtunut Karstulan seurakunnan hajoaminen osoittaa, miten ankara oli Pätiälän erikoisoppi, ei vain pastoreitten kesken, vaan nimenomaan myös kaikkia seurakuntalaisia koskevana kysymyksenä.

Kyyjärven seurakunnan jäsenet tunnustautuivat järkähtämättöminä luterilaiseen oppiin Jumalan sanan totuutena. Tämä oli heille heidän uskonsa mukaista ja he, samoin kuin heidän pastorinsa, kantoivat luterilaisella alttiudella tästä aiheutunutta ristiä. Kyyjärven seurakuntaan liittyi sitten muutamia muita Karijoelta ja Ilmajoelta samasta syystä.

8.1.5.9 Ilmajoki (8)

Ilmajoellakin on tunnustuksellinen luterilaisuus lähtöisin virallisen seurakuntatoiminnan rinnalla ilmenteistä hengellisistä liikkeistä. Ne saivat kannattajia etenkin Ilmajoen "Yläpäässä", jossa sitten tunnustuksellinen luterilainen seurakunta syntyi.

Herännäishenkistä hurskautta

Vaikka myöhempi herännäisyys ei saanutkaan Ilmajoella mitään varsinaista jalansijaa, on kuitenkin todettava, että evankelisen liikkeen levitessä sinne 1800-luvun jälkipuoliskolla sen kantajoukko oli hiljaisten heränneitten jälkeläisiä.¹⁰¹³ Kun heillä vain oli kyseessä

¹⁰¹³ Muistelmia evank. liikkeen alkua ajoilta Ilmajoelta, Jacob Hakala Ironwood, Mich., Kmla 1935 s. 101–. Hän olettaa, että nämä piirit olisivat Jaakko Böhmen (k. 1624) kirjallisuuden kautta syntyneitä, vert. Elis Bergroth. Suomen Kirkko II s. 607.

oman sielunsa pelastus, otettiin näissä ylipääläisten kokouksissa ilolla vastaan Kurikasta tulleita evankelisia vaikutteita ("Antilan paappa" ja "Sokea Juho"). Nämä toivat mukanaan Lutherin Lyhemmän Evankeliumipostillan.

Evangelisen liikkeen vaikutus alkaa¹⁰¹⁴

Kun Yhdistys oli perustettu (1873) ja sen toiminta alkoi vakiintua, saapui Ilmajoellekin sen kirjallisuutta ja Siionin Kannel tuli laulukirjaksi. Erilaisten saarnaajien joukosta on mainittava sielläkin erityisesti tunnetut kolportööri Herman Siltanen (kolp. 1876–, Kauhajolta) ja kelloseppä Jaakko Perä (kolp. 1889–, Laihialta).

Rovasti E. M. Rosengrenin aika

Kolportööri Siltasen kylvö lähti Ilmajoella voimakkaasti kasvaan, kun Jumala johdatti sinne kirkkoherraksi E. M. Rosengrenin (khra 1884 –k.1897). Hän oli suuresti armoitettu julistaja ja opettaja. Evankeliumin Kirkkaus loisti. Peruspaikka oli Ilmajoen "Yläpäässä". Toismieliset, jotka eivät välittäneet hengellisistä asioista, eivät voineet sopeutua tilanteeseen.

Kyllä täälläkin Pietari Kurvinen liikkui parin kymmenen vuoden ajan vuosisadan vaihteen molemmin puolin. Hänen puhetapansa oli lennokasta ja innostavaa. Kuitenkin ilmajokiset olivat Rosengrenin opetuksen kautta syvästi perustetut Jumalan sanaan, joten Joel Rahko totesi, ettei Kurvinen siellä "mitään aikahan saanut".

Arvoituksellista on, miksi tänne evangelisen toiminnan pääseudulle ei hankittu rukoushuonetta. Sellainen oli vain Pojanluomankylässä (n. 1910–). Kokoonnuttiin Honkalan seuratalossa, Kunnallistalolla ja yksityisten tuvilla.

Rosengrenin ajan jälkeen

Rosengrenin jälkeen Ilmajoella ei ollut evankelista pappia ennen kuin Tuure Toivio tuli 1931 kirkkoherraksi, siis vapaiden luterilaisten seurakuntien syntyvaiheen jälkeen. Sinä kautena oli siellä kirkkoherrana teol. tri Paavo Virkkunen (1918–1926). Hän oli uusjumaluusoppineiden kärkimiehiä, mutta hän ei ohjelmoinut kirkkopoli-

¹⁰¹⁴ Haastatteluja: Joel Rahko (isä), Valde Rahko (poika), Vihtori Kotiranta.

tiikkaa. Hän kulki omaa tietään ja antoi toisten tehdä samoin. Järven pinta oli tyyni. Osa evankelisia oli tietoinen tilanteesta ja vieroksui Virkkusen kirjoja, Osa ei syventynyt asioihin ja lumoutui kirkkoheransa puhetaidosta. Sekaannusta lisäsi Yhdistyksen suojea suhtautuminen kaikkiin virkapappeihin. Virkkunen kutsuttiin puhujaksi evankeliumijuhlillekin. Hän osasi puhua siellä "mukiinmenevästi".

Edellä on jo kerrottu [alkupuolella omassa kappaleessaan] Nuori-soliiton sihteerin opettaja Lyytisen kirkollisesta suuntauksesta ja siitä, miten sitä Pohjanmaalla myös vastustettiin.

Evankelisilla oli silloin paljon keskinäisiä kokouksia.

Kiertäviä puhujia liikkui paljon: Abraham Tuominiemi ("Vetelin Elias"), joka tinasi peltiastioita, J. H. Siltanen, Matti Hakomäki, Elias Sarkia, Elias Saarinen, Hietala, Halme, Rahkonen, Tuisku ja pastorit Pätiälä ja A. J. Bäck sekä joskus J. I. Bäck. Saarnaajat eivät yhtyneet kirkon viralliseen sekavaan oppiin. Opettaja Lyytinenkin sai pitää kirkossa vain aamusaarnan ja sitten suljettiin häneltä kirkon ovet, mutta hän oli jatkanut kirkon rapulta.¹⁰¹⁵

Kohti tunnustuksellista luterilaista seurakuntaa

Kuten jo on kerrottu, täällä oli jopa tietoistakin toivomusta uskovien oman seurakunnallisen toiminnan aikaansaamisesta omine pappineen.

Näistä asioista Ilmajoella puhui ensimmäisenä Pätiälä. "Selityksiä" pidettiin silloin Kylvölässä. Paimen-lehteäkin tänne levisi ja toiset kannattivat sen suuntausta.

Vakavissa evankelisissa piireissä alettiin tutkia näitä asioita Jumalan sanan ja Tunnustuskirjojen valossa. Ulos leiristä -alustus sai ensin yleensä suojean vastaanoton. Sen sävy ei vieroittanut, sillä arvosteluun oli täälläkin totuttu.

Tyytymättömyys perustui mm. siihen, että pappiskasvatus oli järkeisopettajien hallussa. Jumalan sanalle eivät toishenkiset pastorit antaneet todellista arvoa. Evankelinen Jaakko Loppi oli sanonut: "Muutama tunti aina menee hukkaan, kun virallisen papin saarnaa

¹⁰¹⁵ Haast. Valde Rahko ja V. Kotiranta.

kuulee." Toiset sanoivat: "Mihinkäs tässä joudutaan tällä tiellä?" Valde Rahko lisäsi: "Kunnalla on toimintaansa varten ohjesääntö. Jos sitä ei virkailija seuraa, pannaan sellainen pois viralta. Kirkossa toimitaan toisin."¹⁰¹⁶ Evankeliset toivoivat omaa uskovaa pastoria. Ruvettiin puhumaan: "Kun saataisiin oma seurakunta. Onhan evankelisilla Amerikassa omat seurakunnat ja oma kirkko. Eikö Suomessakin voisi olla samoin!"¹⁰¹⁷

Mutta täälläkin vain pieni joukko syventyi vakavasti uskon ja tunnustuksen kysymyksiin. Evankelisen suunnan opillinen pinnallisuus ei kestänyt koetusta. Vielä marraskuun 8-9 p:nä 1923 pidettiin Honkalassa juhlat näissä merkeissä. Vierailevina puhujina olivat Pätiälä, Uusitalo ja Uppala. Sali oli täysi. Kuulijat innostuneita. Oli myös "yksityistä vastustusta maa täysi". Siitä ovat todisteena muutamien evankelisten tiedotuskirjeet Tammiselle, joista on ollut puhe aikaisemmin.

Seurakunta syntyy

Edelleen vakavasti asioita tutkien valmistautui uskolliseksi jäänyt pieni joukko oman luterilaisen seurakunnan perustamiseen. Se tapahtui vähitellen. Ensimmäinen kokous pidettiin Kylvölässä, kun Joel Rahko ja hänen vaimonsa, Vihtori Kotiranta perheineen sekä Mikko Hautaniemi olivat eronneet kansankirkosta maaliskuun 24 p:nä 1924. Kun vielä 4 perhettä oli tehnyt samoin, pidettiin seurakunnan perustamisen varsinainen kokous Kotirannan kodissa toukokuun 9 p:nä. Pastoriksi kutsuttiin Pätiälä, jonka oli määrä käydä siellä kerran kuussa. Seurakunnan opettavaksi esimieheksi valittiin Vihtori Kotiranta, sihteeriksi Valde Rahko (poika) ja rahastonhoitajaksi Joel Rahko (isä), **Ilmajoen Vapaaseen Ev. Lut. Seurakuntaan** ¹⁰¹⁸ liittyi silloin 22 jäsentä 7:stä perheestä. Elokuussa 1924 oli jäsenmäärä 30.

Eräs perustamiskirjan kohta

Perustamiskirjassa, joka oli Pätiälän laatima, lausutaan mm., että luterilaiset kristityt nyt järjestyvät seurakunnaksi, "kun Herra Jumala on kirkastanut meille raamatullisen seurakuntaopin Amerikkalaisten

¹⁰¹⁶ Haastatteluja: Joel Rahko (isä), Valde Rahko (poika), Vihtori Kotiranta.

¹⁰¹⁷ Haast. Valde Rahko ja V. Kotiranta.

¹⁰¹⁸ Haastatteluja: Joel Rahko (isä), Valde Rahko (poika), Vihtori Kotiranta.

ja Saksalaisten uskonveljien kautta". Tämä ei tarkoittanut sitä, että tunnustukselliset seurakunnat olisivat kokoontuneet jonkin vieraan toimintakeksinnön perusteena. Kyseessä oli vain se, että tällä tavalla opittiin tuntemaan Jumalan sanasta ja luterilaisesta opista kristittyjen kokoontumisperusteet. Siihen asti oli toimittu kuin ummessa silmin suuntayhdistyssekavuudessa. Sehän oli vain inhimillinen hätävara, kun kansankirkollinen toiminta ei perustunut uskon ja opin yksimielisyyteen. Nyt olivat siis kyseessä vain Jumalan sanan ja luterilaisen opin perusteet, joihin nähden oli tähän asti vallinnut tietämättömyys.

Johtaja Tamminen piti näitä kristittyjen kokoontumisen oikeita perusteita "ulkomailta saatuna uutena oppina", jota hän kuvaili pedonkaltaiseksi ("häntineen karvoineen"),¹⁰¹⁹ ja vaati kirkossa kuultavaksi kaikenlaista oppia — oikeata ja väärää.

8.1.5.10 *Kuolemajärvi*¹⁰²⁰ (9)

Vuosisatamme alussa evankelisuus oli jo levinnyt myös Kaakois-Suomeen ja erityisesti Karjalan kannakselle. Itsenäinen Viipurin Ev.-Lut. Nuoriso-yhdistys toimi tarmokkaasti. Arvattavasti oli tännekin levinnyt Paimen-lehteä ja sen mukana tietoisuutta siitä, että kristityillä on jumalallinen oikeus ja velvoitus kokoontua ja toimia Jumalan sanan puhtaan opin perustalla seurakuntina. Niinpä oli Kuolemajärvellä jo tammikuussa 1924 kansankirkosta eronnut muutamia aikuisia ja heidän lapsiaan. Heidän johtomiehensä oli paikkakuntalainen pienviljelijä Taavetti Akkanen, Työppölän kylästä. Hän oli toiminut myös maallikkosaarnaajana ensin Viipurin yhdistyksessä ja myöhemmin Todistajain-seurassa,

Akkanen oli silloin tammikuussa kirjoittanut Pätiälälle ja pyytänyt, että valtiokirkosta eronnut pastori tulisi Kuolemajärvelle antamaan opastusta näissä asioissa. Erityisesti hän kaipasi ja pyysi ohjeita ehtoollisen vieton, kasteen ja rippikoulun hoitamisesta. Asia järjestyi niin, että Valve matkusti Kuolemajärvelle. Siellä pidettiin toukokuun 25 p:nä 1924 hänen läsnä ollessaan **Kuolemajärven Vapaan**

¹⁰¹⁹ KWT 4.1.1924 op. K. E. Salmiselle, Ilmajoki (ks. edellä).

¹⁰²⁰ Rauhan Toverit 1916 s. 16. Todistaja 1922 s. 3 (vert. Todistaja 1929 s. 147 "Taaksepäin katsaus" 1919–1929). T. Akkasen kirje 20.4.1924 Paimenen toimitukselle. Lahden VELSr:n pkirja 18.5.1924. Kuolemajärven VELSr:n pkirjojen kopiokansio. V. I. Salonen 18.6.1925 AAU:lle.

Evankelis-Luterilaisen Seurakunnan perustava kokous Taavetti Akkasen talossa. Hyväksyttiin 3-pykäläinen seurakuntajärjestys, kuten muuallakin oli tehty. Seuraavassa seurakuntakokouksessa 1.6.1924 kutsuttiin Valven suosituksesta seurakunnan pastoriksi Väinö I. Salonen. Kun hän oli kesäkuun 2 päivänä vapautunut kansankirkosta, hän otti kutsun vastaan. Sovittiin siitä, että pastori Salonen kävisi Kuolemajärvellä kunkin kuukauden ensimmäisenä sunnuntaina. Välipyhinä Akkasen oli määrä pitää lukujumalanpalveluksia ja lukea niissä Lutherin postillasta saarnoja. Lokakuun 6 p:nä pidetyssä seurakuntakokouksessa päätettiin kutsua Akkanen seurakunnan apupaimeneksi, kun hänellä oli tehtävään kuuluvat edellytykset.

Pastori Salonen kirjoitti apupastorista vuoden kuluttua: "Taavetti Akkanen tunnusti muuten suuren puutteellisuutensa ja heikkoutensa paimenvirassa — ilahduttaa eikö totta?!" 'Pastorin virkaan kuuluu paljon muutakin kuin vain jokin puhe ystäväjoukolle.

Kuolemajärven seurakuntaan kuului vuoden 1924 päättyessä 12 aikuista ja 17 lasta kolmelta paikkakunnalta.

Kun oli kulunut vuosi, apupastori johti seurakunnan toiseen suuntaan. Siitä on perusteellisesti kerrottu Luterilaisessa (1927:24– ; 1928:9–) Pastori Salonen ja Aleksander Varis, molemmat perheineen, joutuivat siitä eroamaan (14.12.1927).

Sen jälkeen ei tästä seurakunnasta ole juuri mitään kuulunut. — Se on aikanaan lakannut toimimasta. Vain yksi perhe liittyi myöhemmin Tampereen (Pätiälän) Vapaaseen Ev.-Lut. Seurakuntaan. Suurin osa liittyi takaisin kansankirkkoon. Akkanen ei liittynyt Pätiälän johtamaan toimintaan. Hän pysyi jotenkin erikseen. Kuitenkin Pätiälä on suorittanut hänen hautauksensa.¹⁰²¹

8.1.5.11 Teuva (10)

Teuvassa liikkui Etelä-Pohjanmaalla ja varsinkin Suupohjassa toimineet maallikkosaarnaajat — ennen mainittujen ohella myös Sillberg, Eklund, Lohikoski, Tuori, siis myös Todistajain-seuraan aikanaan liittyneitä saarnaajia. Vuonna 1908 Teuvalle tullut khra E.

¹⁰²¹ BAU:n vastaus 25.1.1974 AAU:n kysymyksiin ja hänen ilmoituksensa puhelimella 30.1.1974 AAU:lle.

A. Lundqvist (k. 1920) julisti jyrkän lain ja täyden evankeliumin. Huolimatta varsin runsaasta saarnatoiminnasta evankelisten joukko ei kuitenkaan ollut suuri — vanhempia kannattajia oli 1910-luvulla kymmenkunta. Nuorisoliittokin oli sen mukainen.

Teuvalainen Antti Hakala (Ahtola)¹⁰²² oli Amerikassa ollessaan tullut Jumalan armon tuntoon ja siellä kokemansa seurakunnalliset olot olivat mielessä jatkuvasti. Pätiälän saarnatoiminta oli Teuvalla-kin tuttua vuodesta 1906 saakka ja nuorisoliiton jäsen Juuse Nurmela tilasi sitten aikanaan Paimen-lehden. Uskonnonvapauslain astuessa voimaan Hakala oli ajatellut: Eiköhän täälläkin ryhdytä toimimaan omana evankelisena kirkkona kuten suomalaiset evankeliset siirtolaiset Amerikassa.

Kun Pätiälä oli käynyt Teuvalla ja selviteltyt seurakunta-asioita, asia tuli ajankohtaiseksi. Maanviljelijä Jaakko Vierola (1884–1932), joka oli innokkaimpia evankelisia ja tutkijaluonne, ryhtyi tarmokkaasti toimimaan tunnustuksellisen seurakunnan kokoamiseksi ja matkusti näissä asioissa muuallakin. Valitettavasti hän jo oli poissa täältä, kun näitä historiallisia aineistoja kerättiin.

Teuvan Vapaan Ev.-Lut. Seurakunnan perustava kokous pidettiin elokuun 5 p:nä 1924 ja mukana oli silloin 3 aikuista ja 5 lasta. Seurakuntaan liittyi myös Karijoen Nuorisoliiton puheenjohtaja Os-kari Panula.

Tarkatessamme tämän ja muittenkin seurakuntien jäsenmäärän pienuutta, on muistettava, että se on todistus tunnustuksellisen tilanteen kovuudesta ja että Jumalan edessä ei joukon suuruus ratkaise asiaa.

8.1.5.12 *Turku* ¹⁰²³ (12)

Turun evankelisuudella oli perinteensä itse F. G. Hedbergin toiminnassa. Olihan hän ollut aivan lähellä Turkua Kaarinan kirkkoher-rana vuosina 1864–1861. Toiselta puolen oli Turussa myös kansan-kirkon arvovalta suuri tekijä.

¹⁰²² Haast. Antti Hakala, myös Jaakko Vierolan kertomaa...

¹⁰²³ Lut. 1932 s. 20–, 36–. Haast. A. E. Koskeniemi – Aina ja K. H. Aarniemi – Gustava Lindström – Mia Kirkas. K. Sara-Ahon kirjeet 1924.

Vuosisadan vaihteessa oli evankelisten toiminta Turussa ja lähi-seuduilla varsin vähäistä. Opin ja tunnustuksen rajat olivat heikot. Puuttui kykenevä johto. Evankelisen nuorisoliiton toimintaan osallistuvia pidettiin "viheliäisinä" ihmisinä. Lähetysseuran toimintaan lukeutuva Bethel edustavine rukoushuoneineen oli maineikas. Nuorisoliitolla (1906–) oli vain pienet tilat ja istuimina oli "kuusi plankkaa". Opilliset syyt johtivat tietoiset evankeliset omaan, vaikka vaatimatomaan toimintaan. Yhdistyksen kirjallisuutta viljeltiin. Tietoisemmat kävivät kirkossa vain, jos siellä evankelinen pappi puhui. Osa heistä oli erillinen joukko. Mutta suurin osa oli "laumamaista joukkoa".

Evankelisten ompeluseuroissa 1910-luvulla ei enää keskusteltu hengellisistä asioista. Mutta sitten Siunaukselan vastaavissa piireissä oli keskinäinen hengellinen yhteydenpito eloisampaa.

Tilanne muuttui tuntuvasti, kun pastori A. E. Koskenniemi siirtyi 1920 Turun tuomiokirkkoseurakunnan kappalaisen virkaan. Vakaammat evankeliset tilasivat Paimen-lehden, kun se alkoi ilmestyä Turussa 1921. Sitä levisi sinne 300 vuosikertaa. Paimen-lehti tuntui evankelisista vähän vaikeatajuiselta — niin kuin se Yhdistyksen lehtiin tottuneille varmasti olikin. Mutta toisille se oli silti mielenkiintoinen, kun sen kautta tuli julkisuuteen sellaista, mitä ei ollut aikaisemmin kuultukaan — kristittyjen oikeuksista ja velvollisuuksista seurakunta-asioissa.

Turun evankelisten toiminnassa oli otettava huomioon sekin, että he asuivat osaksi kaukana toisistaan eivätkä kaikki edes tunteneet toisiaan.

Kun Missouri-synodin edustaja professori W. H. T. Dau kävi Turussa syksyllä 1921 ja puhui Nuorisoliitossa, jolla silloin oli suuret toimitilat, kuultiin hänen julistustaan mielellään. Koskenniemi oli tulkkina. Mutta kuulijoille ei voitu siinä yhteydessä selvittää kirkollisia olosuhteita — puhujana oli tunnustuksellisen luterilaisen kirkon jumaluusoppinut aivan kuin jos meikäläiset evankeliset olisivat olleet oma seurakunta ja kirkko. Eikä Koskenniemi myöhemminkään katsonut aiheelliseksi valistaa evankelisia tässä suhteessa.

Tietoisemmat evankeliset pitivät kuitenkin varsinaisena pastori-
naan Koskenniemeä. Häntä he menivät kuulemaan riippumatta siitä,
mistä kukin tuli. Se oli samalla sekä evankelinen että kirkollinen pe-
ruste!

J onkin verran keskusteltiin tällaisista asioista Siunaukselan kan-
nattajien piirissä. Evankelinen rintama oli näin vaikeamuotoinen "Vi-
rallinen" kirkko — Evankeliumiyhdistys (Nuorisoliitto) — Siunauk-
sela.

Paimen-lehden vaikutus tuntui. Mielissä ja toiminnassa alkoi il-
metä liikehtimistä 1922. Siunaukselan juhlassa Pätiälä oli voimak-
kaalla tavallaan puhunut pappiskasvatuksen ristiriidoista Helsingin
yliopiston teologisessa tiedekunnassa. Saattoivathan evankeliset Tu-
russakin samana vuotena todeta, miten Paimen-lehti ja Sanansaattaja
joutuivat kirkollisen tilanteen arvioinneissa vastakkain. Olihan se
ennenkuulumatonta evankelisten keskuudessa.

Vähitellen alkoi muutamille Nuorisoliiton ja Siunaukselan toi-
minnassa mukana olleille selvitä, että kristittyjen hengellisen, tun-
nustuksellisen toiminnan tulisi olla omaa seurakuntatoimintaa eikä
kansankirkon ja eri yhdistyksen sekavuutta, Nuorisoliitossa oli toi-
minta niin huojuvaa, että eräs sen innokkaimmista jäsenistä lakkasi
käymästä siellä. Tämä oli sitä helpompaa, kun Koskenniemikin suh-
tautui kireästi Nuorisoliiton väljähtyneeseen toimintaan.

Tultiin vuoteen 1923. Muutamat tietoisemmat evankeliset tulivat
jo kärsimättömiksi. Mutta heitä kehoitettiin odottamaan rauhallisesti.
Nämä evankeliset katsoivat yhä Paimen-lehden päätoimittajaan ja
luterilaisen opin kunnioitettuun julistajaan, Koskenniemeen. He
odottivat toivoen, että hän ryhtyisi johtamaan oman evankelisen seu-
rakunnan asiaa.

Silloin tapahtui ratkaisevaa.

Turun seurakuntien jaossa 1923 Koskenniemi siirrettiin hänen
suostumuksellaan silloin perustetun Turun Martin seurakunnan kap-
palaiseksi. Tietoisemmat evankeliset pitivät sitä todisteena, että hän
ei aikonutkaan tulla omien seurakuntien toimintaan. Tämä käsitys
osoittautui oikeaksi.

Evankelisten pieni tietoisempi piiri ryhtyi silloin toimimaan itsenäisesti. Uppala sai Turusta helmikuun 8 p:nä 1924 päivätyn kirjeen. Sen oli kirjoittanut Paimen-lehden Turun asiamies, ent. diakoni Kaarlo Sara-Aho. Hän kirjoitti:

"Monet kiitokset Paimenesta (AAU oli tullut sen toimittajaksi vuoden 1924 alusta), joka tuo meille autuuden sanoman ohella, tietoa sekä koti- että ulkomailla olevista uskonheimolaisistamme. – – Kun täällä Turussa ei ole tehty seurakunnallista valistustyötä muuta kuin mitä entisvuosina kirkkoherra Pätiälä täällä teki, niin ei ole ihme vaikka joukko onkin pieni. Mutta täällä pienelläkin joukolla on ollut toiveena saada oma tosiluterilainen seurakunta syntymään. Toiveemme ovat kuitenkin pettäneet. – – (Vaikutusvaltaisten taholta) on neuvottu odottamaan rauhallisesti. – – Nyt olen kaiken toivoni menettänyt. – – "

Kirjoittaja oli hämeenlinnalaisesta sanomalehdestä lukenut Hämeenlinnan Vapaan Ev.-Lut. Seurakunnan ilmoituksen, josta hän oli saanut tietää seurakunnan synnystä ja olemassaolosta. Hän pyysi nyt kirjeellistä yhteyttä.

Uppala vastasi heti. Sara-Aho kävi Hämeenlinnassakin, Tuloksesta yhteydenpidosta oli, että Uppala kävi Turussa helmikuun 24 p:nä 1924. Yksityisluontoinen opetustilaisuus pidettiin seppä K. H. Aarniemen kodissa Heikkilänmäessä. Läsnä oli 15 evankelista. Koskenniemen asema oli vielä sellainen, että Uppala oli ennen tätä tilaisuutta kysynyt häneltä, haluaisiko hän ryhtyä turkulaisia opastamaan. Koskenniemi kehotti Uppalaa hoitamaan asian.

Useimmat läsnä olleista tunnustivat kirkollisten epäkohtien olemassaolon, mutta vetosivat vielä Koskenniemen toimintaan kirkossa. Yksi perhe erosi kirkosta jo maaliskuussa. Aarniemi ja talonomistajia J. Lindström kävivät neuvottelemassa Koskenniemen kanssa: Tuleeko pastori Koskenniemi mukaan oman vapaan luterilaisen seurakunnan toimintaan?

Kohtelias vastaus: Älkää minua odottako. Samalla Koskenniemi oli tiedustellut, tuleeko ketään Nummenmäeltä mukaan?

Mitä Koskenniemi sanoo Uppalan sopivaisuudesta toimimaan Turussa?

Vastaus: Valitkaa hänet vain, ei minulla ole mitään sitä vastaan.

Turussa pidettiin sitten maaliskuussa ja syksyllä 1924 julkisia puheita ja kirkollisen tilanteen selostuksia. Kuulijoita oli runsaastikin. Muutama perhe ja yksityisiä erosi lisää syksyllä kirkosta. He liittyivät aluksi Hämeenlinnan seurakuntaamme.

Käytännöllisistä syistä järjestyi **Turun Vapaa Evankelis-Luterilainen Seurakunta** omaksi seurakunnaksi tammikuun 19 päivänä 1925. Uppala oli sen pastorina Hämeenlinnasta käsin. Siihen kuului 16 jäsentä. Kun kirkkokuntamme ja sen seurakunnat 1929 rekisteröitiin, sulautui Turun Vapaa Ev.-Lut. Seurakunta Hämeenlinnan vastaavaan seurakuntaan.

Kuvaava yksityistapaus

Loimaalta aikanaan Turkuun muuttanut evankelinen, neiti Mia Kirkas, oli itsekseen lujittunut Jumalan sanassa. Hän kävi kuulemassa vain evankelisia pappeja. Hän kaipasi sen ohella myös sakramenttien hoitoa ja käyttöä. Hän ei ollut joutunut muitten samanmielisten evankelisten piiriin. Kun hän sitten tutustui Paimen-lehteen, hän oli itsekseen päättellyt: "Nyt valkenee jo." Hän rukoili jo silloin, että Jumala antaisi tänne oikeita seurakuntia, joissa olisi uskon ja opin yksimielisyys. Paimen-lehdestä hän löysi Uppalan nimen ja osoitteen. Niinpä hän kirjoitti kirjeen, joka on yhtenä lisätodisteena siitä, että omien tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien toivo on ollut olemassa jo ennen kuin toimintaa oli järjestynyt.

Kirje kuului:

Turussa 13. VIII. 1924
Herra Pastori A. Wegelius (Uppala)
Hämeenlinna
Paimenen Toimitus!

Saan kai esittää itseni. Nimeni on — — .

Ja haluaisin puhua Pastorin kanssa seurakunta-asiasta. Olen Jumalan sanasta löytänyt sellaisen totuuden, että seurakunta, johon nyt kuulun, ei ole Raamatun mukainen, vaan suuresti poikennut pois Jumalan määräyksistä, josta syystä en tahtoisi siihen enää kuulua. Olen

sen asian jo viime talvesta saakka käsittänyt. Mutta en ole vielä eronnut ja syy siihen on se, kun Turussa ei vielä ole sellaista seurakuntaa, jota haluan, niin missä sitten nautin Herran p. ehtoollista sen jälkeen, jos eroan, jota ilman en tule toimeen. On myöskin toinen syy: missä sitten eroamiseni jälkeen saan kuulla saarnaa ristiinnaulitusta Kristuksesta, ...kun meillä on täällä Turussa vielä yksi oikea Paimen, nimittäin pastori Koskenniemi, jota olen käynyt kuulemassa, vaikka ikävä kyllä väärässä yhteydessä. Mutta sen jälkeen (kun olisin eronnut) en voisi enää mennä häntä kuulemaan syystä, että vastustajat sanoisivat: tuokin on eronnut, mutta täältä sentään ruokansa hakee. Olen koettanut toimia siihen suuntaan, että tänne myös tulisi sellainen seurakunta. Eräs henkilö sanoi minulle, jos joku pappi aloitaisi sen, niin hän uskoo, että olisi paljon, jotka siihen liittyisi. Ei siitä mitään seurakuntaa tule, jos yksin eroan eikä kukaan tule kanssani. Mutta enempi tulee kuulla Jumalaa kuin ihmisiä. Minun on kuitenkin erottava, kun se on Jumalan käsky, Ilm, 18:4. Omaiseni ovat myös kaikki minua vastaan, niin että olen niin kuin yksinäinen lintu katon päällä. Mutta on hauska tällaisessakin tilassa saada lohdutusta Jumalan sanasta. Juuri tänään lukiessani Lutheruksen kirjaa 'Mannaa Jumalan lapsille' tulin lohdutetuksi erittäin niistä luvuista, jotka on kirjoitettu lokakuun 24:lle ja joulukuun 15:lle päivälle. — Pyydän pastorilta neuvoa, mitä teen — .

Tämä kirje on todiste siitäkin, että tunnustuksellisten seurakuntien asia oli tullut hänelle selviöksi Jumalan sanasta täydessä evankelisessa yksinäisyydessä. Sillä on oma todistearvonsa näissä asioissa. — Kirjeen kirjoittaja oli sitten mukana turkulaisten evankelisten liityessä ensin Hämeenlinnan seurakuntaamme ja sitten Turun seurakunnassamme.

8.1.5.13 Koskenpää¹⁰²⁴ (13)

Suur-Jämsästä lohkesivat Petäjävesi ja Korpilahti 1867 itsenäiseksi pitäjiksi. Silloin jäi Kiusakylä, myöhemmin Koskenpään kunnan kirkonkylä ja koko siihen kuuluva seutu Jämsän pohjoisimmaksi osaksi. Se oli syrjäseutua. Koskenpääläisillä oli 27 km:n pituinen kirkkomatka Jämsään. Monet taivalsivat sen matkan jalkaisin.

¹⁰²⁴ Haast. V. I. Salonen, Eva Konkola, Nestori Salminen, Artturi Manninen. V. I. Salonen: Koskenpään VELSr:n historiaa (1950). K. A. Antion (Andersson) haast. V. I. Salosen kirje 28.10.1924 AAU:lle ja 11.2.1925. Haast. Silja Kivilahti ja Alma Rantanen, Aini Kivilahti, Kalle Niemelä, Vihtori Niemi ja Sulo Rantanen.

Renqvistiläinen rukoilevaisuus, joka 1800 -luvun puolivälissä oli levinnyt varsinkin Petäjävedelle ja Korpilahdelle, tuntui silloin muuallakin Jämsässä. Niihin aikoihin liikkui hengellisenä puhujana siellä Aatami Tyyskä Joutsasta, Halukkaat matkustivat (hevoskyydillä) Tampereelle kuulemaan rovasti J. Grönbergiä ja Bergrotheja. Vähitellen rukoilevaisuus sulautui evankelisuuteen "oivain opettajain ahkeruuden kautta". Sellaisia olivat 1860 -luvulla kirkkoherranapulainen K. G. Tötterman ja pastori Karl Vilen, Hurskailla sieluilla oli lujana tukena Svebiliuksen katekismus.

Vähitellen oli muodostunut pieniä uskovaisten piirejä. Niitä koontui Pänkälän ja Rasinmäen taloissa. Kirkon virallinen toiminta kulki omaa lainalaista menoaan. Evankelinen pastori Paavo J. Korpi (Jämsässä 1884–1888) kirkasti hetkeksi tilannetta ja Lutherinkin kirjoja saatiin vähän tännekin. Niihin aikoihin piti räätäli Johan Miekka-lahti hartaushetkiä taloissa ja oli uskovaisten sielunhoitajana. Torppari Jeremias Jeremiaanpoika (Salminen) luki 12-lapsiselle perheelleen joka sunnuntai klo 10 Juhana Wegeliuksen postillaa tai Lutherin Huonepostillaa. Rouva Eva Konkola tarvitsi 1898 hengelliseksi avukseen lapsuudenkotinsa palvelijaa Matin Miinaa, joka sitä varten vaelsi jalkaisin Ähtäristä Jämsään (120 km). Rouva Konkola kertoi — kuten siitä edellä on mainittu — että Jämsän virkapappien toiminnasta eivät kuulijat saaneet mitään oikeata opetusta.

Voimakas evankelinen vaikutus tuntui Jämsässä, kun siellä vähän aikaa vuonna 1907 toimi pastorina juuri papiksi valmistunut H. J. Pätiälä ja hänen jälkeensä tulisieluinen pastori Antti Rentola 1908–1910. Rentola vietti pari vuotta Yhdysvalloissa (1910–1912) ja oli Jämsän kansanopiston johtajana 1914–1916, sitten eduskunnassa jne. (k. 1919).

Pätiälän aikana perustettiin Jämsään Yhdistyksen Nuorisoliittosasto ja oma rukoushuone valmistui 1910. Evankelisia saarnaajia liikkui jatkuvasti.

Jossakin määrin tuntui tämä hengellinen murros myös Koskenpäällä, joka syrjäisenä seutuna luonnollisesti kuitenkin eli hengellissäkkin suhteessa omaa elämäänsä.

Jämsän seurakunta rakennutti Kiusakylään rukoushuoneen 1901. Jämsän papit toimivat siellä määrääkoina. Vuonna 1909 asettui sinne Järnsän seurakunnan alainen pastori. Koskenpää järjestyi itsenäiseksi kirkkoherrakunnaksi vasta 1926.

Tämän vuosisadan alkupuolella tapaamme Koskenpään harvaan asutuilla seuduilla siellä täällä hurskaita koteja. Hiljainen evankelinen vaikutus tuntui. Maanviljelijä Albinus Saarela (k. 1951) Loppulasta oli pyhäkoulun opettaja. Emäntä oli kuolemansa lähestyessä hyvästellyt lapsiaan sanoen: "Muistakaa pysyä Jumalan sanassa." Hänen tyttärestään Siljasta, Mattilan emännästä, tuli Koskenpään seurakuntamme jäsen. Loppulaan kutsuttiin evankelisia saarnamiehiä puhumaan. Räättäli Sutka (k. 1917) "tilasi evankeliumia Helsingistä". Toishenkisten pappien saarnoista ja kirjoista hän oli sanonut, että niissä oli "järjen varvissa (sorvissa) pyöritettyä evankeliumia". Riijjärven Hiissalan torpassa luki isä kotiväelleen Johan Gerhardin (k. 1637) "Pyhiä tutkistelemuksia" (suom. 1875).

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen liikkui Koskenpäälläkin evankelisia saarnaajia ja pastoreita puhumassa ja miltei joka kesä vietettiin siellä evankeliumijuhlia. Terve hengellinen etsintä ja nälkä oli johtanut sielut elämän leivän ääreen,

Koskenpään hengellisissä olosuhteissa tapahtui suorastaan käännekohta, kun pastori Väinö I. Salonen tuli sinne Jämsän seurakunnan viralliseksi apulaiseksi (1920–1922). Hän ei ollut mikään evankelinen suuntapuhuja, vaan vakaa luterilainen pastori, joka julisti Jumalan lain ja evankeliumin sanan niiden kaikessa voimassa. Salonen kertoi, että hänen tullessaan sinne, siellä oli vallinnut suuri hengellinen tietämättömyys. Hän alkoi pitää raamatunselityksiä kodeissa ja levitti Lutherin kirjoja. Emäntä Silja Kivilahti oli sanonut: "Nythän on Jumala kuullut rukoukseni, kun saimme papin, joka erottaa lain ja evankeliumin." Salosen opetustoiminta tuotti suurta siunausta. Hän itse kuvasi sitä näin: "Jumalan sana näytti menevän kuin terva kivaan puuhun."

Kun Salonen siirtyi 1922 Hollolan viralliseksi apulaiseksi Lahden kaupunkiin, emäntä Kivilahti oli sanonut hänelle: "Miksi pastori haki Hollolaan? Ovatko ne sielut siellä kalliimpia kuin täällä?" Salonen kertoi itse tilanteestaan siinä: "En voinut sanoa siihen mitään,"

Hellittämätön emäntä Kivilahti oli silloin itsekseen päätellyt: "Kyllä se pastori Salonen kerran vielä an minun sielunpaimeni."

Luonnollisesti oli Yhdistyksen lehtiä jo aikaisemminkin levinnyt Koskenpään koteihin. Levisipä Paimen -lehteäkin sinne(1921–). Tiensivun emäntä Alma Rantanen oli saanut sitä lukeakseen (Hilda) Helmisen mummulta. Salonen piti myös jatkuvasti yhteyttä koskenpääläisiin.

He näkivät sitten (1924) Paimen-lehdestä, että Salonen oli oppitunnustussyistä siirtynyt vapaiden luterilaisten seurakuntien toimintaan. Omasta aloitteestaan hän jälleen kävi tervehtimässä koskenpääläisiä uskonystäviään. Siellä hän myös selvitti niitä perusteita, jotka olivat johtaneet hänet vapaisiin luterilaisiin seurakuntiin. Häntä pyydettiin puhumaan mm. Kansanaholle, Rahikkalaan, Toussulaan ja muuallekin. Kaikki kuuntelivat entistä luotettua pastoriaan tarkasti. Aini Kivilahti oli ajatellut: "Kun Salonen silloin aikaisemmin puhui oikein, hän varmaan nytkin niin tekee." Otto Aaltonen pyysi nähdäkseen Kuolemajärven seurakuntamme perustamiskirjaa ja sen seurakuntajärjestystä. Salonen oli silloin — Lahdesta käsin — sen seurakunnan pastori. Silja Kivilahti ja Alma Rantanen harkitsivat asiaa näin: "Omien seurakuntien asia ei tuntunut yhtään oudolta. Muistui- vat mieliin Jerusalemin (alku-)seurakunnat." Salonen oli tähdentänyt, ettei hän näillä käynneillä liikkunut "omassa asiassaan". Olihan hän itse ottaessaan ratkaisevan askeleen sanonut Lahdessa: "Vaikka joutuisin ojaa kaivamaan, on Jumalan sanaa seurattava." Hän olikin erotessaan menettänyt kansankirkon papinviran tulot ja hänellä oli kasvava perhe.

Vastustustakin riitti täällä, Albinus Saarela, joka oli "rintaansa nostava mies" alkoi vieroksua näitä asioita, "kun näki, että kunnia menee", jotkut sanoivat: "Salonen on höpsöks' tullut." Jämsän virallisen apulaisen J. I. Tihisen toiminta joudutti oman seurakunnan syntyä: "Kyllä se kuoria syöttää, mutta ei se ydintä anna."

Näin syrjäisen seudun hiljaiset luterilaiset vahvistuivat vähitellen. Virallinen eroaminen täytyi suorittaa Jämsässä vuoteen 1926 asti eikä linja-autoliikenne ollut alkuvuosina kehittynyt. Salonen saattoi lokakuun 28 p:nä 1924 kirjoittaa, kun hän oli käynyt Koskenpäällä ja eräs 8-henkinen perhe oli alkuna omalle seurakunnalle:

"Tarkkaavina kuin linnunpoikaset kuuntelivat Koskenpääläiset entistä paimentansa ja ilomielin hyväksyivät pyhän Raamatun opin paikallisseurakunnasta. Miehet, naiset ja lapset näyttävät olevan yksimiehiset. — (Taivaallinen) Isä armossaan antakoon sen jatkua. Toiset taas ovat .kauhuissaan eivätkä tiedä, mitä sanoisivat, mitä tekisivät."

Näissä merkeissä kehittyivät asiat niin, että **Koskenpään Vapaa Evankelis-Luterilainen Seurakunta** perustettiin Tuohirannassa helmikuun 5 p:nä 1925. Silloin oli vasta kaksi perhettä selviytynyt virallisista järjestelyistä. Vuoden päättyessä oli jäseniä 53. Perustamistilaisuudessa kutsuttiin pastoriksi entinen sielunpaimen V. I. Salonen. Kokoon-tumishuone vuokrattiin Paalumäestä, noin kilometrin verran kirkolta etelään. Vuosivuokra oli 2 viikon työ omassa ruuassa. "Kun tulee heleä heinäaika, niin silloin Koskenpään miehet ja naiset reippaina ja iloisina käyvät talon töihin kirkkonsa vuokraa maksamaan." Salonen hoiti seurakuntaa ensin Lahdesta käsin, sitten Jämsästä 1926–1927 ja asettui 1927 asumaan Koskenpään Kuloniemeen.

Oman seurakunnan muodostaminen Koskenpäälle ei niihin aikoihin ollut mikään aivan outo asia. Yllämainittu räätäli Samuli Sutka oli jo ainakin 30 vuotta sitten puhunut, että samanuskoisten oma seurakunta on toivottava. Jämsänkoscella oli maanviljelijä Juho Alanen (1864–1933) jo varhain Jumalan sanaa jatkuvasti käyttäen omistanut Jumalan armon. Hän oli luonteeltaan nöyrä, mutta uskossa tinkimätön. Niinpä hän vieroksuen kirkon harhajulistusta oli eronnut siitä — tietämättä mitään Koskenpään seurakuntamme olemassaolosta. Kun hän sai siitä tiedon ja pääsi selville sen perusteista, hän viipymättä liittyi sen jäseneksi. Hänen kodistaan tuli seurakunnan peruspaikka Jämsänkoscella.

8.1.5.14 Jämsä¹⁰²⁵ (17)

Pastori Rentolan tempova ja voimakas toiminta elävöitti Jämsän evankelista piiriä, muilta hänen jälkeensä nämä harrastukset laimenivat. Entinen määrätietoisempi evankelinen toiminta sekaantui toishenkiseen kirkolliseen vaikutukseen. Evankelisten omat kokoukset loppuivat. Maanviljelijä Artturi Manninen (1894–1962), jonka lapsuuden koti oli Jämsän evankelisten peruspaikka ennen rukoushuoneen valmistumista, turvautui pääasiassa Yhdistyksen julkaisemiin kirjoihin. Kun hän sai tietoa Paimen-lehdestä, hän oli ihastunut sen sanomasta, kun "vielä tällaista totuutta löytyy".

Aikaisemmin mainitun torppari Salmisen poika Nestor Salminen (1872–) oli hiljainen evankelisten johdattaja. Alussa hän levitti siellä Paimen-lehteä, mutta kun hänellä oli suntionvirka ja kun khra K. Riskikankare oli hänelle huomauttanut: "Vieläkö te sitä Paimen-lehteä levitätte?", hän vetäytyi syrjään.

Oli kaksi tietoista jämsäläistä, Artturi Manninen ja Väinö Uusitalo, jotka maaliskuun 1 p:nä 1925 järjestäytyivät **Jämsän Vapaaksi Evankelis-Luterilaiseksi Seurakunnaksi**. Salonen kutsuttiin seurakunnan pastoriksi. Hän asuikin täällä yhden vuoden (1926–1927) siirtyen sitten Koskenpäälle. Kertoessaan Jämsän seurakunnan perustamisesta Luterilaisessa (1926 s. 32) Salonen vetosikin Häneen, jolle on annettu kaikki valta taivaassa ja maan päällä ja joka sanoo lohdullisesti ja vakuuttavasti: "Missä kaksi tai kolme on kokoontunut minun nimeeni, siinä minä olen heidän keskellään", Matt. 18:20. Vuoden päättyessä oli jäseniä 19.

Täältäkin löytyi yksinäinen vakaa luterilainen kristitty, joka muista tietämättä oli samoihin aikoihin eronnut kansankirkosta. Hän oli Jämsänkosken paperitehtaan ent. koneenkäyttäjä J. A. Ahlsten (1858–1930). Eläkkeellä ollen hän asui Jämsässä. Hän oli sulkeutunut luonne ja oli itseksensä luterilaisen kirjallisuuden kautta syventy-

¹⁰²⁵ Lehti päättyy -o, Jyväskylässä 31.7.1919: Antti Rentolan muistokirjoitus. Nuor. Yst. 1912 s. 39 Jämsän hengell. liikkeistä. Nuor. Yst. 1911 s. 39 (Jämsä). Lut. 1926 s. 32 (Jämsän VELSr). Lut. 1926 s. 24 (Koskenpään VELSr). Lut. 1930 s. 53 (J. A. Ahlsten). Lut. 1933 s. 37 (J. A. V. Alanen). M. Rosendahl, Herännäisyyden historia II Oulu 1905 s. 432, III Oulu 1913 s. 254. L. Takala Evank. liikkeen historia III, Hki 1948 s. 268. Suur-Jämsän historia II, Hämeenlinna 1962 s. 458–.

nyt Jumalan sanan totuuksiin. Hän oli osannut Luterilaisten Tunnustuskirjojen asiat kuin "viisi sormean". Niistä hän oli yksinäisyydessään tullut vakuuttuneeksi siitä, että sekaoppinen kirkko ei ollut sellainen kuin luterilaisen kirkon tulisi olla. Sen saarnoista hän ei saanut ravintoa. Niinpä hän maaliskuussa 1924 oli siitä eronnut. Kun hän sitten aikanaan sai kuulla Jämsän seurakuntamme olemassaolosta, hän heti pyysi päästä sen jäseneksi. Tällainen hengellinen asiain vakaa tietoisuus kilvoitteli syrjäisissäkin oloissa ja yksinäisyydessä selvyttä kohti.

8.1.5.15 Helsinki¹⁰²⁶ (14)

Helsingissä oli evankelisten toiminta varsin itsenäistä. Olihan siellä Yhdistyksen toiminnan keskus. Sen molemmissa rukoushuoneissa (Fredrikinkadun 1894– ja Kallion 1906–) kokoonnuttiin säännöllisesti miltei kuin kirkkoon. Sen lisäksi toimi Evankelis-Luterilaiset Nuoret vilkkaasti. Evangeliset olivat uskon ja opin asioissa jonkin verran tietoisia vallitsevista ristiriidoista. Kaikki tämä tapahtui kuitenkin kirkollisuuden rinnalla sopuisasti. Siunaukselan toiminta oli alusta alkaen (1912–) määrätietoista ja tiukkaa evankelisuutta.

Helsingin evankelisten piiriin toi uutta tuulahdusta Paimen-lehti, jota levisi runsaasti myös nuorisoliittolaisten keskuuteen, Olivathan sen johtavat toimittajat, Koskenniemi ja Pätiälä, siellä hyvin tunnetut.

Kuitenkin vain pienissä piireissä suhtauduttiin myönteisesti omien seurakuntien muodostumisen mahdollisuuteen. Tässä suhteessa Siunaukselan ompeluseura oli tehokkain.

Muuten Helsingin evangeliset kiinnittivät huomiotaan vain vähän näihin asioihin. Korkeintaan jotkut ajattelivat: Jos rov. Engström ja pastori Tamminen eroavat kirkosta, voidaan seurata heitä. Toisin sanoen: Jos he jäävät sinne, mekin sinne jäämme!

¹⁰²⁶ Lut. 1932 s. 7–. Haast. Elli Mikkonen, Edla Korhonen, Vappu Terhivaara. Hämeenlinnan ja Helsingin VELSrkien srk–kokousten pöytäkirjoja. Paimen 1922 s. 170–172, 1924 s. 257.

Evangeliset papit ja saarnaajat eivät siellä puheissaan selvittäneet näitä asioita. Sihti eivät evangeliset siihen aikaan olleet kielteiselläkään kannalla.

Evangelisten pappien kokouksen yhteydessä 1922 oli järjestetty yleinen illanvietto, jossa Helsingin evangeliset saivat tutustua Suomessa vierailleisiin Saksan ja Tanskan tunnustuksellisten kirkkojen edustajiin, pastoreihin M. Willkomm ja J. M. Michael. Juhla liikkui kokonaan tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien merkeissä (edeltä).

Pian haihtuivat juhlatunnelmat. Yhdistys alkoi julkisesti vastustaa tunnustuksellisten seurakuntien asiaa. Useimmat seurasivat sitä.

Sen sijaan toimittiin Siunaukselan tilaisuuksissa omaa seurakunnallisuutta kannattaen. Evangelisia olivat nämäkin. Kesällä 1922 pidettiin Helsingissä Siunaukselan juhlat, joissa puhujina olivat Erkki Penttinen ja Pätiälä. Silloin käsiteltiin puheissa tällaisia kysymyksiä vain vähän. Mutta keväällä 1923 kun ns. Hämeenlinnan kokoukset (I, II) oli pidetty, järjestivät Helsingissä vielä suuremmat Siunaukselan juhlat. Penttinen puhui Fredrikinkadun ja Pätiälä Kallion rukoushuoneella (kirkkoa hänelle ei annettu) ja Valve Nikolain kirkossa [nyk. H:gin Tuomiokirkko]. Puheissa sanottiin suoraan, etteivät kristityt saa mennä kuulemaan väärää oppia. Tämäkin osoittaa, miten hämartyntynyt oli evangelisten käsitys Jumalan sanan kuulemisesta kun tällainen opetus oli uutta.

Tilanne oli jo syksyllä 1923 kehittynyt Helsingissäkin niin pitkälle, että haluttiin neuvotella ja toimia aivan selvästi oman luterilaisen seurakunnallisuuden merkeissä. Lokakuussa kutsuttiinkin Uppalaa, joka elokuun lopulla oli kotiutunut opiskelumatkaltaan USA:sta, puhumaan Helsinkiin. — Silloin oli siellä koolla Siunaukselan kannattajia. Kävi kuitenkin ilmi, että suurin osa läsnä olleista ei kannattanut oman seurakunnan asiaa. Seurakunnan kannattajat lakkasivat silloin käymästä tässä piirissä. Vaikka heitä oli vain kolme, loppui Siunaukselan ompeluseura kahden kerran jälkeen.

Hämeenlinnassa pidettiin joulukuun 2 p:nä (1923) samanmielisten meikäläisten yhteinen kokous. Sinne saapuivat samalla kannalla olleet helsinkiläisetkin. Kohta sen jälkeen erosivat nämä kolme hel-

sinkiläistä kansankirkosta ja liittyivät Hämeenlinnan seurakuntaamme, kun tämä syntyi tammikuun 18 p:nä 1924. Tämä oli Helsingin seurakunnan alku. Se itsenäistyi rekisteröimättömänä toukokuun 22 p:nä 1925 nimellä: **Helsingin Vapaa Evankelis-Luterilainen Seurakunta**. Uppala oli sen pastorina Hämeenlinnasta käsin. Siihen kuului silloin 17 jäsentä.

Kun kirkkokuntamme seurakuntineen rekisteröitiin 1929, sulautui Helsingin seurakunta Hämeenlinnan seurakunnan toimintaan. Toiminta jatkui Helsingissä entiseen tapaan.

8.15.16 Selänpää¹⁰²⁷ (15)

Valkealan pitäjän pohjoisosassa Selänpään kylässä ja sen naapuruudessa oli 1924 ilmennyt vakavaa erimielisyyttä seurakunnan jakamista koskevasta kysymyksestä. Kun Valkealan kirkkoherra oli saanut jaon estetyksi, kylän toimekkaat miehet ryhtyivät silloin keuhalla toimenpiteisiin vaikkapa oman erillisen seurakunnan järjestämiseksi.

Pastori Valveille saapuneessa kirjeessä pyydettiin neuvoa asiassa ja samana sanottiin, että "ei ole täällä ollenkaan ajatus halveksia todellista Kristuksen kirkkoa". Vastauksessaan Valve lausui, että seurakunnan jakamisasia on kokonaan Valkealan seurakunnan oma asia, johon hän ei millään tavalla kajoa. Mutta kun kirjeessä puhuttiin myös "todellisesta Kristuksen kirkosta", Valve ilmoitti olevansa valmis keskustelemaan kirjoittajan kanssa opillisista asioista".

1) Siitä, mikä on Kristuksen kirkko maan päällä ja

2) siitä, kuinka paikallisten krist. seurakuntain on oltava opissa ja käytännössä oikein järjestetyt".

Selänpäästä tuli sitten Valven luo "lähetystö". Hän selvitti ensin sille samat näkökohdat kuin mainitussa vastauskirjeessään. Valkealan seurakunnan järjestelyissä esille tulleet ulkonaiset vaikeudet jätettiin kokonaan syrjään. Sellaisesta syystä ei seurakunnallinen ero

¹⁰²⁷ Kansio STLK:n arkistossa: Selänpään VELSr:n esi- ja syntyvaiheita ja itse sen järjestymistä koskevat asiakirjat ja kirjeet, srkkokousten pöytäkirjat. Kouvolan Sanomat 5.5.1925, K. Valveen vastine 16.6.1925, K. Valveen lisäselvitys 6.8.1925. Muistokirjoituksia Luterilaisessa, kuten selostuksessa on merkitty.

ole oikeutettu. Sitten pastori Valve puhui "todellisesta Kristuksen kirkosta" ja sen ilmenemisestä maailmassa. Keskustelun tuloksena oli, että lähetystön johtaja selostaisi nämä näkökohdat toimeksiantajilleen. Jos Selänpäässä oli sellaisia, jotka "halajavat autuuden asiain tähden Jumalan sanan opetusta, voivat he pyytää sitä seurakunnaltamme kirjallisesti".

Valven muistion lopussa sanotaan: "Jos he autuuden ja Jumalan kunnian tähden halajavat Sanan ja sakramenttien oikeaan käyttöön päästä, mikä kuuluukin kaikille Kristukseen uskoville, on perustus oikea ja silloin autamme. Kristukseen uskovien on arvosteltava paikallisseurakuntia Jumalan sanan jälkeen."

Syyskuun lopulla Valve sai sieltä kirjeen, jossa kolme miestä pyysi opetusta. Lyhyt pyyntökirje on Valven käsialalla kirjoitettu. Allekirjoitukset ovat miesten omia. Lahden seurakuntamme tekemän päätöksen mukaan Valve lähti Selänpäähän ja piti siellä 19.10.1924 saarna- ja esitelmätilaisuuden. Joulukuussa pysyivät samat henkilöt Valvea tulemaan uudestaan sinne "puhumaan meille puhdasta Jumalan sanaa ja Herran Kristuksen oppia. Olkaa tietoisina siitä, että me pyydämme tosi hädässä apua Teiltä".

Valve oli todennut selänpääläisten vakavan huolen ja siellä valitsevan "Jumalan armosanan ja Hänen oikean oppinsa puutteen", olipa yksi heistä sanonut: "Tässä ei ole enää kuin hukkumista vajaa."

Valve kävi Selänpäässä selvittämässä asioita tammikuussa 1925 ja Salonen vuorostaan huhtikuussa.

Näitä selänpääläisiä oli jo myös käynyt — huhti, -toukokuun vaihteessa — eroamassa Valkealan kansankirkkoseurakunnasta. Kaikki olivat syyksi Ilmoittaneet nuo ulkonaiset seurakuntaerimieliyydet. Yksi näistä vakavista miehistä oli siellä myös puhunut opillisista asioista. Valve valitti kirjeessään, että eroamisen syyksi oli ilmoitettu tuo ulkonainen ristiriita.

Asia joutui käsiteltäväksi myös paikallislehdessä, jopa Herättäjässä.

Vihdoin pidettiin lokakuun 4 p:nä 1925 Selänpäässä Eljas Nakon talossa kokous, jossa oli läsnä 5 selänpääläistä sekä pastorit Valve ja

Salonen. Siellä esitettiin seurakunnan jäseniksi pyrkiville kristillisen seurakunnan perusteita. Samalla selvitettiin vielä Valkealan kansankirkkoseurakunnan tilanne. Läsä olleet tunnustautuivat seurakunnan oikeisiin perusteisiin, hylkäsivät eroamisensa ulkomaiset, maalliset syyt ja perusteet kokonaan sekä tunnustivat kirkollisen eroamisen oikean hengellisen aiheutuksen. Edelleen tutkittiin perusteellisesti seurakunnan jäseneksi pyrkivien oma hengellinen tila: heidän uskonsa ja oppitunnustuksensa.

Kun oli saatu tyydyttävät vastaukset kaikkiin tarpeellisiin kysymyksiin, todettiin pyrkijät soveliaiksi järjestäytymään **Selänpään Vapaaksi Evankelis-Luterilaiseksi Seurakunnaksi**. Asiaankuuluva seurakuntajärjestys hyväksyttiin 12.11.1925 seurakuntakokouksessa. Valve kutsuttiin pastoriaksi. Myöhemmin seurakunta liittyi paikallisosastona Kuusankosken seurakuntaamme.

Selänpään seurakunnan muodostuminen on siitä erikoinen, että sen jäsenet eivät olleet kuuluneet evankeliseen liikkeeseen. He olivat muuten lapsenmielisiä, vakaita luterilaisia. Yksi heistä (David Kalso 1856–1928) muisti seurakunnan syntyvaiheissa tutkineensa nuoruudessaan Th. E. Gestrinin kirjaa, jossa arvosteltiin saksalaisen J. T. Beck'in epäluterilaista jumaluusoppia (kirja on ilmest. 1891). Hän kertoi jo silloin todenneensa beckilläisyyden opillisesti kielteiseksi ilmiöksi kirkossa. Muillakin seurakuntaan liittyneillä tapahtui sopeutuminen aivan vaatimattomiin seurakunnallisiin oloihin vaikeuksista. Lapsenmielinen, yksinkertainen usko yhtyy vilpittömästi kaikkeen Jumalan sanan totuuteen — sen aiheuttamista olosuhteista riippumatta (vertaa lisäksi Luterilainen 14/1933 Eljas Nakko, 15/1944 Taneli Sopenan, 20/1952 Sylvester Suur-Konka).

8.1.5.17 Vuoksela (16)

Uudenkylän rukoushuone¹⁰²⁸

Valkjärven / Vuokselan Uudenkylän asukkaat olivat yleensä hurSKaita ja hengellisesti vakaita. Kirkkohurskauden lisäksi oli siellä evankelisella liikkeellä tuntuva vaikutus.

¹⁰²⁸ Vuokselan rukoushuone. Haast. Armas S. Jääskeläinen. Vert. Matti Kähäri, Vuoksela, Toijala 1965 s. 78–.

Jo yli 20 vuoden ajan olivat uusikyläläiset toivoneet saavansa oman rukoushuoneen. Omalle Valkjärven kirkolle oli 21 km:n matka ja naapurikirkkoihin vielä pitempi. Tähän kuului todella myös vakavaa huolta sielun asioista.

Vuonna 1902 Antrean seurakunta ilmoitti, että sen vanha kirkko huutokaupataan poispurettavaksi. Tästä uusikyläläiset toivoivat saavansa kaivatun rukoushuoneen. He ostivat sen sitten suoraan seurakunnalta ja hinta oli 3.000 silloista kovaa markkaa. He muodostivat lähinaapureiden kanssa Vuokselan rukoushuoneyhdistyksen, joka otti järjestääkseen purkamistyön, vesikuljetuksen ja pystyttämistehtävän paikan päällä. Yritys, jonka johtavana miehenä oli maanviljelijä Daniel Fabian Jääskeläinen, ei ollut vähäinen. Purkamistyöhön osallistui 40–50 kyläläistä hevosineen. Vuoksen virtaa pitkin oli matkaa Uuteenkylään noin. 40 km. Ahlström Oy antoi kuljetusta varten hirsilautan. Suurin ponnistuksin tuli Antrean vanhasta avarasta kirkasta Uudenkylän rukoushuone. Se valmistui 1906. Kustannuksista selvittiin, vaikka velkaakin jäi kannettavaksi. Hyvillä hylkyjätteillä saatiin kauppahinta Antreassa maksetuksi, paljon tehtiin talkootyönä tai varsin kohtuullisin kustannuksin. Pystytys suoritettiin palkkatyönä.

Rukoushuonetta käyttivät Valkjärven papit ja myös Yhdistyksen puhujat. Kun Vuokselan seurakunta muodostettiin 1912, sen kirkoksi ei otettu uudistettua rukoushuonetta. Seurakunta kokoontui siellä kuitenkin vuoteen 1920, sitten kirkkona pidettiin sitä varten kunnostettua kunnantaloa kunnes uusi kirkko valmistui 1929 Lammasniemeen. Se sijaitsi noin 4 km rukoushuoneesta itään Pikku-Vuoksen varrella. Rukoushuone jäi silloin tarpeettomaksi seurakunnan tarkoituksiin. Sille löytyi kuitenkin vähän myöhemmin jälleen tehtävää tunnustuksellisen luterilaisen seurakunnan palveluksessa.

Vuokselan Vapaa Ev. -Lut. Seurakunta¹⁰²⁹

Kun uskonnonvapauslaki oli 1923 astunut voimaan, heräsi Uudenkylän asukkaissa halu oman seurakunnan järjestämiseksi. Vuokselan seurakunnan alkuvaiheissa oli esiintynyt vaikeita ja pitkällisiä

¹⁰²⁹ Vuokselan VELSr:n. Kansio STLK:n arkistossa: Kirjeitä, muistioita, srkkokousten pöytäkirjoja. Vert. Kähärin yllämain. kirja s. 121–, Luterilainen 1926 s. 19. Kirjeitä: Viktor Sihvo 27.7.1925 H. J. Pätiälälle, Edv. Pulkki 13.10.1925 Paimenen toimitukselle, AAU, 15.10.1925 Edv. Pulkille, Edv. Pulkki 30.12.1925 K. Valveelle, K. Valve & V. I. Salonen 20.1.1925 Vuokselan VELSr:lle. Haast. K. Valve.

paikallisuonteisia ristiriitoja. Uudenkylän asukkaissa oli yhä kytemässä oman seurakunnan kaipuu. Olivathan he suurin uhrauksin pystyttäneet kyläänsä mukkean, vaikka vanhan kirkon. Lähellä olevat metodistit olivat muodostuneet omaksi seurakunnaksi.

Uudenkylän evankelisten piireihin oli myös levinnyt Paimenlehti (1921–). Siitä oli huomattu, että voitaisiin muodostaa pieniäkin tunnustuksellisia (vapaita) luterilaisia seurakuntia. Olipa sellaisia jo alettu muualla perustaa syksyllä 1923. Tällaisten tietojen perusteella lähetti maanviljelijä Viktor Sihvo heinäkuun 27 p:nä 1925 tiedustelevalle kirjeeseen Pätäälälle. Oman seurakunnan hankkeen takana hän ilmoitti olevan noin 1000 kyläläistä. Kirjeessä kysyttiin jo syntyneiden vapaiden ev. lut. seurakuntien oppitunnustusta. Hankkeen takana olleet piirit tahtoivat pysyä luterilaisessa opissa, Metodismi ei tulisi missään tapauksessa kyseeseen.

Niihin aikoihin Pätäälä toimi jo oman erikoisoppinsa perusteella erillään tunnustuksellisista luterilaisista seurakunnista. Kun hän ei vastannut Sihvon kirjeeseen, lähetti postinhoitaja Edvard Pulkki vastaavan kirjeeseen Paimenen toimitukselle lokakuun 13 p:nä 1925. Siinä hän tiedusteli monia tällaiseen toimintaan kuuluvia asioita. Hän toivoi, että joku pastori tulisi sinne selvittämään näitä kysymyksiä.

Uppala vastasi heti ja kehotti Pulkkia kääntymään Valven puoleen. Niin hän tekikin ja heidän kirjeenvaihtonsa mukaisesti Valve saapui ensi kerran Uuteenkylään niin, että tarkoitettu kokous voitiin pitää joulukuun 20 p:nä (1925). Hän selvitti kokoontuneille kyläläisille tilanteen todellisuuden. Jos heillä oli riitaa seurakunnan ulkonaisista asioista, heidän oli kristittyinä sovittava sellaisesta erimielisyydestä. Jos taas oli kyseessä todelliset sielun asiat, Valve oli valmis auttamaan siinä Jumalan sanan mukaan.

Kun kokouksessa seurakunnallisen toiminnan perusteiden erilaisuus selvisi läsnä oleville, jakaantuivat mielet. Ulkonaista seurakuntamuutosta toivoneitten kasvot synkkenivät. He pitivät asiaa aivan ulkonaistena järjestäytymisenä ja aikoivat toimia vain, mikäli kyllin monta isäntää tulee mukaan ja mikäli kyllin alhainen veroperuste saadaan. Toiset taas käsittivät asian hengellisen perusteen ja huomasivat, että he voisivat saada oman seurakunnan uskon ja opin yksimielisyydessä. Heille tuli sieluun suuri ilo ja heidän piirissään sanot-

tiin: "Nyt ollaan oikealla tiellä." Selvitys oli saatu. Mitään päätöksiä ei kokouksessa tehty. Asia jätettiin harkittavaksi.

Joulun jälkeen (28.12.1925) olivat tunnustuksellisen luterilaisen seurakunnan kannattajat pitäneet keskenään neuvottelun. Heille oli kypsynyt tietoisuus siitä, että he halusivat kokoontua omana luterilaisena seurakuntana. Mutta heitä "peloitti suuresti" pastorin saanti, Kuitenkin he päättivät toimia edelleen asian hyväksi. Saatiin selville, että seurakuntaan halusi liittyä 78 aikuista, joilla oli 68 lasta, yhteensä siis 146. Seuraavana päivänä kuului jo 12 henkilöä eronneen kansankirkosta. Sitä seuraavana päivänä lisäksi 10 perhettä. Loput aikoivat tehdä samoin hetimiten. Näin jatkuu Edvard Pulkin kirje (30.12.1925):

"Nyt olemme siis turvattomia. Emme kuulu mihinkään paikallisseurakuntaan eikä meillä ole paimenta. Meillä on myös kaiken järjestyksen puute ja etukädessä pastorin puute. Tämmöisessä alatilassa oleminen on aivan tukalaa. Pyydämme, että uskonveljet siellä ryhtyvät meitä auttamaan ja toivomme, että Herramme Jeesus taas johdattaisi lampaansa kokoon ja antaisi meille hoitajan. Pyydämme Teiltä ohjausta asian eteenpäin viemisessä..."

Kirje oli paljon pitempi ja sisälsi paikallisseurakunnan järjestäytymiseen kuuluvia terveitä näkökohtia. Olipa siellä jo näin pian opittu sellainen seurakunnallinen käsite kuin "uskonveljet".

Kolmen viikon kuluttua saattoivat pastorit Valve ja V. I. Salonen saapua Uuteenkylään. He antoivat heille sen avun, jota he olivat toivoneet ja pyytäneet. Pastorit suorittivat tehtävänsä tammikuun 17–20 päivinä 1926.

Ensin he selvittivät opettaen, miten eronneet luterilaiset kristityt oikealla tavalla kokoontuvat tunnustukselliseksi luterilaiseksi paikallisseurakunnaksi. Välillä oli saarnatilausuuksia ja lasten opetusta.

Kaikkia aikuisia, jotka halusivat liittyä seurakuntaan, tutkittiin henkilökohtaisesti. Se oli uskon ja omalletunnolle riittävän kristillisen tietoisuuden toteamista ja vahvistamista. Kun halukkaita oli 69 aikuista, Valve ja Salonen suorittivat tätä tehtävää erikseen kahtena päivänä.

Tiistaina tammikuun 19 päivänä 1926 voitiin sitten pitää **Vuokselan Vapaan Evankelis-Luterilaisen Seurakunnan** perustamistilaisuus Juho Sihvon talossa klo. 4 ip. Kun ensin oli pidetty lyhyt saarna "hetken korkeasta ja autuaallisesta merkityksestä", kysyttiin läsnä olevilta yhteisesti:

1. Olivatko kaikki ilmoittautuneet tyytyväisiä suoritettuun tutkimukseen vai olisiko sitä vielä jatkettava?
2. Onko joku tulossa tähän seurakuntaan vastenmielisesti tai muusta syystä kuin nauttiakseen Jumalan armon lohdutusta sanan ja sakramenttien kautta?
3. Onko yhdelläkään seurakuntaan haluavalla mitään selvittämättöä joko opin tai vaelluksen asioissa?
4. Olivatko tutkitut valmiit vapaalla ja turvallisella omallatunnolla tulemaan oman luterilaisen paikallisseurakunnan jäseniksi?

Kun kaikki olivat vastanneet kuhunkin kysymykseen yhteisesti oikealla tavalla, pastori Valve lausui heille:

"Koska siis nyt olette kaikinäkevän Jumalan kasvojen edessä omalla suullanne sekä toimitetussa ilmoittautumisessa että tässä julkisesti vastanneet olevanne valmiit astumaan Vapaan Ev.-Lut.. Seurakunnan jäseniksi, niin toteamme, että Jumalan armosta on nyt vihdoin tullut se toivottu ja kauan odotettu hetki, jolloin tekin tahdotte jälleen tunnustaa sekä ruumiinne että sielunne Herran, teidän Jumalanne, kokonaiseksi omaisuudeksi, sen yhteisellä kalliilla valalla vahvistaa ja vihdoinkin kokoontua murheellisesta ja kauan kestäneestä hajaannuksesta kristilliseksi ja ev. -lut. seurakunnaksi tällä paikkakunnalla."

Sen jälkeen kysyttiin heiltä vielä kaikki konfirmaatiokysymykset (8). Myönteisten vastausten jälkeen julisti Valve kaiken suoritetun selvityksen perusteella:

"— niin toteamme ja juhlallisesti julistamme Kristuksen sananpalvelijoina sen Hänen sanansa perustuksella, jonka Hän on sanonut Matt. 18:20: 'Missä kaksi tai kolme on kokoontunut Minun nimeeni, siinä Minä olen heidän keskellään', että te nyt olette koossa kristillisenä evankelis-luterilaisena seurakun-

tana tällä paikkakunnalla täällä Vuokselassa, Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen. Amen."

Vielä käytetyn Jumalan sanan jälkeen seurasi yhteinen synnintunnustus, synninpäästö, apostolinen uskontunnustus, Isä meidän ja Herran siunaus. Lopuksi veisattiin virsi: "Jumala onni linnamme."

Seurasi vielä seurakuntakokous, jossa järjestettiin seurakunnan saarnaviran hoito. Se jäi toistaiseksi Valven tehtäväksi. Seurakunnan esimiehiä ovat olleet mm.: Edv. Pulkki, Ata(nasius) Sihvo, Ville Voutilainen, Jooseppi Juvonen, Jooseppi Thusberg.

Tämä kokoontuminen paikallisseurakunnaksi oli erikoislaatuinen. Vuokselassa olivat seurakuntaan liittyvät pastorit ennestään tuntemattomat eikä oman seurakunnan muodostamisen alkuvaihe ollut oikea. Mutta saadun opetuksen jälkeen toisille kirkastui oman tunnustuksellisen luterilaisen seurakunnan mahdollisuus. Rouva Ester Pulkki sanoi siitä jälkeenpäin: "Me saimme enemmän kuin osasimme toivoa." Sydämissä vallinnut vilpityn, lapsenmielinen usko ja tunnustus pääsi tänä tavalla toteutumaan.

Tämä oli myös siinä palvelleille pastoreille aivan erikoinen kokemus. Evankelisten pitäytyminen seurakunnallisesti oudon yhdistystoiminnan hätävaraana muuttui Jumalan sanan opetuksen avulla omaksi "evangeliseksi", luterilaiseksi seurakuntatoiminnaksi. Niinpä tässä palvelleet pastorit olivat paluumatkallaan junassa kirjoittaneet ja lähettäneet kirjetervehdyksen juuri syntyneelle paikallisseurakunnalle. Se kuului näin:

Tervehdys

Junassa matkalla kotiin, 20.1.1926.

Herrassa Kristuksessa suuresti rakastetut ja kalliit luterilaiset Vuokselassa.

"Kun Herra palautti Sionin vangit, niin me olimme kuin unta näkeväiset." Ps. 126: 1.

Sydämellinen tervehdys Kristuksen nimessä vielä teille tässä kalliissa nimessä koossa oleva luterilainen seurakunta. Tahdomme vielä palauttaa mieliinne Vapahtajamme ja Paimenemme lohdulliset sanat: "Katso" minä olen teidän kanssanne joka päivä maailman loppuun asti." Matt. 28:20. Hän itse peittää ja kätkee pienen laumansa Vuok-

selassa siipiensä varjon alle, jossa teillä on autuus ja varma turva kaikkia vihollisia vastaan. Hän, jossa teilläkin on vanhurskaus ja väkkyys, on teidän ja vihollistenne välillä päivällä pilven patsaana ja yöllä tulen patsaana ja johdattaa teidät yhdessä meidän kanssamme taivaalliseen Kaanaan-maahan.

"Lapsukaiset, 'kavahtakaa epäjumalia. Amen.'" 1 Joh. 5:2,1.

Veljenne Kristuksessa

Kauko Valve

Väinö I. Salonen

J.K. Oheellisenä seuraa lukujumalanpalvelusjärjestys.

Samat

8.1.5.18 Kuusankoski¹⁰³⁰ (18)

Kuusankoskelle muutti 1890-luvun lopulla Valkealan pitäjän Oravalan kylän torpparikodista yksi perheen 14 lapsesta, Juho Sihvola (1866–1932). Hän oli jo nuorena tarttunut Jumalan sanaan. Kuusankoskella liikkuneet Viipurin Ev.-Lut. Nuoriso-yhdistyksen puhujat olivat opetuksillaan johdattaneet Jumalan armon tunteen ja omistukseen. Kohta sitten nämä uskovaiset pitäytyivät Yhdistyksen toimintaan ja viljelivät tosi teolla Lutherin kirjoja.

Siihen aikaan evankeliset osasivat tarkoin erottaa toisistaan luterilaisen opin uskolliset opettajat ja toishenkiset. Täällä kävi niin kuin yleisesti muuallakin, että viljelty ja uskottu Jumalan sanan puhdas opetus kokosi sen tunnustajia omaksi joukoksi ikään kuin omaksi seurakunnaksi, "Evankeliumiyhdistys korvasi kaiken sielunhoidollisen tarpeen kokonaan paitsi lukemisen kotona ja Herran Pyhällä Ehdoollisella käynnin kirkossa." (Kuten aiemmin edellä).

Kun sitten nämä evankeliset kristityt Paimen-lehden välityksellä (1921–) oppivat tuntemaan kristilliset oikeudet ja velvollisuudet koontua samaa oppia ja uskoa tunnustavana seurakuntana, se ei ollut heille outoa. "Se oli Juho Sihvolan sydäntä lähellä." Niinpä hän oli jo

¹⁰³⁰ Lahden srk:n perustamisasiakirja. Lahden srk:n pöytäkirja 30.8.1926 § 5 ja liite n:o 2. Lut. 1926 s. 52. Kuusankosken srk:n itsenäistyminen. Kuusankosken VELSRk:n 40-vuotisjuhla... 1926–1966. Toim. Tauno Salonen. Monistus Lahti 1966. AAU: Kuusankosken TLSrk:n syntyvaiheita, Taustaa s. 11–15. Lauri Sihvola: Miten Kuusankosken TLSrk syntyi? s. 16–19, 29. Lauri Sihvolan haast. Lauri Sihvolan selitys 1948 (12 liuskaa). Lauri Sihvolan muistio 1966. Lauri Sihvolan selostus 1949. Siinä kerrotaan Palokorven asia niin kuin yksi silloisista johtomiehistä, Antti Nieminen, oli siitä L.S. :lle kertonut. Muistokirjoituksia: Lut. Juho Sihvola 1933 s. 12, Heikki Hartikainen 1941 s. 30, Taavetti Jukkara 1938 s. 19, Aadam Liukkonen 1952 s. 21.

useita vuosia aikaisemmin kirjoitellut Yhdistyksen johdossa oleville ja hän oli heidän kanssaan keskustellutkin vaatien hengellisessä hoidossa opin puhtautta. "Kaikki tapahtui heikkoudessa, mutta kuitenkin oikean opin puolesta" (Lauri Sihvola).

Kun uskonnonvapauslaki oli vuoden 1923 alusta astunut voimaan, pieni ryhmä evankelisia oli siellä kokoontunut tutkimaan lain hyväksikäyttöä. Se näytti tasoittavan tietä niille vaistomaisille toiveille, joita oli mielissä elätetty jo parinkymmenen vuoden aikana.

Kuusankoskella selvittivät näitä asioita 1923 Pätiälä ja Valve sekä Taavetti Jukkara ja Oskari Kivistö. Valven puhe oli ollut asiapiitoisuudeltaan niin voimakasta kuin olisi "vuorta halkonut". Monet kuulijat olivat myötemielisiä, mutta mukaan tuli vain muutamia. Uskonnonvapauslaki ei ollut millään tavalla ratkaiseva tekijä näissä hengellisissä pyrinnoissa. Kyseessä olivat täälläkin Jumalan sanan ja uskon ja tunnustuksen asiat.

Valven välityksellä oli kuusankoskelaisilla yhteys Lahden samanmielisiin. Niinpä Kuusankoskella eronneet liittyivät aluksi Lahden seurakuntaan sen perustamistilaisuudessa. Heitä ali silloin neljä perheenisää. Kaikella vakavuudella ja uskon ilolla he Jumalan sanan kuuliaisuudessa vihdoin saivat kokoontua Kristuksen seurakunnan täysin oikeuksin.

Kun heidän joukkonsa oli vähän suurentunut — 10 aikuista ja 6 lasta — he päättivät toiminnan yksinkertaistamiseksi muodostaa oman **Kuusankosken Vapaan Evankelis-Luterilaisen Seurakunnan**. Tämä tapahtui elokuun 22 p:nä 1926. Valve kutsuttiin myös tämän seurakunnan pastoriksi.

Silloin kun ensimmäiset eroamiset Kuusankoskella tapahtuivat, paikkakunnan evankelisten johtomies, kolportööri ja opettaja Jalmari Lehtosalo ryhtyi aivan poikkeuksellisiin vainotoimenpiteisiin eronneita vastaan. He olivat kaikki Kymintehtaan palveluksessa ja paikkakunnan kirkollisetkin asiat hoidettiin kuin tehtaan laitos. Lehtosalon aloitteesta erotettiin tehtaan palveluksesta portinvartija Heikki Hartikainen ja Pilkan kansakoulun vahtimestari Taavetti Jukkara. Hevosmies Aadam Liukkonen sai varoituksen. Kaikki nämä olivat

hoitaneet työtehtävänsä moitteettomasti. Pian kuitenkin tehtaan johto sai oikean käsityksen tilanteesta ja vainotoimenpiteet peruutettiin.

Kuusankosken naapuripitäjän Elimäen Palokorven kylässä olivat evankeliset aikanaan rakentaneet itselleen rukoushuoneen. He olivat siellä "aivan kuin oma erillinen seurakunta ja oma kirkko paitsi että saarnaviran hoitaa Evankeliumiyhdistys". He olivat tarkoin seuranneet Kuusankosken yllä mainittujen evankelisten toimia oman itsenäisen seurakuntatoiminnan aikaansaamiseksi. Palokorvessa "ei puuttunut muuta kuin se, mitä nyt Yhdistyksen johdon taholta sanotaan."¹⁰³¹

Tässä tutkimuksessa on jo aikaisemmin esitetty, kuinka Yhdistyksen johto sanoi kylmimmästi: ei. Palokorven evankeliset eivät tutkineet tässä asiassa Kirjoituksia, kuten herealaisista kerrotaan, Apt. 17:10,11. He luopuivat kokonaan tunnustuksellisen luterilaisuuden tiestä ja luovuttivat sitten rukoushuoneensa vuonna 1936 Yhdistykselle.

Palokorpelainen Antti Nieminen, joka oli aikanaan kertonut näistä kotikylänsä evankelisten toiveista, tapasi jälleen yli neljänneksivuosisadan jälkeen (noin 1950 seuduilla) Lauri Sihvolan, Kuusankosken seurakuntamme esimiehen. Nieminen oli silloin jo vanha ja sairas. Mutta vielä kääntyi keskustelu menneisiin ja tultiin nykyisiin. Hän oli Sihvolalle sanonut — ajatellen jatkuvasti toimineita seurakuntiamme: "Minä kadehdin teitä."¹⁰³²

8.2 Jakaantuminen oppitunnustuksen perusteella

Pastori Pätiälä oli vuodesta 1906 omaksunut luterilaisesta opista poikkeavan opin Kristuksen lunastavasta kuuliaisuudesta.¹⁰³³ Luterilainen oppi esittää sen Jumalan sanan mukaan sekä tekevänä (ihmisille annetun lain täyttäminen) että kärsivänä (syntien rangaistuksen

¹⁰³¹ Kertonut Lauri Sihvolalle, Kuusankoskelta, Antti Nieminen Palokorvesta.

¹⁰³² Kertonut Lauri Sihvola 1953. Katso: AAU, käsikirj., Pastori Heino J. Pätiälän erikoisopin käsittelyvaiheet Suomessa ja ulkomailla 1906–1925 (1930).

¹⁰³³ Heino Pätiälä. Jankaikkisesti kelpaava uhri, Hki 1910, VIII luku s. 38–54. Sama luku julkaistu hänen kirjassaan Kokonainen Kristus ja täydellinen Golgata, Tre 1913 s. 3–25.

kärsiminen). Pätiälä opetti, että Kristuksen lunastustyöhön kuuluisi vain syntien rangaistuksen poisottaminen ja että Kristuksen lunastava kuuliaisuus rajoittui vain hänen kuolemaansa. Muun osan kuuliaisuudesta Kristus oli muka tarvinnut omakohtaisesti. Tässä kaven-tui jo Kristuksen jumaluuden täyteys. Tämän opin mukaan koko Ju-malan vanhurskas laki on syntisten osalta täyttämättä. Pätiälä tiesi ja osoitti julkisesti, että tämä oppi poikkesi luterilaisesta opista.¹⁰³³

Kun toimittiin vapaiden ev.-lut. seurakuntien muodostamiseksi, Pätiälä ilmoitti toimivansa Luterilaisten Tunnustuskirjojen perusteella. Kävi kuitenkin aikanaan ilmi, että hän tällä tarkoitti vain luteri-laista raamattuperiaatetta ja että hän tähän periaatteeseen vedoten yhä pysyi erikoisopissaan.

Vapaiden ev.-lut. seurakuntien syntyvaiheissa täytyi tämä vaike-us hoitaa. Tunnustuksellisten seurakuntien pastorit neuvottelivat pe-rusteellisesti Pätiälän kanssa keväällä 1924. Myös ulkomaiset uskon-veljemme osallistuivat tähän selvittelyyn henkilökohtaisesti (ke-sällä 1923 USA:ssa ja elokuussa 1924 Suomessa) ja kirjeellisesti myöhemminkin. Tulokseksi kuitenkin jäi, että Pätiälä pysyi ehdot-tomasti opissaan, Mutta hän olisi sallinut seurakunnassa myös ope-tettavan luterilaista oppia. Edellytyksenä oli, että tästä opillisesta ris-tiriidasta vaietaan. Luterilaisten pastorien oli mahdotonta tätä hyväk-syä.¹⁰³⁴

Seurauksena oli, että jo syntyneistä vapaista ev. -lut. seurakun-nista toiset seurasivat Pätiälän oppitunnustusta ja toiset luterilaista oppia.

8.2.1 Luterilaisessa opissa pysyvät seuraavat seurakunnat:

Lahti — Hämeenlinna — Kyyjärvi — Kuolemajärvi — Turku
Koskenpää — Jämsä — Helsinki — Selänpää — Vuoksela — Kuu-sankoski. Nämä seurakunnat järjestäytyivät — eräin muutoksin 1929
Suomen Vapaaksi Ev.-Lut. Kirkoksi.

¹⁰³⁴ Jumalan sana ja luterilainen tunnustus tuntevat seurakuntayhteyden edellytyksenä vain yksimielisyyden uskossa ja opissa. Erioppisuuden tarjous vaitiolon myötä on inhimillistä kirkkopoliittikkaa.

8.2.2 Pastori Pätälän opin omaksuivat seuraavat seurakunnat:

Luopioinen –Tampere – Veteli – Marttila ja Koski Tl. – Karstula – Ilmajoki – Teuva. Nämä seurakunnat järjestyivät 1928 **Suomen Vapaaksi Ev.-Lut. Seurakuntaliitoksi**.

Vähäisiä siirtoja tapahtui toisen ryhmän seurakunnista toiseen. Olemme tässä pysytelleet vain seurakuntien syntyvaiheissa.

8.2.3 Tilastoja

Tunnustuksellisten (vapaiden) ev.-lut. seurakuntien jäsenmäärät olivat elokuussa 1924 seuraavat:

Seurakunta	Pastori	Jäsenmäärä		
		Aikuisia	Lapsia	Yhteensä
Lahti	Kauko Valve	29	18	47
Hämeenlinna	A. A. Uppala	37	13	50
Karstula	R. G. Wegelius	54	55	109
Kuolemajärvi	V. I. Salonen	10	17	27
		130	103	233
Luopioinen	H. J. Pätälä			
	B. A. Uusitalo	27	13	40
Tampere	H. J. Pätälä	24	12	36
Veteli	H. J. Pätälä	29	44	73
Marttila & Koski Tl.	H. J. Pätälä	12	2	14
Ilmajoki	H. J. Pätälä	16	14	30
Teuva	H. J. Pätälä	3	5	8
		111	90	201
	Kaikkiaan yhteensä	241	193	434

Luterilaisten seurakuntiemme jäsenmäärä vuoden 1926 päättyessä:

Seurakunta	Pastori	Jäsenmäärä		
		Aikuisia	Lapsia	Yhteensä
Lahti	Kauko Valve.....	46	22	68
Hämeenlinna.....	A. A. Uppala.....	40	10	50
Kyyjärvi.....	R. G. Wegelius	23	26	49
Kuolemajärvi.....	V. I. Salonen.....	15	15	30
Turku	A. A. Uppala.....	10	2	12
Koskenpää	V. I. Salonen	36	30	66
Jämsä	V. I. Salonen	7	12	19
Helsinki	A. A. Uppala.....	18	2	20
Selänpää	Kauko Valve.....	5		5
Vuoksela.....	Avoinna	35	44	79
Kuusankoski	Kauko Valve.....	10	7	17
		245	170	415

Silloin oli 11 seurakuntaa ja niiden jäseniä asui 46 paikkakunnalla.

Tässä tilastossa eivät ole mukana Pätiälän erikoisoppia tunnustaneet seurakunnat.

8.3 USA:n Suomalainen Ev.-Lut. Kansalliskirkko ja Vapaiden Luterilaisten Seurakuntien synty Suomessa ¹⁰³⁵

Uusi ajanjakso alkoi Kansalliskirkon vaiheissa, kun se sai joitakin pastoreita Suomesta (1917–) ja perusti samana vuonna oman pappisseminaarin. Opettajavoimat olivat heikot (Aarne Wasunta, K. E. Salonen), mutta kuitenkin lähdettiin oikean jumaluusopin ladulle. Kirkkokoksymyksessä seminaari ei voinut tarjota muuta valistusta kuin että suomalaiset opettajat tähdensivät evankeliumiyhdistyksen asennetta ja joutuivat siten USA:ssa suomalaisten siirtolaisten piiris-

¹⁰³⁵ G. A. Aho & J. E. Nopola, Ev. Lut. Kansalliskirkko, Ensimmäiset 50 vuotta, Ironwood, Mich., 1949. A. A. Uppala tämän tutkimuksen tarkastelu, Auttaja 1952 n:roissa 19–27. A. A. Uppala, Kansalliskirkosta ja sen suhteesta ja suhtautumisesta Suomen kirkollisiin oloihin Paimen 1925, 116–, 133–, Sana ja Tunnustus 1926; 9–, 42–, 69–; 1928, 36–, 1929, 5–, 51–.

sä vetämään oppitunnustuksen rajaa evankelisten ja kansankirkon välille. Tämä oli valtameren toisella puolella uutta.

Nuoret pastorit (1921) G. A. Aho ja A. E. Kokkonen jne. lähtivät seurakuntatyöhön ja Kansalliskirkon tehtäviin selvemmin oppiperustein kuin kolportööripaetus.

Mutta vasta Suomen tunnustuksellisten (vapaiden) luterilaisten seurakuntien tullessa julkisuuteen muuttui entinen vaistonvarainen asenne kirkollisissa asioissa oikeaksi tietoisuudeksi. Tähän murrokseen vaikutti myös Kansalliskirkkoon levinnyt Paimen-lehti (1921–). Siitä huomasi sen esimies K. E. Salonen, että aivan äärellä toimi uskollisesti luterilainen Missouri-synodi, joka koko toiminnassaan oli kasvanut kypsään tietoisuuteen. Esimies huomasi ja tunnusti, että Kansalliskirkon toiminta tarvitsee opetusta ja tukea. Hän sai kirkolliskokouksen jo 1922 päättämään neuvottelukosketuksesta Missouri-synodin kanssa. Uppala joutui St. Louisissa välittämään yhteydenottoa. Kaikki olivat Kansalliskirkon keskuudessa alussa asialle myönteisiä.

Opintomatallaan Missouri-synodin piirissä 1922–1923 tämän kirjoittaja vieraili myös Kansalliskirkon seurakunnissa. Niissä Suomen vapaiden luterilaisten seurakuntien asia otettiin iloitien vastaan, missä ikinä liikuin. Seurakuntien jäsenet totesivat olevansa samalla tiellä kuin vapaat seurakunnat Suomessa, joitten perustamiseksi vasta toimittiin (1923).

Mutta pian puhkesi Kansalliskirkossa tästä asiasta suuri ristiriita. Auttajan toimittaja, pastori M. N. Westerback julkaisi toukokuussa 1923 kirjoituksen, jossa hän asettui tiukasti kannattamaan Suomen kansankirkollisuutta ja siinä Evankeliumiyhdistyksen työtä. K. E. Salonen alkoi huojua asiassa ja asettui sitten pian kaikin voimin Westerbackin kannalle. Hän lähti 1923 Yhdistyksen lähetystyöhön Japaniin. Seuraavana vuonna Auttajan toimittaja täsmensi kantaansa: Jos Kansalliskirkko tunnustautuisi Suomen vapaisiin seurakuntiin, se joutuisi ristiriitaan Yhdistystä vastaan, mikä taas merkitsisi Kansalliskirkon hajottamista. "Vapaakirkon perustaminen Suomeen ei kaipa meidän apuamme, jos kerran sen puuhan takana on Jumala..." (Auttaja 1924 n:ro 7).

Kuitenkin Kansalliskirkon pappien suuri enemmistö (n. 10 vastaan 4) tunnustautui Jumalan sanan mukaan tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien asiaan Suomessa. He olivat nyt tulleet huomaamaan, että Kansalliskirkko itsenäisenä luterilaisena kirkkona toimi samoilla perusteilla.

On käsittämätöntä, että Westerback sai olla Auttajan toimittajana kauan (1922–1926) pienen pappisvähemmistön edustajana juuri tuona kriisiaikana ja että hän sai kaikessa rauhassa sen jälkeenkin ajaa kantaansa siinä. Kansalliskirkon esimiehenä oli silloin oikealla kannalla ollut pastori Matti Wiskari (1923–1931), mutta hän ei pystynyt hallitsemaan tilannetta. Hän oli saanut Suomessa koulutuksen lukkar-urkuriksi.

Tilanne oli vaikeampi sen johdosta, että vastustajien voimakas toiminta sai paljon kannatusta seurakuntalaisten keskuudessa. Tausalla olivat siirtolaisten kiinteät suhteet Vanhaan maahan ja sen oloihin.

Ankaran ja kovan vastustuksen kohdalla ei auta muu kuin joko perääntyä ja alistua tai sitten teossa väistää toisinopettavia. Sovitteluratkaisu merkitsee vain vastapuolen voittoa.

Vielä kuitenkin syntyi uusi välivaihe.

Vuonna 1924 saapui Kansalliskirkon pastoriksi Suomen silloin syntyneistä vapaista ev.-lut. seurakunnista pastori Erkki Penttinen. Hän aloitti siellä voimakkaan työn kirkollisen tilanteen selvittämiseksi. Me täältä Suomesta olimme häntä jatkuvasti tukemassa.

Selvittely kärjistyi siihen, että Westerback julkaisi (1926) kirjaan muuttumattoman kantansa todisteeksi. Sen johdosta pappien enemmistö — Penttisen johdolla — julkaisi vastakirjasen: Selvitystä Kansalliskirkon jäsenille (1927). Se oli niissä oloissa selvä opas. Siinä todettiin, että nämä Suomen kirkolliset asenteet koskivat "itse Kansalliskirkon alkusytitä ja olemassaoloa".

Mutta Yhdistys ryhtyi silloin vastatoimintaan. Se lähetti USA:han 1925 johtaja K. W. Tammisen ja jo 1927 pastori Tuure Toivion. Jokainen olosuhteita tunteva tietää, miten suuri tunnearvo

on Vanhan maan edustavilla vierailijoilla. Heidän matkansa osaltaan heikensivät Kansalliskirkon jäsenten asenteita.

Kahdessa kirkolliskokouksessa (1927, 1928) käsiteltiin tätä kirkollista ristiriitaa ja molemmissa kokouksissa päädyttiin samanlaiseen sovitteluratkaisuun. Sen mukaan Kansalliskirkko ei ottanut kantaa kumpaankaan puoleen ja seurakunnat saivat siis käyttää opettajina pastoreita eri kirkoista (Suomessa ja Amerikassa) oman harkintansa mukaan. Tällainen onneton, tunnustukseton kirkollinen periaate tunnetaan käsitteellä "selective fellowship" (=valikoiva yhteys). Edellisessä kokouksessa 31 edustajaa esitti vastalauseensa tätä kirkollista oikeaoppisuutta loukkaavaa päätösehdotusta vastaan. Seuraavassa kokouksessa asia lopullisesti hyväksyttiin, mutta silloin vain pastori Penttinen esitti vastalauseen.

Tämä päätös merkitsi vastustajien voittoa ja oli tehty Kansalliskirkon eheänä säilymisen hyväksi. Kun on kyseessä kirkollisissa yhteysasioissa oikea tai väärä asenne, ei tuo peruste ole pätevä.

Penttinen, joka oli kantanut tämän taistelun suurimman helteen, uupui herkkämielisenä niin, että hän 1933 palasi Suomeen kansankirkkoon. Mutta 1948 hän jälleen palasi entiselle tielleen Kansalliskirkkoon ja 1957 Suomen Vapaan Ev.-Lut. Kirkon pastoriksi.

Vuonna 1928 perustettiin suomalaisten keskuuteen USA:ssa Amerikan Suomalainen Lutherilainen Evankeliumiyhdistys. Vain yksi Kansalliskirkon pastori (J. H. Heimonen) oli osallistunut sen perustamiseen. Sitten tämä yhdistys joutui Suomi-Synodin pastorien johdettavaksi. Mutta Suomi-Synodissa pidettiin seurakunnissa niiden omaa toimintaa riittävänä ja tällaista "kirkkoa kirkossa" turhana. Amerikan Evankeliumiyhdistys lakkautettiin 1930.¹⁰³⁶ Kerrotaan,¹⁰³⁷ että sen toimintaa olisi kuitenkin hiljaisuudessa jatkunut ainakin vuoteen 1935.

Nuortunut ja amerikkalaistunut Kansalliskirkko ei osallistunut niihin ponnistuksiin, joilla koetettiin torjua Missouri-synodin luisumista kielteisen jumaluusopin ja väärrien kirkkoyhteysien tielle.

¹⁰³⁶ Walter J. Kukkonen, *The Evangelical Movement of Finland in America*, Concordia Historical Institute No. 3 pag. 119–132, erityisesti pag. 128–132.

¹⁰³⁷ Reijo Arkkilan tiedotus.

Huolimatta siitä, että tämä uhka kasvoi, sulautui Kansalliskirkko 1964 Missouri-synodin toimintaan. Muutamat seurakunnat¹⁰³⁸ ja pari pastoria eivät seuranneet tätä ratkaisua. Missouri-synodi teki onnettomat päätöksensä 1965–1969. Kansalliskirkon muut pastorit ovat hiljaisesti sopeutuneet siihen.

8.4 Rauennutta harrastusta

8.4.1 Nuorisoliittolaisten aloite Kaakkois-Suomessa

Ilmeisesti Paimen-lehti oli avannut myös Kaakkois-Suomen evankelisten joukossa oman seurakuntatoiminnan veräjiä. He halusivat kuulla lisää näistä asioista.

Nämä piirit olivat ennestään tuttuja Pätialälle. Hänen kanssaan Uppala saapui sinne lokakuun alussa 1923. Kokoontumisaikoja olivat Ruokolahden Immolassa L. Huhtasen ja Ensossa Juha Miettisen talot.¹⁰³⁹ Mielenkiinnolla evankeliset kuuntelivat, mitä kristittyjen seurakunnallisista oikeuksista ja velvollisuuksista puhuttiin. He saivat myös tuoreita terveisiä tunnustuksellisista luterilaisista seurakunnista ja kirkoista ulkomailla.

Kuulijoista joku oli kirjoittanut johtaja Tammiselle.¹⁰⁴⁰ Toiset taas vakavasti harkitsivat kuulemiaan selvityksiä. Niinpä Uppala sai Ensosta (20.3.1924) kirjeen, jossa pyydettiin Pätialää tai Uppalaa tulemaan sinne. Ensolaiset halusivat "kuulla Sanaa selvästi ja puhtaasti saarnattavan, sekä keskustella eteen asettuneista kysymyksistä", millä tarkoitettiin evankelisten kokoontumista tunnustuksellisina luterilaisina seurakuntina. Kirjeessä todettiin Yhdistyksen muuttunut henki ja pidettiin Sanansaattajan senaikkaisia kirjoituksia "ilmeisesti hatarina totuuden henkeen nähden". Toiset niistä olivat — kirjeen mukaan — "alapuolella kaiken arvoastelun julkisessa sanassa". Erikseen kiitettiin Paimenen kirjoituksia (1924 n:o 5-6), joissa: oli Tam-

¹⁰³⁸ Erilaisista syistä itsenäisiksi jääneitä seurakuntia: New Yorkin Betania-seurakunta – Calumet, Mich. – Covington, Mich. (häilyvä) – New Jersey, N.Y. (?). Ehkä muitakin pieniä. Markku Särelän antamia tietoja.

¹⁰³⁹ AAU:n muistikalenteri 1923.

¹⁰⁴⁰ Tamminen mainitsee tällaisista viesteistä "Karjalasta päin" kirjeessä Edv. Niinimäelle, Nokia, 9.11.1923 ja Immolasta Ruokolahdelta kirjeessä Maria Kuusistolle, Koskenkorva, 16.11.1923.

misen kirjoituksia arvosteltu.¹⁰⁴¹ Nuorisoliittolaisten puolesta oli kirjeen kirjoittanut Anna Nelander.

Uppala vastasi kirjeeseen.¹⁰⁴² Vuoksenniskalla oli kesäkuun 8 p:nä 1924 pidetty Nuorisoliiton useamman lähipaikallisosaston jäsenten keskeinen kokous,¹⁰⁴³ jossa oli päätetty tiedustella Yhdistyksen johtokunnalta sen kantaa kirkollisissa asioissa, Päätöksen toteutuminen jäi odottamaan seuraavaa meikäläisten pastorien käyntiä.

Yllämainitun kirjeen ja toisenkin kutsun perusteella tulivat näille seuduille Valve ja Uppala kesäkuun 15 ja 16 p:nä 1924. Ensossa kokoonnuttii Juho Miettisellä ja Juho Toropaisella sekä Vuoksenniskalla Juho Teräväisellä. Jumalan sanaa opetettiin ja selvitettiin kirkollisia kysymyksiä.

Uppalalle annettiin yllämainitun kokouksen pöytäkirja ja pyydettiin, että hän auttaa Yhdistyksen johtokunnalle lähetettävän kirjelmän laatimisessa. Uppala laati lyhyen kirjelmän,¹⁰⁴⁴ jossa tähdennettiin sitä, että Yhdistyksen johtohenkilöt kehottavat "hyväksymään vääriä opettajia ja kuulemaan heidän julistustansa, johon — mikäli tahdomme olla kuuliaisia Jumalan sanalle — emme voi alistua emmekä sellaista menettelyä hyväksyä..." Samalla siinä arvosteltiin sitä, että Yhdistys oli asettunut vastustamaan tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia. Pyydettiin vastausta ja Yhdistyksen kannan perusteluja.

Kirjelmän oli allekirjoittanut 18 nuorisoliittolaista Ensosta, Immolasta, Lassilasta, Puntalasta, Joutsenon Suokumaalta ja Kuokkalammilta. Joukossa kokouksen puheenjohtaja Lauri Peltonen, sen kirjuri Anna Nelander, Ruokolahden Immolan Nuorisoliiton puheenjohtaja Matti Jäppinen, ensolainen Juho Miettinen jne.

Kun kirjelmä oli saapunut johtaja Tammiselle, hän vastasi siihen paluupostissa (14.7.1924). Hän pyysi yksityiskohtaisia todisteita kirjelmässä mainituista syytöksistä ja lausui lopuksi: "Heti kun näytätte

¹⁰⁴¹ Paimen 1924 nro 5–6, jossa oli kaksi arvostelua K. W. Tammisen kirjoituksista: AEK, Vielä väärän sanan karttamisesta ja AAU, Vastinetta pastori K. W. Tammiselle.

¹⁰⁴² AAU:n vastaus 2.5.1924 Anna Nelanderille, ei ole jäljennettä.

¹⁰⁴³ AAU:n lähetekirje 28.6.1924 Juho Teräväiselle, Vuoksenniska.

¹⁰⁴⁴ AAU:n laatima, 6 paikkakunnan nuorisoliittolaisten allekirjoittama kirjelmä Ev.-yhd:n johtokunnalle 13.7.1924.

nuo tekemänne syytökset oikeiksi, heti on yhdistyksen johtokunta myöskin vakavasti harkitseva kirjelmäännne."

Kirjelmää oli käsitelty Yhdistyksen toimistovaliokunnassa 28.8.1924 § 8. Se oli ehdottanut tyydyttäväksi K. W. Tammisen jo lähettämään vastaukseen. Johtokunta oli ehdotuksen hyväksynyt 10.9.1924 § 12. Ensolaisten kirjelmän oli lähettänyt sen kesäkuisen kokouksen puheenjohtaja Lauri Peltonen. Hänelle osoitettiin myös Tammisen vastaus.¹⁰⁴⁵

Lauri Peltonen pyysi Uppalaa laatimaan pyydetyn selvityksen todisteineen." Syyskuun alussa se valmistui ja lähetettiin Tammiselle.¹⁰⁴⁶ Siinä esitettiin todisteita Yhdistyksen vuosikertomuksesta, Sannansaattajasta ja Lasten Lehdestä. Niiden perusteella todettiin ensolaisten syytökset aiheellisiksi. Kun Tamminen oli vaatinut erityistä näyttöä siitä, että Yhdistyksen suhde kansankirkkoon olisi muuttunut, lausuttiin selvityksessä: "Yhdistyksen menneisyys ei ole se mitapuu, jonka mukaan sen raamatullisuutta on arvosteltava."

Tämä Peltosen lähettämä selvitys on käsitelty Yhdistyksen toimistovaliokunnassa 7.10.1924 § 1. Ehdotettiin kirjelmä luettavaksi johtokunnassa ja annattavaksi johtaja Tammisen tehtäväksi laatia siihen vastaus, joka myös olisi johtokunnassa tarkastettava. Johtokunta hyväksyi 8.10.1924 § 9 valiokunnan ehdotuksen muuten paitsi, että se antoi kirjallisuusvaliokunnan tehtäväksi laatia vastauksen Peltosen ym. kirjelmään.

Tämän asian käsittelyn yhteydessä Yhdistyksen johtokunta toivoi, että saataisiin aikaan kirjanen, jossa Yhdistyksen kirkollinen asenne ja koko kirkkokysymys selvitettäisiin Jumalan sanan ja luterilaisen opin valossa. Sitä ei saatu aikaan ennen kuin Yhdistys julkaisi pastori Kuusen alustuksen (1926) tästä aiheesta.¹⁰⁴⁷ Näitä asioita on käsitelty edellä ja Kuusen alustukseen palataan vielä.

Sen enempää ei Yhdistyksen johtokunta käsitellyt Peltosen kirjelmää.

¹⁰⁴⁵ Lauri Peltosen kirje Lassilan Mansikkamäestä 18.7.1924 AAU:lle. Sitä seurasi K. W. Tammisen kirje 14.7.1924 Lauri Peltoselle.

¹⁰⁴⁶ AAU:n 30.8. ja 2.9.1924 laatima, todisteleva selvitys, joka oli Ensosta lähetetty syyskuun aikana Ev.-yhd:n johtokunnalle.

¹⁰⁴⁷ Käsitellään jäljempänä evank. pappien kokouksen 1926 selostuksen yhteydessä.

8.4.2 Tilanne muuttunut

Noin 4 kuukautta tuon toisen kirjeen lähettämisen jälkeen Uppala sai kirjeen jälleen Ensosta. Sen lähettäjä oli vaatimaton evankelinen vaimo Riika Höglund. Kirje on päivätty 5.1.1925.¹⁰⁴⁸ Siinä hän kertoi, että Ensossa ja sen ympäristöpitäjissä evankelisten mielet olivat muuttuneet. Juho Miettinenkin oli jälleen kaikkeen tyytyväinen, kun pastori T. Toivio oli siirtynyt Yhdistyksen palvelukseen (1924–). Riika Höglund, joka oli silloin 1924 eronnut Yhdistyksen jäsenyydestä, oli yksin pysynyt kannassaan — joitakin samanmielisiä nuoria oli sentään. Riika Höglund pyysi neuvoa.

Riika Höglund ei ollut kesällä 1925 Ensossa, kun Uppala olisi voinut käydä siellä. Mutta hän kirjoitti vielä kerran kirjeen (31.12.1925). Nyt olivat asiat sikäli muuttuneet, että hän oli jäänyt entistään yksinäisemmäksi. Hän jätti kaikki lehdet — Paimenlehdenkin — tilaamatta ja pitäytyi vain Raamattuun, josta hän sanoi saavansa selvän opin.

Ensosta ja sen ympäristöstä ei enää kuulunut mitään tässä asiassa. Ainakin kaksi tapahtumissa mainittua vaimoa oli liittynyt Tampereen Vapaaseen Ev.-Lut. (Pätiälän) Seurakuntaan.¹⁰⁴⁹

Tämä vaihe on kerrottu sen tähden., että etsikkoaikojen vaihtelut tulisivat tältäkin osin näkyviin.

¹⁰⁴⁸ Riika Höglundin kirjeet 4.1. ja 31.12.1925 ja AAU:n kirjeet 15. ja 31.1.1925 Riika Höglundille.
¹⁰⁴⁹ BAU:n vastaus 25.1.1974 AAU:n tiedusteluun.

9. MUITA VAPAITA LUTERILAISIA SEURAKUNTIA SYNTYY JA LOPETTA

9.1 Vapaiden maallikkosaarnajien toimintaa

Evankelinen liike — sekä Evankeliumiyhdistys että vapaat maallikkosaarnaajat itsenäisinä tai ryhmissä — kokosi kannattajansa erilliseen itsenäiseen hengelliseen toimintaan. Rajat olivat hämärät ja epäselvät. Mutta tietoisemmat piirit pitivät oman suuntansa toimintaa varsinaisena hengellisenä kotinaan. Kansankirkkoa käytettiin varsinaisesti vain määrättyihin virrallisiin palveluksiin, joita suuntaryhmät eivät voineet suorittaa. Tämä merkitsi todellisuudessa sitä, että oma tunnustuksellinen evankelinen seurakunnallisuus oli aivan kuin tunnumassa. Toisethan sitä toivoivat, toiset eivät. Kuitenkin puuttui riittävä tietoisuus ja opetus oman seurakuntatoiminnan perustuksesta ja oikeutuksesta.

Kun tässä yhteydessä käsittelen vapaitten maallikkosaarnajien suhtautumista omien itsenäisten seurakuntien asiaan, on todettava, että he toimivat tässäkin aivan itsenäisesti. Vaikka tämä tutkimus varsinaisesti rajoittuu vapaiden luterilaisten seurakuntien syntyvaiheisiin, käsittelen kuitenkin maallikkosaarnajien osuutta loppuun asti. Se johtuu siitä, että niiden hoitamat vapaat luterilaiset seurakunnat toimivat vain lyhyen ajan.

9.2 Kirkkoa koskevia lausuntoja 1897–1919

Otsikon aikarajoitus johtuu siitä, että maallikkosaarnajien lehdet ilmestyivät mainittuna aikana:

Totuuden Ystävä 1897–1918 (A. Helenius)

Rauhan toverit 1905–1917 (Viipurin yhdistys)

Huutavan Ääni 1914–1919 (ei 1917) (L. W. Partanen ym.)

Viipurin yhdistys ei ollenkaan käsitellyt kirkkokysymystä, vaan rajoittui pelkästään hengellisen opetuksen ohella oman toimintansa käsittelyyn.

Vapaat maallikkosaarnaajat ryhtyivät Härmän kokouksen jälkeen pitämään saarnaajien omia kokouksia. Johtomiehenä oli useina vuosina Suutari August Helenius. Heidän oppinsa ja asemansa kansankirkossa oli kyseenalaista: Härmän kokouksessa he julkisesti joutuivat evankelisten äärimmäiselle linjalle. Joissakin seurakunnissa heiltä kiellettiin esiintymispaikat ja maallikkosaarnatoimintaa pidettiin toisten kirkonmiesten puolelta asiattomana. Yhdistys pidättäytyi yhteistyöstä vapaitten maallikkosaarnaajien kanssa — oli sitten syynä taloudelliset laskelmat tai opilliset vastakkaisuudet.

Vapaiden maallikkosaarnaajien kokouksia pidettiin jo 1896 yksi, 1897 kuusi, 1898 vielä neljä, sitten harvemmin. Vuodesta 1904 lähtien niitä kutsutaan "luterilaisten" kokouksiksi, ja Nuorukaisyhdistys ilmestyy näitä osaksi johtamaan. Vaasan yhdistyksen (1906–) ja Turun seuran (1907–) järjestyessä maallikkosaarnaajien yleiset kokoukset päättyivät.¹⁰⁵⁰

Seuraamme nyt sellaisia maallikoiden lausumia kirkollisista kysymyksistä, joita on käsitelty heidän kokouksissaan tai joita muuten on esitetty heidän lehdissään.

9.2.1 Totuuden Ystävä

Toimitus kannatti vapaata maallikkosaarnaa, mutta nimenomaan kansankirkon yhteydessä.¹⁰⁵¹ Kirjoituksissa vedottiin Kristuksen seurakuntaan ja arvosteltiin järjestäytynyttä pappiskirkkoa vain maallikkosaarnaamisen kannalta. Kirkossa on kyllä erihenkisyyttä: "Eroa on, vaan jakoa ei voida tehdä. Molempien tulee vaikuttaa toistensa avuksi."¹⁰⁵² — Eri asia on, jos kirkko alkaisi vainota jäseniään. Vuonna 1915 kaivattiin heränneiden ja lestadiolaisten esikuvien mukaan "uskovaisten seurakuntayhteyttä joka pitäjässä".¹⁰⁵³ Siinä pilkkisti esiin suuntakristillisyyden heikkous.

¹⁰⁵⁰ Tot. Yst. vastaavat vuosikerrat.

¹⁰⁵¹ Tot. Yst. 1896 nro 0 (näyte-). Toimituksen ohjelman esittelyä. 1897 s. 174–, 1899 s. 41–, 92–, 140–.

¹⁰⁵² Tot. Yst. 1897 s. 73–, 86–, alustus s. 120–, 127–, 142–.

¹⁰⁵³ Tot. Yst. 1915 s. 45–, 89–.

9.2.2 Huutavan Ääni

Vapaitten maallikkosaarnaajien silloista joukkoa eivät voineet (1914–) tyydyttää Viipurin seuran eikä Heleniuksen lehdet. Touhu-
kas itsenäinen L. W. Partanen (Mietoinen) ja Vaasan yhdistyksen
(kaikki kaikessa Tuomas Hellman sekä nimellisesti Emil Rahkonen
alkoivat 1914 julkaista omaa lehteä Huutavan Ääni (1914–1916,
1918–1919). Sen piiriin liittyivät Länsi-Suomessa ja Pohjanmaalla
asuneet saarnaajat. Helenius oli heille liian määräävä ja hallitseva ja
Viipurin yhdistys oli kaukana.

Seuraamme tässä vain Huutavan Äänen kirkkokysymystä käsitte-
leviä kirjoituksia, Niissä ilmeni tiukempi ote ja elinvoimainen sie-
men maallikkoseurakunnallisuuteen.

Jo 1914 arvosteltiin kirkkoa siitä, ettei se anna omassa piirissään
riittäviä mahdollisuuksia vapaalle saarnatoiminnalle.¹⁰⁵⁴ Mutta pian
Iivari Porkkala piti virallista pappiskuntaa tarpeettomana ja toivoi
uskovien vapaata Jumalan sanan julistusta ja samalla pyhän ehtoollis-
sen käyttöoikeutta.¹⁰⁵⁵ Samoin seuraavanakin vuonna.¹⁰⁵⁶ — Tämä ei
vielä tarkoittanut itsenäisiä seurakuntia. Tähdennettiin vain näin vo-
imakkaasti maallikkosaarnaajien ja omien harrastuspiirien oikeuksia.

Saarnaaja L. W. Partanen puhuu 1919 lehdestään "Wapaa Suo-
men Ewangelisluterilaisten Seurakunnan jäsenten omama lehte-
nä".¹⁰⁵⁷ Silloinkaan ei ollut kyseessä oma itsenäinen seurakuntatoi-
minta, vaan pelkästään hänen kannattajiensa piiri kansankirkossa.
Mutta ei siitä kulunut kuin vajaat puolitoista vuotta, kun tällä seura-
kunnalla" tarkoitettiin täyttä totta.

9.2.3 Todistaja-lehti käsittelee kirkkokysymystä 1920–1925

Kuten tiedämme (ks. kirjan alkupuolella 'vapaiden maallik-
kosaarnaajien toimintaa'), järjestäytyivät vapaat maallikkosaarnaajat
vapaussodan jälkeen 1919 Todistajain seuraksi. Se toimii edelleen ja
on muuttanut 1965 nimen Evangelisluterilainen T'odistajaseura

¹⁰⁵⁴ HA. 1914 s. 30–. Tämä kirjoitus muistuttaa kirjoitusta Tot. Yst:ssä 1916 s. 91–.

¹⁰⁵⁵ HA. 1914 s. 91–.

¹⁰⁵⁶ HA. 1915 s. 125–, 138–.

¹⁰⁵⁷ HA. 1918 s. 103.

ry:ksi.¹⁰⁵⁸ Sen Todistaja-lehden ensimmäisen vuosikerran (1920) maaliskuun numerossa¹⁰⁵⁹ saarnaaja, kelloseppä Nestor Niemi julkaisi kirjoituksen Maallikkokirkko ja pappiskirkko. Nyt vastakohta oli todellinen.. Niemi kannatti "Suomen Lutherilaisen Vapaakirkon" muodostamista ensimmäisen seurakunnan malliin.

Siis ennen kuin uskonnonvapauslaki oli hyväksytty (6.10.1922), ennen kuin oli opittu tuntemaan muissa maissa toimivia vapaita luterilaisia seurakuntia ja kirkkoja (se tapahtui syksyllä 1920) ja kaikkien muiden evankelisten toimiessa — enemmän tai vähemmän huokailleen kansankirkon opillisen sekavuuden alaisina — turkulainen kelloseppä nousi kutsumaan evankelisia tunnustukselliseen seurakunnallisuuteen. Nestor Niemen esitys luterilaisesta vapaakirkosta oli silloin ensimmäinen Suomessa. Siihen ei kiinnitetty mitään huomiota muulla taholla. Evankeliumiyhdistyksen toimintaan kuuluneet eivät seuranneet Todistaja-lehteä. Paimen-lehti ei silloin vielä ilmestynyt.

Iivari Porkkala kannatti¹⁰⁶⁰ tätä periaatteellisesti, L. W. Partanen¹⁰⁶¹ ja J. Lamminen taas jyrkästi.¹⁰⁶² Toiset saarnaajat vastustivat sitä tyytymen siihen, että maallikot saivat kirkkonsa yhteydessä pitää puheita. Enemmistö oli tällä kannalla. Todistajain seura lopetti tällaisen vastakohtaisuuden 1924.¹⁰⁶³ Se ilmoitti, että seura on vain maallikko-toiminnan aatteellinen yhdistys ja sallii sen jäsenten kuulua kirkkoihin minkälaisiin tahansa, vaikkapa siviilirekisteriin. Se välitti vain vapaasta saarnailemisesta. Omien vapaiden seurakuntien kannattajat jättivät seuran.

Asia oli loppuun käsitelty. Toiset maallikkosaarnaajat jäivät omalla tavallaan toimimaan kansankirkkoon ja toiset lähtivät toimimaan omina vapaina seurakuntina.

¹⁰⁵⁸ Alpo Aholan kirje 13.6.1976.

¹⁰⁵⁹ Tod. 1920 nro 5 – silloin ilmestyi 24 nroa vuodessa.

¹⁰⁶⁰ Tod. 1920 nro 6, 1923 nro 2–5.

¹⁰⁶¹ Srk-asiasta Partanen ei yleensä kirjoittanut. Tod:ssa 1920–1924 ei mitään. Sitä hän kyllä kannatti.

¹⁰⁶² Tod. 19021 nro 13, 1923 nro 4, 5.

¹⁰⁶³ Tod. 1924 nro 1.

9.3 Maallikkosaarnaajat muodostavat vapaita luterilaisia seurakuntia

9.3.1 Lähtökohta

Nestor Niemen julistuksessa Maallikkokirkko ja pappiskirkko (1920, yllä) purkautui esiin tavoite, joka hämärämmin tai selvemmin oli kuulunut johtavien maallikkosaarnaajien asenteisiin. Siinä kirjoituksessa ei pantu maallikkokirkkoa ja pappiskirkkoa rinnakkain, vaan vastakkain ja maallikkokirkko voittopuolelle. Kun maallikkosaarnaajat olivat irrallisia, seurakunnattomia saarnamiehiä, heitä ahdisti heidän asemansa heikkoarvoisuus. Kiertävässä toiminnassaan he saivat kuulijoita ja heissä kasvoi omien puhujakykyjen arvostus. Kun saarna kuului seurakuntatoiminnan perusasioihin, he pitivät itseään varsin kykenevinä opettajina, virkapappeja jopa soveliaampina. Useimmat tyytyivät kiertävään saarnaamiseen ja toivoivat siinä vain parempaa osaa. Toiset taas — hyvin harvat — luulivat, että seurakunnallinen toiminta olisi kuin itsestään toteutuva asia saarnatoiminnan ohella. He vetosivat apostolien entisiin elinkeinoihin ja pitivät valitettavasti jopa etuna omaa teologista oppimattomuuttaan.¹⁰⁶⁴ He joutuivat jo koko pian, eräs heistä parinkymmenen vuoden kulu-
tua, järkyttäviin kokemuksiin.

Vielä on huomattava, että maallikoiden seurakuntatoiminnan lähtökohtana ei ollut oikean ja väärän opin peruste, vaan maallikkokirkko vastakohtana sellaiselle kirkolle, jossa seurakuntia palvelevat perusteellisemmin teologiaa opiskelleet pastorit. Siinä aliarvioitiin oikeinkin opettavia pastoreita heidän syvällisempien tietojensa tähden.¹⁰⁶⁴ Tästä on todisteena mm. se, että maallikkoseurakuntia järjestettäessä eivät maallikkosaarnaajat halunneet ottaa yhteyttä meikäläisten seurakuntien pastoreihin eivätkä he käyttäneet hyväkseen julkaisemiamme lehtiä.

Kysymykseeni, miksi Partanen ja Lamminen ym. eivät ottaneet yhteyttä meidän vapaisiin ev.-lut. seurakuntiin, Porkkala vastasi: "Muistan kuulleen, että he pitivät teikäläisiä liian ahtaina, ettei siellä

¹⁰⁶⁴ Nestor Niemen kirje 31.1.1924. Katso myös Nestor Niemen ja Iivari Porkkalan kirjoituksia esim. Maallikkokirkko ja pappiskirkko ja alkuseurakuntia käsitteleviä.

saanut saarnata muut kuin koulua käyneet papit.¹⁰⁶⁵ — Tämähän ei pitänyt paikkaansa. Eikä pastorin kutsuminen ole pastorien asia, vaan seurakuntien.

Toimihan Kansalliskirkossa maallikoita ja teologista koulutusta saaneita pastoreita rinnakkain seurakuntien sananpalvelijoina alkuvuosikymmeninä, joskaan seurakuntien ja kirkkokunnan tehtävien hoito ei ollut toivottavalla tasolla. Kutsuttiinhan meidänkin vapaisiin seurakuntiimme joitakin maallikoita opetustehtäviin, joskin he koko pian jättivät tehtävänsä ja myös seurakuntansa.

9.3.2 Suomen "maallikkoseurakuntien" vaiheita 1923 – 1930 – 1946

9.3.2.1 Saarnaaja Nestor Niemen yritys

Kelloseppä Nestor Niemi, synt. Vampulassa 1866, kuollut Turussa 1956. Muutettuaan 1909 Turkuun hän evankelisissa piireissä pääsi selville uskon asioista. Hän alkoi esiintyä vapaana saarnamiehenä.¹⁰⁶⁶ Hän oli ripeäotteinen, Suomen vanhan sotaväen aliupseeri. Hän saarnaili siellä, missä sai kuulijoita ja kolehtia.

Nestor Niemen vetoomukset (1920 ja 1922) Suomen Luterilaisen Vapaakirkon perustamiseksi eivät olleet siis tuottaneet tulosta. Hän oli kuitenkin itse henkilökohtaisesti vakavissaan ottanut asian esille.

Kun uskonnonvapauslaki astui voimaan 1.1.1923, Niemi viivyttelämättä käytti tilaisuutta hyväkseen. Hän erosi heti kansankirkosta, mutta silloin ei ollut mitään vapaata luterilaista seurakuntaa olemassa eikä hän voinut sellaista sillä hetkellä perustaa. Kuitenkaan hän ei halunnut joutua siviilirekisteriin, jota yleisesti silloin pidettiin pakanain paikkana. Mutta Turun metodistinen seurakunta oli pian rekisteröitynyt ja Niemi liittyi siihen, vaikka hän ei ollut oppitunnustukseltaan metodisti.

¹⁰⁶⁵ Porkkala IIb.

¹⁰⁶⁶ Nestor Niemen haast.

Saarnaaja Partanen kehotti Niemeä perustamaan Turkuun vapaan luterilaisen seurakunnan.¹⁰⁶⁷ Niemi seurasi arvelematta tätä neuvoa. Oli hänellä samanmielisiäakin. Huhtikuun 16 p:nä 1923 Niemen toimesta Turussa perustettiin **Suomen Ewankelis-Luterilainen Vapaaseurakunta**.¹⁰⁶⁸ Perustavassa kokouksessa Partanen piti avauspuheen, 2 Tim. 3:16–17. Vapaassa keskustelussa useimmat (24) kannattivat seurakunnan muodostamista. He valitsivat toimikunnan laaitimaan sääntöehdotusta. Siihen kuuluivat: Nestor Niemi, L. W. Partanen, Johan Lamminen ja työmies Kustaa Saloranta. Niemi on itse kertonut, että toimikunta "oli hajonnut jo heti alussa". Ilmeisesti toiset eivät tulleet toimeen Niemen kanssa. Silloin Niemi oli itse yksin laatinut sääntöehdotuksen, joka hyväksyttiin 7.7.1923 "Tähtiskän pakarissa" Nummenmäellä. Seurakunnan va. vanhimmaksiksi (kukaan maallikoista ei siinä asemassa käyttänyt pastorin nimitystä) valittiin Niemi. Samassa yhteydessä vietettiin ensi kertaa Herran ehtoollista.¹⁰⁶⁹

Syyskuun 16 p:nä 1923 oli samassa "Tähtiskän pakarissa" ensimmäinen "pappein vihkimysjuhla". Saarnaajatoveri Matti Huhtala vihki ensin Niemen apostoliksi eli saarnavirkkaan ja sitten Niemi teki samoin Huhtalalle.¹⁰⁶⁷

Niemen ja Huhtalan seurakunta ei saanut paljoa kannatusta. Toiset kannattajista kuuluivat edelleen kansankirkkoon. Vain jokunen oli siitä vapautunut. Seurakuntaa ei voitu rekisteröidä, kun todellisia jäseniä ei ollut 20:tä, mikä määrä siihen lain mukaan vähintään tarvitaan. Se jäi toimimaan "hengellisenä seurakuntana". Niemi itse sanoi, että seurakunta "oli niin kuin olemassa muutamia kuukausia", kunnes saarnaaja Partanen otti sen jäsenet hoiviinsa.¹⁰⁶⁸ Yksityiskohtia ei tunneta.

Niemeltä ei puuttunut toiminnan halua. Vaikka Partanen oli jo vuoden 1923 lopulla julkaissut seurakuntalehtensä näytenumeron, Niemi ryhtyi omaan lehtiyritykseen. Maaliskuussa 1924 ilmestyi näytenumero Pyhä Kansa. Muita numeroita ei ilmestynyt. Hänen suhteensa Partaseen ja Lammiseen olivat kerrassaan poikki. Niemi ei

¹⁰⁶⁷ Kustaa Salorannan haast.

¹⁰⁶⁸ Pyhä Kansa nr 0 – 1924 19.3. Niemen oma selostus. Todistaja 1923 nro 5 s. 10–. Herättäjä 1923 nro 16 20.4.: "Outoa puuhaa".

¹⁰⁶⁹ Kustaa Salorannan haast., Todistaja 1923 nro 6–7 s. 12.

liittynyt Todistajain seuraan. Hän jatkoi erillistä saarnailemistaan Turun seuduilla ja kauempanakin — myös Yhdistyksen nuorisoliittososastoissa — 1940–. Paikalliset evankeliset sitä arvostelivat. Hän liittyi sitten takaisin kansankirkkoon ja toimi loppuikänsä Turun Martin seurakunnan palvelutehtävissä "vapaammalla mielellä".¹⁰⁷⁰

9.3.2.2 Kristuksen Pyhä Seurakunta

ja siihen kuuluva **Humppilan paikallisseurakunta** merkitty uskonollisten yhdyskuntain rekisteriin Valtioneuvoston päätöksellä 10.4.1926.

Saarnaaja L. W. Partanen (s. 1870 – k. 1935) oli jo noin 1900 esiintynyt vapaana saarnaajana. Hänellä oli terävää lahjakkuutta, mutta hän oli luonteeltaan särmikäs ja helposti suuttuvainen. Hänellä oli myös alkeellinen esiintymistapa. Hänet mainitaan 1909 Viipurin yhdistyksen toiminnassa, mutta hän toimi yleensä varsin vapaasti. Tunnettu hänen toimittamansa lehden Huutavan Ääni 1914–1916, 1918, 1919. Turun seuran Helenius oli niin johtava mies, ettei Partanen liittynyt siihen. Todistajain seurassa hän oli puheenjohtajana 1919–1924. Kun seuran enemmistö 1924 asettui vapaita seurakuntia vastaan, niitä kannattaneet Partanen ja Lamminen sekä vähän myöhemmin Porkkalakin lähtivät siitä ja perustivat vapaita seurakuntia.¹⁰⁷¹

Aikaisempina vuosina Partanen ei kirjoittanut juuri ollenkaan kirkkoa koskevia selvityksiä maallikoiden käyttämiin lehtiin. Niitä asioita käsittelivät runsaasti Lamminen ja Porkkala. Mutta Partanen oli tiukasti samalla kannalla. Vaikka emme paljoakaan tiedä siitä, miten Partanen joutui hoitamaan Niemen "perintöseurakuntaa" Turussa, se on kuitenkin tosiasia. Niinpä Partanen pani Seurakunnan Äänen alaotsikoksi Suomen Ewangelis-Lutherilaisen Wapaan Seurakunnan Äänenkannattaja. Se vastaa täsmälleen Niemen perustaman seurakunnan nimeä. Ihmettelyä herättää se, että Niemikin jo käytti siinä sanaa "Suomen..." eikä Turun... Sitten kiinnostaa tutkijaa se, että lehden toimitukseen kuuluivat myös Lamminen ja Porkkala ja

¹⁰⁷⁰ Nestor Niemen haast. – Porkkala II b.

¹⁰⁷¹ Porkkala III ja V sekä viite 67. Todistaja 1924 nro 11 s. 9–.

vielä neljäskin, jolla ei ollut merkittävää osaa asiassa. Kyseessä oli siis laajemman yhteistoiminnan lehti.

Partasen varsinaisesta seurakuntatyöstä ei paljoa tiedetä. Näyttää siltä, että hän varsinaisesti vain jatkoi entistä matkasaarnaajan toimintaa. Suuria ilmoituksia sellaisista matkoista näkyi hänen lehdis-sään. Vaikka Partanen kerran mainitsi,¹⁰⁷² että hänen seurakuntansa "toiminta" olisi runsaasti kasvanut eri paikkakunnilla, ei ole mitään selvyyttä siitä, kuinka moni kuulijoista todella liittyi Partasen seurakunnan jäseneksi. Siihen Turussa kuulunut talonomistaja Kustaa Saloranta sanoi¹⁰⁶⁷, että "Partanen ja Lamminen alvaria tyrkyttivät ehtoollista". Meikäläiseen Turun seurakuntaan sieltä liittynyt ainoa perhe on kertonut, että ennen ehtoollisen viettoa Partanen saattoi mennä asunnon ulkorapulle ja kehottaa pihalla olevia tulemaan mukaan. Porkkala mainitsi, että Partasella oli ollut "vain joitakin henkilöitä".¹⁰⁷³

Partanen myönsi, että heidän vapaat seurakuntansa eivät vielä olleet vuoden 1926 alussa "oikein järjestyneet, vaikka olemmekin lähetystyötä tehneet vapaan seurakunnan hyväksi".¹⁰⁷⁴ Hän puhui kyllä jo sadoista eronneista, mutta se luku tuli Kauhavan väärällä tavalla syntyneestä seurakunnasta. Partanen pyysi kirjeessään Uppalalta apua käsikirja-asioihin, johon tämä saattoi vain vastata, että meillä kukin toimii parhaansa mukaan. Kun sitten Partanen siirtyi tehtävistään syrjään (1929), hän ei mitenkään ottanut huomioon seurakunnan jäseniä. Tuskin niitä montakaan on ollut. Partanen siirtyi silloin yksin ilman muuta siviilirekisteriin. Hänen toimintansa on näin ollen ollut kiertävän maallikkosaarnaajan tapaista, joskin siinä joten kuten on ehtoollista jaettu.

Ennen kuin Kristuksen Pyhä Seurakunta oli rekisteröity, selitettiin Seurakunnan Äänessä, "ettei uskovaisten ole tarpeellista säännöillä valtion tapaan itseänsä sitoa". He voivat muutenkin kokoontua saarnaa kuulemaan ja Herran ehtoollista viettämään¹⁰⁷⁵. Silti he järjestäytyivät 1926. Uskonnollisena yhdyskuntana Kristuksen Pyhä

¹⁰⁷² SÄ. 1926 nro 6. Kun Partanen siinä puhuu toiminnan kasvamisesta, on se vain yleistä puhetta siitä.

¹⁰⁷³ Porkkala V.

¹⁰⁷⁴ Partasen kirjeitä 20.9.1925 ja 4.2.1926 AAU:lle ja AAU:n kirje 2.2.1926 Partaselle

¹⁰⁷⁵ SÄ. 1925 s. 6.

Seurakunta¹⁰⁷⁶ lähinnä muistutti yhdistystä, joka on oikeutettu perustamaan paikallisseurakuntia. Partanen käyttikin siitä käsitettä "yhdistyksemme".¹⁰⁷⁷ Se itse oli seurakunta (6 §). Humppilan paikallisseurakunta, joka samalla rekisteröitiin,¹⁰⁷⁸ ei ollut Kristuksen Pyhän Seurakunnan perustama, vaan se oli aivan erillisenä siinä. Paikallisseurakunnat taas muodostivat keskenään sääntöjen mukaan eri yhteyden, jonka yhteiselimenä oli "vanhinten neuvosto" (16 §), kun taas Kristuksen Pyhällä Seurakunnalla oli johtoelimenä "hallitus" (6 § 3. mom.). Mitään muuta tietoa tämän järjestelmän toiminnasta ei ole kuin Porkkalan mainita siitä, että "kirkkokunnan vanhintenneuvosto" olisi kokoontunut "jonkin kerran"¹⁰⁷³. Karinaisten paikallisseurakunta¹⁰⁷⁹ ja Kauhavan Kansallisseurakunta,¹⁰⁸⁰ joitten vaiheisiin kohta tulemme, ovat jotenkin pitäneet Kristuksen Pyhää Seurakuntaa keskuspaikkana.

Tämä outo ja sekava ryhmittäminen näyttää olleen sellaista, että Partasen alue oli Kristuksen Pyhä Seurakunta. Sen nimen alla hän toimi ja liikkui maallikkoseurakuntien alueella. Lamminen Humppilassa hoiti virallisia kirjoja.

Pian sitten tapahtui tavattomia. Pastori Valve sai syyskuun keskivaiheilla 1929 Partaselta kirjeen, joka oli päivätty Kannuksessa 13.9. Siinä Partanen pyysi päästä jäseneksi Lahden seurakuntaamme. Nimenomaan hän ei pyytänyt virkaa, vaan pelkkää jäsenyyttä. Hän ilmoitti eroavansa Kristuksen Pyhästä Seurakunnasta ja sen hallituksen puheenjohtajan tehtävästä. Hän sanoi olevansa iloinen ja hyvällä omallatunnolla, "että olen koko saatanan synagogasta päässyt erilleni". Syyksi hän ilmoitti ko. seurakunnan hallituksen laittomuuden.

Todellinen syy oli se, että Partasen ja Lammisen lehti ei ollut kannattanut. Huomattavat kirjapainolaskut oli maksamatta. Lehti lakkasi kesäkuun 1927 jälkeen ilmestymästä. Maksamattomista laskuista syntyi vihdoinkin oikeusjuttu, kun Lamminen ei tahtonut yksin

¹⁰⁷⁶ Valtioneuvoston päätös "Kristuksen Pyhän Seurakunnan..." merkitsemisestä uskonnoll... yhd.-kuntain rekisteriin. Annettu Helsingissä, 10 p:nä huhtik. 1926. Eripainos, Turku 1926.

¹⁰⁷⁷ SÄ. 1926 s. 54.

¹⁰⁷⁸ Näyttää siltä, että Humppilan paikallisseurakunta tuli siinä mukaan, jotta rekisteröimiseen tarvittava 20 allekirjoittajan määrä olisi saatu kokoon

¹⁰⁷⁹ Maanv. A. V. Onnelan vastaukset AAU:n kysymyksiin 1949.

¹⁰⁸⁰ Porkkala II b.

vastata niistä. Kun Partanen "teki itsensä tyhjäksi", saivat Lamminen ja Saloranta maksaa kaiken (21.000 silloista markkaa).¹⁰⁶⁷

Tietenkin tällä puolella suhtauduttiin asiallisesti Partasen jäsenyysspyyntöön. Tähän kuuluvien asioitten käsittely järjestyi niin, että, pastorit Uppala ja V. I. Salonen kävivät Partasen luona Mietoisissa (10.-11.5. 1930). Partanen lopetti oppikeskustelut, kun oli tultu kysymykseen seurakunnan saarnavirasta. Maallikkosaarnaajilla ei ole siinä selvyttä. He pitivät vain kiinni vapaasta saarnailemisestaan perustaen sen yleiseen hengelliseen pappeuteen. Oppikeskusteluissa oli tietenkin käsitelty Partasen erikoisalaa eli kysymystä Kristuksen ja uskovan ruumiillisesta yhteydestä. Matkan jälkeen Uppala kirjoitti siitä perusteellisen selvityksen,¹⁰⁸¹ jonka Valve tarkisti. Sen luettuaan Partanen "repäisi vaatteensa". Silmitön raivo näkyi ja kuului hänen kirjeistään¹⁰⁸² ja hänen lehtikirjoituksistaan.¹⁰⁸³ Kuvatkoon seuraava ote pastori Valven kirjeestä (19.3.1931) tätä oppiasiaa:

"Joka opettaa, että ehtoollisessa nautitaan Kristuksen ruumis ja veri ruumiille ravinnoksi tai ainakin sillä tavoin, että ruumis saa siitä kokoonpanoonsa jonkun lisäyksen, hän opettaa ehdottomasti 'kaper-naumisesti'. Samoin joka opettaa, että tämä ruumiimme, lihamme ja suontemme veri on osa Kristuksen olentoa ja hänen ruumistaan ja vertaan ja sillä tavalla pyhäksi tullutta ainetta, hän on varmasti 'lihanpyhä'. Sellaisia vääriä käsityksiä on varottava... Tutkikaa tarkasti käsityksiänne. Jos ette millään tavoin kannata tuollaisia käsityksiä... silloinhan voitte yhtyä kirjoitukseemme (huomaa monikko AAU), josta ette ole voinut ainoatakaan kohtaa osoittaa p. Raamatusta poikkeavaksi."

Siihen jäi Partasen pyrkimys tulla jäseneksi seurakuntaamme. Hän pysyi myös täysin erossa Humppilan paikallisseurakunnasta. Hän sairasteli seuraavina vuosina ja saarnaili lähiseuduilla vähän. Hänen henkilökirjansa olivat siviilirekisterissä. Kun hän 1935 näissä oloissa kuoli, suoritti J. Lamminen hänen hautauksensa.¹⁰⁸⁴ Kristuksen Pyhä Seurakunta oli jo 1930-luvun alussa lakannut.

¹⁰⁸¹ "Jumalan ja uskovan ihmisen yhteydestä", SjaT 1930 nro 4, ilmestyi eripainoksenakin. Pastori Valve oli sen tarkistanut.

¹⁰⁸² Kirjeet: Partanen – AAU 1930 ja Partanen–K. Valve 1931.

¹⁰⁸³ Todistaja 1931 s. 65–, 1932 s. 14– =5 numerossa jatkunut Partasen kirjoitus AAU:ta vastaan.

¹⁰⁸⁴ Todistaja 1935 s. 114 =J. Lammisen kirjoittamat muistotiedot L. W. Partasesta.

9.3.2.3 *Humppilan paikallisseurakunta*

Räätäli, maanviljelijä Johan Lamminen (syntyi Jokioisissa 1878 ja kuoli 1944 Humppilassa) oli terävälahjainen saarnamies ja kirjoitti paljon maallikkojen lehtiin. Partasen toimittamissa lehdissä hän oli pysyvä aputoimittaja. Lamminen ei ollut kuulunut mihinkään maallikkojen seuraan.¹⁰⁸⁵ Hänellä oli joustava käytöstapa ja luistava käsiala.

Uskonnonvapauslain voimaanastumisen jälkeen syntyi hänen johdollaan Humppilan paikallisseurakunta rinnan Partasen toiminnan kanssa ja se rekisteröitiin sen kanssa, kuten edellä on kerrottu. Lamminen hoiti henkilörekisteriasiat Partasenkin osalta. Jäseniä oli vähän yli 20.

Seurakunnan jäsenten vähetessä Lamminen 1930-luvun alussa siirsi jäljellä olevien jäsenten henkilökirjat Kauhavan Kansallisseurakunnan rekisteriin, jossa niitä hoiti Porkkala, kunnes he siirtyivät kansankirkkoon tai siviilirekisteriin.¹⁰⁸⁶

Yksinäisyydessään Lamminen lopulta pyrki takaisin kansankirkkoon. Humppilan kirkkoherra halusi, että kirkkoneuvosto käsittelee asian ja antaisi päätöksen. Lamminen oli julkisesti tuominnut kansankirkon toiminnan. Hän oli esim. seuraavalla räikeällä tavalla kirjoittanut kansankirkosta Seurakunnan Äänessä (3.4.1926 n:o 3-4, s. 38) otsikolla Turmeltunut kirkkovalta:

"...tämä Babylon, huoruuden ja maan kauhistuksen äiti, on ne (evangeliset yhdistykset ja seurakunnat) huoruutensa wihan wiinalla juovuttanut. ...Samanlainen on waltio kirkko, se kantaa Herran seurakunnan nimeä, mutta se on Kristuksesta luopunut portto, joka wäärää hengellisyttä on kannattanut ulkonaisella woimallaan ja tehnyt hengellistä häwitystä kristikunnassa samoin kuin Babeli muinoin wäkiwallalla. –" Jne.

Lamminen ei halunnut astua tekemään tiliä kirkkoneuvoston eteen. Asia raukesi. Kun hänen lähtönsä oli tullut, Porkkala suoritti hautauksen. Lammisen perhe, sikäli kuin sen jäsenet olivat olleet

¹⁰⁸⁵ Porkkala I..

¹⁰⁸⁶ Porkkala I, II b ja V.

Lammisen hoitamassa seurakunnassa, palasivat kansankirkkoon 1949.¹⁰⁸⁷

9.3.2.4 Karinaisten paikallisseurakunta

Karinaisten kunnassa, Kyrön aseman lähellä Turun ja Loimaan keskivälillä, oli joukko evankelisia, jotka halusivat kokoontua omana luterilaisena seurakuntana.

Samoin kuin Humppilassa kokoontui Karinaisissa erittäin vakavissa aikeissa pieni vapaa luterilainen seurakunta samoihin aikoihin. Lamminen kävi täälläkin toimimassa. Seurakunta oli valinnut paikalliseksi vanhimmaksikin I. Haapasalon. Jäseniä oli kaikkiaan 34. Kun täälläkin aikuisten lukumäärä laski alle 20:n määräsi valtioneuvosto henkilökirjanpidon henkikirjoittajalle. Seurakunta toimi vuoteen 1936. Osa jäsenistä siirtyi kansankirkkoon, osa jäi siviilirekisteriin ja hoiti hengelliset asiansa miten parhaiten taisi. Vielä 1949 vastasi entinen seurakunnan vakaa jäsen, maanviljelijä A. V. Onnela hänelle tehtyyn kyselyyn ja sanoi itsestään: "En kuulu mihinkään seuraan, vaan uskon ja tunnustan, että neitseestä Maariasta on syntynyt minun Herrani jne."¹⁰⁸⁸ — Siinä on liittymä Lutherin toisen uskonkappaleen selitykseen.

Karinaisten paikallisseurakunta oli miten kuten kuulunut Kristuksen pyhään Seurakuntaan.

9.3.2.5 Kauhavan Ev.-Lut. Kansallisseurakunta¹⁰⁸⁹

Seurakunnan nimestä jo näkee, että sillä oli jotakin yhteyttä suomalaisten Kansalliskirkkoon USA:ssa. Sen sääntöjen valmisteluissa turvauduttiin sen sääntöihin. Kauhavan seurakunnan hallituksen puheenjohtaja oli USA:ssa kuulunut Kansalliskirkkoon.

Kauhavan Kansallisseurakunta ei varsinaisesti kuulu edellä esiteltujen vapaiden luterilaisten seurakuntien ryhmään, vaikka osa sen

¹⁰⁸⁷ Todistaja 1944 s. 169 I. Porkkalan kirjoittamat muistosanat J. Lammisesta. – Humppilan khra Armas V. Oinaalan vastaus 11.2.1974.

¹⁰⁸⁸ Porkkala. I ja II b. A. V. Onnela, Karinainen, vastauksia AAU:n kysymyksiin 24.4.1949.

¹⁰⁸⁹ Porkkala I–V (kaikki). Todistaja 1923 nro 9 s. 16 ja nro 10 s. 4.

jäsenistä seurasi maallikkosaarnaajien toimintaa. Se kyllä jollakin tavalla kuului Kristuksen Pyhän Seurakunnan "seurakuntaliittoon", mutta sillä oli eri säännöt ja se oli erikseen rekisteröity.

Kauhavan Kansallisseurakunta syntyi sekin kohta uskonnonvapauslain voimaantulon jälkeen. Mutta sen muodostumisen aihe ei ollut oikea. Evankelisilla oli ollut vastoinikäymistä papinvaaleissa ja muutamia vuosia aikaisemmin oli Kauhavan kirkko palanut. Uuden kirkon rakentaminen olisi tullut kalliiksi. Tästä ulkonaisesta syystä erosi kansankirkosta noin 200 henkilöä. Kuitenkin heidän joukossaan oli vakaampia Todistajain seuran toimintaan osallistuneita evankelisia¹⁰⁹⁰ — ehkä neljäs osa.

Seurakunta kutsui va. vanhimmaksi Todistajain seuran saarnaajana toimineen hurskaan ja kunnioitettavan maanviljelijä Jaakko Tikkanen (1872 – k. 1925), joka suoritti kaikki seurakunnan tehtävät.¹⁰⁹¹ Hänen rinnallaan ja jälkeensä palvelivat sitä Partanen ja vähän Lamminenkin. Tikkanen kuoleman jälkeen 1926 kutsuttiin vanhimman tehtävään saarnaaja Iivari Porkkala.

Iivari Porkkala (s. Jalasjärvellä 1882 – k. Lapualla 1966)¹⁰⁹², torpparin poika, leipuri. Hän toimi Vaasassa 1901–1909 osallistuen silloin Vaasan yhdistyksen vaiheisiin. Sitten hänellä oli Jalasjärvellä leipuriliike. Samalla hän toimi vuodesta 1915 vakituiseemmin saarnaajana, valtuuskirjan hän oli saanut Turun seuran Heleniukselta. Hän alkoi kirjoittaa maallikkolehtiin (1911–) — erityisesti apostolien seurakuntajärjestyksistä. Hän kuului Seurakunnan Äänen toimitukseen 1923–1926 sen vuoden n:o 1:een asti. Hän oli vakaa, rauhallinen, harkitseva. Todistajain seuran perustavassa kokouksessa (1920) hän koetti hillitä Partasta ja Lammista, jotka jyrkästi ajoivat seurakunta-asiaa. Hän ei silloin seurannut heitä. Suuren perheen ja oman liikkeen hoito aiheuttivat varovaisuutta. Hän ei aluksi eronnut kansankirkosta, vaikka oli vapaaseurakunnan kannalla.

Porkkala joutui nyt koetukselle. Kauhavan Kansallisseurakunta ei ollut syntynyt oikein perustein. Kun Porkkalan Iiike Jalasjärvellä ei menestynyt ja kun Kauhavalla tarjottiin hänelle Kansallisseurakunnan sananpalvelijan paikka, hän valitsi sen. Ilmeisesti asiaan vai-

¹⁰⁹⁰ Kauhavan Kansallissrk.n ja Porkkalan asioissa edelleen Porkkala I–V. 91

¹⁰⁹¹ SÄ. 1926 s. 23, 24. L. W. Partasen muistokirj. Jaakko Tikkalasta.

¹⁰⁹² Tod. 1966 s. 154–155 muistokirjoitus Iivari Porkkalasta.

kutti myös maallikkosaarnaajien yleinen saarnaamishalu. Porkkala muutti Kauhavalle 1926, osti siellä talon ja perusti sinne leipuriliikkeen. Hänen täytyi silloin erota kansankirkosta.

Porkkala ei voinut edes yrittää selvittää Kauhavan Kansallisseurakunnan maailmallis-hengellistä sekavuutta. Kaikki jäi ennalleen. Hän hoiti kuitenkin kaikkia seurakunnan tehtäviä, mutta ei käyttänyt pastorin nimitystä. Välillä hän jatkoi entistä saarnailemista muuallakin. Kun Partasen ja Lammisen seurakuntien virallinen toiminta päättyi (1930-luvun alussa), Porkkala hoiti näitten henkilörekisteriä niin kauan kuin tarvittiin.

Kun aikaa kului ja kirkkoharmi Kauhavalla jäi menneisyyteen, Kansallisseurakunnan jäsenet alkoivat vähitellen siirtyä takaisin kansankirkkoon. Kansankirkon rippikouluun menivät nuoret toveriensa seurassa. Porkkala ei ollut voimakas opettaja eikä edustuskykyinen. Oma hiljainen vakavuus ei sinänsä auta johtavassa asemassa toimivaa. Hänen opetusalanansa oli kuten muillakin maallikoilla rajoitettu.¹⁰⁹³

Kun enää 4-5 perhettä oli jäljellä 1946, täytyi virallinen ja koko toiminta lopettaa. Porkkalakin siirtyi avuttomuudessaan kansankirkkoon, Vieläpä hän liittyi jälleen Todistajain seuraan ja jatkoi muun leipätyön ohella vähän saarnailemistakin. Vanhalla iällään hän jatkoi hengellistä runoiluaan ja kirjoitti elämänvaiheittensa kuvausta.

Iivari Porkkala on itse kuvannut¹⁰⁹⁴ Kauhavan Kansallisseurakunnan päättymistä tällä tavalla:

"Kyllä vapaat uskovaiset seurakunnat, joissa puhdas oppi oikein saarnataan, olisi uskon säilymiselle paras keino, mutta kun ihmiset ovat luihinsa ja ytimiinsä imeneet sen valtiokirkkokäsitteen niin perin pohjin, niin sinne ne ikävöi. Sitten vielä kun hallitus ei vahvistanut näille seurakunnille sitä avioliittoonvihakimälakia, niin se vaikutti paljon takaisin palajamiseksi kansankirkkoon. Kauhavalla tosin oli ensin muut (kuin hengelliset) vaikuttimet kirkosta eroamiseen, joten heitä kun oli eronnut enin osa taloudellisista syistä, joten näitten syitten vähentyessä he vähitellen palasivat takaisin 'kirkkoon'."

¹⁰⁹³ Porkkala (V) kertoi käyttökirjallisuutensa olleen: Lutherin kirjat, Krummacher, Saphir, Rambach, Prätorius.

¹⁰⁹⁴ Porkkala III.

9.3.3 "Maallikkokirkon" tilinpäätös

"Maallikkokirkon" tarkoitus oli toteuttaa uskovien hengellinen toiminta asettumalla mahdollisuuksien mukaan apostolisen alkuseurakunnan kannalle.¹⁰⁹⁵ Koko ajan tätä tähdennettiin teologista koulutusta saaneita pastoreita väheksyen tai tuomiten ("virkapappi"). Samoin lakiperusteista kirkkoa moitittiin. Maallikkosaarnaajat eivät edes yrittäneet yhteistoimintaa meikäläisten vapaitten seurakuntien kanssa.

Vain yhdessä yksityiskirjeessä Nestor Niemi¹⁰⁹⁶ kyllä sanoi, että maallikot eivät halveksi opillista sivistystä, mutta he haluavat, että maallikot nostetaan pastoreiden rinnalle seurakunnan palvelukseen. Maallikot lähtivät aina liikkeelle omasta saarnailemisestaan. Oikeissa oloissa seurakunta kutsuu itselleen sopivat opettajat. Kyseessä on silloin seurakuntakirkko, mutta ei pappiskirkko eikä maallikkokirkko. Kun Partanen pyrki jäseneksi meikäläiseen Turun seurakuntaan, sen esimies, seppämestari K. H. Aarniemi sanoi: "Jos Partanen osoittautuu opiltaan oikeaksi luterilaiseksi, otetaan hänet tietysti seurakunnan jäseneksi, mutta ei ikinä pastoriksi." — Näin hänet sielläpäin tunnettiin.

Suomen "maallikkokirkossa" tunnettiin monia kirkollisia asioita oikein, mutta seurakuntien toiminta vaatii Kristuksen seurakunnan kaikinpuolista asianmukaista hoitamista.

Jonkin toiminnan kannattajien vähälukuisuus tai sen lyhytaikaisuus eivät sinänsä ole ratkaisevia tekijöitä, kun on kyseessä sen jumalallinen oikeutus. Arvostelu on oikeutettua vain silloin, jos sen kannattajat luopuvat toiminnan jumalallisista perusteista.

On järkyttävää todeta, että kaikki "maallikkokirkon" johtavat miehet poikkесivat siltä opin ja tunnustuksen tieltä, jota he olivat Jumalan sanaan perustuen pitäneet totuuden tienä. He kaikki joko pyrkivät tai liittyivät takaisin tuomitsemaansa kansankirkkoon (Niemi, Lamminen, Porkkala) yhden (Partasen) pyrkiessä — meikäläiseen "pappiskirkkoon", kuten he meitä nimittivät, kaikki "maallikko-

¹⁰⁹⁵ Porkkala II b, vastaus 17. kysymykseen.

¹⁰⁹⁶ Nestor Niemi 31.1.1924 Paimenen toimitukselle, AAU:lle.

kirkon" johtavat miehet itse teossa siis kielsivät oman kirkkoperiaatteensa. He osoittautuivat myös kykenemättömiksi hoitamaan seurakunnan asioita. Mikä hätä ja avuttomuus onkaan siten aiheutunut vakaille kristityille heidän toiminnassaan. On kunnioitettava niitä, jotka loppuun asti jäivät vaikkapa kokonaan itse käytetyn Jumalan sanan ja Lutherin opetusten varaan eivätkä vastoin parempaa tietoaan ulkoisia vaikeuksia välttääkseen palanneet entiseen kirkollisuuteen.

10. YHDISTYKSEN JA KANSANKIRKON LOPPUSELVITYKSET

10.1 Rovasti J. Engströmin alustus 1923

"Suomen Lut. Evankeliumiyhdistyksen suhde kirkkoon ennen ja nyt." Pidetty evankelisten pappien kokouksessa joulukuussa 1923.

Edellisessä evankelisten pappien kokouksessa ja sitä seuranneessa Evankelisten pappien liiton vuosikokouksessa 1922 olivat tunnus-
tuksellisia luterilaisia seurakuntia ja toiselta puolen kansankirkkoa
kannattaneiden evankelisten pappien tiet eronneet toisistaan. Evanke-
linen liike samoin kuin kansankirkkokin tarvitsi vapauttavaa todis-
tusta Yhdistyksen todellisesta suhteesta kansankirkkoon. Oli selviö,
että sen johtokunnan puheenjohtaja rov. J. Engström alustaisi tämän
kysymyksen kokouksessa (1923).

Engströmin alustus oli hänelle luonteenomainen kyhäelmä eikä
sitä julkaistu. Esitän tässä muutamia peruskohtia siitä omien muis-
tiinpanojeni mukaan:¹⁰⁹⁷

Suomen kansankirkko on, nyt yhtä hyvä ja huono kuin ennen. Totta
on, että siinä puhtaan opin suhteen "on äärettömän paljon toivomisen
varaa. ...Monelle on puhdas luterilainen sävy ja oppi hyvin vieras.
...Mutta se ei ole kirkon vika. Kirkolla on puhdas oppi. Se on luteri-
lainen kirkko."

Yhdistyksen suhde kansankirkkoon on sama kuin 50 vuotta sitten.
On toivottavaa, että Yhdistys toimisi edelleen kirkon palvelemissa
(Yhdistyksen sääntöjen 1 §).

Papit ovat kansankirkossa olleet kaikkina aikoina opillisesti kirjavia.
"Minun mielipiteeni on se, että evankelinen pappi voi tässä kirkossa
vaikuttaa siunaukseksi. ...Jos Yhdistys sulkeutuu ulos kirkosta, sen
toiminta on rajoitettua."

¹⁰⁹⁷ AAU:n mpt koko kokouksen kulusta.

Yhdistyksen ei ole tarvinnut tehdä tiliä toiminnastaan. kirkollisille viranomaisille. Se on tahtonut vain palvella tätä "rakasta kirkkoamme". Tällainen on Yhdistyksen suhde kansankirkkoon ollut alusta alkaen.

Seuranneessa keskustelussa esim. pastori T. Toivio myönsi, että kansankirkko ei käytännössä lepää kirkkolain tunnustuspykälän pohjalla, mutta lisäsi, että ihannetta ei voida koskaan saavuttaa. Johtaja Tamminen luki otteita Yhdistyksen vuosikertomuksista (1882, 1883, 18886, 1888). Niistä kävi ilmi sen pitäytyminen kansankirkon toimintaan. Edelleen hän puolusteli Lasten Lehdessä ollutta kirjoitustaan (syyskuun numerossa 1923), jossa hän oli kehottanut vanhempia viemään lapsia kirkkoon riippumatta siitä, minkälainen pappi siellä saarnaa. Tässä suhteessa hän vetosi vain opettaja Lyytis-vainajan kirjoituksiin.

Kukaan ei arvostellut Engströmin alustusta. Kaikki läsnä olleet pastorit (noin 20) tyytyivät siihen. Joitakin lisänäkökohtia esitettiin.

Alustuksessa siis todettiin, että kansankirkko ei suinkaan ollut opiltaan yksimielinen luterilainen. Kuitenkin sillä sanottiin olevan puhdas oppi. Tällä tarkoitettiin kirkkolain tunnustuspykälää eikä otettu huomioon, että se on 1869 / 1870 muutettu opillisesti väljäksi ja ettei kirkolla siis ole mitään määrättyä oppia.

Kirkon oikeaoppisuutta on tutkittava sen julkisen opetuksen perusteella. Kelvollinen tunnustuspykälä osoittaisi vain, miten kirkossa pitäisi opettaa. Todellinen käytäntö näyttää, onko niin vai ei. Engströmin korostama kansankirkon puhdasoppisuus on siis todellisuuden vastaista sekä lain pykälän että käytännön perusteella.

Vielä Engström alustuksessaan tähdensi vain omana mielipiteenään evankelisen papin toimintamahdollisuuksia kirkossa, mutta hän ei ottanut huomioon seurakuntalaisten asemaa sekavan opin alaisina. Se on tunnettomuutta sielujen kalleimmassa asiassa. Edelleen hän ei ottanut huomioon osallistumista toisten synteihin. Sehän koskee myös opetusta, 2 Joh. 10,11; 1 Tim. 5:22.

Kun Engström vetosi Yhdistyksen sääntöjen 1 §:ään tähdentäen sen tehtävää kansankirkossa. on huomautettava, että siinä pykälässä ei Suomen kirkosta mainita mitään. Vaikka Yhdistyksen toiminta on

jonkinlaista sisälähetystyötä kirkon piirissä, se itse asiassa kuitenkin on kirkko kirkossa.

Engström ei ollut syvälinen teologi eikä hän tilapäisluonteisissa lehtikirjoituksissaan käsitellyt sitä perusasiaa, oliko itsenäisen Evankeliumiyhdistyksen asema ja toiminta Jumalan sanan ja luterilaisen opin mukainen.

Yhdistyksen itsenäinen asema kansankirkossa ei ole sen toiminnan jumalallinen peruste. Jumalan sana tuntee Uudessa Testamentissa vain tunnustuksellisia kristillisiä seurakuntia eikä minkäänlaisia erihenkisiä suuntia eli yhdistyksiä. Sehän on epäluterilaisen reformoidun, uskonnollisuuden piiristä liikkeelle lähtenyt ihmisten keksimä toiminnantapa.

10.2 Piispa Jaakko Gummeruksen esitelmä tammikuussa 1926

Kun Uppala piti 25.3.1924 Helsingissä kaksi esitelmää kristillisestä kirkosta, myös piispa Jaakko Gummerus tuli niitä kuulemaan. Tilaisuuden päätyttyä hän puhutteli Uppalaa. Hän kysyi, oliko kyseessä samaa uskoa ja oppia tunnustavien kristittyjen seurakunnat. Saatuaan vastauksen Gummerus vain sanoi, että sellaiset seurakunnat tulevat pian samanlaisiksi kuin kansankirkon seurakunnat. Sitten hän lausui, että heidän (siis kansankirkon eli hänen) täytyy nyt julkisudessa esittää meitä vastaan sellaista, mikä tähän asti on vain sydämessä ollut.¹⁰⁹⁸

Tällainen vastajulistus on Gummeruksen Kuopion kirkkopäivillä 12.1.1926 pitämä esitelmä Lutherin käsitys seurakunnasta.¹⁰⁹⁹ Siinä hän kansankirkollisten teologiien tapaan koetti osoittaa, että Lutherilla olisi ollut samanlainen käsitys seurakunnasta kuin nykyisillä kansankirkoilla. Hän seurasi esityksessään saksalaista tutkijaa Karl Holl'ia.¹¹⁰⁰

¹⁰⁹⁸ AAU:n muistikalenteri 25.3.1924.

¹⁰⁹⁹ Teologinen Aikakauskirja 1926 vihko 1 s. 1–16.

¹¹⁰⁰ Teologinen Aikakauskirja 1926 vihko 1 s. 1–16.

Kun Uppala 1930 julkaisi vastatutkimuksen Minkälaista kirkkoa Luther tahtoi? ja siinä myös erityisesti arvosteli Gummeruksen esitelmää,¹¹⁰¹ esitän tässä vain seuraavat Gummeruksen tutkimukselle tunnusomaiset harhakohdat.

1. Kun Luther Saksalaisessa messussaan (1525 / 1526) opettaa tunnustuksellisten **seurakuntien** kokoontumista ja toimintaa, selitti Gummerus, että kyseessä ei ole seurakunta, vaan sellainen hartausseura kuin kansankirkon seurakunnissa toimivat suuntayhdistykset. Saadakseen asian näyttämään siltä hän luetteli vain tähän sopivia Lutherin mainitsemia hengellisiä tehtäviä ja **jätti kokonaan pois** Lutherin luettelosta seuraavat kohdat, jotka sopivat ainoastaan seurakunnalle: kasteen toimittamisen, ehtoollisen nauttimisen ja selvän seurakunnan yhteydestä erottamisen "Kristuksen ohjeen mukaan Matt. 18:15ss.", kuten Luther siinä sanoo. Hän käyttää tässä nimenomaan seurakunta-käsitettä: "Gemeinde oder Versammlung" (suom. = seurakunta tai seurakunnallinen kokoontuminen).

2. Gummerus tahtoi estää kaikenlaisen eroamisen vallitsevasta kiekosta vetoamalla Lutherin lausuntoon, jossa tämä ei hyväksy böömiläisten eroamista paavikirkosta. Mutta Gummerus ei maininnut vuotta (1518), jolloin Luther näin lausui. Tähän on sanottava, että Luther silloin vielä oli täysin uskollinen paavinkirkkolainen. Hän käsitti vasta 1520 paavikirkon sellaiseksi, josta tietoaisten kristittyjen on Jumalan sanan perusteella erottava. Silloin hän jo julisti: "...onnellinen sinä Bööminmaa, onnellisia kaikki, jotka ovat eronneet roomalaisesta kirkosta ja lähteneet tästä Baabelista!"¹¹⁰² Ihmetyttää, että ent. kirkkohistorian professori saattoi käyttää väärin lähdetietoa tällä tavalla.

3. Gummerus väitti, että Luther olisi ollut valmis toimimaan paavikirkossa, jos hän ja heikäläiset olisivat saaneet siinä opettaa eri tavalla. Sen sijaan, että Gummerus olisi esittänyt selviä todisteita tästä, hän nimenomaan siitä pidättäytyi ja lausui: "Emme voi tässä syventyä (tähän) kysymykseen, ...kun Luther toisaalta pani niin suuren ja ehdottoman painon sille, että kristillisessä kirkossa tulee vallita opin

¹¹⁰¹ AAW/U, Minkälaista kirkkoa Luther tahtoi?. Hämeenlinna 1930, koko tutkimus ja erityisesti Gummerus s. 89–96. Myös AAU, Kirkkokysymys. Hämeenlinna 1937, s. 74–82.

¹¹⁰² W² XVIII 422–. ks. edellä 'Millä perusteilla Ruotsin vapaat lut. srk:t syntyivät?'

puhtauden ja tunnustuksen yhteyden" (s. 8). Kuitenkin Gummerus esitti saman asian tälläkin tavalla: Pahinta laitoskirkossa ei Lutherin mielestä ole, jos siinä väärääkin julistusta olisi "niin kauan kuin myöskin totuutta saadaan julistaa" (s. 13). Tällaiset Gummeruksen viittaukset ovat ristiriitaisia. Pienikin syventyminen tähän kysymykseen olisi pian tuonut esiin sen, että Luther ei koskaan luopunut opin yksimielisyyden vaatimuksestaan kirkossa. Se oli hänelle eräs perusasia.

Kun Gummerus sai Uppalan vastatutkimuksen, hän pyysi eräässä hiippakuntansa pappeinkokouksessa pastoreita etsimään aineistoa voidakseen puolustautua tässä selvittelyssä.¹¹⁰³ Ei ole kuulunut, saiko hän apua. Uutta lausuntoa ei koskaan valmistunut. Gummerus kuoli 1933.

Kukaan evankelisista pastoreista ei ole ko. Gummeruksen esitelmää arvostellut eikä myöskään tarkemmin tutkinut näitä uskonpuhdistuksen kirkkoa koskevia peruskysymyksiä. Vasta 1975 on apulaisprofessori Tuomo Mannermaa tutkinut tätä esitelmää. Hän on perustellusti todennut, että siinä on "perustavia virhekorostuksia".¹¹⁰⁴ — Näitä "perustavia virhekorostuksia" käyttivät evankeliset pastorit E. J. Hakala (1935 / 1936)¹¹⁰⁵ ja Kuusi (1926)¹¹⁰⁶ oikeina tosiasioina tunnustuksellisia seurakuntia vastustaessaan.

10.3 Pastori M. I. Kuusen alustus joulukuussa 1926

Evankelisten pappien loppuarviointi tunnustuksellisia seurakuntia vastaan.

Engströmin alustus evankelisten pappien kokouksessa 1923 oli niin mitätön, ettei siitä kannattanut laatia yleistä evankelisten kannan ilmaisua — ei-evankelisille eikä kansankirkkoon päin. Sitä olisi Yhdistys kyllä juuri silloin tarvinnut.

¹¹⁰³ AAU:lle kertonut teol. tri Rafael Holmström.

¹¹⁰⁴ Tuomo Mannermaa, Gummeruksen tulkinta kansankirkosta, TA 1976 nro 2 s. 138–153. Ks. Lut. 1976 s. 114.

¹¹⁰⁵ Sanans. 1935 s. 279–, 1936 s. 42–, 121–. AAU Kokys, (yllä) s. 74–.

¹¹⁰⁶ M. I. Kuusi, Miksi en eroa kirkosta? Hki 1927 s. 13. SjaT 1927, 1928.

Kuten olen luvussa Kirjasia toivotaan... todennut, Yhdistyksen johtokunta oli turhaan toivonut saavansa kansan käsiin sen kirkollista kantaa selostavaa ja puolustavaa kirjasta. Näin kului 3 vuotta, ennen kuin se saatiin ilmestymään. Sen laati pastori M. I. Kuusi.

Tässä yhteydessä sopii vielä palauttaa mieliin, että Kuusi suhtautui 1922–1923 mielenkiinnolla vapaiden luterilaisten seurakuntien syntymiseen, mutta muuttui sitten pian niiden vastustajaksi.¹¹⁰⁷ Hän nimittäin huomasi kohta, että hän ei ollut tunnustuksellinen luterilainen.

Pastori Kuusi ryhtyi omasta aloitteestaan perustelemaan evankelisen suunnan suhtautumista kirkollisiin kysymyksiin. Hän sai esittää valmistamansa alustuksen Uskonyhteys ja kirkkokunnallinen yhteys¹¹⁰⁸ evankelisten pappien kokouksessa joulukuun 9 p:nä 1926. Sitä on perusteellisesti arvosteltu Sana ja Tunnustus -lehdessä.¹¹⁰⁹ Sen tähden esittelen tässä siitä vain yhden peruskohdan.

Ensinnäkin herättää huomiota, että hän näki rinnakkaisina ja vastakkaisina "uskovien yhteyden" ja "kirkkokunnallisen yhteyden". Siinä ei ole paikallisseurakuntaa. Miten ja missä "uskovien yhteys" todetaan ja toimii, sitä hän ei ollenkaan opeta. Hän samaistaa "uskovien yhteyden" maailmassa ja "näkymättömän seurakunnan". Toiselta puolen hän syrjäyttää epäkelpona "uskovien kirkkokunnallisen yhteyden" ja sanoo: "Pitäydyn näkymättömään seurakuntaan ja jätän uskovaisten kirkkokunnallisen yhteyden puuhaamisen, koska se hajottaa todellista uskovien yhteyttä."

Kuitenkin hän näin sanoessaan sittenkin kannattaa kirkkokunnallista yhteyttä: "Niin siis pysyn kansankirkossa... Jään siis kirkkokunnalliseen yhteyteen."¹¹¹⁰ Vaikka Kuusen käsitteet ovat sekavia, hylkää hän tunnustuksellisen ("uskovien") seurakunnallisuuden ja pitäytyy ulkonaisella tavalla kansankirkollisuuteen. Kyseessä hänellä on ulkonaisen toiminnan mukavuusnäkökohdat. Painatusvaiheessa alus-

¹¹⁰⁷ Santakari 1967 s. 134. Kuusi osallistui H:linnan I kokoukseen, sen pkirja, Amerikan Suometar 12.5.1923, vert. Kmaa 16.3.1923.

¹¹⁰⁸ Kuusen alustus kirjassaan: "Miksi en eroa kirkosta?", Hki 1927.

¹¹⁰⁹ SjaT 1927 s. 5–, 53– ja 1928 s. 22–.

¹¹¹⁰ Kuusen alustus s. 17, 18.

tuksen aihenimi muutettiin kuulumaan: Miksi en eroa kirkosta? Siitä siis oli kysymys.

Alustuksensa Kuusi päätti näin:¹¹¹¹ "On oltava uskolliset ulkonaisessa kirkossa. On oltava suolana. Jumala kyllä aikanaan johtaa (uskovaiset) ulos. Siinä ei tapahdu mikään pihtisynnytyks, jolla lapsi vedetään palasina ulos. Kun aika tulee, kaikki lähtevät yhtenä ulos. Tätä minä odotan." — Painetussa kirjasessa on tämä loppu saanut pienen korjauksen. Pihtisynnytyksen sijaan on lausuttu, että jos kerran tulisi lähtö ulos ulkonaisesta kirkosta, olisi lähdettävä "yhtenä elinvoimaisena joukkona eikä erillisinä pikkuryhminä, jotka jo syntyesään ovat tuomitut kuolemaan" (s. 19).

Kuusi tarkoitti tuhatvuotisopin mukaista kirkon valta-aikaa ja sen toiveissa hän itse ilman perusteluita tuomitsi tunnustukselliset luterilaiset seurakunnat.

Huippuna koko esitykselle oli, että läsnä olevien pappien piiristä kuului viimeisen lauseen jälkeen moniääninen naurunröhähdys.

Pastori Valve on kuvannut alustusta ja evankelisten pappien suhtautumista siihen: "...se osoittaa, kuinka pilkattavana asiana Ev.Yhdistyksen miehet pitivät sitä, että kristityitä on Jumalan sanan loukkaamattomuuden tähden, siis vakavista omantunnonsyistä, lähtenyt Suomen ev. lut. valtiokirkosta ja kokoontunut pieniksi luterilaisiksi seurakunniksi."¹¹¹²

Kokouksen johto ja puheenvuoroja käyttäneet pelkästään kiittivät alustusta. Kukaan ei sitä arvostellut.¹¹¹³ Seuranneessa keskustelussa Engström piti syntyneitä seurakuntia istutuksina, jotka on juurineen revittävä pois, ja asessori A. J. Bäck tuomitsi ne antikristillisiksi. Byman piti alustusta niin tyhjentävänä, ettei hänen tarvinnut siihen mitään lisätä. Hän sanoi yhtyvänsä siihen oikein "täydelleen". Engström pyysi, että Kuusi asettaisi alustuksen painokuntoon. Viimeisessä puheenvuorossa Engström julisti, että syntyneet seurakunnat eivät olekaan seurakuntia, kun niiden jäsenet on merkitty valtion si-

¹¹¹¹ Ko. pappien kokouksessa läsnä olleet AAU, K. Valve ja Väinö I. Salonen laativat AAU:n muistiinpanojen perusteella 10.12.1926 yhteenvedon kokouksesta pidetystä alustuksesta, joka päättyi tällaisiin lauseisiin. AAU:n arkistossa.

¹¹¹² K. Valveen arvostelu SjaT:ssa 1928 s. 3l.

¹¹¹³ AAU:n mpt alustusta seuranneesta keskustelusta.

viilirekisteriin. Voidaan tässä viitata siihen, että alkukirkon seurakunnat eivät olleet valtion tunnustamia noin 300 vuoteen. Silti ne ovat kaikille kristityille maailman loppuun asti esikuvallisia seurakuntia.

Tällä tavalla Yhdistys ja Evankelisten pappien liitto olivat 1920-luvulla käsitelleet loppuun tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia koskevan asian. Tämän jälkeen Yhdistys ryhtyi yhä määrätietoisemmin valtiokirkon käyttöön ja palvelukseen eikä evankelisten pappien kokousta tarvinnut sen jälkeen pitää 8 vuoteen.¹¹¹⁴ Siinä tapahtui koko evankelisen suunnan entistä määrätietoisempi käänne yleiseen kansankirkollisuuteen.

Entä miten sitten pastori Kuusi järjesti toimintaansa, kun hän opillisista syistä itse erosi 1930 Yhdistyksen palveluksesta? Hän toimi¹¹¹⁵ Sisälähetysseurassa, Raittiuden Ystävien Turva -parantolan johtajana, Sininauhaliiton sihteerinä, Agricola -Seuran opintokerhotyön johtajana, kansankirkon seurakuntatyössä, vähän aikaa Jääsken vt. kirkkoherrana, taas vähän Yhdistyksessä ja evankelisen kansanopiston johtajana — edelleen ilman Yhdistyksen sääntöjen 3 §:n opitunnustusedellytyksiä.

¹¹¹⁴ Seur. evank. pappien kok. pidettiin 1934. Arkkila s. 239, vert. AAU:n Arkkilan arvost. Lut. 1976 s. 116.

¹¹¹⁵ Santakari 1967 s. 143–149.

11. TUTKIMUKSEMME PÄÄTÖSSANA

Tunnustukselliset luterilaiset seurakunnat syntyivät Suomessa 1923 – 1926. Tunnemme nyt niitten esi- ja syntyvaiheita.

Tässä vielä lyhyt yhteenveto sadan vuoden ajalta.

Mualla Euroopassa syntyi uskonpuhdistuksen riemuvuonna 1817 ja sen jälkeen liikehtimistä luterilaisen tunnustuksen puolesta ja toishenkistä kirkollisuutta vastaan. Tunnustuksellisia seurakuntia syntyi Saksassa jo 1830-luvulla ja sen jälkeen **muissakin maanosissa**. Ne järjestyivät vastaaviksi kirkkokunniksi.

Näistä tapahtumista kuului vähän kaikuja Suomeenkin, mutta niitä käsiteltiin silloin kuin kansankirkollisia suuntatoimintoja, kunnes täällä 1920-luvun alusta opittiin tuntemaan niiden aito luterilainen toiminta.

Suomessa virisi luterilaisen uskon ja tunnustuksen uusi arviointi aivan omalla tavallaan 1840-luvulla. Siihen ei silloin saatu mitään vaikutteita muista maista. Lähinnä Lutherin saarnakirjan kautta kirjastui ensin pastori F. G. Hedbergille Jumalan armon asia ja samalla aukeni hänelle koko luterilaisen opin ja tunnustuksen tie. Siitä sai alkunsa Suomen evankelinen liike. Se levisi vähitellen yhä laajemmalle. Sen kannattajat kokoontuivat keskenään kuin pienet seurakunnat kansankirkon varjossa. Rovasti E. T. Gestrinin ”pyhäin seurakunta” (Lavialla) oli vain kuin puun kannosta esiin kasvanut yksinäinen vesa — tunnustuksellisen luterilaisen seurakunnan kaipausta, joka Gestrinin jälkeen pian haihtui pois.

Mutta kristillinen, luterilainen usko kaipaa ja etsii kokoontumista Kristuksen seurakuntana sen oikeitten tunnusmerkkien mukaisesti. Se ilmeni kauan evankelisten pitäytyessä Jumalan sanan ja luterilaisen tunnustuksen puhtaaseen oppiin, samalla kun he kartoivat epäevankelistia opetusta. Evankelinen ja kirkollinen olivat vastakohtia ja sen mukaan koetettiin toimia. Kukaan ei silloin voinut johdattaa Herran lammaslaumaa sille kuuluvaan seurakunnallisuuteen.

Kuitenkin löytyi siellä täällä sellaisia, jotka tietoisemmin tai vain vaistonvaraisesti toivoivat omia uskollisesti luterilaisia seurakuntia. Olen esittänyt siitä monia esimerkkejä yli 20 vuoden ajalta ennen selvän tietoisuuden valkenemista.

Tutustuminen ulkomailla toimiviin tunnustuksellisiin luterilaisiin kirkkoihin toi meille vaikeimpana taiteaikana suuren avun Jumalan sanan ja luterilaisen opin asioissa. Jo kauan muualla toteutunut tunnustuksellinen luterilainen seurakunnallisuus ja sen mukaiset kirkot vastasivat sitä, mitä toiset täälläkin jo aikaisemmin olivat kaivanneet ja toivoneetkin.

Outoa oli, että näissä vaiheissa nimenomaan Evankeliumiyhdistyksen johtavat voimat jyrkästi vastustivat tunnustuksellista luterilaista seurakunnallisuutta. Tässä taistelussaan he huomaamatta jouduivat yhtä ehdottomasti pitäytymään, kannattamaan, tukemaan ja puolustamaan yleistä seka- ja vapaaoppista kansankirkkoa. Tosin tällä kirkollisuuden suuntauksella oli juurensa evankelisen liikkeen varhaisemmissakin vaiheissa. Nyt se vain tuli esiin niin räikeästi, kun se tapahtui tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia vastustaen. Tämä oli uutta. Uutta oli myös täysi alistuminen kansankirkollisuuden toimivaltaan. Yhdistyksen asenne perustui inhimillisiin käsityksiin ja toiminnallisiin ja henkilökohtaisiin hyötysyihin.

Koettu vastustus ajoi tunnustukselliset luterilaiset vain yhä syvemmälle Jumalan sanaan ja luterilaiseen oppiin. Kaikissa kirkollisissa oppiselvityksissä — jos niitä oikealta pohjalta ajetaan — on kyseessä evankeliumin opin pitäminen puhtaana. Kaikki sekaoppisuus loukkaa sitä. Näissä selvittelyissä vahvistui kulkumme uskon ja tunnustuksen tiellä.

Ulkomaiset uskolliset luterilaiset tulivat rinnallemme rakkaina uskonveljinä. Muutamat heistä sekä Saksassa että USA:ssa opettelivat suomenkieltäkin voidakseen paremmin osallistua yhteisten opinasioiden käsittelyyn.

"Niin kuin paimen pitää huolen lampaistaan, kun hän on lampaittensa keskellä ja ne ovat hajallaan, niin minä pidän huolen lampaistani, ja minä pelastan ne joka paikasta, minne ne ovat hajaantuneet pilvisenä ja pimeänä päivänä" (tunnuslause).

Tämä sana toteutui, kun saimme kokoontua tunnustuksellisina luterilaisina seurakuntina Jumalan sanan opin yksimielisyydessä. Se oli täällä etsikonaikaa, joka uskollisuuden myötä jatkuu.

Myöhemmin Selänpään / Lahden seurakuntaamme liittynyt maanviljelijä Sylvester Suur-Konka (Valkeala 1873–1952) lähetti vähää ennen kuolemaansa uskonveljille ja -sisarille tervehdyksen, jossa mm. sanottiin:¹¹¹⁶

*"Tie, jota olemme kulkeneet, on ehdottoman oikea.
Me kulkijat vain olemme heikot.
Mutta Herramme Kristus on armollinen."*

¹¹¹⁶ Lut. 1952 s. 20, 21.

12. JUMALAN SANAN JA TUNNUSTUS- KIRJOJEN TODISTUKSIA

Kirkkokysymystä koskevia kohtia

Puhdas Jumalan sana — seurakunta — yksi usko

Minä olen Herra, sinun Jumalasi. Älköön sinulla olko muita jumalia. 1. käsky.

Pyhitetty olkoon sinun nimesi. 1. rukous.

Kuinka Jumalan nimi meidän tykönämme pyhitetään?

Kun Jumalan sana opetetaan selvästi ja puhtaasti ja myös me, Jumalan lapsina, sen mukaan pyhästi elämme; siihen auta meitä, rakas taivaallinen Isä! Mutta joka opettaa ja elää toisin kuin Jumalan sana opettaa, hän häpäisee meidän keskuudessamme Jumalan nimen; siitä varjele meitä, taivaallinen Isä! (Vähä Katekismus).

Menkää siis ja tehkää kaikki kansat minun opetuslapsikseni, kastamalla heitä – ja opettamalla heitä pitämään kaikki, mitä minä olen käskennyt teidän pitää (Mt. 28:19,20).

Mutta te olette valittu suku, kuninkaallinen papisto, pyhä heimo, omaisuuskansa, julistaaksenne sen jaloja tekoja, joka on pimeydestä kutsunut teidän ihmeelliseen valkeuteensa (1 Piet. 2:9).

Jos joku puhuu (seurakunnassa), puhukoon niin kuin Jumalan sanoja. (1 Piet. 4:11a).

Jos te pysytte minun sanassani, niin te totisesti olette minun opetuslapsiani – (Joh. 8:31).

Se profeetta, jolla on uni, kertokoon unensa; mutta se, jolla on minun sanani, puhukoon minun sanani uskollisesti. Mitä tekevät oljet jyvien seassa? sanoo Herra. Eikö minun sanani ole niin kuin tuli, sanoo Herra, ja niin kuin vasara, joka kallion murtaa? Jer. 23:28, 29).

Ja he pysyivät apostolien opetuksessa ja keskinäisessä yhteydessä ja leivän murtamisessa ja rukouksissa. (Apt. 2:42).

Mutta minä kehotan teitä, veljet, – että kaikki olisitte puheessa yksimieliset ettekä suvaitsisi riitaisuuksia keskuudessanne, vaan pyysisitte sovinnossa ja teillä olisi sama mieli ja sama ajatus. (1 Kor. 1:10).

Veljet, minä johdatan teidät tuntemaan sen evankeliumin, jonka minä teille julistin – ja jonka kautta te myös pelastutte, jos pidätte siitä kiinni semmoisena, kuin minä sen teille julistin, ellette turhaan ole uskoneet (1 Kor. 15:1,2).

Niin kehotan siis minä – teitä vaeltamaan – ja pyrkien säilyttämään hengen yhteyden rauhan yhdyssiteellä: yksi ruumis ja yksi henki, niin kuin te olette kutsututkin yhteen ja samaan toivoon, jonka te kutsumuksessanne saitte; yksi Herra, yksi usko, yksi kaste; yksi Jumala ja kaikkien isä, joka on yli kaikkien ja kaikkien kautta ja kaikissa (Ef. 4:1,3–6).

Mutta joka menee ovesta sisälle, se on lammasten paimen. Hänelle ovenvartija avaa, ja lampaat kuulevat hänen ääntänsä; ja hän kutsuu omat lampaansa nimeltä ja vie heidät ulos. Ja laskettuaan kaikki omansa ulos hän kulkee niiden edellä, ja lampaat seuraavat häntä, sillä ne tuntevat hänen äänensä. Mutta vierasta ne eivät seuraa, vaan pakenevat häntä, koska eivät tunne vierasten ääntä (Joh. 10:2–5).

Minun lampaani kuulevat minun ääntäni, ja minä tunnen ne, ja ne seuraavat minua (Joh. 10:27).

Vaan (minä rukoilen) myös niiden edestä, jotka heidän sanansa kautta uskovat minuun, että he kaikki olisivat yhtä, niin kuin sinä, Isä, olet minussa ja minä sinussa – (Joh. 17:20,21).

Augsburgin tunnustuksen VII uskonkohta

Kristillinen seurakunta on kaikkien uskovien yhteisö, joiden keskuudessa evankeliumi puhtaasti (rechte — rein) saarnataan ja sakramentit evankeliumin mukaisesti jaetaan (1 b §). Kristillisen seurakunnan todelliseksi yhteydeksi näet riittää se, että

siinä evankeliumi (Evangelium = doctrina evangelii) yksimielisesti puhtaan käsityksen mukaisesti saarnataan ja sakramentit Jumalan sanan mukaisesti jaetaan (2 §).

Tämä selitetään Yksimielisyyden ohjeen Täydellisen selityksen X kohdassa. Siinä ensin kerrataan Schmalkaldenin tunnustuksen yhteydessä esitetty jumalallinen velvoitus erota paavikirkosta: "On tosin raskasta erota niin monesta maasta ja kansasta ja tunnustaa omaa, erikoista oppia. Mutta tässä (Matt. 7:15, Tiit. 3:11, 2 Kor. 6:14) on Jumalan käsky: jokaisen on kavahtettava eikä pidettävä yhtä niiden kanssa, jotka tunnustavat väärää oppia tai pyrkivät sitä julmuudella voimassapitämään" (X § 23).

Sen jälkeen sallitaan seurakunnissa erilaisia ulkonaisia tapoja, "jos ne muutoin opissa ja kaikissa sen eri kohdissa ja myös pyhän sakramentin oikeassa käytössä keskenään ovat yksimieliset –" (X § 31).

Uskon tunnustaminen ihmisten edessä

Sen tähden, jokaisen, joka, tunnustaa minut ihmisten edessä, minäkin tunnustan isäni edessä, joka on taivaissa.

Mutta joka kieltää minut ihmisten edessä, sen minäkin kiellän Isäni edessä, joka on taivaissa.

Älkää luulko, että minä olen tullut tuomaan rauhaa maan päälle; en ole tullut tuomaan rauhaa, vaan miekan.

Sillä minä alen tullut 'nostamaan pojan riitaan isäänsä vastaan ja tyttären äitiänsä vastaan ja miniän anoppiansa vastaan; ja ihmisen vihamiehiksi tulevat hänen omat perhekuntalaisensa'.

Joka rakastaa isäänsä taikka äitiänsä enemmän kuin minua, se ei ole minulle sovelias; ja joka rakastaa poikaansa taikka tytärtänsä enemmän kuin minua, se ei ole minulle sovelias;

Ja joka ei ota ristiänsä ja seuraa minua, se ei ole minulle sovelias. Joka löytää elämänsä, kadottaa sen; ja joka kadottaa elämänsä minun tähteni, hän löytää sen (Mt. 10:32–39).

Suhtautuminen toisenlaiseen opetukseen

Kavahtakaa vääriä profeettoja, jotka tulevat teidän luoksenne lammasten vaatteissa, mutta sisältä ovat raatelevaisia susia (Mt. 7:15).

Mutta vaikka me, tai vaikka enkeli taivaasta julistaisi evankeliumia, joka on vastoin sitä, minkä me olemme julistaneet, hän olkoon kirottu. Gal. 1:8.

Vähäinen hapatus hapattaa koko taikinan (Gal. 5:9).

Eroaminen väärästä yhteydestä

Mutta minä kehotan teitä, veljet, pitämään silmällä niitä, jotka, saavat aikaan erimielisyyttä ja pahennusta vastoin sitä oppia, jonka te olette saaneet; vetäytykää pois heistä.

Sillä sellaiset eivät palvele meidän Herraamme Kristusta, vaan omaa vatsaansa, ja he pettävät suloisilla sanoilla ja kauniilla puheilla vilpittömien sydämet (Room. 16:17,18).

Harhaoppista ihmistä karta, varoitettuasi häntä kerran tai kahdesti (Tiit. 3:10).

Jos joku tulee teidän luoksenne eikä tuo mukanaan tätä oppia, niin älkää ottako häntä huoneeseenne älkääkään sanoko häntä tervetulleeksi; sillä joka sanoo hänet tervetulleeksi, joutuu osalliseksi hänen pahoihin tekoihinsa (2 Joh. 10,11).

Ja minä kuulin toisen äänen taivaasta sanovan: "Lähtekää siitä ulos, te minun kansani, ettette tulisi hänen synteihinsä osallisiksi ja saisi tekin kärsiä hänen vitsauksiansa (Ilm. 18:4).

Silloin Samuel sanoi: "Haluaako Herra polttouhreja ja teurasuhreja yhtä hyvin kuin kuuliaisuutta Herran äänelle? Katso kuuliaisuus on parempi kuin uhri ja tottelevaisuus parempi kuin oinasten rasva. Sillä tottelemattomuus on taikuuden syntiä, ja niskoittelu on valhetta ja kuin kotijumalain palvelusta. Koska sinä olet hyljännyt Herran sanan, on myös hän hyljännyt sinut, – –" (I Sam. 15:22,23).

Uskon kautta kieltäytyi Mooses suureksi tultuaan kantamasta faraon tyttären pojan nimeä. Hän otti mieluummin kärsiäkseen vaivaa yhdessä Jumalan kansan kanssa kuin saadakseen synnistä lyhytaikaista nautintoa, katsoen "Kristuksen pilkan" suuremmaksi rikkaudeksi kuin Egyptin aarteet; sillä hän käänsi katseensa palkintoa kohti.

Uskon kautta hän jätti Egyptin pelkäämättä kuninkaan vihaa; sillä koska hän ikään kuin näki sen, joka on näkymätön, niin hän kesti. (Hebr. 11:24–27).

Ja miten sopivat yhteen Kristus ja Beliar? Tai mitä yhteistä osaa uskovaisella on uskottoman kanssa? Ja miten soveltuvat yhteen Jumalan temppeli ja epäjumalat? Sillä me olemme elävän Jumalan temppeli, niin kuin Jumala on sanonut: "Minä olen heissä asuva ja vaeltava heidän keskellään ja oleva heidän Jumalansa, ja he ovat minun kansani." Sen tähden: "Lähtekää pois heidän keskeltänsä ja erotkaa heistä, sanoo Herra, älkääkä saastaiseen koskeko; niin minä otan teidät huostaani ja olen teidän Isänne, ja te tulette minun pojikseni ja tyttärikseni, sanoo Herra kaikkivaltias" (2 Kor. 6:15–18).

Pitäytyminen oikeinopettavaan seurakuntaan

Älkäämme jättäkö omaa seurakunnankokoustamme, niin kuin muutamien on tapana, vaan kehottakaamme toisiamme sitä enemmän (Hebr. 10:25).

Meistä he ovat lähteneet, mutta he eivät olleet yhtä meidän kanssamme; sillä jos he olisivat olleet yhtä meidän kanssamme, niin he olisivat meidän kanssamme pysyneet; mutta heissä oli tuleva ilmi, että kaikki eivät ole yhtä meidän kanssamme (1 Joh. 2:19).

Sillä te tarvitsette kestäväisyyttä, tehdäksenne Jumalan tahdon... Mutta me emme ole niitä, jotka vetäytyvät pois omaksi kadotukseksseen, vaan niitä, jotka uskovat sielunsa pelastukseksi (Hebr. 10:36,39).

TÄRKEIMPIÄ LYHENTEITÄ

erityisesti alaviitteissä

Toimintoja, käsitteitä:

CPH	Concordia Publishing House, Missouri-Synodin kustannusliike, St. Louis, Mo.
Johtok.	Suomen Luterilaisen Evankeliumiyhdistyksen johtokunta, sen pöytäkirja
LEA	Suomen Luterilaisen Evankeliumiyhdistyksen arkisto Helsingin yliopiston kirjastossa
mpt.....	muistiinpanot
Am. mpt.....	Amerikan matkan muistiinpanot
Oa	oma arkisto
Pk / pkirja	pöytäkirja
Tk.....	tämän tutkimuksen kirjoittaja, tekijä, A. A. Uppala
VELSrk	Vapaa Ev.-Lut. Seurakunta
Yhdistys.....	suurella alkukirjaimella tekstissä Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys

Kirjoja, lehtiä:

Arkkila.....	Reijo Arkkila, Suomen Luterilaisen Evankeliumiyhdistyksen suhde Suomen Evankelis-luterilaiseen kirkkoon, Hki 1975
Cycl.	Concordia Cyclopedia, CPH 1927
"Ev."	Evangelisten, Hedbergin Tukholmassa 1849-1851 julkaisema lehti
HÄ	Huutavan Ääni
Kihlman.....	Martti Ruuth, Ur Alfred Kihlmans Brevväxling, SKST XLI, Helsingfors 1937
Kirk. San.	Kirkollisia Sanomia
KK25v.	Kansalliskirkon 25 v-julkaisu, Ironwood, Mich. 1923
KK50v.	Ev.-Lut. Kansalliskirkko, ensimmäiset 50 vuotta, Ironwood, Mich. 1949
Kmaa	Kotimaa-lehti
Kmlla.....	Kotimatalla, Yhdistyksen vuosikirja
Kokys.	AAU, Kirkkokysymys, Hämeenlinna 1936 (ks. kirja v. 2008)
Koskenniemi L/LK 1964	Sanansaattajia, Hki 1964
Koskenniemi L/LK 1967	Suomen evankelinen liike 1870-1895, Hki 1967
Krist. San.....	Kristillisiä Sanomia
Lut.	Luterilainen
MkLt?	AAW/U, Minkälaista kirkkoa Luther tahtoi? Hämeenlinna 1930. ks. kirja Kirkkokysymys, 2008
Müller	Die Symbol. Bücher der ev.-luth. Kirche, deutsch und lateinisch, 5. painos, Gütersloh 1882
Nuor. Yst.	Nuorison Ystävä
Porkkala I–V	Iivari Porkkalan aineisto:
Porkkala I	Vastaus AAU:n tekemään 9 kysymykseen 1.4.1949

- Porkkala Ila Porkkalan kirje AAU:lle 5.4.1949
 Porkkala Iib Porkkalan vastaus AAU:n tekemään 19 kysymykseen
 5.4.1949
 Porkkala III..... Porkkalan kirjallinen lausunto 24.4.1949
 Porkkala IV Porkkalan kirjallinen lausunto 16.6.1953
 Porkkala V..... Porkkalan haastattelu (AAU) 12-13.4.1957 Lapualla
 Sanans. / Ss. Sanansaattaja
 Santakari 1967... Santakari Esa, Maunu Ilmari Kuusi, Kmla 1967, Hki 1966
 Santakari 1968... Santakari Esa, Armosta autuaat, Pieksämäki 1968
 Schmidt W. A. Schmidt, F. G. Hedberg (ruots.) Hfors 1948
 Sirenus Sigfrid Sirenus, Kansankirkko yhdistystoiminnan tukemana,
 Porvoo 1922
 SjaT Sana ja Tunnustus
 SKST Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia
 SKSV..... Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Vuosikirja
 Stöckhardt G. Stöckhardt, Die kirchliche Zustände Deutschlands
 SÄ..... Seurakunnan Ääni
 TA..... Teologinen Aikauskirja
 Takala/LT I..... Lauri Takala, Evank. liikkeen historia, Hki I 1929
 Takala/LT II Lauri Takala, Evank. liikkeen historia, Hki II 1933, 1937
 Takala/LT III..... Lauri Takala, Evank. liikkeen historia, Hki III 1948
 Tkt Luterilaisen kirkon tunnustuskirjat. AEK:n käännös
 Tod. Todistaja-lehti
 Tot. Yst..... Totuuden Ystävä -lehti
 US:tar Uusi Suometar -lehti
 W² / Walch²..... Luthers Sämmtliche Werke, julk. Missouri-Synodi,
 St. Louis, Mo.
 Yhd. 25 v.kert.... Suomen Luterilaisen Evankeliumiyhdistyksen 25 vuoden
 vaikutus (1873-1898), Hki 1898
 Yhd. 50 v.kert.... Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys 1873–1923,
 Porvoo 1923

Henkilöitä:

- AAU A. Aijal Uppala (vaikka nimi vuoteen 1935 oli Wegelius,
 tutkimuksessa yleensä käytetty nimeä Uppala.)
 AEK..... A. E. Koskeniemi
 BAU B. A. Uusitalo
 Hg..... F. G. Hedberg
 HJP H. J. Pätälä
 JB Johannes Bäck
 Kurv..... Pietari Kurvinen
 KV Kauko Valve
 KWT K. W. Tamminen
 RGW..... R. G. Wegelius
 Ros..... C. O. Rosenius
 VIS V. I. Salonen

HAASTATELLUT

Lyhenteitä: Hki=Helsinki, Hlinna=Hämeenlinna, Kpää=Koskenpää.
Tre=Tampere, Tu=Turku, Vet.=Veteli.

Aarniemi rva Tu	1948
Aarniemi K H seppäimest. Tu	1948
Ahola Alpo Todistajaseura	1976
Ankkuri Juho tms Ilmajoki	1948
Ankkuri Maria vaimo Ilmajoki	1948
Anttio K A op. Jämsä, Marttila	1949
Apponen Anni rva Lahti	1949
Bäck A J (Hannes) rov. Hki	1949
Haapamäki Ida em. Keuruu	1948
Hakala Antti maanv. Teuva	1950
Hän kertoi myös Jaakko Vierolasta, maanv. Teuva	k. 1932
Halttunen Maria em. Karstula	1949
Heikkilä Oskari maanv. Vet.	1949, 1958
Heikkilä Armas maanv. Vet.	1958, 1976
Hirvensalo Y A W tullinhoit. Hki	1949
Jaakkola Rauha fil.maist. Siilinjärvi	1949
Joki Vihtori maanv. Karstula	1949
Järvinen Ellen johtajatar Tre	1949
Jääskeläinen Abel nahkuri Kyyjärvi	1948, 1956, 1958
Jääskeläinen Armas maanv. Vuoksela	9.4.1944
Kallio August tms Asikkala	1951
Kallio Kyösti saarn. Oulukylä	1954
(Kirjeellinen selvitys past. Esa Santakarille)	
Kallio Nikolai maanv. Somero	1953
Keijola Yrjö ent. khra Kaustinen	1949
Kirkas/Lundelin Mia tehtaal. Tu	1949
Kivilahti Aini kutoja Kpää	1949
Kivilahti Silja em. Kpää	1948
Konkola Eva tilanom. Jämsä	1949
Korhonen Edla nti Hki	1949
Koskenniemi A E past. Hki, Tu	1948
Koski Matti toim. Todistaja	1949
Koskinen Sanni rva mm. Somero	1948
Kotiranta Vihtori maanv. Ilmajoki.....	1949, 1952
Kotonen Anton tms saarn. Kuolemajärvi	1957
Kurvinen Ilma johtajatar Karkku	1950

Kurvinen P I J past. Karkku	1950
Kyrölä Juho O tehtaal. Tre	1948
Kärki Frans past. Laihia	1948
Laakso E J johtaja Hlinna	1923, 1924 1952
Laasanen Aato rnaanv. Vet.	1949, 1956
Lahtinen Konst. tms Heinola	1948
Lehto Frans kauppias saarn. Tu	1953
Lehtola A V khra Vet.	1949
Lepistö Katri taloudenhoit. Sammaljoki	1949
Lindström Gustava rva Tu	1948
Lyden Aleksandra tmhvaimo Tu	1952
Malkavaara Viljo parturi Lahti.	1949, 1958
Manninen Artturi maanv. Jämsä	1950
Merruntaus Juho mv. saarn. Karstula	1949
Miettunen Elle rva Parainen	1952
Mikkonen Elli omp. Pylkönmäki, Hki	1949
Mäkelä Eino R. mv Marttila	1949
Mäki Oskari mv. Koski Tl.	1949
Mäntyniemi S O mv. Ylihärmä	1949
Niemi Nestor saarn. kelloseppä Tu	1952
Niemi Vihtori työnjoht. Kpää	1949
Nieminen Kalle liikem. Hlinna	1948
Niinivaara Vernerin past. Hki	1949
Noponen J A mv., seppä Kyyjärvi	1948
Onnela A V mv. Karinainen	1949
Palenius Olga hieroja Riihimäki	1948
Palmgren J A suutari, saarn. Luopioinen	1949
Panula Oskari mv. Karijoki	1948
Partanen L W saarn. Mietoinen	30.5. 1930
Penttinen Erkki P past. Karstula, USA	1948, 1949
Porkkala Iivari leipuri, saarn. mm. Kauhava	1949, 1953, 1957
Pätiälä Alma rva Tu	1951
Pätiälä H J past. mm. Tu	1948
Hanna Rauta luki AAU:lle osia HJP:n omaelämäkerrasta	1949
Rahko Joel mv. Ilmajoki	1949
Rahko Valde mv. Ilmajoki	1949, 1952
Rantanen Alma em. Kpää	1948
Rauvola Vendla johtajatar Oulu, Tu	1926
Rauta Hanna tilanom. Luopioinen	1949
Ruokonen Tilda tal.hoit. Lahti	1949
Salminen Nestor mv. suntio Jämsä	1950

Salo A W talom. saarn. Kotka	1950
Salonen K E khra Forssa	1948
Salonen V I past. mm. Kpää	1949, 1952
Saloranta Kustaa talonom. Maaria	1952
Santasärkkä Lyyli rva Maaria, Tu	1949
Santasärkkä Valma nti Parainen	1952
Sarkia Elias saarn. mm. Viipuri	1953
Sihvola Lauri mekaanikko Kuusankoski	1948, 1949, 1966
Syväkari Hilmer pol.lait. siht. Viipuri	1957
Särä Ida nti Koski TL	1948
Takala Lauri teol.tri Hki, Tu	1949
Terhivaara Vappu nti Hki, Tu	1949
Uppala A A muistio	1948
Uusitalo Aune rva Luopioinen	1958
Uusitalo B A past. Luopioinen	1949, 1956, 1958
Valve Kauko past. Lahti	1948
Varjovirta Naima nti Lahti	1949
Wegelius R G past., kapt. mm. Kyyjärvi	1948

Omaelämäkerrallisia muistiinpanoja:

Jaakkola Heikki ratavart. Haapamäki, Vehmainen	k. 1934
Salmi Juho postinkantaja Kotka	(1944) k. 1945
Sihvola Juho paperiteht. tms Kuusankoski	k. 1932
Toivola Juho torppari Marttila	k. 1930

Haastatteluja, tiedotuksia ulkomailta:

USA:

Hanssen Theo, past. Bremer Iowa	1938

Saksa:

Willkomm Otto, teol.tri Dresden	1926

Ruotsi:

Johansson Edv. Hässleholm	1952
Kristensson Adolf Wittsjö Snärshult	1952
Ruotsin silloisten "vapaaseurakuntien" johtomies	
Nyström Hjalmar, Pitholm	1957
Pehrsson Joseph, Ringamåla	1951
Sandberg Rob. Sjulnäs	1957
Sjögren, o.s. Nyberg Emmy, Luleå	1957
John Riströmin tyttärentytär	
Svensson Axel B Tukholma	1947

HENKILÖHAKEMISTO

Tähän on otettu nimet vain tekstistä.

Aaltonen Otto	518	Bäck A J	108, 109, 114, 160–163, 195
Aarniemi Aina	196, 339, 383, 426		196, 242, 249, 259, 506
Aarniemi K H	196, 339, 513, 559	Bäck Johannes	91, 92, 99–108, 114
Aarnisalo Otto V	189		140, 152–159, 185, 186, 192
Aarre nti	330		224–227, 232, 332, 375, 388, 488
Achrenius Abr	22	Bäck J I	114, 163, 242, 249, 250
Ahlstedt F	490		447, 495, 506
Ahlstedt O Y	283	Bäuerle N	47
Ahlsten J A	520	Candolin E	239
Ahnfelt Oscar	64, 462	Churnan F	94
Aho G A	350, 357, 537	Colliander O I	133, 137, 180, 270, 301
Ahola O	235, 370, 380, 447		302, 402, 403
Aholin K G	280, 286, 374	Daib H	353, 357,
Ahvonon A	286, 289, 291, 326, 328	Dau W H T ...	181, 238, 239, 267, 306,
.....	331, 387, 392		315, 322, 339, 347, 351, 353, 356
Aimonen Anton	100, 102		357, 415, 456, 511
Aittola O	286, 295, 326	Edlund Sven vanh.	64, 66, 69
Akkanen Taavetti	422, 508	Eklund A	509
Alamäkelä A	83	Eklund E J	83, 86, 208,
Alander J W	83	Ekroos K H	106, 107
Alanen Yrjö rov.	378	Ellman K B	283
Alaneri Juho	519	Engel Otto	46
Alhaisi Amanda	496	Engström Hilma	135
Alhaisi Antti	496, 499	Engström Julius	usein
Andersson K M	477	Engström Nikodemus	488
Andreae J E	415	Enqvist L	402
Ankkuri Juho	194, 217, 338	Eriksson Isidor	135, 242, 286, 289
Ankkuri Maria	194, 338		293, 299, 431
Antilan paappa	505	Ervast A	286, 326, 486
Anttila J A	131	von Essen Armo	163
Anttio K A	203, 242	von Essen C G	133, 172, 174
Apponen Anni	200, 340, 341	von Essen Gustaf	92, 114
Arndt W	265, 346	Evankel. pappeja 1922	249
Aukee K A	137	Fattenborg H H	77
Beck J T (saks.)	525	Fingerroos J F	83, 98, 203, 495
Bente F	306, 307	Fleege G A	249, 251
Berg J I	79	Forsblom A	113, 455
Bergroth	249, 516	Forss F	52
Borg A G	144, 146, 172, 187, 189	Fredrik Wilhelm IV	75
Brandt (saks. pastori)	75	Fredriksson Verner	280
Brand F	318	Friberg Matti	374
Brunn Fr	32–37, 223	Fritzsche G D	26
Brutschin F	30	Fürbringer L	49, 265
Byman L L	usein	Gerhard Johan	517

Gestrin E T 85–91, 95–97, 134, 142 . 147–148, 158, 164, 183, 187, 488 525, 569	Hengstenberg E W 23
Graul Carl 33, 34	Herrmann Joh 306
Grunnet N P 41, 42, 103	Hietala saarn. 506
Grönberg G G 156	Hilden K 498
Grönberg J 516	Hirvensalo A V Yrjö 115, 204, 579
Gulin Elis 175	Hirvonen Toivo 324
Gummerus J 31, 137, 175, 272, 274 417, 563–565	Hjelt Arthur .. 135, 136, 138, 175, 176
Gyllenberg Rafael 175	Holl Karl 563
Haakana J 131, 444	Holmberg C O 92, 114, 192, 198, 201 203, 227, 495
Haapamäki Ida 198, 218, 340, 579	Holmqvist Hj 172
Haapanen A 283	Horning F 44
Haapasalo I 556	Huhtala Matti 550
Haavio Ari 132	Huhtanen L 540
Hackstedt rouva 84	Hulmi J 286, 291–293
Haglund K J 491	Huovari Janne 203, 495
Hakala Antti 510, 579	Hyden Arvid 108
Hakala E J 565	Höglund Riika 543
Hakomäki Matti saarn. 506	Hönecke Adolf 31
Hallesby O 139, 245	Iivonen J 381
Halme saarn. 506	Ilonen Sam 381, 382
Halttunen Maria 191, 192, 336, 384	Inberg V 239
Hannula Frans 140, 232	Ingman A W 82, 133, 146, 174
Hanssen Theo 228–230, 238, 264–265 339, 352, 356, 415–416, 581	Ingman Lauri 135, 175
Harless G C A 23	Jaakkola A 477
Harms L 39	Jaakkola Heikki 581
Harms Th 39, 40	Jaakkola O.....392
Hartikainen H 326, 532	Jaakkola Rauha 209, 344, 579
Hautaniemi Mikko 507	Jahn J N H 351
Hedberg F G 23, 33, 50– usein	Johansson Edvard.....581
Heden A 488	Johansson Erik.....131
Heickel Georgina 326	Johansson G 135, 214, 215, 268
Heikkilä Joonas 179, 220, 221, 491 493	Johnsson Hiskias 376
Heikkilä Oskari 199, 200, 340, 493 579	Joki Vihtori 194, 338
Heimonen J H 539	Jonson Jon 68
Helenius August121, 126, 127, 203, 495 544–546, 551	Joutsu G 239
Helin August..... 332, 486	Juhana III 20, 516
Helkiö J E 381	Jukkara Taavetti 422, 532
Hellings Lambert 48, 49	Julin August 400
Hellman / Paasiala Tuomas .. 125, 126 128, 546	Julin Gustaf 186
Helminen Hilda 518	Juslenius Daniel 22
	Juvonen Jooseppi 530
	Jylhä Anna 492
	Jäppinen Matti 541
	Järvinen Ellen 209, 219, 344, 490
	Järvinen Kalle 429
	Järvinen Maria 490
	Järvinen Silja (Alb. Saarelan tytär) 517

Jääskeläinen Abel	197, 339, 579	Kustaa Waasa	19
Jääskeläinen D F	526	Kurvinen Esteri, läh.saarn.	201
Kaila Erkki	135, 175, 176, 405	Kurvinen Pietari, saarn. ...	93, 106, 109
Kaituri saarn.	203, 495	. 115, 118, 123, 149, 192, 194, 203	
Kallio August	469		362, 496, 501, 505
Kallio J E rov.....	426	Kurvinen P J I, past. 105, 115, 129, 244	
Kalso David	525		249, 262, 394, 396
Kangas Aleksi vanh	494	Kuuliala V-K	430
Kangas Oskari	493	Kuusi M I	usein
"Kankaan Ellu"	501	Kuusisto J A	138
Kansalliskirkossa palvelleita	131	Kyrklund K	115, 362
Karen Artturi kauppias	131, 202,	Kämäri K	326, 328, 330, 331, 339, 382
Kares K R	285, 315, 323, 389, 417		383, 497
.....	452, 453	Kärki Frans	135
Kaurinkoski M	249	Laaksi A E	405
Keijola Y A ..	108, 136, 205, 207, 239	Laakso E J	279–281, 286, 326, 330
. 249, 250, 263, 286, 321–323, 340			485–487, 580
. 348–350, 367, 370, 399, 485, 492		Laasanen Aato / Adolf ..	199, 340, 493
Kihlman Alfred ..	76, 82, 174, 175, 577		580
Kilpeläinen K E	270	Laasanen Gunilla	492
Kinnunen A rva	478	Lagus Jonas	79, 82
Kirkas Mia / Lundelin	200, 218, 341	Laine Helmiina	481
.....	579	Laitinen Lauri	135
Kivilahti Aini	518, 579	Lammers G A	64, 152
Kivilahti Silja	517, 518, 579	Lamminen / Leppälä J	125, 326, 330
Kivistö Oskari	286, 339, 421, 425, 481		547–559
.....	497, 532	Lampen Kalle	280
Kliefoth Theodor	23	Lamprecht Th H	351
Kokkonen A E	354, 437, 469, 537	Larsen Amanda	490
Konkola Eva ..	195, 217, 251, 262, 338	Larsson Erik	67
.....	427, 481, 516, 579	Lauha Aarre	175
Konstantinus Suuri	15	Lax Hj	125, 126, 203, 303–305, 495
Koren U V	227	Lehto Frans	383
Korhonen Edla	198, 340, 579	Lehtonen H saarn.	283, 383
Korkee Lauri	326	Lehtonen K V	226, 268
Korpi J	516	Lehtonen Lyyli	426
Koskenniemi A E	usein	Lehtosalo Jalmari	632
Keskeniemi Lauri	132, 155, 198	Leppälä Sanni.....	192, 193
Koskinen Sanni o.s. Leppälä	192	Lepistö Katri	207, 343, 427, 580
Koskinen saarn. ??.....	203	Liipola Y	203
Kotiranta Vihtori ..	198, 340, 426, 507	Liljeroos Heikki.....	488
.....	579	Liljeroos J E ..	125, 126, 131, 203, 495
Kraatarin Miina	92	Lindström Gustava	426, 580
Krauss E A W, prof.	265, 357	Lindström Joh	513
Kristensson Adolf	65, 581	Liukkonen Aadam	532
Kujala Matti ..	286, 289–293, 326, 329	Lohikoski S saarn.	125, 126, 509
.....	418–420, 491–493	Loppi Jaakko	506
Kurki Juho	180	Loschkin Hilda	326

Lujanen F	323	Mustakallio Joos	269
Lundelin / Kirkas Mia ...	200, 218, 341 579	Mutter Preusser	356
Lundqvist E A	197, 510	Myllyniemi Maija	338
Luoma K G	491, 493	M.-Zorn C	367
Luoto M	383, 478	Mäkelä Eino	427, 432, 499, 580
Luther Martti	usein	Mäkelä Elina	496
Lyytinen E	107–117, 121, 163, 164 198, 203, 383, 420, 473, 506	Mäkelä E R	208, 344
Löffler P	45,	Mäkelä Frans	427, 496, 499
Löhe W	23, 35	Mäkelä Hilma	326, 478
Lönnrot L A	326, 486,	Mäkelä Juho	501
Malischewski G	46	Mäkelä Wiljami	499
Malkavaara K V vanh.	216	Mäki Ida	496, 499
Malkavaara Siiri ...	326, 425, 478, 479	Mäki Oskari	192, 216, 337, 499
Malkavaara Viljo nuor.	200, 326, 341 373, 425, 468, 477–481, 580	Möller Christian	42, 102–105
Malmberg N K	80,	Nakko Eljas	524, 525
Mandellöf W A	473	Naumann H	224
Mannermaa J A	175	Nelander Anna	541
Mannermaa Tuomo	565	Niemi Nestor	547–551, 559
Manninen Artturi ...	205, 343, 520, 580	Niemimaa Toivo	4
Markkula Maria	490	Nieminen Antti	385, 533
Marklin P	73	Nieminen Hulda ...	303–305, 323, 379
Matin Miina	195, 516	Nieminen Juho	475
Melartin E G	76	Nieminen Kalle	202, 326, 342, 486
Mellberg C G	59, 143, 148	Niinivaara Verner .	108, 114, 202, 203 249, 251, 280, 283, 338, 363 369, 377, 380, 385, 484, 502
Menonen K E	193	Nikolainen Aimo	175,
Meri Antero	115, 138, 247, 249 326, 372 401, 413, 414	Noponen August. USA	305, 443
Meri Erkki	115, 137, 138, 401 413, 414	Noponen J A (Junno)	197, 339, 340 467, 501, 502, 580
Merruntaus Juho	179, 194, 338 420, 468, 501, 502	Nordlund K I I	88
Mezger G	265, 318, 357	Nurmela Juuse	510
Michael J M	42, 239, 249, 250, 315 338, 422, 485, 522	Nyman Vilhelmiina	83
Miekkalahti Johan	516	Oinonen Severi	501
Miettinen Juho	541, 543	Oksanen O V	491
Miettinen Matti	131, 384, 473	Onnela A V	556, 580
Mikkelsen A	227	Paavokallio Esa saarn, ...	125
Mikkonen Elli	199, 218, 340,	Palenius Olga	202, 342, 580
Minkkinen Naimi	374	Palmgren J A	286, 421, 473, 580
Minkkinen Taavi	119, 326	Panula Oskari	193, 216, 217, 337 373, 381, 382, 387, 451, 510, 580
Moberg Adolf ...	89, 91, 151, 152, 164	Paronen / Syväkari H	309, 310, 421
Mott John R	139,	Partanen L W	125, 128, 544–559, 580
Muotinen Väinö	373, 489,	Paunu U	271
Muren A A	404	Peltonen Lauri	541, 542
		Peltonen Väinö	249, 287, 399, 473

- Penttinen E P . 115, 129, 138, 207, 240
 . 249, 251, 254, 273, 326, 344, 359
 361, 370–372, 412, 413, 443
 468, 479, 522, 538, 539, 580
- Perkko Y 283
- Peronius V Th 428
- Perä Jaakko 505
- Perä S 194
- Petterson K E 273
- Pfotenhauer F 347, 352, 353, 356, 355
- Pieper August 46, 230, 240, 351
- Pieper Franz 10, 29, 105, 119, 265
 298, 346, 356, 358, 362, 400, 443
 457, 462, 464, 481
- Pietilä A J 137, 138, 139, 174
 175, 237, 239, 260, 272, 273
 288, 298, 400, 457, 458
- Pohto Mikko 436, 437, 444
- Poikonen Heikki 503
- Poikonen Taavi 502
- Porkkala Iivari 128, 546–548, 551–553
 555–559, 577
- Prätorius 196, 202
- Preus H A 227
- Pulkki Edv 527, 528, 530,
- Pulkki Ester 530
- Puukko A F 136, 175, 176,
- Pätiälä Alma 230, 580
- Pätiälä H J usein
- Pätiälä Kalle Antinpoika.....472
- Pöyry Edla.....180, 363,
- Rabe E E 42, 43, 44
- Rahikainen K J 91, 106, 108, 191, 194
 199, 500, 501
- Rahko Joel vanh 192, 198, 201
 337, 342, 505, 507, 580
- Rahko Valde nuor. 201, 342, 425
 426, 507, 580
- Rahkonen Emil 506, 546
- Rantanen Alma 518, 580
- Rask G W 86, 91, 179
- Regnell / Rauta Hanna ... 129, 196, 230
 321, 339, 392, 396, 441, 472
 473, 474
- Regnell K V 472, 473, 475
- Renqvist Henrik 304, 516
- Rentola Antti 203, 204, 233, 473
 516, 520
- Reuter Theo vanh 231, 267, 306
- Rinne Olga 326
- Ristikankare K 520,
- Riströrn Johan 54, 55 581,
- Roos Alfred 172
- Rosengren E M 56, 81, 87, 91, 142
 146, 147, 154–157, 187, 192
 337, 367, 426, 505
- Rosenius C O.....23, 42, 50–52, 56–62
 64, 73, 153, 462, 578
- Rosenqvist G G 135,
- Roslin V M 56, 57, 58, 73, 74, 87
- Rudelbach A G 23
- Ruhland C F 38
- Ruokonen Tilda 201, 341, 580
- Ruotsalainen Paavo 79
- Ruuth M 250, 577
- Rümelin Gustav 339
- Råbergh H 272
- Saarela Albinus 517, 518
- Saarinen Elias 194, 301, 337, 338
 384, 473, 501, 502, 506
- Saarinen Suoma 490
- Saario Sakeus 473
- Saarisalo Aapeli 239, 240, 399,
- Salmi Juho 433, 434,
- Salminen A F 138
- Salminen David 436
- Salminen Jeremias 516
- Salminen J R 326
- Salminen K A 125
- Salminen Nestor 520, 580
- Salminen V 269
- Salo A W 384
- Salo Miina 486
- Salonen K E 114, 131, 135, 353
 354, 355, 377, 378, 435, 536, 537
- Salonen Väinö I usein
- Saloranta Kustaa 550, 552, 554, 581
- Santasärkkä/Lehtonen Lyyli . 208, 344
- Sara-Aho K 513
- Sarkama E 429
- Sarkia / Stenroos Elias .. 123, 384, 385
 506, 581
- Savelainen Martti 249, 399
- Savio Elis 373, 477
- Savolainen Vihtori 286, 374, 460
- Schauman F L 146

Schmidt F A	227	Tammio Kr	362
Schmidt Wolfg. A	173, 578	Tarvainen Taavetti	368, 420, 502, 504
Schwan H C	318	Tarvanen K A	477
Schödel W	370	Tasanko muurari	477
Sederström A W	431, 496, 498	Tengström J	76
Selänne Fredrikki	207	Terhivaara Vappu	208, 344, 581
Sihvo Atanasius	530	Terä Vihtori	385, 386, 387, 442
Sihvo Juho	529	Teräväinen Juho	541
Sihvo Viktor	527	Thusberg Jooseppi	530
Sihvola Juho	206, 531, 581	Tihinen J L	518
Sihvola Lauri	206, 343, 381, 398 468, 532, 533, 581	Tiililä Osmo	173, 188, 189
Silfvast Anders	83, 88, 91	Tikkala Jaakko	557
Sillberg J G	509,	Timdahl G F	67
Siltanen Herman	193, 505, 506	Toivio T	108, 136, 141, 163, 238 249, 252, 312, 341, 505 538, 543, 562
Sirenius S	182, 188, 189, 578	Toivola Juho	204, 313, 430–432 495–500, 581
Sjöblom Christian	92, 114	Toivola Maria	496, 499
Skytte Martti	19	Toivonen Siiri	428, 429
"Sokea Juho"	505	Toropainen Juho	541
Sokka M	385	Torppa Juho	491, 494
Sopanen Taneli	525	Torppa Oskari	492
Soveri A J	428	Troberg K A	227
Spener Ph J	178	Tuisku S	286, 289–293, 387, 506
Stallman H Z	38	Tunkkari W	491
Staupitz Johan	221, 333	Tuominen A	418
Stephan	28, 222	Tuominen Väinö	326
Stub H G	32	Tuominiemi Aabraham	123, 179 490, 506
Stöckhardt G	38, 578	Tuori saarn.	509
Sukki O	280	Tykkä Erik	116, 117, 387
Sula K	203, 208, 496	Tyyskä Aatami	516
Suonpää	203	"Tähtiskä"	550
Sutka Samuli	517, 519	Tötterman K G	516
Suur-Konka Sylvester	525, 571	Uppala / Wegelius A A	usein
Svanberg L Hj	427	Uusitalo B A	usein
Svebilius Olaus ...	8, 22, 151, 340, 516	Uusitalo Karoliina	481
Svensson Axel B	63, 357, 581	Wallén L M	242
Särkilahti P	231	Walther C F W	28–30, 35–37, 42, 43 72, 222–225, 237, 356, 359
Särä Ida	195, 338, 339, 496, 581	Valve Juho	91, 124, 180, 422, 441
Söderblom Nathan	138	Valve J Kauko K	usein
Taipale Uno	425	Varjovirta Naima	202, 219, 342 481, 581
Takala Ensio	115, 116, 135, 233 234, 472, 473, 484	Vartia Verner	429
Takala Lauri	114, 141, 163, 239 244, 249, 273, 286, 288, 289, 290 291, 292, 312, 418, 471, 578, 581	Wartiainen J W W	454
Tallgren I M	426	Wasunta Aarne	536
Tamminen, Iittala	370		
Tamminen K W	usein		

Vatanabe Siiri	254	Willkomm Otto	38, 42, 231, 581
Wegelius A Aijal	katso Uppala	Vilmar A T C	23, 40
Wegelius Juhana vanh	22	Winberg Hugo ja Impi	481
Wegelius Juhana nuor	22	Wiren Edvin	249
Wegelius K A	214, 215, 301	Virkkala Valle	504
Wegelius R G	usein	Virkkunen Paaavo ...	425, 426, 505, 506
Wennerström L	90, 184	Virta Vihtori	253, 283
Westerback Johan 86, 91, 101, 125, 126		Virtanen V	280
	179, 203, 360	Wiskari Matti	538
Westerback M N (USA)	353, 355	Vitikka Ph	83
	436–438	Voutilainen Ville	530
Wiberg Anders	62, 63, 70, 71	Vuorinen Oskari	197, 501
Vierola Jaakko	510, 579	Vähä-Kokki	204
Viitaniemi Suoma	490	Ylvisaker S C	356
Wikström K G	135, 399	Ylöstalo Taavi	326, 328
Vilen Karl	516	Öhman J	326, 486
Wilén W W	313, 427	Öller C F	75
Willkomm Martin	39, 45, 231, 237		
	245, 249–255, 315, 338, 412, 422		
	458, 485, 522		

PAIKKAKUNTAHAKEMISTO

Kotimaa

Akaa	84	Joensuu	204, 207, 214, 370
Alajärvi	124, 368, 420		385, 402, 442
Antrea	385, 526	Jämsä	195, 203, 205, 443, 472
Artjärvi	201, 286, 326, 421, 481,	Kaarina	70, 87, 148, 193, 510
Enso	370, 540–543	Kalvola	83
Forssa	52, 94, 110, 123, 179–180	Karijoki	193, 371, 373, 381, 387
	378, 581		451, 504, 510, 580
Haapamäki	198, 209, 581,	Karinainen	553, 556, 580
Helsinki	usein	Karkku	129, 207, 254, 262
Humpkala	326, 330, 551–556		263, 321, 343, 579, 580
Hämeenlinna	usein	Karstula	179, 191, 194, 301, 384, 410
Härmä	89, 93, 98–140, 147, 158		420, 442–443, 473, 500–504
	194, 211, 213, 226, 227, 232, 360		535, 579–580
	383, 459, 460, 545, 580	Kauhajoki	193, 286, 287, 505
Iitti	264, 439, 490	Kauhava	552–558, 580
Ilmajoki	192, 194, 198–201, 277	Kaustinen	92, 263, 273, 321
	337, 375, 376, 425, 504–07, 535		322, 349, 370, 388, 399, 427
Janakkala	303, 379		475, 479, 492, 579
		Kemiö	87, 151

Kerava	326	Radansuu	129, 254, 262, 264, 279
Keuruu	198, 579		359, 371, 389, 404, 406, 422, 479
Kiikka	85	Riihimäki	202, 262, 283, 286, 295
Kirvu	381		326, 370, 371, 390, 487, 580
Koskenpää	203, 429, 515–520	Ruokolahti	83, 370, 422, 540, 541
.....	534, 536	Rääkkylä	370, 427
Koski Tl. ...	382, 494, 499, 535, 580, 581	Salo	75, 208
Kotka 110, 180, 383, 384, 422, 433, 581		Sammaljoki	207, 580
Kruununkylä	84	Savonlinna	137, 269, 275, 402
Kuhmoinen	204	Seinäjoki	286
Kuolemajärvi	508, 509, 518	Selänpää	472, 523, 524, 525
.....	534–536, 579		534, 536, 571
Kuopio	187, 563	Soanlahti	204, 409, 410
Kurikka	128, 381, 505	Somero	202, 382, 405, 406, 475, 579
Kuusankoski	206, 398, 525	Sortavala	269
.....	531–534, 581	Suoniemi	79, 214
Kyyjärvi	197, 467, 500–504	Tampere	79, 85, 110, 126, 180, 209
.....	534, 579–581	... 254, 280, 345, 371–373, 390, 418, 428	
Lahti	91, 195, 200, 216, 320, 326		487–490, 509, 516, 535, 543, 579
.....	340, 359, 372, 373, 410–412	Tarvasjoki	83, 98, 203, 495
.....	425, 439, 469, 477–482, 579–581	Teuva	472, 509, 510, 535, 579
Lappeenranta	156	Tilastoja srk:ista	535
Lappajärvi	92	Tohmajärvi	359, 372, 410, 502
Lappträsk / Lapinjärvi	88	Turku	82, 85, 87, 93, 105, 114
Launonen	326		122, 125, 127, 187, 196–201, 208
Lavia	96, 147, 148		239, 259, 261, 268, 275, 278, 279
Lohja	326, 359, 372, 412		282, 285, 320, 447, 494, 497, 510
Loimaa	200, 556		513–515, 534, 536, 547, 549, 550
Luopioinen	196, 202, 286, 406, 421	Tyrvää	106, 152, 192, 216, 488, 495
.....	429, 442, 472–476, 535, 580, 581	Töysä	92
Maaria	208, 426, 556, 581	Uusikaupunki, Lyökki	414
Marttila	203, 208, 313, 427, 430	Vanaja	326
.....	431, 494–500, 535, 579–581	Vaasa	85, 122, 125, 126, 127, 128
Mietoinen	546, 554, 580		154, 200, 371, 545, 546, 557
Nurmes	380	Vehkalahti	387
Nurmi	422	Vesilahti	84
Orimattila	200, 216, 481	Veteli	91, 123, 179, 180, 199
Oulu	85, 193, 275, 326, 337, 580		220, 286, 289, 293, 326, 329
Piikkiö	381		330, 418, 419, 427, 490–494
Pirkkala	85, 129		506, 535, 579
Porvoo	271, 275, 277, 286, 288	Viipuri	85, 98, 124, 125, 127
.....	298, 368, 406, 467, 470, 471		131, 132, 204, 205, 247, 286
Pyhäjärvi	82		370, 384, 387, 391, 421, 422
Pylkönmäki	191, 199, 500, 501, 580		508, 531, 544, 546, 551, 581
Pöytyä	50, 70	Viipurin mlk	205
Raahe	85		

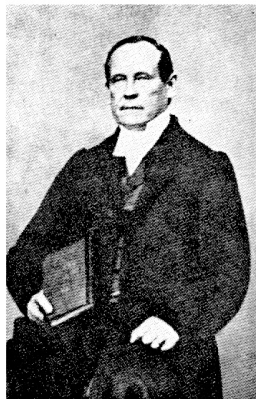
Uskonpuhdistus ja tunnustuksellisia luterilaisia USA:ssa. Ruotsissa ja Suomessa 1840 –

Martti Luther 1483—1546

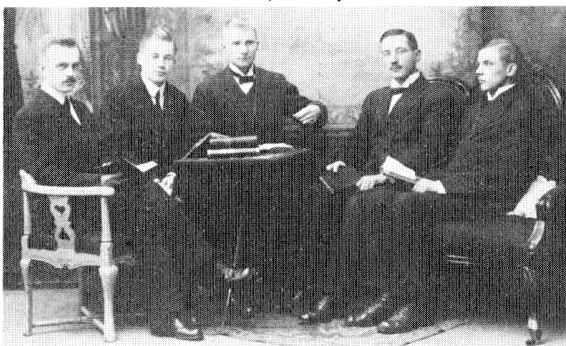

C. F. W. Walther 1811—1887

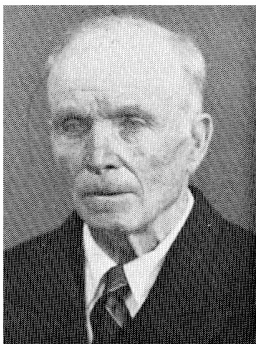
F. G. Hedberg 1811—1893

Tunnustuksellinen luterilaisuus Suomessa 1919, 1920 – Pastoreita, muita yksityisiä, seurakuntia

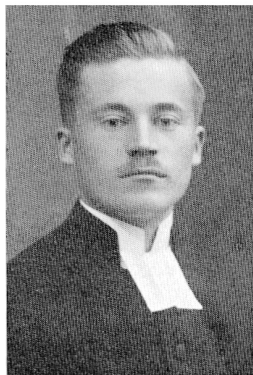
Teologian ylioppilaiden protesti 1919, vas. Uppala, Penttinen, Uusitalo, Erkki ja Antero Meri.

Alla vas. A. E. Koskenniemi, H. J. Pätälä, maanv. Oskari Panula.

Vas. R. G. Wegelius, Kauko Valve, A. A. Uppala,
V. I. Salonen (1925).

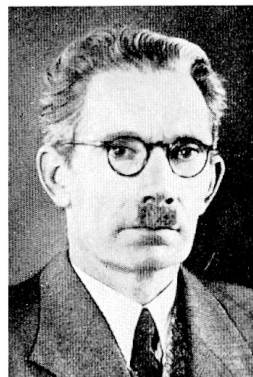
Erkki Penttinen (1921)

Juho Valve, Nurmí

Lauri Sihvola, Kuusankoski

Juho Salmi, Kotka

Karoliina Uusitalo, Lahti

Eva Konkola, Mäntsälä

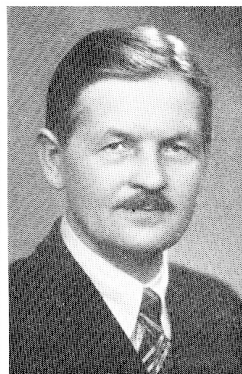

Ida Haapamäki, Keuruu

Lahden seurakunta (1925).

Viljo Malkavaara

Ylh. vas. yhteinen juhla Hämeenlinna 1925, oik. Kuusankosken seurakunta 1930.

Oik. Turun seurakunta 1924.

Helsingin seurakunta 1931.

Ylh. vas. Koskenpään seurakunta 1926 ja Sulo Rantanen.

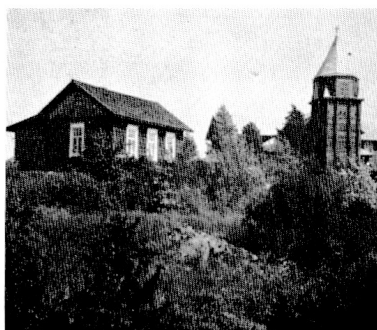

Vas. Kyjjärven seurakunta 1930.

Oik. Näin kuljettiin 1925 Lapualta Kyjjärvelle (86 km).

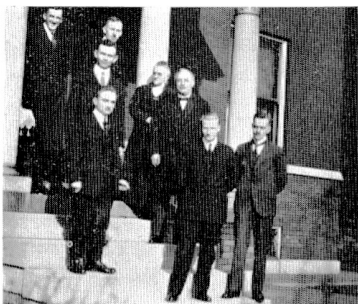

Alh. vas. Vuokselan seurakunta 1928 ja Edv. Pulkan asunto sekä Uudenkylän rukoushuone ennen talvisotaa.

Missourisynodin ja Saksan tunnustuksellisen luterilaisen kirkon edustajia

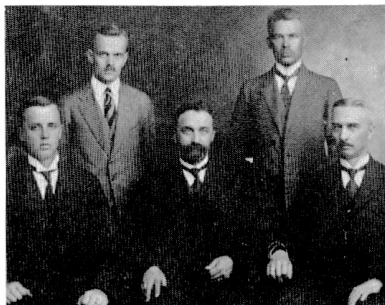
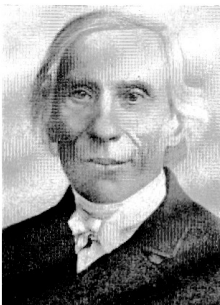
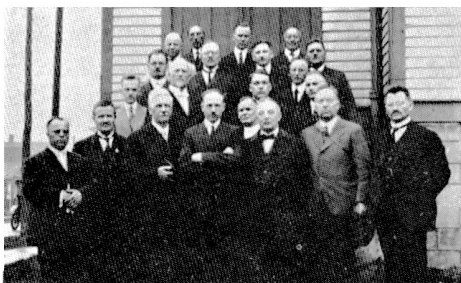
Yllä. Prof. Daun luona 1923, St. Louis, Mo., opiskelijoita Euroopasta, mm. alina Uusitalo ja Uppala. — Oik. Kansalliskirkon pastoreita 1923, Missourisynodin edustajat, myös Pätälä ja Uppala. —

Alh. vas. pastori Fr. Brunn, Saksa 1819—1894. — Alh. oik. pastorit Theo Reuter ja J. M. Michael luonamme 1924.

Alh. keskellä teol.tri Martin Willkomm, Saksa 1876—1946.

Ylh. vas. Uppala tapaa Missourisynodin ens. siirtokunnan jäsenen, Mutter Preusserin (1923). — Oik. F. Pieper (1852—1931) ja F. Pfotenhauer, Missourisynodin johtaja 1911—1935. — Vas. pastori Theo Hanssen.

Seurakuntaliiton edustajia (Veteli)

Joonas Heikkilä 1835—1923

Juhlakansaa Vetelin rukoushuoneella 1928.

Matti Kujala 1862—1943,
maanvilj., saarnaaja

Aato Laasanen 1883—1970,
myllynomistaja

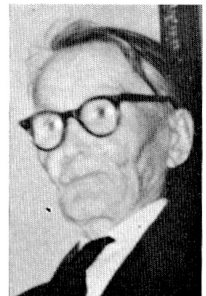

Oskari 1887—1963 ja Hilma
Heikkilä, maanv.

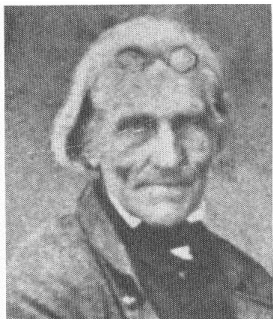
Maallikkosaarnaajia

Saarnaaja August Helenius 1852—1919 kotikah-
villa. Saarnaajat L. W. Partanen 1870—1935 ja
Iivari Porkkala 1882—1966.

Ruotsin vapaat luterilaiset seurakunnat 1840 --

Johan Riström 1802—1868

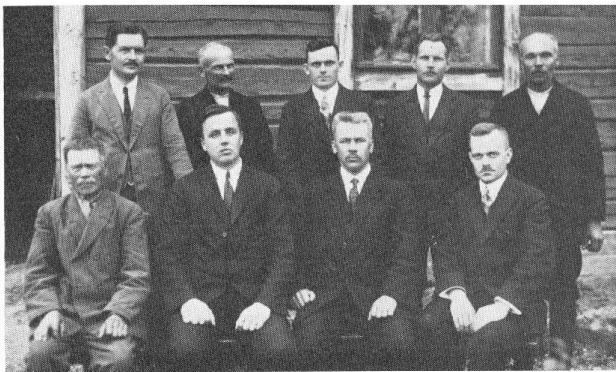
Sven Edlund nuor. 1846—1921

Oscar Ahnfelt 1813—1882

Suomen Tunnustuksellisen Luterilaisen Kirkon toimintaa 1928 -- 1949

Suomen Tunnustuksellisen Luterilaisen Kirkon perustava kokous 1928. — Seurakuntien edustajat: Seis. vas. Viljo Malkavaara (Lahti), Sylvester Suur-Konka (Selänpää), Lauri Sihvola (Kuusankoski), T. Jukkara (samoin), Yrjö Inkiläinen (Vuoksela), ist. vas. Taneli Sopanen (muuten mukana), pastorit K. Valve (Lahti), V. I. Salonen (Koskenpää), A. A. Uppala/Wegelius (Hämeenlinna).

25-vuotisjuhlassa Lahdessa 1949. Edessä oik. Missourisynodin edustaja pastori Walter C. Daib.

SISÄLLYSLUETTELO

Lukijalle	3
SISÄLLYSLUETTELO (lyhyt)	5
1. Kristillinen kirkko olemukseltaan ja maailmassa toimivana...	7
1.1 Kristuksen kirkko — Jumalan valtakunta.....	7
1.2 Kristuksen kirkko toimii maailmassa.....	8
1.2.1 Kristillisen kirkon tunnusmerkit.....	7
1.2.2 Paikallisseurakunnat ja kirkkokunnat.....	9
1.2.3 Kristuksen kirkon ja paikallisseurakuntien suhde	10
1.3 Hyvä Paimen kokoaa lampaansa	11
2. Kristillisen kirkon vaiheita	13
2.1 Varhainen tausta	13
2.1.1. Alkuajat.....	13
2.1.2 Israelin kirkko	13
2.1.3 Apostoliset seurakunnat	14
2.1.4 Valtio kirkko, paavikirkko	15
2.1.5 Luterilainen uskonpuhdistus.....	16
2.2 Luterilainen kirkko aitona.....	19
2.2.1 Määritelmä ja oikeutus Saksassa	19
2.2.2 Uskonpuhdistus Suomessa	19
2.2.3 Luterilaisen kirkon puhdasoppisuus	20
2.2.4 Puhdasoppisuuden aika Suomessa	21
2.3 Luterilainen kirkko rappeutuu	21
2.3.1 Pietismin, valistuksen ja järkeisopin aika	
lähinnä Saksassa (1680 – 1800).....	21
2.3.2 Samat suuntaukset ilmenevät Suomessakin.....	22
2.3.3 Euroopan luterilaiset herätysliikkeet 1800-luvun alkupuolella	22
2.4 Tunnustuksellisia (vapaita) luterilaisia seurakuntia syntyy	
ja toimii muissa maissa	24
2.4.1 Yleisiä näkökohtia.....	24
2.4.2 Tunnustuksellisia luterilaisia kirkkoja.....	25
2.4.2.1 Evankelinen — vanhaluterilainen kirkko	25
2.4.2.2 Australian Ev.-Lut. Kirkko	26
2.4.2.3 Amerikan Luterilainen kirkko (ALC — USA).....	27
2.4.2.4 Pohjois-Amerikan Ev.-Lut. Synodikonferenssi	27
2.4.2.5 Missouri-Synodi.....	28
2.4.2.6 Yhdistynyt Wisconsinin EV.-Lut. Synodi	31
2.4.2.7 Slovakialainen Ev.-Lut. Synodi	31
2.4.2.8 Norjalainen Synodi	32
2.4.2.9 Vapaita ev.-lut. seurakuntia Nassau'ssa Länsi-Saksassa	32
2.4.2.10 Saksin ym. valtioiden Vapaa Ev.-Lut. Kirkko.....	36

2.4.3	Muita vapaita ev. lut. seurakuntia ja kirkkoja.....	41
2.4.3.1	<i>Tanskan Vapaa Ev. Lut. Kirkko</i>	41
2.4.3.2	<i>Englannin Kirkko</i>	42
2.4.3.3	<i>Elsassin, nyk. Ranskan ja Belgian, Ev.-Lut. Kirkko</i>	44
2.4.3.4	<i>Puolan Kirkko</i>	46
2.4.3.5	<i>Kuresaaren Seurakunta Virossa</i>	47
2.4.3.6	<i>Antwerpenin Seurakunta</i>	48
2.5	Kirkollisia ilmiöitä Ruotsissa 1800-luvun keskivaiheilla	49
2.5.1	"Uuslukijat"	49
2.5.2	"Hedbergiläisyys" Ruotsissa	50
2.5.2.1	<i>Norlannin lukijat kääntyvät Hedbergin puoleen</i>	52
2.5.2.2	<i>Ruotsin vapaat luterilaiset seurakunnat, perusteet</i>	53
2.5.2.3	<i>Hedberg – Rosenius, puolesta ja vastaan</i>	56
2.5.2.4	<i>Hedberg osoittaa, miten "kirkkoäitiin" on suhtauduttava</i>	60
2.5.2.5	<i>Ruotsin luterilaisia vapaaseurakuntia syntyä ja niiden jatkuva toiminta</i>	62
2.5.2.6	<i>Norlannin luterilaisista vapaaseurakunnista</i>	62
2.5.2.7	<i>Etelä-Ruotsin luterilaisista vapaaseurakunnista</i>	64
2.5.2.8	<i>Hedberg vaiken</i>	66
2.5.2.9	<i>Käynti Hedbergin luona vuonna 1881</i>	68
2.5.2.10	<i>Hedbergin asenteen rajoitukset ja muuttumisen syy</i>	69
2.5.2.11	<i>Uskollisten muisto pysyy</i>	72
2.6	Hedbergin suhtautuminen unionin johdosta Saksassa syntyneisiin vapaisiin luterilaisiin seurakuntiin	74
3.	Tunnustuksellinen luterilaisuus Suomessa 1844–1920	76
3.1	Evankelinen liike syntyy ja alkaa toimia 1844–1873	76
3.1.1	<i>Tilannenäkymä</i>	76
3.1.2	<i>Fredrik Gabriel Hedberg —evangelisen liikkeen perustaja</i>	77
3.1.3	<i>Alkutaival ilman järjestöä 1844 – 1873</i> <i>Evankelinen liike alkaa levitä</i>	81
3.1.4	<i>Hedberg ei käsitellyt kirkollisia epäkohtia</i>	81
3.1.5	<i>Taistelu herännäisyyttä vastaan loppuu</i>	82
3.1.6	<i>"Joosefin vamma"</i>	82
3.1.7	<i>Sanan kylvö itää</i>	83
3.1.8	<i>Paikallisia piirejä — "seurakuntia"</i>	84
3.2	Suomen Luterilainen Evankeliumi-Yhdistys syntyy ja toimii 1873–1895	88
3.2.1	<i>Yhdistyksen synty</i>	88
3.2.2	<i>Toiminta ennen Härmän kokousta (1873-1895)</i>	89
3.2.2.1	<i>Tilannekuvaus</i>	89
3.2.2.2	<i>Yhdistys toimii</i>	90
3.2.2.3	<i>Uusia voimia — tunnustajaroheutta</i>	91
3.2.2.4	<i>Rukoushuoneita</i>	93

3.2.2.5	<i>Opillisia vaikeuksia</i>	94
3.2.2.6	<i>Evankelisia ryhmittymiä</i>	98
3.2.3	Härmän kokous 1895	99
3.2.3.1	<i>Mistä oli kysymys?</i>	99
3.2.3.2	<i>Tulos ja sen seuraukset</i>	100
3.2.3.3	<i>Puolustuskirjanen</i>	103
3.2.4	Evangelinen suunta järjestäytyy, eriytyy ja toiminta laajenee	
	1895 – 1920	106
3.2.4.1	<i>Entisyys ja nykyisyys</i>	106
3.2.4.2	<i>Itsenäinen ulkolähetys</i>	106
3.2.4.3	<i>Muutoksia johdossa</i>	107
3.2.4.4	<i>Uusi polvi tarttuu työhön</i>	108
3.2.4.5	<i>Rukoushuoneita</i>	109
3.2.4.6	<i>Nuorisoliitto</i>	110
3.2.4.7	<i>Julkaisutoiminta</i>	111
3.2.4.8	<i>Laajentunut toiminta</i>	111
3.3	Evangelisen suunnan ja liikkeen opillisia linjoja ja ryhmittymiä	112
3.3.1	Evangelisen suunnan erilaiset linjat	112
3.3.1.1	<i>Evangelisen suunnan kirkollinen linja</i>	113
3.3.1.2	<i>Evangelisen suunnan luterilaisen opin linja</i>	114
3.3.1.3	<i>Evangelisen suunnan Pätiälän opin linja</i>	115
3.3.1.4	<i>Evangelisen suunnan lain kolmannen käytön syrjäyttäjien linja</i>	116
3.3.1.5	<i>Evangelisen suunnan pastori M. J. Kuusen linja</i>	117
3.3.1.6	<i>Evangelisen suunnan tuhatvuotisopin linja</i>	118
3.3.2	Evangelisen liikkeen muita ryhmittymiä	120
3.3.2.1	<i>Suomen Ev.-Lut. Nuorukaisyhdistys</i>	121
3.3.2.2	<i>Vapaiden maallikkosaarnaajien itsenäistä toimintaa</i>	122
3.3.2.3	<i>Viipurin Ev.-Lut. Nuorisoyhdistys</i>	124
3.3.2.4	<i>Vaasan Ev.-Lut. Nuorisoyhdistys</i>	125
3.3.2.5	<i>Totuuden Ystävä</i>	126
3.3.2.6	<i>Turun Ev.-Lut. Seura</i>	127
3.3.2.7	<i>Suomen Ev.-Lut. Todistajain Seura</i>	127
3.3.2.8	<i>Orpokotiyhdistys Siunauksela</i>	128
3.3.2.9	<i>Amerikan Suomalainen Ev.-Lut. Kansalliskirkko (1945 – Ev.-Lut. Kansalliskirkko)</i>	130
3.3.3	Evangelinen liike, mitä olit?.....	132
3.3.4	Evangeliset jumaluusopin ylioppilaat.....	133
3.3.4.1	<i>Opettajat ja ylioppilaat 1800-luvulla</i>	133
3.3.4.2	<i>Opettajat ja ylioppilaat 1900-luvun ensimmäisellä neljänneksellä</i>	134
3.3.4.3	<i>Evangeliumiyhdistyksen ylioppilaskoti</i>	134
3.3.4.4	<i>Todistamista 1901 – 1911</i>	135

3.3.4.5 Vuosina 1912 – 1922	136
3.3.5 Evankelisten pappien liitto perustetaan	140
3.4 Evangelisen suunnan ja liikkeen suhteet kansankirkkoon	142
3.4.1 Alkutaipaaleen johtavien pappien suhtautuminen	142
3.4.1.1 Hedbergin suhtautuminen kansankirkkoon	143
3.4.1.2 Elias M. Rosengrenin suhtautuminen vallitsevaan kirkkoon	146
3.4.1.3 E. T. Gestrinin tunnustuksellinen "seurakunta"	147
3.4.1.4 C. G. Mellberg painaa luterilaisten niskoja väärän opin alle	148
3.4.1.5 Pietari Kurvinen — itsenäinen saarnaaja	149
3.4.1.6 Tarkastelun tulos	150
3.4.2 Yhdistyksen virallinen suhtautuminen	150
3.4.2.1 Professori Adolf Mobergin lausuntoja	151
3.4.2.2 Kirkollinen pastori Johannes Bäck	152
3.4.2.3 Ehdotus vapaitten luterilaisten seurakuntien sallimiseksi (1893)	156
3.4.2.4 Kirkollisista kysymyksistä kirjoitellaan (1886 – 1904)	157
3.5 Lausuntoja kirkkokysymyksestä myöhemmiltä ajoilta	159
3.5.1 Rovasti Julius Engström	159
3.5.2 Rovasti Alfred J. Bäck	160
3.5.3 Pastori L. L. Byman	161
3.5.4 Pastori K. W. Tamminen	162
3.5.5 Muitakin evangelisen kirkollisen linjan pappeja	163
3.5.6 Opettaja Emerik Lyytinen	163
3.5.7 Yhteenveto	164
3.6 Muunkinlaista suhtautumista kirkkokysymykseen	165
3.6.1 Pastori H. J. Pätäilän asenne	165
3.6.2 Pastori A. E. Koskenniemen asenne	166
3.6.3 Evankelisten yleinen kirkkokäsitys ennen 1920 / 1921	168
4. Kansankirkon perusteet ja yhdistystoiminta	169
4.1 Kristillisen, luterilaisen kirkon tunnusmerkit (Notae)	169
4.2 Luterilaisen opin tunnustus Suomessa	169
4.2.1 Vuoden 1686 kirkkolain tunnustuspykälä	169
4.2.2 Kirkkolain tunnustuspykälä muutetaan toisenlaiseksi	170
4.2.3 Muuttunut suhtautuminen Raamattuun	174
4.2.3.1 Raamatun arvo 1800 -luvulla	174
4.2.3.2 Suhtautuminen Raamattuun muuttuu	174
4.2.3.3 Raamatun arvostelu yleistyy	175
4.2.3.4 Sitä levitetään	175
4.2.3.5 Järkeisoppi pääsee hallitsevaan asemaan kirkossa	176
4.2.4 Kirkko vailla oikeita tunnusmerkkejä	177
4.3 Yhdistystoiminta tunnustuksellisen seurakunnan korvikkeena	177
4.3.1 Jumalan sanassa ei ole yhdistyksiä, vaan seurakuntia	177

4.3.2 Yhdistystoiminnan tienraivausta	178
4.3.3 Yhdistystoiminta saapui Suomeen	178
4.3.4 "Ecclesiolae in ecclesia"	179
4.3.5 Evankeliumiyhdistyksen asema kirkossa	181
4.3.6 Miten on suhtauduttava evankelisen liikkeen maallikko- saarnaajatoimintaan?.....	182
4.3.7 Kirkon suhtautuminen sen piirissä toimiviin yhdistyksiin.....	187
4.3.8 Kirkon ja yhdistysten keskinäinen suhde	188
4.4 Evankelisen kansan suhtautumisesta kansankirkkoon.....	190
4.4.1 Haastatteluja I	190
4.4.1.1 Haastatteluista ja niiden merkityksestä.....	190
4.4.1.2 Yksityisten evankelisten lausuntoja.....	191
4.4.1.3 Haastattelujen tarkastelua	209
5. Osa evankelista liikettä suuntautuu tunnustukselliseen luterilaiseen seurakunnallisuuteen.....	213
5.1 Kaivattiinko ennen aikaan omia luterilaisia seurakuntia?	213
5.1.1 Haastatteluja II ja muita tietoja	213
5.1.1.1 Tiedostamatonta, yleistä kaipausta paljonkin.....	213
5.1.1.2 Tietoisestikin kaivattiin tunnustuksellisia seurakuntia	214
5.2 Kangastusta	222
5.2.1 Tietoja tunnustuksellisista luterilaisista kirkoista ulkomailla ennen 1920.....	222
5.2.2 Hedberg tiesi jotakin Saksin luterilaisten siirtymisestä USA:han ...	222
5.2.3 Immanuel Synodi ja Breslaun Synodi	223
5.2.4 Väktare -lehden kansankirkollisuuden puolustus	223
5.2.5 Prof. C. F. W. Waltherin kirjanen	224
5.2.6 "Kolme Todistusta Evankeliumin opin oikeasta käsittämisestä"	226
5.3 Kangastus muuttuu todellisuudeksi.....	228
5.3.1 Löydetään ulkomailla toimivat tunnustukselliset luterilaiset kirkot ..	228
5.3.2 Suomalaiset tutustuvat uusiin uskonveljiin	230
5.4 Uusi evankelinen Paimen-lehti ilmestyy (1921–1923).....	232
5.4.1 Frans Hannulan toivomus 1893	232
5.4.2 Paimen-lehti ilmestyy 1921–1923	232
5.5 Missouri-Synodin edustaja käy ensi kerran Suomessa.....	238
5.6 Evankelisten pappien kokoukset 1921 ja 1922.....	240
5.6.1 Evankelisten pappien kokous 14.– 15. 12. 1921	241
5.6.1.1 Kokous	241
5.6.1.2 "Hajaannuksenko merkeissä?"	245
5.6.2 Hiljaiseloa kokousten välillä	247
5.6.3 Evankelisten pappien kokous 25.–27. 4. 1922	248
5.6.3.1 Pastori Bymanin haastattelu.....	248
5.6.3.2 Osaltaan ratkaiseva pappeinkokous	249
5.6.4 Evankelisten pappien liiton vuosikokous 27.4. 1922	251

5.6.4.1 Illanvietto toisissa merkeissä	253
5.6.4.2 Ulkomaisten vieraitten matka jatkui vielä	254
5.6.5 Kokousten merkitys	255
5.7 Toimintaa ja selvittelyjä 1922 toukokuusta syksyyn	256
5.7.1 Ensimmäinen taistelun merkki	257
5.7.2 Toiminnan suuntaviivoja	258
5.7.3 Siunaukselan toimintaa, liikeyrityksiä ja suunnitelmia	262
5.7.4 Opintomatka	264
5.7.4.1 Kutsu.....	264
5.7.4.2 Matkan päätehtävä	265
5.7.5 Toinen taistelun merkki.....	266
5.8 Luterilaisen tunnustuksen asia virallisissa pappeinkokouksissa	
10.– 13.10. 1922.....	268
5.8.1 Turun synodaalikokous	168
5.8.2 Savonlinnan synodaalikokous	269
5.8.2.1 Lääninrovastikunnan pappeinkokous	
23.5.1922 Sortavalassa	269
5.8.2.2 Itse synodaalikokous.....	270
5.8.3 Porvoon synodaalikokous	271
5.8.3.1 J. Engströmin alustus ja ponnet.....	271
5.8.3.2 Asiasta keskustellaan kokouksessa	272
5.8.3.3 Engström peräntyi	273
5.8.3.4 Engströmin alustuksen kaikuja	274
5.8.4 Oulun synodaalikokous	275
5.8.5 Synodaalikokousten todistus	275
6. Määrätietoista toimintaa kokoontumista varten	
tunnustuksellisia luterilaisina seurakuntina.....	277
6.1 Hämeenlinnan kokoukset I ja II.....	277
6.2 Hämeenlinnan I kokous 5.– 7.12. 1922	279
6.2.1 Kokouksen suunnittelu.....	279
6.2.2 Kutsukirje kokoukseen.....	280
6.2.3 Ennen kokousta ilmennyt vastustus.....	282
6.2.4 "Turmiollista hajotustyötä..."	284
6.2.5 Hämeenlinnan ensimmäinen kokous Kokouksen kulusta.....	286
6.2.6 Pätiälän pitämä alustus	287
6.2.7 Kokouksen keskusteluista	288
6.2.8 Kokouksen päätökset.....	293
6.2.9 Kokouksen jälkeen tehty päätös	294
6.2.10 Vielä sananen kokouksesta	295
6.2.11 Selostus kokouksesta.....	296
6.3 Ulos leiristä	298
6.3.1 Mitä siitä on sanottava?.....	298
6.3.2 Miten alustus vastaanotettiin?	299

6.3.3 Yksityisten lausuntoja	300
6.3.4 Kahden yhdistyksen lehden arvostelut	303
6.3.5 Vaikenemista	305
6.3.6 Viestejä ulkomailta	305
6.3.7 Ulos leiristä ilmestyi saksankielisenä	306
6.3.8 Käsittelemättä jäänyt toivomus	308
6.3.9 Kokouksesta johtunut vastustus	310
6.3.10 Yhdistyksen vastustus ehdoton	311
6.4 Hämeenlinnan I kokouksen merkitys	314
6.5 Kokousten välisenä aikana tapahtunutta	316
6.5.1 Uusia ilmiöitä vuoden vaihteessa	316
6.5.2 Toiminta oli hiljaista	317
6.5.3 Uppala toimii Amerikassa	318
6.5.4 Orpokotiyhdistys Siunauksela tapausten pyörteessä	319
6.5.4.1 Toiminnan sekavia periaatteita	319
6.5.4.2 Seurakunta-asiat ja orpokotiyhdistys	320
6.5.4.3 Uusia suunnitelmia	321
6.5.4.4 Toimintaa Siunaukselasta erillään	321
6.5.4.5 Siunaukselan taloudelliset vaikeudet	322
6.5.4.6 Taloudellinen lisäkoettelemus	322
6.6 Arka ja vaikea kirkollinen peruskysymys	323
6.7 Hämeenlinnan II kokous 19.– 20.3 1923	325
6.7.1 Edellisessä kokouksessa päätetyt tehtävät	325
6.7.2 Uuden kokouksen kutsu	325
6.7.3 Osanottajat	325
6.7.4 Kokouksen kulku	326
6.7.5 Suhtautuminen Yhdistykseen	326
6.7.6 Pätiälän alustus	327
6.7.7 Keskustelua alustuksen johdosta	327
6.7.8 Vetelin Nuorisoliitto-osaston kirjelmä	329
6.7.9 Puheenvuoroista vielä jotakin:	330
6.7.10 Valittiin toimikunta. Lausuntoja	330
6.7.11 Mitä kokouksessa olleet siitä sanoivat	331
6.7.12 Kokouksen merkitys	332
6.7.13 Miten Yhdistys suhtautui sille lähetettyyn kirjelmään	333
6.7.14 M. I. Kuusen asenne	334
6.8 Yksityisten evankelisten suhtautumista tunnustuksellisten seurakuntien syntyyn Haastatteluja III	336
6.9 Tilanne keväällä 1923	345
6.9.1 Oikeaa malttia tarvittiin	345
6.9.2 Harkintaa ulkomaisten uskonveljien kanssa	346
6.10 Tapahtumia ja toimintaa 1923 Suomessa ja ulkomailta huhtikuusta elokuuhun	348

6.10.1 Vähäistä toimintaa ennen Pätialän Amerikan-matkaa	348
6.10.2 Uusitalo palasi Suomeen	348
6.10.3 Pätialän vierailumatka Amerikkaan	349
6.10.4 Kansalliskirkon kirkolliskokouksessa Ironwood, Mich, kesäkuun 3–6 p:nä 1923	353
6.10.5 Uppalan opintomatka jatkuu ja päättyy	355
6.10.6 Opintomatkan tuloksen arviointia	358
6.10.7 Toimintaa kesän aikana 1923	359
6.10.8 Yhdistyksen 50-vuotisriemujuhla 1923 heinäkuun 6–10 p:nä.....	360
6.10.8.1 Taustaa	360
6.10.8.2 Tunnustuksellisten seurakuntien asiasta ei keskusteltu	361
6.10.8.3 Pastori A. E. Koskenniemi erosi johtokunnasta	361
6.10.8.4 Vapaata keskustelua.....	363
6.10.8.5 Kirkollinen lehdistö kirjoitti juhlista	364
6.11 Siirtymäkausi syksyllä 1923 ja v. 1924 alkupuolella.....	365
6.11.1 Menettelytapakysymys.....	365
6.11.1.1 Yleisiä näkökohtia.....	365
6.11.1.2 Olisiko syytä vedota valtiokirkon virkaportaisiin ja Yhdistykseen?	366
6.11.1.3 Miten sitten meneteltiin?	368
6.11.2 Toimintaa syys-, joulukuulla 1923	369
6.11.2.1 Tilannekuva	369
6.11.2.2 Toimintaa	370
6.11.3 Yhdistyksen jatkuvasta vastustuksesta	372
6.11.3.1 Rukoushuoneitten käyttöä rajoitetaan, kielletään	372
6.11.3.2 Tamminen arvostelee Uppalan esiintymisiä.....	374
6.11.3.3 Mistä ennen oli kysymys ja mistä nyt?	375
6.11.3.4 Kirjasia toivottiin — joitakin saatiin — yksi julkaistiin	377
6.11.4 Yhdistykseen jääneitä maallikkosaarnaajia	379
6.11.4.1 Yleinen kohahdus ensin.....	379
6.11.4.2 Kolportöörien yksityinen asenne.....	380
6.11.4.3 Yleisiä näkökohtia.....	388
6.11.5 Siunaukselan puhetilaisuudet ja ompeluseurat hätävarana vähän aikaa	388
6.11.6 Siunauksela määrää kantansa kirkollisessa suhteessa.....	391
6.12 Paimen-lehti näissä vaiheissa.....	393
7. Tunnustuksellisten luterilaisten seurakuntien tielle lähdettiin.....	397
7.1 Kyseessä oli Jumalan tahdon seuraaminen	397
7.2 Kesken jäänyttä kiinnostusta	399
7.2.1 Alkuvaiheessa kiinnostuneita	399
7.2.2 Viesti Ylioppilaskodista	400

7.3 Tunnustuksellisten seurakuntien tielle lähteneet pastorit ja mitä heistä sanottiin.....	401
7.3.1 A. Aijal Uppala (Wegelius).....	401
7.3.1.1 Asia kypsynt ratkaisuun.....	401
7.3.1.2 Käynti kirkkoherranvirastossa	402
7.3.1.3 Kirje piispa O. I. Collianderille	403
7.3.2 Kauko Valve	404
7.3.3 B. A. Uusitalo.....	405
7.3.4 Yhteinen selitys	406
7.3.5 H. J. Pätälä	408
7.3.6 R. G. Wegelius	409
7.3.7 Väinö I. Salonen.....	410
7.3.8 Erkki Penttinen	412
7.3.9 Erkki (yo.) ja Antero Meri.....	413
7.3.10 Mitä ystävät ulkomailla ja vastustajat täällä sanoivat?	414
7.3.10.1 Kahden Missouri-Synodin pastorin lausunnot:	415
7.3.10.2 Suomalaisten kansankirkollisten lausuntoja:	417
7.4 Samalle tielle lähteneet mallikkosaarnaajat.....	418
7.5 Muita samalle tielle lähteneitä.....	423
7.6 Erilaisia kokemuksia.....	425
7.6.1 Esimerkkejä.....	425
7.6.2 Muita erikoisempi tapaus	431
7.6.3 Juho Salmen vaihe (1930-luvulta).....	433
7.6.4 Vielä kaikuja valtameren takaa	434
7.7 Paimen-lehti vuoden 1924 puolella.....	438
7.7.1 Toimitustapa.....	438
7.7.2 Uusi vuosikerta alkoi ilmestyä	440
7.7.3 Mitä Paimen-lehdestä sanottiin?.....	441
7.7.3.1 Mitä sanoivat ystävät?	441
7.7.3.2 Mitä sanoivat Koskenniemi, Kuusi, Tamminen?	444
7.7.4 Koskenniemi siirtyy syrjään.....	446
7.7.5 Paimenen toimituksen työskentelytapa	447
7.7.6 Kohti ratkaisua	447
7.7.7 Toimituksen kokous	448
7.8 Muun uskonnollisen lehdistön asenne	451
7.8.1 K. R. Kares — "Rajat selviksi", Herättäjä.....	452
7.8.2 J. W. Wartiainen — "Hajoita ja hallitse", Herättäjä	454
7.8.3 Kotimaa-lehti	454
7.8.4 Människovännen ja Församlingsbladet	455
7.8.5 Vartija-lehti	457
7.8.6 Suomen Viikkolehti	458
7.9 Kaksi murroskautta.....	459
7.9.1 Härmän ja Hämeenlinnan kokoukset.....	459

7. 10 Kirkollinen lumous.....	461
7.10.1 Lumousta ja vapautusta siitä	461
7.10.2 Lumousta vastaan — lumouksen alaisuutta	462
7.10.3 Kristuksen kirkon kellojen ääni kautta aikain	464
7.11 "Sillä entinen, vanha kirkko pilkistää jälleen esiin..."	465
8. Suomessakin syntyy tunnustuksellisia luterilaisia seurakuntia 1923–1926.....	467
8.1 Yleisiä ja yhteisiä piirteitä	467
8.1.1 Suuntayhdistyspohjalta lähdettiin.....	467
8.1.2 Evankelisten yleinen suhtautuminen kansankirkkoon	467
8.1.3 Tunnustuksellinen näkökohta.....	470
8.1.4 Mikä nimeksi syntyville seurakunnille?	470
8.1.5 Seurakunnat syntyvät ja järjestäytyvät	471
8.1.5.1 <i>Luopioinen (1)</i>	472
8.1.5.2 <i>Lahti (2)</i>	477
8.1.5.3 <i>Hämeenlinna (3)</i>	484
8.1.5.4 <i>Tampere (4)</i>	488
8.1.5.5 <i>Veteli (5)</i>	490
8.1.5.6 <i>Marttila ja Koski Tl. (6)</i>	494
8.1.5.7 <i>Karstula (7)</i>	500
8.1.5.8 <i>Kyyjärvi (11)</i>	503
8.1.5.9 <i>Ilmajoki (8)</i>	504
8.1.5.10 <i>Kuolemajärvi (9)</i>	508
8.1.5.11 <i>Teuva (10)</i>	509
8.1.5.12 <i>Turku (12)</i>	510
8.1.5.13 <i>Koskenpää (13)</i>	515
8.1.5.14 <i>Jämsä (17)</i>	520
8.1.5.15 <i>Helsinki (14)</i>	521
8.1.5.16 <i>Selänpää (15)</i>	523
8.1.5.17 <i>Vuoksela (16)</i>	525
8.1.5.18 <i>Kuusankoski (18)</i>	531
8.2 Jakaantuminen oppitunnustuksen perusteella.....	533
8.2.1 Luterilaisessa opissa pysyivät seuraavat seurakunnat:	534
8.2.2 Pastori Pätiälän opin omaksuivat seuraavat seurakunnat:	535
8.2.3 Tilastoja.....	535
8.3 USA:n Suomalainen Ev.-Lut. Kansalliskirkko ja Vapaiden Luterilaisten Seurakuntien synty Suomessa	536
8.4 Rauennutta harrastusta	540
8.4.1 Nuorisoliittolaisten aloite Kaakkois-Suomessa	540
8.4.2 Tilanne muuttunut	543
9. Muita vapaita luterilaisia seurakuntia syntyy ja lopettaa.....	544
9.1 Vapaiden maallikkosajien toimintaa	544
9.2 Kirkkoa koskevia lausuntoja 1897–1919.....	544

9.2.1 Totuuden Ystävä	545
9.2.2 Huutavan Ääni	546
9.2.3 Todistaja-lehti käsittelee kirkkokysymystä 1920–1925.....	546
9.3 Maallikkosaarnaajat muodostavat vapaita luterilaisia seurakuntia...	548
9.3.1 Lähtökohta	548
9.3.2 Suomen "maallikkoseurakuntien" vaiheita 1923 – 1930 – 1946	549
9.3.2.1 Saarnaaja Nestor Niemen yritys	549
9.3.2.2 Kristuksen Pyhä Seurakunta	551
9.3.2.3 Humppilan paikallisseurakunta.....	555
9.3.2.4 Karinaisten paikallisseurakunta	556
9.3.2.5 Kauhavan Ev.-Lut. Kansallisseurakunta.....	556
9.3.3 "Maallikkokirkon" tilinpäätös	559
10. Yhdistyksen ja kansankirkon loppuselvitykset	561
10.1 Rovasti J. Engströmin alustus 1923	561
10.2 Piispa Jaakko Gummeruksen esitelmä tammikuussa 1926.....	563
10.3 Pastori M. I. Kuusen alustus joulukuussa 1926	565
11. Tutkimuksemme päätössana	569
12. Jumalan sanan ja Tunnustuskirjojen todistuksia	572
<i>Puhdas Jumalan sana — seurakunta — yksi usko</i>	
<i>Augsburgin tunnustuksen VII uskonkohta</i>	
<i>Uskon tunnustaminen ihmisten edessä</i>	
<i>Suhtautuminen toisenlaiseen opetukseen</i>	
<i>Eroaminen väärästä yhteydestä</i>	
<i>Pitäytyminen oikeinopettavaan seurakuntaan</i>	
Lyhenteitä	577
Haastatellut	579
Henkilöhakemisto	582
Paikkakuntahakemisto.....	588
Valokuvia	591
Sisällysluettelo (laaja).....	598